ADOMAS
JAKŠTAS

RAŠTAI

III

ESTETIKA

VILNIUS
MINTIS
1997

UDK 101.9 Jakštas
Ja 219

Serija leidžiama nuo 1987 m.

Sudarė
ANTANAS RYBELIS

Redagavo
RIMA DULKINIENĖ

ISBN 5-417-00735-8 © Sudarymas — Antano Rybelio, 1997

A. JAKŠTO ESTETIKOS ESKIZAS

Kiekvienas kritikas turi savo estetiką, kurios principais remia savo sprendimus. Dažnas tuos principus tik atsitiktinai pasako kalbėdamas apie kitų kūrybos vaisius ir rečiau juos sistemiškai išdėsto. A. Jakštas-Dambrauskas priklauso daugiau prie pirmųjų negu prie antrųjų, nes savo estetikos visų principų jis sistemiškai nėra išdėstęs ir kaip reikiant pagrindęs. Tiesa, turime jo išleistą didoką knygą (366 p.) vardu „Meno kūrybos problemos", bet tai nėra meno problemų sisteminis nagrinėjimas, o rinkinys straipsnių, parašytų įvairiomis progomis. Vieni jų, kaip skyrius „Meno srovės", yra paskirti aktualesniems lietuvių poezijos klausimams spręsti; kiti jų, kaip „Mūsų meno parodos", yra platesnės kritinės recenzijos, o treti jų yra poleminiai straipsniai, ir tik dalis, mažesnė negu trečdalis, teparašyta grynai pozityviu būdu. Prie pozityviųjų reiktų priskirti ir netrumpą „Židiny" (1932 m.) išspausdintą straipsnį „Amžinoji poezija ir jos kūryba", nors jame taip pat daugiau kalbama poetikos negu bendrosios estetikos klausimais. Tiesa, ir poleminiuose straipsniuose A. Jakštas turi progos iškelti savo estetines pažiūras, tačiau dėl to jos netampa dar sisteminės.

A. Jakštas beveik kiekviename straipsny, kiekvienoj recenzijoj kalbėjo apie grožį. Tą kapitalinę estetikos problemą A. Jakštas mėgino ir pozityviai spręsti. Nebūdamas tos srities specialistas, jis stengėsi pasinaudoti kitų, daugiausia tomistinės filosofijos atstovų, pažiūromis. Bet kadangi šie, įgąsdinti vyraujančio subjektyvizmo, daugiausia nukreipia dėmesį į objektyvųjį grožį ir grožio problemą nagrinėja išeidami iš objekto, tai panašia linkme eina ir A. Jakštas. Jis nurodo, kad grožis glūdi tam tikroje harmonijoje bei proporcijoje, tvarkoje ir vienybėje, ir duoda, remdamasis H. Klugu, šitokią bendrą grožio aptartį: „Grožis — tai malonus žiūrėti suderintas vienybėje įvairumas". Taip A. Jakštas aptarė grožį „Draugijoj" dar 1909 m. Šiandien toks aptarimas atrodo per platus ir nepilnas. Nepilnas ypač dėl

termino „malonus" neprecizuotumo, dėl subjektyvaus grožio momomento neaptarimo, kurio lig paskiausių laikų neotomistai nemėgdavo, nors šv. Tomas ir kiti viduramžių filosofai šitą atžvilgį buvo aiškiai pastebėję ir geriau už Kantą nusakę *(pulchrum est cuius ipsa apprehensio placet).*

A. Jakštas aiškiai pripažįsta gamtos grožį skyrium nuo meno grožio, nors šiaip specialiai gamtos grožio problemos nenagrinėja. Daugiausia dėmesio jis skiria meno grožiui, dėl jo nuolat sielojasi, dėl jo su dideliu atkaklumu kovoja. Jis kitaip neranda galima aptarti meną, kaip tik grožiu. Todėl duoda šitokią meno aptartį: „Menas yra žmogiškoji grožio kūryba". Versdamas A. Fulcrano mintis, vėl sako: „Menas yra grožio kuriamasai veiksmas". O kitur dar griežčiau pasako: „Menas, žiūrįs kitko, o ne grožio, yra ne menas, bet jo parodija bei karikatūra". Apskritai paėmus, čia užimta A. Jakšto pozicija yra gana teisinga. Tik kad galėtume ją be rezervų priimti, reiktų žinoti, kaip jis suprato grožį mene. Bet A. Jakštas savo meno grožio definicijos nėra aiškiai formulavęs. Tiesa, jis 1921 m. yra išvertęs A. Fulcrano „Meno katekizmą", kurį jis rekomenduoja skaitytojams ir kuriame randame šitokią meno grožio aptartį: „Meno grožis, būdamas kitos rūšies negu gyvasai grožis, sutampa su menininko emocija". Bet ir šita A. Fulcrano definicija taip pat nėra aiški, nes išeitų, kad meno grožis yra menininko emocija. Kad A. Jakštas netoli sukinėjosi nuo meno grožio aptarties, tai matyti iš šių pasakymų: „Būdamas žmogaus padaras, meno grožis niekam kitam, tik žmogui ir skiriamas. O žmogus turi ne vien dvasią, bet ir kūną. Taigi meno grožio uždavinys — patenkinti ne vien žmogaus protą, mintį, bet ir jo kūniškus jausmus, būtent regėjimą". A. Jakštas taip pat konkrečiu pavyzdžiu yra mėginęs nurodyti, kaip jis supranta grožį mene, rašydamas: „Tikras kelias į grožį — tai išmėtytų gamtoj grožio elementų sintezė. Turim, pvz., 10 dailių vaikučių, kiekvienas dailus savotiškai. Bet vienas turi ypač dailias akis, antras — lūpas, trečias — plaukus, ketvirtas — kaklą, penktas — smakrą ir t. t. Jei menininkas nori nupiešti idealiai gražią vaiko galvelę, tai savo paveikslui tegu duoda pirmojo vaiko akis, antrojo — lūpas, trečiojo — plaukus ir t. t. Tai ir bus grožio sintezė. Tas pat pritaikintina ir kitką bepiešiant, pvz., gamtos reginius". Ir jeigu geriau įsigiliname į šito pavyzdžio prasmę, aiškėja, kad A. Jakštas meno grožį supranta taip, kaip idealistiniai klasikai, kurie siekia idealinio tipiškumo. Jei net šitaip kiek siaurokai jis būtų supratęs meno grožį, tai vis dėlto šiais laikais grožio gynimo pozicija buvo laimingiausia, nes dabar kaip tik įvairaus plauko politikieriai (komunistai, nacionalistai) meną nori priversti tarnauti kitiems tikslams, bet

ne grožiui, nors šis ir nėra vienintelis meno tikslas. Ginti grožio teises mene šiandien yra nemadinga pareiga, bet tauri ir garbinga. Ją A. Jakštas atliko iki galo, nors ir suklysdamas konkrečiais atvejais.

A. Jakštui ne visai gerai pasisekė užčiuopti meno grožio problemą, rodos, todėl, kad jis nėra svarstęs dailiojo ir pritaikomojo meno skirtumų problemos ir nėra ryškiai išaiškinęs idėjos prasmės mene. O to nepadaręs, jis nėra aiškiai susekęs nė dailiojo meno esmės, nors prie to klausimo yra grįžęs daugelį kartų, polemizuodamas su kitais. Arčiau prie meno aptarties A. Jakštas yra priėjęs polemikoj su V. Mykolaičiu sakydamas, kad „menas yra žmogiškoji grožio kūryba", ir komentuodamas Fr. Bacono meno aptartį šitokiu samprotavimu: „Žmogus, prisidėdamas prie gamtos, gamina meno kūrinį. Taigi šis pastarasis yra gamtos ir žmogaus jausmingumo sintezė". Daug reikšmingesniu dalyku reikia laikyti A. Jakšto tezę, kad menas turi atlikti visuomenines funkcijas. Šį reikalą jis kelis kartus yra pabrėžęs ir savo nuomonę šitaip ryškiai formulavęs: „Menas — tai tarimas naujo žodžio, tai socialinis prabilimas į savo tautą, o per ją ir į žmoniją". Be abejo, šiais kraštutinio formalizmo ir subjektyvizmo laikais tas reikalavimas nebuvo populiarus, tačiau A. Jakštas aiškiai yra nurodęs, kad jo nepaisymas veda meną į išsigimimą.

A. Jakštas keliais atvejais yra sustojęs ties svarbia estetikoje meno tiesos kriterijų problema, kai svarstoma, ar menas turi skaitytis su tikrove, o jei turi, tai kiek. Kaip tiksliųjų mokslų atstovas ir objektyvios tiesos mėgėjas, jis negalėjo sutikti, kad pirmuoju meno kūrinio tiesos kriterijumi būtų menininko valia ir subjektyvus idealas, jo dvasioj glūdėjęs įkvėpimo valandą. A. Jakštas manė, kad vardan savo subjektyvaus idealo menininkas neturi teisės taip stilizuoti tikrovės, kad ji atrodytų sudarkyta. Kiekvienas jos transformavimas pagal subjektyvias užgaidas, o ne pagal kokią nors kilnesnę idėją jam atrodė darkymas, nes Amžinojo Logo kūrinys — gamta — jam atrodė graži, gera, tikslinga. Tokiu būdu eidamas prieš subjektyvistus ekspresionistus, vis dėlto A. Jakštas aiškiai yra pasisakęs prieš natūralistiškai fotografuojantį meną ir pabrėžęs, kad menininkas yra „laisvas kūrėjas, o ne vergas fotografuotojas". Kad grynasis realizmas ar natūralizmas jam nebuvo visai priimtinas, rodo jo kova su nuogybių snobizmu, kuris buvo ėmęs reikštis Lietuvos nepriklausomo gyvenimo pradžioje pas senesniuosius menininkus. Kaip iš cituoto pavyzdžio apie vaiko galvutę matyti, A. Jakštas tokį gamtos eklektišką stilizavimą tepripažįsta, kuris iškelia gamtos tobulumą. Ta pati simpatija fizinės gamtos pasau-

liui pasirodo ir straipsny „Matematiškasis meno dėsnis", kuris yra ne kas kitas, kaip vadinamosios „auksinės proporcijos" dėsnis, apsireiškiąs gamtoj ir tam tikrose meno pakraipose.

Kaip tiksliųjų mokslų atstovas, jis vis dėlto, atrodo, pervertina fizinę gamtą, ten visokio dėsningumo ir tobulumo ieškodamas, tuo pačiu psichinę dvasinę tikrovę lyg antroj vietoj palikdamas. O iš tikrųjų be žmogaus laisvo dvasinio veiklumo meno visai negalėtų būti. Tiesa, A. Jakštas nėra užmiršęs psichofizinės būtybės, jis meno vertingumo kriterijumi yra laikęs pilnutinį žmogų „su siela ir kūnu, su protu ir akimis" ir yra pabrėžęs, kad *„homo est mensura artis"*, tačiau, kai kalba apie „amžinąją poeziją" ir jos kūrybą („Židinys", 1932 m.), visą dėmesį sukoncentruoja ne ties žmogum, ne ties jo siela, kuri tikrajai poezijai duoda sielą, bet ties visatos struktūra. Ją nagrinėdamas, jis ieško dėsnių, kuriuos galėtų pritaikyti poezijai, ypač jos išviršinei techninei pusei. Tiesa, A. Jakštas žino, kad nėra poezijos be įkvėpimo, kuriame randa net antgamtinį elementą, bet vis dėlto viso svarstymo svoris (straipsny „Amžinoji poezija ir jos kūryba") nukreiptas į Dievo išmintį apreiškiančią fizinę visatą, kurios ypatybės turinčios būti norma poezijai, jos taisyklingumui, aiškumui, jos ritmui, rimui, eilučių skaičiui strofoje.

A. Jakštas keletą kartų yra palietęs turinio ir formos problemą mene, ypač poezijoj, tačiau šito nelengvo dalyko sprendimo nėra davęs. Kalbėdamas apie formą, jis daugiausia yra turėjęs galvoj formalinius techninius ypatumus, tai, ką vokiečiai linkę vadinti išviršine forma. Galima, žinoma, su jo konkrečiais reikalavimais nesutikti, bet apskritai A. Jakšto keltą išraiškos paprastumą ir formos techninį tobulumą reikia laikyti sveiku, ypač aktualiu pokariniais laikais, kada kiekviena maniera, kiekvienas tuščiaviduris šaradiškas pasimaivymas norėta laikyti poezija ir formos individualumu. Kalbėdamas apie turinį, A. Jakštas jį suprato, rodos, idėjos prasme („bene bus tik meniškoji idėja tas pat, ką aš vadinu meno dalyko turiniu",— rašo jis „Meno kūrybos problemose", 55 p.). O idėjos nors ir nebuvo aiškiai aptaręs, tačiau, rodos, buvo linkęs ją identifikuoti su mintimi, kaip tai aiškėja iš pasakymo „jei tą mintį ar idėją išreiškia netikusiai" („Meno kūrybos problemos", 27 p.). Pasak A. Jakšto, idėja turi būti pozityvi, kilni, nepriešinga dorai. Taigi ir meno turinys turi būti doras, kilnus, taurinąs žmogų. Ir šituo atžvilgiu A. Jakštas buvo teisingai griežtas. Moralės įžeidimas jam buvo ne tik Dievo nustatytos tvarkos griovimas, ne tik žmogaus harmoningos pilnatvės paneigimas, bet ir paties grožio niekinimas. Be abejo, šituo atžvilgiu jis turėjo racijos, tik gal per aštriu tonu ją reikšdavo. Taip pat ir turinio supratimas buvo

kiek siaurokas. Siaurokas ne todėl, kad reikalavo kilnumo ir moralumo, bet kad turinį suprato idėjos, minties prasme. Tačiau reikia atsiminti, kad A. Jakštas buvo intelektualisto matematiko tipas. O to tipo žmonės paprastai mene pirmiausia ieško minties ir formalinės tvarkos.

Mažiausiai A. Jakštas yra lietęs meną iš psichologinės pusės. Jis, galima sakyti, nėra kiek platėliau sustojęs ties kūrybos proceso problema, tik vienur kitur po keletą sakinių tepasakydamas apie įkvėpimą. Nėra taip pat nė vieno straipsnio paskyręs menininko prigimčiai aiškinti, bet keletą kartų kitomis progomis A. Jakštas yra stipriai akcentavęs kūrėjo visuomeninę misiją. Jis yra griežtai pasmerkęs tuos menininkus individualistus, kurie kuria tik savo malonumui, vadindamas juos sibaritais. Jis nedviprasmiškai yra reikalavęs, kad menininkas stovėtų visuomenės priešaky, kad jis būtų savo tautos sūnus, beveik pranašas, rodąs jai geresnės ateities kelius, bet nebūtų kruvinos klasių kovos inspiratorius.

Kaip matome, A. Jakštui rūpėjo nemaža svarbių meno problemų. Kad ir nebūdamas estetikos specialistas, jis vis dėlto ne vieną jų yra nusakęs, apčiuopęs, aktualiai akcentavęs. Originaliausias dalykas bene bus jo mėginimas estetikos klausimams pritaikyti matematikos formules.

Jonas Grinius

PRAKALBA

Įvairiais laikais man teko rašinėti apie meno kūrybą ir ginčytis tiek su senais meno teoretikais, tiek ir su naujausių jo srovių atstovais. Iš čia susirinko nemaža straipsnių, liečiančių įvairius meno klausimus bei kūrybos problemas.

Atskirai paimti tie rašinėliai gal ir neturi žymesnės vertės, nes neišsemia pasiimtųjų temų. Tačiau surinkti krūvon jie papildo vieni kitus ir sudaro tam tikrą krikščioniškų į meną pažiūrų sistemą. Dėlei to aš ir leidžiu juos atskira knyga.

Savo esme ji nėra estetikos mokslo vadovėlis. Joj tenušviesta vien dažniausiai ginčijami kūrybos dėsniai. Autoriui ypač rūpėjo aikštėn iškelti pamatinis meno principas, kad visa mūsų meno kūryba turi būti ne kas kita, tik apsireiškiančios „in mensura, numero et pondere" Dievo kūrybos paveikslas ir panašumas. *Kitaip sakant,* žmogaus kūrybos norma turi būti Dievo kūryba.

Kas šio principo nepripažintų, tas savo kūrybai normos turėtų ieškoti ne Dievuje, bet tame, kas yra Dievo priešingybė — ne-Dievas. *Bet* ne-Dievas — *tai chaosas, anarchija, netvarka, bjaurumas, beprotybė, viso ko statymas aukštyn kojom. Paneigęs mene Dievo kūrybos normą, naujoviškasis menas visa tai pirštu prikišamai ir yra parodęs.*

Laimingas būčiau, jei šio veikalo skaitytojai iš pamatų tai suprastų. Mano tikslas būtų tuomet visai pasiektas.

Rašydamas šį veikalą, aš atlikau savo publicistiškąją pareigą. Be šios, turiu dar antrą — pažymėti šio veikalo išleidimo aplinkybes. Išleisti didesnis veikalas šiandieną nelengva. Jei šiuo atveju sunkenybės nugalėta, tai vien dėl to, kad man į pagalbą yr atėję dvi brangios geradarės: pirmoji — tai garbi mokytoja p-lė Raudonaičių Morta, *o antroji — tai plačiai žinoma* Šv. Kazimiero draugija. *Joms abiem už tai aš tariu čia nuoširdžiausį ačiū.*

1931 01 09 Autorius

KŪRIMO DARBAS

Jei kas dabar po Didžiojo karo audros paklaustų, koks yra karo darbas, tai būtų galima vienu žodžiu atsakyti — *griovimas*. Ir iš tikrųjų karas ardo seną tvarką, degina miestus ir kaimus, naikina žmonių turtą ir gyvybę, meno šedevrus ir kultūros gėrybes. Po karo visa tai tenka atstatinėti, atitaisinėti, rengti naujam gyvenimui, taikyti prie naujai susidariusių sąlygų. Vadinas, po *griovimo darbo* turi eiti energingas *kūrimo darbas*.

Kad jis Lietuvoje ne tik seniau buvo, bet ir šiandieną yra neapsakomai reikalingas, tai, rodos, turėtų būti visiems aišku. Nes, griuvėsių neatstačius, koks gi gali būti gyvenimas? Tačiau šen ir ten tarp lietuvių atsirandant nesveikam ūpo nupuolimui, rankų nuleidimui, nusiminimui bei nieko neveikimui, tariaus būsiant ne pro šalį paaiškinus keliais žodžiais, dėl ko nūn ypač reiktų visiems, kas gyvas, griebtis kūrimo darbo, kur tik galima ir kaip galima.

Paprasčiausias pasiteisinimas tų, kurie nūn gyvena nieko arba beveik nieko neveikdami, yra šis: ką aš čia galiu padaryti? Aš neturiu tam tikrų kūrimo gabumų ir reikalingų žinių, tiesiog neįstengiu orientuotis nė nežinau, nuo kurio galo darbas pradėti. Teveikia gabesni už mane... Galop būdamas šiandien gyvenimo sąlygų suvaržytas, ne ką aš čia ir veikdamas benuveikčiau ir t. t.

Į šį pasiteisinimą buvo atsakyta jau senuose A. Jakšto „Trijuose pašnekesiuose ant Nemuno kranto“ (11—12 p.). Štai kaip ten buvo įrodinėta:

„Jei tiki Dievą, tai turi taip pat tikėti, jog, būdamas žmogus, esi leistas žemėn ne tam, kad panėšėtum į akmenį, nieko nejaučiantį, ar į žolę, nieko neveikiančią, ar į gyvulį, nieko negalvojantį. Nesi akmens, žolės, gyvulio paveikslas, bet Dievo, dangaus ir žemės Kūrėjo, Dievo, amžinai gyvuojančio, jaučiančio, manančio, *veikiančio*. Ne-

buvo dangaus ir žemės, nebuvo medžių, žolių, žmogaus,— *Dievas tai padarė.* Nebuvo tų namų, kuriuose gyveni, nei tų rūbų, kuriais esi apsivilkęs, nei tų knygų, kurias skaitai,— *žmogus vis tai padarė.* Tuo tai, tarp kitko, ir panėši žmogus į Dievą, tuo tai drauge ir skiriasi nuo kitų gyvų būtybių. Dievas yra *Kūrėjas,* žmogus — Dievo paveikslas — yra mažas *kūrėjėlis,* nes nuolat naujus daiktus *kuria* ir daro. Imkim visą mūsų civilizaciją su jos nuostabiais išradimais, telegrafais, telefonais, geležinkeliais ir t. t. Kas tai yra, jei ne aiškiausias parodymas, kad žmogus, kurs tiek naujų daiktų yr padaręs, panėši ne į gyvulį, nieko nauja išgalvoti negalintį, bet į Dievą Kūrėją. Tatai kas nieko neveikia ir sakosi nieko negalįs, tas virsta ne tik tam tikru „niekšu", bet ir „bedieviu", nes nepripažįsta savyje išreikšto Dievo paveikslo ir panašumo ir todėl nusideda taip pat, kaip kad ir atvirai tartų: aš nesu leistas Dievo paveikslu ir panašumu. Taigi kas tiki Dievą, dangaus ir žemės Kūrėją, tur saugotis ne tik blogų darbų, bet ir ano peiktino „nieko neveikimo". Tūnoti, nieko nedarant, pritinka akmeniui, ne žmogui. Pažvelk aplink save: visi kruta, šį tą veikia: kurpius siuva batus, siuvėjas — rūbus, kalvis nukala peilį, žagrę, nė vienas žmogus neapsieina be kitų pagalbos; kūno ir dvasios reikalai riša visus draugijon. Kaip kiti mums, taip ir mes kitiems turime tarnauti, *skubintis gera daryti".*

Tai buvo rašyta 1906 m. po rusų revoliucijos, kuomet lietuviams buvo atsidarius nauja veikimo dirva šalia šiokios tokios laisvės ir kitų gana patogių aplinkybių. Ta dirva buvo labai plati, o darbininkų — maža. Todėl rašytojas ir stengės savo karštais žodžiais paraginti kiekvieną jauną vyrą stoti visuomenės darban ir dirbti atsidėjus.

Prieš pat karą tą pačią mintį, bet dar aiškiau pakartotą, randame to paties autoriaus straipsny „Kurti", įdėtame 1-am „Vilties priedo" numery. Ten išaiškinta, kas yr kūrėjas ir kokios yra kūrimo sąlygos.

„Kūrėjas,— sako autorius,— tai tas, kurs padaro, sukuria, *ko nebuvo.* Nebūti gali ir kas bloga, ir kas gera. Padaryti bloga, ko nebuvo buvę, žinoma, pigu. Bet kurti kas gera, nelengvas daiktas. Čia reikia tikrų gabumų, aukštesnio mokslo, didesnio energijos įtempimo. Dėlei to žmogus kūrimo akte pakyla aukščiau už save, tampa panašus į Dievą — Kūrėją. Tuo būdu kūrimas virsta aukščiausiu gyvybės apsireiškimu žmoguje. Ten, kur yra kūryba, yra ir gyvybė, ir priešingai, kur kūrybos nesimato,

ten ir gyvybė abejotina. Žmogui nykstant, menkėja ir jo kūryba, o mirštant ji visai dingsta. Tą pat galima pasakyti ir apie tautą. Jei ji nori gyventi, turi rodyti kūrybos žymių. Nieko nauja nesukurdama, pasirodytų esanti pasaulyje nereikalinga ir neabejotinai turėtų dingti.

Mūsų kaimynai lenkai tai jau suprato, nes ragina savuosius mesti seną pasyvumo šūkį „wytrwać"— *ištverti* — ir griebtis naujo, aktyvaus „tworzyć"—„kurti"."

Tą pačią mintį autorius randa ir pas suomius. Vienoj jų tautiškoj dainoj pasakyta štai kas:

Dievas lauką duod, ne arklą,
Duoda versmę, ne stiklinę,
Duoda karvę, ne milžtuvę,
Duoda liną, o ne drobę.
Tat jėgomis savo verstis,
Savo išmintimi kurti
Ir savo galva galvoti
Turi žemėj aliai vienas...

Laukas, versmė, karvė, linas — tai Dievo padariniai, arklas, stiklinė, milžtuvė, drobė — tai žmogaus kūrybos vaisiai. Be to, ką Dievas duoda, negalima apsieiti; be to, ką žmogus padaro, sukuria — irgi gyventi būtų sunkoka. Geriausia, kuomet žmogus prie Dievo dovanų priduria savo įgimtą kūrimo jėgą. Suomiai tai suprato ir todėl iš savo uolynų ir pelkių yr padarę tikrą kultūros kraštą. Reiktų ir mums iš jų imti pavyzdys. Reiktų kaskart giliau suprasti toji tiesa, kad žmogaus kūrimas tur apsireikšti ne vien poezijoje, eilėse, apysakose, bet ir kiekvienoj gyvenimo srityje. Tam tikru poetu, kūrėju galima būti ne vien poemas rašant, bet ir savo ūkį dailiai tvarkant, ir dienraštį vedant, ir naudingą išradimą darant... Knygose bus knygų poezija, o čia bus gyvenimo poezija; šios pastarosios mums kaip tik labiausiai ir stinga. Todėl šūkis „kurti" mums dar labiau reikalingas kaip kitoms mūs pralenkusioms tautoms.

Nurodęs apskritai kūrimo darbą, autorius duoda toliau ir keletą nurodymų, ko reiktų saugotis kūrimo darbe, paaiškindamas, kokios yra žmonių kūrimo ydos:

„Jos plaukia iš to, kad žmogaus kūrimas pareina nuo ne vienos sąlygos. Pirmiausia žmogui neužtenka *gerų norų,* vienos minties, kaip Dievui. Čia reikia medžiagos, darbo, mokslo... Ypač trūkstant šio pastarojo, mūsų tautinė kūryba ir negali pasigirti tobulumu. Jei norime ją

pakelti, branginkime mokslą, kaipo būtiną įrankį ir *pagalbą kūrimo darbe.*

Antra — jei norim ydų išvengti, kurkim ne viską, bet tik tai, *kas yra gera,* naudinga ir būtinai mums reikalinga. Tik Dievo kūrybos rezultatai buvo geri. Mes apie save negalim to pasakyti, nes *pridarom* kartais *negerų, nenaudingų* ir net visai *nereikalingų dalykų.* Visa išmintis ta, kad mokėtumėm sukurti sau tai, ko mums būtinai reikia, kas tučtuojau atneštų daugiausia naudos — ne vien materialinės, bet ir dvasinės.

Daug klaidų kūrime kyla taip pat ir dėl neatsižiūrėjimo į savo jėgas, į vietos aplinkybes, į politikos sąlygas, kuriomis gyvenama. Ypač tai atminti reikėtų tokioms mažoms tautoms, kaip mūsoji. Nes susilyginti su didžiomis tautomis kad ir galima, bet toli ne visada ir *ne visame kame.* Tatai jei bandytumėm didžiausias tautas visame kame mėgdžioti, išstatytumėm save vien *pajuokai.* Tokia mūsų pastanga su galingais kaimynais žūtbūt susilyginti privestų mus prie to, jog daug darbų, prašokstančių mūsų jėgas, pradėję, turėtumėm mesti nebaigę".

Daug čia tiesos yra pasakęs autorius, bet, mūsų išmanymu, jo praleista čia dar vienas svarbus dalykas.

Tarp mūsų liaudies dainų yra viena labai įdomi. Ji skamba šitaip:

Padainuočiau aš dainelę,
Kad ir mažą, bet tik gražią.
Nusipirkčiau sau žirgelį,
Kad ir mažą, bet tik gražų.
Aš uždėčiau jam balnelį,
Kad ir mažą, bet tik gražų.
Aš užsėsčiau pats bernelis,
Kad ir mažas, bet tik gražus.
Aš parvesčiau panytėlę,
Kad ir mažą, bet tik gražią ir t. t.

Tai — mūsų tautos dvasios vaisius, tai, galima sakyti, lietuvio idealas: „Kad ir maža, bet tik gražu". Jam ne tiek rūpi daikto *didybė,* kiek jo *gražybė.* O kas gi nežino, jog gražybė — tai tobulybės sesuo.

Yra tautų, kurios savo materialinę didybę užvis tebrangina. Vienos giriasi užvaldžiusios šeštą žemės paviršiaus dalį, kitos didžiuojas viešpataujančios visose pasaulio jūrose, trečios — militare jėga. Vadinas, joms rūpi, kad jos ir toliau būtų didelės, galingos, kad jų visos kitos

tautos vengtų ir bijotų dėl jų gyventojų daugybės bei materialinės jėgos.

Kad jos būtų *gražios,* t. y. geros, doros, teisingos, tikrai krikščioniškos, tai joms lyg ir nesvarbu. Šis idealas ne jų, jis buvo nuo senovės vien mūsų, lietuvių, jis ir toliau tepasilieka mūsų tautiniu idealu. Lietuvių tauta, kad ir maža, bet tesie *graži,* dora, tobula, giliai tikinti, karštai atsidavusi kūrybos darbui. Jei tų ypatybių turėsime, be abejo, susilauksime ir geresnių laikų. Dievas, kurs žiūri kiekvieno žmogaus nuopelnų, būdamas teisingas, šimteriopai atlygins ir už mūsų vargus, ašaras, kentėjimus ir kraują, ir gausiai palaimins mus ateityje.

O ir šiandien jau, kas tik turi bent kiek tikėjimo, negali nematyti aiškiai mus laiminančios Dievo rankos. Nes argi tai ne aiškus Dievo stebuklas — Lietuvos atvadavimas iš po milžino — Rusijos jungo? Galybių Viešpats, pasinaudodamas, kaip įrankiu, vokiečių kaizeriu, sutriuškino daugiau negu šimtą metų slėgusią mus Rusiją. O kuomet rusų pergalėtojas, varydamas vien seną egoizmo politiką, buvo be lietuvių žinios sumanęs pavesti Lietuvą Prūsams bei Saksams, tas pats Galybių Viešpats, pasigaudamas kito savo įrankio — iškilusio vokiečių tautos demokratizmo, meta nuo sosto net ir patį kaizerį, teikdamas lietuvių tautai sąlygų pačiai, jokiomis konvencijomis nebevaržomai turėti nuosavą valstybės rūmą. Kas galėjo prieš keletą metų apie tai svajoti? . .

Bet tas mūsų valstybės rūmas, kad ir *mažas, tesie gražus.* Būtų kaltė, jei mes tą brangų rūmą statytumėm senais pamatais, senu planu. Kas buvo sena, karas iš pamatų nugriovė ir todėl stengtis tai atstatyti būtų tuščia svajonė.

Iš antros šalies, šis karas iškėlė aikštėn ir vieną gerą mūsų tautos ypatybę — būtent nepaprastą kūrimo gabumą. Viso ko per karą pristigę, mūsų kaimiečiai ėmė viską patys gamintis: prisidirbo sau ir muilo, ir krakmolo, ir vakso, ir deguto, išrado ir prisigamino visokios avalynės iš medžio, iš karnų, iš virvučių ir net iš šiaudų; rūbams moterys priaudė visokių naminių kortų, drobių ir milų; prisinėrė įvairių dailių pirštinaičių, kepuraičių ir net skrybėlaičių. Visą tą mūsų naminę pramonę Lietuvos valstybė turėtų paimti savo globon ir neleisti jai po karo žūti.

Galop turėtų mūsų nauja valstybė atidžiau pažvelgti ir į laukutinę Lietuvos krašto pusę. Taigi turėtų pasirūpinti kuo greičiausiai, kad pranyktų joje sena, nežmoniška ne-

tvarka, neišbrendami mūsų keliai, nepervažiuojami tiltai, sukrypę, griūvą šalikeliais kryžiai, iširusios bjaurios tvoros, aprūkusios, nešvarios gryčios, mėšlini, niekad nešluojami kiemai. Čia galėtų nemaža padėti valstybei savo žodžiu ir pavyzdžiu mūsų kaimų jaunimas, o ypač moksleivės ir moksleiviai, jei tik rimtai sukrustų; jų balso, be abejo, paklausytų net ir vyresni šeimynos nariai ir griebtųsi kūrimo darbo savo kaimui, kiemui bei gryčiai papuošti. Kai kur iš dalies jau tai ir dabar daroma. Mergaitės, susispietę tam tikron kuopelėn, bendrai prižiūri kiemų švarumą, darželių tvarkoj laikymą. Kitur bernaičiai, iš šalies paraginti, išvalė griovius, ištaisė per savo kaimą kelią, nužvyravo jį, kalkėmis baltintais akmenimis nusodino, kad net visiems nūn malonu žiūrėti.

Tas pats gražumo šūkis turėtų mums ir apskritai šviesti — visos mūsų kultūros kūrime. Tegul ji kol kas ir maža, bet tesie graži, tikrai krikščioniška, iš mūsų dvasios plaukianti, nes iš aklo bei vergiško svetimų kultūrų pamėgdžiojimo maža naudos, o dar mažiau garbės. Būkim „sau žmonės", o ne kitų beždžionės!..

Tas pat reikia pasakyti ir apie mūsų literatūrą. Kad ji ir maža, bet tesie graži, sava, originali. Atgavę spaudą, mes Lietuvoj ir Amerikoj prispausdinom tūkstančiais įvairiausių knygų, bet, deja, nestinga tarp jų šlamštų. Išsivertėm net tokių veikalų, kaip Sienkiewicziaus „Tvaną" ir Sudermanno „Jonines", kur lietuvių vardas tyčia yr žeminamas. Tai įvyko per neišmanymą ar iš tuščio geismo pasigirti naujausiomis naujienomis bei veikalų skaičium. Bet taip elgiantis nusidėta kaip tik mūsų kilniam tautos šūkiui: „Kad ir maža, bet tik gražu".

Dar daugiau nusidėjimų tam pačiam šūkiui randame mūsų mene, kur gan dažnai besirūpinta labiau paveikslų skaičium negu jų grožiu. Čia grožis dažnai aukota pašaliniams tikslams: simbolizmui, impresionizmui, „muzicizmui" ir kitokioms naujoms madoms bei manieroms. Tai darant užmiršta, kad vienatinis meno dėsnis — tai grožis ir kad jis nepakeičiamas jokia mada, maniera bei skaičium. Tikram menui terūpi vien: „Kad ir maža, bet tik gražu". Menas, žiūrįs kitko, o ne grožio, yra ne menas, bet jo parodija bei karikatūra. Tikras menas — tai ne kokių neatmezgamų mazgų bei rebusų piešimas, bet aukščiausias *kūrimo* darbas, šventas grožio idealams tarnavimas. Tarnauti susyk grožiui ir kokiai manierai yra taip pat negalima, kaip tarnauti drauge Dievui ir mamonai. Kas to

nesupranta, tas yra ne menininkas kūrėjas, bet bejėgis tos ar kitos manieros vergas.

Labai gaila, kad daug kas pas mus tai užmiršta, o dar liūdniau, kad kūrimo darbo vertės kai kas gerai nepermano. Žengiant naujon gadynėn, to neturėtų būti. Šiandien, kaip jau anksčiau matėm, kiekvienas kūrimo darbas yra mums labai reikalingas. Taigi ir tebūnie jis niekieno nekliudomas, visų lietuvių palaikomas, branginamas. Be jo Lietuva negalės būt *graži,* nes kiekvienas hiperfiziškas *gražumas* žemėj savaime nesidaro, jis reikia *sukurti.* Kūrimui gi vėl reikia drąsos, energijos, savim pasitikėjimo ir pasišventimo. Taigi šalin apsnūdimas, apatija, bailumas. Tegyvuoja kūrimo darbas visose kultūros srityse, o ypač plačioje meno ir grožio dirvoje.

KAS YRA MENAS

Ne tik pas mus, bet ir kitur menas šiandieną virsta nežinia kuo. Kiekvienas menininkas meno esmę kitaip supranta. Yra menininkų, manančių, kad praeity meno nėr buvę, jo nesą nė dabar, jis reikią dar sukurti. Vadinas, visas klasiškasis, viduramžių ir šiandienis menas laikomas nuliu, ir kiekvienas modernusis menininkas laiko save naujo meno nebuvėlio Kolumbu, ir savo veikalus — tikrais jojo kūriniais.

Taip dalykams klostantis, tariamės būsiant ne pro šalį bent trumpai paaiškinus meno esmės klausimą. Kas gi yra menas?

Į tai šv. Tomas Akvinietis savo „Teologijos sumoje" duoda šį atsakymą: *ars est recta ratio factibilium.* Vadinas, scholastikams menas yra buvęs tam tikra rankų darbo taisyklė, tų dirbamųjų darbų dėsnis bei tvarka, žmogaus rankų darbo tinkamiausias metodas. Šis apibrėžimas yra realistiškas. Jis yra artimas šių dienų pažiūrai, kad menas yra pagimdytas žmogaus rankos, formos kūrėjos; šią idėją yra išreiškęs Rodenas savo garsioj skulptūroj, pavadintoj „Ranka".

Fr. Baconas, scholastikos priešas, stengės jos mokslą kaip kitur, taip ir šiuo klausimu pataisyti. Meno apibrėžimas, kurį jis savo veikale „Novum organon" teikia: *ars est homo additus naturae,* iškelia aikštėn antrą meno kūrybos elementą. Žmogus, prisidėdamas prie gamtos, gamina meno kūrinį. Taigi šis pastarasis yra gamtos ir žmogaus jausmingumo sintezė. Gamta nėra menas; ji tėra vien meno šaltinis, meno prakalba, meno žodynas. Šioje trejybėje žmogus yra tėvas, gamta — motina, meno dalykas — vaikas. Taigi menas sutampa su gyvenimu, kurio jis tėra vien žvilgsnis bei apreiškimas.

Šių dienų meno teoretikai, supratę meno dalykuose grožio reikšmę ir kuriamąjį meno kūryboje emocijos vaidmenį, yra linkę sąvokoti meną kitaip, nors savo esme tie nauji sąvokojimai tėra vien senų definicijų modifikacijos. Taip, pvz., Tolstojus laiko meną *žmogaus veiksmu*, kurs leidžia menininkui pareikšti kitiems savas emocijas. Tuo būdu meno dalykas yra *žmogaus emocija*, susikristalizavusi tam tikroje formoje. Zola menas yra gamta, matoma per tam tikrą žmogaus temperamentą. Taigi meno dalykas esąs *dvasios būvis*. T. Gautier menas yra *grožio* tam *tikras kuriamasis žaismas*, o filosofas Boutroux pažymi, kad pirmykščiame savaiminiame savo išsirutuliojime grožis yra istoriškai antrykščias dalykas, pasirodęs po naudingumo. Grožio ieškojimas yr teapsireiškęs vėliau. Jis yr privedęs meną prie dekadencijos, žlugimo. Taigi kiek kartų pasenęs menas nori atgimti, jis meta lauk senus rūbus ir stengiasi tapti naudingas pačioms gyvenimo sąlygoms, atsimindamas savo tikrąjį tikslą, kurį buvo pamiršęs.

Iš šios filosofiškos teorijos galima išvesti šis naujas meno apibrėžimas. Menas yra *socialinis darbas*, turįs teikti žmogaus gyvenimui atitinkamą kadrą. Šiuo tvirtinimu artinamasi pažiūron, kad menas yra socialinė funkcija, panaši į atliekamą visuomenėje amatininko techniko funkciją, kaip į ją žiūri liaudis. Ši savo tradicinėje išmintyje išlaikiusi tos idėjos atminimą, išreiškia ją šiandieną, kuomet, norėdama aptarti gerą darbininką, sako: tai yra tikras artistas. Taigi menas, jos išmanymu, yra *amato žiedas*. Štai, galima sakyti, populiari meno definicija. Ir joje yra daug tiesos. Šių dienų menininkai, estetais tapę amatininkai, be reikalo ją užmiršta. Jie, užuot palankiai tarnavę galingiems gyvenimo reikalams, yra tapę vien nenaudingų brangenybių mėgėjai. Tuo keliu eidami, jie tiesiog yr nustoję supratimo savo socialinės buvimo racijos ir savo socialinio uždavinio. Praradęs šį supratimą, menas, besivydamas „naująjį" grožį, yra taip sunykęs, kad net pats prarado grožį, nes grožis tėra „vien veikiančiųjų formų tvirta sveikata".

Visa, kas anksčiau pasakyta, tėra vien abstraktus atsakas į pajudintąjį čia klausimą. Kas norėtų plačiau ir giliau apsipažinti su meno ir grožio klausimais, tiems rekomenduojame A. Fulcrano knygą „L'artiste Chrètien" (Pa-

ris, Rue Bayard 5). Savo forma ji yra romanas, kuriame meno ir grožio klausimai yra tinkamai įpinti įdomion fabulon; taigi šis veikalas patenkina drauge proto ir širdies reikalavimus.

Tame veikale užtikome gana įdomų *meno katekizmą*, kurį čion išvertę ir dedame.

MENO KATEKIZMAS

Klausimas. Kas yra menas?

Atsakymas. Menas yra grožio kuriamasai veiksmas.

Klausimas. Kas yra grožis?

Atsakymas. Meno grožis, būdamas kitos rūšies negu gyvasai grožis, sutampa su menininko emocija.

Klausimas. Kas yra meno dalykas?

Atsakymas. Yra tai menininko estetiškoji emocija, susikristalizavusi tam tikroje formoje. Taigi menas yra žmogaus veiksmas, kuriuo mes pareiškiame kitiems savo emocijas.

Klausimas. Ar ši menininko emocijos objektyvacija tiesiog pasidaro, iš šalies niekam nepadedant?..

Atsakymas. Ne. Menas nėra kūrimas *iš nieko.* Menininko emocija gali susikristalizuoti vien pasigaudama esamųjų formų ir žmonijos išdirbtų ženklų. Bet formai ir minčiai savitarpy veikiant, pasitaiko, jog naujos formos gimsta iš modifikacijų, kurias sudaro menininko mintis.

Klausimas. Ar gali meną sudaryti vienas jį reiškiančiųjų ženklų žinojimas, be emocijos?

Atsakymas. Ne. Estetiškoji emocija yra būtinai reikalinga, kad gautumėm meno dalyką: tobulas ženklų žinojimas nėra būtinas. Kitaip sakant, amatas, technika nesukuria meno, menas gali egzistuoti ir prie netobulos technikos; bet šiuo pastaruoju atveju menininko mintis įgauna paprastąją formą. Kad jo estetiškoji emocija galėtų apsireikšti tobuloje formoje, reikia, kad jis gerai mokėtų vartoti išreiškimo priemones.

Klausimas. Ar grožis yra nepriklausomas nuo daikto?

Atsakymas. Ne. Grožis nėra atskirai egzistuojanti ir daiktui atmetamoji forma; grožis yra pats daiktas, atsakąs savo paskyrimui tobuliausiu būdu. Todėl menas nepareina nuo medžiagos brangumo, nuo jos retenybės, nuo jos spe-

cifiškos formos. Grožis glūdi formų savybėj ir išpildymo tobulybėj.

Klausimas. Kokį vaidmenį vaidina mene gamta?

Atsakymas. Gi palaikytojos bei sąlygos vaidmenį. Meno grožiui turint savo pradžią gamtoje, ši yra amžino meno šaltinis. Ji yra menininkų žodynas. Bet tiktai žmogaus jausmingumas, jungdamasis su gamta, sudaro meno dalyką.

Tuo būdu menas yra gamtos ir žmogaus jausmingumo sintezė. Filosofai išreiškia tą tiesą aptardami meną: *ars est homo additus naturae.* Žmogus, prisidėdamas prie gamtos, sudaro meno dalyką. Toje slaptingoje trejybėje žmogus yra tėvas, gamta — motina, meno dalykas — vaikas. Pirmieji du, būdami atskirti vienas nuo antro, lieka bevaisiai; tuo išaiškinama nepasisekimas fotografų ir fantastų, nes pirmieji teduoda vien gryną gamtą, antrieji — savus, grynai subjektyvius jausmus...

Klausimas. Kokia yra meno pradžia?

Atsakymas. Meno pradžia glūdi naudingume. Pradžioje menas buvo gaminimas gyvenimui reikalingų daiktų. Prašokęs elementarių reikalų tenkinimą, menas stengės patenkinti aspiracijas, kurios buvo reikalais, bet ne kūno, tik dvasios. Jis kūrė paminklus, teikė nemirybės mirusiems, atvaizduodamas jų paveikslus, ir tuo būdu šalia realaus pasaulio sukūrė savo svajonių pasaulį.

Klausimas. Ar menas turi siekti vien naudingumo, ar vien grožio?

Atsakymas. Besiekdamas, kas yr naudinga, menas susidūrė su grožiu ir atsidavė jam. Bet grožis pirmykščiame išsirutuliojime nebuvo meno tikslas, tik priemonė. Todėl kiek kartų menas nori pakilti iš dekadencijos ir atgimti naujam gyvenimui, jis meta lauk tuščias pažibas ir imasi iš naujo naudingo tikslo, sujungto su gyvenimo sąlygomis. Tai darydamas, jis grįžta į savo pradžią ir atgauna pažinimą savo tikro tikslo, kurį buvo pamiršęs.

Klausimas. Ar meno kūryba skiriasi nuo technikos?

Atsakymas. Pradžioje ne. Skirtumas atsiranda dekadencijos laikais. Normaliai dailioji kūryba turėtų įsikūnyti technikoje ir būti jos tobuliausia išraiška.

Klausimas. Vadinas, menas nėra privilegija ir nėra nenaudėlis?

Atsakymas. Menas nėra koks atskiras veiksmas. Jis yra socialinis darbas, turįs apimti visą mūsų gyvenimą, kad jį pagražintų.

Klausimas. Ar šis socialinis darbas turi kokių taisyklių?

Atsakymas. Taip, nes esama tam tikro meno mokslo, kurs yra racionalios estetikos rezultatas. Jis yra susidaręs iš principų, kurių yr prisilaikę meistrai, ir mes galim jį išvesti iš tobulų meno dalykų. Jis mums yra privalomas kaipo tam tikra moralybė, asmeniškos fantazijos tvarkytoja.

Klausimas. Ką gi sako toji meno moralybė?

Atsakymas. Ji sako, kad mene esama vengtinų nuodėmių ir vykdytinų dorybių. Menininkas priklauso nuo tos aukštosios estetikos visai taip pat kaip ir rašytojas; nuo jos nepriklausymas bus meno nuodėmė.

Klausimas. Kokios yra menininko dorybės?

Atsakymas. Šios: atvirumas, logiškumas, natūralumas ir saikingumas. Visa, kas nėra atvira, logiška, paprasta, saikinga, yra tam tikru būdu nuodėminga. Tai yra senovinio meno didysai pamokymas. Menininkas, eidamas iš tiesioginio stebėjimo, turi persiimti jausmingumu ir išlaikyti prideramą pusiausvyrą. Jei jis, išminties vedamas, neatsisako padaryti pageidaujamų aukų, jo veikalas išeis tobulas, grakštus, pilnas judėjimo, sujaudintas ir todėl turįs jaudinimo galios bei ypatybių, sudarančių stilių, teikiąs menininkui tokį pribrendimo laipsnį, kurs užima vidurį tarp primityvaus žalumo ir dekadentiško supuvimo.

Klausimas. Kokios yra menininko ydos?

Atsakymas. Dirbtinumas, painumas, nelogiškumas, tuštumas, pasipūtimas. Blogas menininkas visada yra veidmainis. Jis stengias savo veikalų turinio tuštumą pridengti sumaniomis matomybėmis. Jo veikalai būna šalti, be charakterio, besiremią vien formulėmis ir „štukomis" ir dėl to teverti vien žaislapalaikio vardo.

Klausimas. Ar esama menininkų tikėjimo?

Atsakymas. Taip, ir jis tai yr sudaręs praeitų amžių galybę. Tas tikėjimas turi savo *Credo* ir *Įsakymų.*

Klausimas. Kuris gi yra menininkų Credo?

Atsakymas. Gi šis: tikiu meną, vieną ir nesuskaitomą kūrėją grožio; ir estetiškąją emociją, jo vienatinę išraišką, kuris yra gimęs iš žmogaus rankos, pritaikytos naudingiems darbams; jis yra augęs Egipte ir Asirijoj, subrendęs po Graikijos dangum, buvęs Romos architektų patarėjas ir su Romos viešpatija miręs Vakaruose, buvo palaidotas Bizantijos vystykluose, įžengęs Rytų architektų ir dekoratorių sielon, yra nužengęs į šiaurės barbarus, atsikėlęs, Vakaruose, su Romos statytojais, įžengęs gotikos

ir Renesanso danguosna, iš ten ateis modernių bandymų gaivinti. Tikiu genijų ir įkvėpimą, meistrų mokslą ir tradiciją, meno amato kilnumą, medžiagos reikalavimus, formų priklausomybę ir gyvenimą, amžinojo meno šaltinį.

Klausimas. Kokie yra meno įsakymai?

Atsakymas. Tie įsakymai tapytojui ir skulptoriui sutampa su kompozicijos taisyklėmis ir harmonijos dėsniais. Viskas kita yra nepastovu, kaip pats skonis, kuris rutuliojas su gyvenimu. Bet architektūra, kuri yra utilitariausia meno šaka, turi savo atskirą Dekalogą.

Šį pastarąjį, kaipo per daug specialų ir mažai įdomų, mes čia apleidžiame.

Laikysime savo triūsą visai atlygintu, jei šis meno katekizmas padės mūsų menininkams geriau pažinti meno esmę, savo pašaukimą, meno uždavinius ir meno *socialinę reikšmę.*

KAS YRA GROŽIS

Grožio esmės klausimas yra labai senas. Jį bandė gvildenti jau kai kurie Graikijos filosofai ir Bažnyčios Tėvai. Pirmiausia mėginta grožis išaiškinti iš paties jo *vardo.* Tokią nominalią grožio definiciją randam vieno iš seniausiųjų krikščionybės amžių rašytojo Pseudoareopagito. Jisai savo veikale „apie Dievo vardus" 4-me persk., 7-me paragrafe grožį aptaria šiais žodžiais: Τὸ καλὸν... παντα πρὸς ἑαυτὸ καλοῦν, ὅθεν καὶ κάλλος λέγεται[1]. Tame aptarime, kaip matome, žodis καλόν, κάλλος — *grožis* aiškinamas žodžiu καλεῖν — *šaukti,* nes grožis, pasak to autoriaus, traukia į save žiūrovo akis ir lyg *šaukte šaukia: žiūrėkite į mane!*.. Remiantis lietuvių kalba, galima taip pat pasakyti, jog kiekvienas *gražus* daiktas dėl to taip vadinas, kad jis *gręžia* į save žmogaus dėmesį. Taip pat ir kai kurie vokiečiai savo žodžius *Schönheit* išvedžiojo iš veiksmažodžio *schauen* — veizėti[2].

Bet atgręžti žiūrovų akis galime ne vien *gražumu,* bet ir grynu *nepaprastumu,* ir net žymiu *bjaurumu.* O bjaurumas yra grožio priešingybė. Todėl jau senovėje suprasta, kad ne visa, kas akį atkreipia, yra gražu, bet tas *gražu,* kas drauge yra ir *gera*[3].

Iš kitos šalies, pastebėta taip pat, kad ne kiekvienas *geras* daiktas yra ir *gražus,* kad *gražybė* ir *gerybė* — tai ne *vis vien.* Pirmutinis, kurs giliau yr tyrinėjęs skirtumą tarp *grožio* ir *gėrio,* buvo šv. Augustinas. Jis, priėjęs principinį klausimą: ar *daiktai dėl to yra gražūs, kad teikia mums pasigėrėjimo;* ar dėl to teikia pasigėrėjimo, *kad jie yra gražūs,* kategoriškai atsako, jog „jie dėl to mums patinka,

---

[1] *Migne.* Patr. gr. 3, 702.

[2] *Klug H.* De pulchritudine divina.— Friburg i. Br., 1902.— P. 9.

[3] *„Idem est pulchrum atque bonum". Ps. Areopagita* l. c.; *„quoniam, pulchrum sit quod bonum".* S. Iren. *Migne.* Patr. gr. 7, 1103.

kad turi savyje grožio[4]. Kitaip sakant, šv. Augustinas pirmutinis nurodė, kad grožio kriterijum yra ne vien *subjektyvus žiūrovo jausmas,* bet ir *objektyvios estetikos normos;* jo taip pat pastebėta, jog gerumas daugiausia patraukia mūsų *geismą,* o grožis užima ne vien mūsų *geismą,* bet ir *protą.* Tatai grožis yra mylėtinas dėl jo paties, o ne dėl gerumo ar naudingumo. „Grožis — tai magnetas akims ir širdžiai." Taigi ir šv. Tomas Akvinietis grožį apibrėžia kaipo tai, „kas akims patinka", „kas regėjimą džiugina" [5].

Siuose pastaruosiuose žodžiuose turim grožio apibrėžimą, ištrauktą, taip sakant, iš jo pasekmių. Gražus daiktas ar meno dalykas gimdo mumyse estetišką pasigėrėjimą, kuris yra betarpiška grožio pasekmė. Bet toji pasekmė pati iš savęs dar mums neparodo, kas yra grožis. Mes žinom tik, kad toji pasekmė plaukia iš to dailaus daikto ar meno dalyko, kaip iš *materialinės* grožio priežasties. Bet norint pažinti, kokios yra *ontologiškos* grožio priežastys, kurios gamina grožio esmę dailiame daikte ar meno objekte, vieno grožio atjautimo neužtenka. Čia reikia, kad ir protas prisidėtų prie to tyrinėjimo. Su jo šviesa tik ir tegalima gerai suprasti, kas yra grožis.

Kaip šis klausimas protu tyrinėta, kuriuo keliu eita, mes čia plačiau nepasakosime. Nurodysime tik trumpai svarbiausius to tyrinėjimo rezultatus. Jie yra šie:

1) grožis glūdi tam tikroje *harmonijoje* bei *proporcijoje;*

2) grožis glūdi tam tikroje *tvarkoje;*

3) grožis glūdi tam tikroje *vienybėje.*

Remdamasis tais rezultatais, *H. Klugas* pateikia šią grožio definiciją: *„Grožis — tai maloni žiūrėti duotosios daugybės tinkamoji vienybė,* arba, kitais žodžiais, grožis — tai *malonus žiūrėti suderintas vienybėje įvairumas"* [6].

Pateiktąsis čia grožio apibrėžimas yra bendras: jis tin-

---

[4] *Migne.* Patr. lab. 34, 148.

[5] *„Pulchra dicuntur quae visa placent; pulchrum quod visum delectat". S.* Th. I. q. 5a 4, ad 1.

[6] *„Pulchritudo est multitudinis debitae debita unitas quae visa placet; vel aliis verbis pulchritudo est varietas in unitate concordans quae visa placet".* Plg. *Klug H.* Op. c.— P. 40. Panašių apibrėžimų laikosi ir kiti grožio tyrėjai, kaip štai Winckelmannas, kurs savo veikale „Geschichte der Kunst des Altertums" (1, 274 p.) nurodo, kad *„die Ursache der Schönheit liegt in der Einheit, in der Mannigfaltigkeit und in der Uebereinstimmung",* o taip pat *Gutberletas,* kurs savo veikale „Allgemeine Metaphysik" (2. Aufl. Muenster, 1890) irgi sako:

ka tiek *gamtos,* tiek ir *meno grožiui.* Norint šis pastarasis arčiau aptarti, galima pasakyti, kad meno grožis — tai *tiksli vienybės ir įvairumo sintezė, vartojama idėjai išreikšti protui prieinamu ir jausmams maloniu būdu.*

Taigi tikrame meno objekte turi būtinai rastis drauge šie elementai:

1) idėja, kurią menininkas nori išreikšti,

2) idėjos *įkūnijimas tam tikron formon,*

3) tos formos protui *prieinamumas ir jausmams malonumas,*

4) jos viršujame išreiškime tiksli vienybės ir įvairumo sintezė.

Jei kurio nors iš šių keturių elementų kuriame meno veikale trūksta, jis gali būti neblogas meno pamėgdžiojimas, bet nebus tikras meno objektas.

Pvz., nėra meno dalykas gražios merginos ar vaikino fotografija, kad ir geriausiai nutraukta, nes čia nėra jokios idėjos. Toji fotografija bus *dailus daiktas,* bet nebus *meno objektas.* Kad būtų meno objektas, reikia, kad žmogus prie dailaus gamtos daikto ar reginio pridėtų dar iš savo šalies *kūrimo antspaudą* ir *pozityvios idėjos kilnumą.* Nes, anot teisingo Bacono pasakymo, *ars est homo additus naturae.* Menininkas turi būti laisvas kūrėjas, o ne *vergas kopijuotojas.*

Suprantamas dalykas, kad idėją meno objektui gali duoti ir nemenininkas. Bet įkūnijimas tos idėjos meno formon — tai jau tiesioginis menininko darbas.

Jis tai savai ar svetimai minčiai suranda atsakomą formą — jis sukuria meno objektą; bet jei tą mintį ar idėją išreiškia netikusiai ar tai dėl menko talento, ar dėl nežinojimo techniškų meno darbo taisyklių, rezultatas būna meno dalykas, bet netobulas, nevykęs ir per tai neturįs vertės. Tas pat rezultatas būna ir tuomet, kai menininkas, norėdamas nustebinti žiūrovą savo formos nepaprastumu, padaro jį protui neprieinamą ir jausmams nemalonų.

„Die Einheit in der Mannigfaltigkeit wird gewöhnlich als ein Gesetz der Schönheit aufgestellt... im Grunde bildet es aber das Wesen des Schönen selbst". Tą pat mintį, tik bent kiek praplėstą, randame ir pas *G. Schulemanną* jo naujausioj „Estetikoj" (Breslau: O. Borgmeyer, 1930). Tikru grožio apibrėžimu jis laiko: *„Harmonie der Teile und Vollendung des Ganzen zu einer ungezwungenen und doch scheinbar notwendigen Einheit in der Mannigfaltigkeit, ein In-sich-ruhen, Sichabheben und Herausgelöstsein zumal aus allen niederen, ungeordneten, interessegeleiteten Verknüpfungen mit der Umwelt"* (op. c., 37 p.).

Galop meno dalykui neužtenka mechaniškos vienybės be įvairumo nei mechaniško įvairumo be vienybės. Pvz., nebus meno dalykas, jei kas, nutepęs visą paveikslą viena juoda varsa, padėtų po juo parašą: „Tamsioji naktis“ arba „Tunelio vidus“. Taip pat nebus meno dalykas, pvz., žvėrių vaizdeliai, zoologiškame atlase, kad ir geriausiai atmušti, nes ten viešpatauja vien tik mechaniškas įvairumas, be jokios harmoniškos vienybės. Meno dalyką padaro kūrėjas menininkas, mokąs sintetiškai sujungti savo kūriny abu lygiai reikalingu meno elmentu: ir iš idėjos plaukiančią vienybę, ir ton vienybėn susiliejantį veikalo dalių įvairumą. Tų elementų darnus sujungimas ir sudaro meno veikalų tobulybę. Tatai kur nėra tobulybės, nėra nė grožio. Tai yra ne vien mano, bet ir visų amžių nuomonė. „Grožis,— pasak Valleto,— tai tobulybės skaistybė.“ „Grožis — tai idealo spindesys“ [7]. Panašiai mokina ir šv. Tomas Akvinietis. Štai jo žodžiai tuo klausimu:

„Ad pulchritudinem tria requiruntur, primo quidem integritas sive perfectio... et debita proportio sive consonantia et iterum claritas“. Todėl, tariant to mokytojo žodžiais,— kur nėra tų trijų dalykų: *tobulybės, harmonijos ir aiškumo,* ten nėra nė grožio. *Grožis* tat yra *tobulybės, harmonijos ir tiesos atspindys — splendor perfectionis, splendor decoris, splendor veri.*

[7] *„Le beau c'est la splendeur de la perfection...“ „Le beau c'est la splendeur de l'idéal“.* Plg. *Vallet P.* L'idée du beau.— Paris, 1883.— P. 2.

MENO TIKSLAS IR MENININKAS

Meno tikslas, kaip matėm, yra grožio kūrimas. Tai maža kas teginčija. Bet į klausimą, kas yra grožis, teikiama įvairių įvairiausių atsakymų ir tuo meno tikslas padaromas neaiškus. Dar labiau jį aptemdo tie menininkai, kurie mėgsta ypač pabrėžti savo skirtumą nuo visuomenės, kurioj gyvena. Tai visuomenei jie dažnai meta paniekos žodį, vadindami ją „minia". Minia, jų išmanymu, esanti visada „kvaila", o jie, menininkai, nieko bendra su ja neturį ir galį su ja elgtis pagal senovės šūkį: *odi profanum vulgus.*

Iš šitokios pažiūros į minią menininkai išveda absoliučią savo kūrybos nepareinamybę nuo visuomenės ir kitokių vietos bei laiko aplinkybių. Bet jei taip, tai kyla klausimas, *kam* jie meną kuria, *kuriam tikslui* besidarbuoja? Šis klausimas turi nemaža svarbos tiek patiems menininkams, tiek ir jų niekinamajai miniai. Bet kur rasti tam klausimui atsakymas?

Mūsų išmanymu, pirmiausia reiktų jis pradėti ieškoti visiems žinomuose faktuose. Pirmutinis tokių faktų yra tas, kad menininkai kuria savo kūrinius *ne sau.* Nes jei menininkai darbuotųs *tik sau,* tai jie savo kūrinius nuo žmonių slėptų, nieko prie jų neprileistų ir niekam jų nerodytų. Bet, kaip gerai žinom, taip nėra. Menininkai savo kūrinių neslepia, anaiptol, mielai juos „miniai", publikai rodo, mielai gėrisi jos pagyrimu ir dar mieliau kiekvienam gerai mokančiam pirkėjui juos parduoda.

Tuo būdu tarp menininko ir jo kūrinio savaime įsispraudžia trečias subjektas — kolektyvas „minia" bei publika. Apie ją, kurdami savo kūrinius, menininkai dažnai nemąsto, tačiau baigę darbą norom nenorom gauna jon kreiptis, išstatinėdami savo veikalus tam tikrose parodose ar kitaip kaip juos reklamuodami. Ir kur publika pakan-

kamai domisi menu, ten jis tarpsta, o kur to publikos susidomėjimo nėra, ten jis normaliai plėtotis negali.

Bet jei taip yra, tai čia kyla klausimas, kokie turėtų būti publikos santykiai su menininkais. Iki šiol daugelio menininkų yra manoma, kad jie turi teisės veikti publiką kaip tinkami, auklėti ją savo dvasioj, diktuoti jai grožio dėsnius. Publika jokios neturinti teisės ir negalinti menininkams kelti jokių reikalavimų. Kiek čia tiesos, klausimas labai opus ir sunku jis vienu žodžiu atsakyti.

Kad meno dalykai ir be menininko pastangų dažnai veikia žiūrovus, tai yra neabejotinas faktas. Tikras grožis yra didelė galybė ir jis negali neveikti, kaip saulė negali nešviesti ir nešildyti. Bet, iš kitos šalies, ir publika, turėdama proto ir jausmo, savo santykiuose su grožio kūriniais negali būti tik pasyvi; ji turi teisės reikšti savo sprendimą ir net kelti menininkams tam tikrų reikalavimų.

Ji negalėtų to daryti nebent tik tuomet, jei ji būtų absoliučiai papaikus bei apjakus. Bet tikrumoje, kaip žinom, to nėra. Kolektyvus vienetas — publika normaliomis aplinkybėmis kur kas sunkiau duodas apjakinama negu individualus vienetas. Todėl normaliuose santykiuose publika nepaliauna turėjus teisės tarti apie meną savo žodį ir kelti jam reikalavimų, pvz., reikalauti, kad meno *kūriniuose nebūtų šlykštynių, tikybos bei tautybės išniekinimo, dorovės bei grožio įžeidimų.* Tos teisės publika niekados negali išsižadėti, ir menininkai nusidėtų teisybei ir menui, jei tuos publikos reikalavimus paneigtų.

Tiesa, menininkas savo kūryboj reikalingas yra laisvės ir todėl nepamatuotus ir neteisingus publikos pageidavimus turi teisės atmesti. Bet, iš kitos šalies, menininkas niekad neprivalo užmiršti, kad jo laisvė *nėra ir negali būti beribė.* Taigi kaip nevalia jam laužyti perspektyvos ar varsų harmonijos dėsnių, taip lygiai nevalia jam vartoti savas teptukas ar plunksna blevyzgai, pornografijai, šlykštynei. Kas vardan laisvės to nepaiso, sunkiai nusideda publikai ir pačiam menui.

Ne mažiau nusikalsta meno tikslui ir tie menininkai, kurie vardan įsivaizduoto menininkiško „aristokratizmo" tariasi turį teisės žiūrėti su panieka į „minią". Minios vardu jie laiko ne kokių valkatų bei chuliganų gaują, bet visus nemenininkus, t. y. visą savo tautą. Tai darydami jie tuo pat mina po kojų vieną brangiausių meno šaltinių, būtent *liaudy glūdinčią tautinę kūrybą.* Nes negi galima ši branginti, niekinant jos nešėją ir palaikytoją — liaudį.

Taigi ir nenuostabu, kad šis menininkų „aristokratų“ nusidėjimas liaudžiai ir jos kūrybai randa sau ir neišvengtiną bausmę: jų kūriniai lieka bedvasiai, negyvi; poezijos srity jie iškraipyti mūsų liaudies dainų dvasiai svetimu dekadentizmu, mene jie subjauroti mums lygiai svetimu kubizmu ir t. t.

Ir priešingai — kas eina į minią-liaudį su meile ir moka pagauti jos kūrybos dvasią, kaip štai V. Krėvė savo naujausioj misterijoj „Likimo keliais“, tas sukuria tikrų šedevrų. Taigi jei mes kuo galėsim pasigirti Europai, tai nebent tik mūsų tautiniu menu, semtu iš tautos dvasios gelmių ir sukurtu tautinės kūrybos pavyzdžiais.

To tautinio meno sukūrimas ir yra šiandieną svarbiausis mūsų meno tikslas. Kas to tikslo ieško už Lietuvos sienų, kam meilesnis svetimas, kad ir nežmoniškas, bet kitoniškas neg mūsų menas, tas bus ne menininkas, bet vergas dvasioj, nes svetimų formų kopijuotojas ir svetimų srovių sekėjas. O mene nėr nieko bjauresnio, kaip aklas bet ko sekimas. Meno tikslas — kurti nauji grožio kūriniai, o ne kopijuoti bei mėgdžioti svetimi. Rasti pas mus kitas svetimesnis dalykas, kaip dekadentizmas, kubizmas, vargiai bau galima. Taigi ir tų visų srovių įsikandimas jokios mūsų menininkams garbės nedaro, anaiptol, parodo tik jų talento menkumą, kūrybinės fantazijos trūkumą ir vergišką svetimai įtakai pasidavimą. Meno tikslas — grožis tuo keliu nepasiekiamas, juo teprieinama tik meno karikatūra bei parodija.

MENAS IR KŪRYBIŠKUMAS

Seniau yra buvę ne tik menas, bet ir mokslas apie jį. Tas mokslas vadinos estetika. Jis stengės užvis nušviesti esmingiausį meno elementą — grožį.

Šiandien apie estetiką maža kas tekalba. Apie ją ir pati „Meno kultūra" dar nėr prasitarus. Taigi ir nežinia, ar šiandienis menas pripažįsta kokią estetiką, ar visai yr sudėjęs ją į archyvą.

Meno apibrėžimas grožiu daug ko jau nebepatenkina; jam priešais statoma kitas, išreikštas žodžiais: menas — tai *kūrybiškumas.*

Eliminavus iš meno esmės grožį, savaime prieita menas *begrožis.* P. Ign. Šlapelis savo straipsny „Naujų meno srovių kilmė" („Meno kultūra", Nr. 4) yra davęs net ir keletą to begrožio meno pavyzdžių, imdamas juos iš naujoviškų menininkų Deraino, Braque'o, Delaunay'o, Picasso paveikslų.

„Meno kultūros" skaitytojai galės iš ten patys pažinti sukūrusių tuos meno kūrinius sielą, įsiklausyti į jos balsą ir derinti jį į bendrąją žmonijos, kūrybos simfoniją.

Yra žmonių, kurie, besigilindami į tuos begrožius paveikslus ir jų kūrėjų sielas, savo dvasios akimis yra pamatę nebepataisomą tą sielų kuprotumą, nebeišgydomą jų raupsuotumą ir rachitizmą. Bet netrūksta ir tokių gailestingų meno „samaritonų", kurie toms nelaimingoms sieloms teikia ypatingos užuojautos ir net pagarbos vien dėl to, kad jos yra parodę savo kad ir rachitiškąjį kūrybiškumą. Mat jų dogma: menas — tai kūrybiškumas.

Bet kodėl kūrybiškumas? Kodėl jis vienas? Ak, panašių meno definicijų galima pagaminti ištisos trejos devynerios, pvz.: menas — tai darbas, menas — tai mintis, menas — tai įkvėpimas, menas — tai svaigimas, menas —

tai išėjimas iš proto, menas — tai susidūrimas su aukštesniu pasauliu ir t. t. ir t. t.

Panorėjus ir turint užtektinai laiko, lengvai galima sukurti tiek įvairių meno teorijų, kiek čia pateikta įvairių meno apibrėžimų.

Kai kas, tiesa, gali čia prikišti, kad tokios sąvokos, kaip šit — darbas, mintis, įkvėpimas ir kitos, esą per daug abstrakčios, o gyvenimiška prasme — per daug miglotos, daugiaprasmiškos ir subjektyvios.

Bet tą pat galima pasakyti ir apie aukščiau minėtąjį kūrybiškumą. Nes jei jau pati kūryba — pirmojo laipsnio abstrakcija, tai kūrybiškumas bus dar aukštesnė, nes jau antrojo laipsnio abstrakcija. Tas pat pasakytina ir apie kūrybiškumo miglotumą, daugiaprasmiškumą ir subjektyvumą.

Nes į klausimą, kas yra kūryba, atsakius, kad tai yra padarymas to, ko pirma nebuvo, ne vienas su karalium Saliamonu gali užginčyti patį galimumą padaryti ką nors nauja, ko pirma nėr buvę. Nes į nurodytą, pvz., dabartinį aeroplaną ar keturratį automobilį galima atsakyti, kad čia nėr nieko naujo, nes jau prieš tūkstančius metų musės ir paukščiai yr oru skraidę ir keturkojai arkliai bei kupranugariai vežioję žmones.

Bet ir pripažinimas galimumo sukurti naują dalyką keblumo nepašalina, nes tuomet susiduriam nebe su viena, tik su įvairiomis kūrybos rūšimis — valstybiška, socialine, moksliška ir kitomis. O kur yra įvairių kūrybų, ten yra ir įvairių kūrybiškumų. Vadinas, išeina iš čia, kad ir kūrybiškumas gali būti daugiaprasmiškas ir subjektyvus.

Pasakymas, kad meno kūrybiškumas įkuria gyvai plazdančią žmogaus dvasią į pajautomis pasiekiamas formas, nedaug dalyką tenušviečia, nes, būdamas gryna metafora, meno realybės nepasiekia. Tat belieka vienas tik kūrybiškumo gerumas, kad jis leidžia meno sritin įtraukti net ir begrožį meną bei jo parodiją. Bet ar tas faktas turi tokią jau didelę vertę, palieku spręsti patiems skaitytojams. Mano išmanymu, begrožis menas žmonijos kūryboj sudaro ne simfoniją, tik bjauriausią kakofoniją.

Dėl buvimo, tiesa, yra tokių gailiaširdžių žmonių, kurie neleidžia smerkti tos kakofonijos ir primeta kritikams vien

siaurą pareigą — meno pasiektus rezultatus konstatuoti ir nueitąjį kelią sužymėti. Vadinas, menui taikomas liberalų ekonomistų principas *laissez faire, laissez passer,* o akiniuotai ir principuotai kritikai turima vien paniekos mostas. Dėl akinių kritikoj nesiginčysiu, bet kad kritika būtų galima be principų, labai abejoju.

MENO PROBLEMOS

(P. Jurkūno paskaita)

Ši paskaita įvyko Vilniuj 1915 m. sausio 25 d. vietos Inteligentų klube. Vieta parinkta paskaitai kuo tinkamiausia ir tema — apie meno problemas — visiems įdomi, ir pats prelegentas — jaunas mūsų beletristas, kai kam, jo nemačiusiam, smalsu buvo pamatyti ir paklausyti.

Gaila tik, kad publikos prisirinko ne per daugiausia. Be valdybos „žiburėlio", kurio naudai ėjo paskaitos pelnas, šiaip jau lietuvių inteligentų tebuvo tik keliolika; likusioji publika — tai mokiniai ir mokinės. Nei iš „vairininkų", nei iš „aušrininkų", nei iš „viltininkų" beveik niekas neatvyko, nors pati „Viltis" tą paskaitą užtektinai reklamavo, net per du kartu primindama ją vilniečiams.

Specialiems laikraščių korespondentams neatvykus, teko apie ją rašyti man. Darbas buvo daug sunkesnis, nei kam galėjo atrodyti. Mat gerbiamas prelegentas pradėjo labai iš tolo — nuo elegiškos antitezės tarp gyvenimo ir mirties; toliau priminė Adomą ir Ievą, jų nupuolimo istoriją ir atsiradusį iš čia Išganytojo laukimą, sujungtą su nemirybės troškimu. Ilgą laiką ieškota to Išganytojo tolimoj ateity, ligi galop suprasta jį esant arti, glūdint paties žmogaus sieloje, kurs ir galįs patsai tą nemirybę pasiekti, kurdamas nemirštamus meno kūrinius, tuos naujus dvasios pasaulius, gražesnius ir brangesnius nei patys didžiausieji, bet negyvi dangaus kūnai. Aiškus perdėjimas ir meno dievinimas. Pasaulio Išganytoju menas nebuvo ir nebus. Menas yra viena iš kūrybos rūšių. Kūrybos dovana, be abejo, yra svarbi, bet ne kiekvienas, kurs ją turi, jau ir yra kūrėjas.

Norint kurti, reikia turėti dar kūrybos priemonių. Kokios gi jos yra? Gal protas? Ne, nes protas meno kūryboj neturi balso, menas — tai gyvojo jausmo sritis. Proto

„apercepcijos neleidžia trykšti meno žvaigždėms...“ Šaltas protas vien meną užmuša, iškreipia visokiems pašaliniams tikslams, visokioms jį varžančioms ir žeminančioms tendencijoms. Rasti tikrą grynojo meno „šventovę“ ir jon įeiti tegali tik siela, jausmų ritmiškai sujudinta.

Viačeslavo Ivanovo padalijimas meno į statiškąjį ir dinamiškąjį esąs nepriimtinas. Mat dinamika remiasi laiku ir erdve, o meno kūriniai stovi virš laiko ir erdvės.

Menas nėra gamta bei gyvenimu sekimas; jis yra sielos kūryba; jos gaivalas — tai laisvė. Tiesa, jis negali kurti iš nieko. Jis reikalingas *medžiagos:* akmens, plytų, žodžių, varsų, tonų, jis negali apsieit ir be *formos.* Svarbų vaidmenį mene vaidina *ritmas;* ritmas kūrė net kalbas; to ritmo veikimo nežymu tik vėlesniame bei naujausiame kalbų evoliucijos etape.

Be medžiagos ir formos, meno kūriny turi būti ir turinys. Jį siela turi duoti iš savęs, iš savo vidujų pergyvenimų. Kurdama ji pati turtėja; žmogus nekurdamas būtų visai kitoks žmogus, daug niekesnis, menkesnis. Kūryba jį kelia aukštyn, įveda idealo šventovėn.

Pati kūrybos pradžia yra slaptinga, tamsi. Ji kyla ne iš proto, ne iš aiškaus atjautimo, sielos pergyvenimų, bet iš anapus sąmonės, iš slaptingiausių pasąmonės gelmių.

Visa tai, ką čia trumpai išdėsčiau, prelegento paskaitoj tęsės valandą, o gal kiek ir daugiau; publikoje aiškiai buvo matyt nuovargio; jos pasigailėjęs vienas iš šeimininkų paprašė net prelegentą padaryti pertrauką, bet šis atsakė, kad tuojau baigsiąs pirmąją paskaitos dalį, kas po kelių minučių iš tikrųjų ir įvyko.

Nudžiugusi publika perėjo kiton salėn. Čia p-lė Čiurlionytė dailiai paskambino keletą rimtesnių dalykėlių ir vieną panašų į tautišką dainelę... Buvo tai tikra dvasios puota. Iš Jurkūno paskaitos nieks, rodos, nebuvo supratęs, kas yra menas; tuo tarpu jauna skambintoja švelniais, bet stipriais savo piršteliais parodė, kad meno esama ir kad jis *skiriasi nuo nemeno.* Visi iš širdies delnais plodami išreiškė jaunai gabiai pianistei savo ačiū ir apsišarvoję drąsa, išskyrus keletą pabėgėlių, nuėjo atgal salėn antrosios paskaitos dalies klausytų.

Prelegentas bandė joje išaiškinti meno genezę, t. y. parodyti, iš kur menas yra kilęs. Klausimas aiškiai teoretiškas — taigi atsakyti į jį būtų, rodos, vien proto dalykas. Bet, prelegento išmanymu, protas nieko lemta tarti čia

negalįs, nes menas — tai jausmo sritis, o kur jausmas veikia, ten „protui nėra vietos". Taigi racionalizmu mene, t. y. *proto atsakymais* į klausimą, kas yra menas ir kokia jo pradžia, p. Jurkūnas su kitais meno mylėtojais pasisakė esąs nepatenkintas, juoba kad tų atsakymų esą ne vienas, bet daug. Mat vieni tą meno pradžią aiškina pasismaginimo noru. Tai yra vadinamoji *hedonizmo* teorija. Ją pirmutinis išreiškęs senovės Aristipas, palaikę vėliau Helvecijus ir Holbachas, bet prelegentas, remdamasis Henri Bergsonu ir Christiansenu, griežtai ją atmetė.

Nepriėmė taip pat nei *sensualizmo* teorijos, kuri meno pradžią mato žmogaus troškime patenkinti savo jausmus. Pasak tos teorijos, menas būtų gaminimas dalykų, kurie akims, ausims bei kitiems jutimams malonūs. Prelegentas teisingai pažymėjo, kad tai netiesa, nes kas gi nežino, jog ne visa, kas jausmams malonu, yra ir gražu, jog žmonėse, pvz., pasitaiką nemaža *gražių* veidų, kurie betgi yra *nedailūs*. Galutinai — gaminimas meno dalykų jausmams patenkinti suponuotų mene *tikslingumą,* o to ten nėra. Menininkas pats nežinąs, kam jis kuriąs; jis kuria sau, be jokio tikslo, verčiamas vien įgimtos sau kūrimo galios. Dėlei to Kantas ir apibrėžęs meną kaipo „tikslingą *netikslingumą*".

Yra dar, kurie mano, kad esą negalima nei kelti klausimas, kas yra menas, nes taip klausimą keldami prileistumėm objektyvių meno normų buvimą, tuo tarpu, jų išmanymu, menas — tai grynas subjektyvaus skonio dalykas, jokių objektyvių kriterijų neprileidžiąs.

Prelegentas teisingai nurodė, kad esama ir objektyvių meno normų, išskaitydamas keletą dėsnių, liečiančių meno kūrinių medžiagą, formą ir turinį, O dėl skonio, tai esą tiesa, kad kiekvienam žmogui jis yra savotiškas, bet tai nieko nereiškia; menas galima atjausti, reikia tik pakilti virš savęs, virš savo asmeniško skonio, netgi „virš viso ko", tapus „universaliu žmogum".

Dar kiti ieško meno pradžios nepasitenkinime esamąja tikruma; mat ji mums visada atrodo nekokia, ne per graži; dėl tos priežasties žmogus ima svajoti ir iliuzijų pagautas bando kurti dalykus gražesnius, negu tikrumoj kad yra. Tai — *iliuzionizmas,* su kuriuo prelegentas taip pat nesutiko, vadindamas tą pažiūrą grįžimu prie anksčiau jau atmestos hedonizmo teorijos.

Nepriėmė taip pat nei Spencerio tvirtinimo, kad me-

nas kilęs iš „neišeikvotos žmogaus energijos“, nes menas — tai ne žaidimas; toliau kritikavo išvedžiojimą, meno iš gamtos sekimo, iš socialinių gyvenimo sąlygų, iš metafiziškų bei religinių pažiūrų ir t. t. ir t. t. Visa tai buvo remiama Christiansenu, Neumannu, Hamannu, Grossu, Liebstu, Guyau, Taine'u, Hennequinu, Henri Bergsonu, Viačeslavu Ivanovu, Markelovu, Viperiu ir kitokiais panašiais autoritetais. Nebuvo tik nė vienos citatos iš visų didžiausio rusų filosofo Vl. Solovjovo, parašiusio ne vieną straipsnį meno klausimais.

Prisiklausę per antrą ilgą valandą visokių meno teorijų ir kritikų, klausytojai nekantriai laukė, kada gi prelegentas išreikš *savo nuomonę,* kaip jis pats į meną žiūri ir kaip jo atsiradimą sau aiškina. Deja, šis lūkuriavimas tapo beveik visai apviltas. Nes prikalbėjęs daug skambančių žodžių apie „meno šventovę“, apie kelionę į tą „šventovę“, išreiškęs tvirtinimą, kad menas, kaipo visada gyvas, augąs, laisvas, negalima suimti jokiomis matematikos formulėmis nei pavergti pašaliniams tikslams, prelegentas pabaigė savo paskaitą vien šiuo kategorišku tvirtinimu; protu meno, girdi, nesuprasi ir jokiais geležinkeliais į jo šventovę nenuvažiuosi; jį vien siela tegali atjausti.

Ar tokiu galutiniu p. Jurkūno meno problemų tyrinėjimo rezultatu publika buvo patenkinta, negaliu pasakyti. Diskusijų nebuvo jokių. Išvargę apie tris valandas, klausytojai skubiai rengėsi namon. Jokių ovacijų nei viešos padėkos prelegentui neišreikšta. Matyt, visi buvo patenkinti, kad ši paskaita galų gale pasibaigė.

Priežasčių to šalto publikos apsiėjimo su prelegentu buvo nemaža.

Pirmiausia — tai paskaitos ilgumas. Kad to ilgumo publika nejaustų, reikėjo ji sužavėti kalbos gyvumu, turinio gražumu. P. Jurkūnas, deja, visai *nekalbėjo,* tik *skaitė* — ir skaitė gana monotoniškai, nuobodžiai, be gyvumo, neaiškiai, lyg burnoj akmenuką laikydamas, žodžių galūnes nutraukdamas. Nors publikos buvo nedaug ir salė ne per didelė, tačiau ne visiems pavyko išgirsti visa, ką p. Jurkūnas skaitė.

Antra šios paskaitos yda — tai per didelis prelegento norėjimas parodyti savo erudiciją, pasemtą iš svetimų raštų. Dėl žinojimo, klausytojai dabar labai gerai žinos, kad p. Jurkūnas yra daug knygų apie meną skaitęs, bet drauge jie žinos ir tai, kad jis perskaitytų dalykų giliau neapgalvojęs nei jų doron sintezėn nesuvedęs. Berti šimtais

svetimi pasakymai lengva — ir p. Jurkūnas mielai tai darė. Bet kadangi prelegento daugiausia cituotieji visokie christiansenai, neumannai, hamannai, grossai, liebstai, jei neklystu, yra vokiečiai, tai publikai, tiesą pasakius, teko išklausyti ne tiek p. Jurkūno paskaita, kiek sunkiai suprantamas anų „vokiečių pamokslas", primurdytas, prikaupuotas visokių abstrakčių *echt* vokiškų gudrybių.

Žiūrint iš šalies net gaila buvo publikos, o ypač vargšių gimnazisčių, kurioms p. Jurkūno gausiai beriamos visokios *apercepcijos, kiekybės, kokybės, intensyvumai, objektyvumai, quattrocenti, quintocenti* ir kiti panašūs sausi abstrakcijos ekstraktai atrodė turbūt kažkokie tikrai magiški, paprastiems miruoliams neprieinami ir todėl neapsakomą mokslo gilybę slepiantys žodžiai. Ne viena namon pargrįžus, lyg ana davatkėlė „puikiu" kunigo pamokslu gal gėrėjos: „O tai kad graži ir mokslinga buvo p. Jurkūno paskaita!.."—„O ar supratai?"—„Tai ne mano galvelei suprast tokios gudrybės!.."

Dėl paskaitos turinio, tai čia galima būtų padaryti dar daugiau ir kur kas svarbesnių priekaištų, tik, deja, vietos trūkumas neleidžia man visų jų išdėstyti. Taigi paminėsiu čia vien pačius svarbiuosius.

Prelegentas teisingai pabrėžė glūdinčią žmogaus dvasioj kūrimo galią ir net pareigą. Bet suklydo pripažindamas kūrybą vien tik meno srityje. P. Jurkūno išmanymu, Dante, Šekspyras yra kūrėjai, o Newtonas ne, jis nieko nesukūręs, jis tik *atradęs,* kas gamtoje jau buvo nuo amžių. Skelbdamas tokią nuomonę, prelegentas parodė neturįs jokio supratimo apie kūrybą mokslo srityje. Jam nesuprantamas mokslininko ilgesys mokslo tiesos beieškant ir neapsakomas džiaugsmas ją atradus. Matematiškos formulės atrodo jam sausos, negyvos, o tuo tarpu matematikas, jas išradęs, mato jose savotišką grožį ir gėrisi jomis ne mažiau kaip ir Rafaelis savo madonomis.

Matyti kūrybą vien mene, o kitose kultūros srityse jos visai nepripažinti arba laikyti ją kažkuo žemesniu — tai didžiausia ir pragaištingiausia klaida. Žmogus visur ir visada gali ir turi būti *kūrėjas,* kaipo gyvas *Dievo Kūrėjo paveikslas.* Dievas sukūrė pasaulį, žmogus turi tą Dievo kūrimo darbą savo paties *kūryba papildyti.* Žmogus, kurs to nedaro, kurs nieko nekuria, užtrina savyje tą Dievo paveikslą, žemina save ir nevertas gyventi. Nieko nekurti tegali vien akmuo, augmuo ar gyvulys.

Ką čia esame pasakę apie žmogų, dar labiau tinka at-

skirai tautai. Jei ji nieko nekuria — ji turės dingti, nes joj gyvybės jau nebėra. Tauta, kuri kuria vien meno dalykus, o kitose srityse kūrybos nerodytų — irgi neilgą teturėtų amžių; aplinkinės veiklesnės ir apsukresnės tautos ją pavergtų su visais jos meno kūriniais. Kad to nebūtų, joje kūrėjais turi būti ne vien dainiai bei menininkai, bet visi ik vienam: ir ūkininkas savo viensėdijoj, ir kunigas savo parapijoj, ir mokslininkas savo laboratorijoj, ir laikraštininkas savo redakcijoj, ir pramonininkas savo fabrike, ir amatininkas savo dirbtuvėje — žodžiu sakant, visi, kas tik myli savo tautą ir trokšta jai geresnės ateities. Kur to nėra, ten rutina, stagnacija, vegetavimas, o ne gyvenimas. Nes gyvenimas — tai nuolatinė kūryba, tai metimas lauk, kas atgyventa, ir kūrimas to, kas dar neatjausta, neišbandyta. Dėlei to geistina, kad kiekvienas žmogaus darbas būtų pažymėtas kūrybos antspaudu ir vykdomas vardan bendrojo gyvenimo šūkio — viską naujinti, tobulinti, gerinti, plėtoti, niekados nesitenkinant paskutiniu pasiektuoju rezultatu, kad ir geriausiu, nes visada galima ir reikia žengti dar tolyn, kilti dar aukštyn, nuo tobulumo, kad ir didelio, eiti prie naujo, dar didesnio. Tai yra amžinas kūrimo, o drauge ir žmonijos gyvenimo dėsnis. Jis liečia kiekvieną žmogų ir kiekvieną tautą, jis liečia ir mus. Menas — geras ir kilnus dalykas. Jis gimdo mumyse pasigėrėjimą, rodydamas kelius į idealo sritį, į gyvenimo viršharmoniją. Bet kas gali pasakyti, kad dailiai įrengta, pvz., nauja kolonija, praktiškai sutvarkytas fabrikas nėra tam tikri gyvenimo harmonijos akordai? Tiesa, varsų, tonų, žodžių poezijos čia nėra, bet užtat rasim kitą savotišką *darbų poeziją*. Iškilti į dausas, iškovoti visą Parnasą, tapti visų 9 mūzų apvainikuotam, o po to žygio grįžti surūkusion Lietuvos bakūžėn — tai būtų ne harmonija, bet pikčiausia pragarinė gyvenimo ironija.

P. Jurkūnas daug kalbėjo apie meno „šventovę“, apie meno nepriklausomybės laisvę, ieškojo kelio į tą „šventovę“, ragino ir kitus ten eiti. Labai gražu buvo klausytis, tik visa nelaimė, kad nedavė aiškesnių nurodymų, nei kur yra toji „šventovė“, nei kokias šventenybes, kokius dievus savyje slepia. Jei aš gerai supratau p. Jurkūno mintį, tai ta jo „šventovė“ bene bus tik kažkur dausose ir, be to, dargi siauručiukė, žemučiukė, vos begalinti sutalpinti naujojo autonominio meno atstovus, vienatinius tos „šventovės“ šventikus, budriai saugojančius, kad nieks iš profanų jon neįeitų ir josios vienatinio dievuko —„nepriklau-

somo meno“— savo šaltu protu nenuvainikuotų. Jei taip yra, tai toji naujoji „šventovė“ nekokia, nes joje vietoj tikrojo Dievo Kūrėjo, vienatinio, amžino, meno Absoliuto — pastatytas moderniojo meno sukurtasai Menas dievukas, trečiasai narys naujos triasmenės trejybės, sudarytos, kaip žinome, iš Laisvosios Minties, Laisvosios Meilės ir Laisvosios Dailės. Jos visos trys yra vienokios prigimties ir vertės. Laisvoji Meilė nuo senovės jau turi savo „šventovių“. Dabar p. Jurkūnas paskelbė, kad atsiradusi ir Laisvosios Dailės „šventovė“, rodė net jon kelią ir ragino ten keliauti. Ar daug kas paklausys to raginimo, sunku pasakyti. Tiesa, naujasai Menas dievukas, kiek galėjau suprasti iš prelegento žodžių, nerūstus: jis jokių įsakymų savo šventikams neišleidžia, jų laisvės visai nevaržo: anaiptol — reikalauja net, kad savo kūrybos pamatan įdėtų vien savo nuotaiką, asmeniškus „pergyvenimus“, atjautimus, nepasiduodami jokiam visuomenės varžymui, jokioms religijos bei doros iš aukšto atmestoms normoms. Bent p. Jurkūnas apie tas normas, apie meno santykius su visokio grožio šaltiniu — Dievu nei žodelio nepratarė. Man tai visai suprantama, nors ir labai gaila, nes man Dievas Kūrėjas yra vienatinis visokios kūrybos, todėl ir *meno Absoliutas:* Jis tik vienas ir tegali būti pamatas visokioms meno problemoms išspręsti ir kiekvieną meno šventovę savo buvimu pašvęsti. Tik visa nelaimė, kad Jis siauroj, žemoj p. Jurkūno parodytoj šventovėj sutilpti negali.

Na, o kažin, kad taip mes savo *kūryba visą realią Lietuvą* pabandytumėm padaryti *gražią, dorą, idealią?!* Juk ji tuomet taptų tikra ne tik *meno,* bet ir *Dievo šventovė!* Ką jūs, skaitytojai, apie tai manot?!.

MENO ESMĖS KLAUSIMAS

(Atsakymas V. Mykolaičiui)

I

Nestingant Lietuvoje menininkų, netrūksta ir meno teoretikų. Šių būrį pastaruoju laiku padaugino V. Mykolaitis, įdėdinęs „Židinio" 12-an numerin straipsnį „Meno aptarimas". Būdamas nepatenkintas mano „neaiškiu *turinio* ir *formos* klausimo pastatymu", jis stengiasi meną naujoviškai apibrėžti, nes, jo išmanymu, ikšiolinė „mūsų kritika, kaip iš kairės, taip iš dešinės", yr besivadavus „daug kuomi, tik ne meną atitinkamais sumetimais". Taigi pašalinęs iš meno dalykų turinį ir formą, autorius mokina, kad menas tesusidedąs iš *formos* ir *esmės*. Forma reiškianti „kūrybos priemonių ir metodų sumą, kuri, kaipo besikeičiąs elementas, statoma čia prieš nesikeičiančią meno esmę", o meno esmė — tai „žmogiškoji kūryba". Šiąja trumpute prof. M. de Munnyncko formule autorius mano visai išsprendęs meno esmės klausimą. Deja, tai yra iliuzija. Su pamatiniais klausimais niekur taip lengvai neapsidirbama. Apibrėždamas meną kaipo „žmogiškąją kūrybą", autorius tėra davęs vien jo *genus proximum*. Tokia definicija, būdama nepilna, nes neturinti *differentiam specificam*, negalima laikyti moksliška. Kurti juk gali ne vien menininkas, bet ir vaikas, ir piemenukas, ir kalvis, ir kurpius, ir net pamišėlis. Nekalbant jau apie kalvių bei kurpių padarinius, kas nėr, pvz., matęs vaikų piešinių ir piemenų drožinėjimų? Prieš karą man buvo atsiųsta iš Kauno ligoninės keletas sąsiuvinių, kuriuose buvo įvairių eleraščių, parašytų vieno pamišėlio. Visa tai, be abejo, bus „žmogiškoji kūryba", bet ar bus tai menas? Rodos, ne. O jei taip, tai ir nepriderėtų meno esmei vartoti apibrėžimas *„l'art c'est la création humaine"*. Autorius tačiau to savo „meno apibrėžimo" įsikibęs laikosi ir stengiasi jį įvairiais protavimais pateisinti.

Paėmęs kūrybą Biblijos prasme „padaryti ką nors *iš nieko* ir ką nors *nauja*“, jis sutinka, kad žmogus, būdamas Dievo paveikslas ir panašumas, gali padaryti ką nors reliatyviai *iš nieko* ir reliatyviai *nauja,* ir mato tame ypatingas dvi meno savybes. Tai yra tiesa, kurią bet kas mielai pripažins. Tačiau vargiai bau kas sutiks su V. Mykolaičiu, kad minėtos dvi kūrybos savybės tepriklausą *vienam tik menui.* Reliatyviai iš *nieko* ir reliatyviai *nauja* kuria ne vien menininkas, bet ir technikas, ir gamtininkas, ir matematikas, ir filosofas, ir bet koks kitas kūrėjas. Todėl perskaitęs V. Mykolaičio tvirtinimą, kad aukščiausios žmogaus galios proto veikimas ir jo išdava — mokslas — negalima „žymėti tikrosios kūrybos vardu“, aš savo akimis netikėjau. Tokio aiškiausiai tiesai prieštaraujančio moksliško paradokso aš savo ilgame amžiuje nebuvau sutikęs *taip dogmatiškai skelbiamo.* Apie jį tikrai galima pasakyti, kad jis yra ištrauktas *iš nieko* ir yra visai *naujas.* Bet kuo jis remias?

II

Mūsų meno teoretikas teisingai nujautė, kad negana naujas paradoksas paskelbti, bet reikia ir skaitytojai įtikinti jo teisingumu, kitaip sakant, įrodyti, kad jame glūdi tiesa, o ne melas. Tie įrodymai minėtame straipsny dėl pateikimo pateikti, bet, susipažinus su jais, tenka dar labiau nustebti, nes kalbamojo paradokso įrodymai yra dar paradoksalesni už jį patį. Tik paklausykim: mokslas neturi tikros kūrybos žymės dėl to, kad jis „nei duoda ką nors *nauja,* nei duoda *iš nieko*“. Šita mintis bene bus tik skolinta iš karaliaus Saliamono. Bet ir šis Biblijos išminčius tėra tvirtinęs tik tai, kad nėra nieko nauja *gamtos tvarkoje,* arba, kaip arkivyskupas Skvireckas aiškina — „visame gamtos dalykų veiklume“, nes čia tikrai niekas nekinta — saulė teka, nusileidžia ir vėl teka, vėjai taip pat pučia, upės taip pat į jūrą plaukia, tie pat augalai pavasarį lapoja ir žydi ir t. t. Bet savo posakio *„nihil sub sole novum“* žmogaus kūrybai Biblijos išminčius visai nėr taikęs, nes ir pats buvo padaręs *naujų dalykų,* pastatydindamas sau dailius karališkus rūmus, o Dievui — puikią bažnyčią, kurių pirmiau nėra buvę.

Juo labiau nevalia to posakio taikyti šiandienei mūsų kultūrai. Nuo Saliamono laikų mes jau gerokai nutolom,

nes turim telegrafų, telefonų, radiją... Nejaugi tuose kultūros laimėjimuose nėra *nieko nauja?* Nejaugi jie duoti mums iš ko nors buvusio, o ne atsiradę reliatyviai *iš nieko?..*

Lyg atsakydamas į tuos klausimus, autorius taip toliau argumentuoja: „Jo (mokslo) vaisiai yra vien esamosios medžiagos tvarkymas, panaudojimas, nagrinėjimas, išvadų darymas. Tokie yra gamtos mokslai, tokia yra technika su savo visais išradimais". Bet šitaip galvojant nesunku įrodyti, kad ir mene nėra jokios kūrybos ir nieko nauja. Nes kas yra, pvz., architektūra, jei ne „esamosios medžiagos tvarkymas?" Kuo remiasi poezija, jei ne esamaisiais žodžiais, sakiniais, gramatikos taisyklėmis?.. Kas yra tapyba, jei ne esamųjų materialinių dažų ant esamosios drobės dėjimas? Kas galop yra muzika, jei ne esamųjų oro virpėjimo dėsnių panaudojimas? Taigi visi meno vaisiai būtų taip pat „esamosios medžiagos tvarkymas, panaudojimas", daugiau nieko.

Deja, autorius tų logiškų išvadų nemato. Jis audžia toliau savo paradoksų tinklą, skelbdamas, pvz., kad griežčiausias mokslas — matematika — esąs „labiausiai nutolęs nuo kūrybos esmės". Šitaip galvoti tegali vien žmogus, matematikoj absoliučiai nieko nesukūręs ir todėl apie matematiškąją kūrybą turįs labai netobulą supratimą. Nes tikrumoje jei kur žmogus kūrėjas panėši į Dievą Kūrėją, tai tik matematiškoj kūryboj. Gražiausi galimybės pasauliai kuriami čia kaip tik *iš nieko.* Ypač tai pasakytina apie geometriją, kaipo *linijų mokslą.* Ji tuo atžvilgiu yra visai artima architektūrai ir tapybai, kuriedvi savo esme yra vėl ne kas kita, kaip vien *tam tikrų linijų reiškėjos.*

Kalbėdami apie Dievą, kaipo pasaulio Įkūrėją, žmonės temato Jame vien Jo visagalybę ir patį pasaulį laiko vien visagalybės padaru. Tai yra labai netobulas Dievo kūrimo supratimas. Prieš išvedant pasaulį iš nieko, Dievo Išmintyje amžinai yr buvęs matematiškas pasaulio vaizdas. Visi pasaulio kūnų ir mažiausių atomų geometriški, mechaniški ir fiziški santykiai nuo jų pradžios iki galui buvo tame vaizde apskaityti, išmatuoti, nustatyti. O kadangi kas sykį yra Dievo Išmintyje, nepaliauja buvę Joje ir amžinai, todėl senovės graikų matematikai ne be pamato sakydavo, kad *Dievas nuolat užsiima geometrija* (ἀεὶ ὁ θεὸς γεωμετρεῖ). Ir iš tikrųjų, prieš tapdamas pasaulio Kūrėju, Dievas yra buvęs pirmuoju aukščiausiu Inžinierium, pirmuoju Mechaniku, pirmuoju Geometru ir pir-

muoju Matematiku. Per tai ir visa žemiškoji matematika yra vien dieviškosios matematikos silpnutis atspindys. Iš čia savo ruožtu plaukia išvada, kad naujai tiesai matematikoj surasti yra taip pat reikalingas įkvėpimas, kaip ir mene. Ir matematikos išradimai teikia išradėjui tokio pat estetiško pasigėrėjimo, kaip ir įkūnijimas kokios nors meno idėjos — menininkui. Tokį estetiškąjį pasigėrėjimą teko pergyventi ir man, išradus 28 naujas trigonometriškas sistemas *vieningas* ir nesuskaitomą daugybę *sukrautinių*. Tos sistemos yra davusios man nesuskaitomą daugybę įvairiausių kreivių ir parodydamos, kaip viena trigonometriškos sistemos idėja gali reikštis nesuskaitomoj daugybėj įvairiausių formų, leido man aiškiau suprasti, kaip nesuskaitomoj įvairiausių gyvių bei augalų daugybėj gali glūdėti vienas bendras gyvio bei augalo struktūros planas.

Taigi matematika yra gražiausia žmogaus kūrybos atvaizduotoja ir amžinųjų tiesų išreiškėja. Taip yra žiūrėję į matematiką didžiausi pasaulio genijai Platonas, Descartes, Newtonas, Leibnizas, Wrońskis. Bet V. Mykolaitis atsižvelgti į tai neranda reikalo. Jis eina savo keliu ir laiko matematiką „labiausiai nutolusia nuo kūrybos esmės". Dėl ko? Gi dėl to, kad ji atrodo jam „suvaržyta nesikeičiamais kiekybės dėsniais". Taip rašydamas, matyt, autorius mano, kad meno kūrybos tie „kiekybės dėsniai" nė kiek nevaržo. Tuo tarpu tikrumoje yra kaip tik atvirkščiai. Pvz., muzika ir architektūra be kiekybės dėsnių negali nė žingsnio pažengti. Pačioj gi poezijoj ir tapyboj, kaip žinom, plačiai viešpatauja „dieviškosios proporcijos", todėl irgi *kiekybės* dėsnis. Vadinas, V. Mykolaičio pažiūra į meną kaipo visai atpalaiduotą nuo kiekybės dėsnio yra griežtai priešinga tikrenybei.

III

Tas pat pasakytina ir apie jo teigimą, kad filosofija su metafizika „neduoda pasauliui nieko *nauja*", o jei kurios filosofiškos sistemos ir yra sukūrę naujus pasaulėvaizdžius, kaip Platono idėjų, Leibnizo monadų pasaulis, Solovjovo „pasaulio sielos koncepcija", tai visa tai, girdi, „įeina į meno poezijos sritį". Iš kur paimta ši negirdėta gudrybė, ir kuris mokslininkas yr įrodęs, kad grynojo proto sritis yra ne kūrybos sritis, bet „perdirbinėjimo laboratorija, kurioj galima *išmokti* ir kur galima tęsti pirm-

takūno darbas“,— aš pasakyti neįstengiu. Man aišku tik viena, kad visa ta autoriaus argumentacija yra pavartota čia vien tam, idant jo rizikinga tezė apie meną, kaipo vienintelę tikros žmogiškos kūrybos sritį, neatrodytų kabanti ore. Įtikinti blaivų skaitytoją ji nieku gyvu negali.

Tas pat pasakytina ir apie tolesnes autoriaus pažiūras į meno ir mokslo santykius. „Mokslas *išeina* iš medžiagos, menas *įeina* į medžiagą“,— profesoriškai dogmatizuoja mūsų meno kritikas. Bet čia kiek žodžių, tiek netiesos. Netiesa pirmiausiai, kad mokslas „*išeina* iš medžiagos“. Iš bėdos [1] galima tai pasakyti apie fiziką, chemiją, mineralogiją ir apskritai apie gamtamokslį, bet *iš kokios medžiagos išeina* tokie mokslai, kaip *metafizika, logika, filologija, istorija, matematika* ir pan.? Tepasako autorius, jei žino.

„Menas *įeina* į medžiagą“,— sako toliau mūsų kritikas. Na, o mokslas? Nejaugi jis *neįeina* į *medžiagą?* Kas gi yra, pvz., tilto pastatymas, aeroplano padirbimas, radijo įtaisymas, jei ne įkūnijimas mokslo medžiagoje? Taigi autoriaus iškeltoji priešingybė tarp mokslo ir meno, pasirodo, labai negriežta, tikriau sakant, vien tik *verbalė,* o *ne realė.*

IV

Teisingu autoriaus pasakymu, „esminis meno aptarimas, kaip ir kiekviena filosofinė definicija, turi būti tiek griežtas, kad išjungtų visus ne šios srities reiškinius — ir tiek platus, kad leistų pasireikšti visokioms meno kūrybos galimybėms“. Bet ar V. Mykolaičio pateiktas meno aptarimas, kaipo žmogiškosios kūrybos, turi pažymėtojo čia griežtumo? Į tai, deja, tenka atsakyti vien neigiamai. Iš vienos šalies, būdamas per platus, jis neduoda galimumo atskirti meną nuo kitų žmogiškosios kūrybos sričių, o iš antros, būdamas nepilnas, jis nepaduoda visų meno esmėn įeinančių elementų. Nes tvirtinti, kad mene tėra tik *esmė* ir *forma,* kad ta esmė — tai žmogiškoji kūryba, o forma — tai žmogiškosios kūrybos priemonių bei metodų suma, yra vis tiek, ką identifikuoti meną su žmogiškąja kūryba, kitaip sakant, pripažinti mene tik *vieną vie-*

[1] Sakau tyčia *iš bėdos,* nes po teisybei net ir gamtamokslis daugiau išeina iš *žmogaus proto* negu iš medžiagos stebėjimo.

nintelį elementą, nes žmogiškoji kūryba *be kūrybos priemonių bei metodų yra juk visai negalima.*

Ar toks monizmas mene yra priimtinas? Mums matos, nieku būdu. Menas yra kur kas sudėtingesnis, negu V. Mykolaičiui atrodo. Savo straipsny jau ir jis pats, be meno esmės ir formos, yra iškėlęs dar ir trečiąjį jo elementą — *meniškąją idėją.* Kaipo filosofiškas terminas nuo Descartes'o laikų, idėjos žodis vartojamas įvairia prasme: juo išreiškiama jau tai vaizdas, kurį sau dvasia sudaro apie kokį daiktą, jau tai sąvokoj pagautoji daikto esmė, jau tai praktiškojo proto nusistatymai, uždaviniai, ateities lūkuriavimai, ilgesiai. V. Mykolaitis to nepaiso. Jis savo meniškosios idėjos duoda šitokį, gana tamsoką, apibrėžimą: „Nėra tai *protinė* idėja — abstrakcija — sąvoka — tezė, bet tam tikras menininko — poeto *sielos stovis* — emocijos ir jos priežasties sintezė, išreikšta estetine nuovoka ir nužiūra duoti atitinkamą *efektą — įspūdį*". Jei meniškoji idėja tėra tik „sielos stovis", tai reikia manyti, kad ji dar skirias nuo kūrybos, kaipo atskiras jos elementas. Bet kai kritikas meniškąją idėją vadina „emocijos ir jos priežasties sinteze" ir laiko ją „išreikštą estetine nuovoka" ir siekiančią tam tikro „efekto — įspūdžio", tai čia autoriaus mintis labai sunku atspėti ir tenka vien spėlioti, bene bus tik meniškoji idėja tas pat, ką aš vadinu meno dalyko *turiniu.* Gal pastarasis spėliojimas ir netikras, bet kad V. Mykolaičio estetiškoj sistemoj esama ir trečio (sintezės kad ir neįtraukto) meno elemento, būtent meniškosios idėjos, tuo netenka nė kiek abejoti.

Eidami toliau randame ir ketvirtąjį. Tai —„meno kūrybos tikslas". Ik šiolei manyta, kad meno tikslas yra grožis. Mūsų kritikas šią pažiūrą, matyt, laiko persenusia, nes niekur nemini, kad grožis būtų menui būtinai reikalingas. Jo išmanymu, „meno kūrybos tikslas yra atskiras žmogaus pasaulis", „kiek galima daugiau nepriklausąs tikrojo pasaulio ir tikrojo žmogaus gyvenimo", pusiau realinis, nes kur „per aiškiai suvokiama tikrovė, ten jis paliauna kūryba buvęs". Bet jei taip, tai čia kyla klausimas: kam gi šitoks pusiau realinis pasaulis yra reikalingas? Pasirodo, jis esąs tereikalingas vien menininkams, turintiems „estetinį jausmą ir palinkimą išsinerti iš priprastų reikalų ir džiaugtis savo sukurtojo pasaulio grožiu".

Jei tai būtų tiesa, tai menininkai tektų laikyti didžiausiais pasauly egoistais, vien tik savo estetiško pasigėrėjimo beieškančiais. Bet tuomet jie būtų bestovį nė kiek ne

aukščiau už paprastus girtuoklius, nes šie turi lygaus palinkimo ir noro išsinerti iš savo paprastų reikalų ir džiaugtis laisvu savo įkaušimu sukurtojo pasaulio smagumu.

Netrūksta ir kitų abejojimų. Sukuria kas, sakysime, sau bolševikiškąjį pasaulį. Jis bus, kaip to V. Mykolaičio teorija reikalauja, nepriklausąs tikrojo pasaulio ir tikrojo gyvenimo, pusiau realinis. Klausiu: ar šitokio bolševikiško pasaulio kūryba bus tikras menas? Laikantis griežtai mūsų kritiko patiektos meno tikslo definicijos, tektų šitokia kūryba pripažinti tikru menu. Tuo tarpu sveikas protas rodo, kad čia jokio meno negali būti. Vadinas, mokslo atžvilgiu ne viskas čia tvarkoj.

V

Dar sunkiau sutikti su V. Mykolaičio pažiūra į penktąjį meno elementą, būtent į *kūrybos laisvę*. Kad laisvė yra esminis meno elementas, tai tiesa ir, kiek žinau, nieks to, išskyrus tik šiandienius bolševikus, niekad nėra ginčijęs. Klausimas čia sukas ne apie tai, ar menininkas turi būti laisvas kūrėjas, ar ne, bet apie tai, ar ta menininko laisvė turi būti *absoliuti,* ar tik *reliatyvi.*

Kokia yra mūsų kritiko tikroji nuomonė apie tai, aiškaus atsakymo nerandame. Bet iš kai kurių jo pasisakymų tenka manyti jį esant mene absoliučios laisvės šalininką. Iš dalies tai patvirtina jo paties apibrėžimas meno, kaipo „fiksavimo to, ką menininko įkvėpimas nušvies jam kūrimo valandą". Dar aiškiau tai parodo jo neigimas tezės apie tai, kad „kūrinys, kuris prasižengia tiesai ir gėriui, tuo pačiu prasižengia ir grožiui" [2]. Šitą pagrindinį moralistų argumentą mūsų kritikas vadina „metafiziniu" ir pareiškia, kad „mene mes neturime teisės taikyti absoliučių normų, kai norime įvertinti estetinę kūrinio vertę"; čia galioją vien „žmoniškumo kriterijai", o menui, kritiko išmanymu, „privalu visa tai, kas yra žmoniška, kas nepriešinga žmogaus prigimčiai". Kas yra „žmoniškumo kriterijai" ir kuo jie remias, reikalingo paaiškinimo nerandam. Paaiškinta tiktai, kad žmogaus prigimčiai tėra priešinga vien „nesąmonė, absurdas ir tai, kas vadinama

[2] Vadinas, vardan kūrybinės laisvės autorius leidžia menininkui nusižengti tiesai ir gėriui.

nenormaliais apsireiškimais", taigi „visi kiti proto ir širdies klaidžiojimai ir abejonės tarp tiesos ir melo, gera ir bloga" nesą „priešingi žmogaus prigimčiai" ir todėl „apsireikšdami jo kūryboj" neardą „jos estetinės vertės". Vadinas, valia menininkui tie širdies klaidžiojimai imtis savo kūrybos objektais. Kūrybos laisvė jam tai leidžia.

Sutikim valandėlei, kad visa tai tiesa, pripažinkim su V. Mykolaičiu, kad visa tai, kas yra žmoniška, kas nepriešinga žmogaus prigimčiai, galima laisvai versti meniška idėja, ir pažiūrėkim, kas iš to išeina. Aiškumo dėlei imkim vieną kitą pavyzdį. Žmonių gyvenime, sakysime, yra normalių lytiškų santykių; žmogaus prigimčiai jie nepriešingi. Kasdienis ėjimas savo prigimties reikalų atlikti yra taip pat visai žmogiškas dalykas. Bet jei koks menininkas, remdamasis kalbamąja V. Mykolaičio meno teorija, imtų žodžiu ar teptuku piešti išeinamųjų vietų bei šeimyninių alkovų scenas, tai vargiai ir pats tos teorijos autorius besutiktų, kad tokie pasireiškimai menininko kūryboj „neardo jos estetinės vertės".

Dalykas čia, rodos, visai aiškus. Tačiau mūsų kritikas to nežiūri ir todėl nesutinka pripažinti, kad „meno kūriniai, nusidedą absoliučiai tiesai ir absoliučiam gėriui, tuo pačiu netektų dailei privalomų savybių ir grožio". Ir šį savo nepripažinimą bando jis pateisinti faktu, kad „esama kūrinių, stovinčių pačiose kūrybos viršūnėse, kurie tačiau nemaža prasižengia tiesai ir dorovei". Iš čia savaime gaunam išvadą, kad nemoralybė menui esmingai neprieštarauja. Autorius nepaaiškino tik *kokiam*? Jei *pagoniškam,* tai bus tiesa, o jei *krikščioniškam,* tai bus didžiausia netiesa. *Latet dolus in generalibus.*

Tas pat pasakytina ir apie mūsų kritiko peršamuosius „žmogiškumo kriterijus". Pagoniškam menui gal jie ir tinka, krikščioniškam toli gražu ne visur, lygiai kaip ir tais kriterijais pamatuotoji absoliuti kūrybos laisvė. Vadinas, tiek „žmogiškumo kriterijų", tiek ir kūrybiškos laisvės teorija yra tepriimtina tik tam tikrose ribose. Ypač ši pastaroji. Nes menininkas net ir įkvėpimo valandą nebūna absoliučiai laisvas. Jam nevalia būti ne tik šlykštynės ir melo reiškėju, bet ir ignoruoti padorumo ribas pačiame žmoniškume.

Iš kitos šalies, menininkas niekad neturėtų užmiršti turįs ne tik teisių, bet ir pareigų. Kaip kiekvienas kitas asmuo, menininkas yra savo tėvų vaikas, savo tautos sūnus, savo krašto pilietis. Jei jis viso to nepaiso, laiko save

kažkokiu antžmogiu, stovinčiu anapus gero ir blogo, ir nori savo kūryboj būti absoliučiai nepriklausomas, tai jis jau nebe menininkas, bet klaidusis meno pranašas, nevertas nei sekti, nei gerbti. Menas — tai tarimas naujo žodžio, tai socialinis prabilimas į savo tautą, o per ją ir į žmoniją. Taigi meno kūryba neturi būti asmeniškas menininko egoizmas bei sibaritizmas, bet tarnavimas visuomenei. Menininkas, kurs tik tetarnautų sau ir savo užgaidoms, būtų ne meno kūrėjas, bet tam tikras *meno buržujus — dykaduonis* blogiausia to žodžio prasme. Jei jau šiandienėj demokratijos gadynėj net ir šiaip jau buržujai laikomi nepakenčiamu anachronizmu, tai juo labiau mūsų visuomenėj nėra vietos laisviems vėjo vaikams, niekuo nesivaržantiems meno buržujams.

VI

Be aukščiau išdėtųjų, yra mene dar vienas elementas, tai — *grožis*. V. Mykolaičio sistemoj jis visai nefigūruoja. Tuo tarpu mene grožis yra pats svarbiausias dalykas. Be grožio galima kūryba, bet be jo nėra meno. Grožis yra anoji mūsų kritiko pamirštoji *differentia specifica*, kuria menas skirias nuo kitų žmogaus kūrybos rūšių. Jei mūsų kritikas nebūtų nustūmęs grožio į šalį, tai jis būt susyk suradęs ir tikrąją meno definiciją. Ji savaime prašės priimama, kaipo „žmogiškoji grožio kūryba". Taip apibrėžęs meną, jis būt tuojau išvydęs ir jo skirtumą nuo kitų žmogaus kūrybų. Tada ir visi kritiko paradoksališki įrodinėjimai, kad gamtos moksluose, matematikoj, filosofijoj nesą „tikros kūrybos", būtų savaime atpuolę kaipo visai nereikalingi ir meno reikšmė būtų jam nušvitus visoj savo žavinčioj tikrumoj. Deja, V. Mykolaitis to nepadarė. Jis nukišo grožį paskutinėn vieton, palikdamas jį „idealistams-dorovininkams", besvajojantiems apie „Idėjos-Logo įkūnijimą materijoje ir pasaulio sudievinimą per grožį". Būdamas blaivus realistas, mūsų kritikas blaiviai žiūri ir į „šią aukštą meno kūrybos misiją", duodamas suprasti, kad menui esą nesveika, kai menininkas ima per aukštai po dausas skrajoti. Vadinas, ir čia autorius parodo savo šaltą skeptišką nusistatymą grožio klausimu. Bet šitoks grožio nebranginimas meno sistemoj man atrodo didelė spraga, už kurią autorių girti nėra kaip.

Užtat negaliu nepagirti jo gerų norų. Pirmiausia jo

norėta duoti meno aptarimas tiek platus ir tolerantiškas, kad jis nevaržytų „jokios meno pasaulėžvalgos nė srovės" ir „nesmerktų jokių kūrybos priemonių". Tą savo norą jis išpildė, meno aptarimą davė platesnį negu jūra. Bet, deja, kaip matėm, tas aptarimas, kaipo besusidedąs iš vieno tik *genus proximum,* yra nemoksliškas ir todėl nepriimtinas.

Gerą turėjo autorius norą ir iškeldamas meno tolerancijos principą *laissez faire, laissez passer.* Jame yra tiesos dalis, bet tik tol, kol toji *tolerancija yra reliatyvi.* Pripažinus tam principui absoliutumą, jis pridarytų menui žalos ne mažiau, kaip yr pridaręs politinėj ekonomijoj.

Gražiai skamba ir „nevaržymas jokios meno pasaulėžvalgos", ir „nesmerkimas jokių kūrybos priemonių", bet praktikoj tai būtų antras Tolstojaus „neprotivlenija zlu" leidimas. Pritaikytas menui, jis tuojau jį paverstų chaosu. Tuo tarpu jei, paties autoriaus pasakymu, „biblinės kūrybos savybės, nors netobulai, turi pasireikšti ir žmogiškoje kūryboj", tai šioje jokiam chaosui neturėtų būti vietos, nes svarbiausia biblinės kūrybos ypatybė tai ta, jog Dievas viską sukūrė *in mensura, numero et pondere.* Taigi naujoviškas linkimas mene *nematuoti, neskaičiuoti, nesvarstyti* neturėtų būti toleruojamas. Autorius, deja, savo „Židiny" per mažai to žiūri, ypač poezijos srity.

Bando jis ir kitą naujoviškumą mene pateisinti, būtent meniškosios idėjos *nesuvokiamybę,* kitaip sakant, kūrybos siužetų minties *neaiškumą.* Gaila tik, kad autorius užmiršta, jog neaiškumas yra vien *neigiamoji meno* savybė. Ji paprastai atsiranda iš menininko apsileidimo. Menininkas dažnai tingi pats sau išsiaiškint, ką jis nori sukurti bei pasakyti, per tai ir tampa tamsus, nesuprantamas. Paviršutiniški žmonės dažnai mano, kad tamsuma — tai gilumos sinonimas. Tai yra iliuzija. Neaiškumui mene ne vieta. Jei menas yra naujas žodis, savotiškas prabilimas, kreipimasis į žmones, tai toji *meno kalba* ir turėtų būti žmonėms suprantama. Normalus kūrėjas taip ir daro. Nesuprantamais galvosūkiais meną verčia dažniausiai liguisto talento menininkėliai.

Nepaliko V. Mykolaitis nebandęs apginti ir menan besiveržiantį modernų nemoralumą. Konstatavęs faktą, kad esama kūrinių, „stovinčių pačiose kūrybos viršūnėse", o betgi „prasižengiančių tiesai ir dorovei", jis tuo ir tenkinasi manydamas turbūt, kad *contra factum non valet argumentum* (fakto galvojimu nesugriausi). Aš su tokiu

nusilenkimu faktui negaliu sutikti. Yra juk faktų ir faktų. Prieš gera negėda ir nusilenkti, o prieš bloga mūsų pareiga stoti į kovą ir daryti pastangų bloga geru pakeisti. Pasyvumas nėra jokia dorybė. Nešiojimas vėliavos kišenėj nėra vėliavos iškėlimas. Jei mes krikščionys, tai ir priešingą dorovei meną vadinkim tikru jo vardu — šlykštyne, pornografija, pseudomenu, bet nieku gyvu ne menu. Šlykštynės joks menas nepavers daile. Daili šlykštynė yra dar didesnė bjaurybė.

Eidamas į meno aptarimą, autorius, kaip aukščiau matėm, yra prikalbėjęs daug dalykų apie gamtamokslį, techniką, matematiką, filosofiją, kurie su menu neturi nieko bendra, o ir pačiai tiesai yra priešingi. Taigi jo daromas priekaištas mūsų kritikai, kad ji besivaduojanti „daug kuo, tik ne meną atitinkamais sumetimais", kažin bene bus tik daugiau liečiąs jį patį. Tengi, kur jis *ex professo* kalba apie meną, dažnai sąmoningai, ar gal netyčiomis, nukalba pro šalį. Pats jo „meno aptarimas", kaip matėm, neturi moksliško griežtumo. Esminiai meno elementai vieni tik atsitiktinai jo tenurodyti, kiti vos tepaminėti. Aiškesnėn sintezėn tesuvesti tik du — *kūryba* ir jos *forma.* Kūrybos tepripažinimas *vienam tik menui* yra perdėtas ir neįrodytas. Ir visas kritiko straipsnis apie meną taip sustatytas, kad skaitytoją gali daugiau suklaidinti negu apšviesti. Kas čia kaltas, man ne visai aišku. Laikydamasis teksto, aš tekibau vien į straipsnio autorių. Bet jis sakos savo meno teoriją ėmęs iš savo profesoriaus de Munnyncko. Jei taip, gal teisingiau būtų visus priekaištus, padarytus gerb. V. Mykolaičiui, nukreipus tiesiog į prof. de Munnyncką. Gaila tik, kad aš neturėjau nei šio pastarojo paskaitų, nei kitokių jo raštų apie meną.

VII

Baigdamas šį rašinį, aš laikau savo pareiga trumpai pakartoti svarbesniąsias jo išvadas. Štai jos:

1. Menas yra *žmogiškoji grožio kūryba.*

2. Kūryba *nėra meno esmė,* bet tiktai vienas iš jo elementų.

3. Kad kūryba nebūtų chaotiška, reikia, kad ji laikytųsi tam tikrų metodų ir vartotų atitinkamas priemones. Tą metodų ir priemonių sumą sutikim su V. Mykolaičiu vadinti kūrybos *forma.*

4. Kad kūryba būtų nebergždžia, jai reikia turėti tam tikras meno *objektas*. Jį sudaro naujas meno elementas — *meniškoji idėja.*

5. Kad kūryba nebūtų beprasmė, jai reikia turėti *tikslas,* kuris bus taipgi esminis meno elementas.

6. Kūryba būtų negalima be laisvės. Taigi meno elementas bus ir *kūrybos laisvė.*

7. Meno tikslas yra ne kūryba dėl kūrybos, bet sukūrimas tam tikro grožio. Taigi *grožis* bus irgi būtinas meno elementas. Be grožio nėr meno tikrąja to žodžio prasme.

8. Meno reikšmė bei vertė pareina iš jo esminių elementų. Šiems kintant kiekybės bei kokybės žvilgsniu, keisis ir pats menas. Taigi menas yra savo esminių elementų *funkcija.*

9. Jei meno esminių elementų — kūrybos, formos, meniškos idėjos, tikslo, laisvės, grožio kiekybės bei *dydžius* išreikšime juodomis korpuso raidėmis **k, f, i, t, l, g,** o jų kokybes bei *savybes* apačioje padėtomis kursyviomis petito raidėmis *a, b, c, d, e, h,* tai menas M bus galima išreikšti šia matematiškąja formule:

$$(1)\quad M=F\left(\frac{\mathbf{k,\ f,\ i,\ t,\ l,\ g\ldots}}{a,\ b,\ c,\ d,\ e,\ h\ldots}\right),$$

kame F yra funkcijos simbolis. Daugtaškis formulės (1) dešinėj pusėj reiškia, jog meno elementų skaičiaus klausimas paliekamas atviras. Jei koks meno teoretikas rastų, jog be šešių jau pažymėtųjų esama dar naujų, nežinomų meno elementų

$$\frac{\mathbf{x,\ y,\ z,}}{m,\ n,\ r,}$$

kame m, n, r reiškia tų elementų savybes, tai bendroji meno formulė (1) tektų papildyti, įstatant jon daugtaškio vieton naujus nežinomus elementus.

10. Meno elementų dydžiai **k, f, i, t, l, g** ir jų savybės **a, b, c, d, e, h** gali svyruoti tarp 0 ir ∞, niekados tų kraštutinių ribų nepasiekdami, nes pasiekimas *nulio* reikštų, kad tas ar kitas meno elementas dingsta ir ta ar kita jo savybė išnyksta, o teikimas tam ar kitam meno elementui bei tai ar kitai jų savybei *begalinės reikšmės* būtų tų elementų bei savybių vertimas absoliutu, kas prieštarauja žmogiškos kūrybos esmei, kaipo vien galuotų galimybių kompleksui. Bandymas vieną kurį meno elementą bei jo savybę išpūsti iki begalybės baigtųs viso meno suvienpusinimu bei iškraipymu.

11. Teikiant meno elementams **k, f, i, t, l, g** įvairių galuotų dydžių ir jų savybėms **a, b, c, d, e, h** įvairių galuotų reikšmių, galima iš formulės (1) gauti įvairių įvairiausių meno rūšių įvairių įvairiausiais atspalviais. Pvz., jei **c** reikš bažnytinis, **d** — dekoratyviškas, tai likusiems elementams k, f, l, g pasiliekant normalioj padėty gausim iš (1) *bažnytinį dekoratyviškąjį* meną; jei **c** reikš bedieviškas, **d** — propagandinis, tai iš (1) gausim *bedieviškąjį propagandinį* meną; jei elementui **f** duosim artimą nuliui reikšmę, tai iš (1) gausime *modernų dekadentiškąjį* meną, nesilaikantį jokių kūrybos formų bei taisyklių; jei tą pat artimą nuliui reikšmę duosime elementui **g**, tat iš (1) gausim meną *begrožį* bei karikatūrą ir t. t.

12. Dėl davimo šios išvados neduoda nieko nauja, bet man jos atrodė tuo geros, kad pirštu prikišamai įrodo tą tiesą, jog menas yra *savų esminių elementų funkcija.* Dėlei to aš čion jas ir esu įdėjęs.

MENAS IR GROŽIS

Atsakymas V. Mykolaičiui

„Židinio" 2-me š. m. numery gerb. V. Mykolaitis yra paskelbęs naują „Dėl meno aptarimo" straipsnį, kuriame, pakartodamas savo tvirtinimą, kad menas esąs „žmogiškoji kūryba", stengias paaiškinti, dėl ko jam „terminas *grožio* kūryba" esąs nereikalingas.

Žinią apie tai, kad menas esąs „žmogiškoji kūryba", mūsų kritikas sakos ėmęs iš prof. M. de Munnyncko estetikos kurso ir iš G. Hartmanno „La définition de l'art". Neturėdamas priežasties tuo netikėti, aš vis dėlto manau turįs teisės abejoti, ar V. Mykolaitis yra gerai supratęs aptarimą *„l'art c'est la création humaine"* ir ar nėra kartais prof. de Munnyncko minties iškreipęs [1].

Šie abejojimai nėra iš piršto išlaužti. Jie remias vienu kitu faktišku dalyku. Pirmiausia — paties V. Mykolaičio pasisakymu, kad jis dabar nebeturįs nei prof. de Munnyncko estetikos kurso užrašų, nei minėtos G. Hartmanno knygos. Vadinas, viskas šiuo atveju remias vien mūsų kritiko atmintimi. Bet žmonių atmintis, kaip patyrimas rodo, yra labai neištikimas liudytojas. Atskirą sakinį ji lengvai išlaiko, bet jo kontekstą ir įrodymus gan lengvai užmiršta.

Antra — verčia abejoti ir pats prof. de Munnyncko asmuo. Kad ir nesu aš jo klausęs, tačiau gerai žinau, kad jis nėra koks naujoviškų teorijų gaudytojas, bet yra katalikų kunigas ir dargi *dominikonas*. O dominikonai yra disciplinuoti vienuoliai ne tik savo kasdieniame gyvenime, bet ir mokslo dalykuose. Taigi ir filosofijos bei estetikos srity jie nuo seno eina keliais, pramintais jų didžiojo pranokėjo ir bendradraugio šv. Tomo Akviniečio. Šiojo veikale „Sum-

[1] Šis mano spėliojimas yr radęs netikėtai faktišką patvirtinimą, kaip tai paaiškės iš šio straipsnio pabaigos.

ma Theologica“ galima rasti ir filosofiški grožio bei meno principai [2].

Kam šv. Tomo šedevras pasirodytų neįkandamas, teperžiūri naujesnį tų pat principų išdėstymą, pvz., A. Fargeso ir D. Barbedette's veikale „Cours de Philosophie Scolastique d'après la pensée d' Aristote et de S. Thomas mise au courant de la science moderne“ (t. 1, V-me édit. Paris: Berche et Trolin, 1920).

Ten 301—302 p. ras trejopą meno aptarimą — *plačiausia, platesne* ir *tikrąja* prasme. Mūsų klausimui svarbiausias pastarasis *aptarimas.* Jis skamba šiaip: *„Les arts sappellent les beaux arts parce que leur seul objet est de produire l'émotion desinteressée de la beauté, sans égard à l'utilité du spectateur, ni de l'artiste“* [3]. O kiek toliau tame pat veikale pasakyta: *„L'art peut se définir une discipline que dirige l'homme dans la confection d'oeuvres belles“.* Šis meno aptarimas savo esme beveik visai sutampa su manąja meno definicija, kaipo „žmogiškosios *grožio* kūrybos“.

Kad neliktų jokios čia abejonės, A. Fargesas aiškiai pažymi, jog artimiausias meno *objektas ir tikslas* yra „grožio išreiškimas jutimams prieinama forma“ *(l'expression du beau sous une forme sensible).* Kaip iš čia matom, A. Fargesas diametrališkai skirias nuo V. Mykolaičio, mokinančio, jog „meno kūrybos tikslas yra *atskiras* žmogaus pasaulis“. Prieš šį *subjektyvų atskirą žmogaus pasaulį* A. Fargesas stato *objektyvų grožio pasaulį.*

Yra ir daugiau priešingybių tarp šių dviejų meno teoretikų nuomonių. Pvz., bijodamas, kad menas, gink Dieve, netaptų realybe, V. Mykolaitis reikalauja, kad menas neturėtų nieko bendra nei su „iš anksto sugalvotomis tendencijomis“, nei su bet kokiu „dorovinimu“. Vadinas, jis tuo pat griežtai paneigia visą religinį meną, religinę poeziją, dramą etc. A. Fargesas, tikėdamas grožio jėga, neturi tos baimės ir nestato mykolaitiškų reikalavimų, maža to, jis drąsiai stoja prieš menininkus autonomistus *(contre les partisans de l'art autonome)* ir nebijo vadinti šūkio „menas dėl meno“ klaida *(erreur),* nes teisingai mano, jog menas negali pasilikti bestovįs anapus gero ir blogo *(il*

---

[2] Žr. S. Th. 8 tomo daiktų sąraše skyrių „Pulchrum“.

[3] Menas vadinas dailusis menas dėl to, kad *vienatinis jo objektas* — tai *nesuinteresuotos grožio emocijos sudarymas,* nežiūrint nei žiūrovo, nei dailininko naudos.

est impossible que, d'une manière générale, l'art reste étranger au bien et au mal). O tvirtinimą, kad menas neturįs kito tikslo, kaip vien malonų jutimų kutenimą *(d'impressioner agréablement la sensibilité),* vadina dar žalingesniu mokslu *(doctrine plus pernicieuse encore).*

Aukščiau išdėtas pažiūras į meną A. Fargesas laiko modernizuotu šv. Tomo estetikos mokslu. Kaipo toksai, jis yra drauge ir viso dominikonų ordino, o per tai ir dominikono Munnyncko mokslas, nes man bent neteko girdėt, kad de Munnynckas būtų nuo to oficialaus savo ordino mokslo atsitraukęs ir savąjį, jam priešingą, paskelbęs.

Bet jei taip yra iš tikrųjų, tai kaip galėjo de Munnynckas skelbti meno aptarimą *„l'art c'est la création humaine"*, apleisdamas jame esmingą meno elementą — grožį?

Išaiškinti tai galima tik vienu prileidimu, būtent kad de Munnynckas nurodytame posaky yra davęs meno aptarimą ne *griežta (au sens strict),* bet *plačiausia to žodžio prasme (au sens le plus large),* apimdamas žodžiu *„création" visokią žmogiškąją kūrybą.* Tąja prasme kiekvienas žmogus, kurs *padaro šį tą naują,* yra gyvas Dievo Kūrėjo paveikslas, mažas kūrėjėlis, Dievo kūrimo darbo žemėje tęsėjas, Dievo bendradarbis *(synergos).*

Ši mintis visai teisinga ir plačiai populiarizuotina, nes žmogus aiškiausiai į Dievą tepanėši *vien savo kūrimu.* Tiktai reiktų čia neužmiršti viena, jog *kiekvienas žmogus,* kad ir didesnis ar mažesnis *kūrėjas,* tačiau *ne kiekvienas kūrėjas* yra *menininkas,* o per tai ir *ne kiekviena žmogiškoji kūryba yra menas.* Pasakyti, kaip tai daro V. Mykolaitis: „Aš kūryba laikau vien tiktai meną", yra lengva, bet pateisinti labai sunku, griežčiau tarus, net visai negalima. Nes žmonių kalboj kas kita yra *kūryba,* kas kita — *menas.* Menas tėra tik *viena kūrybos rūšių.* Taip bent jis lig šiol buvo mūsų inteligentų suprantamas. Siaurinti kūrybos prasmė iki vienam menui — taip pat yra neleistina, kaip ir vartoti kiti žodžiai nauja susiaurinta prasme be tam tikro reikalo. Kas to nepaiso, yra savivaliautojas, ne mokslininkas. O dar didesnis savivaliautojas, kas *aptarimą griežtą* bando pakeisti *aptarimu negriežtu, imtu plačiausia prasme.* Toks žodžiais žaidimas pajudinto dalyko visai nenušviečia, tik apipina jį menkaverčiais sofizmais.

II

Gindamas savo meno aptarimo „moksliškumą“, gerb. V. Mykolaitis pareiškia tepripažįstąs vien tik dvejopą kūrybą: dieviškąją ir žmogiškąją. Ši pastaroji ir sudaranti meną. Taigi mokslo atžvilgiu menas ir esąs „žmogiškoji kūryba“.

Bet kiek toliau pats pripažįsta, jog ne kiekvienas paveikslas, ne kiekviena muzika, ne kiekvienas eilėraštis bus meno kūrinys, nors „išviršiniai jie būtų kuo gražiausiai sukomponuoti“: tai bus „ne kūrybinis, bet gamtinis pseudomenas“. Bet čia savaime kyla klausimas: *iš kurgi galima pažinti tikrasis menas ir kaip jis atskirti nuo pseudomeno?* Juk ir vienas, ir kitas yra „žmogiškoji kūryba“?!

Pripažįstančiam grožį esminiu meno elementu šis klausimas nesudaro jokios sunkenybės: neradęs kuriam kūriny grožio, jis sprendžia: čia pseudomenas; radęs grožį, jis sako: čia tikras menas. Žiūrint tik vienos kūrybos, to padaryti negalima, nes jos esama ir mene, ir pseudomene.

Norėdamas šiam priekaištui už akių užbėgti, mūsų kritikas jautė reikalo pridurti šį paaiškinimą: „Žmogiškoji kūryba“ turi būti <...> dar ir didelio dvasios pakilimo veiksmas...“ „Tikram menui reikalinga ne tik taisyklingai sutvarkyti medžiaga, bet dar ir kurti, įkvėpti dvasia <...> nauja gyvybė ir nuotaika...“ Vadinas, pats kritikas tyliai pripažįsta „kūrybos“ termino neužtektinumą ar bent neaiškumą, nes jį čia pakeičia kitu, būtent „dideliu dvasios pakilimu“, „dvasios, naujos gyvybės ir nuotaikos įkvėpimu“. Bet ar šis „pakilimas“ ir „įkvėpimas“ yr aiškesnis ir apčiuopiamesnis už senąjį, V. Mykolaičio šalinamąjį grožį, aš labai abejoju. O dar abejotinesnis man atrodo tas jo taip reklamuojamos „įkvėptos dvasios, gyvybės ir nuotaikos“ *naujumas* ir jos *iš nieko atsiradimas.* Laikyti jis aiškiu negalima, o įrodymų nėra jokių.

Kad žymi meno kūrybos dalis yra skirta erotikai, to, tariamės, nieks neginčys. Bet erotikos objektas yra meilės jausmai, kurie taip seni, kaip pati žmonija. Kalbėti čia apie bet kokį *naujumą* visai netenka. Tiesa, kiekviena pora —„jis“ ir „ji“— vaizduojas esą vieninteliai pasauly, bet tai yra gryna iliuzija. Taip pat ir išreikšti kūriny jų meilės jausmai negalima pavadinti susikūrusiais *iš nieko,* nes čia visada pritaikomas aforizmas: „cherchez la femme“ (arba l'homme).

Lygiai ne aiškesnis už grožį ir „nuotaikos įkvėpimas". Prieš 50 metų, aš, pvz., gėrėjaus lenkišku eilėraščiu „Z dymem mojego cygara" ir jis man darė malonios nuotaikos. Šįmet, recenzuodamas Putino „Tarp dviejų aušrų", gavau perskaityti ir jo „Dūmuos cigaro" ir nepajutau jokios nuotaikos. Vadinas, ir nuotaika nėra tikras meno kūrybos kriterijus.

Kad kūryba „medžiaginį pasaulį sudvasinanti, iškelianti į aukštesnį visumos skritulį", tai sena kai kurių meno teoretikų giesmelė, vis labiau ir labiau tolstanti nuo tiesos. Šiandien mokslo sukurti pasaulio vaizdai yra tūkstantį kartų didingesni, kilnesni ir gražesni negu visi homerų bei dante'ų išsvajotieji pasauliai.

Tas pat pasakytina ir apie filosofiją, kuri savo sukurtais pasauliais sėkmingai konkuruoja su menu, ir net apie pačią matematiką, nes ši pastaroji, aiškiai parodydama, kaip padaryta sykį klaida milžiniškai didėja tolesnėse išvadose, geriau už bet kurį meną mokina žmogų visomis jėgomis vengti klaidų ir kitose gyvenimo srityse.

Ar griežti mokslai *„pajautinės objektyvacijos* nepasiekia", aš gerai nežinau, lygiai kaip ir to, kam mokslams tas pajautinės objektyvacijos siekimas būtų čia reikalingas. Man aišku tik viena, kad toji „pajautinė objektyvacija" nėra aukščiausias žmogiškosios kūrybos tikslas, lygiai kaip filosofijoj *argumentum baculinum* nėra aukščiausias įrodymas. Mene svarbu ne pati pajautinė objektyvacija, tik jos atitinkamybė grožio normas.

Pripažinęs kūrybos žymę vienam tiktai menui, V. Mykolaitis bando įrodyti, kad gamtamoksly, matematikoj, filosofijoj tikros kūrybos nesama. Kad tie įrodymai neturi įtikinamos jėgos, tai aš esu parodęs praeitame straipsny. Dabar ir mūsų kritikas šiek tiek nusileidžia pripažindamas, kad „visai griežtos linijos tarp meno ir mokslo reiškinių išvesti negalima; periferijomis šitos dvi sritys visados viena į kitą brausis". Po teisybei, to „brovimos" čia nėra, o esama tik abiejose srityse *savotiškos kūrybos, einančios paraleliškai* ir todėl viena kitai nekliudančios.

Nusileidžiama kritiko ir matematikos klausimu. Laikęs ją pirma „labiausiai nutolusia nuo kūrybos esmės", dabar jau pripažįsta jai tam tikrą kūrybą, tik mano, kad „matematikos kūrybos procesas eina visai kitokiais keliais negu meno kūrybos procesas". Tai, žinoma, yra tikra tiesa: ne tik matematikos, bet ir visų kitų mokslų kūryba turi atskirus metodus ir eina savais atskirais keliais. Tik čia turiu pri-

minti, kad aš nieko priešingo tai tiesai nesu skelbęs ir įvairių mokslų kūrybos su meno kūryba nesu identifikavęs. Mano buvo pažymėta tik *kūrybos dėsningumas.* Nebūdama chaotiška, ji visada esti „varžoma" tam tikrų dėsnių. Jei matematiką varžo „kiekybės dėsniai", tai ir meną varžo savotiški grožio, harmonijos dėsniai, o architektūrą, be to, dar ir tie pat kiekybės dėsniai. Ir jei čia yra kieno pareiga, tai tik ne mano, bet paties kritiko — įrodyti, kad „esminiai plastikos stilių skirtumai" yra absoliučiai neišreiškiami kiekybės dėsniais ir gali prieštarauti „dieviškosios proporcijos" dėsniui. Kad gerbiamas kritikas suradęs pastarąjį dėsnį ne tik poezijoj, bet ir prozoj, tai ne tiktai nesugriauna kūrybos dėsningumo, bet anaiptol — dar aiškiau pabrėžia kalbamojo dėsnio visuotinumą.

Nejautimas tų dėsnių duoda kai kam progos manyti, kad „kūryba yra visiškai laisva nuo tų dėsnių". Bet tai yra iliuzija. Nejaučia žmogus ir didelės daugybės mechaniškų, fiziškų, chemiškų ir fiziologiškų dėsnių, veikiančių jo kūne. Bet tegu vienas kuris jų paliauja veikęs, tuojau kūnas pajunta skausmą ir aiškiai pamato, kad jis nėra nuo jų laisvas. Panašiai yra ir kūryboj: *sąmoningas* paneigimas bet kurio grožio ar net ir žemesnio kiekybės dėsnio tuojau įneš kūrinin neproporcionalumą, disharmoniją ir padarys jį pseudomeno padaru, lengvai pastebimu bet kam.

III

Lygindamas mokslą su menu, mūsų kritikas prieina keistokų išvadų: mokslas, girdi, gali augti, plėstis, *organiškai* rutuliotis, o menas savo esme esąs *statiškas,* taip kad kritikas net kelia klausimą: „Ar <...> kūrybinė žmogaus pažanga paūgėjo nuo graikų, Renesanso ir iki mūsų dienų", ir yra linkęs į tai vien neigiamai teatsakyti. Man matos, kad šitas atsakymas yra ne visai teisingas. Žmonijai žengiant pirmyn, žymiai yra pagerėję sąlygos ne tik mokslo, bet ir meno kūrybai. Nei Žemaitė, nei Čiurlionis nebūtų buvę galimi, jei būtų gyvenę baudžiavos laikais. Šiandien pasauly daugiau yra ne tik mokslo, bet ir meno kūrybos. O dėl genijų, galima pasakyti, kad jie ne tik mene, bet ir moksle visada *nascuntur, fiunt* tiktai vidutinybės.

Šia proga laikau savo pareiga atitaisyti V. Mykolaičio padarytą faktiškąją klaidą. Vysk. A. Baranauskas yra

davęs matematikoj ne vien klaidų, bet ir *naujų išradimų.* Jie savo laiku buvo paskelbti mokslo žurnaluose „Zeitschrift für Mathematik und Physik" (1890, S. 382—384), „Rozprawy Wydz. mat.— przyrod. Akademii Umiejętności w Krakowie" (t. 28, str. 192—219) ir paties Baranausko išleistoje brošiūroj „O progresji transcendentalnej i o skali umysłu ludzkiego" (Warszawa, 1897).

Kad „meno genijų keliai į laimėjimus" yra kitokie negu mokslo genijų, tai, žinoma, tikra tiesa. Aš to niekad ir neginčiju. Tik gnoseologinė dogma „nieko nesti intelekte, ko nėra buvę pajautose" man atrodo labiau pritaikoma menininkams negu mokslininkams.

Kad „protas gamtamokslio nesukurs ne tik be medžiagos stebėjimo, bet ir be nuolatinio atskirų reiškinių studijavimo ir eksperimentavimo", tai tiesa, bet lygiai nesukurs gamtamokslio ir vienas medžiagos stebėjimas ir eksperimentavimas *be proto.* Be proto negalimas ir joks eksperimentavimas, ir pats stebėjimas, nes tik protas tenustato visokio eksperimentavimo tikslą ir sąlygas. Taigi ir apie mokslą galima tą pat pasakyti, kad jis „įeina į medžiagą ir tūla prasme, kaip ir sudvasina ją", taip pat kaip ir apie meną. Per tai tarp mokslo ir meno šiuo atžvilgiu ne tik *griežtos,* bet ir *jokios priešingybės* nėra. Tarp jų yra *esminių* skirtumų, bet *skirtumai* nėra *priešingybės.* Netikslu būtų tuo pačiu *kūrybos* vardu vadinti dviejų *priešingų sričių* veiksmas, bet apie *skirtingų* sričių veiksmus to pasakyti negalima. Pvz., remdamies tuo, kad paukščiai ir gyvuliai yra *ne žmonės,* lietuviai ir jų maitinimo veiksmą vadina skirtingais vardais — *lesimu, ėdimu;* bet būtų nesąmonė, jei kokie dailininkai pareikalautų, kad tik jų maitinimo veiksmą tevadintumėm *valgymu,* o apie mokslininkus ir kitus žmones nebesakytumėm, kad jie *valgo,* bet, pvz., *ryja* ar kitaip kaip. Tokia pat nesąmonė yra ir V. Mykolaičio pasiūlymas vien menininkų darbą tevadinti *kūryba,* o mokslininkų, technikų, valstybės vyrų nebevadinti *kūrėjais.*

Tiesa, mūsų kritikas sakosi, kad tas pasiūlymas esąs ne jo, tik prof. de Munnyncko. Bet, būdamas beveik tikras, kad šis dominikonas *to nieku būdu negalėjo pasakyti,* aš laikaus ir laikysiuos įsitikinimo, kad *kūrybos vardą palaikyti vien tik meno sričiai* nori ne prof. de Munnynckas, tiktai docentas V. Mykolaitis. Paliausiu laikęsis tos nuomonės tik tuomet, kai V. Mykolaitis citatomis iš de Mun-

nyncko raštų bei laiškų įrodys, kad jo meno aptarimas *„l'art c'est la création humaine"* yra tikrai autentiškas ir kad jis jo buvo taikytas *tikram menui,* o ne imtas „au sens le plus large".

IV

Mūsų kritiko išmanymu, mano „aiški ir griežta intelektualinė estetika" ir mano „meniškosios idėjos sąvoka" vedanti mane „į visai netinkamus meno kritikos metodus ir klaidingas išvadas". Šią savo nuomonę remia jis manąja Putino „Tarp dviejų aušrų" recenzija, prikišdamas man, kam aš „lyrinio vaizdavimo priemonėse" ieškojęs ideologijos, ir patikrindamas, kad Putinas, vadindamas liūdesį „tu mano nuodėmė, mano dora", visai nemanęs daryti išpažinties, o tik „kontrastais sustiprinti nuotaiką". Lygiai esą ir su „nežinojimu nei savo gimimo, nei savo mirties", ir su prašymu „slėgti juoda nuodėmės letena". Šitie mano išvedžiojimai „turi tiek vertės, kiek ir mokslininko, kuris imtų, pvz., iš „aukso padkavėlių" ir „šilkų kamanėlių" spręsti apie lietuvių turtingumą.

Kaip kiti, taip ir pastarasis mūsų kritiko palyginimas šlubuoja. Neseniai miręs dr. J. Basanavičius savo studijoj „Auksingumas bei sidabringumas mūsų dainose" kaip tik iš mūsų dainų įrodinėja, kad lietuvių senovėj gyventa krašte, kur auksas ir sidabras yr buvę neretenybė, lygiai kaip ir mūsų pasakose dažnai minimi liūtai. Jis vartoja gana rimtų argumentų; taigi mūsų kritikui pirma reikėjo jie moksliškai sugriauti, o jau paskui belyginti mano estetiškųjų pažiūrų vertė su Basanavičiaus archeologiškųjų tyrinėjimų.

Bet tegu šie pastarieji ir pasirodytų neišlaiką kritikos, vis dėlto iš čia „intelektualinės estetikos" nepriimtinumas logiškai neplauktų. Jos netinkamumas reiktų remti ne archeologija, tik poezijos esmės supratimu.

Iki šiol ne be pamato manyta, kad poetas yra rimtas žmogus, ne „štukų rodytojas", kad jis savo dainose apreiškia kilniausius sielos virpėjimus, giliausias savo dvasios paslaptis. Dainiai laikyta atviraširdžiais, natūralumo mėgėjais, visokio dirbtinumo, pozavimo priešais; manyta, kad jie ir kūrimo valandą nesivelka jokių togų, nesimauna jokių kaukių, nesinaudoja jokiais koturnais. Dėl vartojimo vartodavo jie metaforų, alegorijų, prilyginimų, bet, da-

rydami tai, jie nekraipė žodžių prasmės, nes norėjo būti žmonių suprantami.

Šiandien ne tik „Keturių vėjų“ šalininkai, bet ir gerb. V. Mykolaitis to jau nebenori pripažinti. Žodžiai, buvę minčių reiškėjai, dabar varu verčiami imtis naujos, jiems nepriprastos funkcijos — būti beminčiais kontrastais nuotaikai ir įspūdžiui stiprinti. Dėlei to, skaitytojau, kai rasi kur nūn apie liūdesį pasakyta: „Tu mano nuodėmė, mano dora“, tai nebūk naivus ir nemanyk, kad čia dainiaus turėta omeny tikra nuodėmė ir dora, bet žinok — tai buvus tik naujoviškos poezijos tam tikra kūrimo priemonė. Panašiai kai išgirsi poetą prašant, kad jį slėgtų „juoda nuodėmės letena“, tai žinok, kad jis tikrumoj nieko nejaučia ir kad toji nesamoji „nuodėmės letena“ pavartota čia vien tų gudrybių nežinantiems profanams nustebinti.

Tuo būdu poezija šiandieną verčiama ik šiol negirdėtu *gudragalviavimu,* o žodžiai — tam tikrais naujoviškais simboliais. Bet jei taip yra, tai nauji poetai turėtų pirma pasistengti išleisti atskirą poetiškąjį žodyną su nurodymu, kuris žodis kurį simbolį reiškia. Nes jei lietuvių kalbos žodžiai verčiami naujovišku nesuprantamu poetišku volapūku, tai to volapūko žodynas yra nūn tikra būtinybė...

V

Dėl noro ginti besiveržiantį menan nemoralumą V. Mykolaitis sakos jo neturėjęs ir jam, laikantis savo meno sąvokos, šis klausimas teturįs „labai mažai prasmės“. Jis tenorėjęs vien parodyti, jog žmogiškoji kūryba, kad ir „neprilygdama absoliučiai tiesos, gero ir grožio normai, savo esmės nenustoja, ir menas nepasiliauna menu-daile arba poezija buvęs“.

Kad menas turėtų nurodytai absoliučiai normai *prilygti,* to nei aš, nei kiti meno teoretikai niekad nėr reikalavę. Aš bent pasitenkinčiau tuo, kad menas tai normai *aiškiai ir sąmoningai neprieštarautų.* Gerb. V. Mykolaitis, atrodo, laikąs tai meno suvaržymu ir palaikąs absoliučią meno autonomiją, nes skelbia, kad „prieš kūrybos faktą... jokių argumentų negali būti“. Estetika jam atrodo nesanti meno norma, bet „meno fakto mokslas“. Gaila, kad mūsų kritikas nepaaiškino, kaip jis tą „meno fakto mokslą“ supranta. Nes, kiek aš žinau, mokslų objektą sudaro ne at-

skiri faktai, tik jų *apibendrinimai, sąryšiai, sistematizavimai, bendri dėsniai.* Su plikais faktais reikalo teturi nebent ponų branginamoji heraldika bei kiti panašūs pseudomokslai.

Estetika yra tikras mokslas, ir todėl jai rūpi ne vien kūrybos faktai, bet ir bendri grožio dėsniai. Jei joj tebūtų tik vieni kūrybos faktai, tai negalėtų ten atsirasti nė „punktų", prieš kuriuos, paties V. Mykolaičio pasakymu, kūrybos faktai galėtų liudyti.

Deja, to nežiūrėdamas, jis kartoja toliau savo tvirtinimą, kad „prieš kūrybos faktą <...> jokių argumentų negali būti", in mano galįs laikytis savo „žmoniškumo kriterijų", kuriais „menui yra privalu visa tai, kas yra žmoniška, kas nėra priešinga žmogaus prigimčiai", kas nėra nesąmonė, absurdas. O kai aš kaipo argumentą *ad hominem* nurodžiau į išeinamųjų vietų ir šeimyninių alkovų scenas, nesančias jokia nesąmone ir nepriešingas žmogaus prigimčiai, tai mūsų kritikas šaukias į „normalų žmogų" ir į jam įgimtą „gėdingumą". Bet kas gi nežino, kad šiandien „normalus žmogus" laikomas paniekos vertu „buržuju", o kaip yra gerbiamas gėdingumas, tai turėjom progos neseniai įsitikinti, lankydami šių metų kauniškę latvių dailininkų parodą ir joj bjaurėdamies A. Cirulio ir J. Mangulio paveikslais. „Tokių dalykų aš į „žmogiškąją kūrybą" nepriimu",— pareiškia išdidžiai V. Mykolaitis. Lengva pasakyti „nepriimu", bet kaip jų nepriimsi, kad jie logiškai plaukia iš paties kritiko nustatytų „žmogiškumo kriterijų".

Pasitikėti kūrėjų skoniu, geru tonu ir išauklėjimu tegali šiandien tiktai dideli optimistai. Sąžinė ir nuodėmklausys, elgimasis, normos ir tvarka naujoviškiems „kūrėjams" visai ne galvoj. Tuo būdu „estetinėj tvarkoj" belieka vienas plikas, autonomiškas kūrybos faktas, kuris, kaip neatsižvelgiąs į nieką, gali tapti visai chaotiškas, beprasmis, kaip tai ir apsireiškia naujoviškoj „keturvėjininkų" kūryboj. Remti juo menas yra vis tiek, ką manyti, jog beplaukiant chaoso vilnimis galima norimas tikslas pasiekti.

VI

Baigdamas savo straipsnį, gerb. V. Mykolaitis grįžta vėl prie grožio, nuo kurio buvo pradėjęs. Pakartojęs savo tvirtinimą, kad „aiškiai įvestas (meno) definicijon grožio

terminas būtų nereikalingas plęonazmas", mūsų kritikas bando paremti jį nurodymu, kad grožis „savo neribotumu ir daugiaprasmumu (?!) aptemdytų meno sąvoką", nes jis „dėl savo populiarumo ir daugeleriopo vartojimo neteko aiškios prasmės". Vadinas, V. Mykolaitis grožį šalina iš meno dėl to, kad jis turi daug prasmių ir per tai yr netekęs „aiškios prasmės". Bet tuo keliu einant galima kažkur nueiti. Imkim, pvz., kad ir tiesą: ji taipgi turi ne vieną prasmę ir dėl jos aptarimo eina karšti ginčai. Nejaugi dėlei to turėtumėm tiesą mesti lauk ir nebeskirti jos nuo netiesos?

Dar labiau nesutinka žmonės, kas yr gera, kas bloga. Paklausk bolševiko, kas yra katalikybė, jis atsakys, kad tai — didžiausia blogybė. Katalikui gi didžiausia blogybė bus komunizmas. Kas gi daryti? Nejaugi pasiskelbti skeptiku, nežinančiu, kas yra gera, kas bloga? Nieku gyvu, nes kad ir ginčijamasi raštu ir žodžiu dėl tiesos ir labo aptarimo, tačiau sveiko proto žmogui niekad neateina į galvą mintis šalinti iš mokslo ir gyvenimo „tiesos" ir „labo" sąvokas.

Tas pat pasakytina ir apie grožį. Kas jis yra, nelengva pasakyti, bet kad jo tikrai esama gamtoj ir mene, tai lig šiol visų buvo pripažįstama.

Grožio neaiškumas nė kiek ne didesnis kaip „tiesos" ir „labo" sąvokų. Šios dvi pastarosios pigiai atskiriamos pasigaunant tiesos ir labo kriterijų. Tiesos kriterijai yra nustatyti logikos ir kriteriologijos, o labo kriterijai — etikos ir moralės teologijos.

Visai panašiai yra su atskyrimu grožio nuo negrožio. Tai pasiekiama remiantis atskirais *grožio kriterijais*. Jie nustatyti estetikos mokslo. Meno teoretikų pareiga — tie grožio kriterijai pažinti, suprasti ir jie konkrečiais kūrybos atvejais proto nurodymais taikyti išmokti.

„Aiškios prasmės" reikalavimą pirmas yra iškėlęs Descartes. Jis norėjo tuo mokslui patarnauti. Šis reikalavimas, be abejo, teisingas, girtinas ir pageidautinas, tik, deja, retai tepasiekiamas. Ne tik gyvenime, bet ir moksle dažniausiai gauname tenkintis toli gražu *ne visai aiškiomis sąvokomis*. Pvz., kas yra tiesioji linija, ik šiol šis klausimas tebėra neišspręstas. Tiesiosios linijos aptarimų pasiūlyta daug, bet nėra nė vieno, kurs visų būtų pripažintas tinkamas. O betgi ant tos neaiškiaprasmės tiesiosios stovi puikus Euklido geometrijos rūmas, tebetarnaująs mokslui po šiai dienai.

Kas čia pasakyta apie tiesiąją liniją, visai galima taikyti ir fizikų *elektrai,* ir chemikų *atomams,* ir juristų *teisei,* ir kitiems mokslo objektams. Gyvenimo praktikoj mes jais naudojamės, bet kas jie yra, aiškiai suprasti neįstengiam. Griežtai imant, vargiai surasime pasauly kokį dalyką, kuriame nebūtų kokio neaiškumo ir dėl kurio nebūtų galima sukelti kokio abejojimo. Taigi neturėtumėm stebėtis ir grožio neaiškumais. Jis tuo atžvilgiu nesudaro jokios išimties ir todėl grožio neaiškumas nė kiek nekliudo jam būti esmingu meno elementu.

Bjauraus daikto gražus paveikslas ar dailaus dalyko nevykęs atvaizdavimas nėra joks argumentas mūsų kritiko meno definicijos teisingumui įrodyti. Anaiptol, šis pavyzdys parodo kaip tik, kad *mene kūryba — ne viskas.* Tiek bjauraus daikto gražiame, tiek dailaus — prastame paveiksle *kūrybos* neabejotinai esama. Jei meno esmė tik nuo kūrybos pareitų, tai abiem atvejais kūrybos rezultatai turėtų būti tie pat. Jei taip nėra, tai reiškia, kad, *be kūrybos,* menui *reikia dar ko kito,* lygiai kaip valgio skanumui neužtenka vien tik *virimo,* bet reikia ir valgin dedamų *gardžių daiktų,* ir *mokėjimo virti.* Gera virėja ir iš prastesnių produktų sugeba išvirti skanesnį valgį, o bloga ir geriausiuosius niekais paverčia. Taigi kaip virėjai negana virti, bet ir turėti tinkamų produktų, ir mokėti virti, taip lygiai ir menininkui negana yra *kurti,* bet ir turėti savo dvasioj tinkamą *kūrybos objektą, ir žinoti grožio dėsnius, ir mokėti kūrybos techniką.* Tatai ir į galutinį V. Mykolaičio paklausimą: „Ar ne viena kūryba sudaro meno esmę", negalima kitaip atsakyti, kaip tik griežtu neigimu: „Ne, ne viena"! Nes menas yra *grožio kūryba,* arba, kaip Fargesas aiškiau apibrėžia: *„L'art <...> c'est une discipline, qui dirige l'homme dans la confection d'oeuvres belles".* Yra kūriny *grožio* — jis bus *meno dalykas.* Nėra *grožio* — jis bus pseudomenas, nors jame kūryba būtų žymi.

VII

Kadangi savo straipsnio pradžioj V. Mykolaitis griežtai yr pareiškęs: „Mano pasiūlytoji (meno) definicija <...> nėra mano, bet prof. de M. Munnyncko", tatai, norėdamas gauti autentišką ir galutinį šio klausimo išaiškinimą, aš tariaus būsią geriausiai atsiklausus paties prof.

de Munnyncko. Tam tikslui pasiunčiau jam laišką, kuriame, suformulavęs keturias pamatines V. Mykolaičio tezes:

1) menas yra žmogiškoji kūryba;

2) toje definicijoj *kūryba* yra *genus proximum, žmogiškoji differentia specifica;*

3) tik menas tegali sukurti reliatyviai ką *nauja ir iš nieko;*

4) grožio terminas menui esąs nereikalingas,— klausiau, ar jis, prof. de Munnynckas, savo estetikos kurse yra iš tikrųjų taip mokinęs, ir, jei tai būtų tiesa, tai kaip jis suprantąs tas tezes?

Į tai š. m. kovo 25 d. gavau atsakymą, kuriame prof. de Munnynckas griežčiausia forma pareiškia, kad šios tezės su jo mokslu nieko bendra neturi, jis jaučiasi tiesiog pažemintas tuo jų priskaitymu jam *(je suis profondément humillé de me les voir attribuer).* Jis stebisi, kaip V. Mykolaitis galėjęs prieiti panašius tvirtinimus, ir aiškina sau tai vien prileidimu, kad klausydamas estetikos kurso jis nemokėjęs dar gerai prancūzų kalbos ir per tai nesupratęs minties.

„Šis incidentas,— pastebi toliau gerbiamas laiško autorius,— parodo dar sykį, kad profesorius negalima laikyti atsakingu už nuomones, kurias jam jo mokiniai priskiria."

Nesileisdamas į kritišką minėtų tezių vertinimą, jis sakos, kai užbaigsiąs neatidėliotinesniuosius savo darbus, bandysiąs ilgainiui paskelbti savo estetikos kurso santrauką *(un resumé),* iš kur ir bus galima susipažinti su tikromis jo pažiūromis į meną.

Šiuo laišku padaryta galas V. Mykolaičio paskelbtai legendai, kad formulė *„l'art c'est la création humaine"* priklausanti prof. de Munnynckui. Šiam jos ir plaukiančių iš jos išvadų neskelbus, mūsų kritikui tenka nūn pareiga suieškoti tikrasis jos tėvas arba pačiam prisipažinti jos autorium.

Ši pastaroji alternatyva atrodo panašesnė į tiesą, taigi ir yra vilties, kad gerb. V. Mykolaitis po pastarojo prof. de Munnyncko padaryto pareiškimo nebelaikys savo straipsniuose pateikto meno aptarimo *nei de munnynckišku, nei tikrai katalikišku,* nes katalikų estetikų pažiūra į meno esmę, kaip iš pradžioj minėtos A. Fargeso knygos esam matę, yra visai kitokia.

MENO KŪRYBOS KLAIDOS IR UŽDAVINIAI

„Baro“ 7-me numery įdėtame J. A. Herbačiausko straipsny „Kūryba ir kritika“ yra daug gražių ir įdomių pastabų. Autorius teisingai mano, kad „be entuziazmo nėra meno“, kad „meno žmonės“ privalo būti „Dievo žvakelės“ patamsiuose, Dievo įrankiai tautai plakti bei „gyvi žibintuvai“ išganymo keliui rodyti. Jų uždavinys — būti naujais kolumbais naujiems pasauliams, naujoms žvaigždėms, naujiems spinduliams atrasti, naujais, nuolat pirmyn einančiais karžygiais, naujais, jokio chamizmo neprisileidžiančiais dvasios aristokratais. Jų pareiga — palaikyti tautinė tradicija, spinduliais papuošti tautos žodis, pažinti tautos dvasia, būti jos karaliais, tolimais nuo mechaniško, viską niveliuojančio internacionalo, savo asmeny Dievo kūrybinės dvasios veikimą atjaučiančiais mistikais, už savo idėjas galvas guldančiais kankiniais, prakilniausių sapnų-svajonių realizuotojais, nuolat vibruojančiais senų formų skaldytojais maištininkais. Meno žmogus neidentifikuotinas su talentu. „Talentas, atskirtas nuo moralinio autoriteto,— tuščias daiktas, žaislas. Talentas — tai tik tobulas aparatas kūrybai pasireikšti. Jis kuria valia... Be kūrybinės valios talentas bejėgis. O kūrybinės valios motoras — tai meilė, širdies spinduliavimas visuomenei...“

Bet šalia to, kaip paprastai pas Herbačiauską, randame nemaža keistų paradoksų, niekuo nepagrįstų spėliojimų, nevykusių ekskursijų į mažai jam težinomą krikščioniškų dogmų sritį. O kadangi visa tai skelbiama su dideliu savim pasitikėjimu ir nesivaržymu žodžiais, tai kai ką iš jaunesnių skaitytojų gali suklaidinti ir jau didelę ir be to pas mus pažiūrų anarchiją dar labiau padidinti. Dėlei to aš ir laikau savo pareiga iškelti aikštėn bent svarbesniuosius J. A. Herbačiausko paradoksus ir juos kritiškai įvertinti.

I

Pirmutinis — tai „kontr-Logoso“ paradoksas. Autorius jį išreiškia šiais žodžiais:

„Keistai juokdaringi tie ponai estetologai, menologai, kurie tvirtina, kad žmogaus kūryba — tai tik dieviško Logoso emanacija, aidavimas... Dievas taria žodį (Logosą), o žmogus kūrėjas jį kartoja visokiais aidavimais!.. Tikrai fatalingas determinizmas — *praedestinatio a priori*. Aš manau, aš esmi įsitikinęs, kad tikra kūryba — tai *laisvos žmogaus valios deklaracija* (noras, valia sau dievu būti); ji prasideda tada, kada žmogus kūrėjas priešinasi Dievo Logosui ir taria savo individualų — kontr-Logosą. Meno kūrybos paslapties reikia ieškoti Liuciferio ir Prometėjo legendoj, mite“. Toliau priduriama, kad, autoriaus įsitikinimu, „tikras, grynas, šventas Menas tik tada gema, kada įkūrėjas nusistato prieš Dievą ir savo asmenine kūrybos valia drąsiai herojingai pareiškia: „Nenoriu būti tavo vergu, Dieve““. Šią paradoksalią teoriją autorius bando pateisinti bibliškuoju pasakojimu apie Jokūbo kovą su angelu, kur mano radęs įrodymą, „kad pats Dievas tokio pasipriešinimo reikalauja“, nes, anot Slovackio, „Jis ne vergų, bet laisvų milžinų išpažintas Dievas“. Iš čia daro išvadą, kad žmogus kūrėjas, kovodamas su Dievu, „mokosi kūrybos paslapties“, ir priduria galop: „Gal aš „bliuzniju“, nežinau. Bet aš gera valia įsitikinęs“.

Peržiūrėkime iš eilės kiekvieną šių tvirtinimų atskirai, pradėdami nuo pradžios.

Pirmiausia tepasako autorius, kas tie „ponai estetologai, menologai“, kurie neva tvirtinę, kad „žmogaus kūryba — tai tik dieviško Logoso emanacija, aidavimas“? Jei jie autoriaus ne iš piršto išlaužti, tai jų teorija, jei ir ne „pragariška“, visgi yra nekatalikiška ir todėl autoriaus teisingai smerkiama. Žmogaus kūryba nėra „dieviško Logoso emanacija“, bet žmogaus kūryboj gali būti Logo veikimo, įkvėpimo. Nes žmogus niekados nekuria pats vienas: jo kūryboj visada dalyvauja arba šviesos ir grožio Karalius Logas, arba tamsos ir šlykštumo kunigaikštis Anti-Logas, Anti-Kristus, Liuciferis. Ir vieno, ir kito įkvėpimus žmogus gali priimti arba atmesti. Tuo atžvilgiu tikra kūryba teisingai gali būti pavadinta „laisvos žmogaus valios deklaracija“. Bet tos kūrybos vaisių vertė pareis nuo žmogaus valios nusistatymo. Jei ji paklausys Logo įkvėpimų, ji savo kūriniais praplės grožio sritį; priėmus Anti-Logo

pakištas mintis, tegalės sukurti vien moralius niekus bei šlykštynes, nors jose ir bus šiokių tokių talento žymių. Todėl autoriaus įsitikinimas, kad tikros kūrybos sąlyga — tai „noras sau dievu būti“, ir priešinimasis Dievo Logui negalima kitaip pavadinti, kaip visais atžvilgiais klaidingu.

Jei autorius mano taręs čia naują žodį, jis apsirinka, nes kelia čia tik iš numirusių seną, visiems gerai žinomą negyvėlį — praeito amžiaus bajronizmą, paremtą vien neprotingu žmogaus individualybės dievinimu ir akiplėšišku Dievo teisių mynimu po kojų (theomachia).

Dėl pareiškimo: „Nenoriu būti tavo vergu, Dieve“, gali būti ginčų, nes jis gali turėti dvejopą prasmę: liuciferišką *(non serviam)* ir krikščionišką *(jam non dicam vos servos, sed amicos meos)*. Tąja prasme kiekvienas krikščionis gali drąsiai tarti: „Nenoriu tau, Dieve, būti vergas, bet noriu būti tavo vaikas ir draugas“. Taigi aname pareiškime viskas pareina nuo prasmės, jin įdėtos. Jei autorius bus jin įdėjęs liuciferišką prasmę, tai jis, be abejonės, čia yr tikrai „subliuznijęs“.

II

Dar keistesnė autoriaus išganymo teorija. Ji, matyt, pasemta iš gnostiškai teosofiškų svaičiojimų. Nes štai kaip ji autoriaus suformuluota:

„Kristus irgi prieš Dievo valią norėjo išganyti prakeiktą žmoniją prometėjiškai iš dangaus aukuro pagrobtu spinduliu ir už tai jis tapo nubaustas („Dieve, Dieve, kodėl mane apleidai“,— Jo baisūs žodžiai ant kryžiaus kabant). Kristaus Logosas prieštaravo Jahvės Logosui. Liuciferis tarė: *„Ego sicut Deus“*. Kristus atviriau pasakė: *„Ego sum filius Dei“*, o žmonėms liepė būti sūnumis Dievo! Ta pati prasmė. Bet žmonija dar to nesuprato... Aš žinau, kad už tai pavadins mane „eretiku“, bet tos man erezijos nebūtų, jeigu būtų visiems aiški Kristaus pasaulinė, kosminė tragedija... Aš esmi įsitikinęs, kad Kristus buvo, yra ir bus Meno Dievu... Jį supranta tik tie, kurie už savo „dievybę“ myriop pasmerkti... *Protingai mylėti, širdingai protauti* — štai ko moko Kristus...“

Kuo čia tenka daugiau stebėtis: autoriaus drąsumu ar dalykų nežinojimu, sunku pasakyti. Nes čia beveik kas sakinys — tai klaida. Evangelijoj *(Jn 5, 30; 6, 38)* aiškiai

pasakyta, kad Kristus savo gyvenime ieškojo ne *savo valios,* bet jį *siuntusiojo,* kad jis yra nužengęs iš dangaus ne kad *savo valią vykdytų,* bet *To, kuris jį siuntė;* kitur *(Fil 2; 8)* yra pažymėta, kad Kristus buvo *klusnus Tėvui iki kryžiaus mirties.* Tuo tarpu autorius skelbia negirdėtą pasaką, neva Kristus norėjęs žmoniją išganyti „*prieš* Dievo valią" ir dargi „iš dangaus aukuro *pagrobtu spinduliu!*" Kur autorius išskaitė šią savo keistą istoriją? Kieno autoritetu yra paremta jos tikrenybė? Krikščioniškoji teorija tvirtai laikosi, nes yra pagrįsta Šventuoju Raštu. Kuo Herbačiauskas remia savo naują išganymo teoriją, nežinia. Aišku tik viena, kad ji paimta ne iš Biblijos ir todėl nėra krikščioniška.

Tas pat pasakytina ir apie autoriaus dvejopą Kristaus ir Jahvės „Logosą". Faktiškas Logas tėra *tik vienas ir tas pats,* tiek pas Kristų, tiek pas Jahvę, ir todėl prieštaravimo tarp jų *nėra* ir *negali būti.*

Tarp Liuciferio posakio *„Ego sicut Deus"* ir Kristaus *„Ego sum filius Dei"* ne tik *nėra tapatybės* prasmėje, bet glūdi *begalinis diametralus skirtumas,* nes pirmojo prasmė yra velniškas išdidumas, o antrojo — tikrai dieviškas nusižeminimas, nes tapimas žmogumi. Dievo sūnystės nieks savo jėgomis negali pagrobti; ji vien laisvai tepriimama Dievo malonei žmogų veikiant.

Ar žmonės vadins autorių „eretiku", aš nežinau. Tikri eretikai paprastai būna gan rimti žmonės, jie nieko ant vėjo nesako; jie savo, kad ir klaidingam, mokslui stengiasi surasti į tiesą panašių įrodymų. O drauge jie su savo tvirtinimais skaitos, vengia savo moksle prieštaravimų, pagaliau prireikus net savo galvas guldo. Apie Herbačiauską, deja, aš to pasakyti negalėčiau, nes jis paprastai dogmatizuoja, o savo teigimų įrodyti visai nebando. Dėlei to ir abejotina, ar jis už savo dogmatiškus teigimus panorėtų prireikus galvą paguldyti, nes, jo paties teisingu pasakymu, „už melą miršta tik sumišėliai".

Kad Kristus yra, buvo ir bus „Meno Dievas", kad jis mokino „protingai mylėti ir širdingai protauti", dėlei to nematom reikalo ginčytis. Būdamas amžinasis Logas, per kurį viskas sukurta, Kristus galima pavadinti ir Meno Dievu, kaip jį lygiai teisingai vadinama *Tiesos (Deus veritatis)* ir *Gerumos (bonitatis infinitus thesaurus) Dievu.* Klaida būtų tik tuomet, jei kas užsispirtų vadinti Kristų *vien tik Meno Dievu* ir ginčytų, kad jis nesąs Tiesos ir Gerumo Dievas, šventųjų ir nusidėjėlių Dievas ir t. t. Bū-

damas viso ko kūrėjas, Kristus yra ir protavimo, ir meilės norma. Jei žmonės gyvenime šaltą protavimą griežtai skiria nuo karštos meilės, tai pareina vien nuo žmonių netobulumo; pas Dievą to nėra. Todėl juo glaudžiau žmonės bus susirišę su Kristum, juo gilesnė, stipresnė bus žmonėse protavimo ir meilės sintezė.

Labai gaila, kad Herbačiauskas nenurodė aiškiai, kas per vieni tie teologai, kurie „Dievui jau liepia tylėti". Ar tik ir jie nebus iš piršto išlaužti? Nes aš, būdamas teologas ir daug teologų raštų skaitęs, neužtikau nė vieno, kurs būtų liepęs „Dievui tylėti". Anaiptol, visi jie mielai pripažįsta, kad Dievas istorijoj per žmones veikia ir „naujus žodžius taria". Dėlei to jie mielai surašinėja naujus Dievo stebuklus, uoliai skaito naujų šventųjų (pvz., šiemet kanonizuotosios Jėzaus Kūdikėlio Teresės) raštus ir nebrauko lauk rastų ten naujai atpasakotų dvasiškų įvykių bei prityrimų.

III

Kalbėdamas apie santykius meno, religijos ir mokslo, autorius rašo: „Sumokslinti religija — tai bedievybė (jėzuitų tragedija), nes protas Dievo nepripažįsta". Jei tai būtų tiesa, tai visa Europa seniai jau būtų buvus bedieviška. Nes Rytuose religiją yra sumokslinęs šv. Jonas Damaskietis, o Vakaruose — šv. Tomas Akvinietis. Pirmasis tai yra padaręs savo veikale „De orthodoxa fide", antrasis — savo kurse „Summa Theologica". Ir nei vienas, nei antras nebuvo jėzuitas. Tiesa, vėliau rašė teologijos vadovėlius ir jėzuitai, bet „religijos sumokslinimo" bei racionalizmo ten nė kiek ne daugiau kaip panašiuose nejėzuitų raštuose.

Ar religija gali būti mokslu? Klausimas nėra toks aiškus, kaip p. Herbačiauskui atrodo. Atsakymas į šį klausimą pareina nuo to, iš kurios kertės į religiją žiūrėsime. Jei religija pavadinsime žmogaus subjektyvų tikybinį pergyvenimą, tai sumokslinti ji nebus galima. Bet jei religijos vardu pavadinsime tam tikrą tikybinių dogmų sumą, tai jos sumokslinimas bus galimas, kaip tai įrodo jau pats teologijos bei katekizmų buvimas.

Pasakymas, kad „protas Dievo nepripažįsta", irgi naujoviškas paradoksas, daugiau nieko. Nes čia viskas pareina nuo to, kieno protu operuosime. Kad Comte'o, Marxo,

Bakunino, Lenino protas Dievo nepripažįsta, tai tiesa. Bet daug didesnių mokslininkų, kaip štai Descartes'o, Newtono, Pasteuro, VI. Solovjovo, protas visai nėra priešingas Dievo pripažinimui. Abstraktaus beasmenio žmogaus proto, kaip žinom, nėra, taigi ir apie tai, kad jis būtų Dievo nepripažįstąs, kalbėti netenka.

IV

Nuo meno ir religijos santykių autorius eina toliau prie kūrėjo ypatybių klausimo. Jo išmanymu, „kas bijosi nuodėmės, tas meno kūrėju negali būti..." Ir toliau: „Kas laisvai neperėjo per kurtizanės sielą, tas laisvas niekados nebus..." Ne vienas jaunas „meno žmogus" labai lengvai gali padaryti iš čia išvadą: „Aš noriu būti kūrėjas, taigi nesibijosiu nuodėmės, drąsiai brisiu į ją, stengsiuos pereiti per kurtizanės sielą..." Ir jis tą savo pasiryžimą tikrai gali išpildyti. Bet, deja, tokia išvada būtų klaidinga, nes pati Herbačiausko premisa yra niekas kita, kaip naujas grynas paradoksas. Kaip kitur, taip ir kūryboj svarbos turi senas principas: *„Mens sana in corpore sano"*. Nuodėmė gi ir ėjimas per kurtizanės sielą neišvengiamai atima žmogui sveikatą. Tiesa, Dante yr ėjęs per pragarą, bet darė tai dvasiškai pasistiprinęs, atlikęs Romoj jubiliejinę išpažintį ir priėmęs Šv. Komuniją. Taip turėtų elgtis ir kiekvienas kūrėjas. Nes, eidamas keliu, Herbačiausko siūlomu, jis gali savo talentą jei ne prarasti, tai bent jį visai niekais paversti.

Antra tikro kūrėjo ypatybė — tai *nebijojimas būti prakeiktam.* Autorius sakos pats turįs tos ypatybės, nes savo lenkiškai rašytoj tragedijoj „Potępienie" jis „Algirdo asmeny norėjęs herojingai mirti ant Golgotos *už pragaro laisvę,* norėjęs atpirkti velnią ir priversti Dievą, kad Jis šėtoną prie širdies priglaustų". Visa tai parodo, kad autorius turi gerą širdį, tik nemoka savo meilės tinkaman objektan nukreipti arba, jo paties žodžiais tariant, nemoka „protingai mylėti", o kas dar svarbiau, visai nesupranta velnio psichologijos. Apie velnio demoniškumą jis, matyt, sprendžia iš savo asmeniško demoniškumo. Šis pastarasis, kaip matyt, yra labai negilus ir netvirtas, nes leidžia jam vaduotis ūpu, šiandien būti tikru kataliku, Romos gynėju, rytoj — aršiausiu antiklerikalu ir laisvamaniu, poryt — įsitikinusiu okultistu, teosofu, nekromantu ir t. t. Pas velnią

to nėra. Jei jis šiandien Dievo neapkenčia, tai jis neapkęs Jo ir ryt, ir poryt, ir per amžius. Teisingu H.-Wrońskio pasakymu, velnias „savo nelaimėje randa laimę" ir tos savo „laimės" jis nemainys į nieką kita. Jei velnias būtų buvę galima atpirkti ir atgal paversti į serafimą, tai Kristaus mirtis tą stebuklą būt, be abejo, padarius. Jei tai neįvyko, tai, matyt, dėl to, kad velnias, būdamas laisvas, nenorėjo nieku būdu atsižadėti tos savo „laimės nelaimėje". Jis jos neatsižadės ir ateityje, nes jam būti Dievo priešininku maloniau negu prie Dievo širdies glaustis. Taigi velnio atpirkimo kliūtis glūdi ne Dievuje, tik pačiame velnyje bei jo piktume — *non serviam.* Todėl ir autoriaus didis klausimas: „Kas būtų, jeigu šėtonas atsiverstų prie Dievo", savaime atkrinta. Kaip Dievas negali virsti nieku ir paliauti buvęs, taip ir velnias nei staiga, nei palengvėl. negali virsti angelu. Velnias ir angelai ne kokie ištižėliai, bet rimtos būtybės: kaip sykį yra laisvai nusistatę, taip ir pasiliks nusistatę per amžius.

Kad už norą atpirkti pragarą aš būčiau autorių smerkęs kaipo „kriminalistą",— tai gryniausia netiesa. Recenzuodamas „Potępienie" aš pažymėjau vien veikiančius toj tragedijoj asmenis, daviau trumpą charakteristiką naujų mesijų Algirdo — Adomo ir Julijos — Ievos ir nurodžiau nepaprastą kompozitorišką autoriaus talentą. Kas nori tuo įsitikinti, gali mano „Raštų" 2-me tome 99—103 p. rasti ištisą tos recenzijos tekstą. Ten anas kilnusis autoriaus noras net visai neminimas, dėlei to ir negalėjo būti smerkiamas. Dabar, skaitant šį nepamatuotą priekaištą, tiesa, yr man užėjęs noras, bet ne autorių už tai smerkti, tik paabejoti jo norų rimtumu. Nes čia jis sakosi norįs pragarą atpirkti ir velnius angelais paversti, o kiek toliau sau prieštaraudamas skelbia, kad „angelas labai nuobodus, o velnias pasiutusiai įdomus". Vadinas, autoriaus išmanymu, gyvenimas be šėtono būtų ne ko vertas. O jei taip, tai kam bereikėjo rašyti savo „Protępienie" ir besisielot pragaro atpirkimu? O dar labiau, kam reikėjo mane kaltinti, kad aš autorių išvadinęs „kriminalistu"?! Žinoma, savo įvertinime tragedijos aš galėjau apsirikti. Bet mano menkas balsas negi galėjo užčiaupti burną kultūringiems lenkų kritikams? Dėl ko jie nepripažino „Potępienie" lenkų literatūros pažiba, dramaturgijos šedevru? Tepasako pats autorius.

V

Pažymėjęs teisingai, kad, kalbant apie tautinio meno, tautinės kultūros, tautinės dvasios klausimus, reikia surasti užmirštas kelias į mūsų tautos tradicijos širdį, autorius primygtinai pabrėžia, kad mūsų kūrybinė dvasia yra mistiška, neapkenčianti realizmo, kad tam realizmui yra priešinga ir mūsų bajorija, ir liaudis, ir net pati kalba. Mano išmanymu, mūsų kūrybinė dvasia nušviesta čia vienašališkai ir todėl ne visai teisingai, ypač jei kalbama apie mūsų liaudį. Gyvendama dvasios gyvenimu, mūsų liaudis brangina mistiką; bet jos kūno gyvenimas leidžia giliai šaknis ir realizman. Jei mistika skamba ir mūsų dainose, tai dėl to, kad liaudies siela, prislėgta gyvenimo naštos, mielai ieškodavo nusiraminimo aukštose tikybos sferose; jei mūsų dainoms netrūksta ir realizmo, tai dėl to, kad kasdienis gyvenimas lenkė tautos dvasią prie žemės. Tuo būdu mūsų poezija liko užsidarius vien dainose, o pačiam realiam gyvenime poezijos nebuvo nė krislelio. Gyvenimo poezija — tai kūrimas plačiausia to žodžio prasme. Deja, pas mus kūrimas imama per siaurai, vien poetiškos kūrybos prasme, lygiai kaip ir poezija. Poezija mums vien knygose, dainose. Gyvenimo poezijos mes visai nežinom ir nematom. Tuo tarpu tiek pavyzdingo ūkio įkūrėjas, tiek fabriko įsteigėjas, tiek naujo gelžkelio tiesėjas, tiek naujos mašinos išradėjas gali kur kas daugiau supoetinti tautos gyvenimą negu koks gražių eilių rinkinio autorius. Taigi mūsų tautinėj kūryboj bus geriausia, jei mistika bus lydima realizmo ir jei žodžio poezija eis greta su gyvenimo poezija.

Kad šios pastarosios kūrimas turi socialinio pobūdžio, to nieks neginčija. Apie tai, kad ir žodžio poezija galima kurti sujungtomis jėgomis, pas mus kol kas maža tegalvojama. Būdami individualistai, mes ir kuriame savo poeziją atskirai, kiekvienas sau. Užsieniuose jau pradedama ieškoti kito kelio. Prancūzijoj, pvz., keturi garsūs romanistai neseniai yr sumanę parašyti bendrai vieną romaną. Išdirbę planą ir pasidaliję darbą, jie pasitardami ir kits kitam savo sukurtąją dalį beskaitydami yra iš tikrųjų parašę dailų romaną. Kas galima Prancūzijoj, manau, galima ir Lietuvoj. Tik, užuot mūsų literatų kuopai rašius bendrai kokią apysaką, aš patarčiau iš *pasakų, padavimų ir dainų sukurti mūsų tautinį epą.* Tam tikslui minėtieji literatai turėtų perskaityti, kiek galima, visas mūsų pasa-

kas ir dainų rinkinius, pasakų epizodus sunumeruoti ir juos pragmatiškai sumegzti, kad tuo būdu susidarytų epo apmatai. Toliau juosna reiktų įterpti mūsų svodbinė rėda, mirusiųjų raudos, charakteringesnės dainos. Dirbant tą darbą ilgesnį laiką, darant posėdžius, tariantis, galėsime pasigaminti mūsų tautinį epą, gražesnį negu suomių „Kalevala“ ar estų „Kalevipoegas“.

Antra puiki tema bendram mūsų literatų darbui — tai parašymas tautinės poemos iš karo ir okupacijos laikų. Kaip po Trojos karo graikai yra susikūrę „Iliadą“ ir „Odisėją“, taip ir po mūsų Didžiojo karo priderėtų mums pasigaminti kokia tautinė epopėja. Joje turėtų būti surašytos mūsų tautos kančios ir kovos su vokiečiais, jų priespauda, nekaltų žmonių žudymai, rekvizicijos, suktybės ir kitkas. Tam tikslui, karui pasibaigus, aš 1919 m. raginau rinkti medžiagą toms būsimoms epopėjoms, surašinėti karo atsiminimus, pasakojimus, legendas, regėjimus, sapnus ir t. t. Deja, mano balsas nuskambėjo veltui. Bet Didysis karas yr padaręs mus nepriklausomus rimtam darbui. Tapę nepriklausomi, mes turim pasauliui tarti naują žodį, pagaminti kokią naują kultūrinę brangenybę, kuri būtų negėda bendran žmonijos iždan amžiniems laikams sukrauti. Tiesa, mes sudarėm valstybę, ją tvarkom, tobulinam ir materialine jėga palaikom. Bet tautai, stojusiai istorijos scenoj, to neužtenka. Ji turi parodyt ir savo dvasios jėgą, ir kurti dvasinių vertenybių. Tiesa, jų kūrimas eina, bet labai palengvėl, nes mūsų kūrėjai dirba be kontakto su kits kitu, kiekvienas sau atskirai. Jų darbas būtų kur kas vaisingesnis ir našesnis, jei jie dirbtų išvien bendrą kokį didžiulį darbą, dalindamiesi nuolat mintimis, klausydami pastabų ir patarimų iš šalies. Kad mūsų literatai organizuojas, tai gerai. Bet dar geriau būtų, kad jie suprastų, jog ir literatinė kūryba reikia organizuoti talkos ir darbo pasidalijimo pamatais.

NUOGYBĖS IR MENAS

NUOGYBIŲ PROBLEMA MENE

1925 m. pavasarį buvo surengta Kaune Meno mokyklos mokinių darbų paroda. Ji pasižymėjo tuo, kad joje pirmą kartą buvo parodyta publikai nuogybės. Tai davė man progos iškelti spaudoje meno nuogybių klausimą.

Nuogybėmis vadinama nuogų žmonių, o ypač moterų, atvaizdai bei paveikslai. Mūsų Meno mokykla tas nuogybes, matyt, laiko nepaprasta meno pažiba. Dėl to šių nuogybių buvo išstatyta parodoje žymus skaičius. Nuogų vyrų teparodyta tik *vienas,* o nuogų moterų — *apie dešimtį,* o gal net ir daugiau. Nuoga moteris figūruoja čia įvairiausiose pozose: ir stovinti, ir sėdinti, ir gulinti, ir iš užpakalio, ir iš priešakio. Tame gi piešime neprisileista jokio idealizavimo, jokio miglotumo, anaiptol — stengtasi nuogos moters kūnas atvaizduoti su fotografišku realizmu lig paskutinio jos gimdymo organų plaukelio...

Kai 1924 m. S. Šemerys buvo paskelbęs savo šlykštų „himną mergaitei" su aiškiomis iliuzijomis į jos lyties organus, tai visi vienu balsu yra pavadinę tą eilėraštpalaikį pornografija. Nūn tie moteriškos lyties organai mūsų Meno mokykloje atvaizduoti beveik visose *en face* pieštose nuogybėse. Kas gi čia yra, jei ne dešimteriopai padidinta pornografija? Nes žodžiais niekuomet tiek nesuterši svetimos vaizduotės, kiek realistišku teptuku. Šlykštu tai minėti, bet dar šlykščiau daros sužinojus visą tų nuogybių gaminimo procesą.

Mat nuogybės, kaip ir kitko, iš piršto neišlauši: jai reikia turėti tam tikras modelis. Jei menininkams, nuogybių šalininkams, terūpėtų vien teoretiškas moters kūno pažinimas, tai jie galėtų nuogybių modeliais imtis mirusių moterų ir mergaičių lavonus. Lavone juk per porą dienų nuo mirties visos gyvojo kūno formos lieka nepakitėjusios. Tų moteriškų lavonų pigiai būtų galima gauti Kauno ligoninėse. Lavonai dar ir tuo geri, kad jie nereikalingi

poilsio; juos gali piešti ištisą dieną, taip pat jų net ir norėdamas niekuo nepapiktinsi... Bet mūsų menininkai lavonus palieka studentams medikams, patys gi su numirėliais nenori turėti nieko bendra. Jiems, girdi, būtinai reikią gyvų modelių.

Jei taip, tai tų gyvų modelių jie turėtų ieškoti pirmiausia tarp savo seserų, žmonų bei dukterų. Nes jei tiki menų nieku gyvu negalint apsieiti be nuogybių ir moters apsinuoginimo vyrų akyse nelaiko priešingu etikai, tai, rodos, galėtų lengvai prikalbėti sau artimas moteris, kad jos kurį laiką patarnautų mokiniams gyvais nuogais modeliais. Ar mūsų menininkai yra darę panašių pasiūlymų savo žmonoms, dukterims bei seserims, nežinau. Ar bent viena iš tų jiems artimų moterų buvo sutikus *būti nuogu modeliu?* Kiek teko girdėt, nė viena. Dėl ko? Gi dėl to, kad *dorai moteriai* įgimta *drova to neleidžia.*

Bet ne vien moteriškei šlykštu figūruoti nuogai; šlykštu ir doram vaikinui ji piešti. Būdamas doras, jis turi instinktyvų moters gerbimą. Tuo tarpu ko gi jį mokina Meno mokykla? Gi atviriausio moters negerbimo. Ji rodo savo mokiniams moterį patelę, moterį gyvulį, moterį nuvainikuotą, išvilktą ne tik iš rūbų, bet ir iš visų jos dvasios pajėgų, su vienu tik gyvuliišku kūnu vyrų gyvuliškiems instinktams kurstyti. Tai yra moralinis moters iššaginimas, jos vertybės pamynimas po kojų ir drauge pačių vyrų, jos nuogumą bepiešiančių, tvirkinimas. Jei tai daro mokiniai savo mokytojų *verčiami,* jie dar galima pateisinti; bet kas tas nuogybes pamėgsta ir *con amore* jas piešia, tas jau tuomi pat nustoja garbingo menininko vardo ir virsta paniekos vertu pornografu. Tai yra nekintamas dailės dėsnis: *nuogybės užmuša menininką,* nes jos *yra meno sifilis.*

Kuo gi gali pasiteisinti mūsų Meno mokyklos vedėjai, diegdami tą meno sifilį savo mokinių sielosna? Paprasta jų giesmelė yra ši: „Žmogaus kūnas, o ypač moters, yra dailiausis gamtos padaras. Taigi kas jo piešti nemoka, negali būti tikras menininkas...“ Šitoks pasakymas yra *grynas sofizmas.* Pirmiausia nieks dar nėra griežtai įrodęs, kad žmogaus kūnas būtų pats gražiausis Dievo padaras. Tikyba, pvz., mokina, kad už žmogaus kūną daug gražesnė yra jo dvasia, jei tik ji nesuteršta nuodėmėmis, o už žmogaus dvasią kur kas gražesnės angelų dvasios. Bet ir pripažinus žmogaus kūną gražiausiu Dievo padaru, lieka neišspręstas klausimas: kuriam amžiuje tas kū-

nas yra pats gražiausis? Jei manęs kas apie tai paklaustų, aš atsakyčiau nedvejodamas, kad 4—7 metų vaiko, nes ne be reikalo vaikai vadinami angelais: savo linksmumu, nekaltumu jie yra gyvi laimingų angelų atvaizdai. Tuo tarpu mūsų Meno mokykla kol kas nėr davus *nė vieno vaiko paveikslo.*

Bet jei ir pripažintumėm moters kūną gražiausiu padaru, iš to dar nieku gyvu negalėtumėm išvesti teigimo, kad tas gražumas lygiai apsireiškia visuose jos kūno nariuose ir kad visi jie be išimties pieštini... Išėję iš Dievo rankų pirmieji žmonės, be abejo, buvo gražūs, bet nupuolę jie nesigėrėjo tąja dailiąja kūno nuogybe, tik ieškojo platesnių lapų savo gėdai pridengti.

Tą pat matom ir puošiančioje mūsų Meno mokyklos koridorių senos stovylos kopijoje, kur nuoga moteriškė instinktyviai ištiesta ranka pridengia savo gėdą. Išreikštas toj stovyloj įgimtas vidujinis gėdos jausmas aiškiai liudija, kad ne visi kūno nariai skiriami žiūrėti bei piešti, ir tuomi pat griežtai smerkia mūsų Meno mokyklos taip mėgstamą absoliučią nuogybę.

Kad nuogybių pradžios reikia ieškoti pagoniškoje Graikijoje, tai visi žino. Bet retas tėr girdėjęs, kad net ir ten jų visai nėr buvę, kol Graikija buvo dora ir galinga. Nuogybės teatsirado tik tuomet, kai graikų tauta ėmė politiškai žemyn smukti. Ir štai keisčiausias stebuklas: nuogybė, pūvančios Graikijos padaras, užvaldo ne tik Cezarį, bet ir popiežių, Romą, įsiskverbia į visas meno akademijas su visais savo šlykščiausiais nuogybių gaminimo metodais... Iš Peterburgo ir Krokuvos jos pasiekia net mūsų Kauną. Jos virto neliestina meno dogma ar, tikriau tarus, bjauriausiu pagonišku prietaru. Nes menas padaromas čia stabmeldišku dievekliu, kuriam, kaip antram Molochui, atnašaujama moterų garbė ir gėdingumas. Ponai menininkai, to dieveklio šventikai, gina jį išsijuosę; mat jiems malonu laikyt save stovinčiais anapus doros, etikos ir elementaraus padorumo „Übermenschais". Nuogybė, „n u" jiems šventenybė. Tuo tarpu ji ne tik yra priešinga krikščioniškajam padorumo supratimui, bet neturi pateisinimo net ir pačiam mene. Nes meno mokinamasi juk gyvenimui ir jo reikalams. Tepasako gi mūsų Meno mokyklos vedėjai, kur jų mokiniai galės pritaikyti savo iš mokyklos išsineštąjį mokėjimą nuogas moteris piešti? Juk nė viena dora moteriškė nesiduos portretuojama nuoga. Kieno tad salonus mano jie puošti savo nuogybėmis? Nebent paleis-

tuvystės namų. Bet mūsų moterys rengias ir šiuos namus panaikinti. Be to, nė vienoje mūsų meno parodoje nuogybių iki šiol, ačiū Dievui, neteko matyti. Vadinas, nuogybėms mūsų Meno mokykla išleidžia daug pinigų, ištvirkina ne vieną moterį bei mergaitę, o gyvenime iš to viso neišeina nė šnypšt. Kokiems tad galams reikalinga ta nuogybių piešimo technika? Kiek žinau, visi mūsų žymiausieji menininkai per visą savo gyvenimą nėr nupiešę nė vienos nuogybės. O jei jau čiurlioniai, varnai, žmuidzinavičiai apsieina be nuogybių, kuriam kipšui reikalingos tos nuogybės mūsų Meno mokyklos mokiniams? Atsakymo į tai nėra ir negali būti. Daroma visa ta šlykštynė vien savo amžių atgyvenusios rutinos dėlei; mat taip daryta Peterburge, Krokuvoj, Paryžiuj, na, tai reikia taip daryti ir Kaune... Barama šiandien dėl Bažnyčios dogmų, dėl senų prietarų. Bet ar bėra didesnių dogmatistų, kaip mūsų menininkai, ir ar besilaiko kas taip aklai pasenusių prietarų, kaip jie? Nuogybės — tai jų *credo*. Nepripažinti jų niekam neateina į galvą. Net ir toks V. Bičiūnas, žinomas krikščionis demokratas, rašydamas apie mūsų Meno mokyklos parodoj išstatytas nuogybes, tepažymėjo tik tiek, kad jų karnacija netobula, o apie tai, kad tos nuogybės šlykščios, tiesiog pornografiškos, jis nepratarė nė žodelio. Dėl ko? Gi dėl to, kad nuogybės, matyt, ir jam yra neliestina meno dogma, šventas menininkiško tikėjimo „artikulas"... O, rodos, būtų jau metas suprasti jo visas tuštumas ir šlykštumas, bent tiems, kurie save krikščionimis laiko.

Visur peikiama atsilikėliai, atžagareiviai. Tuo tarpu aš nežinau didesnių atsilikėlių už menininkus: nuo pustrečio tūkstančio metų jie vis dar tebesiterlioja vien su nuogu kūnu, o dvasios atvaizduoti kūne nė nebando, nors seniai jau būtų metas tai kurti pradėti. Jie vis dar negali atsikratyti prieškarinėmis meno tradicijomis ir nepaliauja laikęsi senų metodų. Tuo tarpu Didysis karas ir jo atneštos socialinės gyvenimo permainos turės pakeisti ir prieškarines meno tradicijas. Juoba kad jos buvo paremtos kapitalistišku išnaudojimu neturtingų moterų ir mergaičių. Dabar kiekvienam išnaudojimui skelbiama kova. Jei mūsų menininkai neverčia savo žmonų ir seserų figūruoti nuogais modeliais, tai jie neturi teisės išnaudoti tam moterį žeminančiam tikslui kitų mūsų moterų. *Jų kiekviena yra juk kam nors sesuo ar žmona.*

Nuogi modeliai turi būti sukrauti savo amžių atgyve-

nusio buržujinio meno archyvan. Mūsų Meno mokyklos mokiniai užtektinai ras sau gyvų, tik ne nuogų modelių tarp savo draugų ir draugių. Tuomet tik ši mokykla paliaus buvus pasenusio meno ir taps tikra naujo meno mokykla. To jai nuo širdies linkiu, nors ir nesitikiu, kad tai greit įvyks. Pagreitinti šį įvykį galėtų tik radikali reforma. Bet jos mūsų menininkai nepadarys, nes yr savo daugumoj tikri rutinos ir nuogybės prietaro vergai. Tenemano čia kas, kad aš juos kaltinu. Anaiptol, aš juos galiu net pateisinti. Jie ne tiek kalti, kiek pasigailėjimo verti. Būdami jauni, jie mokės meno Peterburge ar Krokuvoj. Ten jiems meno mokytojai iškreipė protus, atrofavo įgimtą gėdingumo jausmą, įkalė galvon nuogybių dogmą, įkvėpė nuogų modelių reikalingumo prietarą, tatai ir nenuostabu, kad jie dabar, tapę Meno mokyklos vedėjai, tą pačią seną gudrybę savo mokiniams skiepija.

Kas aukščiau pasakyta apie moteriškas nuogybes, visai tinka ir vyriškoms nuogybėms. Net ir graikai, kad ir kaldavo nuogas vyrų stovylas, bet patys nuogi nevaikščiodavo. To nėra ir pas mus, taigi ir nėra reikalo nuogų vyriškų stovylų. Aš manau, kad ir patys menininkai nelabai tepasidžiaugtų, jeigu jų mokiniai pastatytų ilgainiui ant jų kapo nuogą jų atvaizdą. Nuogybių įsigalėjimas įvyksta vien tautų puolimo bei išsigimimo laikais. Kas rioglino nuogą kekšę ant altoriaus Paryžiaus katedroje? Gi kuopa degeneratų kraugerių jakobinų. Kas rengia Maskvoj draugiją vardu „Doloi styd"? Gi ištvirkusios bolševikų mergos. Šios pastarosios, lįsdamos nuogos žmonių pilnuosna vagonuosna, įrodinėjo faktiškai, kad jos neturi jokios iš tikrųjų gėdos. Kas jas privedė prie to? Gi dalyvavimas nuogose bolševikų orgijose. Moteriškė irgi logiška. Jei jai teks sykį pasirodyti nuogai orgijoj ar menininko studijoj, ji prieis išvadą, kad ji turi teisės ir gatvėj nuoga vaikščioti. Meno mokykla, platindama nuogybes savo rūmuose, tuomi pat tiesia kelią ir nuogų moterų pasirodymui gatvėse. Ar Meno mokykla to nori?

Neseniai garsusis prancūzų publicistas Paul Gaultier yra išleidęs knygą apie Prancūzijos ateitį. Joje jis kelia mintį, kad „be sveikos moralės nėra ir negali būti socialinės pažangos"; o moralė, jo išmanymu, yra „neįmanoma be religijos". Ir tai tikriausia tiesa. Tuo tarpu pas mus religija leidžiama griauti kam tik patinka, o moralė bei dorovė silpninama visokiais būdais, taip pat ir meno nuogybėmis. Šių pastarųjų vartojimą mene stengiamasi pa-

teisinti tuo, kad be nuogybių, girdi, menininkas neišmoks piešti gyvo žmogaus kūno. Bet kas gi draudžia menininkams piešti vyrų ir moterų galvas, veidus, ausis, kaklus, rankas?!. Nejaugi to negana karnacijai vaizduot išmokti? Nejaugi žmogaus veidas nėra gyvo žmogaus kūnas?

Galop argi naujajam menui taip jau karnacija rūpi? Argi negirdim naujų menininkų šūkio: „Šalin nuo gamtos, nuo natūralumo". Argi nematom menininkus kad ir piešiant kartais gyvą žmogaus kūną, bet taip iškraipytą ir *nenatūraliomis varsomis nutapytą,* kad jis virsta į nieką nebepanašus. O jei taip, tai kuriems galams bereikalinga ir karnacija? Paneigus mene dorovę, gėdingumą, perspektyvos dėsnius, mokytis karnacijos piešimo teorijos būtų gryniausis nelogiškumas. Jei nauji menininkai gali apsieiti be visko, tai ir be karnacijos. Ne vienas jų taip ir daro.

AR ABSOLIUČIOS NUOGYBĖS MENE PATEISINAMOS?

(Atsakymas p. Vienožinskiui)

Prieš mano anksčiau paskelbtą rašinį p. Vienožinskis „Lietuvos žinių" 139 ir 143 numeriuose yra įdėjęs ilgoką straipsnį vardu „Ko p. Jakštas nori?" Jame suvartota daug dialektikos, lyrikos, polemikos ir dar nežinau ko. Kovon prieš mane pašaukta ir Romos popiežiai, ir Lietuvos teismas, ir net Švietimo ministerija, kuriai pirštu pagrasinta, kam ji „leidžia savo įstaigą šmeižti". Kad ten prikišta noras „naujai pražydusią" meno įstaigą pasmaugti, tai jau visai suprantamas dalykas.

Tuo būdu pasielgta visai kaip viduramžių inkvizicijos su tikybos eretikais. Skirtumas čia tik tas, kad inkvizicijos vaidmenį yr pasiėmus mūsų Meno mokyklos taryba, tikybos vieton pastatyta dieveklis — menas, o eretiko — aš.

Mano erezija ta, kad aš griaunąs pamatinę šiandienio meno dogmą — nuogybių reikalingumą. Tai erezijai sugriauti ir minėtai meno dogmai apginti ir parašytas visas p. Vienožinskio straipsnis. Išreikštos jame nuomonės yra bendros, matyt, visų mūsų Meno mokyklos tarybos narių, o ne vieno J. Vienožinskio. Būdamos visų priimtos, jos sudaro mūsų menininkų *credo*. Pažiūrėkime tad, kaip tos dogmos yra pamatuojamos.

„Kodėl <...> tūkstančiais metų kūną piešiama ir kodėl nėra pasauly nė vienos meno mokyklos, kur nuo nuogybių būtų atsisakyta?" Šis klausimas parodo, kad J. Vienožinskiui tai tėra gera ir būtina, kas *visose meno mokyklose priimta*. Tokia logika, gerai pritinkanti viso pasaulio reakcionieriams konservatistams, visai neprivaloma tikriems grožio ieškotojams menininkams. Nes jąja remiantis galima prieiti aiškiausi absurdai. Pvz., yra faktų, kad ir karštuose ispanuose, ir rimtuose angluose, ir šaltuose skandinavuose, ir induose esama prostitucijos su ją lydinčiu si-

filiu. Remiantis J. Vienožinskio logika reiktų pripažinti, kad ir mes, lietuviai, negalim apsieiti be prostitucijos ir sifilio. Ar p. J. Vienožinskis sutiks su šia išvada? Man matos, nieku gyvu. Nes iš to, kad ko visur yra, visai negalima išvedžioti, kad ir *turi amžinai pasilikti be atmainos.* Kas, pvz., nežino, kad seniau parakas gamindavo dūmų, telegramos ėjo vielomis, laivai buvo varomi burėmis ar garu. Bet praėjo kiek laiko, ir šiandien žmonija turi *bedūmį* paraką, *bevielį* telegrafą, *beburį* ir *begarį* laivą (rotorinį). Tas pat pasakytina ir apie meną: ilgais amžiais jis remdavosi nuogybėmis; dabar, einant evoliucijos keliu, jam jau metas prieiti aukštesnį laipsnį ir tapti menu *be nuogybių.*

Tokį meną sėkmingai plečia, pvz., Beurono meno mokykla (Beuroner Kunstschule) ir kitos krikščioniškos meno mokyklos. Taigi J. Vienožinskio pasakymas, kad „nėra pasauly nė vienos meno mokyklos, kur nuo nuogybių būtų atsisakyta", visai neatsako tiesai.

Kad dvasia reiškias per kūną, tai tiesa, bet toli gražu ne visa, nes nieks juk nepasakys, kad ji reiškias pakaušy, pažastyse, pilve ar kitose panašiose kūno dalyse. Tikras dvasios reiškėjas yra žmogaus veidas. Teišmoksta meno mokiniai jį piešti — bus tikri menininkai.

Bet p. J. Vienožinskis tuo nesitenkina. Pažymėjęs, kad kiekvienas dvasios, minties ar jausmo veiksmas reiškiasi atitinkamoje žmogaus kūno raumenų judesio vibracijoje ir kad „kiekvieno žmogaus sielos gyvenimas plastikos mene gali būti per kūną išreikštas", jis daro drąsią išvadą, kad „nuogo kūno studija įvairiose pozose ir judesy yra neišvengiama".

Ji būtų neišvengiama, jei žmogaus sielos išreiškimų nebūtų galima atvaizduoti kitaip, kaip tik piešiant nuogą žmogaus kūną. Bet, kaip kiekvienas gerai žino, tai yra netiesa. Nes turime daugybę garsių paveikslų, kur dvasios mintis veide yra kuo gražiausiai išreikšta, nors pats to veido savininkas nupieštas ne nuogas. Man teko lankyti ir Peterburgo meno muziejus, ir Paryžiaus Luvras, ir Miuncheno pinakotekas,— ir visur nuogų paveikslų nežinau ar buvo bent 1 nuošimtis. Visi kiti buvo nenuogybiniai. Tuo remiantis tenka pripažinti, kad meno srity nuogybės yra ne taisyklė, bet *išimtis,* ir todėl meno mokyklos, kur nuogybės statomos beveik pirmon vieton, eina klaidingu keliu ir drauge klaidina savo mokinius, nes neduoda jiems to

mokslo, kuris tolesnėj jų karjeroj bus visų reikalingiausias.

Begindamas moteriškas nuogybes p. Vienožinskis, pagautas lyrizmo, šaukia, kad be moters kūno gyvenimas grabu pavirstų, nes esąs jis „akstinas, kuris pagimdė genijus, visus gražiuosius ir bjauriuosius žmogaus veiksmus". Taigi menininkai, girdi, visuomet juo domėsis ir uždrausti jiems tai daryti būtų „lygu užgynimui gėlėms žydėti, paukščiams čiulbėti ir spalvingas plunksnas nešioti, žuvims sidabru ir auksu blizgėti". Ir, tai išrecitavęs, p. J. Vienožinskis klausia: „Į ką pavirstų pasaulis, p. Jakštai?"

Į tai atsakau: moters kūnas toli gražu nesudaro meno esmės. Pasauly yra milijonai gražių dalykų ir be moters kūno. Gyvenimas dar labiau negalimas be *vyro kūno.* Jei menininkams patinka, gali jie domėtis ir moters kūnu. Bet nevalia jiems savo mokiniai moraliai versti ir tą savo subjektyvų nuogo moters kūno vaizdavimą varu brukti kaip meno dogmą. Išimtinį žmogaus gyvenime vaidmenį vaidina ne moters kūnas, bet pati moteris su savo siela ir širdimi, moteris drovi, kukli, šventa, o ne apnuoginta, kaip kad to nori p. J. Vienožinskis.

Jei ji gimdo genijus, skatina vyrus kilniems darbams, tai ne vien savo nuogu kūnu, tik sugebėjimu būti vyro įkvėpėja, padėjėja. O tai tepasiekiama vien dvasia. Dailaus kūno žąselė niekuomet nepatrauks rimto vyro.

II

Kad net ir religinės tapybos senesni atstovai, „pirm negu kompozicijas kurti, turėjo gerai pažinti moters ir iš viso žmogaus kūną", arba kad skulptoriai, lipdydami figūralias, aprengtas kompozicijas, „pirma lipdo nuogą kūną ir vėliau jį aprėdo", tai parodo tik viena, kad seniau ir ligi šiol *taip buvo daroma,* bet visai neįrodo, kad toks lipdymo bei piešimo metodas tėra vienintelis ir amžinai turįs likti nekeičiamas. Kaip kitur, taip ir meno srity turi būti pažanga. Kitaip menas visai sustingtų. Taigi jei seniau, net religiniuose paveiksluose, buvo vartojamos nuogybės ir net neslepiami lyties organai, tai mums ne pavyzdys. Jei per tam tikrą religinio meno dvasios neišmanymą taip daryta, tai buvo pagailėtina klaida ir Bažnyčios atstovų per didelė tolerancija, daugiau nieko. Taigi nei Šv. Petro bažnyčia Romoj su šimtais nuogų kūnų, nei

Siksto koplyčia su Mikelandželo nuogybėmis nė kiek nepateisina mūsų Meno mokyklos nuogybių. Tos Romos nuogybės atsirado pagonybės atgimimo laikais. Anų laikų Vatikanas uoliai rinko senovės graikų stovylas ir tuo parodė platesnį meno supratimą, bet niekuo ir niekuomet jis neaprobavo pagoniškų piešybos bei lipdybos metodų. Pažvelgimas į nuogą priešingos lyties kūną, sujungtas su besidomėjimu juo, visados Vatikano buvo laikomas nuodėme, taigi užgintu dalyku. Jokių dispensų menininkams tuo atžvilgiu nebuvo ir nėra duodama. Taigi katalikas meno mokyklos mokinys neturi teisės ir neprivalo užsiimti nuogų moterų piešimu, nes jis tuo stato save į pavojų pasiduoti kūno pagundai ir sunkiai nusidėti. Tai yra ne mano prasimanymas, bet visų katalikų teologų moralistų mokslas. Pvz., jėzuitas Lehmkuhlis savo plačiame moralės teologijos vadovėly, nustatęs principą, kad yra nuodėmė piešti nuogybės ir šlykštybės, nurodo ir atsitikimų, kai galima tai daryti be nuodėmės, pvz., jei yra geras tikslas, kaip štai piešiant nuogą kūną anatomijos atlasui. Vadinas, tokiam nuogybių piešimui reikia *svarbios priežasties* ir užtikrinimo, kad pats piešėjas nepasiduos pagundai. O dar didesnės priežasties (gravisima causa), kad nebūtų bendradarbiavimo nuodėmėje, reikia ten, kur kalbama „apie tokį piešinį, kuris ne privačiai ir ne slapta bus laikomas, bet daugeliui bus rodomas". Bet ir čia dar Lehmkuhlis priduria, kad „gali būti tokių šlykščių piešinių ir statulų etc., kad jų dirbimas niekuomet negali būti leistas". Ši Lehmkuhlio teologija yra plačiai vartojama katalikų seminarijose ir turi Bažnyčios aprobatą. Jei tad mūsų Meno mokyklos mokytojai ir mokiniai yra katalikai, tai ir turėtų būti su nuogybėmis kuo atsargiausi, nes nuogybės kiekvienam žmogui, o ypač jaunam, sudaro pavojų doros atžvilgiu. Jei p. J. Vienožinskis mano, kad jo mokiniai, „turėdami prieš save pozuojančios moters kūną, nežino kitų norų, be noro tapybiškai ar linija perduoti tąsias formas ir spalvas, kurios bendroje sudėty gimdo gyvą vaizdą", tai jis yra per didelis optimistas ir per menkas psichologas. Nes jei jis pripažįsta, kad net pusnuogės moterys mūsų rautuose gali sukelti vyrams negerų geismų, tai ką besakyti apie visai nuogos moters reginį... Jei p. Vienožinskis ir jo kolegos yr jau taip atbukinę savo jausmus, kad nejaučia kitokių jausmų, kaip tik „tapybinius", tai jau iš tikrųjų yra tapę *Übermenschais,* sto-

vinčiais anapus blogo ir gero — ir turėtų tuo pavadinimu didžiuotis, o ne pykti dėl jo.

Galop paskutinis šūvis nuogybėms apginti — tai paklausimas: atėmus iš p. Vienožinskio numylėtąsias nuogybes, ką jis turėtų piešti: ar negyvus lavonus, ar angelų ir žmonių dvasias, ar gėles? O, mielas menininke. Nejaugi tamstai nuogybės viskas, nejaugi už jų nieko nebematai? Jei tamsta nebežinai ką piešti, aš galiu tamstai mielai patarti: piešk, meldžiamasis, Žalgirio mūšį, grandioziškesnį nei Matejko, Kauno pilies atstatymą, gražesnį negu Alchimavičiaus, Lietuvos Madoną, dailesnę negu Rafaelio, Kristų ant Kryžiaus, puikesnį nei Gvido Reni; piešk Lietuvos gamtą ir istoriją, piešk vokiečių okupaciją dailiau negu Šilietis, piešk mūsų pabėgėlių vargus Rusijoj, piešk bolševikų žiaurumus mūsų krašte, piešk jų išvarymą iš Lietuvos — o pagarsėsi tūkstantį kartų labiau negu užsiskliautęs siaurame savo nuogybių rate.

Aš labai norėčiau, kad tai padarytumei ir tuo duotumei savo mokiniams puikų pavyzdį. Jie tuomet suprastų gal, kuo menininkas turi būti ir kaip turi darbuotis meno srity. Nuo tamstos pareina tai įvykdyti. Dieve, tamstai padėk. Tik, deja, aš, rodos, to nesulauksiu, nes užuot to sveikas pasiėmei įrodyti: „Ko p. Jakštas nori?“ Aš ir čia būčiau tamstai dėkingas, jei iš tikrųjų būtumei tikrai išdėjęs mano norus. Bet tamsta parodei tik savo pažiūras į nuogybes, o mano norai taip ir liko kaip reikiant neišdėti. Jei tamstai mano norai meno atžvilgiu tikrai rūpi, tai štai jie:

III

Aš noriu:

1) kad Meno mokykla Kaune virstų ilgainiui tikra Meno akademija;

2) kad joje meno mokslas eitų ne rutiniškai supuvusio konservatizmo pramintais takais, bet būtų vedamas nauja dvasia, naujais metodais, visomis jėgomis keliant meną aukštyn;

3) kad joje pranyktų senas prietaras, neva mokąs dailiai piešti žmogaus veidą, kaklą, rankas, kojas, rūbus — ne menininkas, neva tikras menininkas tebūsiąs, kai išmoksiąs atmintinai visą nuogo žmogaus anatomiją;

4) kad joje stotų ilgainiui nauji vadovai, atsipalaidavę nuo supuvusios *absoliučių nuogybių dogmos.* Be jos dailiai gyvuoja krikščioniškasis menas, be jos apsieina kubizmas, ekspresionizmas, simbolizmas, taigi jis nereikalingas nė kitoms save gerbiančioms meno srovėms;

5) kol tų naujų vadovų nėra ir kol viešpatauja šlykšti *absoliučių nuogybių nesąmonė,* aš norėčiau, kad mūsų Meno mokyklos mokiniai, klausydami tos nuogybių dogmos dėstymą, netikėtų aklai savo mokytojais, bet kiekvieną jų įrodymą leistų per aštriausią kritiką, keldami nuolat sau klausimą: *ką gi tos šlykščios nuogybės mums duos gyvenime, kam jos mums reikalingos?*

6) kad mūsų Meno mokyklos mokiniai kuo greičiau suprastų, jog absoliučios nuogybės yra sena, pagoniška liekana, priešinga krikščioniškai dorovei ir sąžinei, teršianti mokinių vaizduotę, vedanti į kūno pagundas, žeminanti pozuojančią už pinigus moterį ir statanti net patį mūsų Meno mokyklos personalą į keblią padėtį, nes verčianti juos su tais nuogais savo modeliais nuo visuomenės akių slapstytis;

7) kad mūsų visuomenė, o ypač moterys, sukrustų ir įstatymo keliu pravestų pakeitimą nuogų Meno mokyklos modelių — apvilktais rūbu;

8) kad mūsų Meno mokyklos mokiniai kuo greičiau suprastų, jog tas pakeitimas ne tik menui nepakenks, bet anaiptol — jį pakels ir išgydys iš iki šiol jį ėdusio absoliučių nuogybių vėžio.

Tai yra mano kuklūs norai. Menininkams jie kol kas atrodys baisiausia meno erezija. Bet po kiek metų, aš esu tikras, jie bus visuomenės pripažinti kaip elementarūs sveiko proto, teisybės, dorovės ir sąžinės reikalavimai.

IV

Nesutikdamas principialiai su tuo, p. J. Vienožinskis bando įrodyt, kad nuogybės net praktikos atžvilgiu yra naudingos. Girdi, sodžiaus mergaitės, prisižūrėjusios bandą ganydamos, „kaip gyvuliai ir paukščiai mylisi, lieka doriausios, o vienuolynų auklėtinės, to nemačiusios, dažnai pačios pradžioj gyvenimo patenka nelaimėn“. Vadinasi,

reikia manyti, kad mergaitės, mačiusios Meno mokyklos nuogybes, išeis į gyvenimą doroje užgrūdintos... Į tai tenka atsakyti vien pareiškimu, kad čia yra grynas sofizmas. Nes viena — mūsų vienuolynai, kaip ir kitos mokslo įstaigos, visada atleidžia savo auklėtines namon, kur jos taip pat, kaip ir piemenės, turi užtektinai progų prisižiūrėti, kaip gyvuliai ir paukščiai mylisi, o antra — jog tarp jų to mylėjimosi ir žmogiškų nuogybių yra didelio skirtumo. Gyvulių ir paukščių veisimasis sveikam žmogui paprastai nesukelia kūno pagėidimų; tuo tarpu žmogiškos nuogybės dorovės atžvilgiu visada lieka kiekvienam, o ypač jaunam, daugiau ar mažiau pavojingos. Dėl to moralistai, kaip matėm, ir apstato nuogybių gaminimą aštriausiomis sąlygomis. Ar mes to norim, ar ne, menas nėra kokia abstrakti, nuo gyvenimo tolima matematika; piešimas ar lipdymas yra ne autonomiškas, kaip matematikoj, bet nuo moralybės dėsnių pareinąs žmogaus veikimas *(actus humanus)*. Kaip toks, jis visada buvo ir bus normuojamas moralybės dėsniais. Menas, siekiąs absoliučios nepriklausomybės, o dar labiau prieštaraująs moralybės dėsniams, gal ir bus menas, bet jau nebe krikščioniškas, tik tarnaująs kažkokiems naujiems dievekliams, su tikro meno idealais nieko bendro neturinčiais. Vienu iš tokių dieveklių yra žmogiškos nuogybės. J. Vienožinskis taip jas pamilęs, kad išdrįso net rašyti, jog mūsų „Meno mokykloj gali pozuoti nekalčiausia mergaitė, nesibijodama gėdos".

Jei taip iš tikrųjų būtų, tai tam pozavimui galėtų būti kviečiamos net ir gimnazistės. Todėl kai man iš artimų Meno mokyklai sferų pranešta, kad ten tarp kitų pozuoja taipogi ir 5—6 „Aušros" gimnazistės, aš neturėjau pamato tuo netikėti. Bet kai tuo patikėjęs aš savo straipsny „Ryte" *bona fide* paskelbiau tą žinią, tuo įsižeidė ne tik M. Biržiška, bet ir mūsų Meno mokyklos direktorius, tvirtindamas, kad tai netiesa, ir grąsindamas man valstybės teismu (lyg aš būčiau nevertas garbės teismo) neva už „šmeižtą". Nesuprantu, koks čia šmeižtas, jei, paties mūsų Meno mokyklos atstovo pasakymu, „ten gali pozuotis nekalčiausia mergaitė, nesibijodama gėdos". Bet kadangi čia viskas sukasi apie gimnazisčių pozavimo ar nepozavimo faktą, tai tą faktą aš ir bandžiau arčiau ištirti. Tie tyrinėjimai parodė, kad mano informatorius žinias apie „Aušros" gimnazisčių Meno mokykloj pozavimą yra sėmęs daugiau iš susidariusios apie Meno mokyklą legendos

negu iš tikrų faktų. Būdamas suklaidintas ir nenorėdamas klaidos palaikyti, aš „Aušros“ gimnazisčių ir valdininkų žmonų pozavimo Meno mokykloj faktą paskelbiau esant neįrodytą ir savo pirmykštį tvirtinimą apie tai atšaukiau ir įsižeidusius atsiprašiau. Aš džiaugiausi, kad to fakto nėr buvę ir kad mūsų moterys ir gimnazistės stovi aukščiau, negu kaip man apie jas buvo pranešta.

Bet, iš kitos šalies, man praneštos informacijos parodo, kad apie Meno mokyklą mūsų mieste ir net tarp pačių jos mokinių kursuoja nuostabios nuogybių legendos, kur tiesa ir netiesa taip supainiotos, kad tiesiog sunku viena nuo kitos atskirti. Dėl ko taip yra, teišaiškina, kas geriau už mane tai žino [1].

[1] Žr. „Ryto“ 1925 m. 150—152 numerius.

NAUJAS ABSOLIUČIŲ NUOGYBIŲ GYNĖJAS

Atsakęs „Ryte“ J. Vienožinskiui, aš maniau nuogybių klausimą užtektinai nušvietęs ir kilusiam ginčui padaręs galą. Deja, apsirikau, nes štai P. Rimša „Lietuvos“ š. m. 165 numery rado reikalo dar kartą mane pulti. Savo filipikoj jis daro man šiuos priekaištus:

1) aš aiškinąs, „kas jau seniai išaiškinta“, ir dargi aiškinąs „kažkaip adverniškai“;

2) aš kišuos „ne į savo dalykus“, kuriuose aš „nieko nenusimanąs“;

3) aš pinąs „katalikybę, dorą su grynai techniška dailininkų studijų ir kūrybos puse“.

Į tai aš laikau savo pareiga atsakyti štai ką:

1. Jei mano nuogybių aiškinimai būtų tokie pat kaip J. Vienožinskio ar P. Rimšos, tai jie neturėtų jokios vertės, nes būtų pakartojimas senų, visiems žinomų dalykų. Išdrįsti aiškinti dalyką savaip, „adverniškai“— yra tai sutraukyti ryšius su rutina, ieškoti naujų kelių, gaminti sąlygų pažangai. Visi viduramžiai, pvz., kartoja aklai Ptolemajo aiškinimus, kad Žemė stovi, o Saulė ir žvaigždės aplink ją sukasi. Atėjo Kopernikas ir ėmė aiškinti „adverniškai“, kad ne Saulė, bet Žemė sukas. Ir tas adverniškas aiškinimas pasirodė tikras. Panašiai yra ir nuogybių klausimu. P. J. Vienožinskis, P. Rimša ir kiti guldo galvas už seną pažiūrą, kad menas yra negalimas be *absoliučių* nuogybių, aš tvirtinu „adverniškai“, kad menas šioje *bedūmio* parako, *bevielio* telegrafo, *beburio* bei *begario* (rotorinio) laivo gadynėje ne tik gali, bet ir privalo apsieiti be *absoliučių nuogybių*. Ir aš esu tikras, kad anksčiau ar vėliau ateities krikščionys menininkai turės prieiti tą naują, švarų meno kūrinių gaminimo būdą, nes to reikalauja elementari etika, įgimtas žmonėms gėdingumas ir krikščioniškas kito žmogaus teisių gerbimas. Šių dienų demokratizmas

yra iškėlęs teisingą principą, kad niekam nevalia artimas išnaudoti. Jei p. Rimša su tuo sutinka, tai jis turi pripažinti, kad ir menininkams nevalia išnaudoti beturtis, paverčiant nuogu gyvu modeliu, nes žmogaus apnuoginimas visur laikoma jo išniekinimu. Dėl to Ezechielis, pranašaudamas Jeruzalei būsimas bausmes, sako: „Aš paduosiu tave į jų (priešų) rankas; jie išardys tavo paleistuvavimo namus <...> nuplėš nuo tavęs tavo drabužius, <...> ir paliks tave pliką ir pilną sugėdinimo“ *(Ez 16, 39)*. O Pradžios knygoj *(9, 20—22)* skaitome šitokį pasakojimą:

„Noė <...> ėmė dirbti žemę ir įsiveisė vynuogyną. Kartą, išgėręs vyno, jis pasigėrė ir gulėjo apsinuoginęs savo padangtėje. Khamas, <...> pamatęs, kad tėvas yra apsinuoginęs, pranešė dviem savo broliam lauke. Bet Semas ir Japhetas užsidėjo sau ant pečių apdarą ir atbulai priėję apdengė savo tėvo nuogumą; kadangi juodviejų veidai buvo nukreipti, todėl jie nematė savo tėvo nuogumo“. Iš tolesnio teksto sužinom, kad Semas ir Japetas už tokį dorą savo poelgį gavo Noės palaiminimą, o Chamas už savo niekšišką, begėdišką veizėjimą į tėvo nuogumą ir tyčiojimąsi buvo Noės prakeiktas.

Šis Šv. Rašto pasakojimas rodo, kad jau anoj žiloj senovėj veizėjimas į nuogą svetimą kūną buvo laikomas smerktinu dalyku. Doras, nesugedęs žmogus instinktyviai gėdisi nuogybės ir nedrįsta į ją savo akių pakelti. Kur tos gėdos nėr ir jos vieton stoja atviras gėrėjimasis nuogybėmis, tai galime būti tikri, kad turim reikalo su žmogum, moraliai apgrubusiu, iš dalies suchamėjusiu, t. y. virtusiu ano pirmojo Chamo ainiu, didesniu ar mažesniu *chamuku*...

2. Jei mūsų menininkai vieną gražią dieną išsidangintų kur į Amazonės neprieinamas girias, kur nėr žmonių, o tik vienos beždžionės, galėtų jie ten piešti nuogybių, kokių tik sau nori, net ir šlykščiausių, niekieno nekliudomi. Jų reikalavimas, kad nieks pašalinis nesikištų į jų dalykus, būtų bent iš dalies teisėtas. Bet iš tikrųjų to nėra. Dangintis Pietų Amerikon mūsų menininkai nemano; jie nori gyventi Kaune, jie verčia Meno mokyklos mokinius piešti visokias moteriškas nuogybes, jie tų nuogybių daro parodas, į kurias kviečia visą Kauną, net gimnazistukų ir gimnazisčių neišskirdami. Vadinas, jie viešai kišas į visuomenės gyvenimą. Ši gi, negalėdama būti pasyvi, turi teisės į tą menininkų kišimąsi reaguoti, o visuomenės at-

stovai publicistai turi net pareigos menininkų veikimą spaudoj nušviesti. Naudodamasis tąja teise aš ir tariau savo žodį „Ryte".

P. Rimša nenori tos teisės man pripažinti. Jis operuoja senu nuvalkiotu argumentu: „Tu nemenininkas, taigi nieko nenusimanai mene". Jei meno kritikais tegalėtų būti tik menininkai, tai meno kritikos visai nebūtų. Meno supratimas galima įgyti ne vien piešimu ar lipdymu, bet ir teoretišku meno studijavimu. Man menas rūpėjo nuo pat jaunystės, aš jį ir studijavau iš knygų, ypač meno santykius su moralybe. Ar p. Rimša yra kada studijavęs tą svarbų klausimą, aš nežinau. Iš jo straipsnio to visai nesimato. Nes jis kad ir mini, jog apie meną „galima kalbėti ir doros krikščioniškos atžvilgiu", ir pripažįsta, kad aš čia „daug ką galėčiau pasakyti", tačiau į mano išdėtus Lehmkuhlio išvedžiojimus tuo klausimu nesiteikė atsakyti nė žodelio, tik išreiškė nustebimą, dėl ko Lehmkuhlis, leidžiąs medikams studijuoti nuogą kūną, neleidžia to daryti menininkams. Nejaugi p. Rimša nežino, kad medikai studijuoja žmogaus kūną, pasigaudami *negyvų lavonų,* o menininkai sakosi negalį apsieiti *be gyvų nuogų kūnų.* Jei menininkai savo kūno studijoms tenkintųs lavonais, nei Lehmkuhlis, nei aš nedarytumėm jiems jokių priekaištų. Nes lavonas, kad ir visai nuogas, sveikam žmogui paprastai nesukelia geidulių, ko apie nuogą gyvą kūną pasakyti negalima. Taigi menininkams, reikalaujantiems savo studijoms būtinai gyvų, nuogų kūnų, matyt, rūpi ne tiek žmogaus kūno pažinimas, kiek jų senos pagoniškos „privilegijos", apie kurias p. Rimša viešai skelbia, kad jomis „reikale menininkai naudojos ir naudosis niekieno nesiklausdami". O kadangi tų privilegijų nei krikščioniškoji moralybė, nei šiaip jau etika nepateisina, tai, p. Rimšos pasakymu, moralybė ir etika menininkų bus amžinai ignoruojamos. Vadinas, jie yra pasiryžę nenusileisti dorovės reikalavimams ir varyti toliau savo absoliučių nuogybių liniją.

Joms pateisinti p. Rimša vartoja dar šitokį argumentą: „Menininkas nesukurs nei p. Jakšto peršamų Žalgirio kovų, nei lietuviškų Madonų, nei Kristaus kryžiuje, nepažinęs gerai žmogaus kūno plastiškosios sudėties ir jo judesių". Aš čia tiesiog stebiuosi, kaip ne gėda p. Rimšai vartoti tokie nerimti sofizmai?.. Teparodo jis, kur aš skelbiau, kad menininkams nereikalinga žmogaus kūno studijavimas? Kur aš draudžiau menininkams vartojimą gyvų modelių? Mano reikalavimas, iškeltas menininkams,

tebuvo vienas vienintelis, kad jie, gamindami savo paveikslus bei mokydami kitus meno, atsižvelgtų į dorovės ir padorumo reikalavimus. Rašydamas prieš absoliučias nuogybes, aš tuomi pat nurodžiau, kad *gali būti nuogybių neabsoliučių, reliatyvių, nesmerktinų ir toleruotinų,* būtent kur lyties organai pridengti ar neparodyti. Jei p. Rimšai tų reliatyvių nuogybių neužtenka ir jis savo kūno studijoms reikalauja absoliučiai nuogų modelių, tai jis žemina meną, nes daro jį pareinantį *nuo žmogaus lyties organų* piešimo. Kitaip sakant, p. Rimša prieina šlykščiausį absurdą, atnaujindamas bjauriausį pagoniškąjį falizmą. Bet dvasinis chamizmas, teisingu J. Herbačiausko pasakymu, yra „aršiausis kultūros *ergo* ir meno priešas". Nes „tik gėda skiria žmogų nuo žvėries. Žvėris neturi gėdos. Dabar viešpataująs visur chamizmas — tai gėdos išsižadėjimas. Būti žvėries sekėju — štai „mada"".

Šios išvados nė kiek nenusilpnino net ir P. Rimšos nurodytoji šių dienų skulptūros taisyklė: „Lipdant statulą, pirmiausia turi išlipdyti ją nuogai nuogą, o tik paskui apvilkti ją". Tai parodo, kad dabar taip lipdoma, bet neįrodo, kad tai būtų vienatinis lipdymo metodas. Faktiškai galima puikiai lipdyti ir drapiruotą statulą, jungiant drauge kūną su rūbu, nes viskas čia pareina nuo akies. Jei akis gali pagauti nuogo kūno proporcingus santykius, ji gali lygiai gerai pagauti ir apvilkto kūno linijas bei formą. O be to, akies liudijimą skulptorius visada gali patikrinti tam tikru skriestuvu. Jei p. Rimša to metodo nevartoja, o nori pirma lipdyti nuogą kūną, tai parodo vien, kad jis laikosi labiau rutinos negu sveiko proto.

3. P. Rimša pripažįsta man teisę protestuoti „prieš nuogybių išstatymą parodoje, muziejuose", bet sakos visai nesuprantąs, kam aš „grynai techninką dailininkų studijų pusę" pinąs „su katalikybe, dora". Priekaištas, švelniai tariant, pagrįstas irgi sofizmu. Nes į „grynai techninką pusę", kaip štai į dažų kūnams piešti parengimą, į teptuko rankoje laikymą, į perspektyvos dėsnių pritaikymą ir kitus panašius dalykus aš savo straipsny visai nesikišau; aš tepaliečiau vien dalykus, kurie tuo ar kitu būdu rišas su absoliučiomis nuogybėmis. P. Rimša gali sau į jas žiūrėti kaip tinkamas; man gi, kaipo katalikui ir kunigui, jos visada bus moraliai smerktinos, kaipo priešingos dorovei. Tai yra ne vien mano nuomonė, bet ir visų katalikų moralistų. Aš esu tai trumpai įrodęs savo atsakyme J. Vienožinskiui citatomis iš Lehmkuhlio. Kartoti čia jas aš

nematau reikalo. Tuo tarpu pateisinti absoliučių nuogybių mano sąžinė man neleidžia. Dėlei to aš laikau visą, kas su nuogybėmis turi santykių, moraliai smerktina ir esu tikras, kad nusideda dorai tiek moterys, sutinkančios nuogos menininkams pozuoti, tiek meno mokytojai, verčią (dargi nuo pirmų kursų, ko kitur nėra) tas absoliučiai nuogas moteris piešti, tiek mokiniai, jų tame dalyke klausą, tiek publicistai, tas absoliučias nuogybes spaudoje teisiną bei giną, nes visi jie daugiau ar mažiau prisideda prie smerktino darbo — *cooperantur in malo.* O blogas darbas visai nepareina nuo to, kas jį dirba; nei Rafaelis, nei kitas genijus negali blogo darbo paversti geru, panašiai kaip įdėjimas valdžios oficiozan „Lietuva" nevykusio straipsnio negali padaryti vykusiu, juoba jei be to, kaip čia, yra dar ir nemandagumų. Kam kam, o jau tik grožio kūrėjams menininkams priderėtų, rodos, labiau negu kitiems vengti visokio šiurkštumo.

DAR DĖL NUNUOGINTO KŪNO MENE

Biblija pasakoja, kad, išvydęs savo tėvo nuogumą, Chamas „pranešė dviem savo broliam lauke". Tas pranešimas jam, matyt, taip rūpėjo, kad jis nepatingėjo nubėgti į lauką šaukdamas: eikit, žiūrėkit apnuogintą tėvą!

Latvių menininkai A. Cirulis ir J. Mangulis, išstatydami Kauno parodoj savo nuogų moterų paveikslus, turėjo tą pat chamišką tikslą — primasinti kauniškę publiką, kad ji eitų žiūrėti jų išstatytų nuogybių.

Šitokią meno profanaciją aš pavadinau chamizmu ir tuo sukėliau prieš save du nuogybių gynėju: p. Dilgę iš „Lietuvos žinių" ir p. H. K. I. iš „Lietuvio" (žr. 56 numerį).

Pirmasis paskelbė mane, be kauniškės, jokių meno parodų turbūt nemačius, o antrasis, matyt, manydamas, kad aš nieko nežinąs, rado reikalo man priminti apie Praksitelio Venerį [2], apie Dürerio ir Rubenso Ievas, apie garsiuosius Renesanso menininkus ir galop apie Vatikano klasiškos skulptūros muziejų.

Vadinas, šauta į mane iš didžiausių armotų, tik, mano laimei, šūviai pralėkė visai manęs nekliudę, nes ginčas eina visai ne apie tai, ar *galima senos klasiškos bei renesansiškos nuogybės muziejuose laikyti,* tik apie tai, *ar leistina šiandien, XX amžiuje, naujos modernios nuogybės kurti ir jos parodose rodyti?*

Neturėdamas nieko prieš tų senovinių nuogybių laikymą muziejuose (nes muziejai tam ir yra, kad rodytų įvairius meno evoliucijos etapus), aš visu griežtumu tesmerkiu vien naujoviškų nuogybių gaminimą.

Kurdamas savo nuogą Venerį, Praksitelis buvo visai

[2] Lietuviškai bus ne *Venus* nei *Venera,* bet *Venuo, Veners,* kaip *sesuo, sesers.*

tvarkoj: jis buvo pagonis; tuometinėj Graikijoj nuogumas yr turėjęs pilietybės teisių viešame gyvenime. Be to, anų laikų nuogumas buvo bendras, ne vienalytis, kaip dabar, nes kalta tuomet iš marmuro ne vien Veners, bet ir Apolonai, ir kitokie dievaičiai.

Renesanso menininkai jau sunkiau pateisinami. Jie buvo krikščionys, jų pareiga buvo kurti naujas *dvasios grožis*, o ne aklai sekti senomis *nuogo kūno formomis*. Taigi jų pasidavimas nuogo kūno kultui buvo nedovanotinas pagonystėn grįžimas, tikras dekadansas, niekuo nepateisinamas puolimas ir meno pažeminimas.

O dar labiau nepateisinami yra šių dienų nuogybių kūrėjai; nes jie mene eina ne į priekį, bet *atgal* į prieš 500 metų buvusį puspagoniškąjį Renesansą arba net ir į dviem tūkstančiais metų nuo mūs atskirtą, tikrai pagoniškąją Praksitelio gadynę. Didesnės atžagareivystės negu ši sunku net ir išgalvoti.

Be nuogybių, yra muziejuose ir dar šlykštesnių dalykų, pvz., fališkojo kulto liekanų. Jos ten guli, kaipo dingusio religinės minties iškrypimo liudytojos. Bet, sakysime, ateina štai kas ir užsimano tų liekanų atvaizdus iš naujo kurti ir patį fališkąjį kultą gaivinti. Ką mes apie tokį žmogų galėtumėm pasakyti? Gi vien tai, kad jis yra nesveikaprotis maniakas, pamišęs „falomanas".

Tokių falomanų mes kol kas dar neturim. Bet visai į juos panašių — nuogo moters kūno piešėjų — mums netrūksta. Gražiausiuose vaiko, jaunikaičio, vyro, mergaitės, moters veiduose jie *tikro grožio neranda;* jie teieško jo *vien tik nuogame moters kūne.* Kas gi tai yra, jei ne naujoviškas apjakimas, liguistas *ekshibicionizmas,* neturįs jokio pateisinimo ir nesiremiąs jokiu rimtu argumentu. Nes negi galima laikyti argumentu menininkų prasimanytą maksimalaus moters kūno gražumo dogmą?!

Jei jau nūn keliamas klausimas: kieno kūnas gražesnis — moters ar vyro, tai „gražiajai" lyčiai yra rimto pavojaus likti vyrų pralenktai, nes gamta šiuo atžvilgiu stovi aiškiai vyriškos lyties pusėje. Pvz., paukščių patinus ji yra apdovanojus kur kas gražesnėmis plunksnomis negu pateles. Taip pat ir vyriškos lyties gyvuliai yra kur kas gražesni negu moteriškos.

O jei taip, tai ir vadinimas moters kūno „gražiausiu gamtos kūriniu" bus ne kas kita, tik *gamtai prieštaraująs prietaras,* kuris ir reiktų sudėti atgyvenusių dalykų archyvan.

Bet jei moters kūnas ir būtų „gražiausis gamtos kūrinys“, tai aukščiausis to kūrinio grožis koncentruojas, be abejo, *moters veide*. Jį menininkai ir turėtų užvis tapyti.

Tikri menininkai tai ir daro, sukurdami tikrus grožio šedevrus. Žmonija jais gėrisi ir gėrėsis per amžius. Tai matančius menininkus peckelius ima pavydas. Negalėdami prilygti rafaeliams ir sukurti idealių Madonų, jie mano pagarsėsią nuteplioję nuogą moters kūną. Bet tuo jie parodo ne meno kūrybą, tik savo storžievystę, moralinio jausmo atrofiją ir tik pas išsigimėlius tepasitaikantį šlykštų ekshibicionizmą.

„LIETUVOS ŽINIOS“ IR JŲ MENO KRITIKAS p. DILGĖ

Mano straipsnis apie Latvijos nepriklausomųjų menininkų paveikslų parodą Kaune („Lietuvio“ 34-me numery) nepatiko „Lietuvos žinių“ meno kritikui p. Dilgei. Savo nepasitenkinimą jis yra išreiškęs ilgoku feljetonu „Ponas Jakštas — tapybos kritikas“, įdėtu „Lietuvos žinių“ š. m. 48-me numery, prikišdamas man:

1) informavimo apie meno dalykus „nelietuvišką greitumą“;

2) suktą sumanymą nuogybes vadinti nebe nuogybėmis, bet „chamizmu“ ir tuo „išsisukti nuo Vienožinskio“;

3) „arogantišką kišimąsi“ į daiktus, kuriuose aš „ničnieko nenusimanąs“, ir bandymą primesti kitiems savo nuomones;

4) jokių parodų, išskyrus kauniškes, nematymą ir pagaliau

5) sumaišymą „katalogų su paveikslais“. Į kiekvieną šių priekaištų randu reikalo atsakyti keliais žodžiais.

1. Mano informavimas toli gražu nebuvo „greitas, kaip žaibas“. Savo straipsnį teparašiau vos į trečią dieną po parodos atidarymo. „Lietuvio“ redakcija mano straipsnį yr įdėjus ne tuojau, bet vos po kelių dienų. Tai yra ne informavimo greitumas, bet mūsų dienraščių nerūpestingumas. Gerai vedami užsienių laikraščiai, parodai atsidarius, informuoja tą pačią dieną, o vėliausiai — ryto metą. Jei p. Dilgei mano paduota žinia apie latvių parodą, pasirodžiusi „Lietuvy“ po savaitės nuo parodos atidarymo, atrodo „greita, kaip žaibas“, tai nebent dėl to, kad jis tesuskubo savo pastabas apie tą parodą tepaduoti į laikraštį vos po mėnesio. Civilizuotam pasauly taip nesidaro. Dėlei to ir latviai menininkai, nors atvirai nėr išsitarę, bet savo dvasioj, be abejo, yr pamanę apie mūsų spaudos atstovus: leišiai — liurbiai.

2. „Kaip pavadina, bet tik nepagadina“, sako lietuvių patarlė. Ji reiškia, kad kas yra gera, gražu, tam jokie nepalankūs pavadinimai nekenkia. Ir priešingai, kas yra bloga, šlykštu, to jokiomis panegirikomis neišteisinsi. Šion pastarojon kategorijon pridera mano straipsny paminėti Cirulio ir Mangulio kūriniai. Šie paveikslai tiek teturi bendra su tapyba, kad jie yra ant drobės varsomis piešti. Bet savo dvasia jie yra tikros šlykštynės, tikrojo meno chamizmo padarai. Tokių chamiškų nuogybių aš neieškau ir neaprašinėju, bet prieš savo norą radęs parodoj aš, kaipo krikščionis publicistas, negaliu palikti nepažymėjęs ir nepasmerkęs. P. Dilgė, jei tai jam patinka, gali gėrėtis tąja pornografija mene, tai jo teisė; bet ir man, kitaip manančiam, jis negali uždrausti išreikšti savo nuomonę tuo klausimu. Priešingi ponų dilgių nusistatymai man tiek terūpi, kiek pernykštis sniegas.

3. Kad p. Dilgei aš atrodau meno dalykuose „ničnieko neišmanąs“ ir „arogantiškas“, su ta jo subjektyvia nuomone nematau reikalo ginčytis. Mielai pripažinčiau p. Dilgę net ir didžiausiu Lietuvos tapybos kritiku, jei tik jis tą savo nusimanymą būtų savo straipsny parodęs. Bet, deja, ten to neradau.

4. P. Dilgės tvirtinimas, kad aš, išskyrus kauniškę, jokių parodų turbūt nesu matęs, švelniausiai tariant, prieštarauja faktiškai tiesai, nes aš ir studentaudamas, ir profesoriaudamas Peterburge turėjau progos matyti daug kartų parodų, kur kas puikesnių negu kauniškės lietuviškos ar latviškos. Vėliau teko man matyti įvairaus meno galerijos Helsinkyje, Rygoj, Miunchene, Prahoj, Paryžiuj ir lankyti ten moderniausių menininkų parodas. P. Dilgei valia sakyti, kad aš ten nieko neišmokęs, nesupratęs, bet labai abejoju, ar jam valia skelbti mane, išskyrus kauniškę, jokių parodų nemačius. Taip bent man atrodo laikantis elementarios, žmoniškos etikos. Bet, žinoma, aš galiu klysti, nežinodamas „Lietuvos žinių“ specialios partinės etikos, kuri gal panašių skrupulų neturi.

5. Tas pat pasakytina ir apie tariamąjį mano sumaišymą „katalogų su paveikslais“. Jokio sumaišymo ten nebuvo, bet buvo paminėjimas naujam latvių menui skirtų iliustruotų leidinių. Latvių parodoj paveikslų buvo išstatytų vos apie 50, o išstatytuose parodoj vien jau „Iliustruoto žurnalo“ numeriuose atvaizduota mažiausia apie 200 latvių meno kūrinių. Taigi iš tų meno leidinių kiekvienas galėjo įsigyti kur kas geresnį supratimą apie lat-

vių meną negu iš iškabintų parodoj kelių dešimčių paveikslų. Rašydamas apie latvių parodą, aš ir negalėjau nenurodyti tų leidinių. Jie su katalogais nieko bendro neturėjo. Katalogas buvo tepaminėtas tik pačiam gale ir tai dėl to, kad jis buvo pavyzdingas, daug geriau išleistas negu lietuvių parodų katalogai. Jei, p. Dilgės išmanymu, anie meno leidiniai su latvių paroda neturėję nieko bendra, tai tektų pripažinti, kad latviai, išstatydami savo parodoj meno žurnalus ir veikalus, nežinoję, ką darę. Aš bent labiau esu linkęs manyti, kad latviai gerai nusimanę, ką darą, tik p. Dilgė nesusivokė, ką berašąs.

NUOGYBIŲ EKSHIBICIJA IR NAUJI MENO KELIAI

I

Seksualių nukrypimų tyrėjai mini šalia kitų ir vadinamąjį ekshibicionizmą. Žmogus, užsikrėtęs tąja bjauria liga, stengias visokiais būdais parodyti (exhibere) savo lyties organus kitiems. Tai padaręs, jis jaučia tam tikrą malonumą, kurio, sykį paragavęs, ieško ir toliau, pakartodamas savo lyties organų rodymą. Tuo būdu ekshibicionizmą paprastai lydi tikra ir aiški gėdos jausmo atrofija.

Mene toji liga apsireiškia truputį kitaip. Menininkai ekshibicionistai rodo publikai ne savo lyties organus, bet svetimus, atvaizduotus paveiksluose bei lipdiniuose. Kol menininkas nuogus kūnus piešia ar lipdo *sau,* jis tėra vien nesveiko meno atstovas, bet dar ne ekshibicionistas. Šiuo pastaruoju jis virsta tik tuomet, kai savo sukurtas absoliučias nuogybes išstato publikai viešose parodose.

Pirmą tokią ekshibicionistiškąją parodą, kaip jau minėjau, buvo surengus mūsų Meno mokykla 1925 m. Dabar tuo negarbingu keliu yra nuėjęs mūsų žinomas vaizdakalis p. J. Zikaras. Mat jis pastarojoj šių metų savo kūrinių parodoj šalia visai įmanomų lipdinių (kaip štai „Vytautas prie Juodųjų jūrų", „Disonansas", „Senatvė", „Sielvartas") ir neblogų bareljefų (kaip štai A. Smetonos, prof. Iz. Tamošaičio, kun. Tumo ir kt.) yra išstatęs ir keturias tikrai ekshibicionistiškas absoliučias nuogybes. Šioj parodoj p. Zikaro lipdinių buvo viso labo 24. Vadinas, nuogybės sudaro jo pastarosios kūrybos *šeštąją dalį.* Dėl ko taip yra, aš gerai nežinau. Greičiausiai bene bus dėl to, kad p. Zikaras laiko mūsų dabartinę meno kūrybą neužtektinai aprūpinta nuogybėmis ir nori ją savais ekshibicionistiškais pavyzdžiais praturtinti. Ko gi jie verti artizmo atžvilgiu? Gal jie tikri naujo meno šedevrai? Pažiūrėkim.

Štai jo „Lūkestis". Jį simbolizuoja *jauna nuoga merga.* Ji žiūri į aukštį. Ir viskas. Jos veido gražumu p. Zi-

karas nesirūpino; jam labiau rūpėjo pliko jos pilvo ir nuogų krūtų anatomija. Jis tai, matyt, yr laikęs svarbesniu dalyku negu veido grožis. Apvilkti ją, sakos, neturėjęs laiko.

Eidami toliau, stabtelėkim ties jo „Į saulę". *Nuoga, pakeltomis rankomis mergaitė* — ir daugiau nieko. Iš palenktos tik vienos kojos matyti ją ristele kažkur „bidzenant". Šitas neskubus „bidzenimas", p. Zikaro išmanymu, ir turįs reikšti sielos veržimąsi „į saulę".

Dar toliau randam naują, panašų kūrinį: *jauna nuoga mergaitė,* veidu atkreipta į publiką, užpakaliu uždengia geroką saulės disko dalį. Kadangi tos figūros reikšmės joks Saliamonas neatspėtų, tatai p. Zikaras ateina pagalbon ir pasako, jog tai esąs „sielos skausmas", nors po teisybei nuogos mergaitės veide nematyt nei sielos, nei skausmo.

Einam toliau. Gi čia kas? Ogi vėl *nuoga moteris,* tik šį kartą nebejauna. Ji lyg būtų palinkusi, tik kažkaip nenatūraliai susuktu pilvu. Viena jos krūtis lyg koks sūrmaišis nudribus žemyn. Ką gi ta neestetiška šlykštynė reiškia? Gal kokią buržuję, kuriai bolševikų komisarai išplėšė paskutinius marškinius? Ne. Autoriaus paaiškinimu, tai būsiąs „liūdesys". Vadinas, nuogas moters kūnas p. Zikarui yra *ad omnia utilis.* Juo jis simbolizuoja visa, kas tik jam užeina ant seilės,— ir „lūkesį", ir „liūdesį", ir „veržimąsi saulėn", ir „sielos skausmą", ir kokią tik nori temą.

Žiūrint į tai tiesiog daros liūdna. Nenorom veržias atmintin Šekspyro aforizmas: „Tiesa, kad tai gaila, ir gaila, kad tai tiesa". Net ir palankiausis kritikas, peržiūrėjęs visas tas ekshibicionistiškas p. Zikaro nuogybes, turės pripažinti, kad jos nedaro autoriui garbės ir neliudija apie jo talento stiprėjimą. Anaiptol, iš tų nuogybių turės padaryti išvadą, kad p. Zikaro kūryba jau išsisėmus ar baigianti nykti, nes jokio gyvo įkvėpimo, jokios naujos invencijos pas jį nematyt. Kaip skęstantis šiaudo, taip jis griebias vien nuogos moters kūno savo gęstančios kūrybos kibirkštėlei palaikyti.

Bet veltui. Kūrybos ugnies ši priemonė neužžiebs. Anaiptol. Ji tą kūrybos gesimą tegali pagreitinti, juoba kad jis yra jau prasidėjęs ne nuo šiandien. Atsiminkim tik kad ir tokius jo kūrinius, kaip „Išgelbėk mus" arba prieš porą metų rodytą jo „Madoną". Tokie dalykai menininko paprastai sukuriami tam tikromis jo dvasios apte-

mimo valandomis. Aš jas pavadinčiau *obscura intervalla*, kaipo antitezę proto nušvitimo valandoms *lucida intervalla* bepročiuose. Deja, tų *obscura intervalla* pas p. Zikarą pasitaiko, matyt, kaskart daugiau. Tais dvasios aptemimo protarpiais, be abejo, buvo sukurtos ir visos jo nuogybės.

Yra manančių menininką įkvėpimo metu esant visai laisvą. Tai netiesa. Įkvėpimas tik pakelia kūrėją į aukštesnį pasaulį. Bet čia jį tuojau pagauna ir veikia aukštesnės dvasinės jėgos. Jų vienos yra skaisčios, geros, bet kitos yra tamsios ir piktos. Katros gi yra pažadinusios p. Zikarą lipdyti savo nuogybes? Mums matos, kad nė pats jis neišdrįs tvirtinti jį savo nuogybes lipdžius gerų, skaisčių dvasių įtakoje. Giliau pagalvojęs, manau, jis ir pats supras, kad, lipdydamas savo šlykščias nuogybes, jis džiuginęs ne angelus, tik demonus...

Iš dalies tai patvirtina ir jo religinio meno dalykai. Dėl bandymo jis yra bandęs ir čia šį tą sukurti. Bet nuogybių lipdymu sutepti jo pirštai atsisakė jam tarnauti, kulto dalykus begaminant. Dėlei to visi jo religinio meno kūriniai yra virtę religinių objektų grynomis karikatūromis. Tokia, pvz., yra jo jau minėta ekstravagantiška, šlykšti „Madona", toks ir jo šiemetėj parodoj išstatytasis „Kristus Karalius". Tiesa, šlykštumo pastarajame nėra, bet nėra jame ir jokio kilnumo. Vien tik šablonas, daugiau nieko. Bet koks kaimo dievadirbis būtų padaręs Kristų kur kas dailesnį, nes, papratęs dirbti susimąsčiusius „Smūtkelius" bei „Rūpintojėlius", būtų ir Kristaus Karaliaus veidui pridavęs kur kas įmanomesnės reikšmės negu p. Zikaro stovylėlėje. Taigi religinio meno srity p. Zikaras negalima laikyti tikru menininku. Šiuo būti jam kliudo nemokėjimas susivokti, kas kulto dalykuose leistina, kas ne, kas jiems pritinka, kas su kultu nesuderinama.

Negavęs aukštesnio išsilavinimo ir net vidurinės mokyklos kurso neišėjęs, p. Zikaras liko visam amžiui siauraprotis autodidaktas, nesugebąs net ir į savo specialybės dalykus kritiškai pažiūrėti ir juos logiškai apgalvoti. Jei jis ir gavo menininko titulą, tai ne tiek savo išsimokslinimu, kiek savo energija ir darbštumu. Tai matyt iš entuziastiškai kan. J. Tumo parašytos p. Zikaro biografijos ir pirmos jo kūrinių apžvalgos [3]. Ten, tarp kitko, pasakyta, kad p. Zikaras „darosi <...> žymus asmuo mūsų dailės

[3] Žr. Petrapily ėjusio „Lietuvių balso" 1917 m. 94 (123) numerį.

istorijoj", kad „metas pradėti apie jį kalbėti, jo labai žiūrėti, o gal net ir didžiuotis". Dėl kalbėjimo apie p. Zikarą jau nemaža kalbėta, bet didžiuotis juo jis pats sukliudė. Mat jo užmiršta Evangelijos žodžiai: „Kam daugiau duota, iš to bus ir daugiau reikalaujama"; užmiršta jo ir prancūzų patarlė: *noblesse oblige*. Išskridęs savo karjeros pradžioj kaip sakalas su savo dailiąja „Motina", jis nutūpė nūn kaip vabalas savo šlykščių nuogybių baloj. Ei, gerb. menininke, pagalvok valandėlę, argi tam vargai, kamavaisi, kūrei, kad savo karjerą pabaigtumei niekam nereikalingomis, dorą publiką vien piktinančiomis nuogybėmis? Argi tam esi pastatytas mokykloje, kad klaidintumei mokinius savo šlykščios kūrybos pavyzdžiais? Argi tam esi iš Dievo gavęs talentą, kad, tikrąjį grožį sutrypęs, vien bjaurumoj lyg kokiam purve voliotumeis? Argi jau taip esi savo sąžinę atbukinęs, kad nejauti jokio disonanso tarp šlykštybės ir šventenybės? Jei jau esi taip pamėgęs bjaurias nuogybes, tai būk logiškas ir nesiimk šventų stovylų lipdymo, neprofanuok bent religinio meno!..

Laimingas būčiau, jei mano pareiga neverstų manęs šių žodžių tarti. Dar laimingesnis būčiau, jei p. Zikaras susiprastų ir pripažintų klaidą padaręs, savo ekshibicionistiškus kūrinius parodoj išstatydamas. O laimingiausis būčiau, jei p. Zikaras paimtų pavyzdį iš savo kolegos J. Mackevičiaus ir pamiltų visa širdimi tikrąjį grožį, kaip šis pirmaklasis mūsų menininkas, kuriuo visa Lietuva gali drąsiai didžiuotis. Bet nebūdamas optimistas, aš nesitikiu galėsiąs kuomet nors tos laimės susilaukti.

II

Tačiau, iš kitos šalies, aš esu tolimas ir nuo kraštutinio pesimizmo. Mat nemaža vilties man teikia jauni, nepriklausomi mūsų menininkai. Tiesa, į jų neseniai įrengtą nepriklausomojo meno parodą aš ėjau gerokai susirūpinęs, nes, žinodamas juos esant mokinius mūsų Meno mokyklos, kur vis dar tebeviešpatauja sena rutina su nuogais modeliais, su absoliučių nuogybių studijomis, aš maniau rasiąs toje parodoje visokių ekstravagantiškų dalykų — futurizmo, kubizmo, amoralizmo, dažų harmonijos nepaisymo, perspektyvos dėsniais nesivaržymo ir kitko. Bet, apžiūrėjęs tą parodą, labai nudžiugau neradęs ten nieko panašaus.

Mūsų jauni menininkai, pasirodo, visai sveikai žiūri į meno uždavinius, jie turi ir įgimtą grožio pajautimą. To grožio ieško jie ne rėkiančiame nepaprastume, ne žūtbūtiniame naujume, ne absoliučiose nuogybėse, bet amžiname gamtos klestėjime, jaunuolių veiduose, žmonių gyvenime, mūsų praeityje, švelniam simbolizme. Pasidaliję darbą, jie yr apėmę beveik visas meno šakas. Čia rasi ir skulptūros, ir portretų, ir peizažų, ir žanro, ir *nature morte'ų,* ir simbolizmo, ir viso ko po truputį. O kas svarbiausia, kad visa tai ne šabloniška, bet savotiška, originalu, įdomu. Tuo pigu įsitikinti palyginus vieną kitą nepriklausomųjų menininkų kūrinį su panašiais senojo meno mokytojų darbais. Pvz., imkim kad ir jauno menininko B. Būčio „Vytauto biustą". Vytauto veidan čia įdėta tiek ekspresijos, tiek minties, kad žiūrovas instinktyviai gauna kreiptį akį į jį. Tai veidas žmogaus, toli siekiančio, dar toliau matančio. Tai veidas tikro tautos vadovo, sakyčiau net, pranašo.

Jei mes dabar Būčio Vytautą palyginsime su Zikaro „Vytautu Karalium", tai pigiai pastebėsim, kad pas Zikarą daugiau technikos, bet užtat labai nedaug ekspresijos. Nuimkim mintyje nuo „Vytauto Karaliaus" jo karališkąjį vainiką — ir jis virs paprastu, gerai nusiskutusiu Lietuvos klebonėliu... Dėl žiūrėjimo žiūri jis, bet jojo žvilgsnis toliau savo parapijos ribų, matyt, nesiekia... Kas kita vėl p. Mackevičiaus „Vytautas Didysis". Čia gal kiek mažiau lietuviškumo veide, bet užtat kokia tikrai karališka didenybė! O jau apie techniką Vytauto, rūbų piešimo nėr nė kalbos. Ji tiesiog nuostabi.

Nesišalina jauni mūsų menininkai ir nuo simboliško meno, kaip tai matom iš p. Šepečio „Dabarties sfinkso". Šiam atvaizduoti menininkas pavartojo fabriko dantytus ratus, geometriškus plieno gabalus, masyvų mūrą, sudarydamas iš to simboliškos žmogystos veidą. Mintis graži ir sumaniai įkūnyta.

Apie kitą jauną simbolininką A. Samulevičių p. J. Vienožinskis šitaip atsiliepia: „Linkęs prie ekspresionizmo poimpresionistas, vien spalvinėmis dėmėmis jis kuria abstraktines spalvas... Vyraujančioji (jo) idėja — spalvų kompozicija... Jo darbai <...> nedaro efektingų iliuzijų — jo spalvos spalvelės įauga į pagrindines dėmes, tuo būdu gamindamos niuansus ir teikdamos per tai formos ir plastikos pajautimą. Jo spalvinių formų charakteris — niūri giluma, kažkoks galingas, iškilmingas rimtu-

mas, sudaraąs monumentališkos, net archaiškos pasakos nuotaiką. Talentingas menininkas, daug žadąs ateity“ [4].

Taigi ir Šepetys, ir Samulevičius ieško menui naujų kelių ir suranda. Ir vienas, ir kitas apsieina visai be šlykščių savo mokytojo p. Zikaro nuogybių. Ir garbė jiems už tai.

Tas pat pasakytina ir apie kitus jaunuosius mūsų menininkus, kaip štai *V. Vizgirdą,* kuriam p. Vienožinskis pranašauja labai gražią ateitį, *A. Valeiką,* atlikusį jau Lietuvos bažnyčiose rimtų tapybos darbų; *L. Kazakevičių,* sugebantį į gamtoj susikomponavusį fragmentą įlieti „daug tylios, liūdnos poezijos“; *R. Kalpoką,* davusį dailiai sukomponuotą „Ydų lizdą“; nuoširdų impresionistinį natūralistą *J. Puišį,* dailiai atvaizdavusį savo tėvelius, gimtuosius laukus, gimtąją bažnyčią; *V. Jonyną,* bene pirmą panaudojusį mūsų liaudies raižinius savo stilingoms, ornamentikos charakterį turinčioms kompozicijoms, ir kt.

Visų jų kūryba yra nauja, įdomi, simpatinga. Visi jie tikrai gali būti pavadinti nepriklausomi, nes jie nė vieno iš savo mokytojų nemėgdžioja; jie savo galva galvoja, savo kojomis eina, sau naujus kelius skinasi. Dieve, padėk jiems visiems. Turėdami nemenko talento ir pasitikėjimo savimi, jie, tikiuos, be triukšmo padarys galą senoms šlykščioms nuogybėms ir imsis estetiškai auklėti jaunąją mūsų Lietuvą ne liguistais ekshibicionistiškais persenusio pagoniškojo meno gaminiais, bet sveiko tikrojo grožio šedevrais. Nes tik toksai kilnus ir doras menas tegali išeiti mūsų tautai „į sveikatą“.

Baigdamas šį rašinį, laikau savo pareiga pridurti dar vieną pastabą apie meno terminologiją. Seniau jis visų buvo vadinamas *daile.* Žodis atrodė gražus ir visai tikęs. Bet po karo kažkodėl dailė liko pakeista naujai nukaltu *menu.* Kas pirmas tą žodį sugalvojęs, aš nežinau. Žinau tik, kad jis, kaip ir kiti naujadarai, buvo mūsų publikos aklai, be jokios kritikos priimtas. Todėl senoji mūsų Dailės draugija gavo persikrikštyti į Meno draugiją ir visi dailininkai vieną gražią dieną nei iš šio, nei iš to pasidarė *menininkais.* Sykį pasidarę, jie gal ir būtų amžinai likę *menininkais.* Bet mūsų jauni grožio kūrėjai ir čia pasirodė nepriklausą nuo savo mokytojų, nes parodos iškaboje pasivadino senoviniu *dailininkų* vardu. Tiesa, kitoje kažkieno per gatvę nutiestoje parodos iškaboje jie buvo pa-

[4] Žr. „Naujosios romuvos“ 1931 m. 2 numerį.

vadinti naujoviškai — *menininkais*. Akylesniems kauniečiams iš čia yra kilę abejojimų: ar Kaune tuo pačiu laiku atidaryta dvi meno parodos, viena — *dailininkų*, antra — *menininkų*, ar tik viena. Jei viena, tai kieno: *dailininkų* ar *menininkų*? Tie meno terminologijos kuriozai neatrodo geistini ir todėl kažin ar nebūtų jau metas padaryti jiems galas, nustatant griežtai, kaip prancūzų *l'art'*, vokiečių *Kunst* reiktų vadinti lietuviškai: *daile* ar *menu*?

Jei mano balsas galėtų čia kiek sverti, aš patarčiau, šios dilemos nekeliant, palikti mūsų kalboje abu terminu, tik reiktų griežčiau nustatyti jų skirtumas, būtent *daile* tevadinas sveikas, natūralus, klasiškas menas, o žodis *menas* tereiškia visokią dirbtinai išgalvotą, *prasimanytą* kūrybą. Priėmus šį skirtumą, tektų visus, pvz., J. Mackevičiaus, paveikslus priskaityti *dailei*, o visokius kubizmo, futurizmo, nuogybių gaminius — *menui*. *Menininkų* skaičius tuomet žymiai pas mus sumažėtų, bet užtat kur kas daugiau atsirastų tikrų *dailininkų*. Šalia jų turėtumėm ir vieną kitą dviveidį Janusą, *pusiau dailininką, pusiau menininką*. Tarp tos trečios rūšies kūrėjų pirmoji vieta, be abejo, tektų mūsų gerb. p. J. Zikarui. Tos garbės jis tikrai vertas, bet aš vis dėlto linkėčiau, kad jis ilgainiui taptų tikru *dailininku*, tobulo grožio kūrėju, galingu meno aru. Dieve, padėk jam pakilti į tą kilnią dailės sritį. Ten jis tegalės rasti savo kūrybai atsakomų idealų, kurių šlykščių nuogybių baloj veltui beieško.

1931 03 06

TREČIOJI LIETUVIŲ MENO PARODA (1909 m.)

Apie mūsų meno dalykus jau gana daug buvo rašyta. Užteks čia priminus kad ir p. Bytauto [1], Profano [2], Varno [3], Staneikos [4] ir kt. straipsnius. Juose yra viso ko po truputį: vienur karšto entuziazmo, kad ir „mes turim savo meną", kitur — teisingos kritikos sprendimų, trečiur (kaip antai pas p. Staneiką) bauginimo „klerikalais" ir raginimo kovon net ir meno srity „vardan išsiliuosavimo dvasios iš senų dogmų ir formulių" ir t. t. Užmiršta tik vienas dalykas, mūsų išmanymu, *visų svarbiausis,* būtent principinis klausimas: kas yra grožis, kurio menas yra *plastiškas išreiškėjas.* Kol tas pamatinis klausimas lieka objektyviai neišaiškintas, tol visų meno kritikų sprendimai kabės ore ir negalės išeiti iš bergždžios subjektyvizmo srities. Žinodamas tai, aš ir esu anksčiau bandęs nušviesti grožio esmę [5]. Tai padaręs, tariuos turįs teisės eiti tiesiog prie trečiosios mūsų meno parodos įvertinimo estetikos atžvilgiu.

Visi, kurie yr lankę pirmąsias dvi mūsų meno parodas, turės vienu balsu pripažinti šią trečiąją stovint kur kas žemiau už aniedvi tiek dėl paveikslų skaičiaus, tiek ir dėl jų kokybės. Parodos kataloge tų paveikslų priskaityta 94, bet juos mačiusieji gerai žino, kad jų dauguma yra ne didesni už paprastas atvirutes. Naujų menininkų šioje parodoje tedalyvavo tik trys: *Mackevičius Jonas, Šileika Jonas* ir *Cedrauskas Petras.* Užtat trūksta *Varno, Vivulskio, Staneikos,* neatsiuntusių nė vieno paveikslo.

Kaip pirmose trijose parodose, taip ir šioj, trečiojoj, daugiausia paveikslų (32) yra išstatęs p. M. Čiurlionis.

[1] Draugija.— T. 5.— P. 23—27.
[2] Ten pat.— P. 376—387.
[3] Ten pat.— T. 6.— P. 124—131.
[4] Vilniaus žinios.— 1908.— Nr. 133, 134.
[5] Žr. straipsnį „Kas yra grožis" (29 p.) ir 59 p.

Tas faktas rodo, kad šis menininkas dirba daug ir greitai. Jei talento kriterijum būtų nupieštų paveikslų skaičius, tai tektų p. Čiurlionis pripažinti visų didžiausiu mūsų menininku. Bet to apie jį kol kas pasakyti negalima. Dėl tapymo jis pritapė jų daug, bet kad bent vienas iš jo šioj parodoj išstatytų paveikslų turėtų tikrą artistišką vertę, to visai nerandame. Ponui Čiurlioniui, matyt, rūpėjo vien paveikslų daugumas, jų keistumas, nepaprastumas, simboliškumas, kažkokio viršmeno ieškojimas, o *ne grožio kūrimas*. Tikro, gyvo, neiškraipyto, protui suprantamo ir akims malonaus grožio p. Čiurlionis, matyt, tiesiog nemėgsta. Jis turbūt jį laiko senu, šablonišku, buržujiniu šlamštu, kuriam naujojo meno šventykloje nebesą vietos. Mat tas naujasis menas, anot p. Čiurlionio, turi skrajoti nepasiekiamose paprastai akiai visatos miglose, turi ieškoti panašumo tarp dalykų, visai nepanašių, turi viršmenišku tiltu jungti tokias tolimas sritis, kaip tapyba ir muzika. Šiam pastarajam darbui gerbiamas „Sonatų" autorius, matyt, yr atsidavęs visomis savo dvasios jėgomis. Pernai tai nedėkingai temai jis buvo skyręs 8 didokus paveikslus, nustebinusius, tiesa, žiūrovus, bet estetiško pasigėrėjimo niekam nesuteikusius. Šiemet tai pačiai muzikos interpretacijai skirta net 12 paveikslų, tatai per abi parodas viso labo jų bus 20. Tokia didelė jų daugybė atsirado turbūt iš to, kad nė vienas iš jų nepatenkino autoriaus... Jis, matyt, jaučias nepasiekęs, ko geidė, ar išreiškęs ne taip, kaip norėjo. Na, tuo nėr ko stebėtis; autoriaus mat užsispirta pasiekti visai nepasiekiamas dalykas. Nes kaip negalima akimis girdėti, o ausimis regėti, taip lygiai negalima nei muzikos varsomis išreikšti. Kiek žinom, joks menininkas ik šiol dar nėra bandęs imti, pvz., matematikos, tapybos objektu. Tuo tarpu išreikšti varsomis kokią nors sonatą ar muzikinę fantaziją yra kur kas sunkiau negu trigonometrijos *sinusą bei tangentą* ar kurią kitą matematikos funkciją. Nes šių pastarųjų algoritmiškame išreiškime būna dažnai puikaus taisyklingumo ir periodiškumo, ko apie muzikos veikalus pasakyti negalima. Taigi, mums matos, visos tos p. Čiurlionio „fantazijos" ir „sonatos" yra tuščias darbas: gero muziko skambinamos, jos teikia klausytojui estetiško pasigėrėjimo, o p. Čiurlionio nupieštos drobėj jos šneka į žiūrovą kažkokia visai nesuprantama kalba ir per tai nedaro jokio įspūdžio. Yra tai tiesiog keistas, niekam nereikalingas meno „volapūkas"...

Žmogui, tų p. Čiurlionio „sonatų“ ir „fantazijų“ bent reprodukcijose nemačiusiam, duoti apie jas žodžiais šioks toks supratimas nėra galima. Bet smalsus skaitytojas gali gauti apie jas šiokį tokį išmanymą, padarydamas mažą eksperimentėlį. Dalyvaudamas kokio pianisto koncerte ar šiaip jau gėrėdamasis smuikininko griežimu, teužmerkia akis ir *tetėmija,* kas jam tuomet rodysis. Iš pradžių jis nematys nieko, bet po valandėlės išvys aiškiai, lyg kaleidoskope, tai nuolat besikeičiančius kažkokius „esus-floresus“, tai keistus žiburius bei spindulius, tai lyg gamtos reginius, įvairiai suraizgytus, įvairiomis varsomis nudažytus, ne tai plaukiančius, ne tai banguojančius, čia nykstančius, čia vėl pasirodančius, turinčius nuostabų metamorfozės greitumą, bet savo sūkury nesurištus jokia logiška tvarka, nesilaikančius jokio taisyklingumo nei tikslingumo. Tokie tai *užmerktomis akimis matyti reginiai* ir atvaizduoti Čiurlionio „sonatose“ ir „fantazijose“. Iš čia eina ir tokia jų daugybė. Ik šiol Čiurlionis yra jų nupiešęs 20. Bet kad ir po 2000 kasmet jų pieštų, vis dėlto tos tikrai neišsemiamos „temos“ neišsems, nei savo garbės panašiais paveikslais nepakels...

Kitas p. Čiurlionio arkliukas — tai *simbolizmas.* Joja ant jo jis jau nuo pirmosios mūsų meno parodos. Iš principo prieš simbolizmą mene mes nieko neturim. Yra tai speciali meno rūšis, turinti tokį pat savo *raison d'être* kaip ir kitos. Bet simboliškasis menas ne dėl to yra menas, kad jis *simboliškas,* tik dėl to, kad jis yra *grožio išreiškėjas.* Kur to grožio nėra, ten net ir giliausias simbolizmas nieko negelbės. Simboliškieji kūriniai *be grožio* bus meno *galvosūkiai,* meno *rebusai,* bet nebus *meno dalykai.* Kad p. Čiurlionis gali pasigaminti ir tikrų veikalų simboliškojo meno srityje, tuo mes neabejojam. Jo pirmykštis „Gandas“, „Praeitis“, „Saulė“, „Tyla“, o ypač „Zodiako ženklai“ aiškiai tai parodo. Šiais pastaraisiais buvo negalima atsigėrėti. Bet, iš kitos šalies, mes nežinome, ar tarp parodos lankytojų yra buvęs bent vienas, kurs būtų galėjęs neveidmainiaudamas pasigirti estetiškai pasigėrėjęs beveizėdamas į p. Čiurlionio „ilgėjimos“, į jo pernykštes ir šiemetes „pasakas“ ir pan. Čia jau ne menas, ne simbolizmas, bet tiesiog kažkoks „abrakadabrizmas“, kuriame grožio vietą užima vien kažkoks nenatūraliai *keistas nepaprastumas,* tarsi rėkte rėkiąs: „Na, žiūrėkit, jūs profanai, nieks to nedrįso padaryti, o aš štai ėmiau ir padariau. Ką jūs pasakysit?..“ Profanai žiūrovai, žinoma, nieko čia

negali pasakyti: jie tik pakraipo galvas, šypteli ir pamano: ar nebus tik menininkas iš galvos išėjęs ar iš publikos pasityčioti panorėjęs, kišdamas mums tą savo niekur neregėtą „abrakadabrišką" simbolizmą, kur grožis pakeistas vien pliku nepaprastumu ar net šlykščiu bjaurumu...

Dėl atmainos bando p. Čiurlionis piešti kartais ir gamtą, bet, žinoma, savotiškai. Jis, matyt, laiko meno pažeminimu vaizduoti natūralų gamtos grožį, todėl stengias žiūrovui parodyti gamtą ne tokią, kokią Dievas yr sukūręs, bet tokią, kokią jis, p. Čiurlionis, yra išsvajojęs. Nieko nesakytumėm, jei jo gamta būtų gražesnė negu Dievo sukurtoji. Bet, deja, pas Čiurlionį gamta yra ne gamta, tik kažkoks gamtos simbolis *be jokio grožio.* Pažiūrėjus į p. Čiurlionio „Šaką", „Pavasarį", „Vasarą", o ypač į jo pernykštį ciklą „Žiema", nenorom savęs klausi: kur jis tokią gamtą yra matęs? Ar ji nebus tik nutraukta kur nuo Marso ar kitos tolimos planetos, nes žemėj jos nebuvo, nėra ir nebus. Jei ši mūsų gamta turėtų balsą, ji, vargšė, be abejo, galėtų, parafrazuodama šv. Pauliaus žodžius, nusiskųsti šaukdama: *pictor, pictor, quid me persequeris?! Durum est tibi contra naturam calcitrare!* Nes iš tikrųjų p. Čiurlionis ne vaizduoja gamtą, bet tik ją kaip įmanydamas kraipo, darko ir tol nesitenkina, kol visą jai Dievo duotąjį grožį galutinai užtrina, panaikina, pašalina...

Nuostabus dalykas: p. Čiurlionis, rašydamas apie Meno draugijos muzikinį konkursą, yra labai teisingai išsitaręs, kad „mūsų muzikaliniai vakarai ne tik su lietuviška muzika, bet ir apskritai su muzika nieko bendra neturi", kad mūsų „naujų dainų gaidos" tokios „niekingos ir tarptautinės, kad bjauru ir klausytis". Tai tiesa. Reikia iš tikrųjų gerbti tautiškos dainos, kurti savo tautiškoji, o ne tarptautinė muzika, kokios „bjauru klausytis". Bet argi tik *viena muzika turi būti tautiška?* Tautiškumas yra juk ir visos mūsų kultūros pamatas. Jei p. Čiurlioniui graudu, kad mūsų muzika kažkokia tarptautinė, tai man dar skaudžiau, kad mūsų menas yra dar tarptautiškesnis negu muzika. O didžiausis čia kaltininkas kažin be nebus tik pats p. Čiurlionis? Nes jo paveikslai, ir dabar, ir anksčiau regėti, juk *nė krislelio neturi savy lietuviškumo.* Nei mūsų istorija, nei dabarties gyvenimas, nei mūsų gamta p. Čiurlioniui visai neįdomu. Jam galvoj vien tarptautinės „sonatos" ir „fantazijos", jam tepatinka virštautinis simbolizmas, jis tevaizduoja kažkokią ne lietuvišką, bet viršžemišką gamtą. Dėl norėjimo jis nori būti mūsų menininkų

vadas, rodyt jiems naujus meno kelius, o tuo tarpu nemato, kad pats vis tebesisuka ankštam, užburtam rate savo keistų „Sonatų“, „Fantazijų“ ir „Rexų“, jokios naujos idėjos nebsurasdamas, nuolat prie tų pat temų begrįždamas, nelyginant kaip mūsų profesiniai ubagai, sykį išmokę kantičkinę giesmę „apie Lozorių“, po šimtą kartų savo „geradėjėliams penėtojėliams“ ją vieną tik ir tegieda. Nemalonu man tai rašyti, bet jau ne mano kaltė, kad p. Čiurlionis šioj parodoj naujo ničnieko neparodė — nei temų naujumo, nei technikos tobulumo, nei savo talento paūgėjimo. Kai kuriuose jo kūriniuose matos net žymi atgaleiga. Nieko čia nepadarysi. P. Čiurlioniui, lyg Kuršo baronui, meilesnės yra jo „fantazijos“ negu tikras menas ir tikras grožis. *Stat pro pulchro voluntas* ir tiek.

Po Čiurlionio antrą vietą savo paveikslų skaičium užima parodoje *K. Stabrauskas.* Tai yra tikras, subrendęs menininkas, kurs, matyt, grožį myli, jo ieško ir radęs moka žiūrovui parodyti. Štai, pvz., kad ir jo „Mirties šmėkla“. Pažvelgus į šį paveikslą, sunku atsitraukti. Puikus vasaros vakaras. Visur tyla, ramybė. Jauna kaimo mergina sėdi pievoj susimąsčius ir žiūri į kylantį nuo pievų ūką. Jai bežiūrint, o gal ir apie mirusią močiutę bemąstant, ūkas ima lietis į žmogaus paveikslą. Mergaitės galvoje lyg žaibas blyksteli mintis: tai — mirties šmėkla. Vaizduotė papildo paveikslo neaiškumą, našlaitei gan aiškiai pasirodo šmėklos veidas. Ji negali atitraukti akių nuo to reginio. Menininkas sugebėjo įdėti mergaitės veidan tiek nuostabos ir baimės, kad ir žiūrovas, ilgiau paveizėjęs, pradeda pajausti tos šmėklos realumą.

Dar fantastiškesnė to pat menininko „Kunigaikštytė Laimė“. Iš raudona šviesa nušviestos rūmų angos, ant kurios matyt lotyniškas parašas: *somnio felicitatis gaudeat humanum genus,* išeina kunigaikštytė Laimė. Aplinkui šalta žiema. Žemė sniegu užklota. Skraido išalkusios sniegenos. Bet kunigaikštytei Laimei nebaisi žiema ir šaltis. Ji eina vasariškai pasipuošusi ir kaip deivė viską aplink save šildo ir gaivina. Tirpsta sniegas, žolynai ir kerai skleidžia lapus ir žiedus, lakštingala apie meilę gieda. Nenorom prisimena eilės:

Teka laimė, lyg saulutė,
Žėri spinduliais,
Senas, jaunas bėga, žiūri,
Kur ji nusileis...

Paveikslas, kaip matom, grynai simboliškas, bet pilnas *tikro grožio.* Jis gali būti puikus pavyzdys tikro, jokiu dekadentišku abrakadabrizmu nesudarkyto simbolizmo.

Daili taip pat ir Stabrausko „Baltoji naktis Finlandijoj", tik be nebus kiek per tamsi. Užtat šiemečiai Stabrausko „stilizuoti portretai" nedaro įspūdžio. Žiūrovas ir be paaiškinimų mato, kad čia niekam nedera archeologijos falsifikatai. Pernykščiai Stabrausko portretai buvo kur kas geresni.

Šalia paveikslų išstatė jis dar ir vieną vitražo projektą, įvardintą „Vitražo dugny". Jame nupiešta tūla ponia, pasipuošusi „povu". Varsos gyvos, puikios, bet kur tas vitražas būtų savo vietoj, nežinom. Nebent kokios lengvabūdės moters buduare...

P. Jaroševičius davė šį kartą vieną tiktai „Rudenį", bet ir už tai jam ačiū, nes tas jo „Ruduo" yra ne tik dailus, bet ir tikrai lietuviškas. Taip pat ir p. *Leščinskas Antanas* renkas temas iš Lietuvos reginių. Jo puiki „Sinagoga Jurbarke", jo „Senas dvaras Žemaičiuose" aiškiai rodo, kad tas menininkas tikrai myli savo kraštą ir stengias kurti mūsų tautiškąjį meną. Garbė jam už tai.

P. Kalpokas atsiuntė parodai keletą neblogų peizažų, iš kurių „Audrota diena" yra geriausiai jam pavykus.

Negalima praeiti nepaminėjus ir *Žmuidzinavičiaus* „Ant kelelio", gyvai primenančio Baranausko eiles:

> Jauti iš juodo kapčiaus skruzdėlyno kvapą
> Ir iš medžių, iš skujų, iš šiškų, iš lapų
> Vis kitokie kvepalai, kai vėjelis dvelksi...

Užtat to pat menininko „Mano pusryčiai" nekaip atrodo: ir mintis menkutė, ir darbas nekoks.

Iš pirmą kartą pasirodžiusių menininkų paminėtinas *Mackevičius Jonas.* Jo tikrai žavinti „Galvelė" rodo jauną autorių, turintį nemenką talentą.

Be paveikslų, parodoj buvo ir skulptūros dalykų, tik nedaug. Žymiausias veikalas — tai *Petro Rimšos* „Gana to jungo". Bet kad jis menininkui būtų visai pavykęs, to pasakyti negalime. Arklys kaip arklys, bet artojas tiesiog nenatūralus. Jis tarsi snaudžia, tarsi nemato, kad jo kuinapalaikis bando arklą sulaužyti, o sulaužęs ir pats galą gaus. Jei arimas reiškia čia mūsų kultūros darbą, tai „Gana to jungo" simboliškai reikštų to darbo žlugimą. Šiaip ar taip, ši p. Rimšos grupė ne tik nesukelia žiūrovui estetiško pasigėrėjimo, bet dar žadina jam pesimistiškų min-

čių. Na, ko ko, o jau pesimizmo pas mus gana ir be skulptūros. Užtat p. Rimšos „Golgota" tikrai nuostabi. Toli kalne aptrauktas ūku matos kryžiaus siluetas. Į kalną lipa susikūprinę Kristaus sekėjai, matyt, gyvenimo naštos prislėgti. Jų pačių aiškiai nesimato, matyt vieni tik jų šešėliai, lygiai kaip ir prie kryžiaus kelių karštesnių Kristaus mylėtojų, parodančių Išganytojui savo meilę ir užuojautą. Ką reiškia toji „Golgota"? Mums matos, kad visa tai yra ne kas kita, tik puikus mūsų menininkų pažiūrų į religinį meną simbolis. Kristus gyvas, kenčiąs, mirštąs jiems tolimas. Jie nemato Jo veido, nesupranta Jo misijos, neatjaučia Jo skausmų, taip pat nesupranta jie nei tikinčiųjų krikščionių psichologijos, nei maldingumo jausmų. Jie temoka vien iš tolo į visa tai žiūrėti. Religija jiems — tai neaiškus praeities siluetas... Turime čia pridurti, kad visoj parodoj tik šis vienas paveikslas ir tereprezentuoja mūsų religinį meną. Liūdna tai ir minėti.

Nebloga taip pat p. Zikaro „Ramybė", nors, mums matos, labai jai tiktų „Minties" vardas, nes visas „Ramybės" veidas mintimi nušviestas, o akys pakeltos į kažkokį tolimą ir, matyt, nepasiekiamą idealą. To pat menininko grupė „Išgelbėk mus" silpna, „manieruota", daugiau čia „pretenzijos" negu meno.

Apskritai kalbant, ši, trečioji, mūsų paroda pavadinti vykusia negalima. Dailių paveikslų joj nedaug, kur kas daugiau šlamštų bei meno surogatų. Tautiškumo vos keli bruožai. Tikro simbolizmo tik vienas paveikslas, religinio — nė vieno; čiurlionizmo, „muzikalizmo" pilnos sienos; galop keletas gerų peizažėlių ir etiudų — tai ir visa trečioji mūsų paroda. Ir ne tai gaila, kad ji menka; menka juk ir visa mūsų tauta, bet gaila tai, kad mūsų gabiausi menininkai neina tikru grožio keliu, kad jie ieško vis kažkokių keistumų, nepaprastumų ir nejustinai artėja *bjauruman.* Ši nesveika kryptis žymu ne tik pas Čiurlionį, bet iš dalies ir pas Stabrauską (jo manieruotuose portretuose), ir pas Žmuidzinavičių („Naktis"), ir pas Zikarą („Išgelbėk mus"). Visi tie menininkai užmiršta tapybos ir skulptūros dėsnį: *menininko kūrinys pirmučiausia* yra skirtas žiūrovo akiai. Tuo tarpu tokiems mūsų menininkams kaip Čiurlionis rūpi vien meno *intelektualizacija,* o ne grožio išreiškimas. Tai meno pamatinė klaida. Mintis ir be to turi kuo užsiimti: jai tarnauja filosofija, matematika ir kiti mokslai. Taigi palikim meno objektą — *plastiškąjį grožį — regėjimo jausmui* ir neverskim meno rebusų dalyku.

Menas yra viešpats, jis ir turi likti laisvas, nebernaująs jokiam naujam intelektualizmui ar kitokiam pseudomeniškam -izmui.

Tiesa, absoliutusis grožis yra žemėj nepasiekiamas; kai kurie estetikai, kaip šit *Witasekas,* vadina jį net tiesiog absurdu, bent ta prasme, kaip absurdu laikomas matematikoje begalinis skaičius. Su tuo galima sutikti, nes iš tikrųjų estetikos elementas mene iš savo prigimties yra *reliatyvus* ir rutuliojos evoliucijos keliu. Bet kad toji evoliucija vestų meną ne artyn į grožį, bet tolyn nuo jo — *bjauruman,* su tuo joks tikras meno mylėtojas niekuomet nesutiko ir nesutiks, kad ir viso pasaulio menininkai *sučiurlionėję* šauktų: šalin klasiškas grožis! Tegyvuoja abrakadabrinis simbolizmas!..

LIETUVIŲ MENO APŽVALGOS PARODA (1920 m.)

I

Įsikūrusi Kaune 1920 m. pavasarį, Meno kūrėjų draugija š. m. gegužės 1 d. yra atidarius „Lietuvių meno apžvalgos parodą". Atidaryta ji labai iškilmingai, dalyvaujant Valstybės Prezidentui, Žemaičių vyskupui, žymiems valdžios, meno ir spaudos atstovams, neminint jau nemažo šiaip jau publikos skaičiaus. Atidarymo kalbą yr pasakęs A. Sutkus. Deja, ji buvo per ilga ir per nuobodi, o be to, joj daug kas buvo ir neteisinga. Pirmiausia netiesa tai, kad „teokratai reikalauja daugiau gerbt „tu", bet ne „aš""! Tokių teokratų istorija nežino. Jei teokratų vardu pavadinta čia krikščionys, tai dar didesnė netiesa, nes šie, kaip visiems žinoma, laikosi principo: „Mylėsi artimą *kaip patsai save*". Vadinas, jų nustatoma pilniausia lygybė tarp „tu" ir „aš"!

Pasakymas, kad žmogus yra tik tas, „kas trokšta absoliučios laisvės", ir kad tokiam „žmogui", susidūrus su kitu, pasaulis daros „per ankštas", tinka nebent Nietzsche's „Übermenschui". Krikščionijoj, kur kiekvienas žmogus yra ne daugiau kaip visuomenės narys, tokios alternatyvos nėra: ten puikiai sugyvena ne tik du žmogu drauge, bet ir jų milijonai. Ieškoti absoliučios laisvės tegali nebent žmonės, gerai nežiną, nei *kas yra žmogus,* nei kas yra *laisvė* apskritai.

Tas pat pasakytina ir apie Sutkaus ir J. Tumo reikalaujamą absoliučią meno laisvę. Nes ją prileidę turėtumėm pripažinti meną galint apsieiti be perspektyvos, be linijų, be formų, be varsų suderinimo, be balsų harmonijos ir kitokių meno bei muzikos *dėsnių.* Koks tuomet išeitų menas, teįsivaizduoja, kas gali.

Toliau kalbėtojas, apoteozuodamas M. Čiurlionį, pavadino jį genijum ir stengės, kaip menininką, pateisinti. Jis

girdi, tiesa, buvęs *be proto,* tik nebuvęs *beprotis;* jis stovėjęs „aukščiau proto", nes savo dvasia sunaikinęs gamtos užtvaras, stačiusias „žmogaus laisvei savo *veto*". Čia Sutkaus pasakyta gryniausia netiesa. Jokių užtvarų Čiurlionis nesunaikino, jos pasilieka kaip buvusios, tik aklai įtikėjęs Nietzsche ir panorėjęs tapti „Übermenschu", kuriam „viskas leista", jis sunaikino savo talentą ir sveikatą ir pabaigė gyvenimą *bepročiu* tikra to žodžio prasme, kaip ir jo mokytojas Nietzsche. Teisinti tas Čiurlionio žlugimas yra tai imtis negarbaus sofistų vaidmens. Čiurlionis virto bepročiu per *savo kaltę.* Tai yra faktas, kurio jokie gražūs žodžiai nesugriaus. Visi mūsų menininkai turėtų iš to Čiurlionio žlugimo pasimokyti ir suprasti, kad joks genialumas neatpalaiduoja žmogaus nuo etiško gyvenimo dėsnių. Juo kas yra didesnis genijus, juo didesnių turi pareigų, kurių nevykdydamas nusideda ne vien Dievui, bet ir visuomenei, ir sau. Čiurlionis jautė savy genialumą — ir tame jo didybė, bet jis nesuprato, kad genialumas uždeda žmogui ir pareigų,— ir čia buvo jo klaidų ir net beprotybės priežastis. Deja, p. Sutkus ar tai užmiršo, ar nenorėjo pasakyt.

Ne be to, žinoma, kad p. Sutkaus kalboj nebūt buvę ir teisingų žodžių. Pirmiausia jis yr teisingai pasakęs, kad „mes nemokam tinkamai įvertinti meno reikšmės" ir tesugebam „žiūrėti į meno kūrybą kaipo į pramogą, bet ne šventenybę". Visa tai tiesa, tik, deja, kalti čia daugiausia patys mūsų menininkai. Nes ar daug tarp jų yra, kuriems menas būtų „šventenybė"?! Nebent vienas K. Šimonis. Kitiems, pvz., Bičiūnui, Galdikui, Varnui... menas yra vien jų nuotaikos reiškėjas bei moderniai jų fanaberijai varsomis reikšti priemonė. Negerbiant meno, patiems menininkams nenuostabu, kad ir visuomenė didelės jam pagarbos nerodo.

O be to, Sutkaus žodžiais tariant, negera ir tai, kad mūsų menininkai turi „daug svetimo raugo", tai yra „nuo tikros kultūros labai nutolę", o ypač bloga, kad „pasigavę pigios kultūros" tarias „jau visa pasiekę". Pagirtina, kad randas, kas to svetimo raugo žalingumą supranta, gaila tik, kad daug kas tą prakeiktą raugą didžiu daiktu ir net meno atributu laiko.

Po Sutkaus menininkas A. Žmuidzinavičius davė trumpą lietuvių meno istoriškąją apžvalgą, pažymėdamas, jog prieš 14 metų Vilniuj tebuvę vos 3 lietuviai menininkai;

laikui bėgant, jų skaičius augęs, bet gyvenimo sąlygos menininkams pas mus buvusios sunkios; daug menininkų (Kuodis, Paliukaitis, Jokūbaitis...) tragiškai žuvę. Tačiau, to nežiūrint, lietuvių menas augąs. Dabartinė paroda tesanti vienas laiptas į meno aukštybes, lietuviai menininkai žengsią tolyn.

J. Tumas pabrėžė, jog meno sritis — visų mūsų darbų vainikas. Menas einąs greta su kultūra. Šiai didėjant, ir anasis kyla. Kylančio meno nebepatenkina amžini meno dėsniai — simetrija, tiesumas, gražumas. Siekiama to, kad menas visai atsakytų mūsų sielos jausmams. Tai žymu ir šioj parodoj. Tarp josios paveikslų yra parinktų būsimiems Meno rūmams. Juos renkant žiūrėta, kad jie atsakytų šios gadynės sielai.

Valstybės Prezidentas, sveikindamas Meno kūrėjų draugiją, išreiškė vilties, kad visuomenė ir valstybė ją parems ir kad „menininkai galės pasakyti tai, ką norės". Menas ir kūryba — tai gyvybės klausimas. Savo meno nekurdami, taptumėm svetimų vergai.

Atitaisydamas Sutkaus ir J. Tumo klaidingą nuomonę apie „absoliučią meno laisvę", Jo Ekscelencija Žemaičių vyskupas laikė savo pareiga pareikšti, jog grožis *nėra palaidas,* jis yra aukštai *surištas su dora ir tiesa.* Krikščionybė jautė, kad grožis ir menas jai labai yra naudingi. Menas — tai doros ir tiesos atspindys. Tat krikščionybė visuomet rėmė meną. Tik senovėj pirmieji krikščionys bent kiek įsikarščiavę naikino pagonių meną, bet vėliau, viduriniais amžiais, popiežiai jau stengiasi suspiesti meno kūrinius į muziejus. Ir šiandien Romoj popiežiaus globoj yra daug meno kūrinių sutraukta. Taigi Bažnyčia nevaržo kūrimo laisvės. Ir natūralizmas, ir realizmas, jei imsim tikrus tų krypsnių meno kūrinius, abu lygiai veda į idealą. Užbaigė vyskupas savo kalbą palinkėjimu menininkams, kad kurdami keltų mus į tikrąjį grožį ir idealą.

Po kalbų pagiedota „Meno daina". Jai Tallat-Kelpšos sukomponuota melodija visiems patiko, suteikdama tikro estetiško pasigėrėjimo. „Meno dainos" tekste stengtasi duoti pilniausia meno definicija, tat ir nesigailėta menui puikių epitetų. Jis ir „pirmagimis dangaus sūnus", ir „žmogaus dvasios auklėtojas", ir „tikrasis tautos veidrodis"; jis „galingas ir stebuklingas" ir „neprigulmingas", nelenkiąs galvos prieš turtingus, reiškiąs drąsiai tiesą, skelbėjas vienybės, laisvės ir brolybės, jis ir būsimasis žmo-

nijos atpirkėjas. Viskas tai labai gražu, išskyrus tik vieną iš senovės užsilikusį klaidingą tvirtinimą, jog „menas dėl meno gyvena visur“! Nes jei tai būtų tiesa, tai kam čia menui bereiktų skelbti žmonėms „vienybę, laisvę, brolybę? Kam reiktų rūpintis jos atpirkimu, išvadavimu“? Kitaip sakant, p. Turčiniškis, „Meno dainos“ autorius, keldamas meną į padanges, nė nepasijuto, kaip pats sau ėmė prieštarauti.

Dar keisčiau išaukštinta menas „Lietuvos“ 96 numeryje. Ten vedamajame straipsny kažkoks savo pavardės nepadėjęs meno entuziastas drąsiai pranašauja, kad „Lietuvos ateitis ne technikos laimėjimuose, ne dirbtuvių apstybėj, pramonės žydėjime, gal net ir ne mokslo žibintuose“, bet „meno žygiuose“— ir jau, girdi, „nebetoli ta gadynė, kada lietuvių tauta gyvens menu kuo plačiausiai ir lietuviai bus menininkai ne tik išrinktieji, bet visi visumoj“... ir bus „pirmi“ pasauly... Žinoma, svajonė ne nuodėmė; kas nori, gali mūsų meno ateitį vaizduotis kaip kam patinka. Viena tik nevalia — tai užmiršti, jog menas yra socialinio gyvenimo padaras. Jeigu to gyvenimo sąlygos bus nekokios, negalės nė menas pas mus plėtotis, nes kad ir į kažin kokias dausas menas iškiltų, jis, lygiai kaip paukštis, negali amžinai ore skrajoti, bet turi žemėn, į gyvenimo sąlygas nusileisti ir iš ten jėgų pasisemti. Ši tiesa tokia aiški, kad mes nematome jokio reikalo ilgiau čia tai įrodinėti. Taigi eisime verčiau su skaitytojais į pačią parodą ir pažiūrėsim, kaip ji atrodo ir ko verta.

II

Ji pavadinta „apžvalgos“ paroda. Tuo vardu norėta lankytojams pareikšti, kad jie ras čia ne vien naujausių mūsų menininkų paveikslų, bet ir senesnių lietuvių meno kūrinių. Griežtai imant, pati paroda tam vardui nepilnai teatsako. Ir iš tikrųjų klystų, kas manytų, kad joje esąs parodytas *visas* lietuvių menas. Teisingu Bičiūno pasakymu [1], „šioj parodoj mes tik nematom ryškesnių žymių pereito šimtmečio lietuvių meno kūrybos [darbų] (nebent liaudies dirbiniuose), bet dargi šių dienų menininkai yra ne visi ir nepilnai perstatyti“. Taigi ji ir reikia laikyti ne

[1] Laisvė.— 1920.— Nr. 104.

apžvalgos paroda, bet eiline po ilgesnės pertraukos, kurios metu įvairūs krašto pergyvenimai neleido menui viešai savo gyvumo parodyti.

Bendrą jos charakteristiką yra davęs tas pats Bičiūnas šiais žodžiais: „Kaipo eilinė paroda, ji yra įžymi, turinti daug savyje naujo, įdomaus, turiningo. Grynojo meno skyriuje dalyvauja 25 menininkai, tarp jų Brakas, Galdikas, Janulaitienė, Lubiczas, Macevičius, Pautienius, Petkevičienė, Švipas, Brazdys ir Jurgis Rimša,— bene bus tik lietuvių parodų debiutantai, kurie pirmą kartą rodo savo kūrinius publikai. Jaunųjų būrys, be abejo, davė ypatingo atspalvio visai parodai".

Bet šalia jaunųjų žymią, galima net sakyt — didesnę parodos dalį užima senesnieji menininkai M. Čiurlionis, Kalpokas, Staneika, P. Rimša, Zikaras, Šimonis, Galdikas, o ypač Varnas ir Žmuidzinavičius. Be jų šiųmetė paroda būtų buvus vien „parodėlė". Dabar ji pasirodė esanti keliskart didesnė už šiųmetę latvių parodą Rygoj, nes užima 10 gana erdvių kambarių, iš kurių 3 pavesta liaudies tautodailei. Įvairumo dėlei atskirų menininkų paveikslai nedėta vienoj vietoj, bet išmėtyta įvairiuose kambariuose. Žiūrovams tai gal ir tinka, bet norintiems atskiro dailininko kūrybą suprasti tai labai nepatogu: turi sugaišti daug laiko vaikščiodamas iš vieno kambario į kitą ir negali kaip reikiant tų paveikslų vienų su kitais sulyginti. Bet gailestauti dėlei to — tuščias darbas. Parodų rengėjai vis tiek į tai neatsižvelgs. Taigi imkim šią parodą, kokia ji yra, ir pasistenkim arčiau į ją įsižiūrėti, pasirinkdami vadovu „Parodos katalogą". Jame menininkų pavardės surašytos alfabetiška tvarka. Jos dėka V. Bičiūnas pateko pirmon vieton. Juo tat ir pradėkim.

III

Jei kas paklaustų, kas yr Bičiūnas, atsakyti į tai būtų labai nelengva, nes šis žmogus varo susyk devynis amatus: jis yra krikščionių demokratų partijos šulas, Seimo atstovas, „Laisvės" redaktorius, „Vilkolakio" vaidila, modernus beletristas, galop menininkas reformatorius. Turėdamas tiek visokių pašalinių darbų, nenuostabu, kad jis negali menui daug laiko pašvęsti ir visas jam atsiduoti. Todėl ir parodoj jis visai nedaug savo paveikslų teišstatė,

o ir tie patys mažučiukai, bet užtat nupiešti naujausiu, iš bolševikiškos Rusijos atsineštu metodu: šach mach, tiap liap ir atlikta. Piešti vieną paveikslą savaitėmis, mėnesiais, metais tegali tik „buržujus"; Bičiūnas yra šios gadynės žmogus, demokratas, darbininkų užtarėjas; jam rūpi agitacija, mitingai, posėdžiai, kova su partijos priešais,— taigi menui belieka jam dvi trys minutės, per kurias jis ir tegali vos tik du tris kartus teptuku pabraukti. Kitaip pasielgti negalėdamas, jis tai tik ir tedaro. Kas norėtų tuo įsitikinti, teįsižiūri į jo „Pavasario merginą", kur nei pavasario, nei merginos jokios nėra, o yra tik keli dažų kleksai. Tas pat pasakytina ir apie jo vėliau iškabintą „Aeroplaną". Mickevičiaus „Vėlinėms" iliustracijos eskize varsų kleksai pakeista juodų kreivų bruožų eile. Jo „Steigiamojo seimo markė" galima pavadint nebent Seimo karikatūra.

Bičiūno paveikslams atsako ir jo grafika. Pvz., piešiny, pažymėtame 413 numeriu, nupiešta nuogas vyras, susirietęs lyg kūdikis motinos įsčiose, ir pavadinta „Verkia". Dėl ko jis verkia, Dievas težino, greičiausiai dėl to, kad visai nuogas ir kad jame pažeminta žmogaus prigimtis. Dar šlykštesnė Bičiūno „Ligija". Iš pakenčiamesnių pažymėtinas masoniškan trikampin įspraustas „Vilkas", greičiau panašus į vilkolakį, ir „Žiburio" draugijos emblema. Ši pastaroji visai žmoniška.

Parodų rengėjai Bičiūno paveikslus patalpino visus krūvoj tame pat kambary, kur iškabinta Varno karikatūros. Ar tai padaryta netyčia, ar sąmoningai, mes nežinom, bet šis sugretinimas reikia laikyti labai tinkamu, nes iš tikrųjų Bičiūno kūriniai tiek tik su menu bendra teturi, jog yra jo *parodija bei karikatūra.*

Galop negalime čia nepažymėti dar vieno keisto dalyko. Bičiūnas yra ne tik menininkas, bet ir krikščionis katalikas. Jis, jei neklystame, lanko bažnyčią, garbina Dievą. Kaip toksai, jis turėtų prieš pradėdamas piešti savo paveikslus pasimelsti, paprašyti įkvėpimo ir persižegnojęs imtis teptuko. Jei jis tai daro, tai kyla klausimas, kaip pas jį visa tai sutaikoma su jo paveikslu „Hareme", kur nupiešta šlykšti, išsižergusi nuoga merga su kažkaip nenatūraliai sulenkta viena koja. Nejaugi ir tokiu paveikslu p. Bičiūnas manė pagarbinsiąs Dievą ir nusipelnysiąs Jo palaiminimą. Šiaip ar taip, čia yra kažkoks neatmezgamas galvosūkis, verste verčiąs rimtesnį žiūrovą abejoti

ne tik tuo, ar Bičiūnas yra menininkas, bet ir tuo, ar jis yra krikščionis katalikas.

Kadangi Bičiūnas turėjo drąsos savo paveikslus parodoj išstatyti, matyt, jis laiko juos grožio dalykais, gal net gražesniais už kitų. Parodos komitetas, rinkdamas paveikslus būsimiems Meno rūmams, parinko keletą ir Bičiūno, matyt, radęs juose tūlą atitinkamybę „šios gadynės sielai". Mūsų išmanymu, jie tos garbės neverti; jie geriau tiktų „sielos patologijos muziejui", jei toks kuomet nors įsikurtų. Juose viena tik gera, kad jų nedaug, kad jie mažyčiai ir kad savo tiapliapiška išvaizda nubaidys pirkėjus ir nepagamins sekėjų [2].

IV

Galdikas jaunumu prilygsta Bičiūnui, bet meno žvilgsniu stovi už jį nepalyginamai aukščiau. Jei apie Bičiūną galima sakyti, kad tai abejotinas menininkas, tai apie Galdiką negali būti jokio abejojimo, jis tikras menininkas, jokių kitų amatų nevaraąs ir nemėgstąs. Menas jam viskas. Vien tik liūdna, kad Galdikas neturi dar išsidirbęs nuomonės apie meno esmę ir menininko pašaukimą. Seniau jis buvo karštai pamilęs gamtą ir pagaminęs nemaža dailių jos atvaizdų. Čion pridera jo visos „Alyvos", „Gėlės", „Kaštano šakelė", „Snaudalės" (lakišiai), „Giršinai", „Kapinės sodžiuje", „Vilija ties Nemunu", „Maro kapai", „Orenburgo tyrai", „Tiltas", „Uogas renka", „Sniegti" ir kt. Vėliau jis, kreivai supratęs šūkį: „Menininkas neprivalo būt fotografas", ėmė vengti natūralumo peizažuose ir visaip kraipyti gamtą, pamėgdžiodamas dekadentus. Iš čia atsirado jo „Žemaičių gamta", „Žemaitijos kampelis", „Medžiai rudenį", „Rudens etiudas", „Du ąžuolu", „Vaivorykštė", „Laivelis", „Ruduo neina" ir kt. Šis pastarasis pieštas jau visai à la Bičiūnas. Švedų gamtos etiudai taip pat visi kažkokie margučiai, nepanašūs į tikrenybę, vargi-

[2] Bičiūnas nori būti pas mus pirmas „paskutinio meno žodžio — ekspresionizmo tarėjas". Bet, teisingu Galdiko pasakymu, jis juo nėra, jis „tik sauvaliauja visai nemanydamas šioje pakraipoje dirbti" (žr. „Tautos" 22 numerį).

ną žiūrovų akis keista varsų kakofonija: Galdikas tiesiog nuskriaudė švedų gamtą, ją sukarikatūrindamas. Tuo galima pigiai įsitikinti lyginant Galdiko švedų gamtos paveikslus su toje pat parodoje išstatytais Žmuidzinavičiaus švedų gamtos etiudais. Pas Žmuidzinavičių ji akį veria, pas Galdiką ji lyg šaukte šaukia: „Tai ne aš! Tai kažkokia Galdiko nutepta mano karikatūra"!

Be gamtos etiudų, Galdikas yr bandęs ir kitų meno rūšių. Gražus ir originalus yra jo „Užburtas miestas", kur menininkas savo fantazija beveik prilygsta Čiurlioniui. Neblogas ir jo ciklas apie Kastytį ir Jūratę, tik bent kiek mažina jo vertę varsų ir kompozicijos monotonija. Vykusiais reikia laikyti „Rytų šokis", originalus paties menininko „Autoportretas", „Šv. Pranciškus", sakąs paukščiams (keista tik, kad jie visi raudoni) pamokslą, o ypač „Šv. Pranciškus turkų stovykloje". Sumani kompozicija, dailus išpildymas lyg sakyte sako: tai tikro menininko darbas.

Be paveikslų, davė Galdikas nemaža ir grafikos. Tiesą sakant, tai jo tikroji specialybė, bet šį kartą jojo grafika žiūrovo akių netraukia. Bent kiek įmanomesnis piešinys „Į amžiną atilsį". Iš ofortų geriausiai vykęs „Nukryžiuotasai".

Charakterizuodamas Galdiko kūrybą, Bičiūnas yr pasakęs, kad „Galdikas yra mėgėjas ryškumos kontrastų". Jis visur ieškąs „aitrumos ir saulės" [3]. Deja, tai atsako tik mažesnei jo paveikslų daliai iš pirmojo jo kūrybos periodo. Apie kitus, vėlesnius, to visai pasakyti negalima, nes ten vietoj „ryškumos" dažniausiai pasitaiko sąmoningo neaiškumo, o vietoj „skaistumos"— pilniausia varsų kakofonija. Menininkui jau nerūpi grožis, tik noras pasirodyti originaliam, nepaprastam, „ne taip, kaip kiti"; jam rūpi savo „nuotaika" varsomis reikšti, rūpi pateisinti paradoksas, jog „grožio esama ir bjaurume", rūpi paskutinio meno žodžio — ekspresionizmo pamėgdžiojimas. Didžiausiu meno srity autoritetu Galdikui yra „tikras žmogus menininkas Majakauskis ir jam lygūs ekspresionistai" [4]. Tą Majakauskį Galdikas yr matęs subolševikėjusioj Rusijoj. Būda-

[3] Žr. „Laisvės" 104 numerį.
[4] Žr. „Tautos" 22 numerį.

mas šios gadynės rusas, Majakauskis gal ir yra genialus rusų dvasios reiškėjas. Jo paveikslų nematę, mes negalim jo nei peikt, nei girt.

Viena mes tik tegalim čia pasakyti, kad ne visa, kas rusams gera ir sveika, reikia tuoj ir Lietuvon gabenti. Rusų dvasia nėra mūsų dvasia, kas jiems tinka, mums gali visai netikti. Imant ką iš rusų, reikia kritikos, ne aklo pamėgdžiojimo. Deja, tos kritiškumo dvasios pas Galdiką visai nesimato. Priėmęs rusišką ekspresionizmą paskutiniu meno žodžiu, jis sakosi sugebąs įspitrėti grožį net bjaurume, o tuo tarpu tokiame tikrame grožio dalyke, kaip Zikaro „Lietuvos laive", jis jokio grožio nebemato, sakosi to lipdesio savo kambary nelaikyčiąs ir net jei galėčiąs, tai tiesiog jį sudaužyčiąs (sic!). Tai aiškiai parodo, jog Galdikas gyvuoja ne savo, bet bolševikiškos Rusijos atsineštomis nuomonėmis apie meną. Jo estetiškas skonis pastaruoju laiku, matyt, yra iškrypęs, sugedęs, nesveikas, todėl, kol tuo keistu „majakizmu" nenusikratys, vargiai kuo didesniu beįstengs mūsų mene tepasižymėti. Tikras menas yra pirmiausia akiai, tikra muzika pirmiausia ausiai, o jau paskui ir viena, ir antra protui. Jei žiūrovo akis, pamačius paveikslą, bjaurisi juo, jokia idėja to įspūdžio nebeatitaisys. Vakarų Europoj menas kur kas aukščiau stovi kaip Rusijoj, bet ir ten Galdiko numylėtasis ekspresionizmas vis dar tebėra „savivaliavimo" fazėje[5]. Tačiau iš savivaliavimo nieko rimtesnio negali išeiti: jis visada pasiliks savivaliavimu, o ne kūryba tikra to žodžio prasme. Kelias į „ateities meną" eina ne per savivaliavimą, tik per mokslą ir darbą.

---

[5] Vienoj tik Vokietijoj jis yr radęs rimtesnių teoretikų ir aiškintojų. Ten pastaraisiais laikais Kasimiro Edschmido pradėta leisti net atskira ekspresionistiška enciklopedija vardu „Tribüne der Kunst und Zeit" (Verlag Erich Reiss). Vokiečiai bando praplėst ekspresionizmą, taikydami jį ne vien menui, bet ir muzikai, filosofijai, architektūrai ir net politikai. Tų teoretikų išmanymu, visur svarbu ne pats dalykas, tik jo dvasia, taigi ir mene svarbu ne daikto panašumas, tik jo dvasia. Ir žmogus, jų išmanymu, reikia imti ne savo aplinkoje, bet *sub specie aeternitatis,* kaipo kosmiškas padaras. Iš čia pastangos žmogų versti abstrakcija. Be šios Edschmido enciklopedijos, patartina pasiskaityti ir kiti veikalai, kaip štai: *Haufensteino* „Vom Expressionismus in der Malerei", *Müller-Wulckowo* „Aufbau-Architektur", jėzuito *J. Kreitmaierio* „Der Kampf um die neue Kunst" ir kt.

V

Tarp Galdiko ir Šimonio stovi kataloge ištisa eilė jaunų ir senesnių menininkų, tedavusių parodai vos po vieną paveikslą (Lubiczas, Pautienius) bei po keletą. Ir meno žvilgsniu, ir tapymo būdu jie labai įvairūs. Charakterizuoti plačiau tuos menininkus nematome čia reikalo, nes iš vieno kito paveikslo sunku ir spręsti apie jų vertę.

Taigi užuot griežtai kritikavę, mes tenkinsimės vien keliomis trumpomis pastabomis, pradėdami nuo einančios po Galdiko E. Janulaitienės. Bičiūnas apie jos piešinius yr išsitaręs, kad jie turi „savotiško naivumo ir paprastumo“, prikišdamas, kad tai esą „lyg ne piešiniai, o fotografijos“. Mūsų išmanymu, tai netiesa. Fotografijas jie teprimena nebent savo varsomis, bet jų išpildymas yra tikras meno darbas. Ypatinga jų žymė — tai bruožų švelnumas. Visame žymu minkštutis moteriškas teptukas. Geriausiai pavykęs dailininkei yra jos vyro A. Janulaičio portretas, taip pat „Meilytė“ ir „Galvikė“. Į jas gali po šimtą kartų žiūrėti ir rasti tikro pasigėrėjimo, taip pat kaip į garsiąsias Greuze'o „galvikes“.

Jomanto „Liudo Giros portreto etiudas“ visai atsako savo vardui, nes jis užbaigtu portretu vadinti negalima: jam trūksta svarbiausios portreto ypatybės — panašumo į originalą.

Kalpokas, būdamas Romoje, neįstengė atsiųsti parodai nieko nauja; dėl tos priežasties matom čia tik keletą jo senesnių paveikslų, kaip štai dailų jo „Dvarą“, tikrai lietuvišką „Pavasarį“ ir „Prieš audrą“. Nepaprastą savo techniką šis menininkas yra parodęs paveiksle, įvardintame „Nature morte“, t. y. negyvoji gamta. Turinys jo nekoks: nupiešta tik du ant virtuvės stalo gulinčiu obuoliu ir misinginis puodelis, bet užtat nupiešta taip, kad tiesiog manai matąs ne tų paprastų daiktų paveikslą, tik juos pačius kaip gyvus. Ypač puikiai atvaizduota misingio blizgėjimas: žiūri iš tolo — tikras metalas, prieini artyn — tai tik gelsvų varsų kombinacija.

Iš Lubiczo gražaus „Lietuvos vaizdelio“ galima spėt šį menininką turint talentą. Belieka tik apgailestauti, kad jis taip maža tepiešia arba nupiešęs parodon neatsiunčia.

Macevičius Juozas yr pamylėjęs XIX amžiaus pradžią; tai matyti iš jo paveikslų, kur ponios nupieštos su plačiausiais krinolinais. Grožio juose nedaug, jie tiktų nebent kokiam archeologijos muziejui.

Pautieniaus „Šmėklos“ įspūdžio nedaro, o dar mažiau Petkevičienės-Jablonskytės „Ilgesys“ ir „Fantazija“. Pirmame du baltu kleksu juodam, antrame — du pilku burbulu bent kiek skaistesniam fone ir viskas. Nei „fantazijos“, nei „ilgesio“, nei talento nėra čia nė krislelio, yra tik savęs apgaudinėjimas ar tyčiojimasis iš publikos. Teisingu Bičiūno pasakymu, ši menininkė tebėra „kūrybos nežinioj paskendus“.

Šklėrio specialybė, jei neklystame, yra buvus lipdyba, dabar jis davė keletą akvarelių, iš kurių geriausiomis galima laikyti „Įgaunio tipas“, „P. H. S. portretas“ ir „Etiudas“.

Apie Staneiką buvo spaudoj paleista gandas, kad jis savo Žemaitės portretu sužavėjęs kažkokią didžturtę amerikietę ir laimėjęs didžius pinigus. Išstatytuose parodoj jo portretuose nieko ypatingo nežymu: portretai ne per puikūs, bet įmanomi. Kad Staneika būtų „neurastenijos kūrėju“, kaip apie jį rašo Bičiūnas, mes to nerandam; bet lygiai nematom ir amerikietiškai reklamuojamo jo talento nepaprastumo. Varno ar Žmuidzinavičiaus portretai nė kiek ne prastesni.

Parodai baigiantis, atsiuntė jon keturias savo akvareles ir Eug. Šalkauskas. Tarp jų gražiausia — tai „Kelias į kaimą“, aptvertas tvora, už kurios matos lauko lysvės. Ir kompozicija, ir varsos suderinta labai įmanomai. Būtų geistina, kad šis jaunas menininkas darbuotųs ir toliau toje srity.

VI

Šimonį, kaipo žmogų ir menininką, yr jau gan puikiai apibūdinęs „Tautoj“ [6] Vaižgantas. Kartoti, kas ten pasakyta, nematom reikalo. Galima tik pridurti, ko ten neradom, būtent keletą pastabų — apie jo talentą ir kūrybą.

Šimonio talentas, be jokios abejonės, yra didžiulis, pirmaklasis. Tai yra pripažinę visi, kas tik yr matę jo išstatytus šioj parodoj paveikslus. Jų ten yra 54, bet ir tai tėra tik dalis to, ką jis pastaraisiais metais yra nupiešęs. Daug jo dailių gamtos etiudų, reginių ir net simboliškų paveikslų liko parodon nenusiųsta. Labai gaila, kad tai įvyko. Kai kam tai gali duot net progos Šimonį apibūdinti vien-

[6] Žr. jos š. m. 19 numerį.

pusiškai, kaipo menininką simbolistą. Tokia pažiūra neatsakytų tikrenybei, nes jo talentas užgriebia kur kas daugiau meno sričių. Simbolizmas — tai tik jo pirmoji meilė, kuriai ar jis ilgai pasiliks ištikimas, sunku pasakyti.

Daug kas mano Šimonį esant Čiurlionio sekėją. Tai irgi netiesa. Dėl buvimo tarp tų dviejų menininkų panašumų yra, bet tai toli gražu ne sekimas. Kur kas daugiau tarp jų esama skirtumų. Čiurlionis per daug buvo išsiblaškęs — jis buvo ir muzikas, ir rašytojas, ir menininkas. Ir pačiam mene viso ko griebėsi, judino per daug siužetų, retą kurį įmanomai teišpildydamas, bandė išeiti iš meno ribų, vaizduoti muziką varsomis. Šimonis tų nepasiekiamų dalykų nesiima, o ko imasi, dažniausiai artistiškai ir išpildo. Tiesa, ir jis, kaip Čiurlionis, yra „ieškotojas" meno srity, bet jis ieško vien tik grožio, ne ko kita, ir ieško ten, kur tikrai rasti galima.

Tame ieškojime pirmiausia jis kreipias į gamtą. Jis nelaiko jos „sena boba", kaip Varnas; jis žiūri į ją meilės akimis ir moka įspitrėti joj ne vieną gražumą. Iš čia ir plaukia didelė daugybė jo gražių gamtos etiudų.

Bet, kaipo tikras menininkas, jis instinktyviai nujaučia, kad pilnojo grožio gamtoj jis neras, kad gamta tėra vien daili skraistė, pridengianti pilnąjį grožį, kad tikra jo tėvynė yra kažkur už gamtos ribų. Bet kaip į ją patekti, kur yr į ją vedąs kelias, menininkas nežino. Kas gi daryti? Reikia ieškoti žinančių tą kelią vadovų. Tokį vadovą Šimonis kurį laiką manė suradęs Vydūno asmenyje. Pasidavęs šio teosofiškoms dogmoms, jis buvo įtikėjęs tikrą dalykų esmę teapsireiškiant vien už šio pasaulio matomybės, aukštesnėse astralės bei mentalės valstybės srityse, kur ir esanti tikra pilnojo grožio tėvynė. Taip tikėdamas jis ir bandė tas astrales ir mentales valstybes tam tikrais paveikslais išreikšti. Pora jų buvo ir šioj parodoj. Pažiūrėti jie gražūs, bet suprasti — sunkūs. Ne visai, rodos, jais patenkintas ir pats jų kūrėjas.

Be Vydūno, skaitė Šimonis ir Šv. Raštą. Čia labiausiai pagavo jo fantaziją Apokalipsė savo grandioziškais „Dievo miesto" vaizdais. Nužengianti žemėn iš dangaus naujoji Jeruzalė tapo mylima menininko idėja, kuriai atvaizduoti jis yra pašventęs ne vieną paveikslą.

Be Dievo miesto, yr pas Šimonį nemaža ir kitokių „miestų"; vienas pavadintas „paukštės miestu", kitiems

neduota jokio atskiro vardo, bet visi jie yra fantastiški nepaprasta architektonika, keistais, į lietuviškus kryžius panašiais bokštais. Toj srity Šimonio fantazija tiesiog neišsemiama, žavinti gyva linijų plastika, varsų harmonija, kompozicijos nepaprastumu. Visi tie miestai šauna dangun savo bokštais bokšteliais, stiebias lyg žolynai aukštyn į saulę, į šviesą. Šimonis čia tiesiog primena Vaižganto „Pragiedrulių" Sauliuką.

Kaip šiam, taip, matyt, ir Šimoniui saulė yra gyva būtybė žmogišku, be galo lipšniu veidu, į kurią galima artėti, su malda kreiptis, ją visa širdžia pamilti, su ja ilgas valandas šnekėtis[7]. Kaipo gyva, ji kur nori, gali apsireikšti: gali ji žaisti varsomis danguje („Vakaro žaismas"), gali ramiai ilsėtis savo rūme („Į šviesą") bei mieste. Bet ir pati saulė, ir jos miestai bei dangaus rūmai imama menininko ne iš realybės: jis visa tai matė pakilęs į grožio karaliją, iš kur parsinešė tų miestų planus, tų bokštų kontūrus ir visą jų naują, jokio architekto neišbandytą architektūros *statiką*. Žiūri į tų miestų vartus, mūrus, rūmus ir negali atsigėrėti. Visi akį stebina ir traukia, ir visi originalūs, vienas į kitą nepanašūs. Swedenborgas vienąme savo veikalų yra išsitaręs, kad kiekvienas žmogus turės danguj puikius atskirus rūmus pagal savo nuopelnus. Jei tai būtų tiesa, tai ir Šimoniui priderėtų gauti danguj vienas iš gražiausių rūmų, nes jis tiek jų ir su tokiu pietizmu čia, žemėj, yr nupiešęs. Ypač gražus jo Dangaus Karalienės rūmas su angelų chorais, duodančiais jai garbę. Jo kilni „Malda"— vienas iš didžiausių ir gražiausių jo paveikslų, tik, gaila, parodoj dėl blogo apšvietimo nepadarė žiūrovams prideramo įspūdžio. Nuo jo „Ganytojo" negalima tiesiog akių atitraukti: tiek čia varsų skaistumo, tiek tikros, tyriausios poezijos, kad tiesiog ima pagunda atsisėsti prieš jį ir imt poemą rašyti. Tas pat pasakytina ir apie jo „Vaidelytes", „Amžiną ugnį", „Pasaką" (Nr. 209) ir kt. Arba štai jo „Pavasaris": juostų rėmuose gelsvų našlaičių fonas, jo vidury — simboliška žmogysta, skinanti našlaites — ir tiek. Rodos, viskas čia paprasta, bet pažiūrėjęs lieki tiesiog sužavėtas.

Aukščiau minėtuose paveiksluose vyriausias elementas

[7] Plg. Šimonio paveikslus „Į saulę", „Vakaro žaismas", „Mentalės valstija" su trimis saulėmis ir kt.

yra statika, juose viešpatauja daugiausia tiesiosios linijos. Bet yra Šimonio paveikslų, kur dominuoja *dinamikos* elementas su jo išviršine žyme — kreivomis linijomis. Čion pridera „Audra", „Vaikelio paukštė", „Smuikas". Šiame pastarajame dailiai atvaizduota muzikos balsų bangos.

Iš visų tų paveikslų trykšte trykšta tokia jėga, tokia fantazijos galybė, toks varsų harmonijos supratimas, toks kompozicijos sumanumas, kad tiesiog galime džiaugtis susilaukę Šimonio asmeny naujo tikro, didelio, net galim drąsiai tarti — genialaus menininko. Tiesa, technikos žvilgsniu jis dar neprilygsta seniems meistrams Varnui, Žmuidzinavičiui, Kalpokui, bet savo talentu, mums bent matos, jis žymiai visus juos pralenkia. Davęs daug puikiausių kūrinių šioje parodoje, jis, be abejo, duos dar daugiau ir kitose, nes, be talento, jame yra dar dvi tikro menininko ypatybės: nenuilstąs darbštumas ir neturėjimas puikybės.

Vadindami Šimonį genialiu menininku, mes tuo visai nesakom, kad jame nebūtų silpnybių. Jų esama, ir ne viena. Pirmiausia tai ta, kad jis per maža tebrangina savo individualybę ir neužtektinai tesigina nuo pašalinių, vėjo atpūstų šūkių. Čia, žinoma, kaltas ne tiek pats Šimonis, kiek aplinkybės, nedavusios jam aukštesnio mokslo ir platesnio meno teorijos pažinimo. Šimonis, iš prigimimo nebūdamas toks kaip kiti, kažkodėl nenori pasilikti, kuo jis yra, bet trokšta kartais „panėšėti į kitus". Todėl ir mene, pamatęs vieną kitą bedekadentaujantį, bando ir jis tuo keliu eiti. Tą naują „liniją" bevarydamas, jis yr pripiešęs visai nebešimoniškų paveikslų. Čion pridera: „Medžių vakaras", „Ruduo ateina", „Paukščių giria", „Gėlės", „Pasaka" (Nr. 200), „Vidudienis" ir kt. Šis pastarasis piešta visai à la Galdikas. Kur autorius yr matęs tokių varsų ir tokią gamtą?! Nebent sapne atsidūręs Marse. Žemėj jos nebuvo ir nėra.

Tiesa, neužginta menininkui teptuku pažaisti. Bet tie žaismai turėtų pasilikti menininko tekoj, o ne figūruoti parodose. Mes tikimės, kad Šimonis, kaip rimtas žmogus, tai ir pats supras ir, tuos varsų žaismus metęs, vėl grįš į tikrą meno sritį, kur jis yra tikras meistras. Žaist varsomis tepritinka Petkevičienei, Švipui ir kt., turintiems daugiau pretenzijų negu talento. Matyt šioj draugystėj Šimonį būtų keistoka, nes jis juos visa galva yr praaugęs.

VII

Iš eilės tenka kalbėti ir apie Varną. Tai senas žymus mūsų menininkas. Savo pažiūras į meną jis yr išdėstęs ilgesniame straipsny „Šis tas apie meną ir meno kritiką“, kurs buvo įdėtas „Draugijos“ 6 tome 124—130 p. Varno, kaipo menininko, charakteristikai tariamės, būsiant ne pro šalį pakartojus čia svarbesniąsias jo mintis.

„Atitikimas tikrumą negali būti meno kriterijum. Priėmęs šį kriterijų, menininkas amžinai pražūtų akivaizdoj tos gamtos, į kurią jis yra įsmeigęs akis. Gamta yra sena boba su stipria atminčia. Kaip tokia, ji tarška be galo daug. Rašyti visus jos tarškalus — reikėtų išsižadėti savosios asmeninės gamtos, išsižadėti savo norų ir jausmų, likti kažkokios valdiškai gamtiškos kanceliarijos kopistu. Be to, gamta yra be galo nuobodi, o ne sykį ir šlykšti savo nuolatiniais atsikartojimais ir smulkmenybėmis — privalumai, kurių žmogaus dvasia neapkenčia. Taigi menininko paveiksle gamta tur išeit „ne taip, kaip yra“, bet taip, kaip norima, kad ji išeitų. Kitaip žodis kurti neturėtų savo prasmės.

„Menas dėl meno“ yra gana gražus ir šiltas dalykas, bet jam trūksta tikros gyvybės. Menas mėgsta pasitarnauti ir Dievui, bet tik laisva valia. Jis negalima versti tarnauti Dievui nei taikinti siaurai tenumanomoms tikybos bei moralybės dogmoms, visokiems demokratiškiems principams. Tai būtų tiesiog meno iškoneveikimas.

Meno kriterijum negali būti vienas menininko sielos išreiškimas. Menininkas neprivalo vergauti nei gamtos tikrumai, nei vienpusiškam impresionizmui. Tai yra du meno kraštutinumu. Tikroji tiesa jų sintezėje.

Gamta turi ne tik kūną, bet ir savo ypatingą sielą, dvasią, kurią tik žmogaus dvasia tegali suprasti. Taigi menininkas privalo gamtos sielą pamilti, su ja susilieti, jausti taip, kaip ji jaučia, ir tai, ką ji jaučia. Gamta yra nenusimanantis vaikas, su kuriuo veda kalbą menininkas. Taigi paveikslas — tai ne sielos, bet „sielų stovis“ (t. y. menininko ir gamtos sielos). Iš čia menas apibrėžiamas su Baconu: *„Ars est homo additus naturae“.*

Meno uždavinys — išreikšti daiktų dvasią, parodyti tuos ryšius, kurie jungia mus su geresniąja ateičia, su viso pasaulio šiandieniu ir *būsimuoju* gyvenimu. Taigi menininkas privalo turėti sielą, atdarą kiekvienai naujai grožei, sintetišką protą, sugebantį atskirti tiesos naujieną

nuo melo, ir pagaliau širdyje liepsną, nes jausmų srity galutinioji tiesa tik jausmu tepagaunama.

Suradimas masto, kuriuo būtų galima matuoti meno dalykai, yra negalimas, nes mastas tetinka tik tokiems dalykams, kurie gali būti matuojami, o menas yra nuolat dalykas rytojaus dienos, kurios veidą mes galime šiek tiek nujausti, kartais ir numanyti, bet apie kurią tikras matematiškas žinias tenešioja tik amžinieji genijai. Todėl tikru meno kritiku tegali būti tiktai kritikas menininkas".

Šios pažiūros parodo Varną apie meną daug skaičius ir galvojus, jį esant ne vien meno praktiką, bet ir teoretiką — ir teorijos žvilgsniu nedaug teklystantį. Šis gilesnis meno supratimas, mums matos, ir leido Varnui išplėsti savo meno kūrybą, apimant kaskart daugiau jos sričių. Teisingu Vaižganto pasakymu, „tas pats Varnas yra ir portretininkas, ir peizažininkas, ir grafikas, ir dekoratorius, ir butaforininkas. Vėlgi vieni portretai įvairuoja: tai jie reališki, tai tik kai kurių sielos ypatybių reiškėjai, tai šaržai, tai karikatūros" [8].

Kaipo tikras menininkas, Varnas nemėgsta vienodumo, šablonų. Kiekvienas jo paveikslas visada turi tam tikrą savotiškumą. Imkim kad ir jo portretus, pavadintus „atvaizdais". Vieni jų (kaip štai paties menininko su žmona, Jablonskio) nupiešti *dinamiškai,* kiti (kaip štai Vytauto, T. Žilinsko, Pr. Mašioto ir kt.) *statiškai.* Bet ir čia skirtumai. Pats menininkas atvaizduotas beskriejąs laiko greitumu į nežinomąją ateitį. Jablonskis pasilenkęs ant popieriaus ir berašąs turbūt savo „kalbos dalykus", T. Žilinskis nušviestas žalsva šviesa, fantastiškai dekoruotam fone, Vytautas — lyg taikytas kokiam vitražui ir t. t...

Tas pat įvairumas žymu ir Varno peizažuose (pvz., „Vilnius po audros", „Šv. Jokūbo bažnyčia Vilniuje", „Prapliupo" ir kt.); kiekviename pagauta kitokios gamtos spalvos, kitoks šviesos stiprumas, kitoks gamtos ūpas.

Ne mažiau originalūs ir jo paukščių bei gyvulių šaržai, piešti vien tiesiųjų linijų paralėliais, bruožais. Piešimo priemonė atrodo visai primityvi, bet nupieštieji dalykai veria žiūrovo akį; tiek juose gyvumo, judėjimo, natūralumo. Prie jo karikatūrų visada rasdavai parodoj žiūrovų būrius. Visose jose pilna tikro jumoro, daug panašumo į pašiepiamas žmogystes, didis mokėjimas pagauti jų charakteringas ypatybes. Taigi kai kurios Varno karikatūros

[8] Žr. „Tautos" 19 numerį.

(pvz., „Šleževičius reiškia savo nuomonę“) yra tikri šedevrai. Jei pas mus sveika jumoristika nebūtų paniekoje, Varnas jau vienomis karikatūromis būtų įgiję Lietuvoj kur kas didesnį garsą negu dabar kaip menininkas.

Nevyksta jam vien bandymai impresionizmo bei ekspresionizmo srity. Kaip suaugusiam žmogui sunku išmokti cirko „štukas“ rodyti, visaip vartaliojantis, taip lygiai Varnui, kaipo tikram menininkui, nesiseka naujoviškojo meno pamėgdžiojimai. Jo musmirio varsomis nuteptas „Šaltinis prie jūros kranto“ visai nėra „Gyvenimo komedija“, greičiau tai ne savo vaidmenį vaidinančio menininko „farsas“.

Arba vėl jo žalia „Savatikybė“ — kam ji piešta, sunku suprasti. Tai ne „savatikybė“, bet šlykšti kažkokia Megera. Jei Varno žmona, įsižiūrėjus į tą bjaurybę, pagimdytų menininkui dukrelę, panašią į ją, abejojam, ar Varnas būtų tuo patenkintas. O jei ne, tai kam jis tokias žalias raganas piešia ir dargi leidžia, kad jaunos moterys į jas žiūrėtų.

Netraukia į save akies ir Varno „Gėlių puokštas“. Naujoviškumo jame daug, bet gražumo sunku įspitrėti.

Mūsų pageidavimas trumpas: tegu Varnas pasilieka Varnu, kokiu jis iš prigimties yra, ir teneprofanuoja savo teptuko naujausių meno srovių sekimu.

Bergždžia tai dirva, nieko gero duoti ji negali. Varnui priderėtų ji karikatūromis charakterizuoti, o ne idealizuoti.

VIII

A. Žmuidzinavičiaus paveikslų išstatyta parodoj 109. Tokia jų daugybė labai palengvina jo charakteristiką kaip menininko, juoba kad jame nėra mėčiojimosi į šalis: jo einama iš seno vienu, realiu meno, tikro grožio keliu.

Žmuidzinavičius pirm visko yra Lietuvos, ypač savo gimtinės Dzūkijos, mylėtojas. Dideliausi ir gražiausi jo paveikslai skirti dzūkų kaimeliui atvaizduoti. Miela žiūrėti į tuos paveikslus, akis nenori nuo jų atsitraukti, taip čia viskas saviška, lietuviška — ir gamta, ir trobos, ir kapinės, ir žmonės. Ar jis ims piešti „Pavasario šakeles“, ar „Parką“, ar „Nerį ties Vilnium“, ar „Piemenę“, ar „Karves“, „Ganykloje“, tuojau jauti, kad meilė vedžiojo jo teptuką; akis sugebėjo atrasti tuose daiktuose grožio atspindžių ir

ranka juos tinkamai išreikšti. Taigi Žmuidzinavičius yr, galima sakyti, mūsų *par excellence* tautinis menininkas. Jis pirmas bene bus tik ir Vytį mūsų menan įvedęs. Užteks čia priminus seniai jau žiūrovus žavintį jo puikų simboliškąjį „Regėjimą".

Bet ir svetimosna šalysna patekęs Žmuidzinavičius nepasiduoda apatijai. Jis žiūri savo meilės pilnomis akimis į vietos gamtą ir, pastebėjęs ne vieną gražumą, stengias pagauti jį ir užfiksuoti tam tikrame paveiksle. Iš čia eina jo didelė daugybė Paryžiaus, Švedijos, Murmano ir Norvegijos etiudų. Visi malonūs žiūrėti, įdomūs savo siužetais ir gražūs savo išpildymu. Tai tikro menininko darbas. Kas norėtų tuo geriau įsitikinti, tepalygina, pvz., Žmuidzinavičiaus Švedijos etiudus su tos pat Švedijos Galdiko etiudais. Pas šį pastarąjį keisčiausia varsų kakofonija, pas Žmuidzinavičių — pilniausia jų harmonija. Kame to skirtumo priežastis, sunku atsakyti; bet panašiausia į tiesą bene bus tik tai, kad Žmuidzinavičius turi tobulesnes akis ir jautresnę sielą, sugebančią geriau gamtos sielą atjausti. Tai ypač žymu tokiuose paveiksluose, kaip „Reginys iš Ainų salos", „Tundros", „Murmano krantas", „Naktis" ir kt. Didesnio už Žmuidzinavičių peizažininko mes neturim.

Bet šalia peizažų randam pas jį ir daug kitų gražių dalykų. Prireikus jis, pvz., dailiai nupiešia ir portretą (plg. T. Daugirdo portreto etiudą, autoriaus žmonos portretą, Močiutę Žemaitę ir kt.).

Tas pat pasakytina ir apie žanrą. Čion pridera „Prie darbo", „Per kiaurą naktį", „Nelaisvėje", „Užmigo" ir kt. Menininkas stebina čia ir paveikslų turiniu, ir įdomiais šviesos efektais.

Iš jo simboliškų paveikslų toj parodoj tematėm tik vieną jo „Regėjimą", bet parodose prieš karą esam matę ir kitų.

Taigi Žmuidzinavičius, kaip ir Varnas, užgriebia ne vieną meno sritį, visur parodydamas didelį skonį, tikrą grožio atjautimą ir mokėjimą artistiškai varsas parinkti ir suderinti.

Galop Žmuidzinavičius dar ir tuo mums brangus, kad jis bene bus tik vienas vienintelis iš mūsų menininkų, kurs yra pasilikęs „sau žmogus" ir „sau menininkas", nedavęs savęs pavergti įvairioms „naujoms meno srovėms". Jam menas yra menas, grožio reiškėjas, o ne priemonė kitiems tikslams, kaip štai muzikai varsomis reikšti, bjau-

rumui mene lygias teises su grožiu atkovoti, savo liguistai nuotaikai bei chaotiškoms svajonėms tenkinti.

Tam jis nė sykio nėra savo teptuko vartojęs — ir už tai tesie jam garbė ir tikrų meno mėgėjų padėka.

IX

Grafikos skyriuj, kurs kataloge eina po tapybos skyriaus, šioj parodoj buvo irgi ko žiūrėti. Čia figūruoja ne tik menininkai, jau aukščiau paminėti, kaip štai Bičiūnas, Galdikas, Varnas, Žmuidzinavičius, Zikaras, bet ir nauji, grafikai ypatingu būdu pasišventusieji. Pirmoj vietoj tenka paminėti Galaunės Pauliaus dailūs ekslibriai, gražūs penkių markių projektai, inicialai ir vinjetės ir kitokie piešiniai. Visuose juose žymu gyva fantazija, linijų švelnumas ir tikrai artistiškas išpildymas. Jo atvirutės „Pasaka" ir „Žiemos naktis"— tikri šedevrėliai. Pastarasis, prideraąs piešimo rūšiai, prancūzų vadinamai „blanc et noir" (dvi varsos — juoda ir balta), parodo, kaip keliais bruožais galima pagaminti puikus reginėlis.

Būtų pageidaujama, kad autorius specializuotųs toje srityje. Kaipo prieinama visiems ir lengva, ji reikėtų populiarinti visose mokyklose.

Labai gražių originalių laiškams popierių ir vokų yra pagaminęs savamokslis Jakimavičius Jonas iš Rokiškio. Labiau prasilavinęs jis galėtų grafikoj tapti tikru meistru.

Daugiau už visus eksponatų grafikos skyriuj yra davęs Rimša Petras. Jo tikroji profesija — lipdyba, bet jis neniekina ir grafikos. Pirmoj vietoj pažymėtinos čia dvi serijos viso alfabeto inicialų. Statieji inicialai — tikrai dailūs; apie įžulniuosius, deja, to pasakyti negalima. Per didelis jų palinkimas gadina įspūdį. Dailūs taipgi jo „Ex libris", „Seno Vilniaus gatvelė", „Šv. Motina Aušros Vartų", iš ciklo „Karas" ir kt. Iliustracijose Pr. Mašioto knygai „Žiema ir vasara" keturių metų dalių simboliai, kaip jau tos knygos recenzijoj esam nurodę, yra nevykę.

Bet užvis gražiausių grafikos dalykų yra davęs Zikaras Juozas. Jo „Į kitą pasaulį", „Po kryžium", „Naujas gyvenimas", „Gyvenimo galas", „Kas pjauna, o kas sėja" yra tikri šedevrėliai.

Po grafikos eina kataloge lipdyba. Jos, deja, šioj parodoj buvo labai nedaug, o dar mažiau tikrai gražių dalykų. Didžiausiu mūsų skulptorium kritikos buvo pripažintas

Rimša Petras. Deja, per karą jis pasirodė mažai produktyvus, nes naujų dalykų teišstatė parodoj vos tris: monstrualę savo „Paukštę“, kuri teisingiau būtų pavadinus „Baidyklė“, modernizuotą, bet nedarantį įspūdžio „Skausmą“ ir du modernizuotu knygoms „Ramsčiu“. Visi kiti gražesni jo dalykai, kaip štai: „Lietuvos mokykla 1864—1904“, „Artojas“, daili „Golgota“, gerai sumanyta, tik blogai įvykdyta „Kova“,— vis tai seni, ne kartą matyti kitose parodose dalykai.

Zikaras Juozas yra davęs tris tikrai aktualius ir dailius dalykus. Tai idealiai dailiai išpildyta „Lietuvos laisvė“, puikus bareljefas „Ant vieškelio“, parodąs susitikimą žabų glėbį velkančio proletaro su dumiančiu puikiam vežime buržuju, ir galop „Už nepriklausomybę“— krintąs sužeistas kareivis. Tai vienatinis parodoj dalykas iš taip gausių svarbiais atsitikimais karo metų.

Dailus taip pat „Vaikiukas su šuniuku“. Gana gražus ir „Kristus“; gaila tik, kad per daug miniatiūriškas. „Dievo Perkūno“ vykusiu negalima laikyti, o jau nuo šlykščios grupės „Išgelbėk mus“ tikrai reiktų prašyti menininko, kad jis išgelbėtų mus nuo žiūrėjimo į panašius tikrai pagoniškus ir net blevyzgas žadinančius lipdybos dalykus.

„Francesko da Rimini pragare“, padaryta iš medžio, nekokį daro įspūdį. Visai kitaip atrodytų, jei būtų nulieta iš gipso.

Apibendrindami galime pasakyti, jog Zikaras turi didelį talentą, bet ne visada moka pasirinkti tinkamą siužetą.

* * *

Dekoracijos skyriuj tefigūruoja vienas Varnas, davęs našystinių rūbų ir puošybos sumanymų vaidytinei pasakai „Kvailiukas ir du karalaičiai“. Norint turėti supratimą apie tas dekoracijas, būtinai reikia pačiam jas matyti. Žodžiais aprašyti tai negalima.

Tiek čia fantazijos, drąsumo, sumanumo ir jumoro; Varnas, matyt, čia yr įdėjęs visą savo sielą, fantaziją ir talentą.

Mažyčiam keramikos skyriuj pasižymi originalūs, dailūs, bet nepraktiški Rimšos Jurgio gėlių indeliai, nes jų autorius neatsižvelgė į elementarius, iš fizikos visiems žinomus pastovumo dėsnius.

Be to, trūksta tiems indeliams ir lietuviškumo žymių.

Brazdžio Prano yra irgi nemaža dailių dalykų; jie kad ir nėra taip išdailinti, kaip Rimšos, bet juose yra daugiau tautiškumo. Ypač gražus „Vazos piešinys“.

XI

Pritaikomasis meno skyrius buvo parodoj vienas turtingiausių. Galėjai čia matyti įvairių įvairiausių išdirbinių iš medžio (lazdų, šaukštų, peilių, spaustukų, samčių, kultuvėlių, stovylėlių ir t. t.), visokių audinių ir kitokių moterų darbelių. Vien juostų čia buvo rasit apie tūkstantį. Žiūrint į jas net akys raibo: tiek matei visokių raštų, išvedžiotų įvairiausiomis varsomis. Paminėti viską trumpam straipsny tiesiog nėra galima. Pažymėsim tik tuos dalykus, kurie mums labiau puolė į akį. Čion pridera Buračų šaukštai, lazdos, Urbono J. spaustukai, nežinomo autoriaus medinė gyvatė, dailūs Ilekio Pr. ir Daugelavičiaus medžio dirbiniai, J. Ruškio „Vytis", Šeškevičiaus kanklės, V. Ogelos stovylėlė „Prie savo tikslo" ir kt. Iš audinių pažymėtini Jurkšienės, nežinomos audėjos iš a. a. dr. Bukonto rinkinių (Nr. 1022—1023), nežinomos audėjos iš Trakų apskrities (Nr. 991—992), Pivašūnų valsčiaus mergaičių (Nr. 1251) ir kt. Iš juostų sunku yr nuspręsti, kuri gražesnė — tikriau bus pasakius, kad visos savotiškai gražios. Pažymėti verta tik nebent viena Rimšos Petro išausta mūsų spaudos atgavimui paminėti. Joje įausta šitoks tekstas: „1864 m. *rusų valdžia uždraudė mums spaudą: knygas, laikraščius. Spausdinom užrubežyje, slapčia gabenom. Valdžia už tai persekiojo ir labai baudė. Pagaliau nusileido ir spaudą pavelino* 1904 m. Audė Petras Rimša 1919 m." Iš tos juostos matyt, kad Rimša yr ne tik geras skulptorius ir piešėjas, bet ir gabus juostų audėjas.

Lankant pritaikomąjį meno skyrių, man paaiškėjo viena svarbi mūsų tautodailės ypatybė: yra tai mėgimas tiesių linijų, taisyklingų figūrų raštuose, aiškus piešinio išpildymas, vengimas chaotiškų suraizgymų, kreivų nenatūralių bruožų, lapų bei žiedų. Iš to plaukia savaime išvada, jog visokios naujoviškos impresionistiškos bei ekspresionistiškos piešimo manieros yra griežtai priešingos lietuvių menui, visai jam svetimos ir todėl negalinčios rasti nesugadintoje lietuvių tautos dvasioje jokio atbalsio. Gėrėtis tąja naujoviška meno abrakadabra tegali vien lietuviai, atskilę nuo savo tautos, nuo jos idealų, laikantieji savo „aš" ir asmeniškas „fanaberijas" aukščiau už viską, žmonės be tėvynės, be tikybos, be „saito ir brankto", palaidi individualistai, šalininkai teorijos, skelbiančios, kad me-

nininkams „viskas leista“, kad jų laisvė privalo būti absoliuti ir t. t.

Iš tokių moderniausių meno sekėjų tikėtis ko gera negalima. Jie turi naują logiką ir naują kalbą, kurios mes, senieji, nebesuprantam. Jiems vien terūpi mene revoliucija, atsikratymas tuo, kas buvo, arogantiškas niekinimas viso, kas pirm jų padaryta, pilniausia emancipacija iš po dvasios, religijos, moralybės ir gamtos įstatų, į nieką neatsižvelgiąs pseudotitanizmas ir pilniausis palaidumas. Iš čia ir plaukia jų nuodėmės prieš visokią realybę ir tikrumą — žalias dangus, geltonas vanduo, pasityčiojimas iš anatomijos kūnus ar figūras piešiant. Toks menas — tai ne lietuvių menas. Jo mums nereikia, nes jis būtų vien mūsų meno piktšašis, daugiau nieko.

XII

Baigdami šią buvusio meno parodos apžvalgą, negalim susilaikyt nepridūrę dar kelių bendrų pastabų.

1. Lietuvių tautoj esama palinkimo į meno kūrybą. Pradedant nuo piemenuko, sutrintais alksnio lapais sau botkotį bemarginančio, ar mergelės, sau juostą įvairiais raštais bepuošiančios, ir baigiant kaimo dievadirbiais — visur mūsų liaudyje atrasi įdomių pastangų kurti savotišką grožį ir net tam grožiui atitinkamų formų, apsireiškiančių tai dažnai pasikartojančiomis linijų bei figūrų kombinacijomis, tai savotiškų varsų parinkimu ir suderinimu, tai galop medžio ar geležies kryžių nepaprastai turtinga motyvų ornamentika. Visa tai rodo, jog mūsų tautos sieloj esama grožio kertelių, estetiškų palinkimų, kurie joj glūdi lyg sėklos žemėj, belaukdamos tik tam tikrų patogių sąlygų, kad galėtų sudygti ir suvešėti.

2. Toji liaudies siela su glūdinčiomis joje grožio galimybėmis, deja, mūsų kai kuriems menininkams lieka visai nežinoma ar užmiršta. Užuot ją tyrinėję ir pamilę, jie dažniausiai gyvena svetima dvasia, iš svetur atsineštomis idėjomis. „Kad ir nežmoniška — bet tik kitoniška“, tai ir gera, ir gražu. To šūkio, lyg kokios piktos dvasios apsėsti, jie užmiršta realybę, sau artimiausius asmenis, didžiausius tėvynės vargus ir liūdesius ir tesuka galvą apie tai, kaip čia labiau nustebinus žmones savo naujų paveikslų keistumu, nepaprastumu, kaip čia privertus visus tais paveikslais stebėtis. Kad publika, juos išvydus, krai-

pys galvą, šypsosis ar tyčiosis, tai nesvarbu, bet tik apie juos kalbėtų, kad ir kuo blogiausiai. Taigi moderniems menininkams menas nėra *grožio kūrimas,* bet *naujumo* mene ieškojimas.

3. Beieškodami to naujumo nauji menininkai, nejustinai apleidę tikrą grožį, atsiduria bjaurumo srity ir, čion patekę, rausiasi bjaurume, lyg žinomi vabalai mėšle.

Galutinis to žygio rezultatas — modernūs paveikslai, kur grožio belieka koks 1%, o bjaurumo — 99%. Pigu suprasti, kokį įspūdį išsineša paprastas nesugadinto skonio žiūrovas; grožio tuose paveiksluose jisai visai neįstengia įspitrėti, jis temato tik jų šlykštumą.

4. Pakeitimas *grožio ieškojimo naujumo bei keistumo ieškojimu* yra pamatinė naujo meno nieko gero nelemianti klaida. Tuo keliu einant, tegalima prieiti meno karikatūra, ne grožis.

5. Tikras kelias į grožį — tai išmėtytų gamtoj grožio elementų sintezė. Turim, pvz., 10 dailių vaikučių, kiekvienas dailus savotiškai. Bet vienas turi ypač dailias akis, antras — lūpas, trečias — plaukus, ketvirtas — kaklą, penktas — smakrą ir t. t. Jei menininkas nori nupiešti idealiai gražią vaiko galvelę, tai savo paveikslui tegu duoda pirmojo vaiko akis, antrojo lūpas, trečiojo plaukus ir t. t. Tai ir bus grožio sintezė. Tas pat pritaikytina ir kitką piešiant, pvz., gamtos reginius. Mūsų menininkai, deja, tuoju metodu kažkodėl nesinaudoja. Jie yr pripiešę Lietuvos reginių, bet mums neteko matyt niekur nupiešto idealaus Lietuvos vaizdo, kur įvairių sričių grožybės būtų dailiai sujungtos, susintetizuotos.

6. Maža to — mūsų menininkai ne tik nėr bandę gražią mūsų gamtą sintetizuoti bei idealizuoti, bet nėra parodę net paprasto rūpesčio aplankyti gražiausius Lietuvos kampelius, pasigėrėti gražiausiais mūsų krašto reginiais. Keistas dalykas — to pat Kauno ar Vilniaus apylinkėse tiek yra puikių puikiausių reginių, kurių mūsų menininkai tebėr nepastebėję ir savo studijų objektais nepasirinkę. Jų nupiešti Lietuvos reginiai dažniausiai esti niekuo nepasižymintieji, jokio ypatingo gražumo neturintieji ir todėl žiūrovui visai neįdomūs. Tiesiog matyt, kad menininkai jų sąmoningai nesirinko, piešė pirmutinį, kurs pakliuvo, o ir tą patį bepiešdami dar savotiškai sukraipė, sudarkė, esamą grožį užtrynė ir nesamo jame bjaurumo, lyg ko gera, pridėjo. Tai ypač žymu pas Galdiką.

7. Kaip su ypatingu mūsų gamtos gražumu, taip lygiai

elgias mūsų jauni menininkai ir su siužetų aktualumu: ir vieno, ir kito jie tiesiog nemėgsta. Įvyko karas, žmonės vargo, liejo ašaras, gausiai kraujas plaukė. Tėvynė buvo pavojuje nuo vokiečių, bermontininkų, bolševikų, lenkų ir vidujų priešų. Būta garsių žygių, kruvinų mūšių, būta tautinių iškilmių, demonstracijų. *Pro visa tai mūsų menininkų ramiai sau praeita,* nė viena akim nesiteikta pažvelgti. Dėl ko?—„Tai, girdi, neįdomu",— atsakė mums vienas jų. Dėlei to visoj parodoj ir tematėm vieno tik Zikaro „už nepriklausomybę" bekrintantį Lietuvos kareivį. Ačiū menininkui ir už tai. Jei ne jis, tai publika būt galėjus teisingai manyti, jog visi mūsų jauni meno kūrėjai yr be sielos, be širdies, be tėvynės meilės, nelyginant senovės pagonys, kuriems pats šv. Paulius prikaišiojo, kad jie esą *sine affectione* — bejausmiai.

8. Mūsų tautai labai brangus religinis menas. Tūkstančiai kryžių, šimtai koplytėlių, pripildytų visokių šventųjų stovylėlių, tai aiškiai liudija. Bet parodoj religinio meno kaip ir nebuvo. Galdiko ofortas „Nukryžiuotasai" ir Zikaro mažytis medalionėlis su Kristaus galva — tai ir viskas, nes P. Rimšos „Golgota" ir Šimonio „Angelų karalienė", kad ir gražūs dalykai, bet tikram religiniam menui priskaityti negalima. Tai vėl parodo, kad mūsų menininkai *net ir laisva valia Dievui patarnauti nenori. Religiniai* siužetai jiems taip pat, matyt, neįdomūs, kaip ir *patriotiški.* Tai yra faktas, konstatuotas jau senesnėse parodose, kurs pasikartojo ir šioje. Vadinas, mūsų meno kūrėjai neatjaučia tautos sielos, negyvena bendru lietuvių gyvenimu, tautos idealai jiems svetimi, kaip ir jų idealai svetimi tautai. Kasgi tat belieka? Belieka nebent išreikšti pageidavimas, kad bažnytinis menas, neradęs darbuotojų tarp civilių menininkų, rastų jų bent jaunoje kunigijoj. Tepaima ji savo globon religinę tapybą ir lipdybą, teatsiduoda jai visa širdimi, teišpuošia savo kūriniais mūsų bažnyčias, pašalindama iš jų vien „užsakymui" darytus šabloninius šventųjų paveikslus ir stovylas. Meno darbas, kaip niekam neardąs ramybės, kunigui kuo labiausiai pritinka. Turėjom tarp kunigų garsių rašytojų, filologų, mokslininkų, politikų, teatsiranda nūn naujoj nepriklausomoj Lietuvoj ir kunigų menininkų, religinio meno mylėtojų ir kūrėjų.

9. Meno kriterijų klausimas mūsų literatūroj lig šiol nebuvo kaip reikiant iškeltas. Daugumas menininkų su Varnu mano, kad grožiui matuoti nėra masto. Dėlei to,

girdi, kiek esą menininkų, tiek ir įvairių grožio supratimų. Mums matos, čia ne viskas tiesa. Iš to, kad grožis, būdamas nematerialus dalykas, negalima materialiu kokiu *kalometru* (nuo κάλλος — grožis) matuoti, visai dar neišeina grožį [laikyti] esant absoliučiai laisvą, nuo jokių normų nepriklausomą. Tai netiesa. Būdamas žmogaus padaras, meno grožis niekam kitam, tik žmogui ir skiriamas. O žmogus turi ne vien dvasią, bet ir kūną. Taigi *meno grožio uždavinys — patenkinti ne vien žmogaus protą, mintį, bet ir jo kūniškus jausmus, būtent regėjimą*[9]. Jei meno kūrinys nepatenkina abiejų tų žmogaus pusių (regėjimo ir minties) drauge, tai jis jau nebebus *dailus*. Dailiausiai nuteptas paveikslas, bet reiškiąs nedorą ar šlykščią mintį, lygiai kaip ir kilniausią mintį reiškiąs paveikslas, bet nuteptas taip, kad akis nieko negali įspitrėti nei susekti,— abu turės būt pripažinti nevykusiais, nes nepatenkins žmogaus jausmų. Taigi, tikrai sakant, meno dalykai turi tam tikrą grožio mastą — būtent *patį žmogų: homo est mensura artis*. Bet tas žmogus reikia imti *visas, pilnas*, nesuskaldytas į dalis, su *siela ir kūnu*, su protu ir su akimis. *Žmogus, fiziškai ar dvasiškai apakęs, jau nebegali būti meno mastu bei kriterijum*. Aklybė, ar ji bus šiokia, ar tokia, visada kliudo žmogui tikrą grožį matyti. Ir priešingai: juo kas turi geresnį regėjimą, juo yra laisvesnis nuo visokio daltonizmo, juo jis geriau atjaus ir nuspręs meno grožio laipsnį.

Bet natūralus žmogus, kol jis lieka pats vienas, savy užsidaręs, niekad nebūna pilnas žmogus, žmogus kaip reikiant. Tobulu žmogum jis tetampa, tik kuomet visiškai susijungia su visokio grožio šaltiniu — Dievu. Tuomet toks žmogus, būdamas Dievo malone *sudievintas*, virsta pilnu žmogum ir tampa absoliučiu, neklaidingu meno grožio kriterijum.

Iš čia savaime plaukia išvada: ir menininkai, ir meno kritikai, vieni, norėdami sukurti tikrą meno dalyką, antri — tikrai grožį mene atjausti ir suprasti, turi stengtis tapti *tobuli, sudievinti*, Dievu persisunkę. Tuomet menininkai jau nebepieš, kas jiems užėjo ant seilės, bet, prieš imdami teptuką į rankas, klausis Dievo: Viešpatie, ar tai, ką aš ketinu piešti, atsako tavo valiai? Taip elgdamiesi jie ir siužetų pasirinkime bus atsargesni, ir pačiame piešime

[9] Mes čia kalbam vien apie meną, neliesdami muzikos, kurios tikslas — patenkinti žmogaus *girdėjimą*.

bus rūpestingesni, nes *pieš ne sau, ne savo garbei, bet Dievui.* Jie jausis tuomet esą vien įrankis Dievo rankoj, kaip teptukas kad yra įrankis jų rankoj. Tuomet ir jų kūriniai, toje kilnioje dvasioje pradėti ir užbaigti, spindės nebežemišku grožiu, kuriam turės nusilenkti visi žinovai ir visi kritikai.

Tokio meno, deja, mes neturime, bet tvirtai tikime, kad jo susilauksime; jei tik į jį eiti panorėsime. Duok, Dieve, kad tai įvyktų kuo greičiausiai.

1921 METŲ MENO PARODA

I

Ji turėjo du skyriu: pirmame buvo surinkta seni M. Čiurlionio paveikslai, antrame — dabartinių menininkų: Bičiūno, Didžioko, Galdiko, Kalpoko, Mesenbaumo, Petrėno, Titelbachaitės, Šimonio, Sklėriaus, Varno, Žmuidzinavičiaus.

Kas nėra matęs Čiurlionio kūrinių, tas galėjo šioj parodoj patenkinti savo smalsumą. Peržiūrėjęs keliasdešimt jo paveikslų, užtektinai pažino jo mėgstamiausius siužetus, jo labiau numylėtąsias varsas ir patį jo tapybos būdą. Bet nieku gyvu nesugebėjo atspėti, kaip tie paveikslai atrodė prieš keliolika metų pirmose Lietuvos meno parodose. Nes tuomet jie žėrėjo gyvomis varsomis, o dabar visi nuostabiai nublukę, jų dažai apsitraukę kažkokiu mirties šydu, beliko iš jų vien keistokas pilkai žalsvas ultramarinas. Įėjęs didelėn parodos salėn, gauni įspūdžio, lyg ši viena negyva varsa Čiurlionio ir tevartota. Rusas, atsiminęs garsųjį dramos asmenį *„niekto v sierom"*, galėtų visą Čiurlionio kūrybą apibūdinti vienu žodžiu: *„nečto seroje"*. Kai kurie paveikslai ne tik supilkėjo, bet ir visai nusitrynė. Tačiau toje pilkoje lyg velionių veidas, negyvoje paveikslų masėje tebespindi po senovei lyg pirmojo dydžio žvaigždės neužmirštami „Zodiako ženklai", stebina slėpiningas „Rex", verčia stabtelt pranašinga „Vyčio" vizija.

Visa tai rodo Čiurlionį turėjus gyvą fantaziją, didelį talentą, bet drauge ir nemaža puikybės. Jo siekta, kas nepasiekiama, norėta balsų harmonija varsomis reikšti, jo ieškota *savas grožis, savas Dievas, savas kultas, savi religijos ir doros principai.* Šie pastarieji, rodos, ir bus nuvedę nelaimingą ieškotoją beprotybės bedugnėn, kurioj žuvo jo talentas ir jis pats. Dr. I. Šlapelio bandymas „Sek-

mosios dienos“ 11 numery apsupti Čiurlionio beprotybę kažkokia dausų aureole vargiai ką bejtikins. Kad tarp genijaus ir bepročio buvo ir bus jokiais sofizmais, jokia daktariška retorika neužtrinamo skirtumo, tai yra savaime aišku. Įrodinėti tai būtų laužtis į atviras duris. Mes nė nemanom ginčyti, kad Čiurlionis galėjo turėti genialumo. Bet nei dr. Šlapelis, nei kiti gydytojai nėra dar kol kas įrodę, kad genialumas vestų žmogų į beprotybę. Jei genialus vyras virsta bepročiu, tai čia kaltas ne jo genialumas, tik jojo nepažabotas, per daug „autonomiškas“ gyuliškumas, einąs iš nusikratymo principų *„génie oblige“*. Tas glūdįs kiekvienam žmoguje gyvuliškumas ir yra dažniausiai genijų žudytojas. Sykį genijus pasisako: „Man, genijui, viskas leista, aš esu anapus bloga ir gera“, jis tuomi pat, lyg netekęs lygsvaros lakūnas, ima neišvengiamai slinkti žemės purvan ir beprotybėn. Ir juo aukščiau jis buvo iškilęs, juo žemiau žlunga. Tai yra bendras gyvenimo dėsnis: *corruptio optimi — pessima.* Mes labai būtumėm dėkingi dr. Šlapeliui, jei jam pavyktų faktais įrodyti, kad tos „korupcijos“ Čiurlionyje nėra buvę, kad jis visą amžių yra skaisčiai gyvenęs. Išaiškinti tą dalyką tegalėtų vien platesnė jo biografija, kurios, deja, dar neturim.

II

Nuo mirusiųjų eikim prie gyvųjų. Šie pastarieji yra davę šiai parodai žymiai mažiau negu pernykštėj. Ar čia kaltas mūsų menininkų aptingimas, ar parodai paskirtos vietos ankštumas, mes neapsiimam spręsti. Konstatuojam vien faktą, kad šioj parodoj — ar, tikriau sakant, *parodėlėj* — naujų paveikslų maža, o gražių dar mažiau.

Iš menininkų, grožiu visai nesirūpinančių, pirmoj vietoj tenka pažymėti V. Bičiūnas. Jo šiemetis „Parsifalis“ kompozicijos žvilgsniu labai primena jo pernykščią odalisę „Hareme“. Pozityvi „Parsifalio“ pusė — tai bent kiek harmoningesnių varsų parinkimas ir siužeto naujumas. Kituose jo paveiksluose ir to nėra. Pvz., pernai buvo jis išstatęs savo gana įmanomą vilką. Grįždamas šįmet prie to siužeto, jis davė vėl vilką, tik žymiai didesnį, „geležinį“, bet drauge ir kur kas šlykštesnį, nes iš snukio labai panašų į kiaulę. Gyvas vilkas, pamatęs šį savo portretą, be abejo, pabėgtų nuo jo staugdamas.

Nepatenkintas, matyt, keistomis pernykštėmis „Dziadų“ iliustracijomis, Bičiūnas davė šįmet vėl keletą naujų. Bet skirtumo tarp jų nematyti: visos lygiai negražios. Mat Bičiūnas tepripažįsta tik vieną tapybos būdą — kleksais. Dėlei to jis ir galima laikyti pirmutiniu mūsų „kleksininku“. Meno rūmai pernai ir šįmet yr nupirkę keletą tų bičiūniškų kūrinių, manydami turbūt, kad Meno rūmuose gali rasti vietos ir *meno karikatūros*. Publika pasirodė gudresnė, nes nė vieno iš jų nenupirko. Iš čia galima tikėtis, kad vienatiniu Bičiūno paveikslų pirkėju ateity bebus vis tie patys Meno rūmai. O dėl mūsų, tai mes jų ir veltui duodami neimtumėm.

Tas pat pasakytina ir apie Galdiko tapybą. Šis jaunas menininkas kai nori, gali duoti ir labai dailių paveikslų. Bet, nelaimė, jis pastaruoju laiku yr nežinia dėl ko susirgęs aštria *kalofobijos* (grožio neapkentimo) liga. Dėl josios beveik visi šiemečiai Galdiko paveikslai išėjo negražūs, nenatūralūs, kažkokie „suktiniai“. Vargšas menininkas nebeįstengia padaryti nė vieno nesukraipyto bruožo. Pasirinkus kokį objektą nupiešti, menininkui reikia išvesti įgimtas to objekto kontūras, bet, žiūrėk, kažkoks kipšiukas ims ir nusuks jo teptuką į šalį. Per tai vietoj tiesios linijos išeina kažkokia kreiva, vingiuota, suktinė. Tatai ir nenuostabu, kad pas Galdiką viskas susukta: ir žmonės, ir medžiai, ir grybai, ir kitkas. Tuo nelemtu susukimu sugadintas ir pats gerasis Galdiko paveikslas „Grybautoja“. Autoriaus, be abejo, norėta čia nupiešti Lietuvos bobutė, jos vietoj išėjo kažkokia ragana ar rusų Baba Jaga. Kam reikalingas tas paveiksluose „suktinumas“, mes nežinom. Jei juo norėta publiką nustebinti, tai tikslas nepasiekta, nes jis lankytojų akių į save nepatraukė. Savo sveiku, nesugadintu grožio pajautimu jie teisingai pamatė čia vien bejėgę originalumo pastangą ir praėjo pro tuos naujo meno „kuriozus“ šaltai, neparodydami nė mažiausio jais susidomėjimo. Apie jų pirkimą nėr kas nė kalbėti. Vadinas, Galdikas patsai sau savo paveikslus piešia, pats vienas jais ir gėris. Ar jis piešia juos „užsimerkęs“, kaip spėja „Sekmosios dienos“ kritikas, mes nežinom, bet kad jis dar „nesurado savęs“, kad jis „kartais esti futuristas, kartais impresionistas“ ir kad jam „trūksta vedamosios minties“, tai visai tiesa. Iš Galdiko, kaip ir iš Bičiūno, galima vien pasimokyti, kaip nereiktų paveikslai piešti.

III

Tikrasis menas parodoj prasideda nuo Kalpoko kūrinių. Jų nedaug, keli portretai ir pora Romos ir Šveicarijos reginių. Bet visi jie ir savo varsomis, ir technika daro malonaus įspūdžio, ypač paties menininko autoportretas. Įdomiai nušviestas „Panteonas" irgi traukia akį, tik trūksta jam grandioziškumo išraiškos. Moterų portretuose pažymėtinas tapybos švelnumas, gaila tik, kad originalų veidai pasirinkta gana paprasti, neturį tikrų moteriškumo žymių. Žiūrovas mato juose vien moteriškės kūną, bet neranda moteriškės dvasios, to, ką Goethe vadina *„das ewig Weibliche"*.

Sklėrius yra davęs porą gana įmanomų etiudų, ypač vykęs — didysis. Neblogi būtų Vaižganto ir Kiršos portretai, tik, nelaimė, menininkas, norėdamas pasirodyt originalus, pasirinko kažkokias palšas, nublukusias varsas, taip, kad abu portretu atrodo lyg šydu aptrauktu arba pieštu prieš kokį tūkstantį metų. Nepaprastumo čia tikrai esama, bet gražumo vargiai kas bejspitrės.

Mažiausia gražumui yr nusidėjęs K. Šimonis. Išskyrus jo „Varsų žaismus", sraigėtą „Skausmą", Čiurlioniu atsiduodančią „Preliudiją", nevykusius „Aidus", kiti visi jo kūriniai traukte traukė žiūrovų akis ir padarė Šimonį simpatingiausiu publikai menininku. Jo paveikslais ilgiausiai gėrėtasi, jų daugiausia ir išpirkta.

Šimonio salėje pirmiausia puola į akis du jo didoku paveikslu, pavadintu „Kelias" (I ir II). Jų vidury — aukščiausis uolynas, apačioj iš šalies — mažutytis namukas. Tai žmogaus gyvenimas. Uolynas neleidžia jam toliau žengti. Bet žmogus suranda kelią per tą uolyną ir pamato tolimuosius žavinčius akipločius. Puikus pamokslas šios gadynės ištižėliams: „Būkit, vyrai, pilni energijos ir ženkit pirmyn, nugalėdami visas kliūtis". Ne mažiau aktuali ir „Praeitis ir ateitis". Praeitis simbolizuota čia slėpiningu nebegyvu sfinksu, ateitis — senovės kriviu, vedančiu jaunąją Lietuvą į saulę, kurios dugne matyt vilniškio Gedimino kalno siluetas. Ir siužetas, ir išpildymas pilni originalumo.

Didžiuliame ir viename iš gražiausių paveiksle „Garbė Dievui aukštybėse" žavi žiūrovą gyvas, dvasią dangun keliantis misticizmas. Tai yra paveikslas, kurį gali šimtą kartų žiūrėti ir vis rasti jame ko nors nauja. Gaila tik, kad viršus jo truputį neaiškus, ypač šviesai iš šalies krintant. Šimonio „Pavasario", „Vasaros" reginiai yra grynai fan-

tastiški, kaip ir pas Čiurlionį; skirtumas čia tik tas, kad Čiurlionis stebino paveikslų keistumu, o Šimonis žavi tikru jų gražumu. Šimonio medžiai ir žolės žiedai kad ir nerealūs, tačiau savo varsų gyvumu, linijų harmoningumu ir kažkokiu savotišku švelnumu teikia šimtakart didesnio estetiško pasigėrėjimo negu panašūs Čiurlionio kūriniai.

Negalima praeiti nestabtelėjus ir prie Šimonio „Atlantidos karalaitės". Daug čia fantazijos, bet, Atlantidai esant mums maža težinomai, ir pati jos karalaitė, kad ir įdomi, sužavėti visai mus neįstengia. Užtat nuo jo dviejų „Pasakų" sunku atsitraukti. Jos tiesiog žavi, ypač antroji. Tokiu kompozicijos originalumu, tokiu išpildymo švelnumu ir tokiu varsų gyvumu retas menininkas tegali pasigirti.

Iš mažesnių jo paveikslų pasižymi savo dailumu „Aukštybėse", „Auka", „Paukštės sekėjas" ir kt.

Daugelis mano Šimonį esant Čiurlionio sekėją. Mums matos, tai netiesa: jis jau piešė à la Čiurlionis, dar visai Čiurlionio nematęs. Teisingiau bus pasakius Šimonį esant menininką, kad ir savitą, bet Čiurlionio tipo. Skirtumas tarp jų dviejų greičiausiai bus tas, kad Šimonis — sveikas talentas, Čiurlionis — liguistas. Abudu juodu yra „ieškotoju"; bet Šimonis ieško užvis grožio, nes jį myli labiau negu save. Čiurlioniui grožis buvo tik vienas iš daugelio jo ieškinių, todėl jis jam ir nebuvo visos sielos atidavęs. Čiurlionis mylėjo daugiau save, savo aš, savo nuotaiką, savo svajones, todėl ir nenuostabu, kad pražudė save. Be to, daug jame buvo iš Varšuvos atsineštos fanaberijos. Varšuvos įtaka blogai pasireiškė Čiurlionio psichikoj. Ji, galima sakyti, jį ir pražudė. Šimonis gi yra tikrai savitas, niekieno nesugadintas talentas. Jis jau daug yra davęs, bet galima laukti, kad ateity duos dar daugiau.

Mesenbaumas, pasirodęs parodoje pirmą kartą, yra davęs keletą portretų. Jie gana įmanomi, ypač didesnis — jaunos lietuvaitės, gaila tik, kad veidui menininkas pasigailėjo šviesos. Be to, Mesenbaumo portretams trūksta technikos ir ekspresijos.

Tuo žvilgsniu Varno portretai stovi nepalyginamai aukščiau. Kaip jo pernykščiai Jablonskio, T. Žilinsko, taip ir šiemetis A. Smetonos portretas reikia laikyti puikiai autoriui pavykusiu; yra tai tikra šios parodos pažiba. Kai kam patiko šiųmečiai Varno peizažėliai. Mums jie, deja, nepadarė žymesnio įspūdžio. Varnas yra žmogaus veido

meistras. Portretai ir net karikatūros — tai tikra jo kūrybos sritis. Kaipo portretistas, jis žymus, bet peizažo srity jis, regis, aukščiau vidutinumo nepašoks.

Peizažo meistru kaip buvo, taip ir tebepasilieka pas mus vienas Žmuidzinavičius. Šiemet jis davė vieną didelį paveikslą —„Sužeistas vadas“ ir keliolika mažesnių. Visi jie gražūs ir įdomūs, bet lankytojų akis daugiausia atkreipia „Sužeistas vadas“. Platus ir dailus žiemos reginys. Dugno vidury lietuviškas kryžius, žemėj po juo guli parkritęs vadas, kraujas sunkiasi iš jo šono. Jam teikia pirmutinę pagalbą jo adjutantas bei karininkas. Dešinėj stovi sargyboje kareivis. Tai pirmutinis didesnis paveikslas, kurio siužetas imta iš mūsų karo epizodų. Menininkas tikrai vertas padėkos ne tik už pasirinkimą šio taip aktualaus siužeto, bet ir už dailų jo išpildymą. „Sekmosios dienos“ kritikas prikiša, kad „figūros silpnai padaryta“. Mes to silpnumo visai neradom. Tokiame peizažinio tipo paveiksle figūros kaip tik tokios tinka. Pridavus joms portretinį konkretesnį charakterį, dingtų paveikslo harmoningumas. Figūros išeitų sau, peizažas sau — nebebūtų vienybės.

Be šių senesnių menininkų, randame parodoj keletą ir debiutantų. Čion pridera Didžiokas, Titelbachaitė, Petrėnas. Iš kelių Didžioko etiudų matyt sveiko talento žymių. Moka jis išreikšti žmonių fizionomijas ir sugauti jų panašumą.

Titelbachaitė — pasirodžiusi su keliais peizažais — yra linkusi į ekspresionizmą. Spręsti apie jos talentą nedrįstame, per maža dar ji yra davusi save pažinti.

Petrėno futuristiškuose bandymuose nematyt nei skonio, nei „linijos pajautimo“, nei talento; kyšo tik viena nesuvaldoma fanaberija bei rusiškoji „deržanije“. Jis ne menininkas, bet meno „štukų“ rodytojas.

Tas pat pasakytina ir apie Jomanto plakatą, kurį „Sekmoji diena“ yr pavadinus „geriausiu kultūriniu plakatu“. „Geriausiu“ jis galima pavadinti nebent dėl to, kad nieks kito šlykštesnio parodai nėr atsiuntęs.

IV

Tuo ir būtumėm galėję baigti šiemetės parodos apžvalgą. Bet jos rengėja Meno kūrėjų draugija, užuot uždariusi parodą gegužės 18 d., kaip buvo žadėjus, pratęsė ją toliau, papildžius pernykščiais ir net senesniais meno kūriniais.

Tuo būdu susidarė lyg antroji paroda. Joje pirmą vietą užima Žmuidzinavičius, davęs daugiausia ir gražiausių paveikslų, kaip štai „Senos kapinės“, „Šviesoje“, „Nemunas prieš audrą“, „Neris ties Vilnium“ ir kt. Jais negalima atsigėrėti. Tiek čia šviesos, savito grožio, pamylėjimo savo krašto ir apskritai gamtos.

Varnas vėl žavi savo tikrai klasiškais dr. Basanavičiaus, Žilinsko, Jablonskio, Smetonos, Vytauto portretais.

Net ir Galdikas, lyg darydamas atgailą už savo šiemečius menui nusidėjimus, išstatė savo dailias „Alyvas“, puikų fantastišką pilies sargą, originalų velnią, bebarstantį akmenis Lietuvos laukuose, ir kt.

Vienas tik Šimonis liko nuskriaustas. Jo dailiausi paveikslai, būdami išpirkti, dingo, jų vietą pakeitė keli nevykę pernykščiai fantastiškos gamtos reginiai su mėlynais ir raudonais sukraipytais medžiais. Net ir pati gražioji jo šiemetė pasaka, būdama perkelta kiton vieton ir kitaip nušviesta, yra nemaža nukentėjus grožio žvilgsniu. Žiūrovas, nematęs Šimonio pirmųjų paveikslų, iš šios, antrosios, parodos gali išsinešti klaidingą nuomonę apie šį žymų mūsų menininką.

Iš naujų paveikslų, išstatytų šioj, antroj, parodoj paminėti verta dar Mesenbaumo keli nauji portretai ir vienos Kauno gatvelės gana nusisekęs reginys.

Bendra išvada, abi parodas aplankius, yra ši: menininkų Lietuvai nestinga, tarp jų yra ir tikrų talentų, bet, deja, ne vienas iš jaunųjų daugiau myli save, savo fanaberijas negu tikrą meną ir grožį.

EKSPRESIONIZMAS MENE IR POEZIJOJE

Pernykštė 1920 m. mūsų meno paroda Kaune yra gan aiškiai parodžius, jog naujosios meno srovės, pramintos bendru ekspresionizmo vardu, ima reikštis ir pas mus. Ekspresionizmo įtakai yr pasidavę ne tiktai tokie debiutantai, kaip Pautienius, Švipas, Petkevičienė-Jablonskytė, bet ir žymesni menininkai — Galdikas, Varnas, P. Rimša ir kt. Dėlei to ir tariamės būsiant ne pro šalį gerbiamus skaitytojus arčiau supažindinus su ekspresionizmo geneze, ekspresionistų ideologija ir jų pretenzijomis meno reformos srityje.

I

Ekspresionizmas yra naujų laikų padaras. Jo vardą yr sugalvojęs prancūzų dailininkas J. A. Hervé, kurs 1901 metais „nepriklausomųjų menininkų salone" Paryžiuje yr išstatęs savo aštuonis paveikslus, pavadintus bendru vardu „Expressionisme". Vardas greit prigijo ir pati kryptis rado nemaža sekėjų ne tik Prancūzijoj, bet ir Rusijoj, Vokietijoj ir kitur.

Tačiau pasakyti, kad ekspresionizmas yr tapęs bendru šiandienio meno stilium, negalima. Jis nepretenduoja būti tuo, kuo yr buvus gotika viduramžiais ar barokas savo laiku. Ekspresionizme glūdi bendra šiandienės kultūros savybė — individualizmas, kurs ir suskaldė ekspresionizmą į įvairiausias rūšeles ir kryptis.

Dėlei to ekspresionizmas ir naujasis menas toli gražu nėra tas pats dalykas. Šalia ekspresionistiškos krypties yra šiandieniame mene ir kitų krypčių, kurios arba neturi nieko bendra su ekspresionizmu, arba yra vien tolimi jojo atbalsiai.

Nenorėdami šios studijos per daug išplėsti, mes čia tekalbėsim tik apie ekspresionizmą tikra to žodžio prasme arba apie tuos šiandieniam mene elementus, kurie turi savy aiškių ekspresionistiškų savybių. Savo pastabas remsime daugiausia vokiečių ekspresionizmo teoretikų išvedžiojimais.

Kas gi yra ekspresionizmas savo esmėje? Menas paprastai apibrėžiamas kaipo sujungimas menininko sielos su tikrenybe *(Künstlerseele plus Wirklichkeit),* kaipo menininko sielos ir gamtos sintezė, arba, tikriau sakant, kaipo parodymas tam tikro asmens savotiškai perdirbtos tikrumos. Ši vidujai perdirbtoji ir aikštėn išvestoji tikruma neekspresionistiškame mene laikoma egzistuojanti nepriklausomai nuo menininko. Ta prasme kiekvieno meno rūšis yra visada *reliatyviai objektyvi.* Ekspresionistiškasis menas esti visuomet *reliatyviai subjektyvus,* objektyvumo nesilaikąs, jį sąmoningai neigiąs.

Ekspresionistas neturi noro nepriklausomos nuo jo tikrenybės reikšti; jam vien terūpi daugiau ar mažiau subjektyvūs tikrumos įvaizdai, savo paties vidujai pergyvenimai, dvasiška, absoliuti, esminė esamųjų daiktų pusė, ne tai, kas juose yra atsitiktinai individualu, bet kas yra bendra τὸ ἐπὶ πᾶσι κοινόν, t. y. dėsningumas, dieviškasis νόμος, viršpasauliniai, viršjausminiai įžvilgiai, vizionieriškai išvystos tikrenybės, metafiziški daiktų pėdsakai, ekstatiški sielos judesiai [1].

Ekspresionistas nenori būti „regimojo pasaulio vergas". Pasaulis, taria jis, „mums reikalingas vien tam, kad patys save geriau išvystumėm". „Pasaulis žmonėse vien teprasideda." Tuo būdu ekspresionizmas tampa „protestu prieš meno priklausomybę tam tikroms natūralumo bei grožio sąvokoms. Vietoj gyvojo grožio ir natūralios tiesos stoja ekspresionizme nuo natūralumo nukrypęs, bet užtat stipriai reikšmingas abstraktus formų sustingimas" [2].

Anot Brauno žodžių, „ekspresionizme žmogaus *aš* nugali objektą. Žmogus žvelgia vidun, po to mąsto apie tai, kas yr už jo; vadinas, dalykas tampa psichologiškais motyvais persisunkęs ir psichologiškomis kategorijomis tepagaunamas. Tuo būdu galima kalbėti ekspresionizme apie

[1] *Haufenstein.* Vom Expressionismus in der Malerei.— Berlin, 1919.— S. 49.

[2] *Worringer.* Kunst und Künstler.— S. 14.

tam tikrą psichizmą, kurs tačiau tėra tikras subjektyvizmas“ [3].

Pas kitus vokiečių ekspresionistus randam dar keistesnių pažiūrų. Pvz., P. Wertheimas, ekspresionistiško laikraščio „Das Kunstblatt“ leidėjas, deda šitokį apreiškimą: „Kaip chaosas negalėjo būti pavyzdžiu pasaulio sutvarkymui, kurio vaizdą Kūrėjas nešiojo savy ir kuris Jo minties veikimu tapo harmoninga realybė, taip ir menininkas turi iš naujo kurti, žiūrėdamas didžiosios harmonijos, kuri neišdildoma, nors profanams ir neprieinama, glūdi daiktuose. Kas yr juose pripuolama ir vien akiai tematoma, tas atkrinta ir iš dvasinio elemento, kuriuo yra forma kuriama nauja tvarka, vizionieriškai pagautas dailės dalykas“ [4]... „Tuo būdu,— tęsia toliau tas pats rašytojas,— aplink mus atsirado naujoji jaunuomenė, tie stipruoliai, kurie iš vergavimo mechaniškumui, iš tos tikros tamsybės veržiasi į dvasios šviesą. Jie tetrokšta šį pasaulį iš vidaus apimti, visus daiktus suprasti iš jų esmės, iš įgimtos jiems formos.“

Šį apreiškimą papildo P. E. Küppersas dar šiais žodžiais: „Žvilgsnis, kurs ilgą laiką telietė vien daiktų odą, skverbias nūn karšta pastanga per paviršių į daiktų esmę; jis nebeieško pavienių apreiškimų ir daugumos, bet didžio sujungimo, suprastinimo.., jam neberūpi praeinantieji, reliatyvūs dalykai, bet amžini ir absoliutūs, ne jų matomybė, bet esmė, ne jų pajautinė, bet dvasinė pusė“ [5]. O L. Coeltensas, vienas iš aiškiausių ekspresionistų mintytojų, atvejų atvejais kartoja, kad ekspresionizmas, kaipo antitezė priešekspresionistiškam menui, išreiškia ne tai, kas yra individualu, bet tai, kas yra bendra. Ekspresionistiškasai menas pašalina iš dalyko visą jam įgimtą vertę ir tepalieka vien gryną formą, kaipo paskutinę realybės kvintesenciją. Todėl daiktai ten išreiškiami vien paprasčiausiomis linijų kombinacijomis, kurios tetarnauja tiktai objektyviai paveikslo kompozicijai, virsdamos gryno stipraus dvasingumo simboliu. Ekspresionistiški paveikslai nesistengia gaminti erdvės iliuzijos. „Nesirūpinama ten nė perspektyva. Varsos netarnauja ten praktiškai daiktų matomybei, bet jos yra pačios sau.“ Ekspresionisto Hąu-

[3] *Braun.* Studien zum Expressionismus // Zeitschrift für Aesthetik und Kunstwissenschaften.— 1918.— N. 5.
[4] Von den inneren Gesichten // Das Kunstblatt.— 1917.
[5] Kunstauffassung und Weltgefühl.— Ten pat.

fensteino pasakymu[6], ekspresionistiškame mene dingsta šviesos, tono, natūralumo, kolorizmo kategorijos. Jų vietą užima sąmoningas „varsų barbarizmas“ *(das bewusst Barbarische der Farbe)*. Barbarizmas — tai ne koks prieštaravimo dvasios iššauktas žodis, bet tikras dalyko pažymėjimas. Ekspresionistai tyčia nori būt barbarai, nes „būti barbaru, giriniu žmogum, tai yra bent šis tas“,— sako Nolde.

Iš čia eina ekspresionistų pamėgimas primityvių daiktų formų (ratilų, kubų, keturkampių, trikampių, rulių), sustingusių linijų ir kontūrų, fanatiška pastanga reikšti magiškas žemės jėgas, jos vidujį dinamizmą.

II

Tuo, kas aukščiau pasakyta, ekspresionizmas yra užtektinai jau apibūdintas. Kad tas apibūdinimas atsako tikrai ekspresionizmo esmei, rodo ekspresionistų kūriniai mene ir skulptūroje. Natūralumo, erdvės, perspektyvos, varsų harmonijos ten nėra, o dar mažiau ten grožio, dvasiškumo, dėsningumo. Apie tai kalbama vien teorijoj, bet praktikoj to nė nebandoma siekti.

Kaip matėme, visi ekspresionistai žiūri į realybę neigiamai; pavieniai daiktai, individualūs apsireiškimai jiems nieko nesako, jų fantazijos nejudina; jiems brangu vien tai, kas daiktuose yra bendra, kas gaunama iš jų abstrakcijos būdu, taigi Platono *idėjos*, viduramžių *universalia*.

Bet kadangi kiekvienas protas abstrakcijos procesą atlieka savotiškai, tatai ir nenuostabu, kad ekspresionistai savo pažiūrose į meno metodus tarp savęs nesutinka ir mažne kiekvienas eina savo keliais, savo subjektyvių pažiūrų laikydamiesi. Vienas, sužinojęs iš geometrijos, kad visos figūros galima suskaidyti trikampiais, lieka sužavėtas tąja elementaria tiesa ir ima ją reikšti piešdamas savo paveikslus vienais trikampiais. Antras, išgirdęs iš gamtininkų, jog esama ištisų kalnų, sudėtų iš kristalėlių kubo pavidalu, mano suradęs bendrą daiktų savybę ir drauge naują metodą paveikslams piešti kubais, todėl ir skelbia pasididžiuodamas, kad dailės esmė esanti kubizme[7]. Trečias, žinodamas, jog tarp Platono idėjų ir žemiš-

[6] Das Kunstblatt.— 1918.— N. 3.

[7] Tos pažiūros kurį laiką yr laikęsis ir Čiurlionis, nes, pvz., vienam e savo paveikslų, norėdamas išreikšti sniegą, pavaizdavo *snieguoles kubais*.

kų daiktų nesą jokio panašumo, stengias savo paveikslus taip tapyti, kad juose nebūtų nieko, kas bent iš tolo galėtų priminti bet kokį žemišką daiktą.

Tuo būdu iš vieno ekspresionizmo ilgainiui atsirado šimtai jo rūšių ir rūšelių. Vienos jų sudarė aristokratišką kryptį, kitos laiko savo pareiga net ir ekspresionizme laikytis demokratiškų šūkių. Trumpai tarus, ekspresionizme nūn maždaug tiek yra rūšių, kiek pačių ekspresionistų. Ypač turtinga jų Vokietija. Ten yra atsiradus net atskira *krikščionių ekspresionistų kuopelė,* kuri ima reikalauti, kad Bažnyčia pripažintų tai naujai meno rūšiai pilietybės teisę ir įsileistų ekspresionizmą pačiuosna Dievo namuosna.

Kaip atrodo tasai naujas menas, galima matyti iš kolektyvaus vokiečių krikščionių ekspresionistų leidinio vardu „Der weisse Reiter" (Das erste Sammelbuch, herausgegeben von *Karl Gabriel Pfeil.* Düsseldorf, A. Bogel, 1920, 110 p. in-4). Rinkinys susideda iš eilėraščių, prozos ir paveikslų. Įsižiūrėkim į šiuos pastaruosius.

Štai Evaldo Dülbergo „Kristus alyvų daržely" (15 p.). Trys galvos, keliolika kubų ir juodas mėnulis kampe. Visi trys veidai lyg nulupti, be odos, iš vienų muskulų. Užmerktos apaštalų akys reiškia miegą. Kristaus veide jokios reikšmės. Josepho Urbacho trikampė „Kristaus galva" (23 p.) nupiešta baltais keliais bruožais ant juodo fono. Nei sopulio, nei minties, nei kito kokio jausmo ten nematyti. Leidėjo pažymėta, kad šis paveikslas yra Flechtheimo galerijos nuosavybė. Nepavydime jai tos keistenybės. Jei kas norėtų pamatyti tikrą šlykštumo šedevrą, tepažiūri į ten pat įdėtą E. Dülbergo „Crucifixus" (33 p.). Čia jau Kristaus veidas greičiau panėši į šikšnosparnio negu į žmogaus. Bjauriau pasityčioti iš religinio meno vargiai bau galima. J. Urbacho „Alyvų daržely" irgi viskas keista: Kristus stovi kažkaip isteriškai išsitempęs, iškeltomis, išskėstomis rankomis, o greta matyti nežinia iš kur atsiradusių dviejų gotiškų bokštų kontūrai. Siek tiek įmanomesnės E. Malzburgo „Stacijos", J. Thorno-Prikkero vitražai, J. Enselingo iš medžio drožta, bet egiptiškai stilizuota „Pieta". K. Kriete's vėliava tiktų nebent pravoslavų cerkvei dėlei savo grynai bizantiškos stilizacijos.

Įvedimas tokio meno mūsų bažnyčiosna būtų tikra jų profanacija ir žmonių piktinimas. Vokiečių katalikai vienu

balsu jį yr pasmerkę[8]. Mes jiems visai tame pritariam, nes įvedimas tokio meno prieštarautų neseniai paskelbtų Bažnyčios įstatymų Kodekso 1279-am kanonui, kuris skamba šitaip:

1. *Nemini licet in ecclesiis, etiam exemptis, aliisve locis sacris ullam insolitam ponere vel ponendam curare imaginem, nisi ab Ordinario sit aprobata.*

2. *Ordinarius autem sacras imagines ad fidelium venerationem exponendas ne approbet, quae cum probato ecclesiae usu non congruant.*

3. *Nunquam sinat Ordinarius in ecclesiis aliisve locis sacris exhiberi falsi dogmatis imagines vel quae debitam decentiam et honestatem non praeseferant, aut rudibus periculosi erroris occasionem praebeant.*

Jei formų primityvumas ir varsų barbarizmas laikoma ekspresionizmo pamatiniais elementais, tai to meno pranokėjais reikėtų laikyti mūsų dievadirbiai, nes pastarasis Žemaičių vyskupijos Sinodas, įvykęs 1752 metais Varniuose, taip apie juos atsiliepia:

„Plurimis in locis per Samogitiam divagantur imperitissimi sculptores, an verius Iconoclastae et Iconomachi, qui proprio marte effigies Sanctorum moliuntur, in papyro efformant, non tam speciem Divorum, quam monstra Lernaea ab omni sacra tradicione, habitu, gestuque ex toto se abhorentia, vili autem pretio simplicioribus obtrudentes graviter eis imponunt, unde optata pullulat materia multis vicinorum sectariorum cachinnis. Parochi locorum arguant, increpent tales, et confiscent, nisi specialem a Nobis produxerint licentiam[9]*".*

Labai gaila, kad tų XVIII amžiaus mūsų dievadirbių iš medžio droštų stovylų ir stovylėlių, dėl savo monstrualumo pavadintų Sinodo „monstra Lernaea", neužsiliko. Būtų įdomu jos sulyginti su šiandieniais vokiečių „Baltojo raitelio" kuopelės ekspresionistiškais paveikslais ir pažiūrėti, katriems priderėtų šlykštumo palmė. Skirtumas čia tik tas, kad XVIII amžiaus Žemaičių dievadirbiai dirbo šlykštynes meno nemokėdami, vokiečiai gi ekspresionistai daro tai sąmoningai, tyčia, iš noro pasižymėti savo modernumu ir originalumu.

---

[8] Žr. apie tai *T. B. Bovingo* C. S. B. straipsnį „Soll die Kirche der expressionistischen Kunst ihre Tore öffnen?" laikrašty „Theologie und Glaube" (1920, 1. Heft).

[9] Žr. Synodus Diecesana Miednicensis seu Samogitiensis anno Dni MDCCLII Diebus 4, 5 et Septembris celebrata, Vilnae, 13 p.

Šiaip ar taip, viena čia aišku, kad abu tik minėtu dvasiškos vyriausybės viešu pareiškimu mums parodo, jog ji toli gražu nėra indiferentė bažnytinio meno dalykuose. Anaiptol, dvasiškoji valdžia aiškiai nustato sąlygas meno dalykams, skiriamiems religijos kultui. Tos sąlygos yra šios:

1) meno dalykas neprivalo prieštarauti priimtiems Bažnyčios papročiams;

2) jis neprivalo prieštarauti tikėjimo tiesoms bei dorovės principams;

3) jis neprivalo duoti progos nemokytai liaudžiai daryti iš bažnytinio paveikslo ar stovylos pavojingų religijai išvadų.

Šie dvasiškos valdžios nusprendimai, išreikšti 1279-am kanone ir Žemaičių vyskupijos Sinodo nutarimuose [10], aiškiai pažymi, jog bažnytiniam mene nėra vietos nei principui „menas dėl meno", nei niekuo nevaržomam ekspresionizmo subjektyvizmui. Ekspresionistas neišreiškia objektyviai egzistuojančios tikrumos, kaip ji yra, bet piešia ją, kaip jis ją mato. Čia jau nebėra vietos objektyviai krikščionijos dogmų, dogmatiškų faktų ir su dogmomis surištų šv. istorijos įvykių realybei. Čia atidaroma durys pavojingoms klaidoms ir net tiesiog brukama faktiškos klaidos pamatiniais krikščioniško mąstymo ir gyvenimo klausimais.

Mes tikime, pvz., Kristų buvus istorišką asmenį. Ar gali ekspresionistas, nepaneigdamas savo principų, išreikšti istoriškąjį Kristų paveiksle? Nieku gyvu. Tas pat pasakytina ir apie kitus dogmiškus faktus.

Teisindamies dėl daromų jiems priekaištų, ekspresionistai sako: ekspresionizmas puikiai atsakąs religinio meno idėjai, nes jo tikslas kaip tik — piešti sielos būsenos, graudinti ir žadinti žiūrovą... Į tai atsakome, jog religiniam mene svarbu ne vien emocionalus, jausminis elementas, bet ir didaktiškas. Emocionalus elementas dar geriau išreiškiamas klasiškame mene, o ekspresionizme didaktiškas elementas yra visai pašalintas.

III

Bet jei taip yra, jei ekspresionizmas dvasiškam menui yra visai nepritaikomas, o ir pasauliniam mene tesilaiko

[10] Žr. op. c., cap. III, § 3, 5, 6.

vien savo keistumu, ne grožiu, tai kyla klausimas, dėl ko ekspresionizmas randa nūn taip daug sekėjų? Atsakydami į tai mes galime nurodyti ne vieną to apsireiškimo priežastį.

Pirmiausia tai — ekspresionistų šūkis: „Tolyn nuo gamtos, artyn į dvasią! Daugiau sielos, dvasiškumo, viršpasauliškumo"!.. Šie gražūs žodžiai daro įspūdžio: daug kas mato čia kilnų kvietimą, metus materializmą ir natūralizmą, grįžti į idealizmą ir tuo lieka sužavėti. Tuo tarpu iš tikrųjų dalykas visai kitaip atrodo. Nuo gamtos, natūralizmo ekspresionistai, tiesa, yra žymiai atsitraukę, bet tikras vidujis dvasiškumas jų yra daugiau skelbiamas žodžiais negu faktiškai pasiektas. Peržiūrėjus ekspresionistų planus, sumanymus ir jau įvykdytus meno kūrinius, nenoromis prisimena Horacijaus žodžiai: *parturiunt montes, et nascitur ridiculus mus.*

Kitus traukia ekspresionizman naujumas, sensacingumas. Mat tarp jaunesnių menininkų visados esama nemaža tokių, kurie, iškėlę sau dilemą: *gražu ir gera ar bjauru, bet nauja,* visados pasvyra naujumos pusėn. Jie nieko taip nebijo, kaip įtarimo, kad jie esą senovės sekėjai, tikrumos kopijuotojai, meno buržujai ir t. t. Todėl neabejotina, jog daugelis šios gadynės ekspresionizmo šalininkų, kai tik jis paliaus buvęs mada, mes jį, kaip yr metę keletą metų vieš patavusį impresionizmą, kuomet šis pasirodė jau nebesąs pati naujausioji meno srovė.

Be to, reikia pažymėti dar ir plačiai paplitęs raštijoj apie meną feljetonizmas, pragaištinga gilesnio meno filosofijos ir eksperimentinės estetikos tiesų supratimo stoka; to stokoja dailės referentai spaudoje, norintys pasirodyti labiau sąmojingi negu filosofiškai išlavinti. Tik per tai ir rado ekspresionizmas tarp meno kritikų sau palankių gynėjų.

Kad technikos panieka ir primityvumo pamėgimas — tai ekspresionizme šiandieną laikoma „geru tonu"— yra irgi vieną kitą dailininką patraukę į ekspresionizmą, tai taip pat labai galimas dalykas. Nes kam čia ištisas metų eiles besikamuoti Meno akademijose, mokytis piešimo technikos, kad galima ir be visa to tapti menininku ir net naujų „genijum", naujų kelių mene skynėju?! Mokykla, egzaminai, studijos — visa tai seni ir nuobodūs dalykai...

Galop negalima čia palikti nepažymėjus dar ir šio tikrai konstatuoto fakto. Nežiūrint to, kad ekspresionistai

mėgsta afišuotis savo pastangomis siekti mistikos, dvasiškumo, viršpasauliškumo, faktiškai būtų didelė klaida tarus ekspresionizmą vedant žiūrovus Bažnyčion ir į jos antprigimtinius tikslus. Geri ekspresionizmo žinovai, ypač tarp nekatalikų, aiškiai tai yr supratę ir viešai paskelbę. Pvz., aukščiau minėtasai P. Wertheimas rašo: „Daug kas tyčia nenori matyti, kad anas metafiziškas (ekspresionizme) veržimasis yra ne į Bažnyčią, bet nuo Bažnyčios“ [11]. O kitas tos pat krypties menininkas G. F. Hartlaubas yr dar griežčiau išsitaręs: „Trečiame religijos laipsny, ten, kur ji jau nebesijungia su jausmu, bet virsta grynu kultu ir mokslu (dogma), menas nebeturi jokio vidujo su ja santykio. Čia jis (menas) tėra vien tarnas, nors ir pasilieka menu, nežiūrėdamas Bažnyčios ir tikybos“ [12]. Todėl ir priduria kitur: „Po teisybei menininkas privalo norėti perversmo“ [13].

Taigi, turint visa tai galvoje, sunku Bažnyčiai tikėtis iš ekspresionizmo ko gera. Bažnyčia, tikyba jam svetimos, kaip ir jis joms. „Jo mistika nėra mūsų mistika, jo dvasia nėra mūsų dvasia. Niekados mes, reikia tai atvirai pasakyti, neįstengsim įsitikinti, kad šis menas, kaip jis šiandieną prieš mus stovi ir plėtojas, reiškia tą pat, ką mes religijos, mistikos, dvasios vardu suprantame... Tarp to meno ir mūsų niūkso bedugnė. Iš tų neva religinius dalykus reiškiančių kūrinių dvelkia ne Evangelijos dvasia, bet neramus, liepsnojantis demonizmas, gilus pesimizmas, vienatinis nusiminimo balsas“ [14]. Tai yra ekspresionizmo kritiko Kreitmaierio žodžiai, kuriems sunku nepritarti.

Tas pat kritikas nurodo drauge, iš kur, iš kokios dvasios ta nauja meno srovė yra gimusi. Pasirodo, jog ekspresionizmas, bent Vokietijoj, yra buvęs ir tebėra teosofijos įtakoje. Tai atvirai yra pasisakę žymiausi Vokietijos ekspresionistai Kandinskis, Fidus, dr. Marcas. Taigi ekspresionizmo mistika yra tikra teosofiškojo misticizmo duktė. Kreitmaieris įrodinėja, kad vokiečių ekspresionistus yra veikus skysta kaip vanduo, neaiški kaip aklas instinktas ir tamsi kaip chaosas Bergsono intuicijos filosofija ir vokiečių teosofų vado R. Steinerio gausiaklaidis pseudomokslas. Tai patvirtina galop ir vidujis teosofijos ir eks-

[11] Žr. Das Kunstblatt.— 1918.— N. 1.— S. 180.
[12] Ten pat.— P. 73.
[13] Ten pat.— P. 138.
[14] *Kreitmaier J.* S. J. Der Kampf um die neue Kunst.— Freiburg: Herder, 1920.

presionizmo principų sulyginimas. Ekspresionistai, kaip aukščiau esam nurodę, stengiasi matyti daiktus ne tokius, kaip jie yra, bet naujai sukurtus naujomis vidujomis esimo sąlygomis. Kas norėtų pats tuo įsitikinti, tepaskaito kad ir teosofiškojo kabalizmo Vakarų Europoj atnaujintojo Martineso Pasqualio veikalą „Traitè sur la reintégration des êtres dans leurs premières propriétés, vertus et puissances spirituelles et divines". Šis veikalas nepaliovė ir po šiai dienai turėjęs įtakos Vakarų teosofiškai tradicijai.

Galop ekspresionistiškuose veikaluose glūdi neabejotinai revoliucionieriška dvasia, gimdanti neretai ir politiškai perversminę kryptį tarp ekspresionizmo sekėjų. Toji dvasia yra taip pat artima teosofijos dvasiai. Mat teosofijos idealas yra nugriovimas sostų ir altorių, įvedimas visuotinės pasaulio respublikos ir pakeitimas visų religijų viena teosofijos humanitare doktrina.

Be to, kaip žinome, teosofui daiktai, į kuriuos jis žiūri kaipo į metafiziškas dvasines būtybes, lieka matomi vien pasigaunant intuicijų. Ką R. Steineris vadina „astraliniu kūnu", „pajautine siela", „protine siela", „pačia dvasia", „dvasiniu žmogum", teosofui visa tai yra irgi matomos žmogaus dalys, nors jos ir yra dvasinės. Ką teosofas sakos matąs, ekspresionistas stengias tai paveiksle išreikšti. Jų nupieštos „esmės", pamatinės daiktų formos", kosmiški Marco gyvulių vaizdai, Muncho „sielos paveikslai", Klee's „astraliniai varsų pasauliai", Kandinskio „varsų fantazijos"— yra grynos meninės analogijos teosofų „intuicijos vaizdams". Tat ir nenuostabu, kad teosofai ir yra didžiausi ekspresionizmo rėmėjai. Teosofų laikraštis „Das Reich" yra atidaręs Miunchene savo Meno rūmus ekspresionistiškoms parodoms.

Tą pačią ekspresionizmo giminystę su teosofija patvirtina ir patys ekspresionistų vadai Vokietijoj Braunas, Dessoiras, Hartlaubas. Taigi ekspresionizmas visai nėra naujo, geresnio, dvasiško krikščioniško meno aušra. Kaipo tesugebąs grožį griauti, ne kurti, ekspresionizmas yra persisunkęs pirmutinio visuotinės harmonijos pasauly griovėjo Liuciferio dvasia, o ne Dievo, šio pasaulio Kūrėjo ir harmonijos jame nustatytojo. Todėl ne tik bažnyčiose, Dievo namuose, bet ir šiaip jau krikščionių gyvenimuose ekspresionizmui ne vieta.

IV

Kas aukščiau pasakyta apie ekspresionistiškąjį meną, tas pat tenka pasakyti ir apie ekspresionistiškąją poeziją. Formos žvilgsniu ji yra poezijos parodija, sąmoningas mynimas po kojų visų poetikos dėsnių; o turinio žvilgsniu ji yra nieko nevaržomas fantazijos ir liežuvio paleidimas, nuolatinis kurstymas spjauti ant visa, kas lig šiol gerbta, griauti, kas branginta, niekinti, kas šventu laikyta. Mat šventybė, ekspresionistų dainių išmanymu,— tai anachronizmas, kuriam šiandieniame žmonijos gyvenime nebėra vietos. „Sekuliarizacija turtų yra prasidėjus pirmoji reformacija; sekuliarizacija bažnytinių idėjų, švenčių, įstaigų turi prasidėti naujoji reformacija. Galima pakęsti apskritai Bažnyčia, religija, bet negalima toleruoti *ta Bažnyčia, ta religija.* Tat šalin Dievo lavonas! Tolyn nuo Dievo" (Los von Gott) [15].

Be Dievo ir Bažnyčios — tas pat tenka iš ekspresionistų poetų ir esamai tvarkai, ir kultūrai, ir technikai, ir šeimynai, ir valstybei, ir kitoms senoms dorinėms vertenybėms. Vienatinis pozityvus tos naujos poezijos šūkis — tai „tegyvuoja žmonija, laisvė, meilė, bet *visos trys be Dievo*". Kas norėtų pats mūsų žodžius patikrinti, tepaskaito kad ir naujausią Kurto Pinthuso neseniai išleistąją ekspresionistiškos lyrikos chrestomatiją vardu „Menschendämmerung" arba bent tik ką nurodytąjį Muckermanno straipsnį, kuriame parinkta nemaža tos lyrikos perlų.

Krikščionys ekspresionistai, žinoma, taip toli nenueina. Jie tenkinas vien poetikos taisyklių nesilaikymu ir tai ne visi. Ekspresionizmas pas juos pasireiškia daugiausia fantazijos ir kalbos palaidumu, keistais palyginimais ir didybės manija. Jų poezijai iliustruoti tesie čia keletas pavyzdžių. Pradėkim nuo paties „Baltojo raitelio" leidėjo, krikščioniškų ekspresionistų šulo K. G. Pfeilio. Štai, pvz., kaip skamba jo „Ryto šauksmas":

Wir stossen in die Posaune:
Und die Dinge ordnen sich zu Sinnbildern.
Zum zweiten tönt Tubenruf:
Und alle Dinge werden Reittiere zu Gott.

[15] Žr. *Muckermann F.* S. J. Von der Lyrik des Expressionismus // Stimmen der Zeit.— 1920, Octoberheft.— S. 148.

Auf! Wohlan! Besteiget sie!
Legt an weiss schimmernde Wehr!
Dass keiner zurückbleibe und ungegürtet.
Näher winken die Zinnen der ewigen Stadt [16].

Savo ilgesį ir veržimąsi Dievop jis šitaip apdainuoja:

Wie ein Panther im Abend irrt meine Sehnsucht mit glühenden
Augen suchend nach dir,
Verlangend und düsternd nach dir
Wie nach dem Quell im brennenden Wüstensande,
Wie ein wilder, weisser Sprungquell quillt sie nach
dir in den Mondnächten,
Und sinkt tränend, trauernd, verloren in sich zurück [17].

Štai dar jo mistiškas „bokštas" (Der Turm):

Die Dornenkrone dieses Erdenlebens
Gepresst auf meine Lichtstirn:
Jauchzend spür ich in die Grosse Kreuzigung,
Schält sich Seele aus Leibesweh und letzten Erdenrest
Wie ein Turm aufwachsend in Gott. Sternengeschеitelt.
Der Cherub wandelt gross auf seinen Zinnen[18].

Panašiai rašo E. Thrasoltas, K. Weissas, M. Ströteris ir kt.

Tarp jų pažymėtinas dar Fr. Joh. Weinrichas. Jis labiau už Pfeilį gerbia poezijos formą, bet užtat laiko save ir

---

[16] Lietuviškai tai reiškia:
Mes pučiame į trimitą:
Ir daiktai rikiuojas į jausmavaizdžius.
Antrą kart pasklinda triūbos šauksmas;
Ir visi daiktai tampa gyvuliais, jojamais į Dievą,
Šokit, sveiki, ant jų!
Užsidėkit baltai mirgantį ginklą!
Te nieks nepasilieka užpakaly ir nesusijuosęs,
Artyn mirkčioja amžino miesto sienų viršūnės.

[17] Kaip pantera vakare klaidžioja mano ilgesys, žėrinčiomis akimis ieškodamas tavęs,
Geisdamas ir trokšdamas tavęs,
Kaip šaltinio degančioj tyrumos smilty.
Lyg girinė, balta aukštyn šaunanti versmė trykšta jis į Tave
Ir krinta ašarodamas, gedulingas ir vėl savy pražuvęs.

[18] Su šio žemės gyvenimo erškėčių vainiku,
Prispaustu prie mano šviesa spindinčios kaktos,
Einu aš pėdomis vaitodamas į didįjį kryžiavimą;
Mano siela gvaldos iš kūno skausmo ir paskutinių
žemės liekanų,
Kaip bokštas augdama į Dievą,
Žvaigždžių aukštumų siekdama.
Didysis Cherubinas vaikščioja jos sienų viršūnėmis.

savo draugus „Pergalėtojais“ (Eroberer) ir gieda jiems ir sau šitokią giesmę:

Wir ziehen ein: Eroberer in die Arena!
Vor unsern Schläfen laudert Reinigungswind.
Der neue Geist erglüht auf unsern Stirnen,
In unsern Herzen singt Aeonenwind.
Wir haben nie geliebt. O wir Barbaren,
Wir schnitten stundlich heilige Grimassen.
Wir krochen nur anbetend in den Haaren
Einer Frau... Wir waren rätselhaft verlassen.
Nun aber liebet! Taifunüberschwung!
Wir wollen verschwistert in Extasen
Kosmos zu heller Sternenwohnung schaffen,
Wir wollen lieben, lieben, rasen [19].

O kitoj vietoj savo „draugams“ (Den Freunden) taip gieda:

Wir reiten, Freunde, reiten
Ein wildverrittenes Jahrhundert.
Wir rücken Sonne in die Vorvärtszeiten,
Vor uns wird Gott in Blauwind schreiten;
Noch ist die Welt nicht gottentwundert.
Wir ruhen nicht, wir fliessen

In Gottgoldflüssen durch die Welt.
Was Oede zäunte, wird erbrausen.
Von Mensch zu Mensch wird sich Erkennen schiessen.
Kanaan leuchtet und will um uns fliessen.
Wir Gotteszeltenmacher bauen grosse Zeit [20].

---

[19] Mes įžengiame: pergalėtojai į areną!
Prieš mūsų smilkinius siaučia apvalymo vėjas.
Naujoji dvasia užsidega ant mūsų kaktų,
Mūsų širdyse gieda amžių vėjas.
Mes niekad nemylėjom. O mes barbarai,
Mes kas valandą rodėme savo veiduose šventą nikį.
Mes vien šliaužiojom maldingai įsikibę į plaukus
Moteriškės. Mes buvom mįslingai apleisti.
Bet nūn mylėkite! Kaip taifūno pagauti!
Mes norim, susibūrę ekstazėje,
Pasaulį padaryti skaisčių žvaigždžių rūmu,
Mes norim mylėt, mylėt, dūkti.

[20] Mes jojam, draugai, jojam
Nuožmiai, perjotą amžių.
Mes stumiam saulę į pirmyneigos laukus,
Prieš mus žengs Dievas melsvam vėjy,
Dar pasaulis nėr nustojęs tikėti Dievo stebuklus,
Mes nesiilsim, mes tekame
Per pasaulį Dievo upėmis.
Kur dirvonas buvo aptvertas, bus sudeginta.
Pažinimas šaus iš žmogaus į žmogų;
Žiba Kanaanas ir nori aplink mus tekėti,
Mes, Dievo šėtradirbiai, kuriam didžiąją gadynę.

Deja, visa tai yra gryna iliuzija! Ne tokiais eilėraščiais ir ne talentėliais didžiosios gadynės kuriama ir Dievo bažnyčios statoma. Kaip jau aukščiau esam minėję, ekspresionizmo dvasia nėra Evangelijos dvasia. Tatai pastangos sukrikščioninti ekspresionizmą kaip buvo, taip ir liks tuščios ir bergždžios. Jei jau ieškotume ekspresionizmui paralelių, tai dėl savo primityvumo jis greičiau būtų galima gretinti su Senojo Įstatymo žydų poezija negu su Evangelijos objektyvumo pilnomis idėjomis. Gal dėl to žydai ir yra dideli ekspresionistiško meno ir poezijos mėgėjai, rėmėjai ir net kūrėjai. O be to, žydus, kaipo visokių revoliucijų kėlėjus, galėjo savaip patraukti dar ir glūdinti ekspresionizme aiškiai revoliucionieriška dvasia.

Šiaip ar taip, mums, krikščionims, čia vien tik aišku, kad ekspresionizme mums nėra kas veikti. Dalykas tai mums visai svetimas, svetima jo dvasia, svetimas balsas. Mintis ten nesveika, pakrikusi, grožis panaikintas arba iškreiptas. Isteriški šauksmai, maniakiški pasigyrimai — tai daugiau patologijos, ne poezijos dalykas.

V

Bet kaip ligos ir jomis užsikrėtimas yra faktas, taip pat ir ekspresionizmas. Jo bakterijos, plėsdamos Europoj, plaukia ir lietuvių dvasion iš abiejų pusių — iš Rytų ir Vakarų. Rytų įtakoje veikia pas mus Balys Sruoga, Vakarų — Butkų Juzė. Apie Sruogos kūrinius esame rašę „Draugijoj" ir davę ne vieną jo keistos poezijos pavyzdį. Čia laikome savo pareiga supažindinti skaitytojus su ne mažiau keista Butkų Juzės kūryba. Savo forma ji ekspresionistiška, savo turiniu ji modern-pilietiška, t. y. darbininkiška ir revoliucionieriška.

Turėdamas talento, šis jaunas dainius, kai nori, parašo ir labai įmanomų eilėraščių. Jų netrūksta ir jo rinkiny „Žemės liepsna". Bet kadangi rašyti eiles žmoniškai kur kas sunkiau negu naujoviškai ekspresionistišku fasonu, tat ir pas Butkų Juzę randas kur kas daugiau ekspresionistiškų išdirbinių negu tikros poezijos.

Naujoviškumas „Žemės liepsnoj" pirmiausia pasireiškia temų pasirinkimu. Jos daugiausia partinės, imtos iš bėgančios politikos. Jų objektas — draugas kaimietis, draugas darbininkas ir jų kova dėl savo teisių. Raudona vėliava, raudona ugnis, o kartais ir raudonos mergaitės lūpu-

tės — tai trys Butkų Juzės mūzos įkvėpėjos. Rusų terminologija jis reiktų pavadinti *„sovremennyj graždanskij poet“*, nes jam ne tiek rūpi menas ir grožis, kiek perversmo idealas, naujos, revoliucionieriškos dvasios kurstymas.

Kas tuo netikėtų, tepaskaito kad ir šį „Žemės liepsnos“ eilėraštį:

Kraujo jūroj išsimaudę,
Ledo kalnus išmatavę,
Urve naktį išbudėję,
Bekeliaujam tiesų kelią.

Mums nebaisios juodos šmėklos,
Nenugąsdins keršto lūpos,
Mūsų tikslas — vargui laimė,
Jos kariauti pasirengę.

Amžius arės lauką dyką,
Skriaudą, kančią težinojęs,
Sunkų kūjį bekilnojęs —
Vieną giesmę bedainuojam.

Ir subiro kraujo sostai,
Mūre durys atsivėrė,
Kojos pančius nusikrato
Ir galingą žygį ruošia.

(17 p.)

Kaip toji „vargui laimė“ pasiekti, autorius tai nurodo eilėse, skirtose jo nušautam draugui „Jonui Drakšui“. Štai jų tekstas:

Kai tu nušautas
Puoši slėnį,
Saldi paliko žemė.
Ir tavo kraujo rožės
Prigirdė mirtį —

Ir mes nebijom mirti,
O tik
Raudonai dangų
Ant žemės tavo
Užkurti trokštam.

(20 p.)

Tas noras užkurti dangų ir žemę pasikartoja „Prikaltame Prometėjuj“ (skirtame „Darbininkui“) ir „Jūrų karaliuj“, ir kitur. Vietomis raudona ugnis pakeičiama dar stipresniu gaivalu, būtent užmušančiu, griaunančiu ir drauge deginančiu žaibu.

Keistoki tie autoriaus norai, bet dar keistesnė forma, kuria jie reiškiami. Ji yra pati modernioji, ultraekspresio-

nistiška. Ji apsieina be rimo, be ritmo, o kartais ir prasme mažai tesivaržo. Mat rimas, ritmas, prasmė yra senovės liekanos, varžančios naujų dainių dvasią, taigi jos ir metama lauk be pasigailėjimo.

Kaip atrodo ta naujoji poezija visoje savo nuogybėje, būdama išvilkta iš rimo ir ritmo rūbų, vienais žodžiais išaiškinti nėra kaip. Žodžių vietoj čia būtinai reikia pavyzdžių. Štai jų keletas.

Paskutinę vagą išvaręs, pasuko jaučius linkui namų.
Pūslėta ranka perbraukė skersai išvagotą savo kaktą.
Atsiduso visa krūtine, tarytum dirbtuvės
Kaminas, ir paskelbė, kad jau metas rytui darbą palikti.
Ir savo žaibo akimis apmetė pasaulio plotą,
Galvą pakėlęs, garsiai ištarė: „Žeme, aš tave uždegsiu"!
— O saulė, paleidusi raudoną liepsną, pasislėpė.
(54 p.)

Kurgi čia poezija?— paklaus skaitytojai. Tai yra gryna proza! — Taip, seniau tai vadinta proza, dabar tai poezija, eilės. Mat dabar viskas kitaip kainuojama: senos brangenybės niekais laikoma, o nauji niekai — brangenybėmis.

Bet tik ką paduotas bevardis dalykas naujoviškumo žvilgsniu toli gražu nėra pats „puikusis". Yra daug už jį gražesnių, pvz., kad ir šitas:

Turbūt aš nuodėmę nešioju.
Jei taip, tai aš ją atpirksiu!
Metų naktį atsiskyręs pabusiu.
Verksiu taip, kaip giria galingosios audros metu verkia.
Drebėsiu, kaip žvaigždės mirga,
Ir sukniubsiu ant kelių kaip mėnulis užsileisdamas kad daro.
Tuomet perskelsiu savo krūtinę ir savo širdies
krauju savo sielos nuodėmę nuplausiu.
— O tu ar pažinai savo nuodėmę?
(62 p.)

Ir mes, tas „eiles" perskaitę, tegalim tik tą patį klausimą pakartoti Butkų Juzei: o tu, dainiau, ar pažinai savo poetišką nuodėmę? Deja, autorius jos nepažįsta ar net geru dalyku laiko.

Kaipo jauną žmogų, viena pilietiška poezija, kad ir kairiausioji, žinoma, neįstengia mūsų dainiaus patenkinti. Jis negali praeiti pro šalį meilės neužkliudęs. Taigi randame pas jį ir erotikos. Tiktai ir ji gana keistoka. Štai pora pavyzdžių:

Aš dvi sauli
Težinau...
Vieną saulę
Aš jaučiu,
Bebučiuojant
Mano kuprą,
Kai šienauju
Susilenkęs.
Antrą saulę
Aš kas naktį,
Kai neloja
Kaimo šunės,
Pats bučiuoju.
(99 p.)

O kitoj vietoj skaitome:

Mano siela — šakotas miškas,
Ant kiekvienos šakelės
Meilė kabo
(104 p.)

nelyginant kokia dešra, pakabinta mėsininko krautuvėje.

Bet dar originalesnės yra šios eilės:

Aš
Baltosios rožės
Žiede
Pasislėpęs palūkėsiu,
Kol
Priglaus mane mergužė
Prie
Raudonų lūpų.
Ir
Tuomet,
Tuomet bučiuosiu
Ją
Taip, kaip vilnys
Saulę
Jūroj besimaudant.
(102 p.)

Keistesnių eilių nesugalvos net ir pats Balys Sruoga, kurs lig šiol pats vienas buvo pas mus moderniausių eiliavimo formų platintojas.

Iš paduotų pavyzdžių skaitytojai, tariamės, jau užtektinai yra pažinę Butkų Juzės poeziją. Nūn belieka pažinti arčiau dar jis pats. Tam tikslui užteks perskaityti kad ir ši trumputė jo paties autocharakteristika:

Esu, Dieve, teisingas tarnas tavo,
Esu dvasia didžiausias maištininkas,
Esu piemuo ožkų tavųjų, tavo aidas,
Esu uola, esu aš bokštas ir tavo varpas.
(120 p.)

Jei Butkų Juzė yra „Dievo tarnas", tai turėtų Dievo klausyti, iš Jo semtis įkvėpimo, Jam tarnauti ir neimti Jo vardo dovanai. Bet jis sakosi esąs „maištininkas" ir iš tikrųjų yra griovimo, deginimo, žudymo bardas, taigi *Dievo Kūrėjo* tarnu tegali būti nebent ta prasme, kaip piktoji dvasia pas Goethe, pasivadinusi save:

...Jene Kraft,
Die stets das Böse will, und stets das Gute schafft.

Kas yra „Dievo ožkos", kurias Butkų Juzė sakosi ganąs, mes atspėti neįstengiam, bet jei jis yra „uola", tai nebent dėl savo *kieto* užsispyrimo griauti tikrąjį grožį, jei „varpas"— tai nebent tų naujų gaisrininkų, kurie ne gesina gaisrą, bet patys ugnį kuria žemei uždegti.

Trumpai sakant, „Žemės liepsnos" autorius yra tipiškas ekspresionistas tiek savo subjektyvia pažiūra į poeziją, tiek grožio formų — ritmo ir rimo niekinimu, tiek galop savo nesveiku troškimu „užkurti žemę", pasireiškiančiu net ir tose jo dainose, kurioms formos žvilgsniu nieko negalima prikišti. Kaipo klasinės kovos bardo, jo dainos savo turiniu maža tesiskiria nuo prozaiškiausių kairiųjų proklamacijų. Ar šis talentas, geriau gyvenimą pažinęs, perkeis savo nusistatymą ir numes mados skraistę, kuria nūn mielai dangstosi, ar norės visą amžių likti raudonų eilių kaliku, parodys ateitis.

VI

Nurodę, kas yr ekspresionizmas ir kaip jis pasireiškė mene ir poezijoj, pilnumo dėlei turime dar pridurti keletą žodžių ir apie pastaruosius jo evoliucijos etapus, arba naujausias iš ekspresionizmo kilusias sroves. Rusijoj jos pasivadino *sumizmu, echizmu, imažinizmu.* Vokietijoj kol kas teparodė gyvybės vienas tik *dadaizmas.* Neturėdami su Rusija nūn jokių literatiškų santykių, mes apie tas naujas bolševikiško meno ir poezijos kryptis negalime platesnių žinių pateikti. Dadaizmą vokiečių literatūrą yra

gana gerai nušvietus, taigi apie jį tariamės būsiant ne pro šalį tarus čia keletą žodžių.

Kas tai per padaras? Atsakymą į tai yra davęs vienas iš dadaizmo įsteigėjų Richardas Hülsenbeckas. Pasirodo, dadaizmas esąs dar visai jaunutis, beeinąs nūn vos penktus savo amžiaus metelius. Įsteigtas jis 1916 metais vienoje tamsioje Ciuricho gatvelėje, „Voltaire'o kabarete". Mat čion rinkdavos tuo laiku „karo išguitieji iš savo tėvynės" estetai, naujų kelių mene ieškotojai. Čia disputuota apie įvairių kraštų „lupatas ir įspūdžius" ir vieną kartą kažkaip užtikta kūdikių kalbos žodis *dada* (plg. *mama, papa, caca),* kuriuo ir praminta visa tai, kas „Voltaire'o kabarete" bandyta kurti. Tai kūrybai skelbti įsikurta tam tikras laikraštėlis vardu „Voltaire'o kabaretas".

Netrukus dadaizmo įkūrėjai išsisklaistė po visus kraštus ir tapo naujos srovės apaštalais. Vokietijos sostinę Berlyną savo veikimo dirva pasirinko minėtasis Hülsenbeckas, kurs ir išleido čia savo dadaistiškąjį manifestą prieš ekspresionistus. Jame pareikšta, kad ekspresionizmas sustojęs pusiaukelėj, jo raginimas grįžti į vidaus pasaulį, į gotiškų katedrų mistiką esąs „bėgimas nuo kieto daiktų šakotumo", jis esąs, bent Vokietijoj, „riebi idilija" ir „geros pensijos lūkestis"; ekspresionistiškas menas esąs buržujinis...

1918 metų balandžio 12 d. Berlyno „Secesione" įvyko pirmutinis didysis dadaizmo propagandos vakaras. Čia susirinkusiems nurodyta, kad naujas primityvus dadaizmo paskelbtas gyvenimas yra tas, kuriame jau ne protas beviešpatauja, bet elementarių užgaidų veiksmas, kad sukomplikuota melodijos simbolika turi būti pakeista negyvais daiktų balsais ir individualus gyvenimas — džiuginančiu daugybės dalių suktiniu.

Propagandos priemonėmis pavartota „simultanios eilės", t. y. skaitymas tuo pačiu laiku įvairių poezijos dalykų, ir „bruistiškas koncertas", t. y. bildėjimo, tarškėjimo muzika, kurią jau pirma buvo išbandęs Milane Marinetti, pavartodamas tam tikslui siuvamųjų mašinų urzgėjimą, būgnų dundėjimą, vaikų dūdelių birbėjimą ir t. t. Nenuostabu, kad publika, sužavėta tomis naujienomis, padūko ir puolė vakaro rengėjus su kėdėmis, pypkėmis ir kumščiais.

Dadaistai dėl to nenusiminė, bet ėmė vykdyt savo Ciuriche nustatytąją, bet kol kas vis dar nepaaiškėjusią meno darbo programą. Kiek vėliau bandė piešti esamosios dailės karikatūras. Žinoma, tai buvo kelias, toli gražu neve-

dąs į tikrąjį meną. Menas tapo čia pavartotas tam tikrai revoliucionieriškai idėjai platinti. „Mes stengėmės,— prisipažįsta patys dadaistai,— ramių klasių meną ir meno ideologiją sunaikinti jų pačių priemonėmis. Mes bandėme net pačią kūrybos sąvoką nusigyvenusios buržuazijos dvasioje sugriauti satyra, sąmojingumu, keistumu. Mes laikėme absurdu norą daryti žmones dvasingesnius, geresnius (meliorizmas!), nes, mūsų išmanymu, tarp žmogaus dvasios ir bet kokio daikto, sakysime, molio ąsočio, nėra jokio skirtumo. Todėl dadaistui niekados negali ateiti mintis į galvą pasišvęsti bet kokiam idealui, ar tai bus senovė, ar religija, ar menas...“

„Gyvenimo dalykai, kaip juos matome miestų gatvėse, nebesiskiria savo verte, kurią jiems teikia moralė, ekonomiškoji ar artistiškoji klasifikacija. Dadaisto religija yra vien aktyvumas, jo sakramentas — tai greitas gyvybės jėgų kaitaliojimas... Gražių eilių rašymas yra vien tam tikra artistiškai išlavinta smegenų kertelė; tarp vaikščiojimo ant įtemptos virvės, dailydystės ar gatvių šlavimo tėra vien tiekybinis skirtumas; gyvenime greičiau galima apsieiti be poetų negu be gatvių šlavėjų.“

Kas galėjo tikėtis tokius programos šūkius rasiant karštų sekėjų. Tačiau dadaizmas pasklido po visą pasaulį, persikėlė Amerikon ir Australijon ir pačiam Paryžiuje esąs nūn garbėje. Taip bent skelbia patys dadaistai. Bet ta garbė kažin bene bus tik panaši į aną 1918 04 18 jų pagerbimą Berlyne arba į vėlesnį 1920 09 07 Romoj, Reginos viešbučio salėj, kur „per greitam visų gyvybės jėgų kaitaliojimui“ policija turėjo padaryti galą. Ten dadaistų italų lyderis aiškiai yra išsitaręs, ko dadaistai nori, būtent „kovos prieš visokį meną“. Vokiečių dadaistams šia proga prikišta laikymasis viena kitai prieštaraujančių tendencijų, prancūzų — nemokėjimas viešai pasirodyti, dėl kurio dadaizmo idėja išstatoma pavojun būti pajuokta. Na, žinoma, „simultaniomis eilėmis“ ir „bruistiškais koncertais“ sunku pasaulis iškovoti.

Kovodamas prieš visokį meną, dadaizmas ypatingu būdu grumias su ekspresionizmu, kaipo su pavojingiausiu savo konkurentu. Tačiau nepaisant tos kovos, dadaizmas yra tikras ekspresionizmo vaikas. Charakteringiausios ekspresionizmo žymės — sąmoningai norimas primityvumas ir neapkentimas paveldėtų dvasinių vertenybių — spindi gan aiškiai ir dadaizme. Jei jo šulas Hülsenbeckas Homero poemose temato vien „keistą švebeldžiavimą“, tai šis

sprendimas labai primena ekspresionistų pažiūrą į klasiškąjį graikų ir net Rafaelio meną. Abudu — tiek ekspresionizmas, tiek dadaizmas — lygiai nori būti praeities neigėjais, jie lygiai tegeidžia „girdėti vien savo gadynės pulsą ir jį registruoti“: apie idealius meno uždavinius, apie dvasišką ir dorovišką visuomenės kėlimą jie visai nenori nė girdėti.

Jei čia esama skirtumo, tai nebent tame, kad ekspresionistų parodose dadaistiški kūriniai yra porečiai, nes ekspresionistai neišlaiko savo linijos iki galo, o dadaistai yra drąsesni ir konsekventiškesni, kaip komunistai politikos srity. Todėl visai teisingai dadaizmas vadinama *bolševizmu* mene.

Dadaistai nujaučia, kad jų srovė eina prie galo. „Dadaistas žmogus nešioja savy puvimo žymes,— sako vienas iš jų,— jis mato intuityviai, kad būtinai turės ateiti Europos civilizacijos galas: ar tai naujos religijos, ar naujos mokslo sistemos, ar galop „iš Dievo malonės“ cezarizmo pavidalu. Jis (dadaistas) žiūri į parengtą jam bedugnę ir šypsodamas rengiasi jon šokti, jei kitaip negali būti“ [21].

Vadinas, dadaizmas pats nori nusižudyti. Bet kažin, ar nepaskubins jo mirties pats dalykų bėgis, nes mirties pavojus gresia net pačiam dadaizmo tėvui — ekspresionizmui. Jei to pasaulis netrukus susilauks, labai jų gailėtis nereiks. Nes ir viename, ir antrame buvo daugiau pasipūtimo ir didybės negu grožio kūrybos ir gyvybės.

VII

Iš to, kas aukščiau pasakyta, matom, jog menas, subjektyvizmo sūkury besirutuliodamas, yra priėjęs grožio paneigimą. O paneigdamas grožį jis pats save yra paneigęs, nes jei jis nekuria grožio, tai kam jis reikalingas?..

Kad tokia meno padėtis yra nenormali, tai savaime aišku. Bet kas čia kaltas? Pirmiausia, žinoma, kalti patys menininkai, kad leido mene laisvai įsivyrauti išimtinai vienam, jokių dėsnių nepripažįstančiam subjektyvizmui ir tuomi privesti jį prie absurdo.

Bet drauge kalti ir meno kritikai, kurie kvailino ilgą

[21] Plg. *J. Kreitmaierio* straipsnį „Dada“ laikrašty „Stimmes der Zeit“.— 1920, Novemberheft.

laiką publiką, skelbdami, kad mene svarbu ne tai, kas nupiešta, bet tai, ką žiūrovas pats iš paveikslo išskaitys. Tuo būdu naujoji meno kritika ne tik pateisino absoliutų menininkų subjektyvizmą, bet ir įvedė naują paralelį meno mėgėjų žiūrovų subjektyvizmą. Mat šiems pastariesiems meno kritikų kalta lig šiol į galvą, kad jie privalą nesitenkinti tuo, ką paveiksle akys mato, bet stengtis suprasti tai, ko menininkas savo kūriny neišreiškė palikdamas patiems žiūrovams tai atspėti.

Tuo keliu pigiai prieita ir pilniausias subjektyvizmas meno kūrinių vertinime. Kiekvienas kritikas ir net šiaip jau žiūrovas, vaduodamiesi savo asmeniškomis intuicijomis, matė tame pat paveiksle įvairiausių dalykų. Juo mažiau kokiame kūriny buvo ko žiūrėti, juo daugiau jų ten stengtasi pamatyti. Todėl juo koks paveikslas būdavo keistesnis savo turiniu ar piešimo būdu, juo labiau jis girta ir juo domėtasi.

Sveiko proto ir nesugadinto skonio žmonėms pareiškus, kad tie nauji paveikslai jokios vertės neturi, nes jokio grožio nereiškia, naujo meno kūrėjai ir kritikai griebdavosi pigaus ginklo, apšaukdami savo priešus neišmanėliais, meno buržujais, neturinčiais modernios dvasios atsilikėliais ir t. t. „Minios, profanai, mene teturi vien negatyvaus kriterijaus reikšmę: ką jie peikia, niekina, purvan mina, tai yra tikras meno dalykas; ką jie giria, brangina, į padanges kelia, tai yra meno šlamštai.“ Tais šūkiais naujo meno kūrėjai stengias savo kūrybą pateisinti ir nuo priekaištų apsiginti. Prisidengę tuo fariziejišku kriterijum, jie uoliai varo toliau pragaištingą grožio griovimo darbą. Jų uolumas tame dalyke tegalima lyginti nebent su bolševikų veikimu socialinėj srity. Tam savo griovimo darbui griebias jie įvairiausių priemonių, pasiskirstę į įvairiausias rūšytes ir pasivadinę įvairiausiais vardais: futuristų, kubistų, totalistų, sumistų, sinchronistų, dinamistų, dadaistų ir t. t. Išbandę formų reiškimą ir tiesiomis linijomis, ir kubais, ir ratilais, ir trikampiais, atnaujinę skulptūroj Nabuchodonosaro metodą stovyloms daryti iš įvairių medžiagų, nauji menininkai kreipiasi pastaruoju laiku į barbariškas tautas, ėmė studijuoti negrų meną, papuasų fetišus, Afrikos girinių tautų stabus. Tos studijos irgi sunaudota naujam menui kurti. Pernykščioj rudens parodoj Paryžiuj buvo galima matyt naujų tos rūšies meno kūrinių, kurie tiesiog sukėlė klausimą, ar tariamasis naujas menas nėra kartais didžiulė mistifikacija, ar jos kūrė-

jai nedaro sau juokų iš publikos. Vienur kitur imta net kalbėti apie meno „tradiciją“, apie „grožį“ ir net apie kūrinių „siužetą“. Duok, Dieve, kad tai būtų atsipeikėjimo ženklas nuo nelemtos naujoviškumo manijos ar hipnozės tarp menininkų.

Nes faktiškai, jei menas yra grožio kūrėjas, tai čia pirmoj vietoj kaipo svarbiausis dalykas ir reikėtų laikyti *grožis,* o ne piešimo būdo *naujumas.* To naujumo tektų ieškotis nebent tuomet, kuomet esamam mene grožis būtų visai jau išsemtas. Bet kas gali pasakyti, kad Fidijas, Apelis, Rafaelis, Murillo, Čiurlionis... yra plastikos grožį visai lig dugno išsėmę? Arba kad Homeras, Dante, Goethe, Puškinas, Mickevičius, Maironis yra jau visą poezijos grožį galutinai išreiškę? Užtenka šis klausimas aikštėn iškelti, kad pamatytumėm visą jo nesąmonę. Nes meno ir poezijos sritys, būdamos begalinės, yra ir bus niekad neišsemiamos. Dėlei to tikram menininkui ar poetui niekados nepritrūks temų nei naujų reiškimo būdų. Kiekvieną tikrą talentą visada lydi ir tam tikras grožio reiškimo naujumas. Kas tarnaudamas menui ar poezijai ieško grožio, ne asmeniško pasididžiavimo, kas įkvėpimo valandą visai savo „aš“ užmiršta, to kūriniai visados bus ir gražūs, ir „naujoviški“, kaip jų kūrėjas yra „naujoviškas“, „sau žmogus“. Todėl kas to naujoviškumo neieško, o atsiduoda vien grožiui, tas randa ir grožį, ir savotišką naujoviškumą; o kas „naujoviškumą“ stato savo kūrybos tikslu, tas neranda nei grožio, nei tikro, kiekvienam naujam talentui įgimto naujoviškumo, o gauna tenkintis tikro naujoviškumo erzacu bei parodija.

Mickevičius viename savo aforizmų apie nemirybę yr išsireiškęs šitaip:

> Chcesz zyskać nieśmiertelność przez jakiś czyn dzielny,
> Głupiś! Czy chcesz, czy niechcesz, jesteś niesmiertelny.

Parafrazuojant tą dvieilį, galima pasakyti ir visiems naujų kelių mene ir poezijoj ieškotojams:

Nori įgyti nemirybę, pasirodydamas originalus grožio kūryboj.

Kvaily! Esi iš prigimties originalus, tik pamylėk grožį labiau negu save.

Su originalumu, naujoviškumu mene ar poezijoj yra taip pat kaip su sielos išganymu religijos srity. Kas myli save, pražudys savo sielą. Kas išsižada savęs, išganys ją.

DEKADENTIZMAS IR JO ATSTOVAI MŪSŲ POEZIJOJ

Poezijos klausimas yra labai senas. Jis drauge ir labai painus.

Paprastai jis gvildenamas remiantis niekieno neginčijamu faktu, kad „poetai kuria poeziją, kad ji yra jų padaras".

Taip kalbant teatsižvelgiama į vieną tik santykį — poeto su poezija, kūrėjo su jo kūriniu. Ar leistina taip daryti, neskriaudžiant tiesos?

Jei poetai, paklausę Tysliavos, apsigyventų pelkėse ir savo dainas tedainuotų sau arba vien krūmams, medžiams, paukščiams, tai, žinoma, poetas būtų laisvas dainuoti kaip tinkamas, į nieką neatsižvelgdamas.

Bet faktiškai yra ne taip. Poetas yra ne koks atsiskyrėlis, jis gyvena ne pelkėse, bet mieste ar kaime, ir ne su medžiais ir paukščiais, bet tarp žmonių, būdamas tos ar kitos tautos pilietis, tos ar kitos socialinės grupės narys, tos ar kitos tikybos išpažinėjas.

Tuo būdu tarp *poeto* ir jo *poezijos* savaime įsispraudžia dar trečias elementas, vadinamas *tauta, visuomenė, publika.* Iš čia, be santykio tarp poeto ir poezijos, savaime atsiranda dar du nauju santykiu: *poeto su visuomene* ir *poezijos su publika.* Todėl poezijos klausimui visai išspręsti būtinai reikia atsižvelgti į visus tuos tris santykius.

Be to, į poetus ir poeziją galima žiūrėti dvejopai: materialisto ir krikščionio akimis. Mes čia laikysimės vien krikščioniškų principų.

I

Pradėkim nuo poetų. Jau seniai pastebėta, kad norint būti poetu reikia juo gimti. *Poetae nascuntur.* Poetu negimęs, o eiles belipdydamas, būsi vien eiliadirbis. Tarp ei-

liadirbio ir poeto skirtumas yra toks, kaip tarp eilėraščio ir poezijos. Eilėraštis gali būti taisyklingas ir dailus, bet neturėti poezijos nė krislelio. Eilėraštį poetišką tepadaro vien *įkvėpimas*. Įkvėpimas — tai neatskiriama poezijos sąlyga. Tik įkvėptas tegali poetas kurti poetiškų dalykų. Bet kas gi yra įkvėpimas?

Kalbos atžvilgiu jis eina iš žodžių *kvėpti, kvėpuoti.* Fiziologijoj kvėpavimas yra *gyvybės* ženklas. Jei žmogus kvėpuoja, tai jis gyvas; iš čia *įkvėpimas* reiškia *aukštesnės gyvybės* gavimą, žmogaus pakilimą ir *susidūrimą su aukštesniuoju pasauliu.*

Žmogus *įkvėptas,* kad ir lieka žmogus, bet jis yra tai valandai įgavęs naujų gabumų, pakilęs virš paprasto gyvenimo, toliau matąs, daugiau žinąs, taigi ir vadinamas *žinys, žavėtojas, pranašas.*

Dėlei to ir parašyti įkvėpime veikalai įgauna ypatingų aukštesnių savybių, virsta poetiški.

Tačiau kaip aukštesnio pasaulio esama dvejopo — gero ir blogo, taip lygiai yra ir su įkvėpimu. Jei žmogus kurs pakilęs į aukštesnį, *gerąjį* pasaulį, jo veikalai bus nušvitę dangiška šviesa ir kvepės rojaus gėlių kvapsnimis. Bet jei jo kūryba bus kilusi iš susidūrimo su aukštesniu bloguoju pasauliu, tai ji ir turės savy jo žymių, bus chaotiška, purvina, atsiduodanti puvėsiais bei pragaro smarve.

Taigi tikras poetas ne tas, kurs turi didelių gabumų ir esti įkvėptas, bet tik tas, kurs tą įkvėpimą gauna iš tikros grožio dvasios, einančios iš Amžinosios Išminties ir vedančios poetą prie tikrojo grožio Šaltinio, kuriuo yra Dievas.

Dėlei to „didelio talento" ir „didelio poeto" sąvokos yra toli gražu ne vienprasmės. Galima turėti labai didelis poetiškas talentas ir vis dėlto nesukurti jokio veikalo, jei lengvapėdiškas nusiteikimas ir minties chaosas neleidžia šiam talentui pasirinkti kilnesnių kūrybos tikslų. Šimtai tomų, užpildytų erotiškais eilėraščiais, tuščiomis, be idėjos, poemomis, smagiais juokais, neduoda dar rimto pamato laikyti jų autorių dideliu poetu, nors jo kūrinių forma ir būtų daili.

Deja, šiandieną labai dažnai užmirštama, kad forma kūriny toli gražu ne viskas, kad šalia *formos* ir greta jos poezijoj turi eiti ir kūrinio *turinys.* Forma be turinio bus bergždžias, tuščias aidas; turinys be dailios formos bus gražių minčių krūva, bet ne poetiškas kūrinys. Jį tepaga-

mina vien kilnaus turinio ir dailios formos sintezė. Be tos sintezės nėra poezijos.

Poezijos formą sudaro paprastai eiliavimas, kuris reiškiasi įvairiausiais ritmais, pėdomis, rimais, strofomis, paralelizmais ir kitu kuo. Teoriškai kalbant, galima reikšti pageidavimą, kad kiekvienas poezijos dalykas būtų naujas tiek eiliavimo, tiek turinio atžvilgiu. Bet kadangi eiliavimo būdų skaičius nėra begalinis, tatai nė kiek nenusidės poetas savo pašaukimui, pasirinkdamas naujam kūriniui bet kurį iš jau esamųjų ir kitų vartotųjų eiliavimo būdų. Pvz., tais pat anapestais ar amfibrachiais, kurių pilna Maironio „Pavasario balsuose", gali naudotis ir bet kuris iš esamųjų ar būsimųjų naujų mūsų poetų savo naujiems kūriniams. Čia nebus jokio plagiato.

Kas kita turinys. Jis turi būti tikrai savas, iš niekieno neskolintas. Jei dainius ima turinį iš kito poeto, jis turi tai aiškiai pažymėti, jei nenori nusipelnyti negarbaus plagiatoriaus vardo.

Iš dvasios, glūdinčios turiny, susekama ir poeto pažiūra į poeziją ir pasaulį, atspėjama, kas jis pats yra ir kuo save laiko — materialistu ar krikščioniu, palaidu „dailės dėl dailės" skelbėju ar Dievo ir savo tautos tarnu.

Čia tenka paliesti viena plačiai paplitusi klaida apie tai, kad poetai, naudodamiesi beribe laisve, visai neatsaką už savo kūrinių turinį ir kad daili forma padailinanti net didžiausią turinio šlykštybę.

Su šitokiomis teorijomis šiandien pasitaiko gan dažnai susitikti. Yra iš jaunesnių poetų vienas kitas, kurie tas teorijas savo kūrybai taiko. Bet taikymas nėra pateisinamas. Kad ir būtų didžiausis genijus, poetas lieka žmogus. Žmogus gi negali elgtis absoliučios laisvės dėsniais, nes jei jis pabandytų atsipalaiduoti nuo proto ir dorovės dėsnių, tai jis jau būtų gyvulys, ne žmogus. Dėlei to jis nėr absoliučiai laisvas ir turinio pasirinkime, nes dorovės dėsniai neleidžia jam dėti savo kūriniuose blevyzgų, šlykštynių, melo, pornografijos. Jei poetas tuos dorovės dėsnius po kojų pamina, tai jis iš poeto virsta paprasčiausiu nepraustaburniu, chuliganu. Net ir didis talentas nieko čia permainyti negali. Nes talentas nėra kokia privilegija, bet Dievo dovana ir drauge poeto pareiga. Jei poetas savo talentą blogai sunaudoja ar lengvapėdiškai jį eikvoja, tai jis virsta panašus į aną Evangelijos vergą, kurs savo talentą yr užkasęs purvinon žemėn, nors galėjo juo daug

gero padaryti, daug kilnių jausmų sužadinti ir patį Dievą gyvai ir dailiai pagarbinti.

Iš čia savaime plaukia išvada, kad poezijos dievinimas, pripažinimas jai beribės laisvės — net iki prieštaravimo amžinoms Dievo tiesoms ir sulyginimo gero su piktu, grožio su šlykštyne — yra senas pagoniškas mitas, su tikra poezija neturįs nieko bendra.

Deja, pas mus ne visi tai supranta. Randas net kritikų, kurie tokius poetus antikristus nesidrovi į padanges kelti, juos į vadus brukti, jų veikalus jaunimui piršti vien tik dėl to, kad yr įspitrėję juose kiek talento ir jų kūryboj radę vieną kitą įmanomesnį dalyką.

Tokie kritikai palengvėl užtrina mūsų visuomenėje tikrąją poeto pašaukimo idėją. Dėlei to retai kas iš mūsų jaunų poetų ir težino, kad poeto pareiga tautoje — žadinti kilnius jausmus ir aukštas mintis, nurodinėti ateities idealus ir kelią į juos, galvoti ir kentėti už milijonus, žavėti širdis savo asmeniu ir skelbti tautiečiams aukštesnės tiesos žodžius.

Tuo keliu yr ėjęs mūsų poetų patriarchas Maironis. Jis gyveno tautos gyvenimu, jis pranašavo:

Užgims darbai,
Prašvis laikai,
Atgims nauja tėvynė,—

ir neapsiriko. Tėvynė atgimė, susilaukė nepriklausomybės, susikūrė kultūros židinį — universitetą, bet žymūs „darbai" kažkodėl vis dar negema. Net ir tikro Maironio pavaduotojo nesimato. Be to, ir visa naujoji mūsų poezija labai yr susmulkėjus. Rimti vyrai ja beveik neužsiima. Nutilo Vaitkus, retai teatsiliepia Gira, Gustaitis, Putinas. Mūsų poetiškąjį Parnasą užvaldė vieni jaunuoliai. Jie drąsūs, kelia triukšmą, nes mano suradę poezijoj Ameriką. Jie nuolat kruta juda, daro savo naujos poezijos vakarus, kuriuose skaito viešai savo poetiškus kūrinius. Nustebinta publika nežino kas apie juos bemanyti. Pažiūrėkim tatai, kaip atrodo toji naujoji poezija ir jos atstovai.

II

„Naujoji" poezija Lietuvoj yr pradėjus reikštis dar prieš karą. Pirmieji jos bandymai yr išėję iš po plunksnos J. Herbačiausko ir K. Puidos. Po karo ji virto atskira srove. Savo esme ši srovė mums yra svetima, atnešta iš bol-

ševikiškos Rusijos. Mat ten drauge su politiniu perversmu imta kelti revoliucija ir poezijoj. Tos revoliucijos tikslas buvo suproletarint, suraudonint poetiškąją kūrybą. Iš čia atsirado echizmas, imažinizmas ir kitokios srovės rusų poezijoj. Jos rado sekėjų ir tarp mūsų pabėgėlių, kurie ir pergabena jas Lietuvon. Pirmutinis, pradėjęs naujoviškai eiles rašyti, buvo B. Sruoga. Jo „Saulė ir smiltys" nenuskambėjo be atbalsio. Butkų Juzė ir J. Tysliava ėmė B. Sruogą visom keturiom sekti. Kiek vėliau paskui juodu nuvažiavo S. Šemerys. Savo kairumu jis net pralenkė anuodu savo pranokėju. Palengvėl susidarė naujoviškų poetų būrys, kurs ir buvo susikūręs net savo organą, pavadintą „Keturi vėjai". Naujoviškumas virto mada, kuri patraukė savęsp net ir gabų, tik nenusistovėjusį klasiškos poezijos atstovą K. Binkį ir daugybę nebrendusių jaunų poetėlių, kurie dabar ir pripildo laikraščių skiltis savo naujoviškais kūriniais.

Prieš kalbėsiant atskirai apie žymesniuosius tos naujos poezijos atstovus, laikom savo pareiga bendrai apibūdinti jų kūrybą. Pirmiausia jų žymė — tai *vaikiškas išdykavimas.* Išdykaujančiu vadinama toks vaikas, kurs nepaiso jokių draudimų, nesilaiko jokios tvarkos, nežiūri jokių įsakymų, bet daro ką tinkamas, eina galvotrūkčiais, laužo, gadina, kas jam pasipainiojo, žodžiu sakant, kurs virsta mažu anarchistu. Į tokį vaiką išdykėlį ir panėši mūsų naujieji poetai. Jie laiko savo pareiga viską poezijoj aukštyn kojomis pastatyti. Poezijoj ik šiol gerbta ir branginta dailioji kūrinių forma, ritmas, rimas, eiliavimas, harmoningumas. Naujiems poetams visa tai — persenę niekniekiai, mestini lauk. Na, jie viską ir svaido: ritmas lauk, rimas šalin, eiliavimas — prietaras. O jei ir eiliuoja, tai daro tyčia pasityčiodami iš rimo taisyklių. Pvz., neseniai teko skaityti garsiojo dabartinio bolševikų poeto Majakovskio straipsnį apie eiliavimą, kur jis įrodinėja, kad rimai, tokie kaip *trezvost* ir *rezvost,* esą pasenę, buržujiški, kad dabar naujame eiliavime žodžiui *trezvost* tikriausis rimas būsiąs *vrezyvajas.* Panašių rimų pilna ir mūsų poetų kūriniuose (pvz., pas Tysliavą: *geradaris — bulvarai, tramvajus — karavanas* ir kt.).

Dar didesnio išdykavimo rasime kūrinių turiny. Naujoviškas poetas nelaiko savo pareiga išreikšti savo mintį žmoniškai, jis tyčia tau ją iškraipys, sudarkys, padarys iš jos galvosūkį, pokštą ar kitaip su ja paišdykaus. Štai, pavyzdžiui:

Padrioskėjo gyvatos varpas...
Sulūžo rykavimų kurčia sija.
Stebesių apiprunkšti vilko šuoliai išsitempę,
Ir jojo geležies šerių rūdys kraujo putom šlapinas.

S. Šemerys

Žydėjimo lemtis ir man jau netoli,—
Siela ne tam skraji, kad dulkėse vystų.
Jai tolio tolumos gludėjime išvyst
Reikės visų aušrų, dvi gimsianti gelmi...

Jei tas išdykavimas paliečia šventus daiktus, tai jis virsta nedovanotina blevyzga, kaip, pvz., Tysliavos eilėraštyje „Ponas Dieve"; o jei jis įžeidžia dorovės jausmus, tai išeina šlykšti pornografija, kaip, pvz., Šemerio „Himne mergaitei".

Antra naujų poetų žymė — tai jų *begalinis savim pasitikėjimas* ir neapsakomai *aukštas apie save manymas*. Sulipdę vieną kitą eilėraštį, jie mano be galo praturtinę poeziją ir nusipelnę iš tautos ar net ir iš žmonijos nemirybės vainiką. Pvz., Tysliava savo eilėraštį „Poetas ir jūra" pradeda šitokia apie save atestacija:

Labas, jūra!
Aš pirmutinis Lietuvos poeta.
Tu pirmutinė visame krašte...,

o baigia prašymu, kad Jūratė pasiųstų į Norvegiją gintaro paštą,

Težino, kad pranašo Tysliavos kraštas
Ne Azija...

„Pirmutinis Lietuvos poeta", „pranašas" ir galas!

Ne prasčiau mano apie save ir S. Šemerys. Štai kaip jis vaizduojas savo garbės likimą:

Paskui... Gal koks tikslus tyrėjas tolimiausiais amžiais
Šią mano knygą, kaip Tut-Anch-Amono kapą, atdarys,
Ir nuodugniai kiekvieno posakio visas raides išaižęs,
Nusišypsos: „parašė Salys Šemerys".

Nors toje „knygoj" vos 30 nepilnų puslapių ir nors joj nėr nė vieno doresnio „posakio", tačiau S. Šemerys mano nustebinęs ne tik šios dienos gentkartes, bet ir tolimiausias būsimąsias. Na, temano sau sveikas. Nieks jam to užginti negali. Bet vis dėlto abejotina, ar toji didybės manija išeis jam į sveikatą.

Tas pat pasakytina ir apie A. Rimydį. Nors jis teišleido vos pirmutinę savo eilėraščių knygelę, nedaug tedidesnę už Šemerio „Granatą", tačiau rado reikalo įdėti jon šitokį atsiliepimą į savo tėvą:

Tėvai,
tu, kuris Tytuvėnuose ant 1/2 ha
svajoji lušną statyti,
ar žinai?
tavo sūnus
pasaulį užsimanė atstatyti.

Užsimanymas, ką ir sakyti, gražus, tik darbas, tokia poezija paremtas, vargiai bau pavyks.

Trečioji bendra mūsų jaunų poetų ypatybė — tai *pamėgimas skrajoti* po pasaulį. Jie savo dainose atvirai tuo didžiuojas. Tysliava, pvz., sakosi turįs net tam tikrą žirgą:

Nežabotą žirgą vėją
dangumi pasibalnojau
ir, Sietynui sumirgėjus,
kad nujojau,
tai nujojau.
(„Tolyn", 23 p.)

K. Binkio žirgas skrajūnas yra taipgi vėjas:

Pasikinkęs jauną vėją,
Vėtrą šaunią apkabinęs,
Leidžiuos per padangių plynes
Su pavasariu lenktyniais.
Gulbės — kelią!
Gervės — kelią!
Debesų keliu didžiuoju
Aš važiuoju.
(„Simtas pavasarių", p. 14)

St. Santvaras apie žirgus nemini, bet ir jis nuo kitų nenori atsilikti, mat sakosi turįs sparnus:

Tyliais rūkais, žvaigždžių takais,
Kaip angelas sparnus sumojęs
Į aukštuosius
Į kraštus dangaus
Toliuosius
Aš skrendu, skrendu, skrendu!
(„Saulėtekio maldos", 57 p.)

Nuostabus minčių, žodžių ir formos panašumas verčia kelti klausimą: ar nebus tik mūsų jauni poetai čia viens kitą sekę bei pamėgdžioję? Nes kitoniškai sunku tas panašumas išaiškinti.

Toliau ketvirta naujoviškų poetų savybė — tai *dekadentizmas*. Padarę griežtą jų kūrinių statistiką, rastumėm, kad $^5/_6$ bus dekadentiškai parašytos. Tas dekadentizmas vienur

pasireiškia forma, dekadentišku eiliavimu, dekadentiškais rimais, kitur — dekadentiškam turiny, o dažniausiai ir turiny, ir formoj. Tiesiog stebėtis tenka lyginant jų dekadentizmą: jis pas visus vienodas, jokių individualių žymių neturįs.

Pagaliau penktoji bendra mūsų poezijos savybė — tai jos *smulkumas*. Visi jos rinkiniai plonučiukai, mažučiukai. Jokio platesnio užsimojimo, jokių ilgesnių poemų mūsų nauji poetai nesugeba parašyti. Atrodo, kad jų įkvėpimas greit išsenka, kad jų galvos ir širdys dažniausiai lieka bergždžios ir tuščios.

Po šių bendrų pastabų peržiūrėkim atskirai mūsų naujų poetų kūrybą, kiek ji pasireiškia atskirais eilėraščių rinkiniais. Pradėkim nuo J. Tysliavos.

III

Jei žiūrėsim laiko, tai jis priderėtų pavadinti ketvergis, nes su savo pirmuoju eilėraščių rinkiniu („Žaltvykslės") yr pasirodęs publikai tik 1922 metais. Bet mokėjimu autoreklamuotis jis prilygsta sukčiausiems Amerikos biznieriams.

Pamatęs, kad kritika jo „Žaltvyksles" sutiko gana šaltokai, jis griebės kitokių priemonių sau keliui į garbę praskinti. Mindamas po kojų kritikų nuomonę, jis ėmė viešai reklamuotis ir skelbtis: „Aš esu pirmas Lietuvos poetas". Jo tikėtasi, kad minia yra kvaila, kad jai ką nori gali įkalbėti, reikia tik nuolat jai kiekviena proga kalti tai į galvą. Tysliava tai ir darė. Visur jis lindo su savo „poezija" ir su savo asmeniu, išnaudodamas kiekvieną progą, kur tik galėjo pasireklamuoti. Važiuoja, pvz., kai kurie veikėjai Rygon į lietuvių ir latvių vienybės kongresą, šit prisiplaka ir Tysliava, o jo draugas reporteris tuojau paleidžia žinutę, kad, girdi, į Rygos kongresą „yr išvažiavęs ir mūsų jaunas poetas Tysliava". Rengiamas poezijos vakaras. Šit ir Tysliava ten su savo kurioziškais eilėraščiais. Reporteris neužmiršta ir apie tai publikai pranešti. Tikslas pasiektas — Tysliavos vardas Lietuvoj pradeda būti žinomas. Bet mūsų poetui to negana. Reikia, kad ir kiti apie jį išgirstų. Tam tikslui p. Tysliava suseina į pažintį su Kaune gyvenusiu ir rusiškai rašančiu poetu Škliaru. Šis supranta, ko Tysliavai reikia, ir mielu noru išverčia vieną kitą jo kūrinį rusų kalbon. Reporteriai raportuoja,

kad mūsų „jauno poeto Tysliavos eilėraščiai verčiami rusų kalbon“. Ši reklama atneša apčiuopiamų vaisių: atsiranda leidėjų Tysliavos eilėraščiams. Taip išeina vienas paskui kitą keli jų rinkiniai („Traukinys“, „Nemuno rankose“, „Auksu lyta“, „Tolyn“). Kritika nurodo, kad p. Tysliava naujuose rinkiniuose spausdina eilėraščius iš senų leidinių ir kad nauji jo eilėraščiai nekiek teverti, tačiau reklama savo daro. Laimingas „jaunas poetas“ randa šelpėjų, keliauja Estijon ir Suomijon, o iš krikščioniškos valdžios gauna stipendiją, kuri duoda jam progos pasišvaistyti Berlyne ir atsidurti net Paryžiuj. Čia jam pavyksta sužavėti p. Miloszą, kurs, gerai nesupratęs dalyko, rašo jam naują reklamą. Žodžiu sakant, Tysliava yra vienatinis mūsų poetas, kurs sugebėjo poeziją bizniu paversti ir jos pasigaudamas savo vardą pasauly pagarsinti. Bet čia kyla kitas klausimas, ko verta toji jo poezija savo esmėje?

Kadangi žymią dalį jo eilėraščių („Žaltvykslės“, „Traukinys“, „Auksu lyta“) mes jau esam kitur įvertinę, o „Nemuno rankose“ pakartota kūriniai iš „Žaltvykslių“ ir „Traukinio“, tatai mums belieka supažindinti skaitytojas vien su pastaruoju Tysliavos poezijos rinkiniu „Tolyn“.

Teksto jame viso labo 40 nepilnų puslapių, o atskirų dalykų — tik 7. Išleista jis šiemet (1926 m.).

Jo turinys — kelionės įspūdžiai, išsinešti iš Estijos, Suomijos, Berlyno ir Paryžiaus.

Prasideda rinkinys gana įmanomu eilėraščiu „Mano deimantas“. Jis skirtas „svetimų šalių mylimajai“ ir įkvėptas jūros liūliavimo, kaip tai matyti iš paties dainiaus žodžių:

Supa laivą tolyn,
mano laivą tolyn,
horizontuos —
lelijų lelijos.
O daugyn vis daugyn
nematytų vilnių
vakarinės padangės atlijo.

Jūros liūliavime dainius girdi tam tikrą dainą:

Skamba jūrų daina,
vakarinė daina.
Pakrašty —
mano pasakų rytas.
Ei, skambėk ir aidėk,
mano laimė jauna! —
Tau svajonių dangus atdarytas.

Sužavėtas šiomis tikrai maironiškai skambančiomis eilėmis, skaitytojas gali čia pamanyti, kad Tysliava tikrai virtęs poetu. Bet tai apgaulinga iliuzija. Savo tikrąjį veidą jis parodo tuojau sekančiame antrame eilėrašty „Horizontuos". Tuose „horizontuose" aibės visokių keistenybių: „horizontuos žuvėdra jūra", „jūroj daug *žalių garsų*", „horizontuose ugninės mergos žalių jūrų *žalią vėją* sau vilioja", „horizontuose žirgai *baltai žvengia*", horizontuose ir Tysliavos vardas esąs įrašytas. Visame tame poezijos nebėr, jos vietą yr užėmęs vien žalias, pamišęs futurizmas.

„Gyvenimo sapne" ir „Mano žirge" forma vėl klasiška, bet turinys dekadentiškas. Kiek įmanomesnė „Elli", nors ji ir nerimuota. Štai ir visa lyrika.

Belieka nūn pažiūrėti Tysliavos dvi „poemos"—„Berlyne" ir „Paryžiuj".

Berlynui paskirta 9 nepilni puslapiai. Juose, žinoma, tegalima pateikti vien trumpučiai kaleidoskopiški įspūdžiai. Jie sukas apie Berlyno restoranus, „Untergrundą", „Zoo", „Tiergarteną". Vienas kitas sąmojis, kurį vokiečiai trumpai pavadintų „plump", ir visas tos pirmosios „poemos" turinys.

Bet didybės manija neapleidžia Tysliavos ir Berlyne. Aprašydamas, kaip ėjęs pro *Siegessäulę,* jis neapsiėjo susitiktai vokietei nepasigyręs:

Mano kojos
kaip sparnai!
kai plasnoju —
virpa okeanai,
kai sustoju —
rūksta kaminai,
o tarp kojų
Bismarko vaikai
man dainuoja „Deutschland über alles".
Nusilenkit,
Brandenburgo vartai!
Monumentai,
nusiimkit kepures!
Unter den Linden einu aš,
paskutinis iš prūsų giminės!

Ar Brandenburgo vartai paklausė Tysliavos komandos ir ar monumentai nusiėmė kepures prieš šį „paskutinį iš prūsų giminės", poemoj nieko nepasakyta. Greičiausiai bus sukeikę: prakeiktas nepraustaburnis, suvalkiečio muziko bernas! Kur *Schutzmannai,* kad nenuveda jo į artimiausį *Zuchthausą*...

Bet *Schutzmannai* to keiksmo negirdėjo, ir Tysliava nekliudomas galėjo švaistytis Berlyno gatvėmis ir stiprintis Berlyno restoranuose. Šie pastarieji mūsų poetui, matyt, yra gana patikę, nes jis juos mini savo poemos ir vidury, ir pabaigoj:

Berlyno restoranai
vaišino mane,
o kelneriai mandagūs
kaip prancūzės...

Na, skaitytojai, sakykit, ar ne poetiškai aprašyta? Tik, meldžiamieji, nemanykite, kad aš čia Tysliavą parodijuoju. Gink, Dieve! Aš tik cituoju autentiškus jo „poemos" žodžius.

Bet „Berlyne"— tai ne „Paryžiuj". Šiam pastarajam Tysliava nepasigailėjo vietos, paskyrė ištisus 19 puslapių! Tai bent jau „poema" ne juokais. Pasiklausykim tik:

Aš einu.
Su manim visur aplink
prancūzai,
Magazinai rodo liežuvius
man,
nenorinčiam
nei pirkti, nei parduoti.

Nepaprastas dalykas: Paryžiuj visur aplink prancūzai! O štai toliau miesto judesio vaizdas:

Aš einu.
Tūkstančiai žalių tramvajų
ir metro
bando apipjaut man
galvą,
kojas
ir rankas.
Na, jau ne!
Nepaimsite manęs,
kultūringo barbaro
iš Suvalkijos lygumų.

Pamatęs Senos upę, poetas klausia:

Mielos vilnys,
ar pažįstate mane?
Aš paklydęs Nemuno laukų sūnus.

Vilnys, matyt, nepažino ir tylėdamos nuplaukė sau tolyn.

Patyręs šio nemandagumo iš Senos vilnių, poetas lipo į Eifelio bokštą ir iš ten žvilgtelėjęs į miestą sušuko:

O, ponedie!
Nejaugi tai Paryžius?

Nuvykęs Liuksemburgo sodan, suskaito ten 12 prancūzių ir pasako joms komplimentą. Vakare eina į maskaradą, kur jį stebina:

marmuras,
veidrodžiai,
peizažai,
dailininkai,
poetai,
kekšės
ir žiopliai.

Čia jį pagauna abejojimas:

O gal ir aš žioplys?
Juk čia ateina
50 000 poetų,
kurių profesijų
nė velnias nesugaudys.

Vargšas, manė nustebinsiąs visą Paryžių savo poezija. O čia štai 50 000 poetų! Tas maskaradas mūsų poetui greit nusibosta ir jis sušunka:

Išgelbėkit mane
Iš kelnerių nasrų,
iš prostitučių glėbio.
Gana jau bus
egzotiško Paryžiaus
ir maskarado!

Toks tai, trumpai suglaudus, yra šios „poemos" turinys. Pažymėtini ir paskutinieji žodžiai:

baigiu šią savo radio poemą!
Jos turinys —
jaunatvė nežabota;
jos vardas —
„Tysliava Paryžiuj".

Ar gera, kad jaunystė „nežabota", mūsų dainius šio klausimo nekelia. Jis konstatuoja vien faktą ir, matyt, yra visai patenkintas.

Kad jis patenkintas, tai nenuostabu. Bet kad tąja „poema" yr patenkinti ir kiti, kurie ją verčia svetimosna kal-

bosna ir ketina net atskirai išleisti, kaip ką gera, dėlei to tenka nustebti. Nes iš aukščiau gana gausių citatų skaitytojai patys galėjo pigiai konstatuoti, kad visa ši „radio poema" yra tyriausia proza, tik sukapota šleivomis kreivomis eilėmis. Tokiomis eilėmis lengva paversti bet koks rašinys, net ir aritmetikos vadovėlis. Jei tai vadinama naujoviška poezija, tai reiškia, kad tikros poezijos nebėra. Ji paminta po kojų, išniekinta. Todėl nebėr jau nė jokio skirtumo tarp poezijos ir prozos, lygiai kaip ir tarp poeto ir gatvės chuligano. Jei Paryžiuj imama tokia „poezija" domėtis, tai skaudu, bet pigu suprasti. Mat prancūzų sostinė per savo ilgą kultūrišką gyvenimą yra mačius visokių gražumų ir dyvų, tik nėr turėjus progos prisiveizėti, kaip Suvalkijos mužiko bernas įkaušęs skeryčiojas ir savo meškiškas „štukas" rodo. Tysliava pasišovė patenkinti tą Paryžiaus smalsumą, na, šis ir daro jam reklamą. Jei Tysliava ja džiaugias, tesidžiaugia. Lietuvoj žmonės dar iš galvos nėr išsikraustę ir Tysliavos išdirbinių poezija nelaiko. Ir gerai daro, nes Tysliavos kūryboj nematyti jokio grožio ir jokios pažangos: jis vis dar tebejoja seniai jau nusigyvenusiais pamišusio futūrizmo ir pūvančio dekadentizmo arkliukais ir nesiliauja krėtęs savo meškiškų „štukų". Mūsų tauta, išauklėta harmoningų, ritmiškų liaudies dainų dvasia, niekados nepamėgs jo šleivo, chaotiško, iš bolševikiškos Rusijos atsinešto chuliganizmo poezijoj, virstančio vietomis (kaip štai eilėrašty „Ponas Dieve") šlykščiausia blevyzga. Krikščioniškoji kritika to jam niekados nedovanos.

IV

Visas neigiamąsias Tysliavos kūrybos savybes yr lyg ką gera pasisavinęs ir net dešimteriopai jas padidinęs kitas mūsų naujos poezijos atstovas *Salys Šemerys*. Jis tepasigarsino vos prieš dvejetą metų, išleisdamas savo pirmutinį eilėraščių rinkinį „Granata krūtinėj", o šiemet pasireiškė ir antruoju, pavadintu „Liepsnosvaidis širdims deginti".

Pirmame rinkiny tėra vos 16 eilėraščių. Ką gi čia mums pateikia jaunas poetas?

Pirmiausia duoda savęs charakteristiką, kad skaitytojas tikrai žinotų, kas yra Šemerys ar bent kuo būsiąs. Pasirodo, kad jo norima būti ne bet kuo. Štai jo paties žodžiai:

...būsiu dirgsnių dinamitas
Liepsningo kūno bomboj...
...iš pasaulinio chaoso rombo
Granatiškai iškritęs...
...aš būsiu svaigalas spartus...
Viskas čia yra reliatyvu.

(3 p.)

Eilėraštis, iš kurio imtos šios citatos, pavadintas „Pojūčių pokylio prožektorius".

Kitame eilėrašty („Reliatybė", suprask — reliatyvybė) jis dedasi kraštutiniu reliatyvistu, netikinčiu, kad protu būtų galima prijoti „tiesos krantas". Jo Credo trumpas:

Viskas čia yra reliatyvu.

O štai to Credo autentiškas paaiškinimas:

Yr doros vainikas ir paleistuvybėj,
Yr gražumo dailėj ir purvuos,
Rasis melo ir griežčiausioje teisybėj,
O kai kas ir aromatą smarvėje suuos.

(24 p.)

Tuomi savo naujos tikybos išpažinimu mūsų poetas mano varąs „nevarytą ir šviežią vagą" ir pasiryžęs už ją kentėti visokius paniekinimus.

Ta naujoji vaga — tai atpalaidavimas poezijos nuo visų ją varžiusių dėsnių ir taisyklių, kitaip sakant, sukėlimas revoliucijos poezijoj ir apskritai gyvenime. Dėlei to dainius ir pasiskelbia visų „laisvėjančių" — revoliucionierių talkininku šaukdamas:

Aš — laisvas jūsų būgnininkas, nes
Būgnuodamas be paliovos,
Saukiu ir raginu minių minias
Prie mūs iškeltos vėliavos.

(9 p.)

To būgnavimo tikslas —„pramušti laikams erdves tikras", „kovoti dėl naujos būties". Galutinis tos kovos rezultatas:

Mums dausos bus šioj žemėje...

Kitaip sakant, įvyks socialistų skelbiamas „žemės rojus".

Taip autoriui atrodo ateitis.

Bet dabartis, deja, visai nepateisina tos pranašystės; nes paties poeto pasakymu:

Pasaulis dega ir liepsnoja,
Pasaulis lyg pratrūkusis ugnikalnis
Išsiveržė liepsnotom rankom.
Pasaulis virpa kaip vanduo,
Pasaulis ginklų skiepyte priskiepytas,
Pastirusių grandinių ir vorų
Kaip potvynio pasaulis tvindomas.
(14 p.)

Norėdamas dar vaizdžiau tą pasaulio velnišką sūkurį nupiešti, autorius rašo savo „Baladę". Štai jos pradžia:

Pykšt, pykšt, pykšt!
Triokšt, triokšt, triokšt!
Pokšt, pokšt, pokšt!
Liepsnų lūžtvėj
Chaoso karuselė čiūžt, čiūžt!
Ugnies žalčių dryžiai
Viską lyžt, lyžt!
Staiga
Visatos eiga
Kojoms keberiokšt!
(5 p.)

O baigias ji šitaip:

Bet šlept
Netikėtai
Slidžiais dangaus murmulo parketais
Lietuvių Brastos, Versalio alksmo amuletai...
Alkanieji siaubai kąsneliu apsvaigę,
Capt, capt, capt!
Staigiai
Ir tikrai dienok
Stapt.
Erdvių sienos beyrą!
Ir naujausių žemės pojūčių parodoje žalioj.
Hoch!
Ura!
Valio!
(7 p.)

Šitokiu eiliavimu Semerys bando parodyti savo originalumą. Pasakoms sekti gal jis ir tiktų, bet dainuot mūsų liaudis šitaip niekados nedainuoja. Taigi čia vėl ne poezija, tik Semerio išdykavimas.

Jei tuo ir baigtųs, jis būtų galima dar jaunam poetui dovanoti. Bet, deja, pradėjęs išdykauti, jis nebesusivaldo ir prieina tiesiog prie chuliganiškos pornografijos. Jo

„Himnas mergelei“ toks šlykštus, kad jo doram laikrašty net pakartoti negalima. Dvokia pornografija ir jo „Naktibalda“. Tas „naktibalda“ esąs ne kas kitas, tik Šemerys. Nė kiek nerausdamas jis pasakoja, kaip, pamatęs mergą, savo „akių vilyčias į krūčių kalvas besmeigęs“, kaip „rankai vadeles paleidęs“, kaip „bučinių graužtukais ją barstęs“...

Tai Šemerio „šviežia“, kitų nevaryta „vaga“. Jos jis nėmaž nesidrovi, anaiptol, viešai išreiškia troškimą:

Kad mergos lieknaklubės, standžiakrūtės, skaisčiaveidės,
Prieš gulant nepamirštų paskaityt mane,
Įjaudintos glėbiais mane pašėliškai suskleidę,
Su manim degtų svaigiame, žėruojančiam sapne...
(30 p.)

Čia jau nebe poezija, tik su ja nieko bendra neturinti tikrai psichopatiška nimfomanija.

Ir tas dvasios paliegėlis, dorovės ir skaistybės neigėjas, drįsta šaukti:

Žeme, skaistėk,
Pasauli, tapk grynas!

Gražus, nėr ką besakyti, dorovės mokytojas!.. Pornografijos pasigaudamas tikis suasketinsiąs žmones! Tiek apie Šemerio „Granatą“, kurią jis vadina savo pirmuoju „benefisu“, garsinamu jojo „makaulės bosuojamu būgnu“.

Naujai išleistas jo „Liepsnosvaidis“ skiriasi nuo „Granatos“ tuo, kad jame nebėra pornografijos. Jos vietą čia užima patriotizmas. Lietuvos sargyba, Vilnius, Vytis, Geležinis vilkas, mūs tėvynei daromos skriaudos — tai yra dalykai, apie kuriuos Šemerys bando čia dainuoti. Bet dainuoja jis savo pamėgtuoju modern-dekadentišku, anarchistiškai futuristišku tonu. Turiny nematyt jokio gyvesnio jausmo, teskamba vien nenatūrali iškraipyta retorika, poezijos nė krislelio, vien gryna proza ir rezonavimas. Ypač tai pasakytina apie jo patriotiškus kūrinius. Tam įrodyti štai keletas citatų:

Tegu
Kalendamas snapu
Aršiausias
tau nertėja baltasis Varšuvos erelis.
Ir prieš mus
sau šiaušias
ir tankais
pavergt mus kelias...

Tegu kad ir slogučiai mūsų žemę siaučia.
Vienok nors prieš visų galybių norą
Atrėmę smagenis, kaip iešmus
Mes norim savarankiai,
Sukaupę Lietuvos aistringą orą
Ir savo plečiamaisiais plaučiais
Dūsuot laisviau.
Ei, Savarankiai, jau
Žygiuokim savarankiškiau
Ir savarankiškiau!

Taip prasideda „Savarankiškumo maršas". Geri čia nebent „plečiamieji plaučiai" ir „atremti smagens, kaip iešmai", bet ir tai vien parodijai.

„Nuostabiuose nuotykiuose" Šemerys šaukia:

Veltui svajonių sąmokslų sapnai —
Nesustabdys jau niekas amžinai
Likimo ėjime
Jo (vyties) lekiančio žingsniu sparčiuoju...
Tikėkite manim: —
Mums greitai Vilniuj švyturiuos
Aušra pavasarėjančiom ugnim.

Bet visa tai yra aiškūs prisiminimai Maironio „Litvomanas" ir „Vilnius".

Dėl buvimo yra ir pas Šemerį eilės „Vilniaus miestui", kur randame šitokį atsiliepimą:

Gedimino kalno mieste!
Savo ilgesio bokšto ranką į tave ištiesę,
Mes neleisim nurimti pasauliui.

Čia vėl mintis gyvai paimta iš P. Vaičiūno žinomos dainos „Mes be Vilniaus nenurimsim". Šemerio tėra čia vien tik futuristiškos „ilgesio bokšto rankos", kurios geros taipgi nebent parodijai.

„Vilktaky" bandyta atvaizduoti vilku virtusio žmogaus psichika, bet, žinoma, atvaizduoti tai, ko nėra ir nebuvo, nieks negali. Neįstengia to įmanomai padaryti nė Šemerys.

Iš įmanomesnių eilėraščių galima nurodyti nebent „Vėlimas (?) svečias", „Daina" ir „Saulėjant", nes tie dalykai yra sukurti liaudies dainų dvasia. Nepeiktinas ir himnas „Veni, Creator Spiritus", kur autorius prašo Šv. Dvasios padaryti, kad visi mes būtumėm gyvi ir galėtumėm

Skurde surasti slėptą lobį,
Tamsoj šviesos išvysti kibirkštį

ir patekti „į skaistybės bokštą".

Taigi turinio atžvilgiu „Liepsnosvaidis“ yra kiek gerėlesnis už „Granatą“, bet forma ta pati, šemeriškai dekadentiška, ir todėl jo poezija lieka neskani, nepaskaitoma, jokio estetiško pasigėrėjimo neteikianti. Tiesa, doc. Tumas rašė „Lietuvy“, kad Šemerys „Liepsnosvaidy“ yr „gerokai aukštyn pašokėjęs“ ir „mintingas“. Bet po teisybei jokio ten „pašokėjimo“ nėra, nes ir kaip jis galėjo „pašokėti“, dėdamas ton antron knygelėn eilėraščių, parašytų 1919—1924 m., taigi prieš jo „Granatai“ pasirodant. O ir jo „mintingumas“ tėra senoviškas dekadentiškas, taigi labai problematiškos vertės. Jeigu jame ir būtų kiek talento, vis tiek jis nueis niekais, nes dekadentizmas lyg siaubūnas devyngalvis suėda net kur kas didesnius talentus. Taigi ir nėra vilties, kad Šemerys ateity ką geresnio sukurtų. Jo, matyt, gimta su iškraipyta, kuprota dvasia, per tai ir visa, ką jis kuria, išeina iškraipyta, suraizgyta, chaotiška. Laukti iš jo ko gera, kas gražu ir harmoninga, tuščias darbas. Tai vis tiek, ką laukti „iš verbos grūšių“. Duok, Dieve, kad aš čia klysčiau. Duok, Dieve, Šemeriui savo tikrai gražiais kūriniais mane sugėdinti. Bet aš, deja, to sugėdinimo turbūt nesusilauksiu.

V

K. Binkis, kaip jau minėjau, pradžioj nebuvo dekadentas. Jis savo „Eilėraščiuose“ yr davęs tikrai gražių dalykų. Bet kadangi yr gimęs su dideliu palinkimu į išdykavimą (žr. jo autobiografiją „Vainikuose“), tatai pastaruoju laiku nuėjo Tysliavos ir Šemerio keliais. Jo paties žodžiais:

> Matyt, liga pristojo chroniška
> Ir nieko čia nebepadarysi,

nes

> Bendrai pasiutimas eina visuotinis.

Šios citatos yra paimtos iš pastarojo K. Binkio eilėraščių rinkinio, išleisto šiemet vardu „Šimtas pavasarių“.

K. Binkis stengiasi čia išaiškinti, dėl ko perėjęs dekadentų pusėn. Mat klasiškoji poezija, kaipo neleidžianti išdykauti, jam pasirodė pasenusi, o jis jaučias jaunas, linkęs visokius pokštus krėsti. Štai jo paties žodžiai:

Ne mums pataikaut nabašninkų manijai
Ir svarstyti poezijos mirusius atomus,
Metam „sudiev" sušukuotai kompanijai
Ir žengiam jauni į gyvenimo platumas.
(38 p.)

Vadinas, metama lauk šukos, kaip senos kultūros padaras, ir norima išdykauti suveltplaukiais, nes taip patogiau! Galbūt, neginčijam. Bet kuo skirsis tų jaunų išdykautojų poezija nuo klasiškos? Gi štai kuo:

Tai ne menas čiauškėti putpele
Ir gulbes ir meilę seilinti rašalu.
Imame žodį ir koja, kaip futbolą,
Sviedžiame kur į dangaus pašalį.

Laikantis griežtai tų žodžių, tektų prieiti išvada, kad naujoji poezija bus kuriama ne rankomis, tik kojomis...

Su šia poezija jaunieji kviečiami išeiti „į gatvę, į laisvę alėjų". Binkis skelbiasi tos naujos poezijos pranašu.

Bet kadangi jis turi talentą, tai jam dekadentiškai rašyti vis dėlto nevyksta. Dažniausiai iš po jo plunksnos išeina visai žmoniški dalykai. Pvz., kad ir jo „Vėjavaikiškas vėjas":

Vėjas atprunkščia iš Baltijos
Siusdamas, staugdamas,
Siausdamas, lauždamas,
Vejamas, gaudomas...
Ei, tai valia, tai valia, tai valia.
Milijonas valių.
Nesušvilps — negaliu.
Nei krypties, nei kelių,
Kur pasuks — te valia.
(9 p.)

Vėjo išdykavimas atvaizduota čia visai įmanomai.

Tas pat pasakytina ir apie kitą panašų eilėraštį:

Vasaris vėjas kamuoliais
Per mišką ritas,
Varsų albumą tuoj atskleis
Gegužio rytas.
Prieš rytą miškas užverstas šešėliais.
Sumišę melsvos akvarelės
Su purvinais laužų dažais,
Aprėžtos laužytais ruožais
Neaiškios piramydos, prizmos...
Mąstai nustebęs ir grąžais: —
Ar miškas čia, ar futurizmas?

Kitur, kaip štai „Vokiškas pavasaris“, „Duonelaitiškas“, randas lengvučio jumoro.

Vėlgi ligonio karštligėj kliedėjimai („40 °C“) atvaizduota gan realistiškai ir panašiai į tiesą. Lengvapėdiškai šaržuotas tik galas.

Kai keturiasdešimt, tai žmogui nepaprastas ūpas.
Žmogus nebegirdi, kad ore perkūnija.
Žmogui taip daug vidujinės potencijos,
Kad noris greičiau tik su giltine baigti konvencijas
Ir daryti su pragaru amžiną uniją.

Nelinkime jos poetui. Ne be to, kad nebūtų pas Binkį ir visai nevykusių dalykų.

Čion pridera „Salem Aleikum“, „Pranašas“, o ypač „Augnelijų arija“. Ji prasideda šitaip:

Mūsų žemė jauna dar.
Bus ir pas mus Eldorado
Aldorijo adrijo ada.

Toji beprasmė „Aldorijo adrijo ada“ kitose strofose visaip kraipoma ir keičiama. Šitokia „arija“ tinka dainuoti nebent pamišėliams bei nusigėrusiems „iki velniūkščių“. Be to, ji ir neoriginali, nes yra pamėgdžiojimas panašių bolševikiškos poezijos šedevrų.

Suglaudus visa, kas aukščiau pasakyta, gaunama išvada, kad nors Binkis ir yra prisidėjęs „Keturių vėjų“ draugijon ir bando varyti dekadentizmo vagą, bet tikru dekadentu jis nėra; jo talentas sutrauko dekadentizmo skraistę ir gamina dalykų, artimų klasiškai poezijai, kurie miela paskaityti. Ir, mums rodos, tikru dekadentu jis niekad nebus, nepaisant visų jo simpatijų naujoviškai poezijai.

VI

Apie A. Rimydžio „Knygą be vardo“ Vaižgantas atsiliepė labai neigiamai. Mat jis stengės „pagauti bent vieną stiprią mintį — ir nepagavęs“. Dėlei to ir išbarė leidėją, kam imąs du litu, „nieko“ už tai neduodamas. Šitoks kritiko kietumas mums visai nesuprantamas. Nes Rimydis juk yra visai toks pat dekadentas poetas kaip Tysliava ar Šemerys. Ir eiliavimo maniera, ir minčių chaotiškumu, ir savo didybės manija jis visai prilygsta aniems dviem mū-

sų dekadentizmo šulams. Jei, Vaižganto išmanymu, tas yra užsistotinas poetas, kas turi „daug drąsos ir daug originalumo“, tai tųdviejų ypatybių Rimydis turi daugiau negu reikia. Jei Vaižgantui Šemerys atrodo drąsus dėl to, kad sušunka: „Žeme, skaistėk, pasauli, būk grynas“, tai Rimydis su savo užsimanymu „pasaulį atstatyti“ yra šimtą kartų drąsesnis. Jei Šemerys yra „originalus“ dėl to, kad išrado „ilgesio bokštą“ su dviem ištiestom rankom, tai Rimydis dar originalesnis, nes yr išradęs „ilgesio blakę“ su šešiom kojom. Jei Šemerys savo ekskursijoms į poezijos sritį turi „nežabotą vėją“, tai Rimydis moka ne prasčiau pajojėti ant savo „minties žemaituko“. Ogi „ašarų kompresai“, „ateities pažas“, „laiko kepalas“, „burnos radio“ ar neužtektinai įrodo Rimydžio „originalumą“?

Numatydamas kritikų priekaištus, jaunas poetas iš anksto yra apsidraudęs ir pateikęs savo atsaką:

Sakot, jokia poezija,
ir — bolševikas — man nukrinta,
O aš sakau:
čia ne erezija,
čia kaip iš rašto švento.
Maironi, Jakštai, Putinai,
jei jūs poetai,
tai įsižiūrėję
kitaip gyvenimą sutaksuokit!
Ir anuomet gudrus Homeras
dabar vėpsotų.
Čia ne Iliada,
ne Odisėja,
čia XX amžiaus reforma
sėklą sėja.
(13 p.)

Iš tolimesnio teksto sužinom, kad autorius yra irgi ne bet kas, kad jis žinąs, „kur baigiasi darbininkas ir kur prasideda buožė“, kad „nepasirašęs“ jokių Hymanso projektų, kad esąs „Vargo Mistros vaikas, klapčius, sakramentus savo rankoje laikęs, varpinės karalius“. Prieš visus šiuos garbės titulus kaipgi blanksta Šemerio pasididžiavimai. Be to, Rimydis turi auditoriją su 3 000 000 klausytojų, jis „čiaudąs į visokias tautų sąjungas“ ir duodąs įsakymą:

Žmogau,
visagalis žemės šoferi,
pasuk truputį kairėn
Pasaulio profilį!
(19 p.)

Teranda Vaižgantas pas Šemerį ką panašu! Net ir pas Tysliavą neras.

Ir kas per minties gilumas: „Pasuk truputį kairėn". Ne *dešinėn* ir *ne per daug kairėn,* tik truputį... Nebent apsnūdęs buvo Vaižgantas, jei tokią gilią mintį pražiopsojo!

Arba kuo negera, dekadentišku mastu matuojant, kad ir „Gelžkelio stotis":

Gyvenimo stoty keleivių kamšatis.
Čia iškabinti tikslūs traukinių tvarkaraščiai
Iš anksto.
Į praeitį.
Ir ateitį.
Kai traukinys atūžia geležiniam prakaite —
Aš išeinu su vargo bagažu peronan.
Nesiskiria,
Nepasilieka tie atminimai apie duoną:
Vis kepalai ir kepalai —
Pailgi, apvalaini...
Norėtumei bent duonkepį sutikti,
Bent išbučiuoti jo laimingą ainį.
O čia
Nelaukia mašinistai atminimų pabaigos:
Sušvilps,
Sustaugs,
Supūs sirenų choras...
Ir tunelin įlindęs,
Kaip į žemės ausį,
Tik pajausi,
Kad dūšia simaforais jau
Žaliais ir raudonais
Pražydus.
(24 p.)

„Geležinis prakaitas" visai puikus, tik „kepalai" labai primena Tysliavos „Dainą apie duoną" ir *semaforai* be reikalo iškreipti į *simaforus.*

Yra pas Rimydį ir truputis blevyzgos, nes savo eilėraštin „Nuo antros valandos iki ketvirtai" jis yr įdėjęs ir šitokį ketureilį:

Ir tyloje įprakaitėjusioje
Kristus
Sako morfinistam pranašystę
Dėlei nakties praėjusios.

Ir kiek toliau:

Nagi parodyk pasą,
Dievo barzdotas.
(42 p.)

Vadinas, visai kaip pas Tysliavą. Taigi be reikalo Vaižgantas yr nuplėšęs Rimydžiui garbę: tas poetas yra tikrų tikriausis Tysliavos ir Šemerio brolis.

Pas visus tris juos tas pat juk dekadentiškumas kūrinių turiny ir formoj, tas pat anarchistiškas išdykavimas kūryboj, tas pat chuliganiškumas apsiėjime su tuo, kas kitiems brangu ir šventa. Kas yr viename jų, tas pat ir dviejuose likusiuose; skirtumas tik laipsny. Savo esmėj jie panašūs į vienas antrą kaip lašas į lašą, taip pat ir jų kūryba. Artistiškos ir estetiškos vertės visų jų „poezija" neturi jokios. Ji tetinka vien kaipo tema parodijoms ir satyrai. Ir ji to jau susilaukė.

VII

Dekadentizmas mūsų poezijoj, teisingu Binkio pasakymu,— tai „liga chroniška". Dar teisingiau bus pasakius — tai bjaurus piktšašis, darkąs šventą poezijos veido grožį. Kęsti toliau toji bjaurybė nebegalima. Ji reikia būtinai pašalinti. Pirmoji priemonė — tai pašiepimas. Cervantes Don Kichotu yra sėkmingai užmušęs anos gadynės kvailus riteriškus romanus. Šių dienų dekadentizmas poezijoj užmušti daug sunkiau. Bet bandymų netrūksta. Pirmutinis, kuris tą sveikintiną darbą pradėjo, yra *Tilvytis*. Jo šiemet išleistoji „radio poema" vardu „Trys grenadieriai" verta kuo plačiausiai paskleisti. Ši poema susideda iš trijų „giesmių": „Arimuos", „Tolyn", „Krakoviakas". Pirmojoj pašiepiama F. Kiršos „Suverstos vagos", antrojoj — Tysliavos „Tolyn", trečiojoj — J. Herbačiausko poetiškoji kūryba. Kadangi naujausi J. Herbačiausko kūriniai tebeguli dar rankrašty, o F. Kirša — bent savo eilėraščių forma — nėra dekadentas, tatai mes čia duosim vien Tysliavos kūrybos parodijų. Štai, pvz., kaip Tilvyčio sutravestuota anksčiau minėtas Tysliavos „Meno deimantas".

Helsinkio vėjau, tolyn, tolyn,
aukštyn, žemyn
rytuos, pietuos:
Helsinkio vėjuj supuos, supuos.
Helsinkio vėjau, ar tu girdėjai
Lietuvos kraštą — poetų šalį;
aš ten karalius,
Helsinkio vėjau!
Kiek aš dainuškų tenai pasėjau,
Kaip suvaikėjau,

Helsinkio vėjau,
Helsinkio vėjau, tolyn, tolyn!..
Grįžtu tėvynėn,
Helsinkio vėjau;
rytoj Berlynan pasižadėjau:
penkias maniškas sau įsidėjau,
Helsinkio vėjau!
Tolyn, tolyn,
aukštyn, žemyn,
rytuos, pietuos.
Helsinkio vėjus vėjuos, vejuos...

Pašiepta neblogai, gaila tik, kad satyros objektu pasirinkta eilėraštis šiek tiek įmanomesnis. Mums tiesiog nuostabu, kaip Tilvytis nepamatė sekančio eilėraščio „Horizontuos“, kurs buvo daug labiau vertas parodijuoti.

Kur kas labiau vykusi poemos „Paryžiuj“ travestacija. Štai keletas ištraukų iš jos:

Mylimoji Sena,
jei tu pažįsti kartais Nemuną,
nuplauki greit,
praneški jam,
kad Tysliava Paryžiuje paklydo...
Kioskai,
vežikai,
chuliganai,
kekšės,
Tysliava...
Ei, gerbiamieji prancūzų žmonės,
aš didelis poeta,
esu keturių vėjų kurjeris,
esu keturių tomų autorius,
esu keturių metų vaikas...
Paryžiuj — Eifelis, taxi.
Lietuva,
Tysliava.
Gal norit atestato —
štai spjaunu tūkstantį egzempliorių „Tolyn“,
štai mano ranka, vyrai!
...tik duokit man duonos;
kad žinotumėt, kaip aš ją myliu
ir kokioms iliuzijoms kaišausi...

Satyra, pašiepimas kovoje su dekadentizmu poezijoj priemonė nebloga. Bet vienos satyros neužtenka. Daugiau nusverti čia galėtų rimta ir griežta kritika. Deja, dekadentizmo nė vienas mūsų kritikas nėr ėmęs nagan kaip reikiant.

Tiesa, kai Šemerys savo „Granatoj“ buvo peržengęs visas padorumo ribas ir savo „Himne mergelei“ priėjęs prie

šlykščiausios pornografijos, mūsų kritikai buvo sukrutę ir pasmerkę tokią ištvirkusią poeziją. Bet ir prieš šį teisingą pasmerkimą tuojau rados protestų ir tai net iš ten, iš kur mažiausia buvo galima tikėtis, būtent iš kan. Tumo. Dalykas keistas, bet lengvai išaiškinamas. Mat pasirodė, kad Šemerys esąs universitete Tumo mylimiausis klausytojas. Pagautas tos meilės, gerb. docentas, metęs į šalį visus katalikiškos estetikos ir kritikos principus, šoko savo beniaminuko ginti. Tam tikslui ėmė įrodinėti, kad Šemery esama nepaprastos drąsos ir daug originalumo, ko „sekliejі recenzentai — vaikėzai" nepastebėję ir tinkamai neįvertinę. Tai neteisybei atitaisyti Tumas imasi Šemerio „Granatos" grožybes savo gilios kritikos šviesa nušviesti. Šemerio originalumui įrodyti cituoja, tarp kitko, net ir tokius teigimus kaip:

Yr doros vainikas ir paleistuvybėj,
Yr gražumo dailėj ir purvuos,
Rasi melo ir griežčiausioje teisybėj...

apleidęs tik pamatinę Šemerio tezę:

Viskas čia yra reliatyvu.

Kaip drąsos pavyzdį gerb. viršKritikas imasi toliau analizuoti pornografiškąjį „Himną mergelei", cituodamas šlykščiausias jo vietas. Tai padaręs, velkas filosofo togą ir kelia rimtai klausimą: „Ar tokios raštų ištraukos tinka į chrestomatijas" *„v nazidanije junošestvu"*? Ir atsako: „Davatka ir šiaip jau gėdingas žmogus, tai perskaitęs, apsišlakstys švęstu vandeniu. O ir šiaip jau padorus žmogus nusispjaus". Kan. Tumas ne davatka, taigi švęstu vandeniu nesišlaksto ir net nenusispjauna, tiktai profesoriškai pareiškia: „Čia tegali būti klausimas, ar gašlumas išreikštas stipriai". O kadangi „dėl to negali būti dviejų nuomonių", tatai doc. Tumas tą stiprų gašlumo išreiškimą nė kiek nedvejodamas skelbia „technikos žvilgsniu" *pliusu*. Šiam savo įsitikinimui pateisinti jis remias šiuo „filosofišku" argumentu: „Seniau mergelė būdavo poezijos žiedu, dabar ji dažnai esti vyriško gašlumo objektu". Tatai „sykį mergelė paimta nebe senoviniu būdu, tai tam išreikšti valia imtis ir atitinkamų priemonių". Šemerys „pavartojo tas priemones sąmoningai", tatai jis ir nekaltas avinėlis. „Jis negali būti cinikas nei turėt noro platinti cinizmą." Jis, kurs pasakė: „Žeme, skaistėk", nėra toks, ko-

kia jo kalba. Jei jis ir parašė gašlų „Himną mergelei“, tai nebuvo jo bloga valia, tik kilnus noras „Dievo dirvoje šviežias vagas varyti“. Vadinas, nekaltas, skaistus kaip Aloyzas, ir tiek!

Recenzuodami aukščiau Šemerio „Granatą“, mes citatomis esam parodę, kad pornografijos esama ne tik „Himne mergelei“, bet ir „Naktibaldoj“, ir „Amen“. Taigi skaitytojai patys gali įsitikinti, kad visa doc. Tumo Šemerio apologija yra gryna sofistika. Iš to, kad mergelė virsta vyriško gašlumo objektu, visai neplaukia išvada, kad valia vartoti priemones tam gašlumui stipriai atvaizduoti. Rašto darbas yra toks pat *actus humanus,* kaip ir kiti darbai, todėl ir turi būti tvarkomas moralybės dėsniais. Gašlumo klausimu moralybės dėsnis trumpas: *nec nominetur invobis.* Jis suformuluotas šv. Pauliaus ir yra Naujajam Įstatyme. Ir mums nuostabu, kad doc. Tumas rašo taip, lyg kad būtų apie tą dėsnį nieko negirdėjęs ar manytų jį šiandieną jau nebeturint galios, ar pagaliau laikytų poeziją dievekliu, kuriam valia ir skaistybė aukoti.

Meilė, užtarimas yra geras daiktas, bet be jų yra ir tiesa, ir dorovės principai, kaipo gyvenimo reguliatoriai. Tai yra jau supratę senovės žmonės, iš kurių ir turime žinomą patarlę: *amicus Plato, sed magis amica veritas.* Dėl atskiro žmogaus ir net dėl visos tautos nevalia tiesa paminti po kojų. Deja, Šemerio „Granatos“ klausimų doc. Tumas yr pasielgęs visai atvirkščiai. Tiesa, *veritas* jam *amica,* bet *magis amicus* Šemerys. Čia tiesiog kažkoks liguistas, protą aptemdąs doc. Tumo įsimylėjimas! Kiek tik teko skaityti „Granatos“ kritikų, visur teisingai buvo pažymėtos jos neigiamos ypatybės. Net ir tokia Puidienė, vadinanti save bedieve, laikė savo pareiga pasmerkti Šemerio pornografiją. Vienas tik *doc. Tumas, krikščionis, katalikas, kunigas ir kanauninkas, yr užsispyręs* viską Šemeriui dovanoti ir, *pro forma* pabaręs, jį išteisinti ir apginti. Maža to, jis Semerį tiesiog į „pranašus“ kelia ir tai ne bet kokius, tik pačius „kilniuosius“. „Tai pranašas, ir jokiam čia pajuokimui nėra vietos“,— pareiškia kategoriškai gerb. docentas. Ir, kad nebūtų čia jokio abejojimo, tą „pranašo“ titulą trissyk pabrėždamas pakartoja.

Na, su gerb. Tumu sunkus dalykas. Seniau jis buvo pamėgęs atskiroms literatūros sritims „karaliukus“ davinėti, taigi nenuostabu, kad dabar, praplėtęs savo profesiją, ima poezijai pranašus fabrikuoti. Dėl „karaliukų“ mes neprotestavome, nes jie buvo įmanomi. Bet kai gerbiamas

„Pragiedrulių“ autorius į „poezijos pranašus“ bruka mums studentėlį vaikėzą su neaiškiu moraliu veidu ir labai problematišku talentu, prieš tai laikome savo pareiga pakelti viešą ir griežtą protestą. Nes tas naujai nukaltas pranašas kad ir nėr įdėjęs savo naujan „Liepsnosvaidin“ pornografijos, bet ir nėr parodęs jokio talento paūgėjimo. Kaip pirmiau, taip ir čia jis yra tas pats dvasios kuprelis, todėl ir visa, kas iš po jo plunksnos išeina, turi žymių nesveikumo, kuprotumo, kreivumo ir bjaurumo. Žmogus, kurs galėjo parašyti:

> Sulūžo rykavimų kurčia sija.
> Stebesių apiprunkšti vilko šuoliai išsitempę,
> Ir jojo geležies šerių rūdys kraujo putom šlapinas...

yra aiškiai turįs dvasios ligą ir nieko, kas harmoninga ir gražu, nesugebės parašyti.

Skaitytojai gal savy paabejos, begu reikėjo čia tiek daug rašyti apie Tumo pranašu paverstąjį Šemerį ir šio jau užmirštąją „Granatą“. Tokiems aš turiu štai ką pasakyti. Sykį parašyti žodžiai nedingsta. Jie kaip augalų sėklos skraido — *verba volant*. Beskraidydami jie nusileidžia žmonių galvosna ir ten paleidžia savo diegus. Juo labiau tai tinka kan. Tumo raštams. Jis pasižymi tuo, kad labai brangina kiekvieną savo parašytą žodį. Turėdamas tą gerąją ypatybę, jis stropiai rankioja savo raštus ir leidžia juos atskirais tomais. Taigi ir jo pagailėtinas straipsnis apie Šemerio „Granatą“ („Mūsų naujaautoriai“—„Lietuvy“ 1924 m. 1 ir 2 numeriuos), patekęs jo rinkinin, gali plačiai pasklisti mūsų visuomenėje. O kadangi kan. Tumą ypač myli jaunimas, tatai yr rimto pavojaus, kad šis Tumo išgarbintas pranašas nepatrauktų paskui save daug jaunų sekėjų ir neišmokintų jų įvairių „Himnų mergelei“ ir kitų panašių savo kūrybos gražumynų. Norėdami tai blogybei už akių užbėgti, mes ir laikėme savo pareiga demaskuoti tą naująjį pseudopranašą ir drauge nurodyti aną pagailėtiną, visuomenę bjauriai klaidinantį ir todėl nedovanotiną kan. Tumo išsišokimą tame dalyke. Tan išsišokiman pastūmėjo jį ne protas, ne galva, tik jo per gera ir per minkšta širdis. Kur širdis nesikiša, ten jo sprendimas būna blaivus ir sveikas, kaip šit A. Rimydžio kūrybos įvertinimas.

Kaip jau aukščiau esam įrodę, Rimydis turi tiek pat talento, drąsos ir originalumo, kiek ir Šemerys; abudu juodu yra vienas antram visai lygiu dekadentu. Tuo tarpu

doc. Tumas vieną iškelia į padanges, o antrą nuliu laiko. Čia jau aiškiausia neteisybė. Nes jei Šemerys „pranašas", tai ir visai jam lygus Rimydis reiktų pripažinti tokiu pat „pranašu"; o jei Rimydis poezijoj nulis, tai pilniausias nulis bus ir Šemerys. To reikalauja griežtoji logika ir teisybė.

Ir taip, be abejo, ir būtų buvę, jei minkšta kan. Tumo širdis nebūtų aptemdžius jo proto. Širdies klaidos paprastai lengviau žmonių dovanojamos. Gali būt, kad ir doc. Tumui bus čia visuomenės dovanota, bet kritikos pareiga būti kieta, nežiūrėti asmenų ir neleisti, kad tiesa kieno nors, kad ir mylimo žmogaus, būtų žeidžiama. Tai ir buvo viena iš priežasčių, dėl kurios ir parašyta šis straipsnis.

VIII

Supažindinę skaitytoją su dekadentiškąja poezija ir jos kūrėjais, tariamės būsią ne pro šalį nurodžius dekadentiškų veikalų leidėjus.

Kaip jau esam minėję, prieš porą metų mūsų modernieji rašytojai buvo susispietę į „Keturių vėjų" leidimo draugiją. Bet toji draugija, išleidus 1924 m. Šemerio „Granatą", nutilo ir jokio tolesnio veikimo nebeparodo.

Jos vietą, kaipo dekadentiškos poezijos leidėjas ir skleidėjas, yra dabar užėmęs mums arčiau nežinomas Pr. Stiklius. Jo ik šiol išleista: Tysliavos „Nemuno rankose", „Auksu lyta", „Tolyn", Binkio „Šimtas pavasarių", Šemerio „Liepsnosvaidis". Taigi jis yra dabar vyriausis dekadentiškos poezijos tiekėjas.

Sunku tikėti, kad jis tiek knygelių būtų išleidęs ir tiek kapitalo josna sukišęs vien iš didelio dekadentiškos poezijos pamėgimo ar iš karšto noro dekadentiško mecenato garbę nusipelnyti. Šitokia garbė šiandieną būtų per brangi. Taigi reikia manyti, kad Pr. Stikliaus išleisti naujoviškos poezijos eilėraščių rinkiniai yra perkami ir net duoda neblogo pelno.

O jei taip yra, tai čia tuo dalyku turėtų susidomėti tiek mūsų katalikai poetai, tiek ir katalikiškos knygų leidimo firmos. Katalikai poetai turėtų parinkti gražiausių savo poetiškų kūrinių, o katalikai leidėjai — juos dailiai išleisti. Nes ar to mes norim, ar ne, praktika rodo, kad ne viena duona gyvuoja tauta, o ypač jos jaunimas. Kad ir kažkaip poezijai nesimpatizuotumėm, nieko čia nepadarysim: jau-

ni žmonės ieško grožio, dailės, poezijos. Mūsų pareiga tą jų troškimą patenkinti. Jei dabar mūs jaunimas griebias dekadentiškos poezijos erzaco ir juo gadina sau skonį, tai daugiausia dėl to, kad neranda savo tikrai katalikiškos poezijos.

Mūsų ateitininkams čia atsidaro plati dirva. Pasiryžę „viską atnaujinti Kristuje", teneužmiršta atnaujint ir poezijos. Iš laiks nuo laiko „Pavasary", „Ateity", „Židiny" gana gausiai pasirodančių eilėraščių, tarp kurių yra nemaža gana dailių, aišku, kad mūsų katalikiškame jaunime netrūksta ir poetiškų talentų. Bet jų kūriniai, išmėtyti po laikraščius, užsimiršta ir dingsta. Reikėtų, kad kas gražesniuosius dalykus krūvon surinktų ir suradęs katalikiškąjį leidėją paleistų atskiromis knygelėmis. Tuo būdu kilni, daili ir tikra poezija galėtų pasklisti po visą Lietuvą. Ji sužadintų ir ne vieną naują katalikiškąjį talentą, paskatindama jį ieškotis naujų poezijos dirvų.

Tik čia tie jauni talentai reikia perspėti, kad pradėdami kurti nesistatytų iš anksto sau tikslo poeziją žūtbūt sureligint bei sukatalikint ir kad nemanytų turį pareigos kalbėt apie Dievą garsiais, aukštais žodžiais. Ne, to nereikia. Dievas yra Dievas ir iš poetų jokio ypatingo savęs dievinimo nereikalauja. Užteks, jei mūsų dainiai *pergyvens Dievą savy ir patys gyvens Dievuje.* Jiems tapus tuo būdu Dievo poetais, nebeteks rūpintis nei poezija dėl poezijos, nei poezija dėl publikos, bet visa jų poezija virs savaime poezija dėl Dievo. Tokios poezijos mums kaip tik šiandieną labai reikia, nes dabartinė nauja mūsų poezija, savo nelaimei, yr patekus į bjaurias dekadentizmo velnio rankas. Ateitininkų uždavinys — išvaduoti ją vargšę iš tos žeminančios vergijos ir padaryti ją iš „prakeiktos" garbingą ir šventą. Poezija savo esme yra dvasios kūryba, panašiausi į Dievo kūrybą, taigi ir turi kilti iš vidaus, iš žmogaus dvasios, pakilusios ir susidūrusios su aukštesniu, dieviškuoju pasauliu. Poezijos uždavinys — ne pamokslai sakyti, ne moralizuoti, bet tikras grožis kurti ir per grožį vesti žmonių sielas Dievop. Poezija tikra to žodžio prasme turi pripildyti mus amžinojo gyvenimo ir palaimintojo Dievo regėjimo ilgesiu. Dėlei to ir ne be pamato naujų filosofų (pvz., Maritaino) tikroji poezija gretinama su šventybe.

Ir iš tikrųjų, kaip šventybė yra nesutaikoma su netvarka, išdykavimu, pornografija, blevyzga, melu, taip lygiai ir poezija. Šventybė net ir didžiausio tragizmo metu

pasilieka rami, švelni, neišeinanti iš moralybės ribų, nes atsidavusi Dievo valiai, kuri viską, net ir mūsų skausmus ir nelaimes tvarko. Panašiais keliais turėtų eiti ir poezija. Jai nevalia pasiduoti išdidumui, fanaberijai, chaosui ir kitokioms pagundoms. Jos pareiga visada, o ypač kūrimo valandą, atsižvelgti į Dievą ir iš Jo einančias grožio ir moralybės normas. Nes jei mūsų galvos plaukai pas Dievą suskaityti, tai, be abejo, bus suskaitytos ir visos mūsų kūrinių eilutės; kiek iš jų bus nesutinkančių su tomis grožio ir moralybės normomis, tiek bus dainiaus kaltintojų ne tik kritikos, bet ir Dievo akivaizdoje. Ir kaip iš šventybės žinom, kas yr nešventa, pragariška, taip ir iš tikros poezijos žinom, kas yr nepoetiška, chuliganiška. Pragariškumo žymė — tai mirties šešėlis ir absoliuti netvarka — *umbra mortis et nullus ordo.* Taigi ir poetų veikaluose, kur tik nematyt jokios tvarkos kūrinių formoj ir turiny, o žymu begėdiškas palaidumas, ten visados galim būti tikri, kad esam susidūrę su neabejotina pseudopoezija bei nuodingu poezijos erzacu. Tokią pseudopoeziją ir sudaro mūsų dekadentizmas, griežtai priešingas mūsų tautinės poezijos dvasiai.

* * *

Užsieniuose šen ir ten jau ima kilti reakcija prieš tą pseudopoeziją. Švedijoj, pvz., kaip neseniai yra rašęs „Lietuvos aidas", pasireiškia publikos nusigręžimas nuo grynai estetinių imažinizmo, dadaizmo ir kitų naujoviškų literatūros krypčių. Leidėjai pasakoja, kad knygos, kurios turi neaiškių minčių, išreikštų neaiškiais žodžiais, dviprasmiškumų, eilėraščių be rimo ir panašių ekstremistiškų eksperimentų, apskritai yra visai neperkamos. Tradiciniai, plataus turinio romanai nugalėjo trumpuosius, pranykstančius išmėtytose eilutėse, taip pat ir filmų scenarijus. Švedų publikos literatūrinio skonio apvalymo labai žymus faktorius buvo prieš porą metų pasirodęs eilėraščių rinkinys, kurio autorium dėjos švedams seniai pažįstamas Erixonas. Moderniškojo stiliaus krypties atstovai šią knygą sveikino kaipo aukščiausią meniškos kūrybos subrendimo žodį. Bet koks didelis buvo visų nusivylimas, kai žinomas švedų senosios mokyklos poetas ir prisiekęs priešas visų modernistų, Bertilis Gripenbergas, pasirodė esąs tikruoju eilėraščių rinkinio autorium. Šia savo parodija jis norėjo nutraukti moderniškojo meno ir minties lengvabūdiškumo

kaukę. Nuo šio momento publika visai atsitraukė nuo modernizmų. Kartu pasirodė, kad ir mene ekspresionizmas, postimpresionizmas, kubizmas savo vaidmenį yra jau suvaidinę. Vadinas, nenatūralus chaosas ir moderniškasis Pegasas — švedų spaudoje — yra jau išnykę ar bent kiek nuraminti, kad vėl turi pasiduoti estetinėms taisyklėms. Duok, Dieve, ir mums netrukus to pat susilaukti.

1926 09 22

NAUJOVIŠKOSIOS POEZIJOS PARADOKSAI

Kiekvienas tartas žodis gali veikti klausytojus. Juo drąsiau jis tariamas, juo didesnė ir jo įtaka. Tuo ir išaiškinama didelis paplitimas kraštutiniausių nuomonių mūsų visuomenėje. Joms pasiduoda kai kada net ir patys katalikų šulai. Tai rodo kad ir šis faktas.

1-ame 1925 m. „Ateities" numery p. Petras Juodelis yra paskelbęs keletą naujų drąsių nuomonių apie poeziją. Jos gana keistokos ir negirdėtos, nes štai kas jose garsinama:

1) „beprasmių žodžių" vartojimas poezijoje nėra „nesąmonė";

2) turinys eilėraščiuose — tai neseniai dar buvęs „fetišas";

3) „beprasmių garsų barikados"— tai reakcija prieš tą „fetišą";

4) Binkio „Šimtui pavasarių" pripažinta mūsų naujoje literatūroje „viena pirmųjų vietų";

5) Binkio kūryba priimtina „atviromis širdimis", nes jaunieji ten rasią sau „daug artima".

Šitose p. Juodelio tezėse „Ateities" redakcija, matyt, nerado nieko įtartina, nes neprikergė joms jokių savo pastabų. Vadinas, nurodytais klausimais p. Juodelio ir „Ateities" redakcijos pažiūros atrodo visai sutampančios.

Gyvenime redakcijos ir bendradarbio nuomonių vienodumas yra paprastas dalykas. Jis ir šiuo atveju neturėtų savy nieko bloga, jei tiktai aukščiau pažymėtos nuomonės būtų teisingos ir ateitininkams rekomenduotinos. Bet ar čia taip yra iš tikrųjų? Pažiūrėkim.

I

Poetai nuo seno yra vartoję savo kūriniuose visokius gamtos padarų, žmogaus, gyvių, paukščių garsus, kaip štai dum dum, dul dul, din din, tra ta ta, tra lia lia, me kė kė, kukariekū ir kt. Nieks daryti jiems to nedraudė. Žodžiais tie garsai neišreiškiami, bet pavartoti poezijoj jie priduoda jai daug vaizdingumo ir sužadina skaitytojams ne vieną prasmingą vaizdą. Ir tai pigu suprasti, nes kiekvienas tų garsų *turi savo griežtą reikšmę, visiems gerai žinomą ir suprantamą.*

Visai kas kita tokie beprasmiai garsai, kaip Binkio „Augnelijų arijos“— *aldorijo adrijo ada* ir kiti panašūs. Jie niekam nežinomi, ne liaudies sukurti, bet Binkio prasimanyti ir todėl tėra vien tuščias liežuvio makalavimas [1]. Kaipo absoliučiai beprasmiai, jie jokio vaizdo negali sukurti ir jokio estetiško pasigėrėjimo negali suteikti.

P. Juodelis tačiau su tuo nesutinka; jis sako, kad, jam „pažiūrėjus giliau“, paaiškėjęs jų „prasmingumas“. Tam įrodyti jis cituoja šias minėtosios „arijos“ tris eilutes:

> Mūsų žemė jauna dar,
> Bus ir pas mus Eldorado
> Aldorijo adrijo ada.

Bet po teisybei čia tegalima kalbėti vien apie pirmųjų dviejų eilučių prasmingumą, nes jiedvi sudaro sakinį, turintį įmanomą reikšmę. Trečioji gi kaip buvo, taip ir lieka absoliučiai beprasmė. P. Juodelis nė kiek jos neaiškino ir net nebandė aiškinti. Taigi jo neva suprastas tų beprasmių garsų „prasmingumas“ lieka vien jo subjektyviu įsitikinimu, susidariusiu greičiausiai autosugestijos veikimu.

Kad mūsų vaizduotė, kartą poeto nukreipta viena kryptimi, būtų „linkusi sutiktus beprasmius garsus apipinti vaizdais“, tai yra irgi toli gražu neįrodytas tvirtinimas. Sveikam normaliam žmogui to paprastai nebūna. Ar žmogus apirusiais nervais, veikiamas narkotikų gali turėti panašaus palinkimo, spręsti neapsiimu. P. Juodelis sako, kad p. Kručenychas pateisinąs beprasmių garsų vartojimą poezijoje. Fakto neginčysiu, pažymėsiu tik savo nustebimą, kad ateitininkas rašytojas ateitininkų organe savo pa-

[1] Toliau, kalbėdami apie beprasmius garsus, turėsime galvoje vien tik šiuos dirbtinai prasimanytus garsus.

žiūrai patvirtinti rado reikalo dangstytis bolševikėlio Kručenycho autoritetu. Keistoka. O dar keisčiau, kad ateitininkas rašytojas žino, ką tuo klausimu manąs koks Sovietų teoretikas, o neranda reikalo pasiteirauti, ką tuo pat klausimu mano kultūringos Vakarų Europos katalikai teoretikai.

Kad poezijoj svarbiausia būtų skaitytojo „nuotaika", o ne kas kita (pvz., prasmė, mintis, grožis), tai irgi neįrodytas dalykas. Tikri poetai kūrimo proceso metu visai negalvoja, kokią jie padarys skaitytojui nuotaiką savo kūriniu. Jiems terūpi išreikšt kiek galima gyviau vien savi jausmai ir mintys. Tuo užimtiems, jiems visai neateina į galvą jokie beprasmiai garsai. Jų jie neieško ir nėra reikalingi, nes turi užtektinai savų gyvų jausmų ir minčių.

II

Tie jausmai ir mintys paprastai sudaro poetiškų kūrinių turinį. Tai randam Goethe's, Schillerio, Mickevičiaus ir kitų tikrų poetų veikaluose, kurie dėlei to ir vadinama *turiningi.*

Didžiausis priekaištas, kuris buvo galima padaryti dainiui kūrėjui, tai tas, kad jo eilėraščiai tušti, neturiningi.

Bet ir turiningi veikalai nelaikyta tobulais, jei jiems trūkdavo skambių rimų, taisyklingo ritmo, kitaip sakant, dailios formos.

Šiandieniai poetai į visa tai numojo ranka ir paskelbė poezijos formą esant neleistiną kūrybos varžymą, o dabar p. Juodelis žengia tolyn prikerkdamas net ir poezijos turiniui išniekinantį „fetišo" vardą.

Paprastai manoma, kad formos neigimas naujoviškoj poezijoj yr atsiradęs iš noro pasižymėti originalumu. To noro, be abejo, būta, bet tik trečioj, tolimesnėj vietoj. Artimiausi tos beformės kūrybos motyvai buvo daug žemesni, būtent paprastas biznis ir tinginys.

Mat prieš karą už eilėraščius honorarai mokėta nuo eilutės. Eilučių ilgumas nebuvo nustatytas, taigi buvo gryno išskaičiavimo rašyti savo „poezas" kuo trumpiausiomis, vienažodėmis eilutėmis, įspraudžiant tarp jų ir vieną kitą ilgesnę, kad nepasirodytų poetai per daug išnaudoją leidėjus. Šiandieną šis rašymo būdas laikos vien beminčių pamėgdžiojimu; biznio motyvas pamirštas, nes mūsų nau-

jiems poezininkams nei už trumpas, nei už ilgas eilutes paprastai nieks honorarų nemoka.

Kad naujoviškoj poezijoj nemenką vaidmenį vaidina ir tinginys, tuo abejoti neverta. Nes rašymas klasiškas, vartojant rimus ir ritmą, yra kur kas sunkesnis negu kalimas eilių berimių ir beritmių. Rimams ir ritmui surasti reikia nemažo galvosūkio, nelengvo darbo. Šiandieną, visiems nuo sunkaus darbo bėgant, nenuostabu, kad ir poetai už kits kitą griebias daug lengvesnio berimio ir beritmio eiliavimo.

Tas pat tinginio motyvas, be abejo, pastūmėjo naujausius poetus paskelbti „fetišu" ir turinį. Jei jis yra pagarbos nevertas fetišas, tai jis, žinoma, reik mesti lauk. Mestinas gi jis dėl to, kad varžo naujovišką dainių, skirdamas jam pareigą rūpintis savo kūrinių turiniu, t. y. atlikti tam tikrą proto nelengvą darbą. Bet tingėti daug lengviau negu dirbti. Taigi turinys, kaip ir forma, varoma šalin. Nes ir kam jis poezijai reikalingas, jei jo negalima pakeisti visokiomis beprasmėmis „aldorijomis adrijomis".

Žinoma, žiūrint *sub specie aeternitatis,* nei forma, nei turinys nėra absoliutūs dalykai; jų vertė tėra visada reliatyvi. Bet jei taip, tai ir pati poezija reiktų lauk mesti, nes ir ji neturi absoliutumo. Ji taip pat galima pavadinti senovės „fetišu", kaipo susidedanti iš dviejų jau atmestų „fetišų"— formos ir turinio. O jei taip, tai pati logika reikalauja, idant šalia paneigtos formos ir turinio pastatytumėm ir ant pačios poezijos didelį nulį.

III

Ar evoliucija prives mus ilgainiui prie tos „reakcijos", sunku pasakyti. Logiškai galvojant, ji atrodo neišvengtina. Nes kur nėra formos ir turinio, ten nėra nė poezijos. Poezijos vietoj ten gali būti tik „beprasmių žodžių barikados", visokios „aldorijos, adrijos, ados". P. Juodelis džiaugiasi jų įsiveržimu poezijon ir stengiasi tą „reakciją" net pateisinti. Bet mums rodos, kad beprasmiai garsai poezijoj yra taip pat neleistini kaip ir mokslo srity. Nes jei jie toleruojami poezijoj, tai nėra jokios priežasties neįsileisti jie ir mokslan. O įsileidę gautumėm mūsų universiteto aulėse pamatyti šitokių scenų:

Teologijos profesorius (savo studentui): Ką sveikas žinai apie šv. Pauliaus apaštalo padėjėją Titą?

Studentas teologas. Ei ti ta ti ta ti ta...

Matematikos profesorius (studentui). Išvesk man tamsta sinuso diferencialą.

Studentas. Ala ala drala drala...

Profesoriai. Na, kas čia per pokštai?..

Studentai. Tai ne pokštai, bet reakcija prieš mokslo „fetišą". Prikergdami prie klausimo beprasmius garsus, mes tamstų mestą mintį apipinam vaizdais ir toliau išrutuliojam...

Kai kas pasakys, kad čia juokai, kad tikrenybėj to nėra ir negali būti. Bet ar ne juokai Binkio aldorijos ados? Ar tai nėra vaikėziškas pasityčiojimas iš publikos? Jei panašūs pokštai leidžiama poezijoj, dėl ko jie neleistini moksle?

IV

Kad Binkis turi talento, tai tiesa. Kad jo „Šimtas pavasarių" stovi aukščiau negu Tysliavos, Šemerio, Rimydžio rinkiniai, tai irgi mielai galima pripažinti. Bet jei jis prašoksta savo kolegas dekadentus, tai ne savo dekadentiškais futuristiškais kūriniais, bet eilėraščiais, turinčiais grynai klasiškų veikalų pobūdį. Net ir panorėjęs parašyti ką dekadentiškai, jis kartais užsimiršta ir duoda dalykų visai įmanomų. Plačiau tai įrodęs savo studijoj „Dekadentizmas ir jo atstovai mūsų poezijoj", aš nematau reikalo kartoti tai čia antru atveju.

V

Prieš keletą metų vienas kritikas piršo į kilniuosius Lietuvos pranašus S. Šemerį. Dabar P. Juodelis pataria Binkio kūrybą „prieiti atviromis širdimis". „Atviromis širdimis" priimamas vien brangus, mylimas žmogus. Kiek žinau, Binkis niekados ateitininkų nemylėjo ir nebrangino. Jokios pašalpos jis jiems niekad nėra suteikęs. Ideologijos atžvilgiu tarp Binkio ir ateitininkų nebuvo nieko bendra. Ateitininkai skelbė ir laikėsi gyvenime krikščioniško susivaldymo, Binkis nuo pat pradžios buvo atviras palaido gyvenimo šalininkas. Kas nori tuo įsitikinti, teperskaito jo autobiografiją „Vainikuose". Ateitininkai remias katalikybe, Binkis niekados nėr parodęs, kad jam ji bent

kiek rūpėtų. Ateitininkai nori „viską atnaujinti Kristuje“, o Binkio šūkis —„į gatvę, į laisvę alėjų su plakatu krūtinėj sušukti triukšmingai: „Salem Aleikum““. Taigi Binkis ateitininkams yra visai svetimas ir labai tolimas žmogus. Dėlei to aš ir negaliu nieku gyvu suprasti, kaip p. Juodelis galėjo parašyti: „Mes, jaunieji, rasime ten daug artima“, ir kaip „Ateities“ redakcija tai išspausdino. „Aušrinėj“, „Žiežirboj“, „Kultūroj“ tai būtų tiesa ir savo vietoj. Bet „Ateity“ tai... daugiau negu keistas paradoksas. „Ateičiai“ sveikiau būtų buvę jo visai neskelbus.

MENAS IR JO KRITIKA

I

„Meno kultūra“ yra iš naujo pajudinus klausimą: kas yra menas? Žmogus, keliąs šį klausimą, jau tuo pat pasisako pripažįstąs daugybę kitų su juo surištų dalykų, kaip štai, jog meno tikrai esama, jog jis turi savo esmę, jog toji jo esmė yra vienareikšmė, jog dėlei to meno esmės apibrėžimas tegali būti tiktai vienas ir jog jis galima surasti.

Jei dėl paties meno buvimo niekas ginčų nekelia, tai apie kitus čia paminėtus, meno esmę liečiančius dalykus to pasakyti negalima. Pvz., dėl meno esmės man teko nemaža prisiginčyti su gerbiamu doc. V. Mykolaičiu [1]. Mat jis yra paskelbęs naują meno apibrėžimą, kuriuo menas laikomas ne kuo kitu, tik vien „žmogaus kūryba“. Savo straipsniuose tuo klausimu aš esu įrodęs, kad šitoks meno apibrėžimas nėra nei pilnas, nei teisingas. Nes kad ir galima kiekvienas menas vadinti žmogaus kūryba, tai toli gražu *ne kiekviena žmogaus kūryba bus menas.* Tikras menas bus vien tik „grožio kūryba“.

Iš tų ginčų toliau paaiškėjo, kad menas yra labai komplikuotas dalykas, susidedąs iš daugelio atskirų elementų: pačios kūrybos formos, kūrybos laisvės, įkvėpimo, meno objekto, meniškos idėjos, meno tikslo ir pagaliau esmingiausio elemento — grožio.

Iš antros šalies, kalbant apie meną, negalima palikti nieko netarus ir apie meno kūrėjus — menininkus, apie jų teises ir pareigas, apie jų santykius su visuomene ir liaudies kūryba [2]. Čia irgi susidursime su įvairiomis pačių menininkų pažiūromis į tuos klausimus.

---

[1] Žr. anksčiau mano straipsnius „Meno esmės klausimas“ ir „Menas ir grožis“ 46 ir 59 p.

[2] Tą dalyką aš bandžiau nušviesti savo straipsny „Meno tikslas ir menininkas“ (žr. aukščiau 33 p.).

Apie santykius su Kūrėjų Kūrėju — Dievu, su Jo apreikštu tikėjimo ir doros mokslu tarp menininkų šiandien visai vengiama kalbėti. Bet ši tyla negali nei tų santykių pašalint, nei jų padarinių panaikint. Dievas yra aukščiausias grožio šaltinis. Menkas būtų menininkas, kurs tos pagrindinės meno aksiomos nenorėtų pripažinti.

Taigi, kaip matom, mūsų visuomenėje kol kas nėra dar tikrojo meno esmės pažinimo, nėra ir tarp pačių menininkų tinkamo savo teisių ir pareigų supratimo, nekalbant jau apie religinį meno nušvietimą. Jei menas Lietuvoj vis dar šiaip taip gyvuoja ir plečias, tai dėl to, kad jį palaiko ne tiek aiški meniškoji sąmonė, kiek tamsokas kūrybinis menininkų instinktas.

Jis kyla iš giliausių tikybos gelmių. Leistas žemėje pagal Dievo Kūrėjo paveikslą ir panašumą žmogus gauna iš Dievo didesnę ar mažesnę kūrybos dovaną, kuri ir padaro jį *mažu kūrėjėliu,* Dievo kūrybos žemėje *sekėju ir papildytoju.*

Dievas sukūrė dangų ir žemę. Žmogus neįstengia to padaryti. Bet jis gali sukurti ištisus poezijos, meno, mokslo, technikos, kultūros pasaulius. Tąja savo kūryba jis ir skirias esmingai nuo gyvulio. Pas žmogų toji kūryba visada yra *dinamiška,* galinti be galo plėstis ir tobulėti. Gyvulys, net ir aukščiausias, kaip štai beždžionė, jokios kūrybos neparodo; o jei kur ir yra kūrybos pėdsakų (kaip štai paukščių lizdai, bičių koriai...), tai toji jų kūryba yra visada *statiška,* stovinti vietoj, *nė kiek pirmyn nepažengianti.* Bitės, pvz., lipdo dabar savo korius tokiu pat būdu kaip ir prieš tūkstančius metų. Taigi *sugebėjimas kurti ir tą kūrybą neapibrėžtai plėsti, tobulinti yra esminga žmogaus žymė.* Ją randam visais amžiais ir visose tautose; jos netrūksta ir mūsų tautoje. Čia ji pasireiškia daugiausia meno forma: patarlėmis, dainomis, pasakomis, margučių ir audinių raštais, naminių baldų pagražinimais, mūsų kryžiais, žemaičių koplytėlėmis, jaunimo žaidimais ir kitu kuo. Iš to liaudies meno, kultūrai kylant, atsirado ir gražioji mūsų literatūra, ir tikroji dailė, ir mūsų muzika, teatras ir visa, kas tik įeina meno sąvokon. Per meno kūrybą mes išsiskiriam iš kitų tautų, parodom pasauliui savo veidą, tariam savo žodį, padarom savo gyvenimą pilnesnį, turiningesnį, kilnesnį.

Dėl menko mūsų kalbos paplitimo pasauly mūsų dainos, mūsų raštai galbūt liks kitataučių tinkamai neįvertinti. Bet mūsų muzika, mūsų dailė bus ir be vertėjo priei-

namos kiekvienam pašaliečiui ir duos jam galimumo sudaryti savo nuomonę apie tą mūsų meno dalį. Menas — tai tarptautinė grožio kalba. Technikos, išradimų srity mums dar ilgai bus sunku pavyti kultūringąją Europą, bet mene mes ne tik galim su ja susilyginti, bet dar ir ją pralenkti. Menas taip pat greičiausiai ir geriausiai galės iškelti ir išreklamuoti visame pasaulyje ir patį Lietuvos vardą.

II

Mūsų menas, kaip jau anksčiau esu minėjęs, rėmės ik šiol daugiau kūrybiniu instinktu negu proto šviesa. Taigi dvasios atžvilgiu mūsų menininkai, galima sakyti, dirba patamsiuose.

Tuo tarpu pats menas, būdamas labai senas, savo ilgame gyvenime yra surinkęs daug jį liečiančių prityrimų, gavęs iš garsiausių meno žinovų daug naudingų nurodymų ir žinių. Iš jų ilgainiui yra susidaręs net *estetikos mokslas*. Ar mūsų menininkai gerai jį žino, aš negaliu pasakyti. Iš jų mūsų spaudoje pasirodžiusių raštų apie meną, deja, to nematyti. Antra vertus, tik vieno Dievo kūriniai tėra geri. Apie menininkų sukurtus dalykus to pasakyti negalima, nes jų kūriniai vieną kartą būna dailūs, kitą kartą — vidutiniai, o neretai ir visai niekam tikę. Menininkai to nemato: jiems visi jų kūriniai atrodo jei ne šedevrai, tai bent gana vykę dalykai. Mat savimeilė paprastai apdumia akis. Šią nelemtą blogybę tegali pašalinti vien rimta kritika.

Seniau ji buvo gerbiama, nors ir nemylima; jos balso klausės rašytojai ir skaitytojai, menininkai ir žiūrovai. Šiandieną to jau beveik nebėra. Mat gyvenam didžiausio demokratizmo gadynėj, kur genijai ir pamišėliai turi tas pat teises. Iš čia savaime prieita įsitikinimas, kad ir kūrybos srity nebėra skirtumo tarp genijų ir beraščių peckelių, tarp tikrų šedevrų ir grafomanijos produktų. Mat genijus šiandien nurodo jau nebe kritika, tik patys sujžūlėję moderniški „rašėjėliai“, šaukdami: „Aš, aš genijus! Aš didžiausis Lietuvos poeta! Mane vieną tik skaitykit! Man vienam tik laurų vainiką pinkit!..“

Panašūs šauksmai šiandien nebe retenybė. Nieks neginčys, kad iš tikrųjų taip yra. Bet taip neturėtų būti. Įvesti tvarką į tą kūrybinį chaosą, atskirti kūrybinius pe-

lus nuo grūdų, išmesti lauk kūrybinį mėšlą, kurio pastaraisiais laikais tiek yr susidarę mūsų užterštoje literatūroje ir mene, pastatyti tikrus talentus savo vietoj, o besmegenius „pseudogenijus“ pasodinti nusikaltusių peckelių suole — tai šių dienų svarbiausias kritikos uždavinys. Ji atliks labai didelį darbą, jei, tarus tiesos žodį apie šių dienų kūrybines šiukšles, atpratins mūsų publiką nuo jų pirkimo ir leidėjus — nuo jų leidimo ir platinimo.

III

Norint čia gerų rezultatų pasiekti, reikėtų tas mūsų meno asenizacijos darbas varyti ne dieną, kitą, bet nuolat, ištisais metais. Mūsų publika mat turi labai trumpą atmintį. Kas jai šiandien per vieną ausį įėjo, ryt išeis per kitą. Taigi norint jos nusistatymą į sveikąją pusę pakreipti, reikia jai tartas žodis po daug kartų kartoti, kad jis būtų jai lyg kalte įkaltas. Vienu straipsniu to nepasieksi. Čia reikia atskiro meno kritikos žurnalo, kurs nuolat dailės problemas keltų, šiandieninio meno nesąmones švieson vilktų, pasirodančius naujus meno kūrinius per kritikos rėtį sijotų, mokytų teisingai žiūrėti į meną, nesibijodamas jokių puolimų iš naujoviškų pseudogenijų šalies.

Toks žurnalas būtų labai naudingas ir pačiam menui, ir menininkų korporacijai, ir pačiai visuomenei. Menui duotų jis tvirtą pagrindą, patiekdamas teisingą įkvėpimo ir grožio supratimą. Menininkus sulaikytų nuo klaidų, atpratintų nuo pasyvaus nekritiško naujoms srovėms pasidavimo, nušviestų jiems visą kvailumą moderniško principo: „Kad ir nežmoniškai, bet tik kitoniškai“. Pagaliau, sudomindamas mūsų visuomenę meno klausimais, tas žurnalas priverstų mūsų publiką labiau susidomėti meno dalykais, pamilti meno kūrybą, labiau branginti meno kūrinius. Tuo būdu tokio žurnalo nuopelnas būtų labai didelis. Bereikia tik, kad mūsų visuomenė jį palaikytų, uoliai skaitydama ir platindama. Be to palaikymo jis, žinoma, kaip girioj šaukiančiojo balsas, turės dingti. Taigi jo likimas pareina iš tavęs, visuomene!

Šio straipsnio autorius tuo atžvilgiu yra skeptikas ir nieko gera iš tavęs nelaukia. Sugėdink jį, meilute, pasirodyk besanti kilnesnė, negu kad jis apie tave mano, duok galimumo tam žurnalui išeiti ir ilgesnį laiką išsilaikyti.

Tuomet tas autorius, pamatęs savo klaidą, nuoširdžiai gailėsis ir viešai atsiprašydamas, kad savo skepticizmu skaudžiai tave įžeidęs, didžiu balsu šūktels: *mea maxima culpa!* Suklydau kaip paskutinis mulkis! Atleisk man, gerbiamoji visuomene! . .[3]

* * *

Aukščiau išdėstytos mano pažiūros į meną ir poeziją daug kam nepatiko. Atsirado kritikų, bandžiusių įrodyti, kad aš klaidinąs visuomenę savo estetiškomis teorijomis, kad neužtektinai atsižvelgęs į priešingas meno ir poezijos teorijas. Platesnį atsakymą tiems priekaištams aš teikiu žemiau dedamame straipsny „Mano kritikams“ [4].

[3] Deja, autorius nė kiek čia nesuklydo: jo pranašavimas išsipildė: „Meno kultūra“, išleidus keletą numerių, paliovė ėjus.

[4] Žr. „Baro“ 1926 m. 4-ą numerį.

MANO KRITIKAMS

Pastaruoju laiku padaryta man nemaža garbės. Mat mūsų nauji kritikai yra parodę ypatingą susidomėjimą mano raštais, uoliai juos matuodami kiekvienas savo mastu.

Kampaniją pradėjo M. Biržiška „Baro" 1-am numery. Jis čia išvadino mano kritikas „parapinėmis", prikišo man „nesugebėjimą ir net nenorą rimtai sutikti visa, kas nesutiko su ta (mano) „pasaulėžiūra", viešai paskelbė, kad aš „kišęs visuomenei veikalus, kurių daugelis su literatūra tiek teturėjo bendra, kad literomis buvo išreikšti", išbarė mane, kad aš nekėlęs, nelavinęs, negilinęs mūsų pažiūrų į poeziją ir šiaip jau į literatūrą ir neturėjęs geros įtakos poetams. Visa tai buvo pasakyta dogmatiškai ir neparemta jokiais įrodymais. Jam atsakiau 1925 m. vasario mėn. „Ryte". Tą atsaką skaitytojas ras žemiau prieraše[1].

M. Biržiškos pėdomis pasekė ir J. Tumas. Jis „Lietuvio" 9-am numery pakartojo kažkokio T. V. priekaištą, neva aš

---

[1] Štai jo tekstas:

M. Biržiškos rašinys „Mūsų literatūros istorijos darbai 1924 metais" visais atžvilgiais šlubuoja. Pirmiausia metodikos atžvilgiu. Skaitytojas laukia, kad autorius kalbės apie pernykščius literatūros istorijos darbus, bet M. Biržiška užuot jų pradeda nuo... Gedimino ir Vytauto laikų, piktinasi mūsų patriotais, net katalikais, kad jie jaučia daugiau ryšių su senoviška, pagoniška Lietuva negu su katalikiškąja vėlesniųjų „poniškų" amžių kultūra, gina prūsų protestantus už tai, kad jie rašė ne tik savo bažnyčios istoriją, bet ir savų „parapijų istorijas ir kunigų biografijas" etc., bara katalikų kunigiją, kad ji tuo atžvilgiu yra atsilikus nuo protestantų dvasiškijos, peikia Aleknos „Valančių", kad nesama ten jokio „įsigilinimo į Valančiaus gadynę", kad autorius „nepakilęs aukščiau už kanceliarišką vyskupo darbų registraciją". Aleknos bažnyčios istorijai prikiša „parapinį akiratį". Bet daugiausia tenka iš pono Biržiškos A. Jakštui, kuriam nežinia dėl ko teikiama čia garbė „mūsų kunigų akcijos vado". Jis tai kenkęs savo „parapinėmis kritikomis" mūsų literatūrai; dėl savo „nesugebėjimo ir net nenoro rimtai sutikti visa, kas nesutiko su ta (jo)

„naiviai gražiąją poeziją proteguojąs“ ir tuo būdu gadinąs jaunuosius dainius. Nuo savęs tas pats „Pragiedrulių“ autorius apšaukė mane fanatiku, nes, girdi, keletą dėl begėdiškumo nereprodukuojamų Pompėjos skulptūrų ir piešinių „A. Jakštas turbūt sudaužytų“! Ką padarytų kan. Tumas, nepasakyta. Turbūt sušuktų „caca“ ir ekstazėj tas „nereprodukuojamas“ skulptūras nubučiuotų... Be to, buvo man padaręs ir filologiškų priekaištų, bet susigriebęs vėliau pats juos atšaukė.

---

pasaulėžiūra“, jis kišęs visuomenei „veikalus“, kurių daugelis su literatūra „tiek teturėjo bendra, kad literomis buvo išreikšti“. Kas tai per „veikalai“ ir kurių autorių, ponas Biržiška nerado reikalo nurodyti. Be to, Jakštas nekėlęs, nelavinęs, negilinęs mūsų visuomenės pažiūros į poeziją ir šiaip į literatūrą, neturėjęs geros įtakos poetams. P. Biržiška, matyt, tebetiki persenusiais rusų vadovėliais, skelbusiais, kad kritiko uždavinys — mokyti poetus poezijos. Niekam neverti tie poetai, kurie kritikų nurodymų reikalingi.

Bet svarbiausias Biržiškos priekaištas tai, kad Jakštas neturėjęs „bet kokios istorijos nuovokos“, kad nė girdėt nenorėjęs apie „šalies praeitį“. Jo „Draugijoj“ istorijos straipsnių buvę kuo mažiausia, jis neraginęs kunigų užsiimti „net pačios Katalikų Bažnyčios Lietuvoj istorijos tyrinėjimu“ ir t. t., ir t. t.

Ne aukščiau stovįs už Jakštą ir J. Tumas. Mat jis užaugęs „antiistorinėj atmosferoj ir net negavęs sisteminio istorijos mokslo“. Skaitant Tumo monografiją apie Maironį, p. Biržiškai prisimena „sočinenije“—„Značenije Deržavina“. Dėlei to universitetas (tikriau sakant, p. Biržiška, kaip humanitarinio fakulteto dekanas) nepripažino Tumui doktorato už jo veikalus, nes, girdi, jiems „mokslo žvilgsniu daug kas prikiština“. Bet atsiminęs, kad literatūros istorijai Tumo betgi padaryta daug daugiau negu kieno kito, net paties p. M. Biržiškos neišskiriant, gerbiamas kritikas nusileidžia ir pripažįsta, kad Tumo raštai moko mus praeitį pamilti.

Tumu baigias pas p. Biržišką „kuniginė“ „literatūros istorijos gadynė“. Su M. Biržiška gauname įeiti į „pasaulininkų tarpą“. Drovos pagautas p. Biržiška plačiau savo moksliškų nuopelnų nedėsto. Jis pateikia žinių, kad universitete mokinos teisių, o literatūros ir istorijos visai nestudijavo. Jei taip, tai ir p. Biržiška turi ne daugiau teisių užimti literatūros istorijos katedrą, kaip ir Tumas. Jei Tumas nūn tik docentas, o p. Biržiška ordinarinis profesorius, tai čia, matyt, nusvėrė p. Biržiškos veikalai. Labai būtų įdomu sužinoti, kokie p. Biržiškos veikalai nupelnė jam ordinarinio profesoriaus garbę ir kas svarstė ir nusprendė jų „moksliškumą“?

Deja, apie tai p. Biržiška teikės nutylėti. Užuot to jis mini toliau nepeiktiną savo brolio V. Biržiškos veikalą „Lietuvos bibliografija XVI—XVIII a.“ ir šiojo leidžiamas „Knygas“; taręs toliau keletą žodžių apie „Tautą ir žodį“, „Varpą“ ir specialius „Lietuvos mokyklos“ numerius, jis prieina galop tikrąjį savo straipsnio objektą — literatūros istorijos 1924 m. darbus. Jų tėra tik du: Gabrio ir Žajančkausko literatūros istorijos vadovėliai. Gabriui p. Biržiška prikiša tiesiog plagiatą, Žajančkauską reliatyviai giria, nors iš tikrųjų pas Gabrį patiekta mokslo medžiagos kur kas daugiau negu pas Žajančkauską.

Nepraėjo pro šalį nebakstelėjęs manęs ir Putinas, primindamas savo „Židinio“ 2-am numery, neva esama apie mano kritikas nuomonės: „Išpeikė — vadinas, gera, išgyrė — vadinas, bloga“. Neguldyčiau galvos, kad ta nuomonė nėra iš piršto išlaužta ar pačioj „Židinio“ redakcijoj nesufabrikuota. Žinoma, valia Putinui tokias nuomones apie mane skelbti, valia jų laikytis, tik abejotina, ar bus tai sveika „Židinio“ skaitytojams ir paties laikraščio garbei.

Be to, pastarasis, būdamas kunigas, gadina visą Biržiškos straipsnio konstrukciją bei padalinimą.

Dėl aukščiau minėtų p. Biržiškos priekaištų kunigams literatams laikau savo pareiga tarti bent keletą žodžių.

Kad literatūros istorikų kunigų nėra ir kad kunigijai ne pro šalį būtų labiau užsiimti istorija ir kitais mokslais, tai tiesa, bet literatūros istorikų nėra ir tarp civilių. Nėra toks istorikas nė p. Biržiška ir, kaip matyti, nebus juo ir ateity. Nes pirmutinis literatūros istoriko *privalumas* — tai *sprendimo blaivumas* ir pilnas bešališkumas. To, deja, p. Biržiškai kaip tik labiausiai trūksta. Bajoriškos tradicijos verčia jį žiūrėti į katalikų kunigiją kaip į žemesnį ir tamsesnį luomą, nesugebantį duoti ką gera. Senas bajoriškas posakis: „Co tam te klechy rozumia“, tebeglūdi, matyt, giliai p. Biržiškos smegenyse. Kunigo katalikiška pasaulėžiūra ponui Biržiškai, kaip buvusiam socialistui ir antiklerikalinių „Lietuvos žinių“ bendradarbiui, negali kitaip atrodyti kaip siauručiukė, pašieptina. Jis jai neturi kito vardo, kaip „parapinė“. „Parapinis akiratis“, „parapinės kritikos“— tai paskutinis p. Biržiškos „mokslo žodis“ apie minėtųjų kunigų mokslo bei kritikos veikalus. Taip kapodamas kunigus rašytojus, jis nejučiomis virsta antiklerikalo Herbačiausko pamėgdžiotoju ir visa jo kritika virsta „partine“, antikunigine, tinkanti ne „Barui“, bet „Lietuvos žinioms“. Ten ji būtų tikrai savo vietoj.

Kaipo bajoriškų tradicijų atstovas, p. Biržiška piktinasi tuo, kad katalikai patriotai nebrangina „vėlesniųjų „poniškų“ amžių ir jų kultūros“. Neradęs nei Aleknos, nei mano raštuose entuziastiško tų „poniškų laikų“ paminėjimo, jis prikiša Aleknai „parapinį akiratį“, o many tiesiog nemato „bet kokios istorijos nuovokos“. Nebūdamas profesionalas istorikas, aš ir nesigirsiu gerai istoriją suprantąs. Bet jei p. Biržiška tariasi geriau už mane suprantąs istoriją, tai kokią prasmę gali turėti jo man daromas priekaištas, kad mano leidžiamoje „Draugijoje“ buvę kuo mažiausia istorijos straipsnių. Argi ne gryna nesąmonė reikalauti istorijos straipsnių iš žmogaus, kuris paskelbta neturinčiu jokios „istorijos nuovokos“. Kaipo toksai, aš būčiau buvęs net nekaltas, jei būčiau nepriėmęs atsiųstų „Draugijon“ giliai istoriškų p. Biržiškos straipsnių. Bet jis „Draugijai“ nebuvo atsiuntęs jų nė vieno. Jis verčiau juos dėjo „Lietuvos žiniosna“. Taigi „Draugijai“ teko tenkintis raštais kitų istorikų ir literatūros tyrėjų, kaip štai K. Skirmuntaitės, Gabrio, Krago etc. Ir tų istoriškų straipsnių „Draugijoj“ buvo toli gražu ne „kuo mažiausia“. O jau priekaištas, kad aš nė girdėt nenorėjęs „apie šalies praeitį“, švelniai tariant, yra iš piršto išlaužtas. Ne tik man ta praeitis rūpėjo, bet aš žodžiu ir raštais raginau ją pažinti ir fiksuoti. Jei p. Biržiška tuo netiki, tepaskaito mano

Bet daugiausia teko man iš Balio Sruogos. Mat jis „Baro“ 3-iam numery teikės paskirti man platoką studiją vardu „Adomas Jakštas — literatūros kritikas“. Šiam savo rašiny autorius solidarizuojasi su M. Biržiška, stengiasi jo sprendimus apie mano kritikas pateisinti ir mano jam padarytus priekaištus atremti. Taigi ši studija kad ir kalba apie mano raštus, bet daugiausia yra gryna *oratio pro domo sua*. Tačiau kadangi jos pradžioj parodyta moksliško užsimojimo ir objektyvumo pastangų, tatai laikau savo pareigą į B. Sruogos man padarytus priekaištus trumpai atsakyti.

I

„Saulės ir smilčių“ autorius pradeda savo studiją nurodymu, kad „Adomas Jakštas bene dvidešimts metų buvo beveik monopolizavęs literatūros kritiką“. Šis posakis neatsako tiesai. Noro monopolizuoti mūsų kritiką many visai nebuvo. Kritiku aš likau visai atsitiktinai, pradėjęs reda-

---

straipsnius 1900 metų „Žinyčioj“: „Netingėkime rašyti kronikas“, „Apie lietuviškuosius Šventraščio vertimus“, „Lotyniškas periodas lietuviškoje literatūroje“. Savo straipsny „„Homero draugija“ ir „Vilkolakis““, vėliau (1919) išleistam atskira brošiūra, aš raginau lietuvius rinkti Didžiojo karo atminimus ir padavimus, raginau rašyti net „namines kronikas“. Jei p. Biržiška to nėr skaitęs, tai jam, kaipo literatūros profesoriui, tiesiog gėda. O jei skaitęs ir lieka prie savo nuomonės, kad aš istorijoj pilnas ignorantas, tai jau jo sąžinės dalykas. Mano pareiga buvo konstatuoti faktas. Tai aš ir padariau. Skaitytojai tesprendžia patys, ko verti p. Biržiškos tvirtinimai.

Dėl kito priekaišto, neva aš besilaikąs šūkio „save girk, svetimą peik“, geriausias atsakymas gali būti mano kritikos paties p. Biržiškos veikalų. Jei būčiau to man prikišamo šūkio laikęsis, tai visus p. Biržiškos, kaipo socialisto ir todėl man svetimo žmogaus, veikalus būčiau „be pasigailėjimo“ suniekinęs. Bet iš tikrųjų taip nebuvo, nes aš iš dalies juos gyriau ir visuomenei rekomendavau, nors jų, kaipo sausų, šabloniškai rašytų kompiliacijų, tikroji vertė buvo gan problematiška. Vertindamas juos, aš žiūrėjau ne tiek jų mokslingumo, kiek naudingumo. Geresnių nebuvo, taigi rekomendavau bent tuos, nuo aštresnės jų kritikos susilaikydamas.

Jei p. M. Biržiška nurodys man, kokius aš šlamštus kišau visuomenei, nieko bendra su literatūra neturinčius, būsiu jam labai dėkingas, lygiai kaip esu dėkingas ir už jo tartus man simpatijos žodžius. Iš savo šalies galiu irgi viešai pasakyti, kad nors aš ir laikau p. Biržišką nedidelio talento literatu, neužtektinai prisirengusiu profesorium ir visai menku kritiku, tačiau, nežiūrėdamas net aukščiau pažymėto atsirūgimo jame bajoriško ir antiklerikališko raugo, laikau jį gabiu kalbėtoju, simpatingu žmogum, neblogu, nors ir minkštu, pedagogu, o drauge linkiu jam nuo širdies viso gero.

guoti „Draugiją“. Kaip „literatūros, mokslo ir politikos“ laikrašty, „Draugijoj“ buvo ir kritikos bei bibliografijos skyrius. Sužinoję apie tai, knygų leidėjai ėmė siuntinėti man savo leidinių „Draugijoj“ paminėti. Tų leidinių buvo labai daug. Negalėdamas pats jų visų peržiūrėti nei įvertinti, aš kviečiau talkon mūsų profesorius ir net aukštesniųjų mokyklų (kaip štai Peterburgo kunigų akademijos, Fribūro universiteto ir kt.) studentus. Jie mielai man padėdavo, atsiųsdavo daugybę recenzijų, kurios ir buvo spausdinamos „Draugijoj“, kaip tai kiekvienas gali įsitikinti, paėmęs rankon to laikraščio komplektus. Taigi sakyti, kad aš per dvidešimts metų buvęs monopolizavęs mūsų kritiką, yra tai nesiskaityti su faktais. Kritika, recenzijų rašymas nedavė man nė mažiausio malonumo; anaiptol — tai buvo sunkus ir nuobodus darbas. Mielai būčiau jį užleidęs (ir neretai užleisdavau) kitiems, bet, deja, dažnai kitų recenzentų neatsirasdavo. Pvz., pasirodžius 1907 m. Maironio „Jaunajai Lietuvai“, aš ištisus metus pralaukiau, bene parašys kas to svarbaus veikalo rimtesnę kritiką ar bent įmanomą recenziją. Bet niekam to nepadarius, turėjau pats tą naująją poemą recenzuoti, nes, būdamas „Draugijos“ redaktorius, jaučiaus nusikalsiąs visuomenei, nedavęs jai „Jaunosios Lietuvos“ kritiško įvertinimo.

Tą pat turiu pasakyti ir apie kitas atsiųstas paminėti naujas knygas. Jų kiekviena man atrodė brangi, kaipo mūsų kylančios tautiškos kultūros gaminys. Lenkai anais laikais dažnai neigdavo tos kultūros buvimą sakydami, kad mes visai neturim jokios savos literatūros. Ir iš tikrųjų, spaudai tik ką atsiradus, nedaug lietuviškų knygų ir tebuvo. Taigi jų daugėjimas mane labai džiugino. Būdamas iš jaunų dienų didelis knygų mėgėjas ir mylėdamas jas gal net daugiau negu žmones, aš rūpindavaus naujai pasirodančias mūsų knygas tinkamai pasveikinti ir kiekvienu talento pragiedruliu nuoširdžiai pasidžiaugdavau. Ten, kur dėl turinio ar formos pasidžiaugti negalėdavau, stengdavaus recenzuojamųjų veikalų trūkumus objektyviai nurodyti. Todėl dauguma mano recenzijų būdavo informacinio pobūdžio ir per tai retai teužimdavo daugiau per 2—3 puslapius. Mat nenorėdamas atsilikti nuo gyvenimo, aš stengiaus paminėti „Draugijoj“ kiek galima visas redakcijai atsiųstas naujas knygas, bet drauge turėdavau skaitytis su vieta, kurios „Draugijoj“ recenzijoms buvo ne per daugiausia. Taigi savo recenzijose turėdavau būti

trumpas ir tenkintis nurodymu naujų knygų turinio, įdomesnių jų minčių, veikalo tikslo, rašymo būdo, kalbos ir vidujinės leidinio vertės. Tokių recenzijų aš prirašiau gan daug, bet nemaža jų yra atsiuntę ir mano padėjėjai profesoriai ir studentai. Taigi kalbėti, neva aš buvęs „beveik monopolizavęs lietuvių literatūros kritiką", visai nereikia.

II

Rašant recenziją ar kritiką, kaip žino kiekvienas, negalima apsieiti be tų ar kitų *sprendimų.* Sprendimai vėl yra negalimi be tam tikrų *principų* bei tiesos, grožio ir labo *kriterijų.* Šie gi yra tam tikros *aksiomos,* savy neįrodomos, bet intuicijos tepagaunamos ir randančios absoliutų pateisinimą aukščiausioj *viso ko aksiomoj* — Amžiname Loge. Kaip Euklido nustatytos aksiomos yra visos geometrijos pamatas, taip ir Amžinasis Logas ir logiškai iš jo plaukiantys kriterijai yra visokios kritikos pagrindas. Visi kiti tam priešingi grožio kriterijai yra vien pseudokriterijai, neturį tikros objektyvios vertės.

Šį mano grožio kriterijaus supratimą B. Sruoga laiko klaidingu, tepagrįstu „metafora". Norėdamas tai įrodyti, jis daro ekskursiją į filosofijos istoriją, teiraujas apie Logo prasmę Herakleitą, Sokratą, Aristotelį, žydą Filoną ir kai kuriuos Bažnyčios Tėvus. Jam atrodo, kad nepridera vadinti Logą amžinuoju, nors čia pat susigriebęs pripažįsta, kad „amžinybė būdavo logo savybė". Mano posakį „Amžinasai Logas" jis nežinia dėl ko vadina „apsprendimu", nors jis yra aiškus terminas. Galop prisipažįsta, jog jam esą nepatogu manyti, kad aš, pasekdamas viduramžių filosofus, identifikuočiau „logą su Mesijum", ir reiškia abejojimą, bene grimztąs aš „emanacinin panteizman". Tenusiramina geraširdis mano kritikas. Jo nurodyto pavojaus visai čia nesama. Nors su Logo idėjos istorija aš ir esu susipažinęs iš plataus prof. S. Trubeckojaus veikalo „Učenije o Logose", tačiau mano „Amžinasis Logas" yra skolintas ne iš ten, tik iš šv. Jono evangelijos pirmųjų žodžių. Mano Logas — ne idėja, ne abstrakcija, tik Dievyvės pilnybė, amžina savyje, bet apsireiškusi laike Mesijaus Kristaus asmenyje. Taigi mano Logas nėra jokia metafora, bet realybė. Joje žmonija gyvuoja, kruta ir esti. Be tos realybės nė vienas žmogus nieko negali padaryti.

Jai prieštaraująs gyvenimas virsta mirtimi, jai priešinga išmintis — kvailybė, ją niekinąs grožis — šlykštybė. Būdamas aukščiausia realybė, Amžinasis Logas yra drauge visokios būties prototipas ir visokio veiksmo bei kūrybos norma. Nes visa, kas yra realu, Jojo galybe ir Jojo planu padaryta. Taigi nėra nė vienos gyvenimo bei veikimo srities, kur Jojo nustatyti dėsniai neveiktų. Šeimyna, visuomenė, valstybė tiek teturi savy stiprybės, kiek prisilaiko Logo dėsnių. Tas pat pasakytina ir apie mokslą, poeziją bei meną. Ir mokslininkas, ir poetas, ir menininkas nėra visai autonomiški, nes turi kūrybos srity ne tik teisių, bet ir pareigų. Jų pirmutinė pareiga — laikytis toms kūrybos sritims Logo nustatytų, amžinų dėsnių ir nekišti jų vieton kitų, pagrįstų vien savo fanaberija bei prasimanymu. Taigi kaip nevalia mokslininkui, pamynus po kojų logikos dėsnius, operuoti paradoksais, taip lygiai nevalia dainiui bei menininkui grožį versti šlykštyne ir poeziją bei kurybą — naujoviškomis klounų „štukomis". Įtemptas šių dienų naujoviškumas yra ne sveikatos, bet liguistumo pasireiškimas. Jei šių laikų mokslas žengia nūn milžiniškais žingsniais, tai, be kitko, dėl to, kad jis tvirtai laikos *senų,* dar Aristotelio suformuluotų logikos dėsnių ir negaišina veltui laiko naujų beieškodamas. Deja, modernieji dainiai ir menininkai to nesupranta. Užuot ieškoję grožio, jie siekia vien naujumo, ir todėl šiandieną net ir užsieniuose nematyti didžių epochinių poezijos bei meno kūrinių. Apie Lietuvą nėr ko nė kalbėti. Mūsų „modernieji" dainiai savo kūriniuose yra parodę visišką nesugebėjimą kurti grožį. Mat ignoruodami Amžinąjį Logą ir smerkdami „logolatriją", jie mano privalą pradėti šių dienų „logomachiją", t. y. kovą su Logu. Bet šios kovos rezultatai kažin ar nebus dar liūdnesni negu Don Kichoto kovos su malūnais.

Tąja logomachija, matyt, yra užsikrėtęs ir B. Sruoga, nes, norėdamas galutinai paniekinti mano kriterijų, jis kategoriškai tvirtina, kad tas kriterijus —„joks kriterijus", kad mano „sprendimas meno klausimais" „yra grynas subjektyvizmas", nes „remiasi falšyvu pagrindu (metafora)". Bet kadangi aukščiau aš įrodžiau, jog mano kriterijus remiasi aukščiausia realybe ir nėra *jokia metafora,* tai aš turiu dar daugiau teisės spręsti, kad B. Sruogos teigimai yra čia visai neteisingi. Ir iš tikrųjų Logas — tai dvasios gyvenimo saulė. Jis žmogaus sielą gaivina, šildo ir apšviečia. Logo veiksmas žmogui turi panašumo į saulės veiks-

mą. Kaip saulės šviesa, perėjus per stiklo prizmę, nusidažo įvairiomis spalvomis, taip ir dieviškoji mintis, žmogaus suprasta ir žodžiais išreikšta, įgauna tam tikrų žmogiškumo požymių, pareinančių nuo to žmogaus gabumo, mokslo, šventumo ir kitų ypatybių. Bet kaip žaliai ar raudonai prizmės nudažyta šviesa nepaliauja buvus *šviesa* ir teikia mums galėjimo atskirti šviesius daiktus nuo tamsių, taip ir Logo bei Amžinos Išminties veiksmas, kad ir netobulai žmogaus suprastas, nepaliauja buvęs Logo veikimu ir teikia tam žmogui galios atskirti tiesą, grožį, labą nuo melo, šlykštybės ir pikto.

III

Bet B. Sruogai to neužtenka; jis laiko Logą nereikalingu dėl to, kad jame neradęs nurodymo, kas yra „tautinė kūryba", „kur tautos požymių ieškoti". Tai visai panašu į priekaištą, kodėl Dievas, kurdamas dangų ir žemę, nesukūrė teleskopo, telegrafo ar aeroplano. Nepadarė ne dėl to, kad nebūt galėjęs, bet dėl to, kad Dievo kūrime viešpatauja dėsnis: *in necesssariis non deest, in superfluis non abundat.* Davęs žmogui kūrimo galios, Dievas ir nori, kad žmogus, tąja galia pasinaudodamas, kurtų naujus daiktus, pasirodytų *mažu kūrėjėliu* ir tuo būdu taptų gyvu *Dievo Kūrėjo paveikslu.*

Tas pat galima pasakyti ir apie Logą. Jis apšviečia kiekvieną pasaulin ateinantį žmogų, teikia jam aukštesnio instinkto, kad galėtų atskirti gera nuo bloga, grožį nuo šlykštybės, bet neduoda jam gatavos estetikos, kūrybos metodikos, griežtų poezijos normų. Tai jau ne Logo darbas, bet kritiko. Šio uždavinys — nesitenkinti „konstatavimu to, kas yra", bet „spręsti ir vertinti tai, *kas turi būti*".

O kadangi vertinimas realumo realumu būtų sukimasis užburtame rate, tatai savaime aišku, kad kritikas, vertindamas realumą, turi remtis idealumu bei Logu. Iš čia toliau matom, kad menas, kaip ir bet kuris kitas žmogaus veikimas, negali būti absoliučiai autonomiškas, lygiai kaip ir grožis, kuris nevalia visiškai skirti nuo tiesos ir gerybės. Grožio kūrinys, kuriame nebūtų nei poetiškos tiesos, nei savotiškos gerybės, būtų tiesiog begrožis. Aukščiausioje idealėje srity, tiesa, *verum, bonum, pulchrum inter se convertuntur.* Žemesnėje žmogaus kūryboje to nėra. Čia kas

kita tiesa, kas kita gėris ir kas kita grožis. Tačiau ir čia tarp tų dalykų neturi būti jokio prieštaravimo. Jei kuriam kūriny tyčia prieštaraujama poetiškai tiesai ir moraliniam gėriui, ten tuo pat prieštaraujama ir grožiui. Veikalas, prieštaraująs poetiškai tiesai, virsta parodija, dalykas, prieštaraująs moralinei gerybei, virsta pornografija. Labai dažnai atsižvelgimas į moralinę gerybę duoda kritikui galėjimo atskirti tikrą grožį nuo pseudogrožio.

Bruožas tarp tikrojo grožio ir pseudogrožio, Vl. Solovjovo liudijimu, eina nūn kaskart plonyn. Tačiau to bruožo visgi esama. Jei aš jo neparodžiau savo „Naujoj literatūroj", tai dėl to, kad ten tam dalykui nebuvo vietos. Jei B. Sruogai rūpi mano pažiūros į grožį, gali jas rasti žemiau [2]. Iškelta mano kritiko dilema: „Ar ieškoti menui kriterijaus pačiame mene — ar teologijoj, ar algebros vadovėly", nėra teisėta. Nes kai kur, kaip štai „nuogybės klausimu", turi savo žodį ir teologija; kitur, kaip štai vadinamosios „aukso bei dieviškosios proporcijos" pritaikyme, tenka susidurti ir su algebra (žr. šio veikalo priedą „Dieviškoji proporcija — matematiškasis meno dėsnis). Taigi grožio klausimas yra daug painesnis, negu kad B. Sruoga mano. Jo neišspręs nei notaras, nei „Vilkolakis", nei futurizmas, nei „Keturi vėjai",— tik krikščioniškoji filosofija savo estetikoj, paremtoj Amžinojo Logo idėja.

B. Sruoga su tuo nesutinka. Jis mano, kad mes dėl vieno kriterijaus „gal ir visai nesusitarsim", bet privalom susitarti dėl kūrybos tendencijų ir formų, kuriomis mūsų dvasia reiškias". Taigi sutarimą pasieksime „imdami mūsų kūrybos duomenis", juos analizuodami, apibendrindami ir iš jų išvadas darydami. To reikalaujanti vėliavas kelianti „jaunatvės galia". Metodas nepeiktinas; jo laikantis galima prieiti pozityvių rezultatų mūsų tautiškai kūrybai nušviesti, jei tik bus imami domėn visi mūsų žymesni kūrėjai nuo seniausių lig naujausių. Bet tas pat metodas gali duoti ir visai klaidingų išvadų. Pvz., jei kas imtų analizuoti B. Sruogos, Butkų Juzės, Tysliavos, Lasto ir Šemerio kūrinius, juos „apibendrinti ir iš jų daryti atitinkamas išvadas", tai labai lengvai prieitų rezultatą, kad mūsų tautos dvasia yra iškrypusi, anarchiška, linkstanti futurizman, bevaikanti „keturis vėjus". Tuo tarpu tai būtų toli gražu ne tiesa.

[2] Žr. aukščiau, 29—32 ir 59—71 p.

IV

Visą VII savo rašinio skyrių B. Sruoga užpildė ištraukomis iš mano raštų. Jis norėjo jomis parodyti, koks „yra A. Jakšto kritikos metodas". Bet iš tikrųjų čia parodyta *ne mano,* tik paties *B. Sruogos kritikos metodas.* To metodo esmė — tai pripešioti iš įvairių mano raštų nuo konteksto atitrauktų posakių ir laikyti tai paskutiniu savo kritikos rezultatu. Abejoju, ar šį kritikos metodą pripažins tikru net ir patys karščiausieji B. Sruogos gerbėjai. Kaip moksle, taip ir kritikoj svarbos teturi įrodymai, o ne pliki smerkimai. Taigi ir B. Sruogai reikėjo mano pacituotų teigimų klaidingumas įrodyti. Jam to nepadarius, aš turiu teisės laikytis savo nuomonės, kaip B. Sruoga — savo. Jis gali sau manyti, kad aš, charakterizuodamas, pvz., M. Biržišką, buvęs neteisingas, per smarkus; aš betgi, perskaitęs tą charakteristiką iš naujo, nerandu nieko, ką iš jos galėčiau atimti, bet jon pridėti galėčiau daug ko, jei to prireiktų.

Cituojamoji (52 p.) mano nuomonė apie Čiurlionienę nėra bendra, tik liečianti vieną jos veikalą „Lietuvoje". Tos nuomonės aš laikausi ir šiandieną. Apie kitus jos veikalus, ypač dramatiškus, B. Sruoga galėjo rasti mano raštuose kitokių nuomonių. Šių ignoravimas parodo vien B. Sruogos neobjektyvumą.

Nepatinka B. Sruogai ir mano nuomonė apie J. Tumėną, poemos „Petras Gandas" autorių. Teapsišarvuoja mano kritikas angeliška kantrybe ir teperskaito tą poemą nuo pradžios iki galo, o pats įsitikins, kad mano nuomonė apie jos autorių yra nė kiek neperdėta.

Kad Jovaras savo „Sielos aide" beveik nieko kita neveikia, kaip tik komandieruoja, tai aš esu įrodęs ištisą ištraukų eilę. Dėlei to ir mano pavartotas prilyginimas Jovaro „bemuštraujančiam feldfebeliui" yra visai pamatuotas. Tas pat pasakytina ir apie pavadinimą jo „pirmeiviu": to vardo jis ne tik nesigėdi, bet juo didžiuojas...

Lygiai yra ir su Lastu. Kad jis savo „Saulėtoj pasakėlėj" ne tik skaitytojų estetiškus jausmus yra pažeidęs, bet ir kiaulės psichikos davęs netikrą vaizdą, tai irgi ne mano prasimanymas, tik gryniausia tiesa. Negi mano kaltė, kad šis dainius užsimanė apdainuoti bekriuksinčią kiaulę ir apdainavo nevykusiai.

B. Sruogos pasipiktinimas dėl mano iš mūsų folkloro imto dvieilio apie „dėdę" irgi yra dirbtinis, švelniau ta-

riant, didponiškas. Nes negi gali B. Sruoga nežinoti, kad panašių, dargi nepridengtų posakių pilna pas mūsų poezijos tėvą Donelaitį, dar daugiau jų paskelbta J. Vaičkaus „Tautos ir žodžio" 1-am numery (žr. „Naujoji literatūra", t. 2, p. 764); nevengia jų net ir Evangelija *(Mt 15, 17)*. Dėlei to ir sveikai galvojantieji mūsų žmonės nemato čia jokio nusižengimo padorumui. Kur kas labiau juos piktina B. Sruogos *con amore* apdainuojamos mergų „krūtys kietos". Taigi jei kam kam, tai tik ne B. Sruogai tetinka drovumo mokytojo vaidmuo!..

V

Dvi kitos mano kaltės — tai neatidavimas prideramos garbės Čiurlioniui ir J. Baltrušaičiui. Matyt, B. Sruoga laiko Čiurlionį neabejotinu genijum ir prieš kiekvieną jo paveikslą su pagarba lenkia galvą. Jis norėtų, kad ir aš tai daryčiau; o pamatęs, kad aš į Čiurlionį žiūriu kritiškai ir jo kūryboj toli ne viską tegerbiu, daro man priekaištų, statydamas prieš mane tuos Lietuvos žmones, „kurie susirinkę Seiman paskelbė Čiurlionį tautos genijum, atpirko jo paveikslus, nutarė steigti jo vardu galeriją", ir klausia, „kas jie tokie?" Į tai galiu tik teatsakyti, kad jie savo daugumoj yra meno dalykuose visai nenusimaną profanai. Jei jie nusprendė atpirkti *visus be skirtumo* Čiurlionio paveikslus, tai greičiausiai bus tai padarę vieno kito aklo Čiurlionienės gerbėjo užhipnotizuoti. Paklausti atskirai, jie visai nemokėtų to savo „nusprendimo" pateisinti. Man rodos, kad ir pats B. Sruoga, keldamas Čiurlionį į padanges ir pripažindamas visai jo kūrybai absoliučią reikšmę, yra ne visai tvarkoje. Nes jei jis laikosi „Baro" nusistatymo, kad „mes, lietuviai, *net apgraibom* dar nesame susitarę, ką mes vadiname kūryba" ir ką laikome *„tautine kūryba"*, ir nežino net, „kur *tautos kūrybos* požymių ieškoti", tai kuo remdamasis jis daro Čiurlionį neklystamu meno autoritetu ir kaltina mane to „rusų" pripažinto genijaus negerbimu? Jei kas ko net apgraibom nežino, tai, rodos, turėtų verčiau kukliai tylėti, juoba kad tų Čiurlionio genialumą pripažinusių rusų tebuvo tik *vienas kitas*. Bet jei jau tikima kitataučiais, dar labiau reikėtų tikėti savomis akimis ir savo protu. Ką gi mūsų akys mato, pirmąkart pažvelgę į Čiurlionio paveikslus? Gi dažniausiai gryną varsų mišinį, iš kurio nematyti jokios minties.

Man pačiam teko vienoj parodoj regėti Čiurlionio paveikslą *pakabintą atbulai.* Vadinas, net patys menininkai nesugebėjo atspėti, kur jo viršus, kur apačia.

Ne geriau išeina ir protu vertinant Čiurlionio paveikslus. Čia pirmiausia susiduriam su niekieno neginčijamu to nelaimingo menininko pamišimu. Liūdna tai, bet nieko nepadarysi; tai yra konstatuotas faktas, turėjęs, be abejo, šaknų psichiškoj Čiurlionio organizacijoj ir negalėjęs neturėti įtakos pačiai jo kūrybai. Tas faktas uždeda mūsų meno kritikams nelengvą pareigą — nustatyti, kurie Čiurlionio paveikslai yra sveikos kūrybos vaisiai ir kurie — liguistos, psichopatiškos. Kritikai, kurie, tos pareigos nepripažindami, skelbia, kad visi Čiurlionio paveikslai be jokios išimties esą genialūs, visi brangiai mokėtini ir visi Meno muziejun dėtini, mano išmanymu, yra ne kritikai, tik mūsų visuomenės klaidintojai. Tą reikalingumą skirti tikrąjį grožį Čiurlionio kūryboj nuo jo bandyto pagauti liguisto pseudogrožio aš esu nurodęs spaudoj ne tik kritikuodamas dr. J. Steponavičiaus straipsnį apie Čiurlionio kūrybą, bet ir savo mūsų meno parodų apžvalgose. Ten man teko ir Čiurlionio paveikslai meno atžvilgiu vertinti, ir jojo kūryba gan plačiai analizuoti. Jei B. Sruoga bara mane, kad aš to nedaręs, tai tiesiog kalba netiesą, lygiai kaip ir savo priekaište dėl J. Baltrušaičio. Šio talentą, *plačios rusų visuomenės* pripažintą, aš aiškiai pažymėjau ir jo eilėraščių rinkinį „Zemnyje stupeni" kuo palankiausiai įvertinau. Jei B. Sruogai to negana, galiu čia dar pridurti, kad J. Baltrušaitis savo talentu prašoksta visus mūsų dainius, nė patiės „Dievų takais" autoriaus neišskiriant, nes kiekvienoj Baltrušaičio eilutėj glūdi gili filosofiška mintis, kas naujoviškos poezijos kūriniuose yra didelė retenybė. Jei aš jį bariau, tai tik dėl to, kad jis, *tokį talentą* turėdamas, *nieko nerašo lietuviškai,* visas savo jėgas atiduodamas rusų kūrybai. Už tai jis po teisybei buvo vertas barti.

Mano sprendimai tiek apie Baltrušaitį, tiek apie kitus naujus rašytojus rėmės vien mano žinion patekusiais jų kūriniais. Platesnių apibendrinimų, kad jie visi esą „niekam neverti", aš nedariau. Tai yra ne mano, tik grynas paties B. Sruogos prasimanymas. Pvz., imkim kad ir A. Galdiką. Apie iliustracijas ir knygų viršelius aš, tiesa, esu atsiliepęs nepalankiai, bet savo meno parodų apžval-

goje aš esu pripažinęs jam tikrą menininko talentą [3]. Taip pat Butkų Juzės poeziją aš laikiau ir nūn tebelaikau menkaverte, bet, neseniai perskaitęs jo „Palaidūną", radau su džiaugsmu nemažą jame prozaiko talentą ir daug ko iš jo laukiu ateityje. Tas pat pasakytina ir apie J. Savickį, jei tik jis mes savo netikusią rašymo manierą ir taps natūralesnis. Maža ko tesitikiu tik iš Tysliavos, o visai nieko gero iš Lasto ir Šemerio, nors šį pastarąjį Tumas ir bando genijum paversti. Duok, Dieve, kad aš čia klysčiau!..

VI

Pasididžiavęs savo nežinojimu, kas yr kūryba, nei „kur tautos kūrybos požymių ieškoti", B. Sruoga kiek toliau (IX) visai pamiršta tą savo nežinojimą ir ima rašydamas dogmatizuoti, lyg būtų absoliučiai žinąs, kas yra talentas, kas ne, kieno kūryboj glūdi tikra poezija, o kieno vien pagailėtina „mizerija". Remdamasis tuo nežinia iš kur jam nukritusiu apšvietimu, jis drąsiai sėdas kritikos trikojin ir iš ten formuoja man ištisą apkaltinimo aktą.

Mat, jo išmanymu, aš pirmiausia esąs kaltas, kad paskelbęs Žalvarnį „didžiausiu talentu". Niekad ir niekur aš to nesu padaręs ir visai nesuprantu, kam B. Sruogai prireikė to prasimanymo. Kad Žalvarnis moka gražiai gamtą aprašinėti, kad jis parašęs keletą labai muzikalių dainų, kad toms dainoms yra pagamintos gaidos, tai yra faktas, kuris valia B. Sruogai ginčyti, bet jis dėl to nepaliaus buvęs faktu. Konstatuodamas jį, aš drauge esu aiškiai pažymėjęs, kad Žalvarnio eilės yra „gan paprastos", kad jis „yra daugiau *poetas pilietis* negu *poetas estetas*". Kurgi čia darymas Žalvarnio „didžiausiu talentu"?!.

Nesitenkindamas tuo vienu fakto iškraipymu, mano kritikas griebias dar ir dvieilio:

> Bet asilu norėti būt neverta,
> Nes jį sunkiau griaustinis kerta.

B. Sruoga cituoja tai kaipo mano išgirtų Žalvarnio eilių pavyzdį. Tuo tarpu aš jas pažymėjau kaipo nevykusias, kas matyt kad ir iš mano juokais pridėtos prie jų pastabos, jog paprastai „nei perkūnas asilų netrenkia, nei velnias jų neima; jie puikiai sau gyvuoja ir savo gudrybę, paleidę

[3] Žr. aukščiau, 127 ir 149 p.

kakarinę, neasilams parodyti moka". Rašydamas tai aš visai nesitikėjau, kad šis mano satyros žodis įgaus ilgainiui gilesnės reikšmės.

Dėl Margalio nematau reikalo plačiau ginčytis, nes jo gabumo neneigia nė pats F. Kirša, nors ir laiko jį menku. Bet gabumo laipsnis nustatyti ne taip jau lengva. Tikras poetas, kaip štai K. Balmontas, čia pasakytų: „Kaip aš galiu tiksliai įžvelgti, yra talentas ar ne?"

Toliau eina jau nebe kritika, bet grynas pasityčiojimas. Aš kaltas, kad radęs Sakale aiškaus talento, o B. Sruogos išmanymu, jo ten nesama, nes Sakalas esąs Deržavino sekėjas. Aš kaltas, kad Žibinto kūrinius pripažinęs „dailiais", o tai esą „mizerijos"! Iš tikrųjų gi ne Sakalo ir Žibinto poezija, bet B. Sruogos kritika yra tikra „mizerija". Kas nori tuo įsitikinti, tepaskaito pats ir Sakalo inkriminuojamąsias „Viešpaties giesmes", ir visą mano Žibinto „Vargelių žiedų" recenziją („Naujoji literatūra", t. 1, p. 280—285), o ne išplėštą iš teksto vieną kitą jos ištrauką.

Dar didesnė mano kaltė, kad aš Krislelį padaręs „visų didžiausiu poetu". Faktiškai aš jį tepavadinau tik „liaudies dainium, persiėmusiu liaudies poezijos dvasia" („Naujoji literatūra", t. 1, p. 301). Gali tai B. Sruogai nepatikti, bet tai yra gryna tiesa: „Lietuviškesnio ir arčiau liaudies stovinčio dainiaus už jį mes tikrai neturim". Kad bloga B. Sruogos nuomonė apie Krislelio talentą yra subjektyvi, puikiausiai įrodo faktas, jog tas pats Krislelis, tik kitu vardu, bendradarbiauja tame pat „Bare" šalia paties B. Sruogos. Vadinas, mano sprendimo apie Krislelio talentą ne visai būta jau taip klaidingo!..

Ar B. Sruoga ką proteguoja, aš nežinau. Iš mano šalies jokio bet kieno protegavimo nebuvo. Eidamas recenzento pareigą, aš tekonstatuodavau, kas kieno parašyta ir ko tai maždaug verta.

VII

Kad aš Ibseno, Hamsuno, Žuławski'o, Przybyszewski'o, Nietzsche's, Maeterlincko ir panašių garsenybių negyriau ir iš jų veikalų gyvenimo mokytis niekam nepatariau, tai tiesa. Dariau tai dėl to, kad tų rašytojų kūriniuose radau ano pseudogrožio, kuris, Vl. Solovjovo pasakymu, yra ne-

lengvai atskiriamas nuo tikrojo grožio. Mat tie kūriniai man visada atrodydavo tam tikra literatūros „anodija“: užmušti skaitytojo dvasios jie susyk neužmuša, bet palengvėl ją nuodydami silpnina. Tą „anodinę“ literatūrą pseudokritika paprastai išgarbina, reklama iškelia į padanges, paverčia „dievų ambrozija“, kurios kiekvienas inteligentas turįs būtinai paragauti. Tuo būdu ši pseudoliteratūra virsta mados dalyku. Apie ją visur kalbama, ginčijamasi, straipsniai rašoma. Visa tai sudaro daug triukšmo, bet... dėl nieko. Atsimenu, mano gimnazijos laikais panašia į Ibseną bei Hamsuną garsenybe buvo Fr. Spielhagenas. Savo talentingai parašytuose romanuose („Kūjis ir priekalas“, „Problematiškos žmogystos“, „Apie ką čiulbėjo kregždė“ ir kt.) jis gan drąsiai judindavo aktualius visuomenės klausimus. Visa anų laikų rusų inteligentija skaitė jį atsidėjus. Rimčiausi rusų laikraščiai dėdavo diskusinių straipsnių apie Spielhageno romanuose išvestus tipus. Na, o kas šiandien bežino apie tą seną vokiečių rašytoją? Kas beskaito jo raštus? Gi beveik niekas.

Tuo remdamasis aš manau, kad panašus likimas laukia ir visų B. Sruogai brangių užsienio didybių. Praslinks 30—40 metų, ir jų nieks nė minėti neminės. Taigi ir manąja tų garsenybių kritika neturėtų B. Sruoga per daug piktintis, juoba kad savo žiauriu puolimu Vydūno iš dalies pats mane prie to padrąsino. Nes jei jam valia viešai išniekinti „Prabočių šešėlių“ autorius, tai dėl ko gi būtų nevalia man pakritikuoti Ibsenas, Hamsunas ar kitos mielos B. Sruogai literatūros žvaigždės?! Juoba kad aš savo sprendimus apie juos rėmiau gan detaliu jų pačių veikalų analizavimu. Jei teismuose pripažinta principas: *audiatur et altera pars,* tai ir kritikoj reikėtų laikytis šūkio: *pažiūrėkim iš kitos šalies.* Aš tai ir padariau pažiūrėdamas į kalbamąsias garsenybes iš kitos, t. y. iš krikščioniškos šalies. Ir ne mano kaltė, kad ta atvirkščioji jų veikalų šalis pasirodė nekokia.

B. Sruogos išmanymu, ši mano kritika esanti „antimeniška“. Bet kuo jis remias spręsdamas: tai yr antimeniška, tai ne,— nematyt. Ar jis tam turi kokį meno kriterijų, ar ne, irgi nežinia. Apskritai įtikti B. Sruogai labai sunku. Net ir jo dvasios pagimdyti jo idealų vykdytojai, einantieji jo kūrybos pėdomis (kaip štai Butkų Juzė ir Šemerys), jo pritarimo neranda.

VIII

Galop mano pažiūrose į kritiką B. Sruoga randa net prieštaravimo. Mat aš, iš vienos šalies, pasakęs, kad „niekam neverti tie poetai, kurie kritikų nurodymų reikalingi", o iš antros — pareiškęs pageidavimą, kad mano kritikos mintys „rastų atbalsio mūsų jaunų dainių sielose". Dėl ko čia B. Sruoga mato prieštaravimą, aš nelabai tesuprantu. Nes kiekvienas tikras poetas kūrimo valandą paprastai nė kiek neatsižvelgia į kritikus ir apsieina visai be jų nurodymų. Homeras, pvz., yr parašęs „Odisėją", kuomet dar kritikų visai nebuvo. Jei kas poetui daro įtakos, tai jo tėvynės gamta, tautos papročiai, pergyventos valandos, perskaityti veikalai, garbingi žygiai ir kitkas. Gali rasti jame atbalsio ir viena kita kritiko mintis, bet ji bus ne mokymu įkalta, tik laisvai jo priimta, lyg sava. Ji susilies su poeto asmenybe ir veiks tik potencialiai, harmoningai susijungus su kitomis jo kūrybinėmis pajėgomis.

Ten gi, kur poetas kūrimo metu nuolat yra susirūpinęs: ak, kad tik aš nenusidėčiau tam kritikos reikalavimui, kad tik išpildyčiau šį jos nurodymą,— ten tikros kūrybos visai nebus arba teišeis vien dalykai iškraipyti, nesveiki, nevykę. Juose galės būti pseudogrožio, tik nebus tikrojo grožio.

Bet dėlei to kritika nenustoja savo vertės. Jos uždavinys stovėti sargyboje ir saugoti, kad visuomenėn nebūtų prašmugeliuota pseudogrožio kontrabanda. Tam uždaviniui ir reikalingi absoliutūs grožio kriterijai. Būdami absoliučiai objektyvūs, jie yra visiems privalomi, lygiai kaip visiems privaloma viena tikra filosofija ir viena tikra religija. Bet, deja, kaip dėl šių pastarųjų žmonija lig šiol nėr susitarus, taip lygiai ir dėl absoliučių grožio kriterijų. Iš čia, vertinant meno dalykus, dažnai kyla nesusipratimų: kas vienam atrodo tikro grožio įkūnijimas, kitas laiko tai pseudogrožio padaru, neturinčiu jokios didesnės vertės.

Kalbant apie meno bei kultūros paminklus ir jų saugojimą, tie nesusipratimai dar labiau didėja. Ypač tai įvyksta, kai atsiranda tokių karštų senovės „konservatorių", kaip mūsų Galaunė. Jo esama ar kadaise būta menininko. Ką jis yra sukūręs, aš nežinau, nes nė vienoj parodoj man neteko matyt jo paveikslų. Mano dėmesį į save jis yra atkreipęs vien tuo, kad, pasiskelbęs archeologu, ėmė karščiuodamasis ginti tokius „brangius" kultūros paminklus,

kaip kapitulos namų „broma“ ir kitus panašius, ir niekinti „Pavasario balsų“ piešliavą. Kadangi visa tai buvo daroma pakeltu ūpu, dideliu įnirtimu, nesiskaitant su žodžiais, tatai aš ir tariaus turįs teisės pavadinti jo šauksmą liguistai isterišku. Neturiu rimto pagrindo švelninti to posakio ir šiandieną. Galiu tik pažymėti, kad vieną kartą, būtent dėl jėzuitų bažnyčios polichromijos, Galaunė buvo *pašūkavęs teisingai;* aš atvirai čia stojau jo pusėn, ir padaryta klaida buvo atitaisyta.

IX

Šiuo aš ir baigiu savo atsakymą B. Sruogai. Jo priekaištai, kaipo vienašališki, neatsako tiesai. Bet pati jo studija turi svarbos bent tuo, kad joj pajudinta įdomus *kūrybos esmės* klausimas. Kas yra kūryba, kas yra tautinė kūryba, kokie jos požymiai, tai be galo svarbios problemos, kurios, deja, tebėra neišspręstos. Joms plačiau nušviesti reikėtų parašyti atskira platoka studija.

Pirmiausia joje tektų išspręsti pamatinis klausimas, kas yra kūryba ir ar tautinė kūryba apskritai yra galima; jei ji galima, tai nurodyti jos pavyzdį vienoje iš jau esamųjų svetimų kūrybų. Ir tik po to tebūtų galima eiti toliau prie mūsų tautinės kūrybos požymių nustatymo.

Lietuvių tautinės kūrybos galimumu aš neabejoju. Bet jos požymių nustatyti, mano išmanymu, nėra galima neišsprendus pirma lietuvių *istoriškojo pašaukimo klausimo.* Tik suradę ir aiškiai supratę, kokią mes žmonijoj turim atlikti misiją, tegalėsim atspėti, ir kurių turim imtis priemonių tam dalykui. Pavyzdžiu mums gali čia būti dabartinė Sovietų Rusija. Priėjus įsitikinimo, kad Rusijos istoriškas pašaukimas yra sukurti pasauly visuotinę revoliuciją, dabartinė sovietų valdžia ir stengias pagaminti naują rusų kūrybą tam savo pašaukimui pasiekti. Tam tikslui ir žurnalistika, ir beletristika, ir drama, ir lyrika, ir menas, ir mokslas — viskas ten varoma diena iš dienos ta pačia linija — pasaulinės revoliucijos ir proletarų diktatūros linkon.

Panašiai turėtų elgtis ir kitos, *aiškiai supratusios ir branginančios savo istoriškąjį pašaukimą tautos,* tarp jų ir mes, lietuviai. Tuo susirūpinti mums priderėtų juo labiau, nes Lietuvos istoriškojo pašaukimo klausimas dalinai

jau nušviestas. Tai yr padaręs mūsų jaunas filosofas Stasys Šalkauskis savo storame veikale „Sur les Confins de deux Mondes. Essai synthétique surleproblème de la Civilisation Nationale en Lituanie“ (Génève, „Atar“, 1919, 271 p. in 8). Kaip matom, autorius yra čia užsibrėžęs daug platesnes ribas, nes jam rūpi ne vien mūsų tautinė kūryba, bet ir tautinė civilizacija apskritai.

Pamatinė autoriaus mintis yra išreikšta Ernesto Hello žodžiais: „Būdami atsiskyrę, Rytai ir Vakarai negaluoja“. Lietuvos uždavinys —„jų dviejų kūrybas susintetinti, pašalinant jų priešingus kraštutinumus“. Šį uždavinį mums nurodanti tiek lietuvių tautos istorija, tiek ir jos geografiškoji padėtis. Labai gaila, kad šį veikalą pas mus maža kas teskaito.

Be abejojimo, jame nepasakyta paskutinis mokslo žodis tuo klausimu, bet kelias į jo išsprendimą nurodyta tikras. Ar mes to norim, ar ne, savo kūryboj be Vakarų ir Rytų neapsieisim. Visose veikimo srityse daugiau ar mažiau mums teks iš jų skolintis. Žinoma, tai ne gėda. Svarbu tik, kad skolindamies mokėtumėm padaryti gerą pasirinkimą. Ik šiol mes tuo atžvilgiu klysdavom, nes skolindavomės daugiausia pačius kraštutinumus: poezijoj — echizmą, futurizmą, mene — kubizmą, ekspresionizmą, politikoj — komunizmą, bolševizmą. Metas būtų, išsižadėjus tų kraštutinumų, imtis pozityvesnio darbo — aukščiau nurodytos Rytų ir Vakarų kūrybų sintezės. Gana jau buvom vergiški kitų kopijuotojai, pradėkim būti „sau žmonės“ ir savi tautos vertybių kūrėjai.

1925 04 06

EPILOGAS

Kurti mene naujos vertybės nelengva. Taigi tikrų kūrėjų vietoj turim nūn kur kas daugiau senų vertybių perkainotojų. Tame jų perkainavime kūrybinis aktas vis labiau nyksta, išsenka, bejėgėja. Šia kūrybine impotencija ypač pasižymi šių dienų visokie *būsimininkai.* Nutraukę ryšius su tradicine dvasios kultūra, apspjaudę Kūrėją, yra galop paneigę net elementarius logikos dėsnius. Neva kūrybinės jų mintys yra kažkokios liguistos, miglotos, dažnai vien bemintis ciniškas kliedėjimas. Ne juokais čia įvyksta savotiškas, jų pačių žodžiais betariant, „dūšios išpardavimas" (Tilvytis). Neprotingos fanaberijos gundomi, jie pasmerkė didžiuosius klasiškos literatūros šedevrus su jų amžinomis tauraus idealizmo idėjomis ir ritmiškomis grožio formomis; mat praeities genijai kūrėjai nūdieniams futuristams tėra vien pajuokos objektas; jie skelbia visam pasauliui, kad tik jie teįstengią, begaudydami „keturis vėjus", sukurti tikrąją grožio karaliją. Bet, deja, tas modernusis futuristų grožis... labai dažnai neturi net elementaraus padorumo, nekalbant jau apie grožį. Pasiryžę būt Nietzsche's antžmogiškumo idėjos skelbėjais, jie bando vaizduoti šiandienę titaniškos pramonės gadynę su jos rūkstančiais fabrikų kaminais, mašinomis, lėktuvais, dangoraižiais... Bet visa tai yra daugiau nieko, tik moderniosios dvasios revoliucionieriškas „psichozas". Dėlei to visai teisingai vieno mūsų jauno publicisto pasakyta: „Mes drįstame visokį diletantizmą, futurizmą, kubizmą, pornografiją ir kitus panašius -izmus pavadinti bendru vardu — *„moralinis dvasios bolševizmas",* kurs visa neigia ir griauna, o nepajėgia nieko pozityvaus, gražaus kurti, statyti" [1]. Džiuginu save viltimi, kad jauni menininkai tą kūrybinį bolševizmą griežtai atmes ir pasmerks, kaip kad mes jį pasmerkiame ir atmetame.

1931 05 13

---

[1] *Kun. Lomanas J.* Moderniosios kultūros smukimas // Tiesos kelias.— 1931.— Nr. 5 — P. 266.

PRIEDAS

MATEMATIŠKASIS MENO DĖSNIS

Estetikos mokslas pateikia ne vieną kriterijų, kurio pasigaunant pigu atskirti tikrį meno kūrinį nuo netikrų. Tie kriterijai remiasi paprastai tam tikromis filosofiškomis pažiūromis, nes ir pati estetika, griežtai imant, nėra savitas mokslas, bet pareina nuo filosofijos kaipo atskira šios dalis.

Neliesdami čia meno filosofijos, mes bandysim nurodyti tik vieną matematikos dėsnį, kursai randa pritaikymų visose meno srityse. Tas dėsnis yra vadinamoji *dieviškoji proporcija* [1] bei *aukso padala.* Pirmiausia pažiūrėkim, kaip tas dėsnis pasireiškia visų aukščiausioje srityje — poezijoje bei eilėraščiuose.

Kaip žinome, eilėraščių bei poemų poetiškumas yra toli gražu nevienoks: esama eilėraščių, daugiau ar mažiau poetiškų, esama ir visai nepoetiškų. Iš kurgi eina šis skirtumas?

Kritikai jau seniai yra bandę išspręsti šį painų klausimą. Bet jojo sprendime paprastai remdavosi vien savo subjektyviomis pažiūromis. Tuo tarpu, jei poezijos veikalų poetiškumas yra objektyvus dalykas, tai kiekvienam jau *a priori* aišku, kad objektyvus poetiškumas privalo turėti ir atsakantį sau objektyvų poetiškumo kriterijų. Kame gi jo ieškoti?

Garsiausieji pasaulio kritikai ieškojo jo visur, bet, deja, negirdėt, kad kame nors galutinai jį būtų suradę. Buvo ir tokių, kurie tvirtino objektyvaus poetiškumo kriterijaus visai nesant.

Taip dalykams klostantis, plačiai žinomas lenkų rašytojas *B. Prusas* sumanė paieškoti absoliučiai objektyvaus poetiškumo kriterijaus visai nauju būdu, kuriuo dar nie-

[1] Taip ją yra pavadinęs *J. Kepleris.*

kas lig šiol nebuvo bandęs ieškoti, būtent pasigaudamas *matematikos.*

Būdamas tikras, jog *a priori* poetiškumo kriterijaus išgalvoti negalima, jis pabandė surasti jį eksperimentinio poezijos veikalų tyrinėjimo būdu.

Tame tyrinėjime jis pirmiausia yr pastebėjęs, kad poemos ar eilėraščiai susidaro iš dvejopos rūšies žodžių: vieni turi savy galios sukelti mūsų dvasioje atsakomų sau tam tikrų vaizdų bei idėjų, kiti tos svarbios ypatybės neturi. Pirmon rūšin įeina daiktavardžiai, būdvardžiai ir veiksmažodžiai; tai yra *reiškiamųjų* žodžių rūšis. Antron įeina visos kitos kalbos dalys; tai yra rūšis žodžių, neturinčių savitos reikšmės, arba žodžių *nereiškiamųjų.*

Ir iš tikrųjų, paėmę žodžius reiškiamus, pvz., *medis, juodas, bėga,* tuojau pastebėsime, kad kiekvienas iš jų iššaukia mūsų prote vaizdus bei idėjas *medžio, juodumo, bėgimo;* tuo tarpu antrosios rūšies žodžiai, pvz., *ir, už, kad, taip pat* ir kt., *jei esti patys vieni, jokio* mumyse nesužadina vaizdo.

Taigi pirmosios rūšies žodžiai galima lyginti su fortepijono klavišais. Kaip kiekvienas klavišas, būdamas paspaustas, gamina tam tikrą balsą, taip kiekvienas reiškiamųjų žodžių sukelia mūsų sieloje tam tikrą vaizdą. Ir kaip suderintas klavišų judinimas gimdo muziką, taip tinkamas reiškiamųjų žodžių sugretinimas ir ištarimas judina žmogaus sielą ir žadina joje poetiškąjį įspūdį. Nereiškiamieji gi žodžiai vaidina poetiškuose veikaluose vien vaidmenį cemento, be kurio neapsieinama rūmus mūrijant, arba balasto — orlaivyje.

Žinodami tai, galime jau *a priori* objektyvų poezijos kriterijų suformuluoti šitaip: poetiškuose veikaluose turi būti reiškiamųjų žodžių *maximum,* o nereiškiamųjų bei kalbos balasto — *minimum.* Kitaip sakant, poezijos veikaluose poetiškumo laipsnis bus juo didesnis, juo daugiau jame bus pirmosios rūšies žodžių ir juo mažiau antrosios. Bet kaip surasti tas reiškiamųjų žodžių maksimumas ir kalbos balasto minimumas?

Žinodamas, kad rasti tai *a priori* nėra galima, Prusas ėmė ieškoti eksperimentiniu būdu. Tam tikslui jis paėmė vieną iš gražiausiųjų Mickevičiaus poetiškųjų veikalų „Farys'ą" ir suskaitė, kiek jame pavartota daiktavardžių, būdvardžių, veiksmažodžių ir kt. Tasai tyrinėjimas parodė jam, kad iš 100 žodžių, pavartotų Mickevičiaus veika-

lėlyje, yra 33—39 daiktavardžiai, 8—12 būdvardžių, 12—21 veiksmažodis, arba apie 38% daiktavardžių, 9% būdvardžių, 15% veiksmažodžių, o drauge apie 62% reiškiamųjų žodžių ir apie 38% žodžių be savitos prasmės bei kalbos balasto.

Tyrinėdamas toliau tų skaičių santykiavimus, Prusas pastebėjo, kad jie tiesiog atsako įžangoje paminėtai dieviškajai proporcijai, kurioje *bet koks dydis dalomas tokiom dviem nelygiom dalim, kad visas dydis taip santykiautų su didesniąja jo dalimi, kaip didesnioji santykiauja su mažesniąja.* Matematiškai tai galima ir išreikšti šiuo lyginiu (lygtimi):

$$(1)\quad a : x = x : (a - x),$$

kur **x** reiškia didesniąją dydžio dalį, o **a** — patį dydį.

Gliaudant (1) lyginį gaunama:

$$(2)\ldots\quad \begin{cases} x = \frac{a}{2}(-1+\sqrt{5}) = a \times 0,\ 618034\ldots \\ a - x = \frac{a}{2}(3-\sqrt{5}) = a \times 0,\ 381966\ldots \end{cases}$$

Ir iš tikrųjų, jei mes padalysime 100 „aukso padala“, tai iš (1) lyginio bei (2) lygybių rasime skaičius 62 ir 38; padaliję 62 tuo pat būdu, gausime 38 ir 24, pagaliau padaliję taip pat skaičių 24, rasime 15 ir 9. Tuo būdu Prusas prieina schemą:

$$(3)\ldots 100 \begin{cases} 62 \begin{cases} 38 \text{ daiktavardžiai} \\ 24 \begin{cases} 15 \text{ veiksmažodžių} \\ 9 \text{ būdvardžiai} \end{cases} \end{cases} \\ 38 \quad \text{kalbos balasto,} \end{cases}$$

kurią ir vadina matematiškuoju poetiškumo kriterijum.

Kad skaitytojai geriau suprastų, kas aukščiau pasakyta, paaiškinsime nurodytąją schemą. Tam tikslui imkim Maironio eilėraštį „Jaunos dienos“. Tame poezijos pilname eilėrašty yra viso labo 86 žodžiai. Reiškiamųjų yra 50, tarp tų — 25 daiktavardžiai, 14 būdvardžių ir 11 veiksmažodžių; kalbos balasto lieka 36 žodžiai. Jei mes tą patį skaičių 86 padalysime „aukso dalymu“, tai rasime, jog reiškiamųjų žodžių turėtų būt 53, tarp tų — 33 daiktavardžiai, 12 veiksmažodžių ir 8 būdvardžiai; kalbos balasto liktų 33 žodžiai.

Tuo būdu minėtųjų Maironio eilių gauname dvi schemas:

teoretiškoji bei ideali schema, faktiškoji schema:

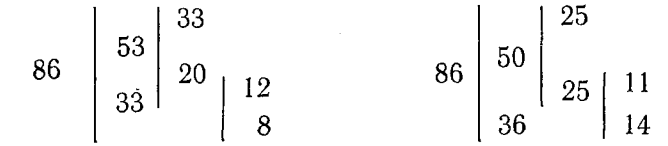

Lygindami jiedvi tarp savęs matome, kad minėtame Maironio eilėrašty kalbos balasto tėra vos tik 3 žodžiai virš normos; veiksmažodžių skaičius beveik lygus: teoretiškai reikėtų 12, faktiškai jų yra tik 11; truputį per maža daiktavardžių, nes trūksta 8, o būdvardžių per daug: reikėtų 8, o yra 14, t. y. 6 būdvardžiai virš normos.

Taigi eilėrašty „Jaunos dienos" garbusis mūsų dainius kad ir nepasiekė visai teoretiškosios poetiškumo schemos, vis dėlto labai prie jos prisiartino. Jei paimtumėm to pat Maironio kokį ilgesnį poetišką veikalėlį ir padarytumėm aukščiau nurodytus apskaitymus, tai, be abejo, rastumėm dar mažesnį tarp dviejų minėtųjų schemų skirtumą.

Tuo būdu minėtasis matematiškasis kriterijus parodo, kokia tikrai yra veikalo vidujė sudėtis: kiek nuošimčių esama jame daiktavardžių, būdvardžių ir t. t. Vulgariai kalbant, kritikas, remdamasis šiuo objektyviu poetiškumo kriterijum, galėtų pasakyti dainiui: brolau, jei nori, kad tavo veikalai turėtų tikrą poetiškumą, duosiu tau ištirtą moksliška receptą: rašydamas eiles taikyk taip, kad iš 100 jose pavartotų žodžių būtų 38 daiktavardžiai, 15 veiksmažodžių, 9 būdvardžiai ir 38 žodžiai be savitos prasmės; visa tai sumaišyk, paskirstyk į eiles, ir išeis poema kaip reikiant; šį receptą aš atradau moksliškai tyrinėdamas tikrai poetiškus Mickevičiaus ir Maironio „veikalus".

Ką dainius į tai galėtų atsakyti?

Netikrasis dainius, eilių kalikas, rasit ir padėkotų kritikui už tokį receptą ir dirbdamas eiles gal ir bandytų išlaikyti nurodytąją proporciją tarp reiškiančių ir nereiškiančių žodžių. Bet poetas „iš Dievo malonės" tik nusišypsotų iš tokio recepto tardamas: „Ačiū už gerą patarimą! Tamstos nurodyti skaičiai tikrai yra įdomūs. Nieko apie juos aš nežinojau eilėraščius rašydamas ir tikrai stebiuosi, kad Tamstos teoretiškoji schema randa aiškų pa-

tvirtinimą mano veikaluose. Bet labiau būčiau Tamstai dėkingas, jei teiktumeis nurodyt ne tik tai, kiek ir kokių kalbos dalių reikia poezijos veikalui, bet ir kokie žodžiai parinkti ir kaip jie sugretinti, kad išeitų tikrai poetiškas dalykas". Į šį klausimą kritikas tegalėtų nebent tiek tik teatsakyti: „To aš negaliu sveikam nurodyti, nes pats turėčiau būt poetas, o juo, deja, nesu..."

Ir tai tikra tiesa. Nes matematiškasis poetiškumo kriterijus tiek teduoda pažinti poezijos esmę, kiek anatomija — žmogaus kūną. Ir kaip anatomija nepasiekia žmogaus dvasios, taip ir matematiškoji poetiškumo schema, kad ir išvesta iš „dieviškosios proporcijos", tepaliečia vien poezijos rūbą, o ne jos esmę.

Tačiau net ir didžiausis poetas neteisingai pasielgtų, jei aukščiau nurodytam matematiškam poetiškumo kriterijui nepripažintų jokios svarbos. Būtų tai nusidėjimas tiesai, kuri niekam neleidžia ignoruoti moksliškai konstatuotą dėsnį. O toks dėsnis kaip tik ir yra aukščiau nurodyta schema (3). Pateiktieji ten skaičiai lengvai galima patikrinti analizuojant Pruso nurodytu būdu bet kokį žymesnių poetų veikalą. Tai pirštu prikišamai rodo, jog poetiškoji kūryba, kad ir savaime instinktyvi ir visai laisva, tačiau savo paviršutinės išraiškos žvilgsniu yra griežtai valdoma matematiškojo „aukso padalos" dėsnio. Kad dainiai rašydami to dėsnio nejaučia, tai taip pat nenuostabu, kaip ir tai, kad kiekvienas žmogus nejaučia savo kūne materijos kaitaliojimosi, nors tas kaitaliojimasis yra tvarkomas neabejotinais chemiškais bei fiziologiškais dėsniais. Ir kaip nejautimas nepašalina tų dėsnių veikimo žmogaus kūne, taip ir nejautimas „dieviškosios proporcijos" eilėraščius rašant nepašalina josios veikimo eilių vidujinei sudėčiai. Ši visada lieka normuojama (3) schema, savaime plaukiančia iš to pat „dieviškosios proporcijos" dėsnio [2].

II

Tą pat „dieviškosios proporcijos" dėsnį randame ir muzikoje. Įrodė tai prof. Zeisingas. Kad jo išvedžiojimai skaitytojui, nesuprantančiam muzikos, taptų suprantami,

[2] Prof. V. Mykolaitis yra radęs, kad tos pat dieviškosios proporcijos *dėsnis* viešpatauja ir *prozoj*.

tariuos būsiant ne pro šalį davus čia keletą pamatinių žinių apie muzikos elementus, t. y. balsus.

Balsai sudaromi gerkle arba tam tikrais instrumentais: kanklėmis, skudučiais ir kt. Žinomiausias instrumentas pas mus yra fortepijonas. Jis turi tam tikrą klaviatūrą, kurios dalį parodo 1 brėžinys.

Kiekvienas klavišas išduoda tam tikrą balsą. Pamati-

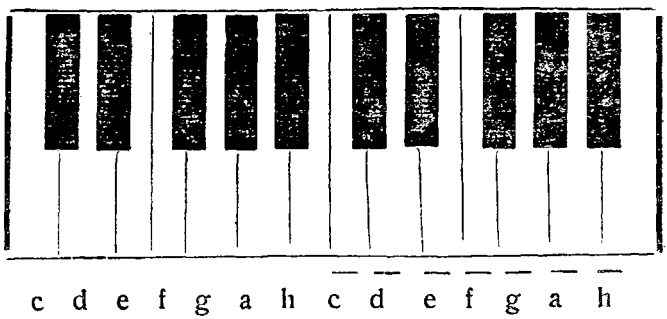

1 brėž.

nių balsų muzikoj septyni. Jie žymimi raidėmis: c, d, e, f, g, a, h. Balsai skirias savo aukštumu, pareinančiu nuo jiems atsakančių oro virpėjimo skaičių. Pažymėję pirmutinio balso **c** judėjimą vienetu, kitiems balsams gausim šiuos skaičius:

balsai: c d e f g a h c

virpėjimų skaičiai: 1 $^{9}/_{8}$ $^{5}/_{4}$ $^{4}/_{3}$ $^{3}/_{2}$ $^{5}/_{3}$ $^{15}/_{8}$ 2

Tai reiškia, jei **c** daro, pvz., 24 virpėjimus per sekundę, tai **d** padarys $^{9}/_{8}$ kart daugiau negu **c**, t. y. 27 virpėjimus, **e** $^{5}/_{4}$ kart daugiau kaip **c**, t. y. 30 ir t. t.

Jei balsą **c** pavadinsime pamatiniu balsu bei *prima*, tai **d** bus *sekunda*, **e** — *tercija*, **f** — *kvarta*, **g** — *kvinta*, **a** — *seksta*, **h** — *septima*, **c** — *oktava*.

Norint sužinoti geometriškąjį santykiavimą tarp atsakančių balsams virpėjimų skaičių, daloma vienas skaičius kitu (būtent aukštesnis balsas žemesniu); pvz., santykiavimas tarp balsų **e** ir **a** yra lygus santykiavimui tarp skaidinių $^{5}/_{2}$ ir $^{5}/_{4}$ arba $^{4}/_{3}$. Tasai santykiavimas vadinas *intervalu*.

Savaime aišku, jog balsų intervalai bus nelygūs. Ir iš tikrųjų:

tarp primos ir sekundos intervalas bus $=^{3}/_{8}$
„ sekundos ir tercijos „ „ $=^{10}/_{9}$
„ tercijos ir kvartos „ „ $=^{16}/_{15}$
„ kvartos ir kvintos „ „ $=^{9}/_{8}$
„ kvintos ir sekstos „ „ $=^{10}/_{9}$
„ sekstos ir septimos „ „ $=^{9}/_{8}$
„ septimos ir oktavos „ „ $=^{16}/_{15}$

Intervalai $^{9}/_{8}$ ir $^{10}/_{9}$ vadinami *pilnais intervalais,* o $^{16}/_{15}$ — *pusintervaliu.*

Imant **c** pamatiniu tonu ir žymint pilnus intervalus 1, o pusintervalius $^{1}/_{2}$, matyt, kad jie eina vienas paskui kitą šia tvarka:

balsai: c d e f g a h c_1
intervalai: 1 1 $^{1}/_{2}$ 1 1 1 $^{1}/_{2}$.

Tokia balsų eilė vadinas *diatoniškoji gama.*

Intervalams išlyginti tarp septynių pamatinių balsų **c** ir **d, d** ir **e, f** ir **g, g** ir **a, a** ir **h** įterpiama dar po vieną balsą. Šitie tarpiniai balsai su 7-iais pamatiniais sudaro 12 pusintervalių, arba, kaip juos ne visai teisingai vadina, 12 *pustonių.*

Balsų vardai		Balsų laipsniai	skaičius virpėjimų per 1 sek.
c	*ut* bei *do*	1 prima, tonika, pamat. bals.	1
cis	*ut* diezas	padidintoji prima	$^{25}/_{24}$
d	*re*	2 didžioji sekunda	$^{9}/_{8}$
dis	*re* diezas	padidintoji sekunda	$^{75}/_{64}$
es	*mi* bemolis	mažoji tercija	$^{6}/_{5}$
e	*mi*	3 didžioji tercija (medianta)	$^{5}/_{4}$
f	*fa*	4 kvarta	$^{4}/_{3}$
fis	*fa* diezas	padidintoji kvarta	$^{25}/_{18}$
g	*sol*	5 grynoji kvinta (dominanta)	$^{3}/_{2}$
gis	*sol* diezas	padidintoji kvinta	$^{25}/_{16}$
a	*la*	6 didžioji seksta	$^{5}/_{3}$
ais(b)	*la* diezas	padidintoji seksta	$^{125}/_{72}$
h	*si*	7 didžioji septima	$^{15}/_{8}$
č(c_1)	*ut* bei *do*	8 grynoji oktava	2

Tokia balsų eilė vadinas *chromatiškoji gama;* balsai joje eina šia tvarka:

c cis **d** dis **e** **f** fis **g** gis **a** ais **h** c_1,
arba **c** des **d** es **e** **f** ges **g** as **a** b (hes) **h** $c_{\parallel}$.

Tarp balsų **cis** ir **des**, **dis** ir **es** ir t. t. dėl buvimo skirtumo esama, bet kai kuriuose instrumentuose, tarp jų ir fortepijonuose, tie balsai neatskiriama. Mes tačiau žemiau dedamoje chromatiškos gamos balsų lentelėje padėjome balsą **es** (atskirą nuo **dis**); jis vadinas *mažoji tercija.* Štai lentelė (4) (žr. 244 p.).

Imant susyk po du, tris, keturis ir daugiau balsų, gaunama *akordai.* Iš tų akordų vieni esti ausims malonūs, jie vadinas *konsonansais*, kiti — nemalonūs, tiems duodama *disonansų* vardas. Paėmę du ar keletą gretimų balsų, gausime disonansą; konsonansams gauti reikia imti negretimi balsai.

Tobuliausiu konsonansu laikoma akordas, sudarytas iš *primos, tercijos, kvintos* ir *oktavos.* Be šio, esama didelė daugybė kitų konsonansų, daugiau ar mažiau ausims malonių. Jie vadinami *harmoningais.*

Iš čia savaime kyla klausimas: iš ko gi pareina balsų sugretinimo malonumas bei harmoningumas?

Atsakymo į šį klausimą senovėj ieškota balsų virpėjimų proporcionalume.

Vienų akordų, kaip $^3/_2$ kvintos su prima ir oktava, harmoningumui išaiškinti naudotasi *aritmetiškuoju* proporcionalumu, kuris matematiškai išreiškiamas lygybe:

$$(5) \quad a-b=b-c$$

Ir iš tikrųjų iš (4) lentelės matome, jog pamatinio tono — kvintos ir oktavos — virpėjimų skaičiai santykiauja tarp savęs kaip 1, $^3/_2$ ir 2, arba, derinant vardikliu, kaip 2, 3 ir 4. Bet tie skaičiai atsako (5) lyginiui. Vadinas, aritmetiškas santykiavimas tarp pamatinio tono ir kvintos yra lygus aritmetiškam santykiavimui tarp kvintos ir oktavos.

Jei tai būtų tikras muzikos dėsnis, tai jis turėtų tikti ir kitų akordų harmoningumui išaiškinti. Bet, deja, jis tos ypatybės neturi. Tai matyt kad ir iš to, jog kvartos harmoningumui pateisinti teko nuo aritmetiškojo proporcionalumo kreiptis prie vadinamojo *harmoniškojo,* kuris matematiškai išreiškiamas lyginiu:

$$(6) \quad \frac{a-b}{b-c}=\frac{a}{c}$$

Ir iš tikrųjų pažiūrėję (4) lentelėn rasime, jog pamatinio tono — kvartos ir oktavos — virpėjimų skaičiai san-

tykiauja tarp savęs kaip 1, $^4/_3$, 2, arba, suderinus vardikliu, kaip 3, 4, 6. Bet šie skaičiai sudaro harmoniškąją proporciją:

$$(7)\ \frac{3-4}{4-6}=\frac{3}{6}$$

Tačiau matyti ir čia tam tikras bendras muzikos dėsnis negalima, nes kituose harmoninguose akorduose jis nesipildo.

Naujesniais laikais bandyta akordų harmoningumas natūraliau aiškinti, būtent išreikšta nuomonė, kad didesnis ar mažesnis akordų harmoningumas pareina iš didesnio ar mažesnio prastumo santykių tarp akordų sujungtų balsų skaičių.

Žiūrint tos taisyklės, visų harmoningiausiu tarp dvibalsių akordų reikėtų pripažinti oktava, nes čia santykiavimas 1 : 2 yra visų paprasčiausis; toliau eitų kvinta su santykiavimu 2 : 3, po kvintos — kvarta (3 : 4), galop abi tercijos (4: 5) ir (5 : 6).

Daugbalsiams akordams Euleris buvo priėmęs taisyklę, jog jie yra juo harmoningesni, juo mažesnis yra balsus reiškiančių skaičių vardiklis, vadinas, harmoningumo laipsnį jis darė pareinantį iš skaičių mažumo bei *paprastumo.*

Tai taisyklei galima irgi ne vienas dalykas prikišti.

Jei ši taisyklė būtų tikra, tai maloniausias ausiai akordas būtų pamatinis tonas, sujungtas su oktava. Bet oktava su pamatiniu tonu kad ir nesudaro ausiai nemalonaus balso, neturi taip pat ir jokio ypatingo malonumo. Todėl ir negalima tasai balsų sujungimas pripažinti tobuliausiu. Dar mažiau šis tobulumas tegalima pripažinti kvintai; ji viena skamba net ne per maloniai, kol neprisijungia prie jos tercija. Taigi ir ši teorija negalima laikyti tikra.

Teorijai su praktika sutaikyti buvo priimta dar viena dėta, būtent kad dviejų balsų sujungimas negali visai patenkinti klausos jausmo ir kad todėl harmonijai sudaryti reikią prie dviejų balsų pridurti dar trečiasai. Tuo būdu jos pamatu priimta *tribalsybė.* Bet ši prielaida griauna iš pamatų pačią teoriją, laikančią paprastumą tobulybės sąlyga, nes prijungimas trečiojo balso daro dalyką painesnį, ne paprastesnį.

Visus tuos nesutarimus, kaip žemiau pamatysime, puikiausiai pašalina prielaida, jog pamatinių balsų dėsnis

yra „dieviškoji proporcija“. Jame randa pateisinimą ir naujausios pažiūros, ieškančios akordų harmoningumo tribalsybėje, ir senosios teorijos, bandžiusios aiškinti tą harmoningumą tam tikrų balsų virpėjimus reiškiančių skaičių proporcionalumu. Visą jų klaida buvo tik ta, kad jie savo aiškinimus rėmė *aritmetiška* bei *harmoniška* proporcija vietoj tikro muzikos dėsnio — *dieviškosios* proporcijos.

Kad tai geriau suprastumėm, sustatykim sau lentelę, parodančią skaičių 1000 padalintą aukso padala dviem dalim; tas dvi dalis tąja pat aukso padala vėl dviem dalim ir t. t. Štai toji lentelė (8):

1000,000	21,286
618,034	13,156
381,966	8,131
236,068	5,025
145,898	3,106
90,170	1,920
55,728	1,186
34,442	0,733

Šitie skaičiai gauta iš lygybių (2), darant juose **a** paeiliui = 1000, 618, 381 ir t. t. Lygybės (2) rodo, kad skaičių aukso padala įvykdoma vien apytikriai didesniu ar mažesniu griežtumu [3]. Sudarydami lentelę (8), mes tenkinamės trimis dešimtainiais skaitmenimis.

Skaičiai, padalinti aukso padala, imant juos pagrečiui grupėmis po tris, turi šias dvi svarbiausias ypatybes:

1) mažiausiojo ir vidutiniojo suma yra lygi trečiajam didžiausiam ir

2) mažiausiojo ir didžiausiojo padaugas yra lygus vidutiniojo kvadratui.

Jei abi tos dvi lygybės yra matematiškai griežtos, tai ir „dieviškoji proporcija“ bus matematiškai griežta bei tobula. Jei viena ar antra, ar net ir abidvi lygybės neturės matematiško griežtumo, tai „dieviškoji proporcija“ bus netobula, apytikrė.

---

[3] Geometriškai aukso dalymas tiesiųjų linijų įvykdomas griežtai šiuo būdu: iš duotosios tiesiosios *AB* galinio punkto *B* tiesiama perpendikuliaras *BO*, lygus tiesiosios *AB* pusei; iš punkto *O* stipinu *OB* brėžiama ratilas; jungiama punktas *O* su *A*; tiesiojoje *AB* atkertama *Ac=Ad*; punktas *c* ir bus daląs *AB* aukso dalymu dviem dalim *Ac* ir *Bc*, surištom santykiavimu:

Turėdami galvoje tą skirtumą, pažiūrėkim, kokie akordai geriausiai atsako tai dieviškajai proporcijai.

Iš lentelės (4) matome, jog balsų **es** ir c_1 virpėjimų skaičiai santykiauja kaip $^6/_5 : 2$ bei $3 : 5$, o balsų **e** ir c_1 kaip $^5/_4 : 2$ bei $5 : 8$; bet skaičiai 3, 5, 8, 13 maža tesiskiria nuo skaičių $3{,}_{016}$ $5{,}_{025}$ $8{,}_{131}$ ir $13{,}_{156}$ iš lentelės (8), kurie, kaip žinom, turi ypatybę

$$3{,}_{106} + 5{,}_{025} = 8{,}_{131};\quad 5{,}_{025} + 8{,}_{131} = 13{,}_{156}$$
$$3{,}_{106} : 5{,}_{025} = 5{,}_{025} : 8{,}_{131};\quad 5{,}_{025} : 8{,}_{131} = 8{,}_{131} : 13{,}_{131}.$$

Taigi proporcijas

$$3 : 5 = 5 : 8 \text{ ir } 5 : 8 = 8 : 13$$

galima be didelės klaidos laikyti „dieviškomis".

Tuo būdu prieinam išvadą, jog akordas, susidaręs iš *mažosios tercijos ir pamatinio tono oktavos,* t. y. susijungimas balsų **es** (dis) ir c_1, kuriam atsako santykiavimas $3 : 5$, ir akordas, susidaręs iš *didžiosios tercijos ir pamatinio tono oktavos,* t. y. sujungimas balsų e ir c_1, kuriam atsako santykiavimas $5 : 8$, sudaro du sutartinius skambėjimus, atsakančius dieviškajai proporcijai, nes

$$es : c_1 = c_1 : (es + c_1) = 3 : 5 = 5 : 8.$$
$$c : c_1 = c_1 : (e + c_1) = 5 : 8 = 8 : 13.$$

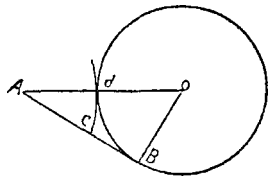

2 brėž.

$$AB : Ac = Ac : Bc$$

Ir iš tikrųjų iš stačiakampio AoB, pažymėję tiesiosios AB ilgį raide *a,* gauname:

$$Ao^2 = a^2 + \frac{a^2}{4} =;\ \text{iš kur } Ao = \frac{a\sqrt{5}}{2}$$

Bet, iš kitos šalies, turime:

$$Ac = Ad = Ao - od = \frac{a\sqrt{5}}{2} - \frac{a}{2} = \frac{a}{2}(-1+\sqrt{5}),$$

$$Bc = AB - Ac = a - \frac{a}{2}(-1+\sqrt{5}) = \frac{a}{2}(3-\sqrt{5})$$

taigi gavom tas pat lygybes (2) kaip ir aukščiau iš aukso dalymo (1).

Dr. Zeisingo išmanymu, tie du akordai tarp visų dvilypių balsų sujungimų yra patys dailieji ir ausiai maloniausieji. Tuo jis ir aiškino, dėl ko liaudies dainose melodijos dažniausiai eina tercijomis bei jų papildymais — sekstomis.

Be to, šie du didžiosios tercijos akordai, kaip žinom, duoda pradžią dvejopos rūšies *mažorinėms* ir *minorinėms* gamoms, vaidinančioms muzikoj didelį vaidmenį.

Taigi neabejotina, kad ir estetikos jausmas, ir muzikinė praktika seniai jau yra pripažinę tuos du akordus tobuliausiais; vien tik teorija spyrės laikydama juodu išvestiniais, antrykščiais, nes ji, išeidama iš klaidingo skaičių santykių paprastumo pagrindo, nematė santykiuose 3 : 5 ir 5 : 8 gilesnės prasmės ir todėl tobuliausiu akordu laikė keturbalsį akordą, sudarytą iš primos (1), tercijos ($^5/_4$), kvintos ($^3/_2$) ir oktavos (2), kurių balsai santykiauja kaip 4 : 5 : 6 : 8.

Dėl buvimo, žinoma, tam tikro tobulumo yra ir šiame akorde, nes jo balsų santykiai, imant po du, $^4/_5$ ir $^6/_8 = ^3/_4$, yra beveik lygūs, taip kad be didelės klaidos galima jie išreikšti proporcija:

$$3 : 4 = 4 : 5,$$

kuri taipgi galima laikyti tam tikra „dieviškąja“ proporcija, tik ne visai griežta.

Bet kaip šis proporcijos griežtumas nėra tobulas, taip ir atsakančio jai to keturbalsio akordo malonumas nėra idealus. Dėl to šis akordas dėl vadinimosi kad ir vadinama *accord parfait, reiner Dreiklang* (nes oktava ir prima yra tas pats balsas), vis dėlto, kaip aukščiau matėm, pamatu muzikai išplėtoti paimta ne jis, bet didžiosios ir mažosios tercijų akordai, kurių balsai sudaro tobulesnę „dieviškąją“ proporciją:

$$3 : 5 = 5 : 8 \text{ bei } 5 : 8 = 8 : 13.$$

Remiantis šiuo dėsniu, muzikos srityje lengva pereiti nuo dvibalsių akordų prie tribalsių, o toliau ir prie visų kitų pamatinių akordų tiek mažorinėse, tiek minorinėse gamose.

Nebūdami muzikai, negalime pasigirti gerai supratę visus dr. Zeisingo aukščiau paduotuosius išvedžiojimus, juoba kad naudojomės ne pačiu jo, tapusiu bibliografiška retenybe, veikalu, tik rusišku jo vertimu. Tuo būdu esam konstatavę faktą, jog visų mažorinių ir minorinių

gamų, t. y. *visos muzikos* pamate glūdi matematiškas „dieviškosios proporcijos“ dėsnis. Tą patį dėsnį galima matyti ir šiaip jau bet kokiuose harmoninguose akorduose, pvz., cfc_1 (kvartos), cgc_1 (kvintos), fac_1 ir kt., nes balsai juose santykiauja kaip 3 : 4 : 6; 2 : 3 : 4; 4 : 5 : 6 ir t. t., o tie santykiavimai be didelės klaidos atsako šioms proporcijoms:

$$3 : 4 = 4 : 6$$
$$2 : 3 = 3 : 4$$
$$4 : 5 = 5 : 6 \text{ ir t. t.,}$$

kurios yra ne kas kita, kaip tam tikros, kad ir ne visai tobulos, „dieviškosios“ proporcijos. Taigi ir galima sakyti, jog „dieviškoji“ proporcija yra matematiškasis harmoningumo dėsnis. Ton proporcijon, kaipo idealion normon, daugiau ar mažiau artėja visi balsų santykiai harmoninguose tonuose. O kadangi trijų nelygių skaičių proporcijos, juo labiau artėja „dieviškosion“, juo mažesni tie skaičiai, tatai ir senoji pažiūra, aiškinusi muzikinių akordų harmoningumą įeinančių juosna balsų santykių paprastumu, nebuvo visai be pamato.

Žinoma, šioks ar toks matematiškas balsų harmoningumo aiškinimas pasiliks visada idealus, tepaliečiąs balsų, taip sakant, ontologiškąją esmę. Balsų harmoningumo, kaipo fiziško pasireiškimo, matematika išaiškinti negali. Tasai uždavinys pridera ne jai, bet kitai mokslo šakai — fizikai, kuri ir bando gliaudyti šį klausimą savais metodais ir aiškina jį savais fiziškais dėsniais [4].

III

„Dieviškosios proporcijos“, kaipo tam tikro meno dėsnio, buvimas architektūroje yra dar aiškesnis nekaip poezijoje ir muzikoje. Šiose pastarosiose srityse jis vien protui tematomas, o architektūroj, galima sakyti, yra net ir akimi įžiūrimas.

Iš tikrųjų, jei imsime atidžiai tyrinėti kokį žymesnį architektūros kūrinį, kuris nuo amžių laikyta grožio pavyzdžiu, tai pigiai pastebėsime, jog jame „dieviškojo proporcionalumo“ dėsnis pildosi kuo griežčiausiai ne tiktai

[4] Žr. *Chwolson O. D.* Kurs fiziki.— 1898.— T. 2 — P. 111.

tarp jo ilgio, pločio ir aukščio, bet ir tarp atskirų dalių dydžio.

Pvz., imkim gražiausį graikų architektūros kūrinį *Partenoną* (3 brėž.). Jame architravo (balkio, gulinčio ant kolonų) ilgis=107 pėdoms[5], o aukštis nuo laiptų pamato lig stogo viršūnės=65; taigi abiejų suma=172.

Padaliję tą skaičių aukso dalymu, pamatysime, jog didesnioji jo dalis bus beveik lygi=107, o mažesnioji beveik=65, neskaitant mažytės trupmenos.

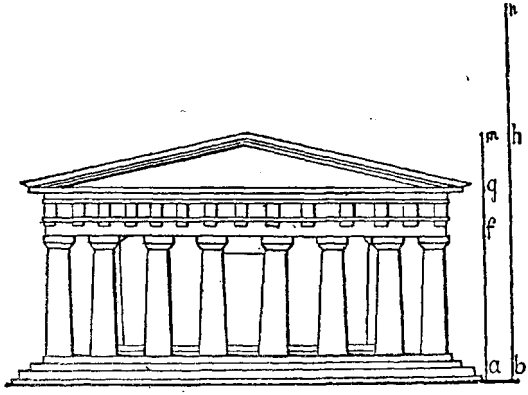

3 brėž.

Aukštis *am* punkte f dalosi taip, kad

$$am : af = af : mf,$$

kur *af* reiškia kolonų aukštį drauge su laiptais, o *mf* — likusią aukščio dalį.

Linija *mf* punkte *g* vėl dalosi taip, kad

$$mf : mg = mg : gf.$$

Savo ruožtu antablemano bei antkolonio aukštis *au* (žr. 4 brėž.) dalosi punkte *o* į architravą ir frizą, taip kad au : ao=ao : ou.

Linijoj ao punktas *i,* atsakąs vietai, kame frizas skiriasi nuo karnizo, dalo *ao* taip, kad

$$ao : oi = oi : ai,$$

vadinas, vėl gaunama dieviškoji proporcija (žr. 4 brėž.).

[5] Jis pažymėta dešinioje 3 brėž. pusėje, kaipo linija *bn; linija am* reiškia Partenono aukštį.

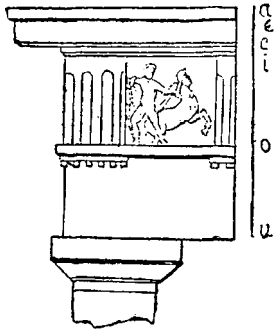

4 brėž.

Beveik tie patys santykiai randami atėniškiuose Akropolio propilėjuose, Jupiterio Olimpiečio šventnamyje Agrigente ir kitur.

Kaip naujesnės architektūros pavyzdį imkim Kauno miestnamį (žr. 5 brėž.). Dešiniame to rūmo šone yra pa-

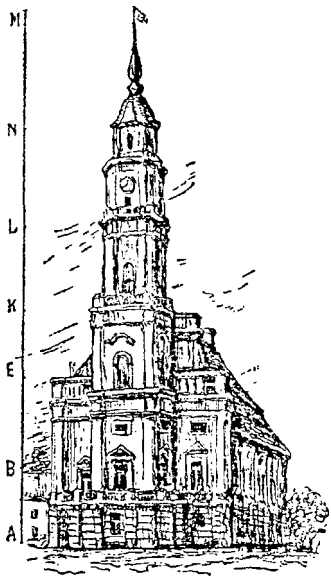

5 brėž.

dėta linija *AM*, reiškianti jo aukštį nuo žemės lig bokšto viršaus; ji padalinta aukso dalymu taip, kad

AM : ME = ME : AE
ME : ML = ML : LE
LE : LK = LK : KE
AE : EB = EB : AB
MK : NK = NK : NM ir t. t.

Gautieji dalinant liniją *AM* punktai *N, L, K, E, L,* kaip rodo 5 brėžinys, atsako žymiausiems fasado ir bokšto padalijimams. Dalydami tuo pat aukso dalymu linijas *AB, BE, LN, NM,* gautumėm dar daugiau panašių atsakomybių.

Tasai aukso dalymo dėsnio buvimas gotiškosios architektūros kūriniuose yra dar žymesnis. Pvz., imkim šv. Elžbietos katedrą Marburge (žr. 6 brėž.). Jos fasado aukštį padalijus aukso dalymu, gaunama šių santykių:

am : me = me : ea
me : ml = ml : le
le : ke = ke : lk ir t. t.

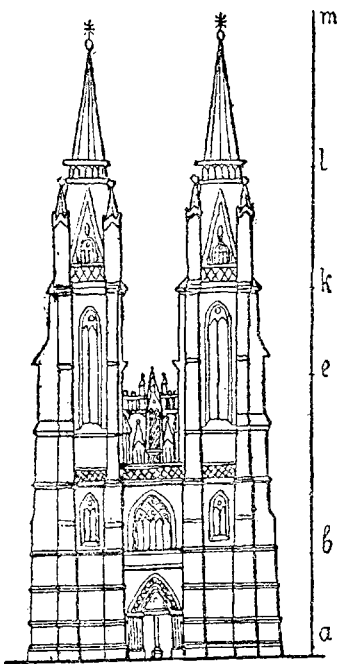

6 brėž.

Punktai l, k, e, b atsako taip pat įvairiems tos bažnyčios fasado ir bokšto architektoniškiems padalijimams.

Iš to, kas aukščiau išdėstyta, matom aukso dalymo dėsnį *žmogaus* kūryboje pasitaikant gana dažnai. Bet dar dažniau jį randame *dieviškoje,* būtent gamtos kūriniuose, ypač gyvijos, viešpatijoje. Mūsų išmanymu, tasai dalykas, kaipo dideliai įdomus, vertas atskirai bent keliais žodžiais paaiškinti.

IV

Pradėkim nuo žemiausio gyvijos laipsnio — nuo augmenijos. Jei mes jaunoje ąžuolo atžaloje sujungsime punktus, kur išsprogsta jauni lapai, tam tikra linija, vesdami ją nuo pirmojo lapo prie antrojo, nuo šio — prie trečiojo ir t. t., tai būsime nustebinti tos linijos taisyklingumu; ji turės *sraigtinės* kreivosios išvaizdą. Tas pat pigu pamatyti ir kituose augmenyse, pvz., alksnyje, tuopoje, beržе ir kt.

Jei suskaitysime augmenyse skaičių lapų, atsiradusių tarp dviejų ant vienas antro stovinčių lapų, tai rasime, pvz., ąžuole 5 lapus, šeštasis stovės ant pirmojo (žr. 7 brėž.); kituose augmenyse tas skaičius būna kitoks; esama ir tokių, kuriuose tas lapų periodas bei ciklas siekia 13 (ananase), kituose net 21, 34; atrasta ciklai, susidarantys netgi iš 55 lapų. Visi tie skaičiai, sustatyti greta, duoda eilę:

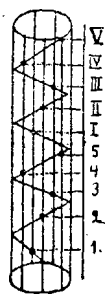

7 brėž.

2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55. . .,

kurią mes jau aukščiau, dalydami 1000 aukso dalymų, buvome radę (plg. 5 lentelę).

Jei mes skaitysime, kiek kartų minėtoji sraigtinė kreivoji apsisuka aplink stiebelį, eidama nuo vieno lapo prie kito, tai pamatysim, jog ąžuole, pvz., ta kreivoji apsisuks dukart, kol pasibaigs 5 lapų ciklas ir 6-asis lapas atsiras vienoj linijoj su pirmuoju (žr. 7 brėž.); alksnyje su trilapiu ciklu a sraigtinė kreivoji apsisuks tik 1 kartą.

Žiūrint į augmenis tuo žvilgsniu, pamatysime, kad augmenyse su 8-lapiu ciklu sraigtinė kreivoji apsisuka 3 kartus, su 13-lapiu ciklu — 5 kartus ir t. t., taip kad tų apsisukimų skaičiai sudaro tą pačią skaičių eilę kaip ir lapinių ciklų skaičiai, būtent:

1, 2, 3, 5, 8...

Paprastai abi tas eiles sujungia vienon ir išreiškia ją skaidiniais:

$$\frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \frac{2}{5}, \frac{3}{8}, \frac{5}{13}, \frac{8}{21} \text{ ir t. t.}$$

Tuose skaidiniuose skaitiklis reiškia apsisukimų skaičių, o vardiklis — skaičių lapų, sudarančių ciklą.

Braunas, šio lapų išdėstymo dėsnio atradėjas, saulėgrąžos žieduose rado net trupmeną $\frac{55}{144}$.

Dėl buvimo, žinoma, augmenijoje esama ir nukrypimų nuo šio dėsnio. Tas pats Braunas kai kuriuose augmenyse rado dar ir kitą lapų išdėstymo dėsnį, išreiškiamą šia skaidinių eile:

$$\frac{1}{4}, \frac{3}{7}, \frac{4}{11}, \frac{7}{18}, \frac{11}{29}, \frac{18}{39} \text{ ir t. t.,}$$

bet šis pastarasis yra vien ano pirmojo dėsnio pasekmė.

Dar aiškiau „dieviškoji proporcija“ pasireiškia gyvulijos karalystėje. Tam tvirtinimui patikrinti imkime kad ir du žinomiausiu gyvuliu — arklį (žr. 8 brėž.) ir jautį (žr. 9 brėž.).

Arklio kūne randame šių „dieviškųjų proporcijų“:

1) arklio aukštyje:

AU : IU = IU : AI,
AI : EI = EI : AE,
IU : IO = IO : OU ir t. t.

2) arklio ilgyje:

mr : or = or : mo,
mo : no = no : mn,
or : pr = pr : op,
pr : pg = pg : gr.

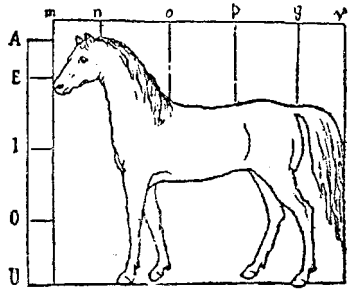

8 brėž.

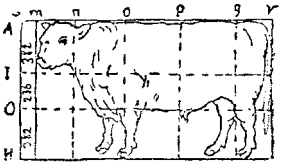

9 brėž.

Tas dėsnis pildosi ir žymesnėse jaučio kūno dalyse, kaip tai rodo 9 brėž.

Bet užvis labiau „dieviškoji proporcija" žymu žmogaus kūne, kurs tiek savo visumoje, tiek atskirose dalyse, tiek ilgio, tiek pločio žvilgsniu yra sutvertas laikantis aukso dalymo dėsnio.

Tam tvirtinimui patikrinti imkim keletą klasiškos skulptūros kūrinių. Dailiausiu vyriško kūno harmonijos išreiškėju visų pripažįstamas *Apolonas Belvederiškis*. Jo griežtai matematiškai nupieštą vaizdą duoda 10 brėžinys.

Pabrėžkim šalia to vaizdo tiesiąją AU, reiškiančią žmo-

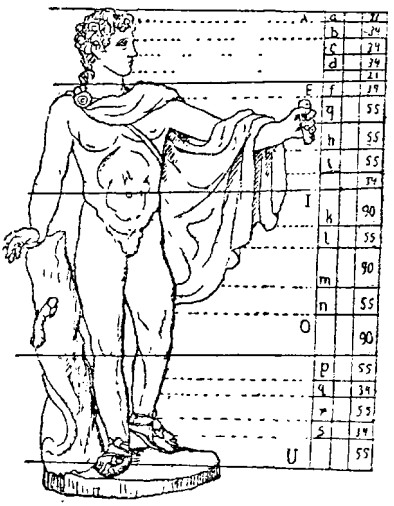

10 brėž.

gaus (čia — Apolono stovylos) aukštį. Padaliję ją aukso dalymu gausime:

$$AU : IU = IU : AI,$$

kur mažesnioji dalis AI išreikš aukštutinę kūno dalį nuo viršugalvio lig bambos, o didesnioji IU — žemutinės kūno dalies ilgį nuo bambos lig kojų pado.

Taigi bamba yra proporcionalaus dalymo lyg pamatinis punktas. Romos architektas Vitruvijus laikė bambą natūraliu kūno centru, nes, žmogui atsigulus žemėje ir išskėtus rankas, jei mes, vieną skriestuvo kojelę įstatę bambon, brėžtumėm ratilą stipinu, atsakančiu ilgiui nuo bambos lig kojų pirštų, tai tas ratilas pereitų per rankų pirštų galus.

Kad bamba pažymėtosios dalys iš tikrųjų sudaro žymiausias kūno dalis, tai geriausiai galima matyti iš žmogaus skeleto (žr. 11 brėž.). Čia aiškiai regime, kad tarp šonkaulių ir žemutinės dalies kaulų esama tarpo, kuriuo ir eina linija l, dalijanti kūną dviem natūraliom dalim.

Pažymėję kūno aukštį skaičium 1000, rasime, jog

$$AI = 381{,}_{966},\ IU = 618{,}_{034}.$$

Peržiūrėkim tolesnį žmogaus kūno padalijimą. Jei aukso dalymo dėsnis yra teisingas, turi jis ir čia pasireikšti, nurodydamas žymesnes kūno dalis.

Dalinkim aukso dalymu liniją AI, reiškiančią aukštutinę kūno dalį. Gautasai tuo būdu punktas E atsakys kaklui ir pereis per vadinamąjį „Adomo obuolį“, sudarydamas proporciją:

$$AI : EI = EI : AE,$$

arba skaičiais

$$381{,}_{966} : 236{,}_{068} = 236{,}_{068} : 145{,}_{898}\ ^{6}.$$

Dalydami aukso dalymu liniją IU, gausime punktą O, kurs atsakys ne patiems keliams, bet vietai, kur mažesnysis blauzdikaulis jungias su didžiuoju, sudarydamas proporciją:

$$IU : IO = IO : OU,$$

arba skaičiais:

$$618 : 381 = 381 : 236.$$

Bet ypač žymu aukso dalymo dėsnis galvoje. Padaliję aukso dalymu AE (žr. 11 ir 12 brėž.), gausime „dievišką-ją proporciją“:

---

[6] Toliau mes dešimtainių skaidinių nebežymėsime; imsime iš 5 lentelės vien neskaidytus skaičius.

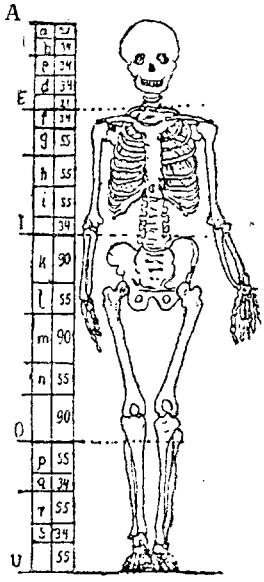

11 brėž.

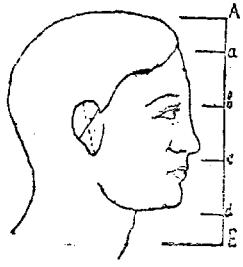

12 brėž.

$$AE : Eb = Eb : Ab,$$

arba skaičiais:

$$145 : 90 = 90 : 55.$$

Gautasis tuo būdu punktas *b* atsakys antakių lankams.

Padaliję taip pat Ab, gausime proporciją:

$$Ab : ab = ab : Aa,$$

arba skaičiais:

$$55 : 35 = 35 : 21.$$

Čia gautasai punktas *a* atsakys vietai, kur plaukai ima augti.

Padaliję galop Eb ir Ec aukso dalymu, gausime proporcijas:

$$Eb : Ec = Ec : bc$$
$$Ec : cd = cd : Ed,$$

arba skaičiais:

$$90 : 55 = 55 : 34$$
$$55 : 34 = 34 : 21;$$

pirmutinis iš gautųjų punktų *c* atsakys nosies pamatui, antrasis *d* — smakro pamatui.

Taigi visų penkių galvos dalių ilgis galima bus išreikšti skaičiais:

1) nuo viršugalvio lig kaktos
(Aa)... 21
2) nuo kaktos lig antakių
(ab)... 34
3) nuo antakių lig panosės
(bc)... 34
4) nuo panosės lig pasmakrės
(cd)... 34
5) nuo pasmakrės lig gerklės (Ed)... 21

Peržiūrėdami tas 5 dalis matome, kad jose esama ne tik „dieviškojo proporcionalumo", bet ir simetrijos.

Ne mažiau žymu „dieviškoji proporcija" ir žmogaus rankoje, kaip tai galima matyt iš 13 brėžinio.

Čia esama šių santykių:

AU : IU = IU : AI
IU : IO = IO : OU

Tą pat proporcionalumą randame ir rankos delne bei pirštuose. Čia esama šių santykių (žr. 14 brėž.):

OU : Uq = Uq : Oq
Uq : Ur = Ur : rq
Ur : Us = Us : sr,

arba skaičiais:

103 : 63 = 63 : 39
63 : 39 = 39 : 24
39 : 24 = 24 : 15

Panašių santykių galima rasti kojose, taip pat tyrinėjant žmogaus kūno ir jo dalių plotį.

Kas aukščiau pasakyta apie Apolono Belvederiškio proporcionalumus, tas pat randama ir kitose klasiškosios senovės stovylose, kaip štai Antinojuje, Jaunikaityje su raiščiu, Medičių Veneryje ir kt.

Žinoma, nuo šio „dieviškojo proporcionalumo" dėsnio pasitaiko ir nukrypimų, pareinančių nuo žmonių lyties, amžiaus, rasės ir t. t. Pavyzdžiui, aukštutinė moters kūno dalis yra bent kiek trumpesnė kaip vyro, o žemutinė — ilgesnė; moters galva irgi truputį mažesnė kaip vyro; apskritai vyro kūne daugiau proporcionalumo, moters — daugiau simetrijos.

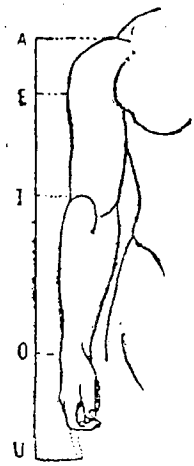

13 brėž.

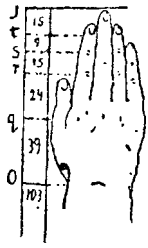

14 brėž.

Bet proporcionalumas, simetrija išreiškiama skaičiais, arba, tikriau sakant, jų dalymu. Dalydami kokį skaičių bei liniją *lygiomis porinėmis* dalimis, gauname *simetriją,* dalydami *nelygiomis,* prieiname *proporcionalumą.*

Paprasčiausia simetrija gaunama dalant bent kokį dydį *pusiau,* elementariausis proporcionalumas prieinamas dalant bet kokį dydį dviem *nelygiom dalim.*

Dalyti pusiau tegalima tik vienu būdu, dalyti dviem nelygiom dalim galima nesuskaitoma daugybe būdų.

Padalijus kokį dydį dviem nelygiom dalim, gaunama trys atskiri dydžiai: pats duotasai dydis, jo didesnioji ir mažesnioji dalis. Pažymėję juos raidėmis a, b, c, matome, jog tarp jų gali būti trys tiesioginiai santykiai:

$$\frac{a}{b}, \frac{a}{c}, \frac{b}{c}$$

ir trys atverstiniai

$$\frac{b}{a}, \frac{c}{a}, \frac{c}{b}.$$

Norint, kad tie santykiai sudarytų proporcionalumą, reikia, kad jie viens kitam būtų lygūs. Bet tas lygumas tegalimas vien tarp santykių $\frac{a}{b}$ ir $\frac{b}{c}$, arba $\frac{b}{a}$ ir $\frac{c}{b}$, nes $\frac{a}{c}$ prie nelygumo a, b, c negali būti lygūs nei $\frac{a}{b}$,

nei $\frac{b}{c}$; tas pat reikia pasakyti ir apie santykį $\frac{c}{a}$, kurs taipgi negali būti lygus nei $\frac{b}{a}$, nei $\frac{c}{b}$. Taigi proporcionalumui sudaryti belieka tik du santykiai tiesioginiai

$$\frac{a}{b},\ \frac{b}{c}$$

ir du atverstiniai:

$$\frac{b}{a},\ \frac{c}{b}$$

Pastačius tarp tų santykių lygybės ženklą, ir gaunama „dieviškoji proporcija“:

$$(6)\ \frac{a}{b}=\frac{b}{c}$$

antra jos forma:

$$(6)'\ \frac{b}{a}=\frac{c}{b},$$

kuri yra identiška pirmai, skirias tik narių išdėstymu.

Vadinas, „dieviškoji proporcija“ gaunama vien tuomet, kada santykis tarp kokio dydžio ir didesnės jo dalies yra lygus santykiui tarp didesniosios dalies ir mažesniosios, arba atvirkščiai — kuomet santykis tarp didesniosios dalies kokio dydžio ir jo paties yra lygus santykiui tarp mažesniosios dalies ir didesniosios.

Tuo būdu dieviškojoje proporcijoje randa sutaikinimą du priešingu dalyku: *dalių nelygumas su santykių lygumu.* Čia tai ir glūdi harmonijos bei meno principas.

Dėlei to ir nenuostabu, kad mes taip dažnai įvairiose meno srityse susitinkam su „dieviškąją proporcija“. Dr. Zeisingas pavadino ją „estetiškąja proporcija“. Mūsų išmanymu, daug geriau jai pritinka senasis „dieviškosios proporcijos“ vardas. Nes, kaip matėm, ji randama ne vien estetikos srity bei *žmogaus kūryboj,* bet ir gamtoj, t. y. *Dievo kūryboj.*

Taigi dieviškoji proporcija pirštu prikišamai rodo neužginčijamą panašumą tarp Dievo ir žmogaus, kaipo *kūrėjų,* nes jų abiejų kūryboj viešpatauja tas pats aukso dalymo dėsnis, išreiškiamas tais pačiais skaičiais.

Senasai Įstatymas savo Išminties knygoje *(10, 21)* seniai jau skelbė žmonijai, kad Dievas „sutvarkė visa, žiū-

rėdamas saiko ir skaičiaus, ir svorio“ *(omnia in mensura, numero et pondere disposuisti)*. Naujasai gamtos mokslas tos tiesos ne tik neginčija, bet anaiptol — kaskart dažniau ir aiškiau ją patvirtina. Aukščiau išdėtoji „dieviškoji proporcija“ yra vienas iš tokių patvirtinimų. Dangiškoj ir žemiškoj fizikoj panašių patvirtinimų galima rasti šimtais ir, be to, dar nuostabesnių. Jei mes jų vietoj pasirinkom „dieviškąją proporciją“, tai vien dėl to, kad ji, užgriebdama drauge įvairių sričių, yra daug lengviau daugumai suprantama.

Galop baigdami šį straipsnį negalime palikti čia nepažymėję, jog pati „dieviškoji proporcija“, kad ir atrodo savitu uždaviniu, bet iš tikrųjų yra tik vienas atskiras žygis naujos, daug bendresnės problemos apie *padalijimą duotojo dydžio tokiom dviem nelygiom dalim, kad pats dydis, padaugintas* **k** *sykių, santykiautų su didesniąja dalimi, padauginta* **m** *sykių, kaip toji didesnioji dalis,* padauginta **m** *sykių, santykiauja su didesniąja dalimi, padauginta* **n** *sykių.*

Matematiškai toji problema išreiškiama lyginiu:

$$(7)\quad ak : mx = mx : (a-x)n,$$

iš kur gaunama

$$(8)\quad \begin{cases} x = -\frac{a}{2m^2}\left(kn \mp \sqrt{kn(kn+4m^2)}\right) \\ a-x = \frac{a}{2m^2}\left(2m+kn \mp \sqrt{kn(kn+4m^2)}\right). \end{cases}$$

Įeinantieji šiosna formulėsna skaičiai k, m, n gali būti tiek neskaidyti, tiek skaidyti. Todėl atskirų šios bendresnės dalymo problemos žygių gali būti nesuskaitoma daugybė.

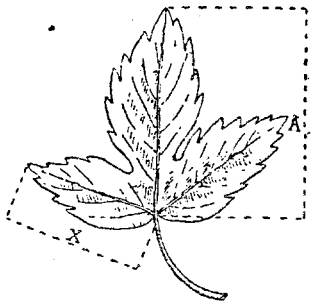

15 brėž.

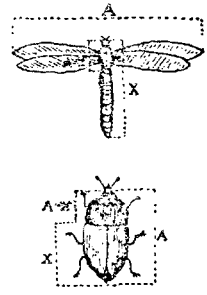

16 brėž.

Ar tie nauji dalymo dėsniai randa pritaikymo gamtoje ir mene, į šį klausimą atsakyti paliekame būsimiems lietuviams estetikams ir gamtininkams.

Mes galim tik nurodyti, jog prie k=1, m=1, n=1, formulės (7) ir (8) virsta dieviškosios proporcijos formulėmis (1) ir (2). Prie *k, m, n* kitokių bus ir kitokie proporcionalumo dėsniai.

To „dieviškosios proporcijos" apibendrinimo matematiškuose veikaluose mums neteko niekur matyti. Dėl to ir tarėmės būsiant ne pro šalį skaitytojams jį čia, kaipo naują dalyką, trumpai nurodžius.

15-me ir 16-me brėžiniuose duodame dar kelis dieviškosios proporcijos pavyzdžius augalų ir vabalų srity[7].

[7] Rašant šį straipsnį, naudotasi rusiška brošiūra: Zolotoje delenije, kak osnovnoj morfologičeskij zakon v prirode i iskusstve (Otkrytije prof. Zeisinga). S primečanijami i objasnenijami izložil J. F. V. (Maskva, 1876). Labai gražiai tas pat dalykas yra išdėtas dr. K. Gutberleto veikale „Teodicee".

MŪSŲ KOVA SU „TREČIAFRONTININKAIS“

I

Prieš bolševikiškąjį „Trečią frontą“ pastaruoju laiku pasipylė įvairių protestų. Protestavo J. A. Herbačiauskas „Lietuvos aide“, grasindamas „trečiafrontininkų“ šulams net revolveriu. Protestavo gana energingai p. Kz. „Šaltinyje“, p. S. P. „Židiny“, nepasirašęs autorius „Varpe“. Pastaruoju du protestu atsispausdino ir „Rytas“ [1], davęs jiems bendrą vardą „Raudonojo bolševizmo variagai Lietuvoje“.

Ne man protestuoti prieš tuos protestus. Jie tikrai pelnyti. Jei kas čia keista, tai nebent vienas dalykas, kad gerbiami protestuotojai pamiršo, iš kokios sėklos yr išaugę tiek vakarykščiai „keturvėjininkai“, tiek ir šiandieniniai „trečiafrontininkai“.

Atsakymo šiam klausimui nereikia toli ieškoti. Jį duoda naujausioji mūsų literatūros istorija. Iš jos sužinom, kad *pirmuosius revoliucinės poezijos pavyzdžius* yra sukūręs pas mus ne kas kitas, tik *pats J. A. Herbačiauskas* savo 1907 m. Krokuvoj išleistoje „Gabijoje“ (plg., pvz., kad ir jo ten įdėtą „Lietuvos griuvėsių himną“). Ten pat randam ir pirmųjų dekadentiškos prozos pavyzdžių.

Gerbiamas „Šaltinis“ mūsų revoliucinės poezijos tėvu dėl buvimo nėra buvęs, bet nė kiek nebus tiesai nusidėta pavadinus jį *josios globėju* bei *palaikytoju,* nes „trečiafrontiškų“ eilėraščių galima rasti beveik kiekviename jo numeryje.

Tuo pasibjaurėjęs, aš prieš keletą metų buvau dabartinio „Šaltinio“ redaktoriui parašęs platoką konfidencialų laišką, nurodydamas konkrečiu pavyzdžiu visą tos poezijos barbariškumą ir nepriimtinumą. Bet veltui. Toji revoliucinė poezija „Šaltiny“ nepranyko. Jos netrūksta net

[1] Žr. 148—149 numerius.

ir pačiame 23-me jo numery, kur atspausta gana smarkus p. Kz. prieš ją protestas. Kas tuo norėtų pats įsitikinti, tepaskaito ten, pvz., kad ir p. *J. Pavilonio* eilėraštį „Taip skundėsi vakaras“ arba *Vyt. Tamulaičio* „Pavasaris tėviškėje“.

O jei taip yra, tai ar begali turėti prasmės „Šaltinio“ protestai prieš šiandienę revoliucinę poeziją, kurią jis pats taip uoliai palaiko ir ugdo?!

Tas pat pasakytina ir apie „Židinį“ su „Rytu“. Ką čia bepadės „Ryto“ protestai, jei jis pats tiek kartų yra spausdinęs eilėraščių tokio užsispyrusio ir nepataisomo dekadento, kaip S. Būdavas bei kiti panašūs. Ne ką peš ir „Židinio“ „Trečiu frontu“ pasipiktinimas, nes revoliucinė poezija „Židiny“ kaip seniau, taip ir dabar tebėra gan mielai priimama. Vadinas, *mūsų katalikiškoji spauda* šiandienės revoliucinės poezijos plėtimosi ne tik pas mus *netrukdė, ne tik jos viešai nepeikė, bet anaiptol — ją nuolat globė ir mielai platino.* Ir tik dabar, kai ji savo bolševikiškus nagučius aiškiai parodė, pradėta šiek tiek suprasti jos pavojingumas tikybai ir visuomenei ir stota su ja į kovą. Pažiūrėkim nūn, kas gi iš katalikų ton kovon stoja ir kuriomis priemonėmis tikisi „Trečią frontą“ nugalėti?

II

Laiko atžvilgiu pirmuoju kovotoju pasiskelbė jaunas dainius *Vyt. Sirijos Gira.* Jis šovė į „trečiafrontininkus“ savo eilėraščių rinkiniu, pavadintu „Golas į ateitį“. Kas gi yra šis narsusis jaunas karžygys? Į tai jis pats atsako esąs katalikas, tikįs Dievą ir Kristų, bet, iš kitos šalies, viešai prisipažįsta nemėgstąs „chorėjų ir jambų“ (37 p.) ir net pačių „mūzų“ (1 p.), nei kitų „estetiškų daiktų“ (3 p.). Bet jei taip, tai jis turėtų prisipažinti neturįs nieko bendra ir su poezija. Tuo tarpu šis jaunas kovotojas vis dėlto tikis galįs „būti naujos poezijos urėdu“ (sic!), nes esąs „pažabojęs moderniškąjį poezijos vėją“...

Deja, tai gryniausia iliuzija. Tikrovėje yra visai atvirkščiai: ne p. V. Sirijos Gira „moderniškąjį vėją pažabojęs“, bet priešingai — pats tojo vėjo liko ne tik „pažabotas“, bet tiesiog *vergte pavergtas.* Tai patvirtina pats jo „Golas į ateitį“, kuris *visas nuo pradžios lig galo* yra parašytas *„echt trečiafrontiškai“.* Vadinas, p. V. Sirijos Gira nori nuveikti „trečiafrontininkus“ iš jų pasisavintu „trečia-

frontizmu". Bet tai pasiekti yra taip pat negalima, kaip ir, pasigavus Belzebubo, išvaryti velnias.

Dėlei to p. Sirijos Gira trečiafrontininkams visai nepavojingas. Jokio aštresnio ginklo jis neturi ir per tai ne tik „trečiafrontininkų" nukauti, bet net ir aštriau jiems įdurti negali. Jo siekis, kaip matėm, kuklus: tapti „naujos poezijos urėdu". Susilaukęs tos garbės, jis koja į koją eitų su „trečiafrontininkais" išvien, traukdamas giesmelę kad ir *savo,* bet skambančią visai *„trečiafrontiškai".*

Antras kovotojas — tai jau minėtas p. Kz. iš „Šaltinio". Šis jokių vėjų negaudo, bet užtat gerai supranta trečiafrontininkų tikslą — sutrypti „visas didžiąsias idealines vertybes", „surinkti sovietiškai nusiteikusieji, kurie savo rankom iškels raudonai tviskantį žibintą, nuo kurio visiems bus šviesu (o kai kam net ir karšta)". Supratęs šį pavojų, p. Kz. ieško priemonių „Trečio fronto" puolimams atremti, tik gaila, kad jokių kitų neranda, kaip tik *vienas policines.* Deja, šis ginklas netvirtas ir ne mums, katalikams, jame išganymo ieškoti.

Daug rimtesniu kovotoju yra pasirodęs p. S. P. iš „Židinio" [2]. Šis sumaniai ir talentingai yra nuplėšęs nuo „trečiafrontininkų" visas jų kaukes, nušvietęs tikrai bolševikiškąją jų laikraščio tendenciją, parodęs visą jų griovimo darbo programą. Po p. S. P. straipsnio nieks iš mūsų katalikų inteligentų nebegalės teisintis nežinojęs, kas yra „trečiafrontininkai", ir todėl jiems pašalpų teikęs. Fotografiškai atvaizduodamas „trečiafrontininkų" tikrąjį veidą, p. S. P. yra mūsų katalikiškai visuomenei padaręs didelį patarnavimą. Jei kas šiam garbiam autoriui beprikiština, tai nebent tai, kad jis, pažymėjęs trečiafrontiškos literatūros *turinio smerktinumą, nerado nė vieno papeikimo žodžio josios formai,* išskyrus vien tik „iš kultūriškumo ribų išeinantį stiliaus aštrumą". Šitoks kovos nukreipimas vien į raštų turinį yra vienašališkas ir jokių gerų rezultatų pradėtoje kovoje nežada.

„Pažangiosios visuomenės" vardu prieš „Trečią frontą" prabilo „Varpas". Pažymėjęs pradžioje įvairias šiojo metamorfozes ir jo bendradarbių keitimąsi, „Varpas", remdamasis plačia ištrauka iš Cvirkos „Gyventi taip malonu" ir ten pat įdėta bolševikiškos rusų literatūros panegirika, konstatuoja „Trečio fronto" *credo* bolševikiškumą ir trečiafrontininkų etikos elastiškumą, nes čia jie be atodairos

[2] Žr. š. m. jo 7 numerį.

šmeižia ne savo ideologijos žmones, čia „bėga pas įtakingą šiandieną kunigą, prašydami jo malonės ir protekcijos... Gauna ir džiaugiasi..."

Į jų pasigyrimą, kad „Trečias frontas" agituojąs už naują žmogų, naują meną, naują visuomenę, naują gyvenimą, „Varpas" teisingai atsako: „Trečias frontas" kopijuojąs „baisiai netikusį originalą — jis agituojąs už kitą kraštutinumą: despotiją, diktatūrą (tegu ir proletariato), asmenybės ir kūrybos laisvės visišką paneigimą"... Dėlei to nūn jo „visos ideologinės srovės kratos".

Baigiasi „Varpo" straipsnis šiuo teisingu ir energingu šūkiu: „Tai, ką jūs idealizuojate, pažangioji ir demokratinė visuomenė laiko kruvinu ir šlykščiu gyvenimo reiškiniu ir tą iridentą stengiasi pašalinti".

Vadinas, ir iš tos šalies kova „Trečiajam frontui" jau paskelbta. Tik, deja, ir čia visai nepažymėta, kaip su tąja „iridenta" ketinama kovoti, koks tos kovos planas, būdas, metodai?.. O tai būtų visai ne pro šalį aiškiau nušvietus.

III

Kaip kiekvienoj kovoj, taip ir su „Trečiu frontu" reikia pirm visko tvarkos ir aiškaus supratimo, ko norima kovoje pasiekti, kas užvis reiktų pulti.

„Trečiame fronte" yra du skirtinu dalyku: bolševikiškas jo *turinys* ir revoliucinė jo raštų, ypač poezijos, *forma*. Stojusieji į kovą su „Trečiu frontu" kalba vien apie kovą su jo raštų turiniu, o apie kovą su jo raštų forma nesakonė žodelio. Neaiškumams išvengti aš turiu viešai pareikšti, kad man *abu tuodu dalyku atrodo lygiai smerktinu*. Nes smerkti tiktai bolševikiškų raštų turinį, o toleruoti ar net ir rekomenduoti jų formą būtų neprotinga ir neprivestų prie mūsų siekiamo tikslo — *visiško bolševikų dvasios nugalėjimo*.

Ačiū Dievui, reikalingumas kovos prieš šią tamsiąją dvasią, glūdinčią bolševikiškų raštų turiny, jau daug kam yra paaiškėjęs. Mūsų doresnioji spauda tiek iš dešinės, tiek ir iš kairės pusės, kaip matėm, vienu balsu yra jau pasmerkus bolševikiškų raštų turinį. Jei kas dar čia bepridurtina, tai nebent apie didį reikalą — sudaryti šiandien *vieną bendrą visų dorų žmonių frontą prieš bolševizmą apskritai, ar jis apsireikš ta ar kita forma*. Toks bendras frontas prieš bolševizmą ir jo literatūrą yra nūn *vienas*

būtiniausių dalykų. Būdami griežta antitezė bolševizmo apaštalams, mes, katalikai, turėtumėm nuolat budėti ir nė iš tolo neprisileisti dalykų, kuriuose būtų šiokių ar tokių bolševizmo žymių.

Deja, ne tik Lietuvoj, bet ir Vakarų Europoj to reikiamo budrumo buvo per maža. „Jau nuo 400 metų,— rašo žymus Vienos mokslininkas Fr. Zachas,— sąmoningai buvo vykdomas revoliucinimas žmonijos dvasios, žmoguje glūdinčio žvėries išlaisvinimas. *Mes jau seniai turėjome bolševizmą mūsų aukštosiose mokyklose, moksluose, literatūroj, teatre, spaudoj, pirm negu bolševikai pasirodė gatvėse, kad įgyvendintų tai, kas buvo skelbiama gražiais bolševikų žodžiais švietimo įstaigose.* Jau bus keletas šimtmečių, kaip pradėta rinkti kuro medžiaga didžiajam pasaulio gaisrui. Tas sukrautas laužas šiaip ar taip turėjo užsidegti“ [3].

Jei mes, lietuviai, to gaisro nenorim, tai ir stenkimės kiekvieną mūsų gyvenime bolševizmo apsireiškimą su šaknimis lauk rauti ir naikinti. Deja, ik šiol mes tuo atžvilgiu buvom per daug švelnūs, ypač su pirmais poezijoj bolševizmo pragiedruliais. Mes nekėlėm jokio protesto, kai palengvėl imta mūsų poezijos forma nežmoniškai kraipyti, jos dėsniai ir tradicijos begėdiškai mindžioti ir niekinti. Ik šiol mūsų kritikai per maža tekreipė į tai dėmesio. Reiktų ir labai reiktų daugiau tuo susidomėti ir skubiai imtis energingesnių priemonių kovai su ta vis labiau ir labiau įsigalinčia pas mus blogybe.

IV

Tos kovos priešaky pirmiausia ir turėtų stoti *katalikiškoji kritika.* Ji reiktų stiprinti ir gilinti, pritraukiant jon daugiau naujų jėgų. Ik šiol ji pas mus ne per geriausiai savo pareigas ėjo. Geriau paaiškės tai iš vieno kito naujausio tos kritikos žygio.

Štai prieš keletą mėnesių yr išėjęs jaunos mūsų poetės *Salomėjos Nėries* eilėraščių rinkinys „Pėdos smėly“. Katalikai kritikai jį pastebi ir kiekvienas jų skuba spaudoj apie jį informuoti mūsų visuomenę. Kaip jauniausis ir greičiausis, pirmas prabyla *St. Būdavas.* Jis ne tik katali-

[3] Žr. kun. *J. Lomano* straipsnį „Antikristo karalystėje“ („Tiesos kelio“ 7—8 numeris, 1931 m.).

kas, bet ir teologijos studentas, kandidatas į kunigus. Taigi buvo pagrindo manyti, kad jis S. Nėries poeziją įvertins ne vien estetikos, bet ir katalikiškos etikos atžvilgiu. Pažiūrėkim, ką gi jis savo „Pėdų smėly" recenzijoj (žr. š. m. „Ryto" 91 numerį) apie S. Nėries kūrybą sako? Gi štai ką: „Poetės kūryba yra įdomi visa savo apimtimi: turiniu, forma, nuotaika ir tam tikrų gyvenimo situacijų akcentavimu". Toliau jos kūriniuose kritikas randa „įdomaus spindėjimo", „gyvo optimizmo", „ypatingo galingumo", net ir „vyriškumo", ir sveikina šį antrą jos eilėraščių rinkinį „kaip retą, malonų svečią".

Dėl pastebėjimo jaunas kritikas pastebi, kad „Pėdose smėly" esama ir „kažko panašaus į epikūrizmą", bet ar tas epikūrizmas yra nekaltas, ar smerktinas, arčiau neapibūdina. Tuo tarpu tikrumoje šis S. Nėries epikūrizmas yra visai nesutaikomas su katalikiška etika, nes štai, pvz., kaip poetė vienoj vietoj dainuoja:

Be bažnyčios, be altorių,
Be sumainymo žiedų...
Žirgai lekia, kur tik nori,
Lekiam, lekiam, vienu du.

— — — — — — — —

Be bažnyčios, be altorių...
Žirgai lekia žvengdami.
Lekia, lekia mūsų norai
Nesulaikomi, jauni...

Neigti „jauni norai", žinoma, nėra reikalo, nes tai faktas; bet labai ne pro šalį būtų pasiklausti, ar yra gera, kad tie jauni norai yra „nesulaikomi", ypač kai jie reiškias „be bažnyčios, be altorių, be sumainymo žiedų"? Kritikas nieko apie tai nepasako. Tuo tarpu dalykas gan aiškus: jaunai poetei *šventa, teisėta meilė kažkodėl nepatinka; jai kur kas meilesnė laisva, niekieno nelaimintoji meilė.*

Dėl žinojimo poetė žino, kad tokia meilė yra nuodėminga, bet ji tos nuodėmės nebijo ir drąsiai toliau taip dainuoja:

Balti vėjai plaukus glosto,
Gan toli žmonių balsai...
Iš auksinio žvaigždžių sosto
Štai mus *laimina Jisai.*

Jis, kurs davė žmogui širdį
Su troškimais neramiais,
Vasaros vynu nugirdė,—
Jis ir nuodėmes atleis...

Kur poetė surado tokį Dievą, kurs visai *sąmoningai nusidedančius laimintų,* nežinia. Man viena čia tik aišku, kad toksai Dievas nėra katalikų Dievas. Keista, kad poetė tai pamiršo, o dar keisčiau, kad *katalikas kritikas to nepastebėjo.* Jam to nepadarius, teko ši nemaloni pareiga prisiimti man. Atidžiau pažvelgus, poetės nukrypimas nuo katalikiškų principų niekam nebuvo paslaptis. Iš čia savaime paaiškėjo ir tai, kad šitokių principų laikantis, *poetei su katalikais ne pakeliui.* Na, ji ir nuėjo sau pas „trečiafrontininkus", kaip tai iš anksto jau buvo galima numatyti.

Kitas žymus katalikas kritikas kan. dr. J. Tumas, recenzuodamas tas pat „Pėdas smėly", S. Nėries poeziją dar labiau išgarbino negu St. Būdavas, bet drauge nurodė ir jos *nukrypimus nuo katalikiškų principų,* tiktai padarė tai labai savotiškai, baigdamas savo panegiriką šiuo patarimu:

„Saliamute, sukalbėk padėkos poterėlį, kad kun. Maliauskis ar kas jam lygus neskaito poezijų; nes kad paskaitytų, oi, duotų už tai, kad nuoga bėgioji į mišką (9.45), „be bažnyčios, be altoriaus" (13), kad beveliji krematoriumą (30) ir dar už kai ką"...

Vadinas, pasižymėjęs energingu katalikiškų principų gynimu, kun. Maliauskis daromas čia baubu, tegalinčiu aukštąją poeziją vien prakeikti, o geraširdis kan. J. Tumas visus S. Nėries nuo katalikiškų principų nukrypimus yra pasiryžęs vienu garsiu *ego te absolvo* net ir be atgailos šypsodamas jai atleisti. Na, jau čia kažin ar nebus per daug to poetiško gailestingumo?! Katalikiški principai lieka tie patys visiems kunigams, taigi tiek kun. Maliauskiui, tiek ir kan. Tumui. Afišuotis *katalikiškų principų nepaisymu* nevalia nė vienam katalikui poetui, o dar labiau — *katalikui kritikui.* Šio pastarojo pareiga yra sąžiningai informuoti visuomenę apie naujus veikalus, duodant tikrą objektyvią jų charakteristiką. Pridengdamas tėviška šypsena stambius S. Nėries idėjinius defektus, kan. J. Tumas tos pareigos neišpildė. Jis, atrodo, pamiršęs, kad, be aklo, nepamatuoto smerkimo ir tokio pat aklo ir nepamatuoto į padanges kėlimo, esama kritikoj dar ir *aukso vidurio kelio,* atiduodančio kiekvienam kūrėjui *suum cuique,* atidengiančio tiek kūrinių tobulybes, tiek jų silpnybes ne vien formos, bet ir turinio atžvilgiu. Kol to nebus, mes neturėsime nė katalikiškos kritikos tikra to žodžio prasme.

V

Tiesą pasakius, jos atstovų šiandieną mes kaip ir neturim, ypač tarp jaunų katalikų literatų. Tą jų nebuvimą geriausiai paaiškins mums naujausioji „Amžinojo žydo" istorija. Taip pavadintas neseniai tepasirodęs *B. Brazdžionio* eilėraščių rinkinys. Jo autorius esąs katalikas, nuo kelerių metų užsiimąs poezija, rašąs eilėraščius. Tiktai toji jo poezija „naujoviška", jo eilėraščiai, išskyrus vieną kitą, *echt* trečiafrontiški. Dėl galėjimo galėtų jis parašyti ir dailių klasiškų dalykų, nes turi talento, bet jis *to nenori*. Jo troškimas — susilyginti su revoliucionieriais rusų dainiais — Jeseninu, Majakovskiu, Kručenychu, o jei galima, tai juos net ir pralenkti. Visas skirtumas tik tas, kad p. Brazdžionis dar Dievą mini ir į Jį retkarčiais kreipias. Tuo būdu susidaro keisčiausias mišinys iš aiškiai bolševikiškų revoliucinių elementų ir religinių autoriaus reminescencijų. Kaipo absoliučiai heterogeniški, tie elementai nesiduoda natūraliai sujungiami, todėl ir daro skaitytojui neskaniausio įspūdžio. Geriausiu tokios kūrybos pavyzdžiu gali būti eilėraštis „Ką sakė mūrininkas Jėzui tą naktį". Šis mūrininkas čia prisipažįsta esąs „alkoholikas, cinikas, latras", „viską pralakąs, kaip alkanas šuo" ir per tai „per mėnesį dirbto pinigo už poros dienų (jam) nebelieka", o vis dėlto jis bolševikiškai didžiuojąs „pastatęs šituos (bažnyčios) mūrus". Ką ir besakyti — girtuoklis puikiai atvaizduotas. Bet visi šie poezijos perlai blunka prieš paskutinę strofą, skambančią šitaip:

> O jeigu aš ir šią naktį pas paleistuves
> gulėsiu beprotis ir susimyžęs (sic!),
> kas apspjaudytą, kruviną ir pervertą,
> KAS nuims KŪNĄ nuo KRYŽIAUS...

Čia jau iš didelio rašto tikrai išeita iš krašto, nes pavartota licencijų ir nepoetiškų, ir neestetiškų, ir visai antiistoriškų. Iš evangelijų juk žinom, kad Kristaus kūną nuo kryžiaus yr nuėmęs Juozapas iš Arimatėjos, padedamas dievobaimingų vyrų ir moterų. Iš jokio mūrininko girtuoklio ir paleistuvio jis pagalbos neprašė ir talkon nekvietė. Vadinas, autoriaus čia nusidėta istorijai. Bet jei aną mūrininką laikysime tik *bendru nusidėjėlio simboliu,* vis tiek autorius yra nepateisinamas, nes yr pavartojęs estetiškus jausmus užgaunantį prilyginimą. Net ir nekultūringas kaimo bernas natūraliems kūno reikalams būtų radęs daug

švelnesnį išsitarimą negu p. Brazdžionio storžieviškai pavartotasai. Taip grubioniškai nė vienoj padorioj draugijoj pas mus kol kas dar nekalbama. Tai ne kalba, bet tiesiog chamizmas! O kadangi čion priplaktas dar ir Kristus, tatai drauge nusidėta dar ir blevyzga. Tai beveik vis tiek, kaip kad p. Brazdžionis būtų metęs šv. Ostiją į kloaką. Dėl mylėjimo, tiesa, Kristus mylėjo ir nusidėjėlius, bet kokius? *Gi vien tik nuodėmę metusius ir atgailą darančius.* Kristus dėl pasiėmimo yra pasiėmęs su savim į rojų ir latrą, bet ne dėl to, kad jis buvo *latras,* tik dėl to, kad jis yr parodęs *atsivertimo žymių.* Apie išganymą antrojo latro, besityčiojusio iš Kristaus, evangelijose nieko nepasakyta. Taigi yra rimto pamato manyti, kad ne kiekvienas latras būsiąs išganytas. Taip pat ir paleistuvei Magdalietei Kristus atleido nuodėmes ne jos kekšavimo metu, bet jai jau atvirtus ir savo kaltes apgailėjus. Ponas Brazdžionis neatkreipė į tai akies ir per tai savo „mūrininke" yra davęs nusidėjėlio vaizdą *istoriškai ir teologiškai perdėm klaidingą.* Tai yra kandidatas ne į dangų, bet į pragarą. Nes per didelis Dievo gailestingumu pasitikėjimas be atgailos ne tik nėra dorybė, bet anaiptol — Šv. Dvasiai priešinga nuodėmė.

Daug kas galima prikišti taip pat ir eilėraščiui „Jo rūškanas šešėlis", kur aprašomas paties autoriaus atsiradimas. Čia Dievas Kūrėjas, *visos tikrumos ir realybės pilnybė,* vadinamas *„viešpatniu šešėliu".* Be to, drąsiai tvirtinama: „Kas buvo, VISA buvo ŽODIS ir ŽODIS buvo visa". Tai yra šv. Jono evangelijos pradžios parafrazė, bet *teologiškai klaidinga* ir dovanotina nebent kokiam monistui bei panteistui, tik jau ne poetui katalikui.

Pabaiga, kur sakoma, kad Dievas išgėręs kažkokią „juodą gėlą" ir iš to atsiradęs autorius, yra gryniausia pretenzinga nesąmonė. Su Dievu, Švenčiausia Paslaptimi net ir poetams taip elgtis neleistina. Apie tai verčiau tylėti negu, paleidus vaizduotę, nedovanotinų niekų prikalbėti.

Deja, prisiskaitęs bolševikiškos literatūros, p. Brazdžionis, matyt, kitaip mano. Dėlei to kad ir nepradrįso jis dar paleisti bolševikų šūkį: „Hospodi, otelis'", tačiau vis dėlto bando prieiti Dievą „savo protu", kalbėti apie Jį „savais žodžiais" ir, jei galima, padaryti Jį nauju Dievu. Bet to naujo Dievo ieškodamas dainius negali dar užmiršti senojo, motinos nurodytojo. Taip jis ir svyruoja, kaip amžinas žydas, nuo senojo Dievo neatstojęs ir naujo ne-

suradęs. Bet prie to naujo Dievo jis eina senu, bolševikų pramintu keliu, mindamas be pasigailėjimo savo kojomis poezijos formą ir turinį, kaip beverčius dalykus. Tame kely jis laimi rekordą, sukurdamas savo „žalią ieroglifą", prasidedantį šitaip:

ž ž šaru daulelio,
alaly tatato tatyta.
Lylia, lylia vajarto arito jėli,
Saduto uto ryta...

Vadinas, yra pralenkęs net pačius trečiafrontininkus.

Žinoma, ne be to, kad „Amžinajame žyde" nebūtų vieno kito dailaus aforizmo, gražaus palyginimo ir žmoniškesnių dainelių, jų ten esama, net ir klasiškai sueiliuotų — ir jos yra tikrai dailios. Tik jų labai nedaug, nebus nė dešimties. Visos kitos (apie 100) yra *echt* trečiafrontiškos.

VI

Pažiūrėkim dabar, kaip katalikai kritikai tą „Amžinąjį žydą" yr sutikę.

„Šaltinio" 25-me š. m. numery p. Pavilonis pažymi, kad visoje šioje knygoje atsispindi „gilus autoriaus religiškumas"; dainius turįs „lengvą ir gražų stilių", visur pas jį esama „išvidinio ritmo", „ypatingo ritmavimo būdo". Viena, ko kritikas nepagiria, tai rašymo eilėraščių à la „Žalias ieroglifas" ir „atskirų žodžių spausdinimo stambiu šriftu". Visa kita esą pavyzdinga ir poezijos mėgėjams rekomenduotina.

Koks yra p. Brazdžionio „religiškumas", mes aukščiau keliais pavyzdžiais jau esam nurodę. Jis yra šaltas, dirbtinis, pretenzingas, be jokio nuoširdumo. Kiek natūralesnė tėra vien „Amžinojo žydo" pabaiga „Melskimės". Autorius sakos kalbėjęs čia „kaip žmogus, kurio širdį pervėrė skausmas", kaip žmogus, „iš kurio dūšios šėtonas išprašęs Jėzų Kristų, iš kūno Mariją, Dievo Motiną, iš proto — Šv. Dvasią". Gal autorius čia ir nemeluoja, bet vis dėlto tie keli tiesos žodžiai negali atsverti žalingos bolševizmo dvasios, kuria yra kiaurai persisunkus visa p. Brazdžionio kūryba.

Kas yra kritiko giriamas p. Brazdžionio „išvidinis ritmas" ir jo „ypatingas ritmavimas", aš nežinau. Panašiausia į tiesą bene bus tik tai, kad kritikas yr sumaišęs *ritmą*

su rimu ir iš *rimavimo* analogijos būdu yr nusikalęs nebuvėlį *ritmavimą*. Nes taisyklingą *ritmą* ir *rimą* p. Brazdžionis teišlaiko vien tik savo klasiškai sueiliuotuose kūriniuose, o visur kitur — ir vienas, ir antras pas jį gerokai šlubuoja. Skaitydamas jauties, lyg eitum per nelygiai suartą dirvą.

O svarbiausia jų savybė tai ta, kad jos beveik visos yra tamsios, *žmoniškai neužbaigtos* ir todėl, užuot teikę estetiško pasigėrėjimo, daro skaitytojui vien tam tikro nejaukumo.

Antras kritikas, p. St. Būdavas, „Ateities" š. m. 6 numery „Amžinojo žydo" autoriuje randa žmogų, „kupiną kondensuoto individualizmo", pilną „tamsios elegijos", „kupiną kažkokios mistikos", „pasinėrusį į Senojo Testamento pasaulį", mokantį „klūpoti prieš Kančią", pilną „blaivaus pasižeminimo, kūdikiško nekaltumo" — trumpai tarus, dainių, visais atžvilgiais tobulą, skaitytiną, palaikytiną...

Iš tikrųjų gi ten nieko panašaus nesama. Jo „paslaptingumas" eina ne iš kokios mistikos, bet iš paprasčiausio nemokėjimo savo minčių tinkamai tvarkyti arba tiesiog iš nesugebėjimo taisyklingai sakinį sustatyti (pvz., „Botanika" ir kt.). Nėra nė pasinėrimo Senajan Testamentan, o yra tik be reikalo ir ne vietoj paminėtas Izraelis, Hiobas, Jerichonas. Svarbiausia Senojo Testamento mintis — *baimė Dievo* — p. Brazdžionui kaip ir nežinoma. Jos vietą visoje jo kūryboje užima vien įvairios iš bolševikų pasiskolintos „derzanijos". Ne ko vertas ir jo „klaupimas prieš Kančią", nes jis, kaip matėm, baigias šlykščia blevyzga Nukryžiuotojo adresu. Knygos pabaigoje dėl buvimo yra, tiesa, šiokio tokio panašumo į nusižeminimą, ypač ten, kur autorius kalba apie šėtono darbus savo širdyje, bet ir čia kažin ar nebus tik daugiau dirbtinės afektacijos negu tyro nusižeminimo jausmo. Žmogus, kuriam skausmas širdį yr pervėręs, taip nekalba: jis arba tyli, arba liūdnai rauda. Rodyti bolševikiškas „štukas" jam ne galvoj.

Nūn pažiūrėkim dar, kaip tą patį veikalą yra įvertinęs „Židinio" kritikas p. A. Raginis (š. m. 6-am numery). Jis, pasirodo, neapsakomas p. Brazdžionio poezijos gerbėjas. „Amžinąjį žydą" jis „nenusibosdamas kelis sykius jau skaitęs" ir dar „tikisi ne sykį perskaityti". Vadinas, šis veikalas p. A. Raginiui yra virtęs naujovišku poezijos koranu, kuriame gerbiamas kritikas tikisi rasiąs begalinės

išminties ir absoliutaus grožio neišsemiamą šulinį. Jo paties pasakymu, „Amžinasis žydas" jam atrodo „iš paskutiniųjų poezijos metų derlingiausias pėdas".

Bet ką gi kritikas tame „pėde" yra radęs? Gi „apgalvojimą šių dienų žmogaus, susimąstymą jo pasielgimais ir likimu, žvelgimą į tragediją, kuri ėjo, eina ir eis sielose". Toliau jis čia yra pamatęs „iškylant amžiną dvasios nepasisotinimą, nepasitenkinimą gyvenimo tikrove, norą išsivaduoti iš aplinkos, atsiminti „amžinąjį nieką", „amžinąjį niekados", suderinti nesuderinamus priešingumus — viską ir nieką, palinkimą žiūrėti į daiktus ir atsitikimus pro misticizmo, pesimizmo, kartais melancholijos šydą"... Šitas nepasitenkinimas verčia autorių „ieškoti paguodos sunkiai pasiekiamose gelmėse, nusikelti į tas sritis, kurių, deja, realybėj negalim turėti"...

Aš nieko prieš neturėčiau, kad autorius skrajotų ir po nerealias sritis ir ieškotų ten sau paguodos, bet su viena sąlyga, kad visi tie aukšti ieškojimai būtų išreikšti žmoniškai, suprantama kalba. Deja, pas p. Brazdžionį tėra vienas *netvarkingas, nesuprantamas chaosas žodžiuose ir mintyse.* Visus jo kūrinius galima apibūdinti vienu senovišku aforizmu: *est, est, sed non vult exire:* esama ten kažkokių minties nuotrupų, bet jos neįstengia aikštėn išeiti, žmoniška išvaizdą įgauti. Tokių galvosūkiais virstančių dalykų, kaip štai Alpuchara, Charakiri ir kiti, žmonės paprastai neskaito. Tuo tarpu p. A. Raginiui jie kuo labiausiai patinka. Jis randa net juose tūlo panašumo į psalmes. Na, čia jau bene bus tik kritikas pirštu pataikęs į dangų. Jei čia esama panašumo į psalmes, tai nebent tiek, kiek tarp džazbando muzikos ir angelų giesmių. Bet nieko nepadarysi. P. A. Raginiui „Amžinasis žydas", matyt, atrodo paskutinis poezijos žodis, įnešąs mūsų poezijon „naujos dvasios".

Bet, iš kitos šalies, autorius visai teisingai pastebi, kad „Amžinajame žyde" esama „kartais tam tikro *suktumo*", per didelio *žalumo* (ne tik *žali* laukai, *žali* agrastai, *žalios* pušys, bet ir *žali* viesulai, *žalias* sapnas, *žalia* jaunystė, *žalios* ugnys ir t. t.), nevykusios *manieros,* aklo *kitų sekimo* ir net *cinizmo.* Vadinas, šis kritikas nėra dar nustojęs sprendimo galios, mato savo stabuko ir neigiamas savybes. Tačiau viso to nežiūrėdamas, jis vis dėlto viešai pareiškia „Amžinąjį žydą" taip jį sužavėjus, kad jis jo ir toliau neliausiąs skaitęs, nelyginant žydas savo Talmudą...

Neatsiliko nuo kitų katalikiškų laikraščių ir „Panevėžio

balsas". Jis taip pat įdėjo karštą „Amžinojo žydo" panegiriką, parašytą p. K. Zubkos, tokio pat poeto dekadento kaip ir B. Brazdžionis. Vadinas, mūsų jaunais dainiais katalikais pasidžiaugti negalime. Katalikė S. Nėris jau demonstratyviai perėjo į „Trečią frontą". Yra rimto pavojaus, kad ją paseks ir B. Brazdžionis, nes jis visa savo dvasios struktūra yra aiškiausias trečiafrontininkas. V. Sirijos Gira, St. Būdavas, J. Pavilonis, K. Zubka ir kiti uoliai darbuojas tarp katalikų „Trečio fronto" naudai. Daro tai jie ne vien kaip dainiai, užversdami mūsų laikraščius savo dekadentiškais trečiafrontiškais eilėraščiais, bet ir kaip kritikai recenzentai. Mat ką vieni jų sukuria, kiti tuojau tuose pat laikraščiuose išreklamuoja, išgarsina. Patys pasidavę „Trečio fronto" hipnozei, jie stengias palengvėl ir mūsų visuomenėje tikrą poezijos supratimą iškreipti, pakeičiant jį trečiafrontiškuoju. Kaipgi nuo to gintis? Kas daryti?

VII

Niekam ik šiol to klausimo nekėlus, niekas nenurodė ir priemonių tai kovai. Bet kaip kitur, taip ir čia bene bus geriausia paskleidus *kuo daugiau šviesos* apie naująją mūsų revoliucinę poeziją.

Kadangi ją daugiausia platina jauni mūsų poetai, studijavę Voroneže ir kituose Rusijos miestuose, tatai aš ir laikau savo pareiga viešai atsiklausti tų poetų, kokiais sumetimais jie rašo ir spausdina tos revoliucinės poezijos kūrinius?

Kad šis mano paklausimas būtų aiškesnis, aš jį pateiksiu anketos forma, suskirstydamas jį atskirais klausimais. Štai jie:

1. Kaip jūs, meilučiai, sutaikot savo katalikišką šūkį: „Viską atnaujinti *Kristuje*" su bolševikų devizu: „Viską atnaujinti *revoliucijoje*"?

2. Benaujindami viską revoliucijoje, bolševikai yr padarę perversmą ir poezijoj, atmesdami *rimą, ritmą,* pripažindami *turinį* ir *formą* lauk mestinais *fetišais.* Kadangi ir jūs *tą pat darote,* tai teikitės atvirai pasisakyti, kuriais principais jūs remiatės tai darydami?

3. Laikydamas jus sveiko proto vyrais, aš manau, kad jūs, ir brukdami poezijon savo naujovišką eiliavimo būdą, turite savo tikslą. Taigi būkit geručiai ir pasisakykit, *kam*

jūs tai darot? Ar didesnei Dievo garbei, kaip *katalikai?* Ar valstybės naudai, kaip *patriotai?* Ar grožio dėlei, kaip *estetai?*

4. Iš kur jūs pasiėmėt tą naują revoliucinį eiliavimo būdą, kurio *taip įsikandę laikotės?* Ar jį esate patys sugalvoję? Ar radot jį jau vartojamą kurio poezijos Meisterio ir ėmėt jį pamėgdžioti?

5. Kas gi yra tas jūsų Meisteris ir ar jau jį visas pasaulis yra pripažinęs *aukščiausiu poezijoj autoritetu?* Jei tai tikrai įvyko, tai kur ir kada?

6. Kur, kada ir kokiais argumentais tasai jūsų aukščiausis poezijos autoritetas yra įrodęs, kad tik *jo vieno eiliavimo būdas tesąs geras ir visų sektinas,* o tas, kurį yr vartoję Goethe, Schilleris, Mickevičius, Puškinas, Maironis ir kiti, *esąs nebetikęs, lauk mestinas?*

Jūsų atsakymai į šiuos klausimus, įnešdami daugiau šviesos, parodys platesnei visuomenei ir jūsų logiką, ir jūsų politiką, ir jūsų estetiką. Visi tuomet galės geriau pažinti, ir kas jūs esat, ir kur einat, ir ko norit, ir ko verta jūsų naujoji revoliucinė poezija...

Tuo gi tarpu iš to, kas aukščiau pasakyta, aš laikau savo pareiga padaryti keletą išvadų. Štai jos:

1. Naujoji revoliucinė mūsų poezija yra panaši į nepažįstamą įtartiną žmogų, atvykusį iš Bolševikijos, slapta perėjusį Lietuvos sieną ir neturintį nei paso, nei vizos, nei kitokių įrodymų, duodančių jam teisę mūsų krašte gyventi.

2. Kaip tokia, toji poezija turi legalizuoti savo buvimą pas mus, turi įrodyti, kad ji yra tikra poezija, o ne bolševikiškos dvasios padaras, kaip kad yra „Trečias frontas".

3. „Trečiame fronte" ik šiol tepastebėta vien bolševikiškas jo turinys, o visai neatkreipta akies į bolševikiškąją jo formą.

4. Šia pastaroja jis yra užkrėtęs ir naujausiąją katalikiškąją mūsų poeziją. Beveik visi jauni mūsų poetai yra poezijoje bolševikiškos trečiafrontiškos formos klusniausi vergai. Ir, kas liūdniausia, nė vienas jų tos dvasią žeminančios vergijos nejaučia ir jos kratytis nebando.

5. Stojant kovon su „Trečio fronto" bolševikišku turiniu, negalima toleruoti nė jo bolševikiškos formos, ypač kai ji, persimetus mūsų pusėn, ima reikštis jaunų mūsų poetų kūriniuose.

6. Nuo to persimetimo turėtų saugoti mūsų literatūrą jauni mūsų kritikai, bet, deja, jie blogai eina savo sargybos

pareigas, nes dažnai ir patys esti jau „sutrečiafrontėję“.

7. Visa mūsų nelaimė, kad mes kaip ir neturim *idėjinių* katalikų kritikų. Kas kritikuodamas ar recenzuodamas veikalą neatsižvelgia į užgautas jame katalikybės idėjas, tas nėra joks kritikas: jis tik šliaužioja paviršiuj, nesiekdamas dalyko dugno.

8. Kritikams idėjine naujų veikalų puse nesirūpinant ir mūs nuo pseudopoezijos užplūdimo neginant, reiktų *organizuoti apsigynimas nuo trečiafrontizmo pačiai visuomenei.*

9. Tasai apsigynimas turėtų pasireikšti ne vien paties „Trečio fronto“ neskaitymu, bet ir nepirkimu tų naujoviškos poezijos rinkinių, kurie bus parašyti *trečiafrontiškai,* nors savo turiniu ir nebūtų bolševikiški.

10. Nė vienas katalikas neturėtų *duoti lėšų tos rūšies poezijai leisti.* Taip pat ir *nė vienas katalikiškas laikraštis neturėtų savo skiltysna dėti tos poezijos kūrinių.* Tuo būdu ši dekadentiškai revoliucinė šunpoezė turėtų būti izoliuota nuo visuomenės.

11. Darydami pradžią tai izoliacijai, lietuviai katalikai turėtų viešai pareikšti, kad 1932 m. *neskaitysią ir neužsisakysią nė vieno katalikiško laikraščio, kurio 1931 m. komplekte rastųs nors vienas trečiafrontiškai parašytas eilėraštis.* Nes vertės teturi vien *tikra poezija, poesis perennis,* kurioj lygiai branginamas turinys, kaip ir forma. Amžių bėgyje ir vienas, ir antra kaitaliojas, nes kitaip rašė Homeras savo „Iliadą“ ir „Odisėją“, kitaip Vergilijus savo „Eneidą“, kitaip Dante savo „Dieviškąją komediją“, kitaip Goethe savo „Faustą“. Bet visuose tuose kūriniuose viena glūdi savybė — *tai kuo sąžiningiausis formos ir turinio gerbimas, griežtas eilių nuo prozos skyrimas.* Leisti nūn tai neigti, versti poeziją nesuprantamais galvosūkiais, *naujoviškais tuščių garsų žaidimais* ir dar *už tą poezijos profanaciją pinigus mokėti, būtų tai ne tik neprotingas, bet tiesiog nedovanotinas darbas.* Tokia pseudopoezija mūsų visuomenėje turėtų rasti užuot pagarbos — visuotinę panieką ir visišką ignoravimą. Tai *vienintelė sėkminga priemonė kovoje* su Lietuvon besiveržiančia trečiafrontiškąja pseudokūryba. Kitos, tinkamesnės aš nežinau. Jei kas žino, tenurodo. Būsiu už tai labai dėkingas.

POEZIJA IR PAREIGA

Atsakymas p. A. Maceinai ir A. Vaičiulaičiui

Į mano straipsnį „Mūsų kova su „trečiafrontininkais"" teikėsi atsiliepti p. A. Maceina š. m. „Ateities" 9-am numery ir p. A. Vaičiulaitis „Naujosios romuvos" 42-am numery. Pastarasis šiandienį trečiafrontizmą laiko natūraliu, teigiamu apsireiškimu ir ima jį savo globon. Pirmasis mato jame neigiamų liguistumo žymių ir bando nurodyti gilesnes jo atsiradimo priežastis.

Nustatęs trečiafrontizmo ligos diagnozę, p. A. Maceina mėgina toliau nurodyti ir vaistus nuo jos. Jo išmanymu, poezija esanti labai ankštoje priklausomybėje nuo gyvenimo: koks gyvenimas, tokia ir kūryba; dabartinis gyvenimas yra pakrikęs visose srityse; šiandienis poezijos pakrikimas, kiek jis apsireiškia trečiafrontizme, ir yra šito visuotinio chaoso pasekmė.

Tam pakrikimui nugalėti reikią menininkams uoliai studijuoti mokslus apie pažiūras į pasaulį, kritikams, be to, reikia remti krikščioniškais principais normas literatūros apraiškoms vertinti, praktiškam gyvenime vykdyti katalikiškos į gyvenimą pažiūros reikalavimus ir bendrai tvarkyti žmonių galvojimą ir veikimą.

Kai visa tai bus padaryta, trečiafrontizmas mūsų poezijoj savaime pranyksiąs. Taip pranašauja p. A. Maceina, nesutikdamas palaikyti mano siūlomą trečiafrontizmo boikotą.

Aš, žinoma, neneigiu reikalingumo veikti gyvenimą priemonėmis, kurias p. Maceina nurodo. Tačiau, antra vertus, aš vis dėlto turiu pastebėti, kad pašalinimas iš gyvenimo chaoso ir krikdymo demonų yra daug sunkesnis negu p. A. Maceinai atrodo. Visiškas gyvenimo atnaujinimas Kristuje, anot Evangelijų, nebus visai pasiektas net ir pasauliui baigiantis.

Turint visa tai galvoje, man atrodo, kad p. A. Maceinos siūlomas kovos su trečiafrontininkais kelias yra ir per tolimas, ir jokių gerų rezultatų nežadąs. Laukti, kol žmonija nugalės ją apėmusį pakrikimą, ir nieko neveikti — būtų tai labai negudrus pasyvumas ir net nedovanotinas apsileidimas. Kova su trečiafrontizmu pas mus turi būti pradėta ir tai tučtuojau. Nes trečiafrontiškoji poezija nėra koks gyvenimui būtinai reikalingas daiktas, kaip oras ar duona, bet yra žalingas prabangos dalykas, kaip opiumas ar kokainas. Niekas nedaro priekaištų mūsų valstybei, kad ji draudžia tuodu nuodu Lietuvoje laisvai pardavinėti. Dar mažiau bus pagrindo priekaištams, jei katalikų spauda ims griežtai smerkti revoliucinę mūsų poeziją, nes ji yra aiškus dvasios nuodas.

P. Maceina gerai tai supranta ir dėl to neaprobuoja dabartinio mūsų poezijos pakrikimo. Bet sunku atspėti, dėl ko jis mano nenusidėsiąs katalikiškos „Ateities" redaktoriaus pareigoms, dėdamas jon tokius eilėraščius, kaip A. Vaičiulaičio „Pro ūkaną", kur 8-oj ir 12-oj eilutėj ritmas aiškiai šlubuoja. Tasai ritmo šlubavimas gadina visą, kitais atžvilgiais gana neblogą eilėraštį. Vadinas, pono redaktoriaus skaitytojams čia patiekta dalykas keptas, bet neiškeptas, ir tuo aiškiai nusidėta savo pareigoms.

Kai panaši nelaimė atsitinka virtuvėj, tai gerbianti save virėja tokiais patiekalais publikos nevaišina, nes bijo, kad negautų už tai viešo pabarimo spaudoje. Šiandienėse redakcijose, deja, su keptais neiškeptais dalykais taip jau apsiprasta, kad į juos jokio dėmesio nebekreipiama, o kartais pasitaiko ten net dar keistesnių dalykų: vietoj minkštos duonos brukama nesukramtomas akmuo, vietoj sveikos žuvies pakišama nuodingas skorpionas. To katalikiškose redakcijose neturėtų būti. Jų redaktoriai turėtų prisiminti, kad jie nėra kokie diktatoriai, bet katalikiškos visuomenės tarnai, turį pareigos gaminti jai sveiką dvasios maistą, o ne kokį bolševikišką jovalą. Ypač turime teisės to laukti iš p. Maceinos, nes jis šiandienį mūsų poezijos iškrikimą aiškiai mato, jo negiria ir reikalingumo tam tikros kovos su juo neneigia, nors ir neturi užtektinai drąsos išvesti tą kovą iki galo.

Dar prasčiau su p. A. Vaičiulaičiu. Mat jis naujoviškoj mūsų revoliucinėj poezijoj ne tik nieko blogo neranda ir kovoti su ja nemato reikalo, bet atvirai stoja jos pusėn ir bando net ją pateisinti šiandienės „epochos dvasia". Į josios esimą jis ne tik tvirtai tiki, bet su prancūzų akademi-

ku E. Estonié net mano, kad „rašytojų pareiga yra tą dvasią sugauti, jos esmę įžvelgti, į meną įnešti naujus žmogaus sielos ir taip pat technikos laimėjimus".

Šitaip rašydamas p. A. Vaičiulaitis yra parodęs per didelio pasitikėjimo pono Estonié skelbiamu mokslu ir per maža sveiku protu paremtos kritikos. Geriau tai paaiškės iš konkretaus pavyzdžio. Imkim tam tikslui kad ir *šiandienės epochos dvasią*. Kas ji per viena? Rašytojai, kurie buvo bandę ją griežčiau apibrėžti, yr priėję įsitikinimo, kad jos esama labai įvairios. Mat vieniems ji atrodo titaniškos kūrybos dvasia, antriems— demoniško griovimo dvasia, tretiems — despotiškiausių diktatūrų dvasia, ketvirtiems — nesuvaldomo individualizmo dvasia, penktiems — visuotinio nepasitenkinimo, viso, kas šventa, neigimo dvasia, šeštiems — akliausio subedievėjimo ir sugyvulėjimo dvasia ir t. t., ir t. t.

Ar yra rašytojui pareigos visus tuos mūsų „epochos dvasios" aspektus sugaudyti? Žinoma, ne, nes šis gaudymo darbas dėl epochos dvasios neapčiuopiamumo yra iš esmės negalimas. Todėl jei koks jaunas rašytojas, paklausęs p. A. Vaičiulaičio, užsimanytų pagauti šimtaaspektę mūsų epochos dvasią, tai jo darbas turėtų pasibaigti panašiai kaip ano pasakos velnio, kurs už duotą žmogui auksą turėjęs gauti šiojo dvasią. Velniui jos atsiimti atėjus, žmogus paleidęs „savo dvasią" ir taręs: gaudyk! Velnias kapt kapt ėmęs ją gaudyti, bet juo labiau ją gaudęs, juo ji tapus labiau nepagaunama... Tas pat pasakytina ir apie mūsų epochos dvasios gaudymą, nes kas nesiduoda griežtai apibrėžiamas, tai negalima ir pagauti. Dėlei to rimti rašytojai „epochų dvasiomis" ir jų gaudymu paprastai neužsiima: tą nedėkingą darbą jie palieka vien sofizmų mėgėjams, patys verčiau norėdami būti „sau žmonės". Tuo jie įgyja tikro originalumo ir modernumo žymių ir daro įtakos savajai epochai.

A. Vaičiulaitis modernumą ypač brangina. Gaila tik, kad užmiršta, jog kaip kitko, taip ir modernumo esama visokio. Prieš modernumą rimtą, iš dvasios gelmių semtą, aš visuomet lenkiu galvą. Kovojau vien tik su modernizmais nevykusiais, iš aklo kitų pamėgdžiojimo kilusiais, bet užtat daug triukšmo keliančiais, panašiai į Krylovo sakmės tuščius bosus.

Tą skirtumą p. A. Vaičiulaitis žino, tačiau nežinia dėl ko greit jį pamiršta ir ima savo globon visus sutrečiafrontėjusius mūsų katalikus poetėlius, kuriuos minėtam savo

straipsny aš buvau bent kiek pakritikavęs. Nejaugi p. A. Vaičiulaitis laikytų juos moderniausiais ir geriausiais mūsų epochos dvasios reiškėjais?.. Ak, be jų yra ir daugiau naujausių mūsų lyrikų, parodžiusių nemenko talento, kaip štai K. Inčiūra, J. Paukštelis, Alė Sidabraitė, St. Žemaitis ir kt. Siems aš nieko negaliu prikišti. Jie kaip tik ir yra anie „ramieji modernistai darbininkai", kuriuos ir pats A. Vaičiulaitis turėtų branginti.

O jei taip, tai kuo remdamasis p. A. Vaičiulaitis primeta man titulą „kovotojo su naująja literatūra"? Klysta čia gerbiamas kritikas: aš kovojau ne su „naująja literatūra", bet *su jon besiveržiančiais chaoso, anarchijos ir bolševizmo elementais.* Aš instinktyviai dariau tai, ko šių dienų garsusis anglų rašytojas Bellocas reikalauja iš katalikų publicistų. „Mums reikia tertulianų,— sako jis.— Mes turim būti kovotojai. Priešą turim griebti už jo racionalistiškų mokslo rūbų. Klaidingus postulatus turim iškelti aikštėn ir išskrosti, kad jiems atstovaują individai paraustų iš gėdos. Turim sudaryti disharmoniją priešų stovykloj, skelbti jų pasaulio ir praeities nežinojimą... Tačiau toks veikėjas niekinamas ir peikiamas, o jei jis atvirai eina prieš savo priešą, laimi daugiau negu papeikimą... Reikia tai pakęsti. *Reikia pakęsti būti laikomam nesuprantančiu, absurdišku... Kova negali apsieiti be žaizdų!..*" [1] (kursyvas mano).

Ką čia Bellocas yra pasakęs apie kovą dėl religinių kataliko įsitikinimų apskritai, tai pritinka ir kovai literatūrinės katalikiškos kritikos srity. Čia taip pat juo atviresnė kalba, juo ji labiau puolama priešų, *kaipo reakcionieriška, atžagareiviška, nemoderniška.*

Panašių priekaištų teko ir man prisiklausyti daugiau negu reikia. Į kraštutinių kairiųjų puolimus aš ir neatsakinėdavau, nes kalbėti su jais vis tiek, ką berti žirniai į sieną. Kas kita trečiafrontizmo sekėjai, jauni katalikai. Jie, gerai pagalvoję, gali dar susiprasti ir tą revoliucinę poeziją mesti, juoba kad, be seno trečiafrontiško, yra didelė daugybė kitų naujų, niekieno dar nevartotų eiliavimo būdų. Į tuos tai kairėn pašlijusius jaunus katalikus aš ir kreipiausi.

Ar pavyks man jie perkalbėti, sunku pasakyti. Žinau tik, kad yra nemaža man pritariančių, bet netrūksta ir besistengiančių mano balsą nuslopinti ir net pašiepti. Tuo

[1] Žr. „Naujosios romuvos" 42 numerį, 1015 p.

darbu ypač yra užsiėmęs p. A. Vaičiulaitis. Jis jau yr narsiai puolęs mane ir savo š. m. spalio 26 d. „Šatrijos" meno draugijos susirinkimo skaitytoj paskaitoj, ir „Naujosios romuvos" 42-am numery.

Pirmiausia jis bando diskredituoti mane tvirtindamas, kad aš siūlęs mūsų poetams rašyti poemą iš Didžiojo karo nuotykių *„su visokiais dievų posėdžiais"* (sic!). Kad siūliau poemą, tai tiesa, bet „visokie dievų posėdžiai" man nė sapne nesisapnavo. Vadinas, p. A. Vaičiulaitis, švelniai tariant, yra juos iš piršto išlaužęs. Šis gi faktas rodo p. A. Vaičiulaitį mokant su tiesa pasielgti daug laisviau negu savo laisvame eiliavime.

Kad aš nenusimanau kritikoje, tam įrodymų randa jis mano „gana simpatinguose" atsiliepimuose apie Margalį, Žalvarnį, Žibintą, Krislelį ir Tumėną. Šis priekaištas yra paimtas iš seno B. Sruogos straipsnio „Bare". Atsakymą į tai kas nori — gali rasti mano „Meno kūrybos problemose" (321—323 p.). Kartoti jį čia nematau jokio reikalo. Apleistas ten tik vienas J. Tumėnas. Koks mano jam palankumas, tepaliudija citatos. Jo poemą „Dėdė" aš esu įvertinęs šiais žodžiais: „Pats veikalas neduoda pilno estetiško pasigėrėjimo ir todėl didesnės vertės neturi". Apie antrą jo poemą aš išsitariau šitaip: „Ta poema yra nepaskaitoma ir, be abejo, ne vienam duos progos įtarti, be nėra autorius iš didelio rašto visai išėjęs iš krašto ir ar jam galvoj netrūksta kartais šulo" (žr. mano „Naujoji literatūra", t. 1, 273 p.). Jei šis mano atsiliepimas p. A. Vaičiulaičiui atrodo „gana simpatingas", tai jau nieko kita nelieka, kaip vien nustebti ir nutilti...

Apsidirbęs su manim, p. A. Vaičiulaitis imasi ginti sutrečiafrontėjusius savo kolegas ir jų revoliucinę poeziją. Katalikybės atžvilgiu jai, girdi, nieko negalima prikišti, nes Katalikų Bažnyčia jos nesanti pasmerkus. Bet čia pat pripažįsta, kad Vatikano organas „Osservatore Romano" vis dėlto apie moderniškąjį stilių neigiamai atsiliepia. O jei taip, tai aš su savo moderniškojo stiliaus kritika nesu jau taip toli nuo kitų katalikų atsilikęs.

Nuo savęs galėčiau dar pridurti, kad geras katalikas vengia ne vien to, ką Bažnyčia griežtai draudžia, bet ir to, kam ji nepritaria. Pritarti gi naujoviškai revoliucinei poezijai ji niekuomet nesutiks, nes toks pritarimas būtų lygus chaoso, anarchijos, bolševizmo principų pripažinimui. Nenorėdama sau prieštarauti, Katalikų Bažnyčia niekuomet to nepadarys.

Gretinimas revoliucinės naujoviškos poezijos su bolševizmu nėra joks perdėjimas bei tiesai nusidėjimas. Nes ji kad ir yra kilus Vakarų Europoj, tačiau didžiausią savo pakrikimą yra pasiekus bolševikiškoj Rusijoj. O kadangi mūsiškė revoliucinė poezija savo chuliganiškumu pralenkia net bolševikiškąją, tatai ji ir tenka laikyti bolševikiškos įtakos padaru.

Apie Claudelį, Cocteau, Jammesą tik retas iš mūsų jaunų poetų bus ką begirdėjęs. Galop naujoviškos licencijos nesudaro jų kūryboj nekeistinos taisyklės. Greičiau tai bus išimtis. Daugelis šiandienių prancūzų katalikų poetų *neina visai Claudelio pėdomis.* O be to, ir pats Claudelis yra pagarsėjęs ne savo laisvu eiliavimu, bet *giliu katalikišku savo veikalų turiniu.* Dėl turinio galima kartais dovanoti ne vienas formos defektas. Tokius defektus toleruoja ir Katalikų Bažnyčia savo liturgiškuose himnuose. Bet tie defektai, dar sykį kartoju, yra *išimtis, ne taisyklė.*

Be reikalo tat p. A. Vaičiulaitis mūsų jaunų poetų bolševikiškumus bando prancūzų vieno kito dainiaus išdykavimu pateisinti. Kad ir prancūzai, kad ir poetai, visgi jie lieka žmonės, ne kokie neklaidingi poezijos popiežiai. Savo subjektyviose pažiūrose jie gali suklysti ir klysta; dėl to mums ir nėra reikalo aklai juos sekioti. Imkim, kas juose yra gera — tikrai katalikišką turinį,— o į jų „poetiškas licencijas" mokėsim žiūrėti kritiškai.

Taip pat negaliu aš sutikti ir su p. A. Vaičiulaičio naujoviškos mūsų *poezijos neaiškumo* teisinimu. Jis yra visai nevykęs. Į Claudelio pastabą: „Kritiko pareiga suprasti; jei jis nesupranta, tetyli", galima atsakyti daug teisingesniu teigimu: „Poeto pareiga suprantamai prabilti į visuomenę; jei jis to nedaro, tai teatideda plunksną į šalį ir nutilsta". Neaiškumas verčia poetą nebyliu. Socialinė poezijos reikšmė būtinai reikalauja aiškumo. Poetas juk rašo *ne sau, bet savo tautai* bei *visuomenei.* Jei visuomenė jo nesupranta, veltui jis darbuojas.

Dėlei to neaiškumas poezijoj neranda jokio pateisinimo. Neaiškumas yra ne poezijos tobulybė, bet *didžiausia jos yda.* Ji atsiranda iš keleriopos priežasties: arba iš įgimto nesugebėjimo mintyti, arba iš tingėjimo tinkamiau sutvarkyti savo mintis bei iš logikos trūkumo, arba galop iš didybės manijos, temaną žmonės nesuprantamą poetą esant nepaprastą genijų, aukštesnį už kitus. Taigi ar šiaip imsime, ar taip, neaiškumas poezijoj yra labai žymus defektas, dėl kurio labiau *pritiktų rausti negu didžiuotis...*

Kas kita ieškojimas naujų kelių. Kaip kitose srityse, taip ir poezijoj jis labai geistinas ir palaikytinas. Jo niekam ir niekuomet aš nedraudžiau ir nedraudžiu. Anaiptol, aš juo nuoširdžiai džiaugiuos, jei tik kur ką tikrai nauja randu. Bet turiu čia pridurti, kad *naujumas man dar nėra viskas.* Meno kūrinių vertę aš matuoju ne vien jų naujumu, bet ir grožiu. Iš tų dviejų vertinimo elementų grožį aš statau pirmon vieton ir pripažįstu jam lemiamą vaidmenį. Nes grožis ir be naujumo gali turėti dideliausią vertę, *o naujumas be grožio gali būti visai bevertis.* Tuo remdamasis aš ir manau, kad kritiko pareiga žiūrėti mene *užvis grožio, o ne naujumo.*

Dėlei to aš ir *naujais keliais* mene laikau vien tuos, kurie veda kūrėjus į *kaskart didėjantį grožį.* Kur to grožio didėjimo nėra, ten nėra mene *nė pažangos.* Visi žymūs menininkai ir rašytojai dėl to tik ir „nesitenkino savo pirmtakų numintais keliais", kad jautė savy galios sukurti aukštesnių meno vertenybių. Tais savo aukštais siekimais jie ir stūmė meną pirmyn, žymiai prisidėdami prie *jo pažangos.*

Tuo keliu eidami, to kaskart *aukštesnio grožio siekdami,* jie ir yra davę nesenstantį pavyzdį visų amžių menininkams ir poetams. Tepasimoko iš jų ir šių dienų kūrėjai. Rafaelis yra sukūręs tikrai žavinčių madonų. Kas gi kliudo mūsų jauniems menininkams pralenkti jį, duodant *dar dailesnių?!* Panašiai iš Maironio esam susilaukę švelnios lyrikos, įmanomų poemų ir dramų. Tesie vyrai mūsų jauni poetai ir tepagamina *dar šaunesnių poetiškų šedevrų!* Tai bent bus džiaugsmo iš pasiektos pažangos. Ir ji galima. Parodė tai anksčiau Putinas, dabar K. Inčiūra, tikrai pralenkę Maironį ir kalbos turtingumo, ir eiliavimo technikos didesniu tobulumu. Bet kai po Rafaelio madonų mums brukama šlykščios Zikaro ar Ušinsko megeros, kai Maironio vieton rekomenduojama mums įvairūs būdavai, kecioriai, brazdžioniai, tai čia jau nebe pažanga, tik *didžiausis regresas,* nedovanotinas slinkimas žemyn, atgal, bjauriausio šlykštumo linkon; čia yra anas negudrus mainas „karvelės ant avelės", dovanotinas pasakiškam Joneliui durneliui, bet ne sveikapročiui XX a. kūrėjui.

Sunku taip pat sutikti su p. A. Vaičiulaičiu, kai jis naujų rašytojų kaltes bando suversti visuomenei ir tuo išaiškinti moralinį mūsų laikų literatūros nykimą. Be abejo, aplinkuma daro įtakos rašytojui, bet už savo kaltes *jis atsako,* ne visuomenė. Rašytojo atsakomybė reikia laikyti

net didesne, nes jis yra ne bet koks visuomenės narys, tik jos *vadas, ateities kelio rodytojas, pranašas.* Todėl aš visai sutinku su Croce's pateiktu rašytojo pašaukimo apibrėžimu: „Tobulink visuomenę, vesk ją į sveikesnes ir teisingesnes dienas, daryk žmones geresnius". Atmestina laikau tik jo pridėtą sąlygą: „Tada ir mano giesmė bus kitokia". Ta sąlyga ir nereikalinga, ir neteisinga, nes ne visuomenė dainių, tik dainius visuomenę aukštyn turi kelti. Jei jis to nedaro, tai jį ne vien kritikas, bet ir moralistas turi teisės kaltinti kaipo neinantį savo pareigų. Kokios logikos laikydamasis p. A. Vaičiulaitis iš čia išveda, kad ir poetas turi teisę kaltinti moralistą, aš nežinau ir negaliu suprasti.

Galop baigdamas turiu pažymėti, kad į mano paskelbtą anketą nei p. A. Maceina, nei p. A. Vaičiulaitis nėra atsakę.

AMŽINOJI POEZIJA IR JOS KŪRYBA

I

Poezija yra susijus su žmogaus dvasia: kur yra žmogus, ten anksčiau ar vėliau atsiranda ir poezija. Mat kaip paukštis negali nečiulbėti, taip ir žmogus likti poezijos nekūręs. Tai rodo mums visų tautų literatūros ir tautosakos.

Todėl poezijos kūrybos klausimas yra vienas iš tų, dėl kurio žmonija nuo amžių yra kvaršinus sau galvą, bandydama labiau jį pagilinti ir griežčiau išspręsti. Juo ji domis ir šiandien. Nėra jis netekęs aktualumo ir Lietuvoje.

Mat pasireiškus mūsų pokarinėj poezijoj dviem srovėm — senoviškai ir naujoviškai, kilo daug ginčų dėl to, *kokia turėtų būti ši naujoji mūsų poezija, kuriuo keliu toliau eiti ir kaip ji kurti.* Tie ginčai tęsias ir po šiai dienai. Tik, deja, pagrindinio poezijos kūrybos klausimo jie yra ne tik neišsprendę, bet dar tirštesnių sofizmų rūku jį apsupę.

Kol tie ginčai ėjo ramiai, mokslo įrodymų keliais, buvo dar pusė bėdos. Bet kai įsimaišė aistros ir kovos ginklu pasirinkta pašiepimai, padėtis pasidarė nebepakenčiama. Kiekvienam giliau mąstančiam savaime pasidarė aišku, kad tuo keliu prieiti ieškomoji tiesa nebus galima.

O jei taip, tai kas daryti, norint čia tiesos prieiti?

Mano išmanymu, reikia visas poezijos kūrybos klausimas pakelti aukštesnėn filosofijos sritin, žvilgtelti į jį *sub specie aeternitatis* ir pabandyti sumegzti jis su visuotinės kūrybos principu, su aukščiausiu viso ko *Kūrėju — Dievu.* Tuo dar niekieno, rodos, nebandytu keliu aš čia ir pabandysiu vieną kitą žingsnį pirmyn pasistūmėti.

Kad nesuklysčiau įvairių galimybių srity, aš savo tolesnių išvedžiojimų pagrindan padėsiu šią neabejotiną teologijos aksiomą:

I. *Dievas yra sukūręs žmogų pagal savo paveikslą ir panašumą.*

Ši gili ir aukšta tiesa yra paskelbta pirmosios Šv. Rašto knygos *(Pradžios)* pirmame paskyrime. Ir ne tik paskelbta, bet ir dviem atvejais *pakartota (Pr 1, 26 ir 27).* Taigi dėl jos negali čia būti jokių ginčų. Žinodami tai, mes ir galim drąsiai tvirtinti žmogų tikrai esant sukurtą *ne pagal gyvulio, bet pagal paties Dievo paveikslą ir panašumą.*

Tiesa, žodis „Dievo" šiame posaky padėtas be jokio artimesnio apibrėžimo. Bet jo prasmė dėlei to nevirsta neaiški. Nes atsiklausus, pagal *kurio gi Dievo* panašumą žmogus yra sukurtas, kontekstas tuojau nurodo, kad čia turima galvoj ne kitas kuris Dievas, bet *vien tas, kuris yra sukūręs dangų ir žemę.*

O jei taip yra, tai iš čia griežtos logikos būdu gaunam šią naują svarbią išvadą:

II. *Būdamas Dievo, Didžiojo Kūrėjo, paveikslas ir panašumas, žmogus tam tikra prasme reikia laikyti irgi kūrėju, nes panašiai kaip Dievas jis sugeba sukurti naujų daiktų, kurių pirma pasauly nėr buvę.*

Glūdinti šioj išvadoj tiesa yra taip pat neabejotina. Jos tikrumą patvirtina visa žmonijos istorija, parodydama žmogų pasidarant sau įvairiausių pabūklų, išrandant raštą, sukuriant meną, poeziją, techniką, kultūrą. Ir, kas dar nuostabiau, tokių kultūrų jį sukuriant ne vieną, bet didelę jų daugybę, pvz., Egipte, Graikijoj, Kinuos, Indijoj, Meksikoj ir kitur.

Vadinas, kur tik žmogaus gyventa, ten jo ir kurta. Ir toji jo kūryba visur *dinamiška,* auganti, tobulėjanti, žengianti pirmyn. Josios dėka žmogus visur pakyla aukščiau už gyvulius, virsta jų nugalėtoju, valdovu. Pas gyvulius kūrybos visai nežymu. Jei viena kita gyvulių rūšis ir turi šio to panašaus į kūrybą, tai toji gyvulių kūryba esti visuomet menkutė, *statiška,* vis ta pati, nė kiek neprogresuojanti. Pvz., voras spendžia tinklą, bitė lipdo korį vis taip pat kaip ir prieš tūkstančius metų. Aiškus atsilikimas nuo žmonių... Dėl ko? Ak, kūno atžvilgiu žmogus yra labai artimas gyvuliams?!.

— Tai tiesa,— kalbėjo senovės išminčius Aristotelis,— savo kūnu žmogus yra *animal* — gyvulys, bet *rationale,*

turįs *protą,* taigi ir pigu jam gyvuliai bepročiai pralenkti...

Iš dalies tai tiesa, bet toli gražu ne pilnutinė. Protas — ne viskas. Gali žmogus turėti ir didelį protą, bet *nesugebėti sukurti nieko naujo.* Jei žmogus nūn valdo pasaulį, daro išradimų, sukuria naujų kultūrų, tai ne dėl to, kad jis turi *proto,* bet dėl to, kad jame glūdi aukštesnė už protą *kūrybos dovana bei sugebėjimas gamintis naujų daiktų ir idėjų.* Šis tai sugebėjimas ir padaro žmogų *antrą* po Dievo žemėje *kūrėją.* Tąja savo kūryba žmogus labiausiai ir panėši į Dievą, kaipo Dievo kūrybos žemėje *tęsėjas* ir *papildytojas.*

Bet jei tarp žmogaus, *mažo kūrėjėlio,* ir Dievo, *didžiojo Kūrėjo,* yra panašumo, tai iš čia gaunam tolesnę svarbią išvadą:

III. *Žmogaus kūryba turi panėšėti į Dievo kūrybą, bent tiek, kiek pats žmogus panėši į Dievą.*

Tai pigu ir logiškai įrodyti. Mat būdamas protingas, žmogus turi savo kūrybai rinktis pačias tobuliausias normas, nes rinkdamasis mažiau tobulas elgtųs neprotingai. Bet pačios tobuliausios kūrybos normos yra tos, *kuriomis pagrįsta paties Dievo kūryba.* Taigi norėdamas ką nors kurti, žmogus ir turėtų atsižvelgti į Dievo kūrybos savybes, *griežtai jų laikytis,* kaip amžinų kūrybos normų, ir *niekuomet nuo jų nenutolti.* Didesnis ar mažesnis žmogaus kūrinio tobulumas pareis nuo griežtesnio ar mažiau griežto tų amžinų normų laikymosi kūrimo metu.

Bet čia gal kas paklaus: o iš kur mes galime Dievo kūrybos savybes sužinoti? Į tai nesunku atsakyti. Sužinoti tai mes galim iš *Dievo sukurtos gamtos* ir iš *Jo duotojo mums apreiškimo.* Mat Dievo kūrybos *dėsnius* atskleidžia mums gamtamokslis, o Dievo kūrybos *savybes* nušviečia Dievo Žodis.

Nustatę šias pagrindines tiesas, mes galim jau tolyn eiti į pačią amžinosios poezijos problemą, arčiau apibrėžti jos esmę ir nurodyti, kuo nuo amžinosios poezijos skiriasi modernioji šių dienų poezija.

II

Poezijos (gr. ποιησις) pirmykščia reikšmė buvo *darymas, dirbimas.* Vėliau tuo vardu imta vadinti aukštesni žmogaus dvasios veiksmai ir galop *grožio kūryba,* pasigaunant žodžių, kaip medžiagos.

Jei kurdamas grožį žmogus kalba *laisvai,* niekuo nesivaržydamas, kaip tik viena gramatika, tai tokios kūrybos padaras vadinas *prozos dalykas.* Jei kursime grožį pasigaudami kalbos, tvarkomos tam tikrų ritmo, eiliavimo, strofikos ir kitų taisyklių, tai toks kūrinys įgaus *poezijos dalyko* vardą.

Tuo būdu nuo seniausių laikų *poezija* skirta nuo *prozos* ir labiau branginta už šią pastarąją. Poezija laikyta tam tikru aukštesniu dalyku, savotiška „dievų kalba", turinčia savus dėsnius, savus kilnesnius tikslus. Į ją žiūrėta kaip į šventąjį meną — *ars sacra.* Dėlei to visokie orakulų bei pitijų atsakymai būdavo paprastai išreiškiami poetiškai, eilėraščių forma.

Pagrindinis ir svarbiausias poezijos *tikslas* yra kurti *grožio dalykai* ir, jais veikiant žmones, gaminti jiems *estetiško pasigėrėjimo.* Be šio, gali poezija turėti ir kitų tikslų, kaip štai žmonių dvasios auklėjimą, žadinimą juose patriotizmo, pamaldumo ir kitokių gerų jausmų, bet šie antraeiliai tikslai nesudaro būtinų poezijos sąlygų. Gali jų ten būti, bet poezija gali ir be jų apsieiti.

Poezijos kūrimo *priemonės,* be įgimtų poeto *gabumų,* yra *laki vaizduotė* ir nepaprasta *nuotaika,* jo sielai *susidūrus su aukštesniu geruoju pasauliu.* Šaltu galvojimu ši nuotaika nepasiekiama, ji turi būti poeto pergyventa. Vadinas ji *įkvėpimu.*

Poezijos kūrime poetas yra *laisvas.* Bet ta laisvė neturi virsti dvasios *anarchija* ir *tiesos įžeidimu.* Poezija *nėra melas* bei *pasaka.* Dėlei to poetas turi pareigą *griežtai laikytis filosofinių ir religinių tiesų.* Su gamtos, patyrimo, istorijos tiesomis jis gali ir kiek laisviau apsieiti. Poetas gali kurti ne tik tai, *kas yr ar buvo,* bet ir tai, kas *galėjo būti,* nors tikrumoj *gal ir nebuvo.*

Kaipo turinti sąryšio su aukštesniu geruoju pasauliu, poezijos kūryba turi ieškotis ir aukštų kilnių *temų.* Jos randamos daugiausia *tikybos* ir *dorovės srityse.*

Šalia kilnaus *turinio* poetiškas kūrinys reikalingas dar ir *dailios formos,* kurią sudaro taisyklingas *ritmas,* tobula *strofika,* gražūs *palyginimai,* tinkamos *metaforos* ir kitokios *kalbos figūros.*

Daug grožio priduoda poezijos kūriniui *skambūs rimai.* Jie padaro jį harmoningą, muzikalų, paversdami jį

daina tikra to žodžio prasme. O dainos, teisingu Goethe's pasakymu, labiau tinka dainuoti negu skaityti: *Nur nicht lesen. Immer singen...*

Bet kad ir turįs didelės svarbos, rimas vis dėlto nesudaro poezijos *conditio sine qua non.* Ypač tai pasakytina apie naujoviškus netikusius rimus. Jie eilėraščių vertės ne tik nepakelia, bet dažnai juos visai niekais paverčia.

Aukščiau nurodytos poezijos savybės yra labai svarbios. Jos glaudžiai siejas su pačia amžinosios poezijos esme. Todėl jų nepaisymas iškreiptų iš pamatų visą poezijos kūrybą, padarytų ją karikatūrišką, begrožę, bevertę, o kas dar blogiau, netekusią visų brangiausios savybės — panašumo į Dievo kūrybą. Neatsižvelgimas į Dievo kūrybą, ignoravimas jos amžinųjų dėsnių yra didžiausia naujoviškos šiandienės kūrybos nuodėmė, ypač poezijoj. Dėlei to aš ir laikau savo pareiga nors trumpai nurodyti svarbiausias Dievo kūrybos savybes, kurios turėtų būti amžinos normos ir mūsų žmogiškai kūrybai apskritai, o ypač kuriant grožį poezijoj.

III

Dievo kūrybos savybėms pažinti, kaip jau minėjau, yra du šaltiniu: pasaulis ir apreiškimas. Pasaulis — tai milžiniška nuolatinė *Dievo sukurtų kūrinių paroda.* Tyrinėdamas juos, žmogus yr susekęs ne vieną Dievo kūrybos paslaptį; gamtamokslis yr jam pirštu prikišamai parodęs, jog Dievas yra *mirabilis in maximis, mirabilior in minimis.* Ši kaskart didėjanti mokslo šviesa vis labiau ir aiškiau nušviečia Dievo kūrybos savybes, kiek jos apsireiškia jo sukurtame pasauly.

Bet dar aiškesnės daros Dievo kūrybos savybės, kai jas arčiau apibrėžia Dievo duotas apreiškimas, surašytas Šv. Rašte. Gaunamos iš čia žinios yra ypač brangintinos, nes eina iš neklystančio, paties Dievo įkvėpto šaltinio. Remiantis jomis ir gamtos pažinimu, nesunku arčiau pažinti ir svarbiausios Dievo kūrybos savybės.

Jų pirmutinė — tai jos begalinis *dėsningumas.* Dievo sukurtam pasauly *nėra likę jokios netvarkos, jokio chaoso.* Ir danguj, ir žemėj viskas sutvarkyta Jo aukščiausiosios išminties dėsniais. Kasdien konstatuoja tai gamtos tyrėjai, o Išminties knygos autorius patvirtina tai, maldingai

šaukdamas: „Bet tu sutvarkei visa, žiūrėdamas *saiko ir skaičiaus, ir svorio*" (*omnia disposuisti in mensura et numero et pondere (Išm 11, 21)*. Tai reiškia, jog Dievo sukurtam pasauly viešpatauja didžiausias dėsningumas: viskas ten nuo amžių yra *išmatuota, apskaityta, nusverta.*

Ši tiesa labai svarbu *gerai suprasti.* Tam tikslui aš ir pabandysiu ją iliustruoti įdomia analogija, kuri, iš vienos šalies, parodys didžiausią Dievo kūrybos dėsningumą, o iš kitos — ir jos panašumą į žmogaus kūrybą poezijoj. Tos analogijos pagrindu bus trejopi žiedai: *žemės žiedai, dangaus žiedai* ir *poezijos žiedai.*

Kas yra žemės žiedai, tai, tariuos, ir patys visi žinot: žiedas — tai augalo vainikas. Žieduose augalai pasiekia savo aukščiausio grožio. Net ir pats žūdamas, augalas paskutinius savo gyvybės syvus atiduoda žiedui. Dėl savo skaisčių spalvų ir malonaus kvapo žiedai žavi mergeles ir poetus. Domino jie ir mane, tik kitu atžvilgiu. Pastaraisiais trejais metais atostogaudamas aš ėmiau žiedus atidžiau stebėti ir tyrinėti, *kiek kuris žiedas turi lapelių,* arba, kaip botanikai sako,— *vainiklapių.* Pasirodė, čia esama dideliausio įvairumo.

Yra žiedų, teturinčių tik po *du tris lapelius.* Netrūksta ir *keturlapių.* Visų vaisinių medžių, nė šermukšnio neišskiriant, žiedai yra *penkialapiai.* Pievose ir mergaičių darželiuose radau žiedų, turinčių po 6, 8, 10, 12, 15 ir daugiau lapelių.

Botanikų išmanymu, pamatinių žiedų tipai esą: 2-lapiai, 3-lapiai ir 5-lapiai žiedai; iš jų atsiradę 4-lapiai, 8-lapiai, 6-lapiai, 10-lapiai ir t. t. Bet esama augalų, kurių žiedai neturi apibrėžto lapų skaičiaus, pvz., kaktusai; taigi ten, teoriškai kalbant, būtų galima rasti žiedų su 7, 9, 11, 13... lapelių... Bet ar tikrai taip yra, botanikos mokslas to fakto nėra dar konstatavęs.

Kaip žiedų formoj, taip ir jų lapeliuose yra didelio įvairumo. Pasitaiko žieduose lapelių *nevienodų* ir *nelygių,* pvz., čebatėlių, nasturcijų, našlaičių, žirnių, pupų ir kt. Bet kažin ar ne daugiau žiedų vienodais, lygiais vainiklapiais. Dėlei to savo vainiklapių lygaus didumo ir simetriško jų išdėstymo tie žiedai turi apskritą (aktinišką) formą ir išsprendžia svarbų geometrijos uždavinį — padalinti ratilas *n* lygiomis dalimis bei įbrėžti ratilan tobulas *n*-šonis

daugiakampis [1]. Iš čia matom, kokį svarbų vaidmenį žieduose vaidina vainiklapių *dydis* ir *skaičius*, t. y. jų *mensura* ir *numerus*.

Trečiojo Dievo kūrybos elemento — *svorio (pondus)* vaidmeniui geriau suprasti pereikim į kitą pasaulio sritį — į fiziškąjį dangų. *Žemės žiedams* ten *atsako* žvaigždės. Jų yr ne mažiau, kaip žemėj gėlių. Ne mažesnis nė jų įvairumas. Jos žiba, mirga įvairiausiomis spalvomis. Ne be reikalo Apreiškimo knygoj apie Dievo sostą pasakyta: *„Et iris erat in circuitu sedis" (Apr 4, 3)*.

Ir tarp tų žvaigždžių nėra nė vienos, kuri būtų palaida, palikta pati sau viena. Visuotinės traukos jėga riša jas vieną su kita bei kitomis į tam tikras žvaigždžių sistemas. Jų visų *svoris* taip yra parinktas, kad viena su kita bei kitomis sudaro tobulą pusiausvyrą. Ir nors nė viena jų nestovi vietoj, bet visos juda, eidamos savo keliais, tačiau jų svoris neleidžia joms nei tarpusavy susidurti, nei nuo savo sistemos atitrūkti ir begalinėj erdvėj dingti, nei viena kiton nupulti ir į skeveldras subyrėti.

Kiekvienu momentu jų svoris reguliuoja ir jų tolumą nuo kitų tos pat sistemos žvaigždžių ir traukos dėsnių veikimą. Taigi ir dangaus žvaigždėse yra ne mažiau dėsningumo, kaip ir žemės gėlėse.

Analogija tarp vienų ir kitų bus dar didesnė, jei atskirą žvaigždę lyginsime ne su visu gėlės žiedu, tik su vienu jos vainiklapiu. Tuomet žemės *žiedams* atsakys *žvaigždžių sistemos*. Jose esama taip pat didelio įvairumo, pareinančio nuo josna įeinančių žvaigždžių skaičiaus. Taigi *dvilapiams* žiedams atsakys *dvilypės* žvaigždžių sistemos, *trilapiams — trilypės, keturlapiams — keturlypės* ir t. t.

O kadangi kiekviena žvaigždė paprastai turi savo atskirą šviesos spalvą, tatai daugialypės žvaigždžių sistemos tikrai panėši į *gražiausius daugiaspalvius milžiniškus žiedus,* amžiais džiuginančius dangaus gyventojų akis.

---

[1] Žr. mano „Bendras būdas taisyklingiems daugiakampiams ratilan įbrėžti" (Klaipėda, 1929). Ten įrodyta, kad uždavinys padalinti ratilas *n* lygiomis dalimis, kai *n* lygus 7, 9, 11, 13, 14, pareina nuo 3-iojo ir aukštesnio laipsnio lyginių (lygčių) išsprendimo ir geometriškai elementariu būdu yra neišsprendžiamas. Gal dėl to ir vieningų aktiniškų žiedų 7-lapių, 9-lapių, 14-lapių man nepavyko surasti. Bet tarp sudėtinių žiedų radau vieną 9-lapį, kuriame apatinė dalis susideda iš 5 lapelių, o viršutinė — iš 4. Bet apatiniai ir viršutiniai vainiklapiai yra nevienodi. Ar yra sudėtinių žiedų iš 3+4, 5+6, 5+8, 6+8 lapelių, negalėjau sužinoti. Bet aktiniškų 11-lapių ir 13-lapių žiedų šįmet esu suradęs.

Ir tie dangaus žiedai ne vien *tyliai mus žavi,* bet gali ir garsiai į mus prabilti. Nujautė tai iš dalies jau dainius — karalius Dovydas tardamas: *„Coelum enarrant gloriam Dei" (Ps 18, 2).* Tie žodžiai ik šiol laikyta metaforišku posakiu, nes manyta žvaigždes Dievo garbinimui *reikiamo* balso *neturint.* Iš tikrųjų to žvaigždžių balso ik šiol niekas nebuvo girdėjęs, nors senovės išminčius *Pitagoras* ir tvirtino, kad tokio balso dangaus sferose esama.

Šiandien šis ginčas jau išspręstas. Prieš keletą mėnesių vienas šių dienų fizikas yra demonstravęs Paryžiuj naujai išrastą savo aparatą, sugebantį bet kurią šviesą paversti mechanišku virpėjimu, o iš jo gauti ir balsą. Pirmas bandymas buvo padarytas nukreipiant šį aparatą į Venerį. Ir ką gi — išradėjas nepamelavo. Žmonės, kurie ten buvo, pirmą kartą savo ausimis yr išgirdę balsą, *atėjusį tiesiog nuo Veners.* Bet jei Veners šviesa išduoda balsą, tai, be abejo, netrukus galėsime išgirsti ir kitų šviesių dangaus kūnų balsus, o ypač žvaigždžių. Taigi Pitagoro svajota *dangaus sferų muzika* nuo šiandien jau paliauja buvus *metafora* ir virsta *tikra realybe.* O jei taip, tai ir daugialypes žvaigždžių sistemas galim vadinti ne tik akį stebinančiomis įvairiaspalvėmis dangaus puokštėmis, bet ir ausį žavinčiomis dangiškomis *ton gėlėmis.* Bet tonas — balsas kas gi yra, jei ne *dėsningas* oro bangavimas? Taigi kur tik atidžiau žvilgtelsim į Dievo sukurtąjį pasaulį, visur pastebėsim gražiausį dėsningumą. Kiekvienam Dievo kūriny ir kiekvienoj jo daly, ar tai bus kristalas, ar augalas, ar gyvis, visur rasim viską funkcionuojant dėsningai, kaip reikiant, be jokio chaoso, sumišimo, anarchijos, nes gamtoj viskas yra taip tobulai išmatuota, apskaityta, nusverta, kad nėr kas iš ten nė atimt, nė pridėt. Tokia tai yra Dievo kūryba pasauly. Ji ir turėtų būti norma visai žmogaus kūrybai, o ypač poezijai.

Šios išvados žmonės sąmoningai dar nėr priėję, bet amžiais besitęsiančioj poezijos kūryboj jie instinktyviai jon palengvėl yra artėję.

Dar Kristui negimus, kilnesni stabmeldžių poetai jau yra žiūrėję į poeziją, kaip į dangiškos kilmės dalyką, Apolono bei mūzų įkvėptą, ir todėl skyrę ją nuo paprastos kalbos, laikydami jos kūrimą antgamtišku, tvarkomu aukštesniais dėsniais, turinčiu ypatingą tikslą — kurti grožį, dorinti žmones, garbinti dievybę ir t. t.

Kas yra toji dievybė, gerai nežinota, bet nujausta, kad ji esanti visiška chaoso priešingybė: chaose — tamsa, die-

vybėj — šviesa, chaose — pilniausia netvarka, dievybėj — tobuliausias dėsningumas, chaose — bergždžias viso ko mišinys, dievybėj — darni viso ko pilnybė *(πληρωμα)*. Priėję tokių bendrų pažiūrų, senovės dainiai pirmiausia yr pastebėję paprastosios žmonių kalbos *nedėsningumą,* dėlei to ir pavadino ją palaida kalba *(oratio soluta)*. Iš čia jie yr priėję išvadą, kad poezijai, kaipo šventam menui, reikia kalbos *aukštesnės, dėsningos, išmatuotos, ritmiškos*. Tuo būdu prieita pirmutinis poetiškų kūrinių formos elementas — *ritmas*. Jis tai ir skiria *dėsningą* poezijos kalbą nuo *palaidos* prozos kalbos. Beritmis poezijos kūrinys, griežtai imant, yra gryna negalimybė, tam tikras *contradictio in adjecto*.

Jei kartais ir kalbama apie „poeziją prozoj", tai toks pasakymas yra arba sofizmas, arba tiesiog *grynas nonsensas,* sudarytas jungiant krūvon dvi visai priešingas sąvokas. „Poezija prozoj" tiek teturi vertės, kiek ir „proza poezijoj" ar „poezija nesąmonėj". Kas myli tikrą tiesą, tas niekuomet neleis sau užtrinti esmingą poezijos ir prozos skirtumą. Poezijos kalba buvo ir bus visuomet *ritmiška,* prozos — *palaida.*

Ritmas poezijos kūrinio formai teikia tam tikros vienybės. *Vienybės* elementas poezijoj turi didelės svarbos. Bet jo vieno neužtenka. Poezijos formai ne mažiau reikalingas ir kitas — *įvairumo* elementas. Jis prieinamas arčiau specifikuojant ik šiol neapibrėžtą ritmą. Tai padarę, senovės poetai yra priėję *pėdų* idėją su įvairiomis jų rūšimis (jambu, spondėju, daktiliu, amfibrachiu, anapestu ir kt.).

Pakartojant pėdas keletą kartų, gauta *eilės* tikra to žodžio prasme. Nuo pėdų skaičiaus jos vadinta *dvipėdės, tripėdės, keturpėdės* ir t. t.

Savo epinėse poemose graikai vartodavo šešiapėdes eiles, vadinamas *hegzametrais*. Jais parašyta Homero „Iliada" ir „Odisėja". Tragedijose vartota penkiapėdės eilės arba *pentametrai,* o chorų giedamose dalyse ir lyrikoj — dar trumpesnės eilės.

Homero pavyzdžiu savo poemas rašė hegzametrais ir Romos poetai Vergilijus, Ovidijus ir kiti. Tų klasikų pėdomis pasekė ir mūsų Donelaitis savo keturiose „Metų" dalyse, ir Goethe savo „Hermane ir Dorotėjoj", ir kiti.

Kadangi ilgesnės eilės, pvz., hegzametrai, sunku neatgaunant kvapo ištarti, tatai tų eilių skaitymui palengvinti prieita *cezūros* idėja. Cezūra dalijo eiles į dvi lygias bei nelygias dalis.

Žymų žingsnį pirmyn dėsningumo atžvilgiu yra padarius lyriškoji poezija, prieidama *strofos* idėjos. Strofos susidaro iš eilių visai taip pat, kaip eilės iš pėdų. Skirstant eiles grupėmis po *dvi* gaunama *dvieilės* strofos, po *tris* — *trieilės,* po *keturias* — *ketureilės* ir t. t.

Nuo čia poezijos kūryba ir pradeda panėšėti į Dievo kūrybą pasaulyje. Nes jei atskiras *eiles* prilyginsime atskiriems *žiedų lapeliams* ir atskiroms *žvaigždėms,* tai poezijos kūrinių *strofas* teks lyginti patiems *žiedams* ir *žvaigždžių sistemoms.* Tuo būdu žiedams *dvilapiams* ir *žvaigždėms dvilypėms* atsakys *strofos dvieilės,* žiedams *trilapiams* ir *žvaigždėms trilypėms* — strofos *trieilės* bei *tercinai.* Jais nuo pradžios lig galo yra parašyta visa Dante's „Dieviškoji komedija".

Einant toliau, *žiedai keturlapiai* ir *žvaigždės keturlypės* teks gretinti su *ketureilėmis strofomis.* Jas kažkodėl poetai yr labiau pamilę už visas kitas strofas. Neapsiriksiu, rodos, pasakęs, kad 80% visų mūsų eilėraščių yra parašyta vien *ketureilėmis* strofomis, o pas naujuosius poetus, kaip štai Sirijos Girą, Brazdžionį, tas nuošimtis pakyla iki 99,9%. Šitą išimtinį ketureilių strofų pamėgimą tarp jaunų dainių aš nelabai tegalėčiau pateisinti. Juk tai yra aiškiai monotonija, didelis vienašališkumas, nedovanotinas ignoravimas meno principo *varietas delectat.* Juoba kad tie jauni dainiai turi pretenzijų sureformuoti pačią mūsų poeziją, gelbėti ją nuo seno sustingimo, vesti pažangos keliu. Tuo tarpu priėję strofų, jie iš didelės (kaip žemiau pamatysim) jų daugybės renkasi tik vieną ketureilę, *labiausiai nuvalkiotą,* ir ją užsisėdę joja per visus savo eilėraščius! Tai ne pažanga, bet poelgis visai toks, kaip anos negudrios mergužėlės, kuri, pamėgus *keturlapius žiedus,* išmestų iš savo darželio visas rūtas, rožes ir lelijas ir užsėtų jį vien tik *svėrėmis* dėl to, kad jų geltoni žiedeliai yra *keturlapiai.* Taigi ir ketureilių strofų įsikandimą aš negaliu kuo kitu laikyti, kaip tik aiškiu sustingimu, atsilikimu, vergavimu aklai rutinai, nedovanotinu banalumu.

Bet eikim toliau. *Penkialapiams ir šešialapiams žiedams ir penkialypėms bei šešialypėms žvaigždžių sistemoms atsako penkiaeilės ir šešiaeilės strofos.* Jauniems mūsų poetams jos beveik nežinomos. Tuo tarpu Maironio „Pavasario balsuose" jų galima rasti ne vieną, pvz., eilėraščiuose: „Ant Neapolio užtakos", „Ar skauda man širdį", „Trakų pilis", „Jaunos dienos", „Malda", „Roma",

„Burtai“, „Milžinų kapai“ ir kt. Netrūksta jų ir mūsų liaudies dainose [2].

Pagaminimas *septyneilių* strofų nesudaro poetams jokio ypatingo sunkumo. Tokių strofų pavyzdį teikia Maironis savo eilėrašty „Geresnių laikų viltis“, Goethe savo baladėse „Der Sänger“ ir „Das Braut von Korythus“, mūsų liaudies daina „Kuo mergytė džiaugeis“ [3] ir kt. Tik toms septyneilėms strofoms atsakančių septynlapių žiedų Lietuvoje aš neradau... Jų reikėtų ieškoti nebent svetimuose kraštuose, kur auga kaktusai, kurie, neturėdami apibrėžto vainiklapių skaičiaus, gali turėti ir septynlapį žiedą. Taip bent sako botanikai. Bet ar taip yra tikrumoj, nežinau.

Tačiau jei žiedų septynlapių žemėj ir nebūtų, užtat dangaus gėlyne neabejotinai esama septynlypių žvaigždžių sistemų.

Dėl *aštuonlapių* žiedų ir *aštuonlypių* žvaigždžių buvimo abejoti neverta. Poezijoj jiems atsako *aštuoneilės* strofos. Jų yra įvairių. Viena jų rūšis turi net savo atskirą vardą: vadinas ji *oktava*. Baigiantis XVIII ir prasidedant XIX amžiui, ji buvo labai įėjus į madą. Lenkų poetas vysk. Krasickis yr parašęs savo poemas „Monachomachija“ ir „Antimonachomachija“ vienomis oktavomis. Vartojo oktavas ir Goethe („Zueignung“), ir Schilleris („Die Begegnung“), ir kiti kai kurie poetai. Kitokių aštuoneilių strofų galima rasti A. Jakšto „Lyrikoj“, pvz., „Tiesa“, „Tai buvo geriausi laikai“, „Kai du stos“. Netrūksta aštuoneilių strofų ir liaudies poezijoj. Pavyzdžiu gali būti žinomoji dainelė „Žvirbli, žvirbli, ko, ko, ko?“

Nenorėdamas šio rašinio per daug ilginti, aš apie kitas strofas plačiau nekalbėsiu. Nurodysiu tik jų vieną kitą pavyzdį, patvirtindamas tuomi jų realumą.

Ir taip — *devyneilių* strofų pavyzdį yr davęs Maironis savo „Putine“, Goethe savo eilėrašty „Hochzeitslied“.

Dešimteilių strofų rasime Maironio „Jaunimo giesmėj“, Jakšto kantatoj „Mažajai Lietuvai“.

Vienuolikaeilių — mano „Kregždėj“.

Dvylikaeilių — mano „Dievo Kūno šventėj“ ir „Žvirbly“.

Teorijoj galimos ir *trylikaeilės* strofos, bet ar kas jas yr vartojęs, sužinoti man nepavyko. Rekomenduoju jas mūsų

---

[2] Žr. *Juška J.* Svodbinės dainos, 11, 16, 19, 37, 39 ir kt.
[3] Ten pat.— P. 770.

jauniems *naujumo mėgėjams,* nebijantiems fatališkos 13-os reikšmės.

Galop *keturiolikaeilių* strofų pavyzdį skaitytojai ras mano „Tremtinio dainoj".

Dėl galimumo galimos strofos ir dar didesniu eilių skaičium, bet tuomet jos iš strofų virsta didesnėmis ar mažesnėmis eilėraščių *dalimis.*

Visa, kas aukščiau pasakyta, trumpai galima sutraukti šion lentelėn:

K Ū R Y B A					
Dievo kūryba pasauly				Žmogaus kūryba poezijoj	
Žemės žiedai (aktiniški)		Dangaus žiedai		Poezijos žiedai	
Dvilapiai	žiedai	Dvilypės	žvaigždės	Dvieilės	strofos
Trilapiai	„	Trilypės	„	Trieilės	„
Keturlapiai	„	Keturlypės	„	Ketureilės	„
Penkialapiai	„	Penkialypės	„	Penkiaeilės	„
Šešialapiai	„	Šešialypės	„	Šešiaeilės	„
?		Septynlypės	„	Septyneilės	„
Aštuonlapiai	„	Aštuonlypės	„	Aštuoneilės	„
?		Devynlypės	„	Devyneilės	„
Dešimtlapiai	„	Dešimtlypės	„	Dešimteilės	„
Vienuolikalapiai	„	Vienuolikalypės	„	Vienuolikaeilės	„
Dvylikalapiai	„	Dvylikalypės	„	Dvylikaeilės	„
Trylikalapiai	„	Trylikalypės	„	Trylikaeilės	„
?		Keturiolikalypės	„	Keturiolikaeilės	„

Ši lentelė rodo Dievo kūrybos gamtoje ir žmogaus kūrybos poezijos tam tikrą paralelumą ir panašumą. Šis panašumas pirmose penkiose eilėse yra visai aiškus. Tūlos anomalijos tepradeda reikštis tik nuo švento 7 skaičiaus, nes žiedų 7-iais, 9-iais, 14-a vainiklapių man nepavyko surasti. Dėlei to lentelės atitinkamose vietose mano ir pastatyti klaustukai.

Kaip jau matėm, Dievo kūryba apima visą gamtą. Negyvojoj gamtoj veikia įvairiausi mechanikos, fizikos, chemijos ir kitokie dėsniai. Gyvojoj gamtoj prie jų prisideda dar nauji nesuskaitomi biologijos, fiziologijos, organinės chemijos ir kitokie dėsniai. Jei bet kuriame Dievo padare būtų sukliudytas nors vieno dėsnio veikimas, tas padaras ne tik neįstengtų normaliai veikti, bet galėtų nustoti net ir savo gyvybės. Taigi ir nebus nė kiek perdėta pasakius,

kad pasaulis ne tik dėsningumu yra sukurtas, bet dėsningumu ir laikos. Pasaulis ir dėsningumas — tai dvi sąvokos, nuo viena antros neatskiriamos. Pasaulis yra kiaurai persisunkęs dėsningumu. O kas dar nuostabiau, tai faktas, jog kiekvienas mokslo susektas pasaulio dėsnis turi visuomet tam tikrą visuotinumą. Pvz., traukos dėsnis tvarko ne tik žemės gravitacijos fenomenus, bet veikia ir Mėnulyje, ir kitose planetose, ir net milijonais šviesmečių nuo mūs nutolusiose žvaigždžių sistemose. Apie tai, kokias plačias sritis užgriebia jau kad ir vienas dieviškos proporcijos bei aukso dalymo dėsnis, aš čia nebeminėsiu, nes plačiau tai esu išdėstęs savo „Meno kūrybos problemų" priede.

Tuo, kas aukščiau pasakyta, aš tariuos užtektinai įrodęs, kad pirmoji Dievo kūrybos savybė — tai *dėsningumas*. Bet jei taip yra ir jei žmogaus kūryba turi panėšėti į Dievo kūrybą, tai iš čia gaunam svarbių išvadų:

1) žmogaus sukurtuose poezijos dalykuose neturi būti jokio chaoso, netvarkos, anarchijos;

2) poetas, norįs sukurti tobulą poezijos kūrinį, turi rūpestingai išlaikyti *visus poezijos kūrimo dėsnius*, nė vienam jų nenusidėdamas;

3) didesnis ar mažesnis nukrypimas nuo bet kurio — ritmo, pėdų, cezūros, eiliavimo, strofikos bei kitų poezijos kūrimo dėsnių, sudarydamas didesnę ar mažesnę *poetišką-ją licenciją*, visuomet daugiau ar mažiau *gadina poezijos kūrinį;*

4) tobulam poezijos kūriny *neturi būti jokios poetiškos licencijos*. Jis visuomet turi būti *griežtai dėsningas*, kaip kad griežtai dėsninga yra visa Dievo kūryba.

IV

Su Dievo kūrybos dėsningumu yra glaudžiai susijus antra Dievo kūrybos savybė — *proporcingumas*. Jis kūriniuose sudaro nuostabią įvairume vienybę ir vienybėj įvairumą. Jei kuriam Dievo padare yra porinių narių, tai jie, būdami simetriški, bus ir lygūs.

Nerasime gamtoj tokių gyvių, kurie, pvz., turėtų vieną akį visai mažytę, kitą — didžiulę. Jei tokie gyviai bei augalai ir būtų galimi, jie prieštarautų šiai antrai Dievo kūrybos savybei — proporcingumui, ir jų atsiradimas reiktų priskaityti ne Dievui, bet pašalinių veiksnių įsikišimui gamtos bėgin. Pvz., rugių lauke vasaros metu pamatome

kai kada dailioje varpoje išsikišant riestą, juodą, 3—5 kart didesnę už paprastą rugio grūdą — *skalsą*. Ar ji teikia varpai grožio? Anaiptol — skalsos gadina varpos išvaizdą savo neproporcingu didumu. Ir atsiranda ji savotišku būdu, tam tikrai bakterijai prakandus grūdo užuomazgą ir tuo sukėlus jame aną nesveiką ir nenormalų to sugadinto grūdo augimą. Skalsos atsiradimas visai panėši į didelio skaudulio atsiradimą žmogaus kūne.

Bet jei proporcingumas yra tikra Dievo kūrybos savybė, tai iš jos taip pat gaunam svarbių išvadų:

1) kiekvienas žymus neproporcingumas gadina poezijos kūrinio grožį;

2) nėr vykęs poezijos dalykas, kuriame įžanga, pvz., būtų keletą kartų ilgesnė už likusią kūrinio dalį;

3) nėr sektini ir tie eilėraščiai, kurių ketureilėse strofose pirmutinė eilė yra trumpa, dvi kitos — vidutinės, o ketvirtoji — ilga kaip smilga, taip kad vienon puslapio eilutėn nesutelpa ir jos galas tenka kelti kiton.

V

Trečioji Dievo kūrybos savybė — tai *gerumas*. „Ir Dievas matė visa, ką buvo padaręs, ir buvo labai gera" *(Pr 1, 31)*. Kaip visų išmintingiausiam ir visagaliui, Dievui nesunku buvo pasiekti, kad jo kūrybos rezultatai *būtų geri ir net labai geri*. Žmogui kūrėjui tų dviejų Dievo savybių neturint, niekuomet nepavyksta pasidžiaugti, kad jo kūriniai susyk išeitų *geri*. Jei jis nori, kad jie būtų kiek galima geresni, jis turi juos gerokai taisyti, dailinti, blizginti, skirdamas tam nemaža darbo ir laiko. Tai jau buvo nujautę senovės Romos rašytojai, kaip tai matyt iš jų jauniems kūrėjams duotojo patarimo: *saepe stylum vertere*, kas lietuviškai galima išreikšti žodžiais: netingėkit parašyto teksto taisyti. Taigi ir poezijoj, norint, kad kūrinys būtų *geras*, reikia iš jo teksto pašalinti kiekvieną formos ir turinio netobulumą ir kiek galima vengti poetiškų licencijų. Juo jų bus mažiau arba ir visai nebus, juo bus sveikiau poezijos kūriniui.

Kaip apie medžio gerumą sprendžiama iš jo vaisių, taip ir poezijos dalyko gerumas yra pareinąs iš to, kaip jis veikia žmones. Jei jis teikia žmonėms estetiško pasigėrėjimo, dorina jų sielas, aukštyn kelia jų širdis,— jis bus tikrai geras. Jei jis savo turiniu skaitytojus vien piktins, savo

forma laužys poezijos kūrimo taisykles, jis neturės jokio panašumo į Dievo kūrybą ir todėl neturės savy nė jokio gerumo.

Poezijos gerumas eina dar ir iš paties poeto *įkvėpimo*. Tuo vardu aš vadinu poeto dvasios susidūrimą su aukštesniu geruoju pasauliu. Įkvėpimas nušviečia poeto protą ir vaizduotę, parodydamas kūrėjui tokių grožybių, kurių jis, pats sau vienas paliktas, niekuomet nebūtų priėjęs. Įkvėpimas suteikia kūriniui aukštesnės vertės žymę. Dalykas, sukurtas be įkvėpimo, visuomet bus nevykęs, *gero kūrinio* vardo nevertas. O jei jis būna sukurtas blogojo aukštesnio pasaulio įtakoj, jis dvasios srity užuot gero pridaro tiek bloga, kiek nepridarytų nė pikčiausi nuodai, nė baisiausia sprogstamoji medžiaga.

VI

Dievo kūrybos esmei suprasti reikia prisiminti dar ir tai, nuo ko Dievas yra pradėjęs savo kūrybos darbą. Šv. Raštas į šį klausimą duoda aiškų ir griežtą atsakymą nurodydamas, kad pirmas dieviškojo *teesie (fiat)* padaras buvo *šviesa*. Ją Dievo žodis pirmiausia yra išvedęs iš chaoso *(Pr 1, 3)*. Visa tolesnė Dievo kūryba buvo jau *šviesos nušviesta*. Be šviesos žmogus nebūtų galėjęs Dievo kūrinių nei pamatyti, nei jais pasigėrėti. Šviesos dėka mes didelę pasaulio dalį regim *dieną*, o dar didesnę pastebim naktį, žvaigždėms mirksint. Ir tai pasikartoja ne vien gamtos, bet ir dvasios pasauly. Mūsų Kūrėją Dievą mes išvystam ne vien laimės saulutei žibant, bet ir liūdesio tamsiam debesiui mus apsupus. Bet tamsumas — tai ne Jis. Jis yra *šviesa iš esmės*. Tai mes žinom iš šv. Jono apaštalo, griežtai paskelbusio: *„Deus lux est et tenebrae in eo non sunt ullae" (1 Jn 1, 5)*. Bet ši Jame glūdinti šviesa yra tokia didelė ir stipri, kad ji tiesiog mus spangina. Dėl to mums ir atrodo, lyg tartum ir pats Dievas būtų pasislėpęs tamsoje. Bet tikrovėje Jame tikros tamsos niekuomet nebūna, o esti vien tariamoji tamsa, šalia kurios visuomet esama ir tikros, mums prieinamos šviesos. Tai yra paskelbęs tas pats šv. Jonas apaštalas, sakydamas: *„Et lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt" (Jn 1, 5)*.

Dievui sukūrus šviesą, jos spinduliais buvo nušviesta ir visa Dievo kūryba. Štai žėri blizga saulė, spindi mirga

tolimos žvaigždės, marguliuoja žiedai pievoje, žaliuoja laukai pavasarį, geltonuoja girios rudenį, mėlynuoja nuolat dangus... Visur šviesa, visur spalvos su įvairiausiais atspalviais, tik žiūrėk ir gėrėkis. Visa Dievo kūryba įgauna naujos savybės — *šviesumo, skaistumo, aiškumo.*

Bet jei taip yra, tai iš šio fakto mes gaunam keletą naujų išvadų, lengvai pritaikomų ir poezijos kūrybai:

1) kadangi žmogaus kūryba turi panėšėti į Dievo kūrybą, o ši pastaroji turi *šviesumo* bei *aiškumo* savybę, tai poezijos kūriniuose netoleruotinas *joks tamsumas bei dirbtinis neaiškumas;*

2) poezijos kūrinių tamsumas bei nesuprantamumas yra ne jų geroji savybė, bet anaiptol — pati blogiausioji jų yda;

3) poezijos kūrinio tamsumas bei nesuprantamumas prieštarauja ne vien amžinosios poezijos esmei, bet ir jos socialinei reikšmei. Nes poezijos kūrinys — tai poeto žodis visuomenei. Bet kaip jis pasieks tikslą, būdamas visuomenei neprieinamas;

4) kurdamas pasaulį, Dievas ėjo nuo tamsos prie šviesos, nuo chaoso prie kosmo; naujoviški tamsos bei neaiškumo mėgėjai poezijoj eina priešingu keliu, nes skaisčią šviesą paniekinę bando kurti naują tamsų chaosą;

5) tokiais tamsiais nesuprantamais savo kūriniais poetas dvigubai nusideda: ir žmonėms, ir Dievui. Žmonėms, nes atrodo iš jų besityčiojąs, lyg kad kreipdamos į lietuvius prabiltų kiniškai; Dievui, nes išniekina brangią Dievo kūrybos savybę — *šviesumą* bei *aiškumą, jai sąmoningai prieštaraudamas.*

VII

Kad aukščiau nurodytos Dievo kūrybos savybės nėra iš piršto išlaužtos, bet tikros, dėlei to, tariuos, niekas su manim nesiginčys. Kas kita — padarytos iš jų išvados ir pritaikymai poezijos kūrybai. Man jie atrodo logiškai įrodyti ir nesugriaunami. Bet dėl kai kurių, žinoma, galimi ir ginčai. Vieną tik teigimą aš laikau neužginčytinu, tai pagrindinę tezę, kad žmogaus kūryba apskritai, o poezijos ypač, *turi tam tikru būdu panėšėti į dieviškąją* bent tiek, kiek žmogus panėši į Dievą.

Dėlei to tikram poetui nevalia laikytis Puškino prasimanyto klaidingo skirtumo: tarp poeto — įkvėpimo bei kūri-

mo metu ir poeto — kasdieniniame pilkame gyvenime. Kam teko aukšta garbė būti poetu, tas niekuomet neturėtų virsti žemės dulke, pasyviai pasiduodančia gyvenimo sūkuriui. Teisingu lenkų poeto Syrokomla's pasakymu, kas yra poetas, tas turėtų gyvuoti ir mirti „nepaleisdamas lyros iš rankų". Poetas vienai kitai dienai — nekoks poetas. Tikras poetas turi būti visam amžiui — *poeta in aeternum.*

Su poeto ištikimybe savo pašaukimui turi eiti išvien ir laisvė bei nepriklausomybė nuo pasaulio galybių. Būdamas laisvas, jis laisvai tepasirenka *tarnavimą vienam visų kūrėjų Kūrėjui — Dievui,* nes tik šis vienas tarnavimas teteikia žmogui tikros garbės ir neužtraukia jokio pažeminimo. Tai yra tikra tiesa, nes *servire Deo — regnare est.* Tik gaila, kad ji šiandien beveik užmirštama mūsų jaunų poetų.

Kad šis Dievui tarnavimas būtų tikras, jis turi jungtis ir su tarnavimu *visuomenei, tautai, tėvynei.* Poetas turi džiaugtis visuomenei džiūgaujant, liūdėti — tautai nelaimėn pakliuvus. Ir tas poeto džiaugsmas ir liūdesys turi būti ne tylus, bet garsus, apsireiškiąs jautriomis dainomis. Dainos — tai poeto pareiga, tai jo uždavinys. Bet kad tos dainos turėtų įtakos tautai, jų temos tesie visuomet gyvos, jaudinančios, dvasią keliančios, o ne kokie jaunuolių neapibrėžti ilgesėliai, mergaičių balti veideliai, raudonos lūputės ir panašūs menkaverčiai dalykai. Jais užsiimantiems poetams galima drąsiai pritaikyti šį senio Nikitino ketureilį:

Ei, apie laimę mums tu niekų nedainuok
Šiandien, kai laisvė mūsų žūna!..
Žiaurios tiesos žodžiu, lyg žaibu, sužaibuok
Ir trenk į mus griausmu Perkūno!..

Ir iš tikrųjų, kas gi nežino, jog šiandieniniame mūs gyvenime daug yra vargo, skurdo, priespaudos, neteisybės, visokio nesiskaitymo nei su savo sąžine, nei su Bažnyčia, nei su Dievu, nei su artimu. Giliau mąstą žmonės mato tai, ir nėra, kas iš jų netrokštų *skaistesnio rytojaus, geresnės ateities.* Neretai jie ir pasikalba apie tai. Bet šie jų pašnekesiai būna migloti ir patys jų ateities idealai neaiškūs. Kieno gi pareiga visa tai aikštėn iškelti, priduoti tam apčiuopiamesnes formas? Be abejo, naujų poetų. Jie tai ir daro, tik, deja, beveik vieni... *kairieji.* Ar nebūtų metas, kad į tai atkreiptų akį ir jauni dainiai katalikai, pvz., kad ir iš „šatrijiečių" tarpo?..

Sovietų Rusijoj šalia mokslo, meno, spaudos į vienintelį valstybės naudingų pripažintą *socializmo kūrimo darbą* pastaraisiais laikais yra įkinkyta ir poezija. Tam darbui dirbti mobilizuoti visi sovietų poetai proletarai. Nepasiduoti tai mobilizacijai, eiti savo keliu ten nėra galima, nes tai tuojau palaikoma kontrrevoliucija poezijoj ir smarkiai baudžiama duonos kąsnio ir pastogės atėmimu. Taigi visi šiandieniai sovietų poetai, pradedant Demjanu Bednu ir baigiant vos vakar raudonas eiles tepradėjusiu lipdyti beūsiu bolševikėliu, ar kas to nori, ar ne, turi poezijos priemonėmis spręsti Sovietų valstybės padiktuotą poetams uždavinį ir būti josios „slugi vernyje, cholopy primernyje". Žinoma, tai yra visiškas iš poetų laisvės atėmimas, bjauriausia dvasios vergija.

Bet, iš kitos šalies, tenka čia pažymėti, kad idėja — *vieno bendro, organizuoto poetų darbo kilniam tikslui* — nėra *nei absurdiška, nei bolševikiška.* Čia viskas pareina nuo darbo *rūšies* ir *tikslo.* Šiems esant doriems ir krikščioniškiems, ir pati tokio darbo idėja bus dora ir krikščioniška. Tiesa, ji niekur dar neįvykdyta, bet, tariuos, neužsitrauktų sau gėdos mūsų nauji poetai katalikai, jei pabandytų naują krikščioniškąją poeziją kurti *išvien, kolektyviu būdu.* Šiems plačios kooperacijos ir principinio kolektyvizmo laikams tai labai pritiktų. Taigi į bendrą darbą *audaces fortuna juvat.* Jo mūsų poetams niekuomet nepritrūks, juoba kad ir *bendro blogio* pas mus yra daugiau negu paprastai manoma. Dėlei to ir kova su juo turėtų būti irgi didelė. Toj kovoj reikėtų pavartoti visas kultūrines priemones, tarp jų ir poeziją. Kitur, pvz., kad ir tuose pat Sovietuose, poezija plačiai vartojama komunizmo ideologijai ginti. Lygiai gerai tinka poezija ir katalikiškoms idėjoms skleisti. Taigi poezijai čia atsirado nauja plati dirva, nauja kilni tribūna, iš kurios mūsų nauji poetai gali viešai prabilti, tarti lietuvių tautai savo naują žodį ir kelti energingą protestą prieš bjaurią ir žiaurią įžūliai nūn visur besiskverbiančią Antikristo dvasią. Vienas kitas poeto balsas šioj didžioj kovoj nedaug tepasieks. Bet jei mūsų dainių šauksmai susijungtų į krūvą, galėtų susilaukti ne vieno žymaus dvasios laimėjimo. Ak, ne veltui pasakyta, jog ir menkas lašelis, nuolat krisdamas, gali suskaldyti didžiausią uolą. Taigi ir mūsų jaunų poetų uždavinys — ne tylėti, *bet ir skyrium, ir kolektyviai nuolat kelti balsą prieš visa, kas Lietuvoj yra bloga.*

Tuo atžvilgiu poezija turi nemaža panašumo ir į publi-

cistiką. Mat ir vienai, ir antrai rūpi tie patys skaistesnės ateities idealai. Tik jos siekia tų idealų savomis atskiromis priemonėmis. Dėlei to poetai neretai ir vadinami *pranašais.* Mat kiekvienas tikras poetas visuomet esti didesnis ar mažesnis *geresnės ateities skelbėjas.* Savo aukšta intuicija jis numato būsimuosius tolimos ateities pavojus, gresiančius toms ar kitoms tautoms. Pavyzdžiu čia gali būti kad ir tokie žydų tautos didvyriai, kaip Izaijas, Jeremijas ir kt. Jie neperdedant galima pavadinti anų laikų publicistais, bet drauge jie buvo ir tikri *poetai,* ir tikri *pranašai.*

Netrūko tos *numatymo dovanos* ir žymesniems mūsų poetams, kaip štai Baranauskui, Maironiui ir kt. Vieni jų pranašavimai yr išsipildę, kiti dar ne. Daugeliui mūsų inteligentų tos naujoviškos pranašystės yr nežinomos, o po kiek laiko gali ir visai likti užmirštos. Taigi padarytų didelį patarnavimą mūsų visuomenei, jei kas surinktų ir išleistų jas atskira knyga, kur būtų sudėti visi mūsų poetų *numatymai* bei *pranašavimai,* liečią žymiausius mūsų tautos laimėjimus, kaip štai spaudos atgavimą, tautišką lietuvių susipratimą, jų pergalę kovoje su caro valdžia, Lietuvos nepriklausomybės susikūrimą ir t. t. Tepagalvoja apie tai p. L. Gira, S. Miglinas, ir kt., pasižymėję pas mus įvairių antologijų leidimu.

Tarnaudamas Dievui ir visuomenei, tikras poetas tarnauja drauge ir *grožiui,* nes tik grožiu jis ir tegali įvykdyti savo kilnius uždavinius. Todėl jam yra svetima visa, kas prieštarauja grožiui ir poezijos rimtumui. Tikras poetas esti visuomet didelis natūralumo mėgėjas, mokąs *giliausias mintis išreikšti paprasčiausiais žodžiais.* Tatai poezijos kūrime nerasi pas jį jokių dekadentiškų „štukų", jokios futuristiškos „balaganščinos", jokio konstruktyvistiško kūliais vartaliojimosi publikai nustebinti... Jam nesunku sužavėti skaitytojas, laikantis vienų tik natūralių poezijos kūrimo priemonių, tarp jų ir šios Balmonto suformuluotos pagrindinės sąlygos:

> Aš paklausiau pakilusios Saulės:
> — *Kaip man žybtelt,* patarki, sustok!..
> Nieko man neatsakė Saulutė,
> Tik širdis benugirdo: *„Liepsnose"!*

Šis vienas žodis išsprendžia visą amžinosios poezijos kūrimo klausimą. Nes tik iš *liepsnojančios* poeto širdies, kaip iš auksakalio krosnies, tegali išeiti tikrai brangūs grožio dalykai.

VIII

Visas aukščiau pateiktas amžinosios poezijos kūrimo apibūdinimas man atrodo ir logiškas, ir aiškus. Kuriant *naują poeziją,* kuri yra amžinosios poezijos tąsa, to apibūdinimo, rodos, ir reiktų laikytis. Daugelis jaunų poetų, kaip štai Paukštelis, Inčiūra, Alė Sidabraitė, St. Žemaitis ir kt., jo ir laikos. Jie tai ir yra mūsų *naujosios poezijos kūrėjai.* Bet šalia jų atsirado jaunų drąsuolių būrelis, kurie, pametę amžinus poezijos kelius, nužygiavo šunkeliais ir ten sumanė sukelti revoliuciją, sukurdami *naujovišką nebuvėlę poeziją.*

Čia turiu pabrėžti, kad tarp *naujoviškosios* ir *naujosios poezijos* yra dideliausio skirtumo. Naujoji poezija stengias kurti viską, atsižvelgdama į Dievo kūrybos savybes — dėsningumą, proporcingumą, gerumą, aiškumą, tuo tarpu naujoviškoji rūpinas *viską atnaujint chaose, netvarkoj, anarchijoj.* Tuo būdu *nauji* ir *naujoviški* šių dienų poetai skirias vieni nuo antrų, kaip diena nuo nakties. Pirmieji yra tikri kūrėjai, nes dirba svarbų kultūros darbą, tęsdami toliau amžinosios poezijos kūrimą, antrieji yra vien apjakę *revoliucionieriai anarchistai,* įnirtę esamųjų vertenybių *naikintojai* ir *niekintojai.*

Revoliucijos, kaip ir medžio, gerumas lengviausia pažįstamas iš vaisių. Jei ji vietoj sunaikintų vertenybių pagamina geresnių, ji galima laikyti gera. Bet jei ji duoda kaip tik priešingų rezultatų, pvz., vietoj laisvės atneša vergiją, vietoj grožio bruka šlykštynes, tokia revoliucija tegalima tik bjaurėtis ir smerkti kaip didžiausią blogybę. Į ją reiktų žiūrėti ne kaip į pažangą, bet kaip į didžiausią atžagareivystę ir *tikrai grįžimą barbarybėn.*

Deja, daugeliui mūsų jaunų poetų žodžiai „revoliucija", „pažanga" turi kažkokios magiškos reikšmės. Kiekviena revoliucija jiems brangi, kiekviena „pažanga"— gerbtina. Todėl ir nenuostabu, kad pas mus tiek daug atsiranda norinčių *pagarsėti revoliucionieriais* bet kurioj srity ir tiek daug bijančių *„nepažangaus"* poeto vardo. Keista baimė ir dar keistesnis noras, liudijąs tik mūsų jaunų poetų didelį nekritiškumą. Jie žiūri vien vardo, o ne tuo vardu vadinamo daikto esmės. Žavi juos revoliucionieriaus aureolė. Gerai. Bet argi jiems kas kliudo imti pavyzdį iš šv. Pranciškaus Asyžiečio ar šv. kun. Bosco, kurie juk yra buvę *didžiausi revoliucionieriai...* Jų sukelta revoliucija yra apėmus labai plačias žemės sritis. Tačiau ir jie toli gražu

ne viską padarė. Yra pasauly daug dar neliestų dirvų. Štai prieš mus stovi didžiulė ir stipri, visas tautas apimanti velnio valstija su viešpataujančiu joj egoizmu, neapykanta, ištvirkimu, nekaltų žmonių skriaudimu, jų žudymu ir kitokiomis baisenybėmis. Kodėl gi nesukelti joj revoliucijos ir nuvertus velnio valdžią neįkurti bent vienoj tautoj, parapijoj ar šeimynoj *kilnią Kristaus karaliją?!* Kodėl nepasistengti, kad aplink mus būtų daugiau meilės, daugiau laimės, daugiau nekalto džiaugsmo, mažiau vargo ir skurdo? Kodėl nepatraukti prie Kristaus Karaliaus daugiau ištikimų jam tarnų, narsesnių karių ir kareivių?!. Argi, visa tai įvykdžius, nebūtų pažanga?!.

— Taip tai taip,— atsakys gal čia kuris pažangumo gerbėjas,— bet vis dėlto argi jau mums, katalikams poetams, nebūtų galima būti pažangiems poezijoje?

Į tai atsakau: ne tik *galit,* bet ir *turit būti* naujoj poezijoj *kuo pažangiausi!* Ak, niekas jums nedraudžia rašyti dailiau kaip Maironis, giliau kaip Goethe, jautriau kaip Kondratavičius ir t. t. Bet jei, būdami poetai, panorėsit *drauge būt ir katalikai,* savo pažangumu pasaulio niekuomet nepatenkinsite. Nes kad ir kažkaip toli raudonojoj poezijoj pažengtumėt ir patį Demjaną Bedną pralenktumėt, vis tik rasis, kas prikiš, kad jūs dar neužtektinai esat pažengę, nes neatsižadat Bažnyčios. Jums Bažnyčios atsižadėjus, jus vėl laikys negana pažangiais, nes tebetikit dar Dievą. Virsite bedieviais, vis tiek sakys, kad jūs dar ne visai pažangūs, nes tikit sąžinę, klausote jos balso, nesat užtektinai sugyvulėję ir t. t. Vadinas, pažangai nėra galo: kildama aukštyn, ji veda žmogų į sudievėjimą, slinkdama žemyn, ji gramzdina jį į visišką sugyvulėjimą ir proto netekimą. Tam įrodymų toli nereikia ieškoti. Naujoviškosios poezijos istorija jų duoda ne vieną. Imame vien pačius charakteringuosius faktus. Pradėsime nuo paties naujoviškos poezijos *tėvo,* italų poeto *Marinetti.*

1. Kokia yra jo naujausia poezijos kūryba, geriausiai tai nušvies jo šiemet prieš tris mėnesius Vengrijos sostinėj Budapešte skaityta paskaita. Išėję iš Didžiojo karo labai apkarpyti, vengrai pajuto reikalo turėti stiprių politiškų prietelių. Jie ir nukreipė savo akis į galingą fašistinę Italiją. Noras užmegzti su italais glaudesnių santykių pakišo jiems mintį — pasikviesti Budapeštan plačiai pagarsėjusį naujoviškos poezijos tėvą futuristą Marinetti. Jis pakvietimą priėmė ir paskirtu laiku atvyko. Jo paskaitai parinkta gražiausia Budapešto salė. Estradoj pasirodžiu-

sį svečią nebuvėlį publika karštai pasveikino. Marinetti pareiškė skaitysiąs savo naujausį poezijos kūrinį... apie *šunį*, atitinkamais mostais ir kitais kūno judesiais eilėraščio turinį nušviesdamas. Na, ir prasidėjo skaitymas. Italų poetas pasistengė kiaurai atvaizduoti visą šuns psichiką, būdą ir jo gyvenimo apsireiškimus. Jis ir repečkomis estradoj bėgiojo kaip šuva, ir lojo kaip šuva, ir kaukė kaip šuva, ir galop, pakėlęs koją, parodė publikai, kaip šuva šlapinasi. Aukštos Budapešto ponios nežinojo, kur akis dėti, bet garsusis naujoviškosios poezijos tėvas išpildė savo programą lig galo, parodydamas tuo visą naujoviškiausį savo originalumą. Jauni jo vaikučiai Lietuvoje gali gėrėtis turį tokį drąsų savo tėvelį ir vadą.

2. Antrą faktą imu iš prieškarinių laikų. Mūsų poeto Jurgio Baltrušaičio draugas, rusų garsusis poetas Balmontas buvo tuomet (1913 m.) tik ką pargrįžęs Maskvon iš tolimos kelionės. Jo sugrįžimą pagerbė Maskva. Neatsiliko ir Peterburgas, pasikviesdamas jį paskaitai. Dainius atvyko, paskaitė, sukėlė entuziazmo ir atėjo į jo garbei surengtą vakarėlį. Viskas ėjo kuo gražiausiai. Valgyta, gerta, sakyta eilėmis ekspromtai. Bet štai puotai baigiantis, kai visi buvo kuo geriausiai nusiteikę, prieina prie Balmonto kažkas nepažįstamas, pasisako esąs futuristas, tėškia gerbiamam dainiui vynu į veidą ir drožia kumščiu į žandą. Visiems sušukus: ką darai!, šis naujoviškosios poezijos atstovas išdidžiai atsako:

— Ja chotel derznut!.. Aš panorėjau pradrįsti...

3. Bet charakteringiausias, o drauge ir pats naujausias naujoviškos poezijos atstovo viešas pasirodymas, pasibaigęs Prancūzų Prezidento Duomero užmušimu, yra įvykęs Paryžiuj š. m. gegužės 6 d. Užmušėju pasirodė rusas P. Gorgulovas. Vieni sako, kad jis esąs monarchistas, kiti — komunistas. Viena tik neabejotina — jį esant naujos srovės naujoviškoj poezijoj kūrėją. Toj srovėj futūrizmas suliejamas su natūralizmu. Kad Gorgulovas yra tikrai naujoviškas poetas, tai aišku iš jo šiemet Paryžiuj išleisto eilėraščių rinkinio. Vadinas jis „Skifų gyvenimo paslaptis“. Štai tos žalios knygelės autoriaus įvadas:

Akiplėšos rašytojo žodis

Jūs juokiatės ir koliojate mane, o aš sakau jums:
Taip. Aš sukūriau šią naują kryptį literatūroj ir poezijoj.
Akiplėšiškai pasakyta, ar ne tiesa?
Dar jei tokį akiplėšiškumą būtų pradrisęs paleisti koks žmogus su vardu, o čia...

Taip, kaltas esu, kad aš akiplėša gimiau.
Na, o mano idėja argi neakiplėšiška?
Taigi, taigi. O jūs prieš mane.
Ir žinau aš, kad pulsite mane visi.
Bet nieko su manim nepadarysite.
Ir nebandykit atkalbinėti mane, nes aš... rusas.
Ir visa, kas iš ruso eina, akiplėšiškumu atsiduoda.
Ir politika, ir laisvamanybė, ir kritika, ir visa kita.
Mat... mes — skifų tauta, rusų tauta, esame ir stiprūs, ir akiplėšos.
Mes norim pasaulį apversti, kaip seną puodynę.
Ir kas po ja sėdės?
Meilučiai, nežinau ir dėl to baigiu.

Štai trys geografiškai gan tolimi, bet savo dvasios struktūra visai artimi žmonės. Jungia juos bendra naujoviškos poezijos kūryba, bendra didybės manija, bendras noras kelti poezijoj revoliuciją ir bendras destruktyvus palinkimas ką nors mušti, nudėti. Skirtumas tarp jų tik tas, kad Marinetti žudo tikrą poeziją, grožį, Balmonto įžeidėjas — poeto nupelnytą garbę, o Gorgulovas, apsėstas tikrai velniškos žudymo idėjos, virsta tikru žmogžudžiu.

Pacituotas čia į „Skifų gyvenimo paslaptis" Gorgulovo įvadas parodo aiškiai, kad šis ponas yra tikras naujoviškos poezijos atstovas. Jo rašymo būdas labai primena mūsų trečiafrontininkų stilių. Ar jo ir šių likimas bus taip pat panašus, sunku pasakyti. Bet nelabai tenustebčiau, jei ir tuo atžvilgiu jie būtų tam artimi, nes pasauly viešpatauja bendras dėsnis: *tos pat priežastys gimdo ir tas pat pasekmes.*

Mūsų gi naujoviškosios poezijos kūrėjams katalikams turime padaryti čia dar vieną pastabą. Dėl bandymo jie yra bandę kurti ir naujovišką religinę poeziją (pvz., Brazdžionio „Amžinajam žyde"). Ar galima tikėtis, kad ši religinė poezija bus ilgainiui įleista mūsų bažnyčiosna ar bent ras vietos mūsų „giesmynuose"? Į tai galima atsakyti vien neigiamai. Nes jei nevykęs mūsų dievdirbių menas (*„monstra lernaea"*) paskutiniame Žemaičių vyskupijos Sinode 1752 m. yra susilaukęs viešo pasmerkimo, tai naujoviškoji religinė poezija yra dar labiau smerktina, nes ji *visai neatsako Bažnyčios minčiai.*

Drauge ji neatsako ir *mūsų tautos dvasiai.* Kuo aiškiausiai tai parodo mūsų liaudies dainos. Jos visos yra *ritmiškos.* Jų strofika, kaip tai anksčiau esu nurodęs, yra labai turtinga ir įvairi. Šalia dvieilių, trieilių ir ketureilių strofų rasime ten ir penkiaeilių, ir šešiaeilių, ir septynei-

lių, ir aštuoneilių, ir kt. Tuo tarpu mūsų naujoviški poetai nuo nuvalkiotų ketureilių strofų nesugeba nė žingsnio toliau pažengti.

Tuo būdu ta jų naujoviškoji poezija tiek savo turiniu, tiek ir eiliavimo forma yra mums *visai svetima.* Tai „fruktas", Marinetti'o pasėtas, vokiečių dadaistų augintas ir galop Lietuvon per Sovietų Rusiją prašmugeliuotas. Tesidžiaugia juo mūsų kairieji, mums gi, katalikams kūrėjams, jis ir neskanus, ir nepriimtinas.

[FRAGMENTAI]

O tuo tarpu monumentalumas yra labai svarbus architektūros elementas. Daug kas, pvz., dar ir šiandien gėris senomis Egipto piramidėmis. Kas čia tą pasigėrėjimą sukelia? Gal geometriškoji piramidžių figūra? Ne, nes ji mūsų jausmui nieko nesako. Vadinas, to pasigėrėjimo priežastis — tai piramidžių grandioziškumas, monumentalumas. Taigi galime pasakyti: *kas monumentalu, tai ir gražu.*

Iš „Atviras atsakymas B. Sruogai". Pirmoji publikacija: Rytas.— 1930.— Nr. 96; perspausdinta rinkinyje „Ką yra pasakęs A. Jakštas" (Kaunas, 1930, p. 149).

Minėtasis „Antanas Valys" buvo mane sužavėjęs savo tautiškumu. „Šeimos vėžiuose" jo bus gal dešimteriopai daugiau. Tuo šis veikalas turėtų būti brangus ir kiekvienam lietuviui skaitytojui.

Nuo skaitytojų turėtų neatsilikti ir mūsų kritikai. Jie turėtų matuoti šią apysaką ne absoliučiu, bet *savu, tautišku mastu,* nes ji tinkamai įvertinti tegalima žiūrint vien į ją iš tautiškumo kampo.

Ir iš tikrųjų teišvertie kas ją svetimomis kalbomis, kitataučiams ji bus neįdomi. Mat jos gana primityvi fabula neturi netikėtų komplikacijų. Jos veikiantieji asmenys nenuveikia jokių didvyriškų žygių. Aliuzijos į prieškarinį kauniškių lietuvių veikimą būtų užsienių skaitytojams tiesiog nesuprantamos. Kas kita mums, lietuviams.

Iš Vaižganto „Raštų" 15 t. („Šeimos vėžiai") recenzijos.— Vairas.— 1929.— Nr. 1.— P. 88—89.

Kalbant apie šiuos „dėdes" ir „dėdienes", savaime kyla klausimas, iš kur juos Vaižgantas ėmė? Kitaip sakant,

kas jie yra: gyvenimo ar autoriaus fantazijos padaras? Atsiklausti paties autoriaus apie tai man neteko. Bet, rodos, neapsiriksiu pasakęs, jog žmogaus fantazija, kad ir paties Vaižganto, tų trijų tipų niekaip nebūtų galėjus *a priori* sugalvoti. Tiek juose savitumo, gyvumo, originalumo, kad jie nieku būdu nepanėši į žmonių intuicijos sukurtus hominikatus. Ir Mykoliukas, ir Severija, ir tijūnas Rapolas Geišė turėjo gyventi tikru gyvenimu ir atkreipti į save Vaižganto akį. Jis juos savo širdimi atjautė, savo kūrybine intuicija nušvietė, savo beletristo plunksna nupiešė, padarydamas iš jų tikrus kūrybos perlus, gražiai spindinčius deimančiukus. Tuo būdu čia pilniausioj harmonijoj jungias tiesa ir kūryba, *„Wahrheit und Dichtung"*. Kūrėjas rašytojas nėra Dievas, jis negali kurti *iš nieko*. Kūrėjo rašytojo uždavinys — stebėti gyvenimą ir gautas iš to stebėjimo emocijas sukristalizuoti tam tikroje formoje. Vaižgantas tai ir daro, ir dėl to jis yra tikras kūrėjas dailininkas.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Nes kas gi nežino, kad plati, savęs išsižadanti *meilė Dievo* pagamina ne kartą tokių kilnių kūrybos dalykų, kuriems lytinės meilės sužadintoji kūryba nė iš tolo negali prilygti. Toks, pvz., milžinas kūrėjas, kaip Vl. Solovjovas, kad ir buvo įsimylėjęs savo Katriutę, tačiau meilės Dievo pažadintas mielai yra paaukojęs tą žemiškąją meilę dieviškajai Sofijai — amžinajai Išminčiai, sukurdamas jos garbei tiek kilniausių dalykų! Kūrybos akstinu gali būti *visokia meilė*, taip pat ir lytinė, bet ši pastaroji toli gražu nėra nei pati galingiausia, nei pati vaisingiausia.

Iš Vaižganto apysakos „Dėdės ir dėdienės" recenzijos.— Vairas.— 1929.— Nr. 2.— P. 180, 182.

Poezijos grožis pareina ne nuo temos naujumo, bet nuo jos poetiško išreiškimo.

Iš „Kun. Juozas Snapštys-Margalis".— *Jakštas A.* Užgesę žiburiai.— Kaunas, 1930.— P. 116.

Visuose tuose apsakymėliuose aprašo Biliūnas lietuvių gyvenimą tokį, kokį pats matė, piešia jį dailiai artistiškai, rimtai, be jokios literatiškos šarlatanerijos, kurioje kai

kurie jaunesnieji mūsų literatai tariasi radę naują, pritinkamesnį dailei „rūbą".

Iš „Jonas Biliūnas".— *Jakštas A.* Užgesę žiburiai.— Kaunas, 1930.— P. 122.

Galop kun. Albertas K. gali būti mums pavyzdžiu ir kaip rašytojas kūrėjas. Jis visą savo gyvenimą triūsė, rašė, kreipdamas savo bendralaikių dėmesį į gyvuosius anų laikų klausimus. Mokykimės iš jo ir mes rašyti ne tai, kas mums ant seilės užeina ar kur mus fantazija ar fanaberija traukia, bet tai, kas tuo momentu yra Lietuvai reikalingiausia ar naudingiausia. Atsiminkim, kad *kūryba yr ne vien teisė, bet ir pareiga.* Toji pareiga yra mums uždėta paties Dievo. Dievas yra didis Kūrėjas, sukūręs dangų ir žemę. Bet sukurdamas ir mus savo paveikslu ir panašumu, jis suteikė mums kūrybos pajėgų ir norėjo, kad ir mes taptumėm maži kūrėjėliai, Dievo Kūrybos žemėje papildytojai. Taigi ir naudokimės Dievo mums suteiktąja kūrybos galia, ir kurkim ne tik literatūros srity, bet ir moksle, ir technikoj, ir ūky, ir valstybės sutvarkyme. Kurkime net ir patys save, tobulindami savo gyvenimą, darydami save žmonėmis kaip reikiant, naikindami savy visus kampuotumus, šiurkštumus, nelyginant kaip menininkas ilgu kalinėjimu iš beformio marmuro gabalo padaro dailią žmogaus stovylą. Tuo mes ir skiriamės nuo gyvulių, kad jie nieko nauja nesukuria ir savęs nė kiek nepatobulina, o mes, turėdami kūrybos pajėgų, galim net sukurti ištisą kultūrą. Tokiu kultūros kūrėju ir yra buvęs kun. Albertas K. ir teesie jam garbė už tai.

Iš „Kun. Albertas Vijukų-Kojelavičius".— *Jakštas A.* Užgesę žiburiai.— Kaunas, 1930.— P. 200—201.

Leistas pagal Dievo Kūrėjo paveikslą ir panašumą kiekvienas žmogus turėtų pasižymėti savo kūrybos gaminiais, būti mažas kūrėjėlis, papildytojas Dievo kūrybos žemėje. Bet, deja, tikrumoje taip nėra. Žymus žmonių daugumas beveik jokios kūrybos neparodo, o nemaža yra ir tokių, kurie ne tik nieko nauja nesukuria, bet dar kas kitų sukurta — griauna, ardo, naikina, parodydami tuo vien savo *neigiamąjį bei velniškąjį* sugebėjimą destrukcijos darbą varyti. Kai kas vadina tai *neigiamąja kūryba,* nes ji yra *teigiamosios* bei *tikrosios* kūrybos priešingybė, panašiai

kaip velnias, *amžinas griovėjas,* yra Dievo Kūrėjo priešingybė. O kadangi griauti yra daug lengviau negu statyti, o dar lengviau nieko neveikti, tai ir nenuostabu, kad nieko neveikėjų turim be galo daug, griovėjų — daugiau kaip reikia, o tikrų kūrėjų — vos mažytę saujelę.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Kas „Pragiedruliuose" mums ypatingai brangu, tai jų tautiškumas. Viskas čia saviška, lietuviška: ir žmonės, ir jų kalba, ir papročiai, ir įsitikinimai, ir viltys, taip kad nė vienam skaitytojui gal net atrodys, jog autoriui nė nereikėję čia per daug sukti galvos, nes viskas čia taip paprasta, žinoma, sava...

O ir iš tikrųjų tai toli gražu ne taip: autoriaus, matyt, rūpestingai ir nemaža dirbta. Kiekvieno tipo charakteristikai tikslingai rinktos tinkamiausios ypatybės, kiekvienas veikiąs asmuo pieštas gyvomis, bet visai atskiromis varsomis. Kas norėtų geriau tuo įsitikinti, tepalygina, pvz., kad ir „prūselį" Vidmantą su aukštaičiu Benediktu Šešiavilkiu: padėtimi abudu juodu artimi, bet kokie skirtingi visu kuo kitu. Tą pat randame ir žydų Schumacherio ir Seligmanno, ir „proletarų kulgraužų" Tupiko ir Statiko, ir kitų charakteristikose. Visur žymu nepaprastas Tumo sugebėjimas pastebėti tipingiausius žmonių būdo bruožus ir mokėjimas juos tikslingai ir artistiškai sunaudoti.

Retas iš mūsų rašytojų taip gerai tepažįsta mūsų žmonių gyvenimą, kaip Tumas. Nėra, gali sakyti, nė vienos gyvenimo kertelės, kuri būtų jam nežinoma. Ar jis ima kalbėti apie audimo meną, tuoj matyt tikras specialistas, žinąs visą audimo terminologiją geriau už ne vieną pasenusią audėją. Prireikė jam aprašyti arklio kinkymą, jis ir čia nupieš visa, kuo griežčiausiai išskaitydamas visas kinkymų dalis, kaip tikras žinovas. Užėjo kalba apie linų kultūrą — jų sėją, rovimą, mynimą, brukimą etc., jis ir čia atpasakos visa su tokiomis smulkmenomis ir drauge taip poetiškai, jog skaitydamas negalėsi atsigėrėti ir jausies benorįs tik burbtelti: „Ir iš kur jis visa tai ima"?.. O paslaptis čia visai lengva atspėti: ima jis visa tai iš gyvenimo, kurį pats savo akimis yr matęs, gerai pažinęs ir savo kolosalinėj atminty, lyg kokioj klišidėj, išlaikęs. Prireikus jis viską iš ten ir ima.

Turėdamas tiek daug žinių, Tumas jų ir nesigaili, duoda daug, kartais net per daug, lyg Daukantas savo „Būde".

Bet ten jos savo vietoj, čia gi, „Pragiedruliuose“, kartais kenkia apysakos bėgiui, pagamindamos didžiules smulkmenų krūvas, kurias nekantresni skaitytojai paprastai aplenkia. Jei kada užsimanytų kas „Pragiedrulius“ versti svetimosna kalbosna, tai tos smulkmenų krūvos taipgi reiktų apleisti. Kaip filologui mėgėjui, man visi tie žolių, pakinktų, juostų, audimų rūšių vardai buvo įdomūs, bet kaip paprastas skaitytojas vienur kitur jaučiaus tuo lyg prislėgtas ir užuot poezijos nukrypęs filologijos sritin. Mat ir geri daiktai, jei be saiko kišami, gali tapti įkyrūs...

Šalia nepaprasto mokėjimo piešti išorinį žmonių gyvenimą randame pas Tumą greta einantį ir ne mažiau nuostabų sugebėjimą atjausti veikiančių asmenų išvidinius dvasios pergyvenimus. Dailininkas koloristas Vaižgante visai prilygsta dailininkui psichologui. Tai ypač žymu bajoro nusibaigėlio Sviestavičiaus, Napoleono Šešiavilkio, „doros nedorėlės“ Knistautaitės ir kitų vaizduose. Jei čia kas beprikiština, tai nebent pasitaikąs vietomis per didelis natūralizmas, ypač piešiant lytiškosios meilės apsireiškimus. Negalima pasakyti, kad tai būtų netiesa, bet drauge negalima pasakyti, ir kad dailė to būtų reikalavus.

Apie „Pragiedrulių“ kalbą nėr kas besakyti: ji neapsakomai turtinga, graži, vietomis tiesiog poetiška ir žavinti. Kas norėtų tuo įsitikinti, tepaskaito, pvz., ilgos žiemos aprašymą 1-os dalies pradžioj. Skaitydamas nenorom jauti spirginantį šaltį, pripustyto sniego sunkumą, atjauti prislėgtą žmonių ūpą... Ši įžanga — tiesiog mažytis *chef d'oeuvre'as:* grynas realizmas sujungtas čia su tikriausiu simbolizmu, vienas antram nė kiek nekenkdamu.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Be to, rasi čia ir gražių gamtos aprašymų, ir sociologijos klausimų, ir gilių psichologijos įžvilgių, ir folkloro duomenų. Ar viskas čia savo vietoj, ar nebūtų buvę geriau atskiri vaizdai kitaip sustačius, kai ką visai išmetus bei sutrumpinus — tai klausimai, kurių mes čia negvildensime. Jie lengva sukelti, bet sunku objektyviai išspręsti, nes jei kiekviena siela paslaptis, juo labiau tai pritinka dailininko sielai kūrybos metu. Be to, ne be įtakos liko čia ir „Pragiedrulių“ tikslas: jie rašyti *lietuviams — lietuvių dvasiai kelti.* Jei autorius būtų turėjęs omeny, kad jo veikalą vers ir kitataučiai, jis, be abejo, daug ką ten būtų kitaip išdėjęs ir sutvarkęs. Ir dideliai gaila, kad to nepadaryta. Nes

dabar atskiri vaizdai, kad ir labai gražūs, bet organiško jų sąryšio kai kur visai nesimato.

Iš „Kan. Juozas Tumas-Vaižgantas".— *Jakštas A.* Užgesę žiburiai.— Kaunas, 1930.— P. 288—289; 306—309.

Man matos, kovoti *idėjiškai* mums nėra reikalo ir negalima, nes aš nesmi *idėjiškas* Tamstos priešas. Jei aš kėliau protestą prieš Tamstos rašinius, tai ne prieš jų idėją, bet prieš jų *formą*. Tamstos idėjas aš gerbiu, tik kaipo estetas norėčiau matyti tas idėjas apvilktas dailia forma, idant Tamstos veikalai galėtų skaitytojams suteikti *tikrą estetišką pasigėrėjimą*. Tamstos „Potępienie" to pasigėrėjimo, deja, neduoda. Klauskis ko nori, visi tai pripažins. Jeigu Tamsta tą patį dalyką būtumei išleidęs formoje *filosofiškojo dialogo* ir pridavęs jam didaktišką varsą — būtų išėjęs visai neblogas. Tolstojus taipogi ieškojo Dievo, bet tą savo ieškojimą aprašė *natūraliai, paprasta kalba, su visišku atvirumu ir net nusižeminimu* — na, ir davė veikalą, kiekvienas su mielu noru perskaito. Visas to veikalo gražumas — tai jo natūralumas ir paprastumas. Ak, kaip aš norėčiau, kad ir Tamsta pamylėtumei *natūralumą — simplicitatem.*

Iš A. Jakšto laiško J. A. Herbačiauskui (1913 01 08).— Naujoji romuva.— 1938.— Nr. 10.— P. 249.

Kai kas iškels gal net klausimą: kas yra „Verpetų" autorius — poetas ar eiliadirbis? Ir šis klausimas nebus čia visai be pamato. Nes jau pačiuose „Verpetuose" kad ir yra vietų, pilnų tikros poezijos, bet kur kas daugiau pasitaiko ten eilių, kuriose dainius, mintim visai nesirūpindamas, bežaidžia vien tik *rimais*. Maža to, jis ne tik tai daro, bet ir tą savo rimais žaidimą laiko kažkokia pozityvia naujos poezijos žyme bei tobulybe, nes charakterizuodamas savo dainas sako, jog

jų laukas — sapnužiai, jų laimė — aidužiai,
jų žodžiai — troškimai, o kelias — *tik rimai*...
(p. 53)

Vadinas, Kiršai nereikia įkvėpimo, aukštų minčių, jam užtenka vien harmoningų „aidužių"; kelią į šventą poezijos sritį jis temato „tik rimuose". Kitiems dainiams poe-

zija buvo „šventoji auka," „dievų kalba", „aukščiausioji dvasios kūryba",— Kiršai gi ji tik „dainų pynimas" rimais:

> Tau aš dainą, naują žvainą
> vėl atgimęs sočiais (!..) rimais
> pint pinu...
> (p. 47)

Apie eiliadirbius sakoma, kad jie „eiles lipdo". „Verpetų" autorius, matyt, eilių lipdytoju savęs nelaiko, jis yra linkęs būti „dainų pynėju".

Ar tas naujas pašaukimas yra tas pat, ką ir poeto, šį klausimą mes paliekame atvirą. Kas iš tikrųjų yra Kirša, geriausiai tai žino jis pats. Jei jis pasiskelbė esąs „dainų pynėjas", tai ne mūsų dalykas prieš tai protestuoti. Protestuoti mes galim ir net privalom vien prieš neteisėtą Kiršos šventoj dainų srity šeimininkavimą, prieš sąmoningą poezijos žeminimą, prieš vertimą jos tuščiu *rimais žaidimu*. Deja, to „žaidimo" Kirša ne tik blogu nelaiko, bet dar net juo, lyg kuo geru, didžiuojas, kaip tai galima matyt kad ir iš šios „Verpetų" vietos:

> Kaip tarp šakų margi žaidimai
> rausvos saulutės spindulių,
> taip žaidžia mano dvasios rimai...
> (p. 28),

o kitur jis visą dailininko bei dainiaus kūrybą charakterizuoja tuo, kad jie, girdi,

> per savo širdies pakilimą,
> visa varsto ant pašvęsto rimo.
> (p. 73)

Saulės spindulių žaidime tarp šakų nėra jokios minties, varstymas karolių ant siūlo, kaipo darbas mechaniškas, irgi nieko bendra su poezija neturi. Tuo tarpu Kirša laiko abu tuodu vaizdu tinkamiausia poezijos esmės iliustracija. Šis klaidingas įsitikrinimas eina iš to, kad „Verpetų" autorius yra linkęs laikyti poetišką kūrybą pervien su mechanišku „rimavimu" ir net identifikuoti poeziją su rimu. Rimas Kiršai — tai viskas...

Bet, deja, kaip žinom, poezijai to neužtenka: be rimų, jai reikia dar dailių vaizdų ir aukštų minčių. Poezijos esmę sudaro krūvon sujungti minčių kilnumas, jausmo gilumas ir rimų skambumas. Kitaip sakant, poezijoj lygiai svarbu tiek jos *turinys,* tiek ir jos *forma.* Kur nėra harmoningos tų dviejų elementų sintezės, ten nėra nė poezijos. Maža ta — jos gali nebūti ir net trūkstant kurio nors *vieno* iš šių dviejų elementų. Aukštos mintys be dailios formos bus filosofiškoji proza, dailūs rimai be minties bus tuščias dekadentizmas. Taigi rūpinimasis forma neprivalo gaminti turinio atrofijos. Deja, Kirša tuo žvilgsniu savo „Verpetuose" labai dažnai nusideda: bevaikydamas rimų skambumą, jis mažne visur darko dedamą eilėsna mintį. Iš čia ir eina jo eilių tamsumas, painumas ir nenatūralumas; mažne visose mintys kažkokios neaiškios, lyg rūkais apdumtos, o kartais per tuos rūkus juose net ir visai prasmės nesimato.

Iš F. Kiršos „Verpetų" (Vilnius, 1918 m.) recenzijos.— *Jakštas A.* Mūsų naujoji poezija (1904—1923).— Kaunas, 1923.— P. 213—215.

Gyvi žmonės ir visas jų vargingas žemėje gyvenimas su jo kruvinomis ašaromis, su baisiomis nelaimėmis, su socialine ir tautine kova — šiuose „Šviesiuose krisluose" visai nė nesirodo. Poetui tie dalykai, matyt, nė rūpėte nerūpi. Žiūrėdamas į pasaulį per poetiškus akinius, jis nemato — ar nenori matyti — žiaurios gyvenimo realybės, tarsi ji pas mus niekados nė neapsireikštų, tarsi ji būtų persidanginus kažkur toli, į kokią trisdešimtą karalystę... Virtęs kažkokiu nutolusiu nuo gyvenimo *parnasistu,* mūsų dainius neturi kitų norų ir troškimų, kaip tik šitokį:

Trokštu po platųjį pasaulį skrajoti,
Karštą ekvatoro sritį išvysti,
Ledo šaltojon valstijon užklysti,
Ant Everesto viršūnės sustoti...

(p. 6)

arba į šį panašų:

Vasaros trokštu greičiau susilaukti,
Skaisčiąją dvasią dar kartą regėti,
Minijos slėny meilingai ilsėti.

(p. 53),

kame galėtų sėdėti sau

...pametęs viską
Lyg paskutinis, piktasis ingis...
(p. 94)

Geismai, labai pritinkantys kokiam grafui buržujui, bet ne Lietuvos dainiui... Tikras dainius privalo vengti visokio sibaritizmo, net ir estetiško. Leisti savo sielai grimzti „į skaudų, bet saldų troškimą" ir pagaliau šaukti, kad „jai pasilsio reikia" (p. 13) — yra tai nusidėti pašaukimui, paversti lyrą kokia tai minkšta pagalve skaisčioms svajonėms besvajoti (p. 15). Pagautas kažkokio didžio, nebent tik jauniems tesuprantamo „gyvenimo džiaugsmo", poetas visu kuo džiaugiasi, ką tik gyvenimo paviršiuje pamato, ir skubinas sieloje viską nufotografuoti.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Taigi, rodos, nė kiek neapsiriksime pasakę, jog šiame Vaitkaus veikalėlyje tėra iš viso tik du dalyku: dainius ir gamta. Gamta veikia dainių, dainius reaguoja į šiltus gamtos įspūdžius, perdirbinėdamas juos tuojau, kol neataušta, į eiles... O kadangi mūsų poetas turi nemažą talentą, tat ir nenuostabu, jog tas darbas jam sekasi. Eilės pas jį lekia viena po kitos, kaip pyragaičiai iš po guvios kepėjos rankų. Visos lygios, dailios, blizgančios, tik nelygiai šiltos.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Na, duok, Dieve, kad jo dvasia iš tikrųjų išaugtų ir apimtų ne tik dailiąją Lietuvos gamtą, bet ir visus likimo prispaustuosius lietuvius su visais jų vargais dabartyje ir su geresnės ateities idealais bei lūkuriavimais.

Iš M. Vaitkaus „Šviesūs krislai" (Vilnius, 1913 m.) recenzijos.— *Jakštas A.* Mūsų naujoji poezija (1904—1923).— Kaunas, 1923.— P. 160—162, 164.

Ačiū Dievui, nestinga jų [įkvėptų žmonių] ir pas mus. O žymiausias iš jų šiandien, be abejo, yra gerbiamas mūsų Maironis.

Plačiai pagarsėjęs kaipo pirmaeilis lyrikas savo „Pavasario balsais", jis pirmutinis davė mums nemaža tikrai tautiškų poemų („Per skausmus į garbę", „Jaunoji

Lietuva“, „Raseinių Magdė“, „Mūsų vargai“ ir kt.), kuriose parodė ne tiktai, koks yra nūn lietuvių gyvenimas, bet ir *koks turėtų būti.*

●

„Pavasario balsai“ yr padėję pamatą Maironio šlovei. Jie daugiausia mūsų publikos skaityti, dažniausiai vakaruose deklamuoti, mieliausiai muzikų harmonizuoti ir chorų dainuoti. Tatai ir nenuostabu, kad trumpu laiku jų yr išėję penki leidimai, paties dainiaus vis taisomi, tobulinami ir papildomi. Pastarajame, penktame, dainų skaičius privesta iki šimto.

Bet ne savo dainų skaičium yr patraukę „Pavasario balsai“ skaitytojus, tik gilia jose glūdinčia poezijos dvasia.

●

Tai labai lengva ir patogu: užsidaryti savyje, savo asmens siaurų reikalų rate, tapti antžmogiu egoistu, nematyti leliojančios aplink neteisybės, nejausti daromų tėvynei skriaudų, negirdėti vargšų dejavimų, trumpai tarus,— niekuo nesidomėti, tik savim, nieko nemylėti, tik savąjį „aš“, neturėti jokio idealo, aukštesnio už patenkinimą savęs,— tai yra sena *(odi profanum vulgus),* išbandyta priemonė dvasios ramumui pasiekti, širdies skausmams išvengti. Nes kam nėra idealo, tam nėra nė rūpesčio, kad gyvenimas artintųs į tą idealą, tam nėra nė skausmo, kad realybė idealo neatitinka, kad pasaulis eina ne tuo keliu, kaip reikėtų. Maironis nenorėjo būti tokiu antžmogiu. Jo dvasia nenuilsdama ieškojo to, kas dora, gražu, prakilnu (p. 63). Todėl, nors kartą juokais ir buvo prasitaręs:

> Širdele mano, suviliota
> Ir apsiverkusi nesyk,
> Išgirsk bent kartą sveiką protą,
> Jo prityrimo paklausyk!..
> (p. 65),

bet iš tikrųjų to sauso, šalto „sveiko proto“ dainius niekad neklausė, verčiau norėjo eiti per gyvenimą „ašarų takais“ ir širdies nurodymais. Širdies gi funkcija — tai meilė. Toji meilė lyg aukso gija spindi visuose „Pavasario balsų“ lakštuose — joje, galima sakyti, glūdi ir tos

knygos populiarumo paslaptis. Nes jei, teisingu vieno rašytojo pasakymu, „knygos, neišėjusios iš meilės, nesusilaukia meilės“, tai ir atvirkščiai — veikalai, iš meilės gimę, randa meilės ir skaitytojuose.

Pirmoji Maironio meilė buvo jo tėvynė Lietuva.

●

Poetas kuria grožį, kritikas jį įvertina. Juk ne veltui pasakyta, kad kartais net ir *divus dormitat Homerus*. Tas pat pasitaiko ir kiekvienam kitam poetui. Kritiko priedermė — atskirti veikalai, pagaminti tikram įkvėpimui veikiant, nuo veikalų, rašytų dainiui snūduriuojant ar šaltai vien protu begalvojant. Kritika tur teisės tarti, kad Maironis yra *par exellence* Lietuvos tautinio atgimimo bardas, giesmininkas, kovojąs už lietuvybės teises, poetas patriotas, dainius pilietis. Yra tai bendra išvada iš jo patriotiškų dainų analizės. Tos dainos mus jaunystėje žavėjo, kėlė mumyse pasitikėjimą savo jėga, skatino stoti į darbą tautos dirvoje, kovoti su lietuvybės priešais. Jos atliko svarbią misiją. Jos pažadino jaunąją kartą pamilti savo kalbą, bandyti kurti naujų dainų, tarti poezijoj naują žodį. Jos, galima sakyti, yr pagimdę ir Margalį, ir Vaitkų, ir L. Girą, ir M. Gustaitį, ir daugybę kitų naujų mūsų dainių. Tos patriotiškos Maironio dainos tebėra aktualios ir šiandieną; jos ilgai dar bus mielai skaitomos ir dainuojamos mūsų visuomenėje.

●

Poezija — tai gyva jėga, tai vienas aukščiausių gyvenimo apsireiškimų. Ji kuo aiškiausiai parodo žmogaus kuriamąją galią. Ne be reikalo graikai poeziją pavadino *poiēsis*, t. y. kūrimas plačiausia to žodžio prasme. Kaipo tokia, ji apima ne tik tai, ko dar nėra, bet ir tai, kas *gali arba turėtų būti.*

●

Vadinas, poetas *turi žinoti, ką jis gieda ir kam tarnauja.* Jo pareiga būti tautos žadintoju ir vedėju, o ne savo ilgesio supėju bei jausmų pastumdėliu. Kaip dailės, taip ir poezijos kūryba privalo būti socialinis darbas kilniausia to

žodžio prasme. Kas tą poetiškos kūrybos žymę paneigia ir užsidaro solipsizme, tas negali turėti nė jokių nuopelnų visuomenėje.

●

Yra žmonių, manančių genijaus ypatybę esant natūralumą, paprastumą. P. Vaičiūnas laikosi priešingos nuomonės: sykį žmogus yra genijus, jis jau nebegali žmoniškai nei kalbėti, nei jausti, nei veikti; viskas pas jį turi būti keista, nenormalu, nežmoniška.

Mums matos, tai yra vienpusiška ir klaidinga pažiūra. Jos pritaikymas dramai sugadino visą Vaičiūno veikalą. Neįdomus jis skaityti, dar neįdomesnis jis bus scenoj; visu savo turiniu, kalbos nenatūraliu patetiškumu, konstrukcijos menkumu, sujungtu su dideliausiomis pretenzijomis. P. Vaičiūno „Žodžiai ir atbalsiai" gyvai primena liguistai maniakališkąją Herbačiausko dramą „Wyzwolenie", kurios įžangoje autorius su karališka didenybe yra paskelbęs šiuos žodžius: *„Pasożytom kraść pozwalam!.. Stać mne na to"*... Ar P. Vaičiūnas tuo maloningu leidimu yr pasinaudojęs, mes nežinom. Galim tik konstatuoti, kad abu tuodu veikalu panėši viens į kitą kaip du vandens lašu. Jei mūsų Meno Kūrėjų draugija rado galima įtraukti „Žodžius ir atbalsius" savo repertuaran, tai, matyt, ji laiko mūsų publiką tokia nebrendėle ir neišmanėle, jog kai ką tik duosi, kad ir tuščiausius plepalus, vis bus jos maloniai priimta. Ar gerbiamoji draugija, tuo keliu eidama, neprilips liepto galo? Ar nesusilauks kada nors visuotinio publikos streiko ir ar nebus priversta vaidinti tuščiame teatre?..

„Sielos virpėjimas", 3-jų atidengimų vaizdas, yra žymiai natūralesnis ir todėl turi didesnę vertę, nors ir čia išvestasis „Jis" inercijos dėsniu tebekalba à la Gunga, kas nemažai gadina įspūdį.

9. Jei P. Vaičiūnas būtų parašęs vien „Žodžius ir atbalsius", tai dėl jo būtų galima nusiminti ir tektų laikyti jis tuščiaviduriu, begrūdžiu žiedu, kaip ir Herbačiauskas. Bet Vaičiūnas yr parašęs dar ir „Mildą". Čia jis pasirodo visai kitas žmogus, simpatingas poetas, mokąs ne vien žmoniškai jausti, bet ir natūraliai kalbėti. Jei „Žodžiuose ir atbalsiuose" net ir paprasčiausis pirklys ar inžinierius kalba didvyriškai, t. y. maniakališkai, tai „Mildoj" net ir patys dievai (Perkūnas, Milda) kalba visai žmoniškai, kad

ir eilėmis. Be to, reikia pripažinti, kad tos eilės visai neblogos, vietomis net tikrai poetiškos ir gražios. „Mildos“ dėka kritika gali tikėtis autoriaus dekadentizmą esant praeinamą ligą. Ji praeis, autorius pasveiks ir pagamins veikalų, didesnių ir gražesnių už „Mildą“. Duok, Dieve, kad tai kuo greičiau įvyktų.

●

Kad dainiai yra tam, „kad puoštų žmoniją daina“, tai yra teisinga, tik ne žaltvykslių, bet paties Tysliavos mintis. Gaila tiktai, kad jis nedaro iš jos prideramų išvadų. O jos čia savaime plaukia. Štai viena kita svarbesnioji:

1) poeto uždavinys — gyventi ne sau, bet žmonijai;

2) gyvendamas žmonijai, jis privalo mylėti tą žmonijos dalį, iš kurios pats yra kilęs, t. y. savo tautą;

3) prabilti į žmoniją jis tegali vien per savo tautą. Tik sužavėjęs savo tautą, jis tegali atkreipti į save žmonijos akį;

4) norint sužavėti savo tautą, jis tegali kreiptis į ją *suprantama* jai kalba. Tautai dainiaus nesuprantant, jo dainos nueis niekais ir liks be pasekmių;

5) kad dainos tikrai papuoštų žmoniją, reikia, kad jos pirma papuoštų dainiaus tautą, žadindamos žmonėse gerų jausmų, rodydamos kilnius ateities idealus ir kelius, vedančius į juos;

6) tie gi idealai — tai ne kokios pelkių žaltvykslės, bet pasiekimas absoliučiai tikros tiesos, tikro labo ir tikro grožio.

• Fragmentai iš įvairių recenzijų.— *Jakštas A.* Mūsų naujoji poezija (1904—1923).— Kaunas, 1923.— P. 11—12, 13—14, 15, 29—30, 38, 145, 182—183, 258—259.

1908 01 04

Tame [„Draugijos“ 1907 m.] 12-ame numeryje rasi vieną straipsnelį, kuriame apie Tamstos veikalus dramatiškus „Potępienie“ ir „Griuvėsių himnas“ atsiliepiu su papeikimu. Darau tai kaipo kritikas, o ne kaipo Tamstos priešas. Asmeniškų priešų aš neturiu — bet turiu ir, matyt, visada turėsiu nemaža priešingų mano persitikrinimui, kurių aš negalėsiu skaityti be pasibjaurėjimo. Deja, Tams-

tos „Potępienie“ ir „Griuvėsių himnas“ prie tokių raštų priguli. Labai gerai Tamsta padarysi, jei savo „Potępienie“ lietuviškai *suvis iš naujo perdirbsi.* Nes lenkiškam išleidime tas veikalas — stačiai „erunda erundissima“. Dovanok už atvirumą. Aš rašau, ką jaučiu. Tamsta turi talentą, bet kvailas Krakovas su savo wyspiańskiais etc. iškreipė jį. Mesk, po šimts pypkių, tuos lenkus! Būk tikru originaliu *lietuvių* rašytoju, o ne lenkų pamėgdžiotoju. Juk Tamsta pats rašei, kad Lietuvos ir Lenkijos genijus suvis vienas į kitą nepanėši. Jei jau Tamstai taip patinka simbolizmas, tai sek verčiau Maeterlincką, Ibseną ar ką kitą, tik ne Krakovo megalomanus.

— —

1908 01 10

Jei Tamsta misliji, kad aš manau, neva *„sprawy kleru nie muszą być podporządkowane sprawie narodowej“,* tai dideliai klysti, nes priskaitai man dalyką, kurio nei galvoje pas mane nebuvo. O dar sakaisi, kad nori *doriškai* gyventi. Visuomenei *visi turi* tarnauti, kaipo dalelės čielybei; todėl ir rašytojai privalo būti taipogi *„podporządkowani sprawie narodowej“,* turi aiškinti Lietuvos tautišką genijų, o ne rašyti kažkokias „abrakadabras“, kaip Potępienie“.

— —

1908 01 13

Tamstos idėjas aš gerbiu, tik kaipo estetas norėčiau matyti tas idėjas apvilktas dailia forma, idant Tamstos veikalai galėtų skaitytojams suteikti *tikrą estetišką pasigėrėjimą* [1]. Tamstos „Potępienie“ to pasigėrėjimo, deja, neduoda. Klauskis ko nori, visi tai pripažins. Jeigu Tamsta tą patį dalyką būtumei išleidęs *filosofiškojo dialogo* forma ir pridavęs jam didaktišką varsą — būtų išėjęs visai neblogas. Tolstojus taipogi ieškojo Dievo, bet tą savo ieškojimą aprašė *natūraliai, paprasta kalba,* su *visišku atvirumu ir net nusižeminimu* — na, ir davė veikalą, kiekvienas su mielu noru perskaito. Visas to veikalo gražumas — tai jo

[1] Visuomenė turi visą teisę iš literatų to reikalauti.

natūralumas ir paprastumas. Ak, kaip aš norėčiau, kad ir Tamsta pamylėtumei *natūralumą — simplicitatem.*

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

1908 01 21

Aš visados mačiau, jog Tamsta turi talentą, ir nemažą, jog gali būti rimtu protininku, krikščioniškų filosofu — ir literatu,— ir todėl be galo man buvo skaudu matyti, jog tas Tamstos talentas yra *nedisciplinuotas,* pašiurpęs, chaotiškas.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

1908 02 02

...aš norėjau tik parodyti, kad Wyspiańskio poezija *mums,* lietuviams, netinka. Ir tai rašydamas aš išreiškiau *savo asmenišką* nuomonę, niekam jos dogmatiškai neprimesdamas. Kas mano žodžiais netiki — gali pats paimti Wyśpianskį, perskaityti jį nuo a iki z ir susidaryti apie jį savo nuomonę, kokią tik panorės — ir tesidžiaugia sveikas, jog *„svoim umom došel".* Aš gerai žinau, jog yra revoliucionierių ir anarchistų socialinėje dirvoje — na, ir man į galvą neateina drausti juos, kad nebūtų tuo, kuo yra. Tesižino sau — *aetatem habent.* Taip pat jei kam patinka būti anarchistu poezijoje ir pripažinti tikru poetu tą tik, kurs *nesuprantamai* rašo — tesidžiaugia sau tokį *poetą — rebusą* radęs. Jis turi teisę būti kuo sau nori, bet ir *aš turiu visą teisę* pasakyti viešai, kad toksai anarchizmas poezijoje man nepatinka. Tą aš dariau ir jei reikės — darysiu ir toliau, nes tam esu *publicistas.*

1909 02 24

Jei rašau ką prieš Tamstą, tai ne kaip apie žmogų, bet kaipo atstovą tūlų literatiškų „erezijų". Tose erezijose mačiau *nesveiką* dvasios apsireiškimą, dailės iškreipimą, o ant galo netikusį polemikos būdą — tą aš ir nurodžiau, nes prie to mane vertė mano sąžinė. Principo *„neprotivlenije zlu"* aš nepripažįstu, taigi kur man matės to „pikto" atspindys, aš jį saviems skaitytojams ir rodžiau. To darbo aš nė kiek nesigėdžiu, nes jis buvo atliktas vardan principo: *kova su piktu ir chaosu.*

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Žmogaus *asmenišką* individualizmą aš guodoju, tik manau, kad tas individualizmas neprivalo būti *absoliutiškas,* t. y. atmetąs visas taisykles tikėjimiškas, doriškas, estetiškas ir pan. Aš manau, jog šalia žmogaus *subjektyviškumo,* individualizmo, yra dar *objektyviškos* normos *tiesos, doros, dailės,* kurių joks individualizmas neprivalo niekinti. Kas to nepripažįsta, aš iš tikro tokį individualistą niekinu, bet ne dėl to, kad jis neina su manimi, bet kad jis prieštarauja amžinoms doros, tiesos bei dailės normoms.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

1909 03 07

Būti *nepriklausomu* rašytoju geras daiktas, kad tik ta nepriklausomybė nebūtų pamynimu po kojų logikos ir dailės įstatymų. Ik šiol vardan nepriklausomojo „Überschriftstellerio" idealo Tamsta buvai paniekinęs ne tik logikos, bet ir *meilės bei doros įstatymą.*

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

1909 03 20

Tamstos klaida ne ta, kad įsimaišei „į reališkumą": įsimaišyti į reališkumą privalo kiekvienas žmogus, jei jis nori būti tikru veikėju, o ne tuščiakalbiu „rezonieriu",— bet ta, kad iš savo individuališkumo pasidarei sau *absoliutą* — dievuką, kurio nieks neprivaląs paliesti, bet visi privalą pulti kniūbsti ant kelių ir kuo greičiausiai nešti jam aukas. Tame tai ir yra Tamstos gyvenimo πρωτον ψευδος.

Klysti Tamsta taipogi primesdamas man „kaltę prieš dailę". Dėl tos klaidos aš visai neprisipažįstu, nes nesijaučiu ją papildęs. Kritikuodamas veikalus Puidos, Tamstos, Kymantaitės, aš kovojau vien su įvedamais mūsų literatūros negeistinais *naujumais,* t. y. dariau tą pat, ką dabar darai ir Tamsta pats savo puikiame straipsnyje „Kurjer Litewski" feljetonuose. Jei Tamstos tolimesnė „literatūra", kuriai žadi atsiduoti, panašės į tą straipsnį ir bus vedama *„krikščioniškoje dvasioje",* kaip Tamsta žadi, tai gerai; iš to skaitytojams bus tikra nauda. Bet jei Tamsta pradėsi rašyti *dramas,* panašias į „Potępienie"

arba į „Keistus pašnekesius“, tai prijukdinsi tik svietą, parodydamas kuo aiškiausiai, jog jokio reikalingo dramaturgui talento neturi.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

1909 03 30

„Stenkitės mane suprasti!..“ Tamsta vis manai, kad aš sveiko nesuprantu. Tuo tarpu aš Tamstą kiaurai permatau, kaip didelę *raudoną* pūslę, kurią vaikai nešiojasi. Juo labiau Tamsta putiesi, juo daraisi permatomesnis. Taip žiūri į Tamstą ir kiti: visi mato ir supranta Tamstos pasipūtimą. Tik Tamsta vienas to nematai ir nesupranti, ir nepaliauji žiūrėjęs į save kaipo į *abyssum sapientiae,* kaipo į pranašą *Trečiojo Įstatymo,* pašauktą apskelbti svietui „dailės apokalypsį“, pilną naujų aukščiausių paslapčių, o po teisybei — prikimštą tuščių plepalų ir visokių nelogiškų „abrakadabrų“. Tamsta tai vadini „dailės neprigulmyste“. Na, ir džiaukis tąja „neprigulmyste“. Kas gi Tamstai gina. Rašyk savo dramas, kur veikiantieji asmens vaikščios ne kojomis, bet galvomis, kur nebus nė šešėlio tiesos, jokio panašumo į gyvenimą, jokios logikos. Aš Tamstai to nedraudžiu. Palieku visišką neprigulmystę Tamstai, bet ir pats tokią pat neprigulmystę pasilieku sau, kaipo rašytojui, irgi neprigulmingam nuo artiktiono (?) *kahalo,* kurio Tamsta esi lyg tai rabinas, lyg tai pranašas. Būk tat, sveikas, kuo nori, mainykis kasdien kaip chameleonas, bet nenorėk, kad aš Tamstą tyrinėčiau. Tyrinėjimui objektas dera gilus, paslaptingas — o Tamsta esi lyg pūslė, žirnių pripilta: barški, barški ir tiek.

Iš A. Jakšto-Dambrausko laiškų J. Herbačiauskui.— Naujoji romuva.— 1938.— Nr. 9 (371).— P. 228; Nr. 10 (372).— P. 248, 249—250; Nr. 11 (373).— P. 275—276; Nr. 12 (374).— P. 295, 296.

Mūsų grožinėje literatūroje turime šiokių tokių talentų, kurie ir visai neblogų dalykų parašo, bet kalbėti apie literatūrinį renesansą dar būtų per anksti. Tai daugiau atsitiktiniai reiškiniai. Sakysim, „Literatūros naujienų“ konkurso vainikuotais romanais aš negaliu visai pasigėrėti. Kodėl? Juose stinga lietuviškumo, katalikybės idėjų. Idėjinė romanų pusė labai problematiška. Kad ir Šeiniaus „Immerselbe“— kas jame lietuviško? Su rezervu ten-

ka atsiliepti ir apie Putino „Altorių šešėly“, apie kurį daug rašiau ir nurodinėjau trūkumus jam tik pasirodžius. Putinas klieriko dvasios kaip reikiant neatvaizdavo. Toksai Zola kur kas giliau suprato klieriko dvasią ir potroškius. Cvirkos „Franko Kruko“ stilius toks nežmoniškas, kad ir aš daugiau penkių puslapių negalėjau perskaityti. Kažkoks suktas gudragalviavimas, žodžių akrobatika, frazių venigretas! Tuo tarpu to paties autoriaus trumpuose dalykėliuose jaučiami gabumai, net tūli talento duomenys.

Laureatai neparodė nei gilaus lietuviškumo, o katalikybės — nei krislo. Gi man, kaip jau sakiau, rūpi lietuvybė ir katalikybė. Literatūroje aš noriu lietuviškos, teisingos, o ne netikros dvasios ir neiškreiptos katalikybės.

Ir dar pridūrė:

— Lietuviškosios dvasios tikraisiais reiškėjais buvo Maironis, Gustaitis, Šatrijos Ragana, dalinai Lazdynų Pelėda. Iš jaunosios kartos pirmoje vietoje statau Vaičiulaitį.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Didžiausiais mūsų literatūros kaltininkais aš laikau laikraščių ir žurnalų redaktorius dėl jų per didelio nuolaidumo. Redaktoriai deda viską, kas tik ką parašo. Juo nesąmonių daugiau, juo tokiems redakcijų durys atviresnės! Jokios kritikos, jokios atodairos.

Iš A. Jakšto-Dambrausko atsakymų į A. Braziulio klausimus.— Literatūros naujienos.— 1935.— Rugsėjo 1.— Nr. 15 (31).

JAKŠTO FILOSOFIJA

I. CHARAKTERIS IR DIDŽIOSIOS PROBLEMOS

1. A. JAKŠTO FILOSOFIJOS ŠALTINIAI

Filosofines *sistemingas* studijas Jakštas pradėjo seminarijoje ir tęsė toliau Petrapilio dvasinėje akademijoje. Tuo metu, kaip ir dabar, šios rūšies įstaigose vyravo scholastinė tomistinė sistema, kurią Jakštas, norėdamas būti kunigu, turėjo pasisavinti ir kuri, tikima, sudaro pagrindą teologinėms studijoms. Dėl to scholastinės tomistinės filosofijos problematika Jakštui buvo gerai žinoma nuo pat jo jaunystės. Vėlesni jo raštai aiškiai rodo, kad šioje srityje jis buvo gerokai apsityręs.

Vis dėlto tomizmas gilesnio atgarsio jo dvasioje nėra radęs. Tiesa, jis kalba scholastine kalba, jis vartoja scholastinius terminus ir sąvokas. Bet jo mąstysenoje ir jo idėjose nėra tomistinės dvasios, tomistinės struktūros ir tomistinės sistemos. Tomizmas Jakštui buvo ir liko tik išviršinis drabužis, po kuriuo slėpėsi visai kitokio pobūdžio filosofija.

Jakštas, kaip ir visi žymesnieji mūsų krašto filosofai, yra išaugęs iš Rytų: *iš Solovjovo*. Solovjovas buvo pirmasis Jakšto filosofijos mokytojas ne tik gilesne, bet net ir didaktine prasme. Būdamas Petrapilio universiteto Fizikos-matematikos fakulteto studentas, Jakštas turėjo progos klausyti Solovjovo filosofijos paskaitų, kurias šis skaitė visų fakultetų studentams. Tai buvo pirmas Jakšto susidūrimas su Solovjovu, kuris paliko visai Jakšto dvasiai neišdildomos įtakos. „Vėliau,— prisipažįsta pats Jakštas,— studijuodamas geniališkus jo raštus, aš stiprinau jais savo katalikiškus įsitikinimus. Jo veikalai yra man nušvietę pagrindinius religijos ir krikščioniškojo gyvenimo klausimus. Taigi galiu tarti, kad joks katalikų apologetas, joks kitas krikščioniškas filosofas nėra mano dvasiai suteikę tiek šviesos, kiek Vl. Solovjovas“ [1]. Šitoji šviesa užtinkama

[1] *Jakštas A.* Užgesę žiburiai.— Kaunas, 1930.— P. 365.

visuose Jakšto raštuose, vis tiek, ar jie liečia gamtą, ar žmogų, ar Dievą. Kiti lietuviai filosofai, pvz., prof. St. Šalkauskis, nuo Solovjovo nutolo. Jakštas pasiliko ištikimas šiam didžiam mąstytojui ligi pat savo gyvenimo galo.

Antrasis Jakšto dvasinis mokytojas buvo *J. M. Hoene-Wrońskis.* Tai taip pat slavų filosofas, lenkų tautybės, beveik visą amžių gyvenęs Prancūzijoje ir prancūziškai rašęs. Kiek Solovjovas Jakštą patraukė savo aukštu idealizmu, savo skaisčia tiesos meile, savo asmens kilnumu, tiek Wrońskis jį žavėjo savo matematiškumu. „Jis patraukė,— sako Jakštas,— mane tuo, kad jis buvo ne vien matematikas, bet ir matematikas filosofas" [2]. Filosofiniai matematinių dėsnių įrodymai ir pagrindimai Wrońskio veikaluose buvo naujas dalykas ir žavėjo visus, kas tik jungė savyje matematiką su filosofija. Jakštas buvo ypatingas šios rūšies junginys, todėl suprantama, kodėl šalia Solovjovo jam atsistojo Wrońskis, kuris nei Vakaruose, nei savo tėvynėje nėra kiek plačiau žinomas. Ir šitas filosofas Jakštą žavėjo ligi pat jo gyvenimo pabaigos.

Jakšto tad filosofija yra kilusi iš Rytų filosofijos. Vakarų srovės joje yra beveik nežymios. Rytai su savo gyvenimiškumu, su savo didžiosiomis problemomis, su savo kūrybiškumu ir intuicija padarė didelės įtakos Jakšto dvasiai dar jo jaunystės metu ir perskverbė visas filosofines jo idėjas.

2. JAKŠTO FILOSOFIJOS CHARAKTERIS

Jakšto filosofijoje susiduria du ypatingi dalykai, kurie savotiškai nuspalvina visas jojo idėjas. Vienas jų yra kilęs iš tų rytietiškų šaltinių, iš kurių, kaip matėme, semia gyvybės visa Jakšto filosofija. Antras jau yra jo asmeninės struktūros padaras. Abu šie pradai, susijungę Jakšto filosofinėje kūryboje, suteikė jai savotišką charakterį, kurio veltui ieškotume bet kuriame mūsų tautos filosofe.

Jakštas yra ne tik filosofas, bet ir matematikas. Jis yra net didesnis matematikas negu filosofas. Matematiniai gabumai jame yra ryškiausi ir prasikiša viršum visų kitų. Nėra abejonės, kad ir filosofiniame savo darbe Jakštas buvo vedamas šitų matematinių gabumų, šitos matematinės dvasinės struktūros, kuri jame vis dėlto buvo vyrau-

[2] Ten pat.— P. 396. Plg. 401 p.

janti. Todėl ir visa jo filosofija yra persunkta matematiškumo. *Matematinis intelektualizmas žymi visą filosofinę jo kūrybą.* Kalbėdamas apie dieviškąją kūrybą iš nebūties, jis mielai naudojasi savo minčiai pailiustruoti Gratry matematine formule; diskutuodamas su prof. V. Mykolaičiu apie meno esmę, jis sudaro matematinę formulę, kurioje telpą visi meno elementai; ieškodamas amžinosios poezijos dėsnių, jis taip pat kreipiasi į gamtos daiktus, išreikštus skaičiais: žiedlapių skaičius ir įvairialypės žvaigždės; net apokaliptinė problema Jakšto yra sprendžiama daugiau matematiniu negu filosofiniu ar teologiniu būdu. O ką kalbėti apie gamtos filosofijos problemas, kuriose matematika taip lengvai pritaikoma.

Iš kitos pusės, *Jakšto filosofijoje žymu didelis kūrybinis polėkis.* Minėtas matematinis intelektualizmas vis dėlto yra tik išviršinis. Po juo yra jaučiama gyva ir net laki fantazija, drąsa leistis į hipotezių sritį, iš intuicijos kilusios idėjos, kurios tik iš viršaus yra remiamos protiniais — dažniausiai analogijos ar pavyzdžio — argumentais. Išviršinė Jakšto filosofijos struktūra yra matematinė: jis rašo savotiškais silogizmais, jis įrodinėja premisas ir skaičiuoja bei sveria argumentus. Bet visas šitas aparatas yra tik lukštas, organiškai nesuaugęs su tuo gyvu kūnu, kuris sudaro visą Jakšto filosofijos originalumą. Originaliausios jo idėjos nėra jo matematinio mąstymo padaras, bet kilusios iš jo gilios intuicijos. Jos taip pat nėra įrodomos, bet geriau parodomos. Ar Jakštas ieško idealinio visos gamtos pagrindo, ar teigia žmogaus kūrybiškumą, ar analizuoja meno principus, visur jis stengiasi naudotis argumentais, silogistika, matematika. Bet tai iš tikrųjų yra tik iliustracija, tik apšvietimas, bet ne įrodymas tikra prasme. *Jakšto filosofijoje kūrybinis momentas toli yra pralenkęs mokslinį momentą.* Daugeliui net gali atrodyti, kad Jakšto filosofija yra diletanto padaras, jei tikrąja filosofija bus laikoma argumentų svarumas ir jų organiškas susiejimas su skelbiama idėja. Tuo tarpu Jakštas yra filosofas, bet filosofas Rytų prasme: daugiau skelbėjas, naujų idėjų pranašas negu sistematikas ir įrodinėtojas. Šiuo atžvilgiu jis yra tikrai vertingas.

Iš Solovjovo ir Wrońskio Jakštas yra paveldėjęs sintezės norą. Šiuodu filosofai savo veikaluose stengėsi surasti absoliutinį principą, iš kurio visos tiesos plauktų kaip iš

natūralaus savo šaltinio. *Toks sintezės noras yra žymus ir Jakšto filosofiniuose darbuose.* Viename laiške prof. St. Šalkauskiui Jakštas yra aiškiai pasakęs, kad „filosofija be sintezės — tai vieni plepalai“ [3]. Todėl prof. Šalkauskis, kalbėdamas apie sintetinį lietuviškosios kultūros charakterį ir ieškodamas konkrečių šitos sintezės reiškėjų, šalia Vydūno ir Čiurlionio stato Jakštą. „Jis yra atstovas tautinės filosofinės sintezės, nors ir nėra parašęs nieko, kas būtų verta vadinti „sistemos vardu““ [4]. Be abejo, sistema nėra sintezė. Sistemikai filosofai ne visados yra ir sintetikai. Tokie proto genijai, kaip šv. Tomas arba Hegelis, buvo nepralenkiami sistemikai, nors vargiai būtų galima pasakyti, kad jie būtų buvę sintetikai, vadinasi, kad savo filosofijoje jie būtų problemas sprendę ne vienu kuriuo atžvilgiu, bet visais galimais atžvilgiais organiškame jų sąryšyje. Jakštui šitoks sintezės supratimas taip pat netinka. *Jakštas yra sintetikas ta prasme, kad jis bet kurią problemą stengiasi pervesti per visus tris žmogaus žinijos laipsnius: per gamtos mokslus, per filosofiją ir per teologiją.* Daugybė jo raštų net negalima priskirti vienai kuriai žinijos sričiai: juose specialiųjų mokslų išvados yra neatskiriamai sujungtos su proto išvadomis, o šios paremtos arba paaiškintos apreikštosiomis Dievo tiesomis. Šita prasme Jakštas iš tikro yra sintetikas. Jakštui gamtos mokslų, filosofijos ir teologijos ribos susilieja. Tai yra rytietiška sintezė, pirmiausia paveldėta iš Solovjovo, kuris per visą savo gyvenimą svajojo apie pilnutinę žiniją. Bet Jakštas nėra sintetikas tokia prasme, kaip apie jį kalba prof. Šalkauskis. Prof. Šalkauskis lietuvių kultūros idealą mato Rytų ir Vakarų sintezėje ir Jakštą laiko tokios sintezės atstovu filosofijoje. Vis dėlto *Vakarų filosofiniai laimėjimai Jakšto mintyje nėra sintetinami su Rytų laimėjimais.* Kaip jau buvo minėta pradžioje, nei tomizmas, nei kuri kita Vakarų filosofinė sistema Jakšto dvasiai žymesnės reikšmės nėra turėjusi. Jis išaugo iš Rytų filosofijos ir joje pasiliko. Lietuvių kultūroje jis atstovauja rytietiškajam pradui, nors individualus jo palinkimas į matematinį intelektualizmą gali pažadinti mintį, esą Jakštas filosofuojąs taip, kaip Vakarai. Iš tikrųjų taip nėra. Jakštas idėją išveda ne iš argumentų, ne iš faktų,

[3] *Samulionis P.* Aleksandras Dambrauskas — mokslininkas // Suvažiavimo darbai.— Kaunas, 1933.— T. 1.— P. 513.

[4] *Šalkauskis S.* Sur les confins de deux mondes.— Genève, 1919.— P. 263.

bet jis ją suvokia intuityviniu būdu, o tik paskui ieško faktų ir argumentų jai pateisinti. Tai yra specifiškai rytietiškas mąstymo būdas.

3. JAKŠTO FILOSOFIJOS PROBLEMATIKA

Jakštas yra gyvenimo filosofas. Nei pažinimo, nei abstrakčios būties klausimais jis niekados nėra domėjęsis. Gnoseologinių ir ontologinių raštų jis mums nepaliko. Jis sprendė tik tokias problemas, kurios yra susijusios su žmogaus egzistencija, kurios sudaro *gyvenimą* arba kurios iš gyvenimo kyla.

Gyvenimo problemos pastatymas savo mąstymo centran pastūmėjo Jakštą visų pirma į aktualumą. *Jo filosofija yra aktualybių filosofija.* Jis nekvaršina sau galvos tokiais objektais, kurie gyvenimui didesnės reikšmės neturi arba kurie priklauso vadinamajam „grynajam mokslui". Jo mintis visados užimta tuo, kas žmogui rūpi jau šiandien, kas yra gyvenimo iškelta, į ką reikia tučtuojau atsakyti. Todėl Jakšto mintys yra išbarstytos straipsniuose ir studijose. Didesnių filosofinių veikalų jis nėra parašęs. Tik paskutiniais savo gyvenimo metais jis kiek labiau susitelkė savyje ir davė mums dvi knygas apie blogį ir apie aukščiausiąjį Gėrį. Bet jos tik kiek išplečia, pagilina ir sistemina tas mintis, kurias Jakštas buvo daugeliu atvejų reiškęs per ilgą savo gyvenimą. Bet ir šios — iš pažiūros abstrakčios — blogio ir gėrio problemos Jakšto yra sprendžiamos aktualiu būdu. Blogio problemoje jis nemaža kalba apie bolševizmą, laikydamas jį didžiausiojo pikto kalve. Gėrio problemoje judina aktualų bažnyčių susijungimo klausimą ir siūlo ne vieną savotišką projektą.

Vis dėlto šitame raštų ir idėjų margumyne mes galime surasti tris pagrindines idėjas, aplinkui kurias sukasi visos Jakšto mintys ir telkiasi visi jo darbai. „Senovės išminčiai,— rašo Jakštas,— du dalyku laikė užvis pažintinu: žmogų ir pasaulį. Pažink save, pažink pasaulį — tai buvo pamatinė visos senovės graikų filosofijos mintis... Daug kas tuodu klausimu — ir kas yra žmogus, ir kas yra pasaulis — laiko lygiai svarbiu, nes tikras į juodu atsakymas yra tikriausias kelias, vedąs prie bendrojo žmogaus ir pasaulio Kūrėjo — Dievo." Todėl *pasaulis, žmogus ir Dievas kaip tik ir yra tie trys dalykai, kuriems Jakštas skyrė visą savo minties darbą.* Gamtos problema, žmogaus problema ir Dievo problema sudaro svarbiausius

Jakšto filosofijos stulpus, ant kurių remiasi visos kitos jo idėjos.

Charakteringa, kad Dievo problemai mes randame mažiau rašinių negu gamtos problemai. Tiesa, paskutinis Jakšto veikalas „Aukščiausis gėris" sprendžia Dievo problemą. Bet net ir jame esama ištisų skyrių, skirtų gamtai ir žmogui. Tai anaiptol nereiškia, kad Jakštas Dievu yra mažiausiai domėjęsis. Priešingai, abi kitos problemos — gamtos ir žmogaus — yra perimtos dieviškaisiais dalykais. Pagrindinė Jakšto mintis yra ta, kad *per gamtą ir per žmogų reiškiasi Dievas Kūrėjas*. Todėl kur tik jis kalba apie gamtą, visur jis randa Dievo pėdsakų. Žmogaus esmę jam taip pat sudaraš panašumas į Dievą. Dievo problema Jakštui buvo pamatas, pradedamasis taškas ir atbaiga gamtos ir žmogaus problemai. Todėl nors Dievui specialiai jis nėra skyręs daug savo darbų, bet užtat Dievas jaučiamas visuose jo darbuose ir visose idėjose. Ten, kur jis kalba apie Dievą specialiai, jis neišeina iš tradicijos ir Apreiškimo nubrėžtų ribų. Asmeninis savotiškas Dievo pergyvenimas Jakšto filosofijoje nežymus. Todėl toliau mes ir pasitenkinsime dviem pirmosiomis problemomis: gamta ir žmogumi, Dievo problemą išsklaidydami po šias pastaraąsias.

II. GAMTOS PROBLEMA

1. MATEMATIKA, KAIP KELIAS Į GAMTOS ESMĘ

Pasaulio gamtinės sąrangos tikslingumas ir dėsningumas buvo pirmutinės žymės, kurios patraukė savęspi Jakšto mintį. Jakštas įvairiausiomis progomis, įvairiausiuose straipsniuose kalba apie nepaprastą gamtos tikslingumą bei dėsningumą, apie paslėptą gamtoje savotišką išmintį, kuri pralenkianti žmogaus proto pajėgas. Gamta, pasak Jakšto, jau seniai yra išsprendusi daugybę painiausių uždavinių, kurių žmonijos genijai ligi šiol išspręsti neįstengia. Jakštas todėl su pamėgimu rašė apie matematišką bičių instinktą, kuris bitėms nurodęs, koks daugiakampis reikalauja mažiausiai medžiagos ir sykiu duoda daugiausia talpos; apie vabalą matematiką, kuris, sukdamas lapą, išgraužia tokią kreivąją, kuri turi išvidinį ryšį su lapo forma, kaip lapo kraštinės linijos evoliuta; apie

dieviškąją proporciją, kuri reiškiasi ne tik mene, bet ir gamtoje ir kuri iš gamtos į meną yra atėjusi. Tikslingumas praskverbia visas gamtos sritis, ir gamtos padarai savo darbais geriausiai šitą dėsningą tikslingumą išreiškia.

Gamtos tikslingumas, gamtoje glūdinti harmonija, pasak Jakšto, esanti ne kas kita, kaip Dieviškosios kūrybos apraiška. *Gamtinės sąrangos matematiškumas esąs dieviškosios kūrybos matematiškumo vaizdas.* „Kalbėdami apie Dievą,— sako Jakštas,— kaipo apie pasaulio Įkūrėją, žmonės temato Jame vien Jo visagalybę ir patį pasaulį laiko Jo visagalybės padaru. Tai yra labai netobulas Dievo kūrimo supratimas. Prieš išvedant pasaulį iš nieko, Dievo Išmintyje amžinai yr buvęs matematiškas pasaulio vaizdas. Visi pasaulio kūnų ir mažiausių atomų geometriški, mechaniški ir fiziški santykiai nuo jų pradžios iki galo buvo tame vaizde apskaityti, išmatuoti, nustatyti. O kadangi kas sykį yra Dievo Išmintyje, nepaliauja joje buvę ir amžinai, todėl senovės graikų matematikai ne be pamato sakydavo, kad Dievas nuolat užsiima geometrija... Iš tikrųjų, prieš tapdamas pasaulio Kūrėju, Dievas yra buvęs pirmuoju aukščiausiu Inžinierium, pirmuoju Mechaniku, pirmuoju Geometru, pirmuoju Matematiku“ [5]. Jakštas todėl su pamėgimu ir nuolatos kartoja Šv. Rašto posakį, kad Dievas viską yra sukūręs *„in mensura, numero et pondere“* — pagal matą, skaičių ir saiką. Matematiškame pasaulio vaizde glūdi Dievo Išminties, jo harmonijos ir jo absoliutinio tikslingumo atspindys. Per gamtą spindi Dievas ne tik kaip Kūrėjas apskritai, bet ir kaip absoliutinė Tvarka bei absoliutinė Harmonija.

Dieviškasis matematiškas pasaulio vaizdas yra realizuotas gamtoje ir, kaip matysime netrukus, sudaro gamtinės tvarkos esmę. Todėl Jakštui matematika tampa keliu į gamtos esmę, nes *mūsų sukurtoji matematika, mūsų sukurtas matematinis kosmas yra ne kas kita, kaip tegul ir netobulas ano matematinio dieviškojo kosmo atšvaitas.* Tyrinėdami matematinius dėsnius, kurdami matematines teorijas, mes kiekvieną kartą vis labiau artinamės prie dieviškojo vaizdo, realizuoto konkrečiame pasaulyje, ir tuo pačiu artinamės prie gamtos pagrindų. Kelias į gamtą mus veda per matematiką. Štai kodėl Jakštas, spręsda-

[5] *Jakštas A.* Meno kūrybos problemos.— Kaunas, 1931.— P. 51.

mas gamtos problemą, visados ją sprendė matematiniu metodu.

Matematika Jakštui buvo tasai idealinis pasaulis, kuriame žmogus yra laisviausias ir kuriame jis labiausiai apsireiškia kaip kūrėjas. Prof. V. Mykolaičiui pastebėjus, kad matematika, kaip griežtas mokslas, yra labiausiai nutolęs nuo kūrybos, Jakštas stipriai paneigė šitą posakį, sakydamas, kad „šitaip galvoti tegali vien žmogus, matematikoj absoliučiai nieko nesukūręs ir todėl apie matematiškąją kūrybą turįs labai netobulą supratimą. Nes tikrumoje, jei kur žmogus kūrėjas panėši į Dievą Kūrėją, tai tik matematiškoj kūryboj. Gražiausi galimybės pasauliai kuriami čia kaip tik iš nieko. Ypač tai pasakytina apie geometriją, kaipo linijų mokslą... <...> Iš čia savo ruožtu plaukia išvada, kad naujai tiesai matematikoj surasti yra taip pat reikalingas įkvėpimas, kaip ir mene. Ir matematikos išradimai teikia išradėjui tokio pat estetiško pasigėrėjimo, kaip ir įkūnijimas kokios nors meno idėjos — menininkui... <...>. Tuo būdu matematika yra gražiausia žmogaus kūrybos atvaizduotoja ir amžinųjų tiesų išreiškėja“ [6]. Jakštas, be abejo, mokėjo skirti meno kūrybą nuo matematikos kūrybos, pastebėdamas, kad matematikoje yra kuriami „gražiausi galimybės pasauliai“. Meno kūryba vyksta realinėje sferoje. Matematikos kūryba vyksta idealinėje sferoje. Josios sukurti pasauliai yra *tik galimi,* tik idealiniai, tik egzistuoją žmogaus dvasioje. Šalia žmogaus matematinio kosmo grynu pavidalu nėra ir negali būti. Matematinis idealinis kosmas šalia žmogaus sudaro gamtą, kuri savo išviršiniu medžiaginiu pavidalu apgaubia matematinį pasaulio vaizdą ir jį paslepia nuo mūsų akių. Matematikas, prasiskverbdamas pro šitą medžiaginį kiautą, pasiekia idealinį gamtos pagrindą ir sykiu susiduria su dieviškuoju matematiniu pasaulio vaizdu. Štai kodėl Jakštas vienoje vietoje ir pastebi, kad „mes jaučiam tik neaiškiai, kad materija yra lyg kokia siena, už kurios stovi Dievas“. Tiesa, Jakštas pastebi, kad „toje sienoje nėra jokių durų nei langų, pro kuriuos galėtumėm į anapus pasaulio pažvelgti“ [7]. Bet čia jis turi galvoje realinį galimumą pralaužti medžiagos kiautą. Šitoks kelias, pavyzdžiui, fizikos, chemijos, Jakštui atrodo neįmanomas.

[6] Ten pat.— P. 50—52.

[7] *Jakštas A.* Mokslas ir tikėjimas.— Kaunas, 1930.— P. 24—25.

Bet matematikos kelias Jakštui esąs vienintelis, kuris veda į pasaulį, esantį anapus medžiagos.

Matematikos sukurtas idealinis kosmas Jakštui yra nepaprasto įvairumo jau tik dėl to, kad tai yra galimybių kosmas. *Matematinė kūryba esanti niekieno nesaistoma ir neribojama. Ji vyksta grynoje galimybių sferoje, todėl ji galinti sukurti begalinę daugybę įvairių įvairiausių idėjų ir vaizdų.* Viena pagrindinė būties idėja čia gali kartotis neapsakomoje įvairybėje. Pats Jakštas praktiškai yra patyręs šitą matematinio pasaulio įvairumą, sukurdamas 28 naujas paprastas ir begalinę daugybę sukrautinių trigonometrijos sistemų. Čia mes negalime Jakšto išradimo vertinti matematiniu atžvilgiu. Tai gal padarys matematikai. Bet filosofiniu, specialiai *gamtafilosofiniu* atžvilgiu Jakšto išradimas yra reikšmingas. Tai numatė ir pats Jakštas, rašydamas, kad „tegu matematiškoji mūsų veikalo pusė ir neturėtų įtakos į tolimesnį plėtojimąsi tos ar kitos matematikos šakos, visgi jame pasiliks kita — filosofiškoji pusė, kuri, mūsų išmanymu, turės visados nemenkos vertės“ [8]. Šitoji filosofinė pusė ir josios vertingumas yra tas, kad Jakšto matematiniuose atradimuose paaiški matematinių dėsnių tam tikras reliatyvumas arba, tiksliau sakant, tam tikras vienašališkumas, vadinasi, jų tikimas realybei tik tam tikru atžvilgiu. Jakštas tai pažymi ir pats sakydamas, kad „nūn vartojamoji trigonometrijos sistema yra toli gražu ne absoliuti nei vienintelė, o tik atskiras vienos iš nesibaigiamos daugybės kitų lygiai galimų ir lygiaverčių trigonometriškų sistemų žygis“ [9]. Matematika, kaip idealinis kosmas, kaip galimybių pasaulis, sukuria ištisas sistemas įvairių įvairiausias. Viena kuri matematinė idėja čia gali kartotis įvairiausiomis formomis ir gali būti išreikšta įvairiausiais matematiniais pavidalais. Jakšto išradimai kaip tik priklauso šitai sričiai. „Tuo žvilgsniu,— sako Jakštas,— mes ir žiūrime į tiekiamąjį čia tyrinėjimą, kaipo į tam tikrą tiesialinijinės trigonometrijos filosofiją, duodančią suprasti, kaip viena prasta trigonometriškos sistemos idėja gali apsireikšti nesibaigiamoje įvairiausių pavidalų daugybėje, nenustodama tuo nei kiek pamatinės savo vienybės“ [10]. Visai kitas klausimas, kuris pavidalas iš šitos dau-

[8] *Jakštas A.* Naujos trigonometriškos sistemos.— Berlynas, 1922.— P. 6.

[9] Ten pat.— P. 7.

[10] Ten pat.

gybės geriausiai atitinka realinę mūsų tikrovės struktūrą. Vadindamas visas šitas sistemas lygiavertėmis, Jakštas turi galvoje jų vertingumą savyje, *absoliutų* jų vertingumą, o ne jų vertingumą, kylantį iš santykio su mūsų realybe. Savaime suprantama, kad ne visos šitos sistemos yra lygiai tinkančios tikrovei, nes tikrovės pagrinde yra padėta viena kuri sistema, kaip idealinis tikrovės pagrindas. Matematinė idėja tikrovėje gali būti realizuojama tik vienu kuriuo pavidalu. Todėl tik šitas pavidalas geriausiai tikrovę atitinka. Visi kiti pavidalai yra tik galimi realizuoti, bet iš tikrųjų jie nėra realizuoti. Jie egzistuoja tik idealiniame pasaulyje, tik mūsų arba Dievo dvasioje. Savyje jie visi yra lygiaverčiai, kaip žmogiškosios arba dieviškosios kūrybos padarai. Bet jie gali mūsajai tikrovei netikti, nes ne pagal juos mūsų tikrovė yra sukurta. Mūsų tikrovei geriausiai tinka tasai matematinis pavidalas, kuris yra gautas iš pačios mūsų tikrovės patyrimo arba eksperimento būdu. Jakštas ir pats nujautė šitokį matematinių pavidalų ir sistemų skirtumą, nagrinėdamas penktąjį Euklido postulatą.

Čia mes kaip tik ir pasiekiam tąjį tašką, kur prasideda Jakšto žengimas į idealinį gamtos pagrindą. Matematika atvedė Jakštą prie gamtos struktūros pamatų. Matematikos keliu jis žengė į gamtos esmę. Pažiūrėkime, kaip Jakštui atrodė gamtos pagrindai ir visa išvidinė gamtos sąranga.

2. IDEALINIS GAMTOS PAGRINDAS

Visų pirma pasaulio vieningumas — ne mechaniškas, paremtas tiktai priežastingais dėsniais, bet organiškas, atremtas į vieningą ryšį,— Jakštui buvo pagrindinis dalykas jo pažiūrose į gamtą. *Jakštas todėl buvo pasaulio sielos šalininkas ir net manė, kad šitoji pasaulio sielos koncepcija yra suderinama su šv. Tomo Akviniečio filosofija,* nepastebėdamas, kad tomizmas pasaulio vieningumą grindžia tvarkos principu ir įvairių pasaulio būties laipsnių hierarchiniais santykiais[11]. Todėl kai Jakštui reikėjo recenzuoti prof. St. Šalkauskio disertaciją „L'âme du monde dans la philosophie de Vl. Soloviev", jis neigiamai pa-

[11] Plg. *Feckes C.* Die Harmonie des Seins. Ein Blick in das metaphysische Weltgebäude des Thomes v. Aquin mittels seiner Seinsstufen.— 1937.

sisakė dėl pasaulio sielos kritikos. „Mažiau mus patenkina,— rašo Jakštas,— pastarasis skyrius, kur autorius bando Solovjovo pažiūras į pasaulio sielą sukritikuoti, nes pasiekti pasiimtas tikslas autoriui čia tik pusėtinai tepavyko. Kad pasaulio siela nėra tuo, kuo ją esant manė V. Solovjovas, tai tiesa. Bet kad pasaulis būtų visai besielis, to autorius, griežtai imant, toli gražu nėr įrodęs. Paprastai visi pasaulio sielos nebuvimo įrodymai virsta tiltais, vedančiais vienan iš dviejų kraštutinumų: arba materializman, arba panteizman. Nes jei pasaulis yra besielis, tai jis, būdamas materialus, yra gryna *mundi machina,* negyvas mechanizmas, milžiniškas *perpetuum mobile,* amžinos materijos amžinai savaime besisukąs sūkurys. Dievo hipotezė tam mechanizmui išaiškinti yra, anot Laplace'o, visai nereikalinga. O kas tos išvados priimti nenori ir tiki Dievą, tas, sekdamas žydais kabalistais, pasaulio sielos vieton jaučiasi priverstas statyti patį Dievą ir virsti monistu arba panteistu. Mūsų išmanymu, V. Solovjovo klaida ne ta, kad jis pasaulio sielą yr prileidęs, bet ta, kad jis, bandydamas jos esmę nustatyti, susipainiojo suteikdamas jai prieštaraujančių ypatybių“ [12]. Be abejo, ir pats Jakštas aiškios pasaulio sielos koncepcijos neturėjo. Vis dėlto pasisakymas *už* jos buvimą Jakšto filosofijai yra labai charakteringas.

Pasaulio vieningumas pasaulio sielos pavidalu Jakštui nebuvo visai aiškus ir išryškintas, nes tai yra daugiau realinis vieningumas. Jakštas, nespręsdamas ontologinių klausimų gamtos filosofijoje, ir apie pasaulio sielą maža tėra pasakęs. Užtat žymiai aiškesnis Jakštui buvo *idealinis* pasaulio vieningumo pagrindas arba toji pasaulio idėja, kuri realiniame kosme buvo realizuota. Šitą idealinį pasaulio vieningumą Jakštas yra radęs matematikoje, nes matematika, kaip jau buvo minėta, Jakštui buvo idealinis pasaulio vaizdas. *Jakštas manė, kad pasaulio pagrinde glūdi tam tikra matematinė idėja, kuri realybėje yra išreiškiama įvairiais matematiniais pavidalais.* Todėl jis savo išrastų trigonometrijos sistemų įvairumą gretino su gyvūnijos ir augmenijos įvairumu. „Aukščiau nurodytasai trigonometriškų sistemų įvairumas primena mums kitą — taipgi begalinį — gyvijos ir augmenijos pasaulyje įvairumą, išsirutuliojusį iš bendrojo, mokslo patėmyto, gyvų or-

[12] *Jakštas A.* Mūsų naujoji prozos literatūra.— Kaunas, 1923.— T. 2.— P. 270.

ganizmų plano“ [13]. Šitas panašumas Jakštui atrodė ne atsitiktinis ir ne išviršinis, bet turįs išvidinį ryšį. „Tarp įvairių trigonometriškų sistemų ir visokeriopų gyvijos bei augmenijos formų, mūsų išmanymu, esama ne vien abstrakčios analogijos, bet tūlo vidujo sąryšio, kurio regimu išreiškėju bus tam tikras viršujis charakterizuojančių įvairias trigonometriškas sistemas kreivųjų panašumas į kai kurias paprasčiausių tos ar kitos gyvijos karalystės organizmų formas“ [14]. Jakštas pastebi, kad šios rūšies teigimo jis negalįs įrodyti moksliškais argumentais. Vis dėlto jis manąs, kad jo spėjimas turįs tvirtą pagrindą. Vadinasi, *pasaulio pagrindas esąs idealinis matematinis, kurį galima išreikšti trigonometrijos kreivėmis ir kuris savyje slepia tam tikras trigonometriškas funkcijas.*

Šitas Jakšto spėjimas randa mūsų dienomis patvirtinimą iš fizikų pusės vadinamojoje bangų mechanikoje, kurios kūrėjas yra *de Broglie.* Pasak jo, „visatos pagrindą sudaro nemedžiaginės, energijos nenešančios forminės bangos, kurios užpildo visą erdvę ir sklinda net žymiai greičiau, kaip šviesos bangos... De Broglie bangos yra tik matematinio skaičiavimo priemonė, kuri duoda tikimybę arba apytikriai nusako, kurioje vietoje yra energijos centrai“ [15]. Vadinasi, ir Broglie pažiūrose pasaulio pagrindas esąs idealinis matematinis. Štai kodėl šiandien jau linkstama pasaulį vadinti ne mašina, bet mintimi [16]. Be abejo, šių dienų fizikų teorijose šitas matematinis idealinis pasaulio pagrindas yra išreikštas turiningiau negu Jakšto veikaluose. Bet, mums rodos, kad jų esmė yra ta pati, būtent: *gamtos pagrinduose glūdi tam tikra matematinė idėja, kaip gamtos reiškinių nešėja ir jos formų palaikytoja.* Išviršiniai gamtos reiškiniai ir išviršinės jos formos yra ne kas kita, kaip šitos matematinės idėjos, Broglie terminu tariant, forminės bangos apraiškos. Čia esama panašumo ir į *O. Spanno* pažiūras, pagal kurias gamtos pagrindas esąs ne medžiaginis, bet *dvasinis* (plg. jo „Naturphilosophie“).

Šitoks gamtos pagrindo supratimas vertė Jakštą savotiškai nusistatyti dieviškosios kūrybos ir evoliucijos santykio atžvilgiu. Darviniška evoliuciją Jakštas atmeta. Bet

---

[13] *Jakštas A.* Naujos trigonometriškos sistemos.— P. 7.

[14] Ten pat.

[15] *Puodžiukynas A.* Modernioji fizika ir pasaulėžiūra // Židinys.— 1938.— Nr. 2.— P. 126.

[16] Plg. prof. Dovydaičio straipsnį: Kosmos.— 1938.— Nr. 1—2.

ir apskritai evoliucijos buvimas Jakštui atrodo esąs problematinis dalykas, nors ir galimas. Jis laikosi tos nuomonės, kad evoliucija nesudaro gyvenimo esmės ir kad, kaip Bon pažymėjo, gamta nepakenčia kitimo. Trys dalykai, pasak paties Jakšto, privedė jį prie evoliucijai nepalankaus nusistatymo: 1) augmenų sritis, kurioje darvinizmo ir apskritai evoliucijos pritaikyti negalima, 2) Haeckelio veikalas „Kunstformen der Natur", kurį Jakštas, studijuodamas ir tyrinėdamas jame esančius įvairių jūros gyvių atvaizdus, pastebėjo, kad tie gyviai esą sudaryti pagal skirtingus geometrinius planus, nors iš viršaus atrodą ir panašūs, vadinasi, idealinis matematinis jų pagrindas esąs skirtingas; 3) paties Jakšto išrastos naujos trigonometrinės sistemos, kurios paaiškino gamtoje esančių formų įvairumo ir sykiu vieningumo pagrindus. Jakštas todėl teigia, kad *gamtoje esančių formų įvairumas esąs ne evoliucijos padaras, kad gyviai nėra kilę vienas iš kito, bet kad jie turį tik bendrą idealinį matematinį pagrindą ir todėl esą panašūs vienas į kitą.* Štai kaip Jakštas vaizduojasi kūrybos eigą, pasigaudamas trigonometriškų kreivių pagalbos. „Kadangi tos kreivės turi didesnio ar mažesnio panašumo į kai kurių gyvių pavidalus ir kadangi nė viena tų kreivių nesiduoda išvedama iš gimininingų kreivių, bet lengvai plaukia iš bendros geometriškos sistemos idėjos, tatai jei man būtų duota galios mechaniškais dėsniais nukreipti materijos sroves pagal manąsias kreives ir dar pridėti gyvybės, tai aš galėčiau susitverti tiek gyvių, kiek yra manųjų kreivių, t. y. begalinę daugybę. Tikrumoje to aš negaliu padaryti. Bet Dievui tai būtų visai nesunku įvykdyti. Dėlei to aš tikiu, kad Dievas ir šio pasaulio gyvius yra sutvėręs panašiai. Šitoks atskirų gyvių tipų sutvėrimas man atrodo kur kas panašesnis į tiesą negu jų išvedimas evoliucijos arba darvinizmo keliu" [17]. Šitoji Jakšto išvada visai logiškai plaukia iš gamtos pagrindo supratimo. Jeigu gamtos pagrindas yra matematinis, vadinasi, tam tikros matematinės kreivės, aišku, kad ir gyvių pasaulyje šitas pagrindas turįs būti. Bet matematinės funkcijos arba jų vaizdas kreivių pavidalu yra išvedamos iš bendros matematinės idėjos. Jos nėra ir negali būti išvedamos iš sau artimų kreivių. Jų panašumas kyla iš bendro matematinio pagrindo, bet ne iš to, kad jos būtų kilusios viena iš kitos. Visos jos yra kilusios iš vieno kamieno, bet išsiskleidusios kaip

[17] *Jakštas A.* Mokslas ir tikėjimas.— P. 265.

medis. Todėl ir gyviai turi visi vieną bendrą matematinį pagrindą ir geometrinį planą. Jie todėl apreiškia daugybę bendrybių ir panašybių. Bet jie nesiduoda vienas iš kito kildinami.

Šitoji Jakšto mintis yra labai originali, galbūt originaliausia visoje jo gamtos filosofijoje. Bet evoliucijos ji dar nepaneigia, kaip manė Jakštas. Visai yra tiesa, kad matematinės kreivės, net ir panašios, viena iš kitos nesiduoda išvedamos, bet jos kyla iš bendros matematinės idėjos. Taip yra idealiniame matematiniame pasaulyje, kuriame idėja gali būti ir faktiškai yra atskiriama nuo tos idėjos derivatų. Visos Jakšto išrastos trigonometriškos sistemos buvo vienos trigonometrinės sistemos derivatai. Jos buvo kilusios iš vieno bendro kamieno, bet viena iš kitos neišvedamos, nes jos savyje neturėjo viso šito kamieno, bet tik tam tikro kamieno atžvilgį, tam tikrą jo pradą, kaip savo buvimo pagrindą. Jau kitaip yra gyvių pasaulyje. Galime visai ramiai tarti, kad pasaulio pagrindas yra matematinis ir kad gyviuose esama tam tikro geometrinio plano, ir kad kiekviena gyvių rūšis turi skirtingą geometrinę struktūrą. Bet tai dar nereiškia, kad vienas skirtingo plano gyvis negalėtų kilti iš kito gyvio, taip pat turinčio skirtingą geometrinį planą. Matematikoje tai yra negalima. Bet gyvijoje tai yra galima, nes kiekvienas gyvis turi savyje ne tik jam tinkančią matematinę kreivę, kuri nulemia *jo* prigimtį, bet ir visą matematinį gamtos pagrindą. Kai Dievas kūrė pirmą gyvį, jis realizavo jame ne tik vieną kurį matematinį derivatą iš idealinio pasaulio pagrindo, bet *visą* šitą idealinį matematinį gyvūnijos pasaulį. Todėl kiekvienas gyvis slepia savyje ištisą geometrinę gyvūnų pasaulio sistemą *in potentia.* Aktualiai jis apreiškia tik vieną kurį šios sistemos atžvilgį, bet galimybėje jis yra visuma. Vaizdingai kalbant, kiekvienas gyvis turi ne tik vieną kurią Jakšto išrastų trigonometrijos sistemų kreivę, bet jas visas *in potentia.* Štai kodėl jis ir gali, esant tam tikroms sąlygoms, kildinti iš savęs naują gyvį jau su kitokiu geometriniu planu. Šitaip supratus gyvio santykius su matematiniu pasaulio pagrindu, darosi aišku, kad Jakšto matematinis pasaulėvaizdis nesusikerta principialiai su evoliucija, nors pats Jakštas ir kitaip manė. Be abejo, evoliucija, pagrįsta matematiniu pasaulėvaizdžiu, atrodo visai kitaip negu Darwino mechaniškoji evoliucija. Vis dėlto evoliucija, kaip nuolatinis pasaulio

įvairėjimas ir turtėjimas, lieka bendras dėsnis bet kokiame pasaulėvaizdyje.

Apskritai tenka pastebėti, kad gamtos problema Jakšto yra iškelta ir sprendžiama įdomiausiai ir originaliausiai. Natūralus linkimas į matematiką savaime pastūmėjo Jakštą į gamtos tyrinėjimus, o filosofinis jo išsilavinimas ir intuicijos galia šituos tyrinėjimus nuvedė kūrybine kryptimi. Reikia tik pasigailėti, kad Jakštas negalėjo atsidėti tik vienai matematikai ir gamtos filosofijai. Čia jis būtų pasiekęs labai gerų rezultatų. Šiuo tarpu mums yra likę tik jo idėjų užbraižos. Vis dėlto ir jos yra vertingos, originalios, įdomios, todėl išvystytinos ir pagrįstinos. Tai — ateities lietuviškų gamtos filosofų uždavinys.

III. ŽMOGAUS PROBLEMA

1. KREACIONISTINĖ ANTROPOLOGIJA

Rytietiškas Jakšto filosofijos pobūdis labiausiai pasireiškia jo pažiūrose į žmogų. Jau nuo graikų filosofijos laikų Vakarai žmogų laikė protingu gyvūnu — *animal rationale,* kuriame protas yra kilniausia galia, skirianti žmogų nuo gyvulio ir siejanti jį su Dievu. Šitaip į žmogų žiūrėjo Aristotelis, šv. Augustinas, šv. Tomas Akvinietis ir kiti didieji Vakarų filosofai. Jų antropologija buvo intelektualistinė, intelektualistinė ta prasme, kad *intelektas* čia buvo padarytas esmine žmogaus žyme. Tuo tarpu Rytuose, ypač paskutiniaisiais amžiais, Wrońskio, Solovjovo, Berdiajevo doktrinose iškilo aikštėn kitokia žmogaus koncepcija. Žmogus čia buvo daugiau suprantamas ne tiek kaip protingas gyvūnas, kiek kaip *kuriąs.* Kūrybinė galia čia buvo laikoma aukščiausia žmogaus prigimtyje, ir ja žmogus skyrėsi nuo gyvulių ir susisiekė su Dievu. Priešais intelektualistinę antropologiją čia buvo pastatyta kreacionistinė antropologija.

Jakštas kaip tik yra karštas šitos kreacionistinės antropologijos atstovas Lietuvoje. Turbūt nė viena mintis Jakštui nebuvo tokia brangi, kaip ta, kad žmogus yra mažutis kūrėjas. Ją jis kartoja visuose savo raštuose ir visomis progomis. Iš jos jis veda žmogaus pareigas ne tik visuomenėje, bet net ir individualinėje srityje. Iš Jakšto antropologijos formavosi kažkas panašaus į Berdiajevo kūrybi-

nio akto etiką, kurią šis yra išdėstęs savo veikale „De la destination de l'homme. Ethique de l'acte créateur" (Paris, 1935).

Spręsdamas žmogaus problemą, Jakštas visų pirma pastebi, kad „žmogaus paslaptis tebėra dar mums tamsi ir gali būti išaiškinta tik ateityje" [18]. Palyginus žmogaus problemą su Dievo ir Kristaus problemomis, ji esanti kur kas neaiškesnė, nes Apreiškimas apie žmogų yra pasakęs tik labai nedaug. Tuo tarpu gamtos mokslai ir filosofija yra daugiau tyrinėją pasaulį negu žmogų. Vis dėlto jeigu peržvelgsime Apreiškimo duomenis, jeigu ištirsime žmogaus veikimą istorijoje, jeigu įsigilinsime į pačią žmogaus psichologiją, galėsime, pasak Jakšto, prieiti išvadą, kad *žmogaus esmę sudaro kuriamoji galia.* „Kur tik žmogaus gyventa, ten jo ir kurta. Ir toji jo kūryba visur dinamiška, auganti, tobulėjanti, žengianti pirmyn" [19].

Kūrybinė žmogaus galia visų pirma yra aukštesnė, pasak Jakšto, *už protą.* Čia Jakštas kaip tik ir skiriasi nuo aristotelinės—tomistinės antropologijos. Atsakydamas į Aristotelio pastabą, kad žmogus yra *animal rationale* ir todėl galįs pavergti sau proto neturinčius gyvulius, Jakštas priduria: „Iš dalies tai tiesa, bet toli gražu nepilnutinė. Protas — ne viskas. Gali žmogus turėti ir didelį protą, bet nesugebėti sukurti nieko naujo. Jei žmogus nūn valdo pasaulį, daro išradimų, sukuria naujų kultūrų, tai ne dėl to, kad jis turi proto, bet dėl to, kad jame glūdi aukštesnė už protą kūrybos dovana bei sugebėjimas gamintis naujų daiktų ir idėjų" [20].

Šita tad dovana, ne protas, kaip tik ir skiria žmogų nuo gyvulių. Dar 1906 m. Jakštas rašė, kad „žmogus, kurs tiek naujų daiktų padarė, ne į gyvuolį, nieko naujo išgalvoti negalintį, bet į Dievą sutvertoją panėši" [21]. Po dvidešimt šešerių metų šią mintį jis išreiškė dar aiškiau. „Josios (kūrybos.— *A. M.*) dėka žmogus visur pakyla aukščiau už gyvulius, virsta jų nugalėtoju ir valdovu. Pas gyvulius kūrybos visai nežymu. Jei viena kita gyvulių rūšis ir turi šio to panašaus į kūrybą, tai toji gyvulių kūryba esti visuomet menkutė, statiška, vis ta pati, nė kiek nepro-

[18] Ten pat.— P. 73.

[19] *Jakštas A.* Amžinoji poezija ir jos kūryba.— Kaunas, 1932.— P. 6.

[20] Ten pat.

[21] *Jakštas A.* Trys pašnekesiai ant Nemuno kranto.— Kaunas, 1906.— P. 12.

gresuojanti“ [22]. Visa, ką gyvuliai pasigamina, pasak Jakšto, „eina iš jų instinkto ir tedera vien jų gyvybei bei veislei palaikyti“ [23]. Be abejo, Jakštas gal per daug gyvajai gamtai nepripažino kūrybinio charakterio, jį rezervuodamas vienam tiktai žmogui. Faktiškai kūrybinė yra visa gyvoji gamta, tik, žinoma, kūrybos rūšis nėra vienoda. Augmenų pasaulyje kūryba yra tiktai autokreacija, gyvulių pasaulyje mes jau sutinkame ir aplinkos kūrimą, nors šitas aplinkos kūrimas dar yra tik pratęstas savęs kūrimas. *Žmogaus kūryba tuo skiriasi nuo gyvulio kūrybos, kad ji turi objektyvinį pobūdį, kad žmogaus kūriniai yra pirmiausia skiriami jiems patiems, o ne tiktai žmogaus reikalui.* Vis dėlto žmogaus ir gyvulio kūrybos skirtingumas dar nepaneigia kūrybos fakto gyvūnijos pasaulyje, bent autokreacine prasme. Jakštas todėl per daug pabrėžė kūrybinį žmogaus charakterį. Vis dėlto šita jo mintis yra charakteringa, nes ji gerai išreiškia kreacionistinę žmogaus koncepciją.

Kuriamąja savo galia žmogus susisiekia ir su Dievu. Kad žmogus yra sukurtas pagal Dievo paveikslą, Jakštui tai buvo gili ir pagrindinė antropologinė tiesa. *Šitą paveikslą Jakštas kaip tik matė žmogaus kūrybiškume.* Apžvelgdamas visas teorijas, kurios žmogaus panašumo į Dievą ieško žmogaus prote (šv. Augustinas), žmogaus valioje (Makarijus Aleksandrietis), žmogaus prote ir valioje (šv. Ambraziejus), Jakštas sustoja ties H.-Wrońskio pažiūromis, kad *žmogus yra panašus į Dievą tuo, jog jis kūrėjas.* Šias pažiūras Jakštas ypač vertina ir jas padaro savomis: „Nurodytos Wrońskio pažiūros, man rodos, yra vertos ypatingo dėmesio. Šiais laikais, kai yra susidariusi net tam tikra pažiūra į pasaulį ir uoliai platinama mokyklose ir populiaresnėse knygelėse apie tai, kad mokslas, girdi, negalįs kitaip žiūrėti į žmogų, kaip tiktai *„rein zoologisch“*, t. y. kaip į gamtos padarą, sukurtą gyvulio paveikslu ir panašumu, krikščioniškiems mintytojams nepridera tenkintis vien atmetimu tos grynai zoologiškos pažiūros, bet reikia prieš tą žmogų žeminančią materializmo dogmą statyti krikščioniškąją tezę apie žmogų, kaip gyvą Dievo Kūrėjo paveikslą“ [24]. Iš tikro, šita mintis atskleidžia krikščioniškąją antropologiją, nes nė viena

[22] *Jakštas A.* Amžinoji poezija ir jos kūryba.— P. 6.
[23] *Jakštas A.* Mokslas ir tikėjimas.— P. 62.
[24] *Jakštas A.* Aukščiausis gėris.— Kaunas, 1937.— P. 103.

kita antropologija neatsiremia į žmogaus kūrybiškumą, į žmogų kaip į kūrėją, tik krikščioniškoji. Iš kitos pusės, kreacionistinė antropologija yra vaisinga kultūros filosofijai, nes visą gyvenimą ji parodo kūrybos šviesoje, ir kultūra tampa žmogiškąja kūryba. Todėl Jakštas, kaip kreacionistinės antropologijos atstovas, šiais visais atžvilgiais turi nemaža reikšmės tiek krikščioniškosios antropologijos, tiek kultūros filosofijos tolimesniam išsivystymui.

Minėjome, kad Jakštas žmogaus kūrybiškumu bandė grįsti ir jo etinį vertingumą. „Trijuose pašnekesiuose" Jakštas, atsakydamas į savo bendrakalbio pastabą, kad „jūsų bendradarbiu aš nebūsiu, nes ką aš galiu padaryti. Nieko!", veda aiškią etinę žmogaus pareigą iš to, kad žmogus yra kūrėjas ir todėl yra atsakingas už šitos dovanos naudojimą pasaulyje. „Jei tiki Dievą, tai turi taipogi tikėti, jog kaipo žmogus esi leistas ant žemės ne dėl to, idant panėšėtum į akmenį, nieko nejaučiantį, ar į žolę, nieko neveikiančią, ar į gyvulį, nieko negalvojantį. Nesi akmens, žolės, gyvulio paveikslas, bet Dievo, dangaus ir žemės įkūrėjo, Dievo, amžinai gyvuojančio, jaučiančio, manančio ir veikiančio... Kas tatai nieko neveikia ir sakosi nieko negalįs, tas virsta ne tiktai į niekšą, bet ir į „bedievį", nes nepripažįsta savyje išreikšto Dievo paveikslo ir panašumo ir per tai nusideda taip pat, kaip kad ir atvirai tartų: aš nesu leistas pagal Dievo paveikslą ir panašumą. Todėl kas tiki Dievą, dangaus ir žemės įkūrėją, tur saugoties ne tiktai blogų darbų, bet ir ano papeiktino „nieko neveikimo". Tūnoti nieko nedarant pridera akmeniui, ne žmogui" [25]. Kūrybinis tad galios nenaudojimas yra, pasak Jakšto, savotiška nuodėmė, paneigianti religinę tiesą, kad žmogus yra sukurtas pagal Dievo atvaizdą. Dėl to kūryba esanti ne tik žmogaus ar pasaulio reikalui, bet ir tam, kad *žmogus realiai ir praktiškai parodytų savo dieviškąjį charakterį*. Nuosekliai, jeigu žmogaus galutinis tikslas yra dieviškumas ir jeigu žmogus yra dieviškas tuo, kad jis yra mažas kūrėjas, vadinasi, kelias į žmogaus sudievinimą eina per kūrybą. Žmogus kurdamas rengia sąlygas religinei savo būtybės transfigūracijai. Štai kokios išvados plaukia iš žmogaus kūrybiškumo etinėje ir religinėje srityje. Ir štai dėl ko Jakštas su pamėgimu keliose vietose kartoja Wrońskio mintį, kad kūrybinės dovanos

[25] *Jakštas A.* Trys pašnekesiai ant Nemuno kranto.— P. 11—12.

paneigimas iš žmonijos pusės nuvestų „žmoniją į naują nupuolimą, jau nebe individualų, kaip tai atsitiko su Adomu, bet kolektyvų, kurs ir bus galutinė žmonijos pražūtis bei nusižudymas *(sa destruction propre)*“ [26].

Be abejo, kreacionistinė antropologija Jakšto filosofijoje nėra originalus dalykas. Ji yra paimta iš Rytų, tik papildyta savomis mintimis ir praplėsta nuosekliomis išvadomis. Bet didelis ir nuolatinis žmogaus kūrybiškumo pabrėžimas, šito kūrybiškumo glaudus siejimas su Dievo kūryba, etinių žmogaus pareigų vedimas iš kūrybinio žmogaus paskyrimo Jakšto filosofijoje yra taip glaudžiai susietas su visa filosofine jo teorija, kad visi šitie dalykai pasidaro organiškas Jakšto mąstymo produktas. Šiuo atžvilgiu Jakštas buvo geriausių rytietiškų koncepcijų atstovas Lietuvoje. Vyšeslavcevo ir Chomiakovo mistinės antropologijos Jakšto nepatraukė. Jis atsirėmė į blaivią, gerai pagrįstą ir krikščioniškai nušviestą žmogaus supratimą, kuriam atstovavo Solovjovas, Berdiajevas, o ypač Wrońskis, kad žmogus yra Dievo Kūrėjo atvaizdas.

2. ŽMOGAUS KŪRYBOS FILOSOFIJA

Būdamas mažytis kūrėjas ir savo misiją matydamas kūrybiškume, žmogus, pasak Jakšto, turįs nuolatos būti veiklus, dinamiškas, progresuojąs ir išsivystąs. Jo kūryba turinti būti pasaulio tobulinimas, jo gerinimas ir vedimas nuolatinės pažangos keliu. Iš žmogaus ontologinio palinkimo kurti, iš jo dieviškojo charakterio Jakštas pereina prie pačios žmogaus kūrybos ir mezga ištisą šios kūrybos filosofiją.

Visų pirma, jeigu žmogus yra panašus į Dievą tuo, kad jis yra kūrėjas, tai ir *žmogiškoji kūryba taip pat bus panaši į dieviškąją kūrybą*. „Žmogaus kūryba turi panėšėti į Dievo kūrybą bent tiek, kiek pats žmogus panėši į Dievą“ [27]. Iš šitos aksiomos Jakštas visų pirma išveda žmogaus kūrybos paskyrimą. „Žmogus,— sako Jakštas,— yra tam tikras kūrėjėlis, Dievo bendradarbis padėjėjas, Dievo pašauktas Dievo kūrybos darbą žemėje papildyti ir atbaigti“ [28]. Todėl visa žmogaus sukurta kultūra, visi žmogaus darbai „sudarą lyg tam tikrą Dievo darbų žemėje

[26] *Jakštas A.* Mokslas ir tikėjimas.— P. 81.
[27] *Jakštas A.* Amžinoji poezija ir jos kūryba.— P. 6.
[28] *Jakštas A.* Aukščiausis gėris.— P. 104.

priedą bei tų darbų papildymą". Ir šitas papildymas eina per visas gyvenimo sritis. Jo galima rasti net antgamtinėje tvarkoje, pvz., Bažnyčios gyvenime arba žmogaus pasiruošime pašvenčiamajai malonei. Šiuo atžvilgiu visi žmonės, „ypač kilnesni žmonijos vadai... nežiūrint taip didelio jų pašaukimų skirtumo, visi jie istorijos žvilgsniu gali būti teisingai pavadinti vienu bendru vardu — Dievo kūrimo darbo padėjėjai bei atbaigėjai".

Net ir visa istorija Jakštui atrodo „ne kas kita, kaip tiktai *gesta Dei per homines*. Dievo ir žmogaus bendradarbiavimas yra visos istorijos turinys" [29]. Žmogus sava kūryba tęsia toliau Dievo pradėtą pasaulyje darbą, ir šitas susijimas su dieviškąja kūryba kaip tik sudaro pagrindinį žmogiškosios kūrybos paskyrimą.

Žmogiškosios kūrybos apimtis, Jakšto supratimu, yra labai plati. Visa kultūra esanti ne kas kita, kaip žmogiškoji kūryba. Todėl kai prof. V. Mykolaitis norėjo meną apibrėžti kaip žmogiškąją kūrybą, žodžiu „žmogiškoji" nusakydamas rūšinį meno skirtumą, Jakštas smarkiai pasipriešino šitai apibrėžčiai tvirtindamas, kad ji neteisėtai susiaurinanti žmogiškosios kūrybos plotą. Kūrimas iš nieko, bent reliatyviai, ir sukūrimas šio to naujo tinka ne tik menui, bet ir bet kuriam kitam žmogiškajam veikimui. „Reliatyviai iš nieko ir reliatyviai nauja kuria ne vien menininkas, bet ir technikas, ir gamtininkas, ir matematikas, ir filosofas, ir bet koks kitas kūrėjas" [30]. Visa, kas tik kyla iš žmogaus sąmoningo veikimo, turi kūrybos žymių ir yra kuriamosios žmogaus galios padarai. Jakšto žmogiškosios kūrybos apimtis sutampa su kultūros sritimi. Prof. V. Mykolaičio taikytą meno apibrėžtį Jakštas vaisingai pritaiko visai žmogiškai kultūrai.

Iš dieviškojo žmogaus charakterio kyla ir žmogiškosios kūrybos normos. Jeigu žmogus yra dieviškas tuo, kad jis kuria, todėl jis turi kurti taip, kaip kuria Dievas. *Dieviškoji kūryba yra žmogiškosios kūrybos norma ir pirmavaizdis.* „Būdamas protingas, žmogus turi savai kūrybai rinktis pačias tobuliausias normas, nes rinkdamasis mažiau tobulas, elgtųsi neprotingai. Bet pačios tobuliausios kūrybos normos yra tos, kuriomis pagrįsta paties Dievo kūryba. Taigi norėdamas ką nors kurti, žmogus ir turėtų atsižvelgti į Dievo kūrybos savybes, griežtai jų laikytis, kaip amžinų

[29] Ten pat.— P. 105, 107.
[30] *Jakštas A.* Meno kūrybos problemos.— P. 48.

kūrybos normų, ir niekuomet nuo jų nenutolti. Didesnis ar mažesnis žmogaus kūrinio tobulumas pareis nuo griežtesnio ar mažiau griežto tų amžinų normų laikymosi kūrimo metu“ [31]. Ši Jakšto išvada gali būti pateisinama, jeigu dieviškosios kūrybos normas imsime idealine prasme. Kadangi Dievas yra visokių — teorinių, etinių ir estetinių — normų šaltinis, tuo pačiu jis yra ir kūrybos normų turėtojas. Bet šitos normos, kaip pirmavyzdžiai arba idėjos, yra *idealinės*. Jos nėra realizuotos, ir tik tiek, kiek jos yra idealinės, jos sudaro žmogaus kūrybai siektinus idealus. Bet kai tik mes pereiname iš idealinės sferos į realinę sritį, kai mes dieviškosios kūrybos normų ieškome konkrečiuose daiktuose, mes savaime aprėžiame žmogiškąją kūrybą, sustabdome ją tik prie tam tikrų normų, šitas normas susiauriname ligi pastovaus kanono ir tuo pačiu begalinę žmogaus kūrybą paverčiame siaura ir reliatyvia. Jakštas šito pavojaus neišvengė. Jis nepadarė skirtumo tarp idealinių dieviškųjų normų, kurios yra neaprėžtos, ir realinių, kurios yra tik vienas idealinių normų atvejis, todėl siauros ir skurdžios. Šito skirtumo nepadaręs, Jakštas, nagrinėdamas žmogiškosios kūrybos ypatybes ir jas taikydamas estetinei kūrybai, priėjo prie to matematinio intelektualizmo, kuris žymi visą jo estetiką.

Jakštas visai teisėtai kelia klausimą, iš kur mes galime sužinoti, kokios yra dieviškosios kūrybos normos ir kaip jas pritaikyti realybėje. Šitas klausimas *turi* būti keliamas. Bet užuot pasirinkęs idealinį kosmą, Jakštas kreipiasi į Apreiškimą ir į gamtą. „Sužinoti tai mes galime iš Dievo sukurtos gamtos ir iš Jo duotojo mums apreiškimo. Mat Dievo kūrybos dėsnius atskleidžia mums gamtamokslis, o Dievo kūrybos savybes nušviečia Dievo Žodis“ [32]. Pasiremdamas šitais dviem šaltiniais, Jakštas yra suradęs tokias dieviškosios kūrybos savybes ir josios dėsnius: 1) *begalinis dėsningumas:* „Dievo sukurtame pasaulyje nėra likę jokios netvarkos, jokio chaoso“ [33]; 2) *proporcingumas:* „Jis kūriniuose sudaro nuostabią įvairume vienybę ir vienybėje įvairumą“ [34]; 3) *aiškumas:* „Visa Dievo kūryba įgauna naujos savybės — šviesumo, skaistumo, aiškumo“ [35]. Jakštas dar prideda vieną ypatybę — *gerumą,*

[31] *Jakštas A.* Amžinoji poezija ir jos kūryba.— P. 6—7.
[32] Ten pat.— P. 7.
[33] Ten pat.— P. 8.
[34] Ten pat.— P. 15.
[35] Ten pat.— P. 17.

nors ji nėra konkreti ir kokių nors realių naujų išvadų šalia minėtų ypatybių neturi. Vėl turime pastebėti, kad šitos ypatybės dieviškojoje kūryboje Jakšto yra suvoktos visiškai teisingai ir pagrįstai. Iš tikro, Dievo sukurtas pasaulis yra dėsningas, proporcingas ir aiškus, kad ir ne tokiu dideliu laipsniu, kaip mano Jakštas. Bet čia pat turime pastebėti, kad visos šitos ypatybės yra išvestos ne iš idealinio normų pasaulio, bet iš realinio gamtos pasaulio. Tuo tarpu gamtos pasaulis yra tik viena normų pasaulio išraiška, anaiptol ne vienintelė ir ne pati geriausia. Jakštas tad per daug vertino gamtoje besireiškiančias dieviškosios kūrybos ypatybes, nepastebėdamas, kad per gamtą Dievas apsireiškia tik vienu atžvilgiu ir tik labai netobulai, kaip mįslė ir kaip šešėlis. Galima žmogaus kūrybą matuoti dieviškosiomis *idealinėmis* normomis. Bet jos negalima matuoti gamtinėmis normomis, nes tuomet žmogus, kaip kūrėjas, darosi ne begalinio Dievo paveikslas, bet pririštas prie aprėžtos, reliatyvios gamtos. Jakštas šitos išvados nepastebėjo, todėl jo reikalavimai, išvesti iš gamtoje realizuotų dieviškosios kūrybos normų, žmogiškąją kūrybą galėjo tik stabdyti ir sustingdyti.

Štai ko Jakštas reikalauja iš žmogiškosios, specialiai iš estetinės srities. Kadangi dieviškoji kūryba gamtoje yra *dėsninga,* todėl:

„1. Žmogaus sukurtuose poezijos dalykuose neturi būti jokio chaoso, netvarkos, anarchijos.

2. Poetas, norįs sukurti tobulai poezijos kūrinį, turi rūpestingai išlaikyti visus poezijos kūrimo dėsnius, nė vienam jų nenusidėdamas.

3. Didesnis ar mažesnis nukrypimas nuo bet kurio — ritmo, pėdų, cezūros, eiliavimo, strofikos bei kitų poezijos kūrimo dėsnių, sudarydamas didesnę ar mažesnę poetiškąją licenciją, visuomet daugiau ar mažiau gadina poezijos kūrinį.

4. Tobulam poezijos kūriny neturi būti jokios poetiškosios licencijos. Jis visuomet turi būti griežtai dėsningas, kaip kad griežtai dėsninga yra visa Dievo kūryba".

Kadangi dieviškoji kūryba yra *proporcinga,* todėl:

„1. Kiekvienas žymus neproporcingumas gadina poezijos kūrinio grožį.

2. Nėr vykęs poezijos dalykas, kuriame įžanga, pvz., būtų keletą kartų ilgesnė už likusią kūrinio dalį.

3. Nėr sektini ir tie eilėraščiai, kurių ketureilėse stro-

fose pirmutinė eilė yra trumpa, dvi kitos vidutinės, o ketvirtoji ilga, kaip smilga, taip kad vienon puslapio eilutėn nesutelpa ir jos galas tenka kelti kiton".

Kadangi Dievo kūryba yra *aiški,* todėl:

„1. ...poezijos kūriniuose netoleruotinas joks tamsumas bei dirbtinis neaiškumas.

2. Poezijos kūrinių tamsumas bei nesuprantamumas yra ne geroji jų savybė, bet anaiptol — pati blogiausioji jų yda.

3. Poezijos kūrinio tamsumas bei nesuprantamumas prieštarauja ne vien amžinosios poezijos esmei, bet ir socialei jos reikšmei. Nes poezijos kūrinys — tai poeto žodis visuomenei. Bet kaip jis pasieks tikslą, būdamas visuomenei neprieinamas"...[36]

Visi šitie reikalavimai yra išvesti logiškai iš gamtinių normų. Tai yra natūralistinės estetikos reikalavimai. Be abejo, jie gali būti pateisinti. Jų galima vadinamojoj „klasikinėje poezijoje" rasti gal net visu šimtu procentų. *Jakšto klaida buvo ne ta, kad jis juos iškėlė, bet ta, kad jis juos suabsoliutino, laikydamas juos vieninteliais, o užmiršdamas, kad jie visi yra vienas atvejis ir atžvilgis iš begalinio dieviškųjų normų pasaulio, kad dieviškoji kūryba idealinėje srityje yra kur kas turtingesnė savybių ir dėsnių negu ta, kuri yra išreikšta gamtoje.* Žmogus, kurdamas savus kūrinius, tikrumoje gali vaduotis ne tik tomis normomis, kurios yra realizuotos gamtoje, bet ir tomis, kurių jokia akis nėra mačiusi, kurias jis savo dvasioj pagauna įkvėpimo momentą ir pagal kurias sukurtas kūrinys gali atrodyti visai kitoks, negu mums jis yra prieinamas gamtoje. Viena vienintelė kūrybinė idėja realybėje gali apsireikšti įvairiausiais pavidalais, ne tik tokiais, kuriuos mums atskleidžia gamta, bet ir tokiais, kuriuos mums sukuria žmogaus dvasia įkvėpimo metu.

Čia mes susekame keistą ir sunkiai suprantamą prieštaravimą tarp Jakšto gamtos ir žmogaus filosofijos. Gamtos filosofijoje Jakštas aiškiai suprato, kad net matematiniai dėsniai turi tam tikrą reliatyvumą, kad vadinamoji euklidinė geometrija yra tik vienas atvejis iš begalybės atsitikimų, kurie yra galimi idealiniame matematiniame kosme. Bet kai tik Jakštas pereina prie žmogaus filosofijos, prie žmogiškosios kūrybos, šitas dabar vartojamų arba bent ligi šiol vartotų, nors ir ne visados, kūrybos

[36] Ten pat.— P. 15—18.

dėsnių reliatyvumas dingsta. Vadinamosios klasikinės kūrybos dėsniai ir savybės Jakšto yra suabsoliutinami ir taikomi kiekvienam kūrėjui ir kiekvienam kūriniui. Kiek Jakštas gerai suprato naujosios matematikos prasmę, kad ji atskleidžia kitą aspektą iš idealinio matematinio kosmo, tiek jis nesuprato naujosios poezijos prasmės, kad ji taip pat atskleidžia naujus pasaulius ir naujus dėsnius bei naujas savybes idealiniame kūrybos normų kosme.

Dar į vieną dalyką reikia atkreipti dėmesį, kalbant apie Jakšto kūrybos filosofiją. Jakštas nuolatos savo raštuose primindavo, kad jo atstovaujamoji estetinės kūrybos teorija esanti *katalikiška,* vadinasi, kylanti iš katalikiškos pasaulėžiūros. Todėl jis ir prof. V. Mykolaičio estetikos bei pagrindinių jos koncepcijų, atremtų į meno, kaip žmogiškosios kūrybos, supratimą nelaikė katalikiškomis [37]. Daug kam susidarė dėl to įspūdis, kad katalikybė atstovaujanti klasikinei estetikai ir kad visos kitos neklasikinės estetikos esančios jau tuo pačiu ir nekatalikiškos. Tuo tarpu taip nėra. Jakšto estetika su savo dėsningumo, proporcingumo ir aiškumo principais katalikybei *nepriešinga.* Bet kad ji būtų specifiškai katalikiška, to pasakyti negalima. Jau tik tas faktas, kad grynai krikščioniškojo meno periodams, kaip katakombų, romanikos, gotikos, klasikinės estetikos, dėsniai yra visai nepritaikomi arba sunkiai tepritaikomi, rodo, kad *ši estetika nekyla iš katalikybės gelmių,* kad iš katalikiškos dvasios išauga daugiau simbolinis menas negu realinis, klasikinis. Tuo tarpu simbolis gali gerai pasireikšti ir nesilaikydamas tų dėsnių, kuriuos yra formulavęs Jakštas ir kurie yra formuluojami visų klasikinės estetikos atstovų jau nuo graikų laikų. Kas palygina Mikelandželo pietą su Bonos provincijos muziejuje esančia medine pieta iš vidurinių amžių, gali suvokti, kad iš tikro klasikinė estetika nėra nei specialiai katalikiška, nei absoliuti, nei vienintelė ir kad grožio idėja gali kartotis nepabaigiamais pavidalais, kaip tokiais pat begaliniais pavidalais kartojasi viena trigonometrinė idėja.

BAIGIANT

galima būtų trumpai nusakyti tas pagrindines idėjas, kurios buvo šiame straipsnyje išreikštos ir kuriomis buvo bandyta charakterizuoti Jakšto filosofines koncepcijas:

[37] Plg. *Jakštas A.* Meno kūrybos problemos.— P 86.

1. Jakšto filosofija yra išaugusi iš Rytų ir pagrįsta jo matematiniu intelektualizmu bei intuicionizmu; rytietiškas jos charakteris yra žymus ypač antropologinėse koncepcijose; jos matematinis intelektualizmas ypač išeina aikštėn pažiūrose į žmogaus kūrybą; jos intuicionizmas yra žymus idealinio gamtos pagrindo suvokime, kuris Jakšto gamtos filosofiją priartina prie naujausių gamtamokslinių teorijų.

2. Spręsdamas gamtos problemą, Jakštas eina prie gamtos pagrindų matematiniu keliu, kuris jam atvaizduoja idealinį kosmą; idealinį gamtos pagrindą Jakštas tikisi atradęs matematinėse idėjose, kurios esti reiškiamos tam tikromis kreivėmis ir kurių atvaizdas glūdi realizuotas gyvūnijos ir augmenijos įvairybėje.

3. Nagrinėdamas antropologinę problemą, Jakštas žmogaus esmę mato jo kūrybiškume, kūrybos galią laikydamas aukštesne už protą ir šitoje galioje rasdamas tiek žmogaus skirtingumą nuo gyvulio, tiek žmogaus panašumą į Dievą; dieviškosios kūrybos normos virsta žmogiškosios kūrybos normomis; dieviškosios kūrybos normų Jakštas ieško Apreiškime, ypač gamtoje, susiaurindamas tuo pačiu žmogiškosios kūrybos laisvę ir ją pajungdamas gamtinėms normoms.

Antanas Maceina

PASIKALBĖJIMAS SU PREL. PROF. A. DAMBRAUSKU-JAKŠTU

A. Jakštą, spręsdami pagal jo polemikos ir mokslo raštus, daugelis įsivaizduoja „baisiu“ žmogumi, nepermaldaujamai griežtą, šaltą, sudėtą iš geležinių matematikos ir logikos kaulų, aukšto ūgio, galingos fizinės struktūros. Bet jį pamačius ir susipažinus, visiškai tenka pakeisti ši neteisinga nuomonė. A. Jakštas nėra koks nors titanas: jis liaunos fizinės išvaizdos, nedidelio ūgio. Pas jį užėjus, tuoj dingsta pirmykštė griežto matematiko, didelio polemisto ir garsaus mokslininko baimė. Svečią jis priima kaip savo gerą draugą. Tuoj pastebi, kad šis didelis mūsų tautos vyras yra širdingas ir draugiškas, malonus ir atviras. Jis nesistengia tave nustebinti ar parblokšti savo didybe. Tai nepaprastai judrios inteligencijos ir europiško džentelmeniškumo veteranas. Pas jį neįžvelgsi nei išdidumo, nei dirbtinumo, nei jokios tuštumo skraistės. A. Jakštas — tai aukšta dorovinė ir intelektualinė asmenybė, kuri spinduliuoja taurumo ir tiesos šviesa. Tokių žmonių nedaug mes turime, todėl privalome juos labai branginti, nors ir ne visados su jų nuomonėmis sutikdami.

* *
*

— *Kada ir kaip pradėjote rašyti eilėraščius?*

— Eilėraščius pradėjau rašyti dar gimnazijoj būdamas. Tam mane paskatino šis faktas. Susipažinęs su kitų tautų literatūromis, pastebėjau, kad rusų ir vokiečių eiliavimo būdas lietuvių kalbai labiau tinka negu lenkų poezija. O mūsų poetai, kaip antai vysk. Baranauskas, Vaičaitis, buvo pasidavę lenkų poezijos įtakai ir visiškai nevartojo daktiliško eiliavimo būdo. Aš savo „Dainų skrynelėj“ beveik pirmas pabandžiau daktiliškai eiliuoti pagal rusų ir vokiečių poezijos pavyzdžius.

— Bet Jūs savo lyrikoj sekėte ir mūsų liaudies dainų pavyzdžius?

— Taip, sekiau ir mūsų liaudies dainų pavyzdžius, ypač savo satyriniuose eilėraščiuose. Iš mažens buvau susipažinęs su religine poezija. Pas tėvus rytais giedodavom rožančių ir šventas giesmes. O gimnazijoj susipažinau ir su pasauline rusų, lenkų ir vokiečių poezija. Pradžioj pradėjau eiliuoti lenkiškai ir lotyniškai. Buvo tai pasveikinimai mano dėdei, kurs mane leido į mokslus. Lietuviškų pavyzdžių dar neturėjau. Kartą išgirdęs gražiai deklamuojant Syrokomla'es „Apie kaimietį, nemokantį rašyti", užsidegiau noru šį eilėraštį išversti į lietuvių kalbą. Taip ir pradėjau lietuviškas eiles rašyti. Šis vertimas buvo atspausdintas „Aušroj". Tai buvo pirmas mano spausdintas dalykas.

— Kada ir kaip pasireiškė Jūsų pašaukimas kaip matematiko?

— Pradžioj matematika buvo man sunki. Bet Šiaulių gimnazijoje mes turėjome piktą matematikos mokytoją, kurs nežinančius plūsdavo „gražiausiais" rusiškais keiksmais —„dubina", „osiol", „čurban", o žydus —„porosionok". Norėdamas išvengti šių pravardžiavimų, atsidėjęs pradėjau matematikos mokytis. Ji man gerai sekėsi. Po to buvau vienas pirmųjų matematikos mokinių. Savo draugams padėdavau spręsti matematikos uždavinius. Matematika man ypač patiko tuo atžvilgiu, kad ji operuoja nesikeičiančiomis, amžinomis tiesomis. O jei žmogaus siela minta amžinomis tiesomis, tai ji pati turi būti amžina. Tokiu būdu matematika man buvo ir apologetinis argumentas. Pastebėjau analogiją tarp matematikos ir religijos tiesų, nes ir matematikoj, ir religijoj jos amžinos. Tik matematikos tiesos yra visos racionaliai įrodomos, o religines tiesas reikia tikėti.

Matematika man taip patiko, kad baigęs gimnaziją įstojau į Fizikos-matematikos fakultetą Petrapilio universitete.

— Bet vis dėlto Jūs metėte tą fakultetą ir įstojote į kunigų seminariją?

— Religiniais klausimais domėjaus ir matematiką studijuodamas. Mesti matematikos studijas privertė ir aplinkybės. Buvo ir profesorių labai menkų. Universitete kilo riaušės. 1881 m. buvo universitete didelės iškilmės, kurių

metu vienas studentų viešai jose dalyvavusiam švietimo ministeriui Saburovui davė antausį. Tai buvo studentų kerštas už universiteto statuto pakeitimą jų nenaudai. Po to universitetas buvo uždarytas. Be to, greit prasidėjo dar didesnė suirutė. Buvo užmuštas caras Aleksandras III. Tokiomis aplinkybėmis studijuoti nebuvo galima. Neturėdamas ką veikti, grįžau namo. O rudenį įstojau į kunigų seminariją. Čia atsidėjęs studijavau religinius mokslus. Ypač man patiko dogmatinė teologija, kur tiesos įrodomos matematiniu metodu.

— *Ir teologu pasidaręs nepamiršot matematikos?*

— Matematika domėjaus ir toliau. Kai tik susidarydavo palankios tam aplinkybės, tai tuoj ir grįždavau prie matematinių studijų. Suformulavau naujas trigonometrijos sistemas. Susirašinėjau su įžymiais matematikais. Pietaris irgi man padėjo įsigilinti į matematikos srities problemas. Jis padovanojo savo turėtus veikalus iš matematikos srities.

— *Kun. Prelatas laikomas vienu didžiausių mūsų publicistų. Būtų labai įdomu sužinoti, kaip Jūs žiūrite į savo publicistinį pašaukimą?*

— Ypatingo patraukimo publicistikai nejaučiau. Daugiau buvau linkęs į mokslą. Bet tėvynės reikalai ir laiko aplinkybės privertė užsiimti ir publicistika. Straipsnius pradėjau rašyti būdamas dar kunigų seminarijoj. Joje teko redaguoti ranka rašytą laikraštėlį „Lietuva". Jautėme, kad reikės kovoti su pirmeiviška spauda. Todėl dar seminarijoj tam rengėmės. O dar daugiau progos rašinėti turėjau, kai buvau ištremtas penkeriems metams į Rusijos gilumą, Ustiužnon .(Naugardo gubernijos). Ten susipažinau su Pietariu. Iš ten rašinėjau „Apžvalgai" ir „Tėvynės sargui".

1906 m., būdamas Petrapilio dvasinės akademijos profesorium, gavau pakvietimą grįžti į Kauną literatūrinio darbo dirbti prie Šv. Kazimiero draugijos. Grįžau Kaunan. Su kun. Januševičiu pagaminom naujus Šv. Kazimiero draugijos įstatus, pradėjau jai vadovauti.

— *Kun. Prelatas ilgus metus redagavote inteligentų žurnalą „Draugija". Ar negalėtumėt papasakoti, kokių tikslų ji siekė, kokie buvo jos artimiausieji bendradarbiai, kokiomis aplinkybėmis ji ėjo?*

— „Draugija" buvo skiriama vien tik inteligentams,

tiek kunigams, tiek pasaulininkams. Ji laikėsi katalikiškos pasaulėžvalgos, bet joje bendradarbiavo ir kitokių pažiūrų asmenų, kaip antai: P. Leonas, Mašiotas. Iš poetų rašė Maironis, Gustaitis, Putinas, Vaitkus, Margalis ir dar vienas kitas. Beletristikos dalykų duodavo Lazdynų Pelėda, Šatrijos Ragana, K. Puida. Kaip publicistai rašė kun. Kaupas, kun. Kemėšis, kun. Alekna, vėliau kun. Šultė ir kiti. Bendradarbių buvo nemaža, bet rankraščių dažnai stigdavo.

Tekdavo man daug rašyti. Aš vedžiau lenkų ir rusų spaudos apžvalgą, kur diskutuodavau dėl neteisingai lietuviams daromų priekaištų. Rašiau daug recenzijų, tuo norėjosi lenkams parodyti, kad mes, lietuviai, jau turime nemažą savo literatūrą. Kai lietuviškų knygų pradėjo dar daugiau rodytis, aš vienas jų nebepajėgdavau recenzuoti. Tada dalį jų siuntinėdavau Dvasinės Akademijos ir Fribūro bei kitų universitetų studentams, kurie irgi jas recenzuodavo. Tokiais recenzentais buvo kun. Penkauskas, kun. Galdikas, Pr. Dovydaitis, V. Endziulaitis ir kiti.

Į „Draugiją" buvau įvedęs ir plačią bibliografiją, kur informuodavau apie svarbesnes knygas, išėjusias svetimomis kalbomis. Taip pat paduodavau turinį ir kitų lietuviškų laikraščių. „Draugiją" stengiaus padaryti dideliu kultūrinės informacijos žurnalu. Polemikos neieškodavau, bet kai būdavo įžeista tiesa, tai sąžinė liepdavo ją ginti. Publicistinių aštrumų vengdavau, bet jų pasitaikydavo kartais dėl skubotumo, kartais dėl kitų priežasčių. Bet aš pats daugiau kentėjau nuo savo idėjinių priešų negu jie nuo manęs: jie mane pikčiau ir smarkiau puldavo negu aš juos. Polemizavau norėdamas apginti tiesą ir aukštuosius gyvenimo principus.

— *O ar apsimokėdavo „Draugijos" leidimas? Kiek ji turėjo prenumeratorių? Ar buvo mokami honorarai?*

— „Draugija" turėjo apie 700 prenumeratorių. Jos leidimas neapsimokėdavo. Šv. Kazimiero draugija padengdavo gaunamą deficitą. Honorarą bendradarbiai gaudavo tik vienas kitas. Jie rašydavo daugiausia dėl idėjinių sumetimų ar dėl noro realizuoti savo literatūrinį pašaukimą.

Karo metu „Draugija" buvo sustojusi eiti. Dar 1917 m. vokiečių prašiau leidimo jai leisti. Bet jie jo nedavė aiškindamiesi, kad toks storas žurnalas sudarytų daug darbo jų cenzūrai. Bet kai jų galybė pašlijo, tai leidimą jau

žadėjo duoti, tik reikalavo, kad joje visiškai neliesčiau politikos klausimų. Aš nesutikau, tada mane klausė, kokios politikos aš laikysiuos.— Krikščioniškos,— atsakiau. Tada nustebęs spaudos skyriaus vedėjas mane klausė, ar aš tikįs, kad galima krikščioniška politika... Bet vis dėlto leidimą gavau.

Taip „Draugiją" leidau iki 1923 m. Bet šis uždavinys man buvo jau per sunkus. Todėl jį 1923 m. perleidau mūsų Teologijos-filosofijos fakultetui. O sau pasilikau tik redagavimo pareigą. Bet į vieną numerį įdėjau kun. Bikino straipsnį, kuriame buvo kritikuojami krikščionys demokratai. Fakultetas mane už tai užsipuolė, nes esą nepatogu kritikuoti krikščionys demokratai, kurių dėka jis įsikūręs. Po to „Draugija" užsidarė, nes fakultetas atsisakė ją toliau leisti.

— *Jūs redagavote ir leidote dar ir „Ateitį", kuri irgi turėjo nemažos reikšmės...*

— Taip, „Ateitis" 1911 m. pasirodė kaip priedas prie „Draugijos". Kai buvo pastebėta, kad „Aušrinė" yra šališka ir net priešinga katalikybei, tai buvo nutarta leisti atskirą katalikiškos mokslus einančios jaunuomenės žurnalą „Ateitis". Ja daugiausia rūpinos kun. P. Dogelis. Jis pasiūlė Šv. Kazimiero draugijai ją leisti. Draugija tam pritarė. Taip ji ir pasirodė kaip „Draugijos" priedas. Ją redagavo Maskvos lietuvių studentų redakcinis komitetas, kurį sudarė Pr. Dovydaitis, V. Endziulaitis, E. Draugelis ir kiti. Jie atsiųsdavo man visą numerį rankraščiuose. Aš jį peržiūrėdavau, kad neįsibrautų ideologinių klaidų, ir atiduodavau spaustuvei. Paskui prižiūrėdavau jos korektūrą. Ilgesnių straipsnių „Ateičiai" nerašiau. Vėliau ji pradėjo eiti kaip savarankiškas žurnalas, nes paaiškėjo, kad pagal rusų įstatymus negalima priedo atskirai prenumeruoti ir pardavinėti. Karo metu ji buvo sustojus.

— *Bet vokiečių okupacijos laikais Jūs vėl ją atgaivinot?*

— Tikrai. 1917 m. iš vokiečių gavau leidimą „Ateičiai" leisti. Šiuo kartu man jau pačiam teko ją redaguoti. Daug turėjau vargo su vokiečių cenzūra. Turėdavau jai įteikti visus rankraščius. Daug dalykų ji nepraleisdavo, daug braukydavo.

— Jūs buvote ir „Garnio" redaktorius; kokių tikslų siekė šis laikraštis?

— „Garnys" buvo satyros laikraštis. Jis pradėjo eiti 1910 m. Jį leido Šv. Kazimiero draugija. O man teko būti jo faktinuoju redaktorium. Satyra galima daug laimėti. Ja galima išjuokti klaidingas idėjas, visokias ydas, ja galima sėkmingai kovoti su visomis gyvenimo blogybėmis. Tam ir buvo „Garnys" skiriamas.

1913 m. prie „Draugijos" buvo pradėtas leisti priedas „Mokytojas", skiriamas pedagogikos reikalams. Jį redagavo iš mokytojų sudarytas komitetas. Jame rašė A. Busilas, M. Grigonis, kun. P. Dogelis, Gabrielius Taučius (kun. M. Krupavičius) ir kiti.

— Kiek pamenu, pirmame „Draugijos" numeryje buvo pirmąsyk paskelbta mūsų krikščionių demokratų partijos programa, po kuria šalia prof. P. Būčio ir prof. Maironio-Mačiulio yra ir Jūsų parašas. Įdomu būtų sužinoti, kokio vaidmens Jūs turėjote šiai krikščionių demokratų programai sudaryti?

— Čia mano vaidmuo nedidelis. Šiai programai sudaryti daugiausia pasidarbavo prof. Pr. Būčys ir prof. Maironis-Mačiulis. Mano vaidmuo buvo daugiau pasyvus. 1905 m. buvo šaukiamas Didysis Vilniaus seimas. Iš anksto buvo nujaučiama, kad jame bus iškeltas ir socialinis klausimas. Katalikai norėjo atvykti su konkrečiu šio klausimo išsprendimo projektu. Prof. Pr. Būčiui, prof. Maironiui-Mačiuliui ir man, kaip Dvasinės Petrapilio akademijos profesoriams, teko sudaryti pirmąją krikščionių demokratų programą, kuria ir buvo sprendžiamas socialinis klausimas.

— Dabar norėtųsi dar išgirsti Jūsų nuomonė dėl aktualiųjų šių dienų klausimų. Pavyzdžiui, kaip Jūs vertinate dabartinę politinę mūsų būklę?

— Apie mūsų politiką daug negaliu pasakyti, aš jos gerai neišmanau. Taika ir ramybė pažadėta tik geros valios žmonėms. Kur trūksta geros valios ir artimo meilės, ten negali būti nei taikos, nei vienybės.

— O ką Jūs manote apie dabartinius mūsų valstybės santykius su Bažnyčia?

— Dėl valstybės santykių su Bažnyčia aš tiek tegaliu pasakyti, kad jie yra ne tokie, kokie turėtų būti. Mano

išmanymu, jie būtinai reiktų taisyti. Tas taisymo darbas žymiai palengvėtų, jei mūsų valdžia imtų žiūrėti į Bažnyčią ne *racionalistiškai,* kaip į kažkokią sau nepalankią ir pavojingą galybę, bet *katalikiškai,* kaip į savo dvasišką Motiną, kaip į Dievo mums duotą *išganymo įstaigą* bei *slaptingą* (mistišką) *Kristaus Kūną,* nes ji tuo iš tikrųjų ir yra. Įvykus šiai pažiūrų permainai valdžios atstovuose, nebūtų sunku su Bažnyčia susitarti. Nes kam tikrai rūpi išganymas, kas yra giliai įsitikinęs, kad savo sielos išganymo *kitur neras,* kaip tik *vienoje Katalikų Bažnyčioje,* tas tikrai stengsis surasti ir normalų *modus vivendi* su ja.

— *Kaip Tamsta vaizduojies sau kelią į tą modus vivendi?*

— Tiesioginėms deryboms su Apaštališkuoju Sostu nutrūkus ir konflikto su Lietuvos episkopatu nelikvidavus, mūsų valdžiai, taikos norint, reiktų ieškotis *aukšto tarpininko — taikdario,* turinčio *tiek valdžios, tiek Bažnyčios pasitikėjimą,* su kuriuo derėdamasi dėl minėtojo *modus vivendi* mūsų valdžia nė kiek nesijaustų pažeminta. Kandidatą tai svarbiai misijai aš težinau tik vieną. Tai arkivyskupas vienuolis Pr. Karevičius. Kaip vienuolis, jis yra tolimas nuo paprastos politikos ir žiūri į žemės konfliktus *sub specie aeternitatis.* Be to, jis gerai žino Bažnyčios kanonus ir Popiežijos istoriją. Bažnyčios praeityje galima rasti ne vieną pavyzdį, kur kukliam vienuoliui būdavo pavedamos panašios svarbios misijos. Šv. Tėvas, tikiuos, mielai sutiktų pavesti arkivysk. Karevičiui aukščiau minėtą misiją, jei tik iš valdžios sužinotų ją norint konfliktą su Bažnyčia baigti. Jis, tikiuos, ir bus laimingai baigtas, jei tik valdžia aiškiai suformuluos savo postulatus ir jei tie postulatai nebus priešingi aiškiems Bažnyčios kanonams.

— *Ką Tamsta manai apie mūsų KVC?*

— Aš manau, kad tai yra labai gerbtina ir svarbi įstaiga. Katalikų akcija be KVC šiandieną būtų negalima.

— *Bet Tamsta turbūt žinai, kad toji įstaiga kai kurių katalikų (pvz., tautininkų) nepalaikoma, o valdžios atstovų net įtarinėjama kaip ne katalikiška, bet grynai politiška krikščionių demokratų organizacija?*

— Taip, tai aš žinau, bet tai nėra vien apgailėtinas nesusipratimas. Jį sukėlė ne pats KVC, nei jo tikrai katalikiški įstatai, bet tik kelios jo pastarosios valdybos, su-

darytos atsitiktinai beveik iš vienų krikščionių demokratų. Toliau gali to ir nebūti. Tiesa, įėjus KVC valdybon vienokio nusistatymo žmonėms, žymiai lengvėja veikimo darbas, bet minėtas vienašališkumas valdybos narių parinkime neatrodo sveikas pačiam KVC. Dėl numatymo KVC įstatai partiškumo jo veikime nenumato, dėlei to nei krikščionių demokratų, nei katalikų sąjunga, kaip *partinės organizacijos,* KVC nepriimamos, bet atskiri tų organizacijų nariai ten *patekti gali.* Gerumo tai gera, bet ar gera, kai KVC priešakin patenka vienos kurios partijos žmonės ir tuo duoda progos leisti apie KVC nepalankių paskalų, aš į tai nelabai tedrįsčiau teigiamai atsakyti. Dėlei to aš linkčiau į tai, kad būsimosios KVC valdybos būtų bent kiek margesnės, įvairesnės. Aš nieko neturiu nė prieš vieną dabartinės KVC valdybos narį. Visi jie kilnūs ir gabūs žmonės ir geri katalikai. Bet aš vis dėlto manyčiau, kad ir tokie katalikai, kaip arkivysk. Karevičius, prel. Maironis ar kiti panašūs, įėję KVC valdybon, katalikiškai akcijai nė kiek nepakenktų.

— *Kaip Tamsta žiūri į ateitininkus?*

— Aš žiūriu į juos su džiaugsmu, bet drauge ir su baime. Su džiaugsmu, nes ateitininkuose matau mūsų būsimąją katalikiškąją inteligentiją, mūsų katalikiškos kultūros darbo tęsėjus. Juo jų bus daugiau, juo katalikams geriau. Bet mane ima ir baimė, nes gerai nežinau, kiek tvirta yra šiandienių ateitininkų katalikiška ideologija. S. Nėries, Mariaus ir kitų pavyzdžiai rodo, kad mūsų ateitininkijoj pasitaiko jaunuolių, kurie labai lengvai keičia savo pažiūras į pasaulį... Šiandieną jie ateitininkai, rytoj — tautininkai, poryt — trečiafrontininkai. To neturėtų būti. Ateitininkų valdybos turėtų geriau pažinti savo narius ir jų nusistatymus.

Kitas gana rimtas priekaištas — tai ateitininkų politikavimas bei dalyvavimas politikos darbe. Aš nieko nesakyčiau, jei pas mus Lietuvoje *visai nebūtų* suaugusių žmonių politikai vesti. Bet faktiškai tokio suaugusių ir mokslus baigusių jaunuolių trūkumo šiandieną jau nebejaučiama. Todėl aš ir manyčiau, kad kolei ateitininkas studentauja, jis neturėtų kištis politikon ir nesiimti jokios politiškos agitacijos. Kai baigs mokslus, tuomet galės stoti kurion panorės partijon ir užsiimti kuriuo panorės partiniu veikimu. O kolei tebėra studentas — *teužsiima vien mokslu* ir *sąžiningu paskaitų lankymu.* Nes *studentas* ir

yra jaunuolis, kurs *mokosi ir studijuoja.* Jei jis to nedaro, tai jis nevertas ir studento vardo nešioti. Tokiam ir universitete neturėtų būti vietos.

— *Norėtųsi dar sužinoti, ką Jūs manote apie naująją mūsų literatūrą"? Juk Jūs ją atsidėję sekate?*

— Mano pažiūras į naujausią mūsų literatūrą rasi „Židiny", kuriam neseniai įteikiau tuo klausimu savo straipsnį. Naujausioji mūsų literatūra eina labai klaidžiais keliais. Su „Trečiu frontu" pradėta kovoti, bet ir katalikai poetai eina labai artimais „Trečiam frontui" *keliais.* Šiai trečiafrontiškai, dekadentiškai literatūrai padeda ir daugumas katalikų laikraščių, kaip antai: „Šaltinis", „Židinys", „Rytas", „Ateitis", na, ir „Naujoji romuva". Vokiečių rimtesniuose katalikų žurnaluose nerasi dekadentiškos, futuristiškos poezijos, o mūsų katalikiškoj spaudoj jos kiek tik nori. Mūsų katalikai kritikai ne tik kad nereaguoja prieš tokią literatūrą, bet net dar ją palaiko.

— *Bet, gerb. Prelate, vien katalikybės atžvilgiu negalima smerkti kokios nors literatūrinės krypties. Juk specifinio katalikiško stiliaus nėra. Pavyzdžiui, argi būtų galima klasicizmo stilių laikyti katalikiškesniu už ekspresionizmo ar kubizmo stilius. Man rodos, kad katalikai literatai gali sau pasirinkti stilių, koks jiems geriausiai tinka. Kaip jie gali būti klasikai, romantikai ir realistai, lygiai taip pat gali būti simbolistai, impresionistai, ekspresionistai, kubistai, siurrealistai, konstruktyvistai ir net futuristai. Jų negalima apšaukti bolševikais ar trečiafrontininkais vien už tai, kad laikosi kurio nors moderniškiausio šių laikų stiliaus. Kūryba — davimas ko nors naujo. Galutinai sukurtų literatūros formų ar amžinųjų kūrybai modelių nėra. Ši karta yra irgi žmonės, turį kūrybinės iniciatyvos: jie negali būti beždžionėmis ir imituoti praeity jau sukurtus klasicizmo ar realizmo stilius. Jie ieško naujų kūrybos kelių. Man rodos, kad katalikus poetus katalikybės atžvilgiu galima būtų kaltinti tik už jų turinį, jei jis įžeidžia religiją, o ne už jų stilių. Bet turinys, siužetas yra tik kūrybos medžiaga ir turi antraeilės reikšmės. Be abejonės, Jūs, kaip kritikas, turite teisės vertinti ir stilių, bet tai tik kaip kritikas, o ne kaip teologas, ir šis vertinimas gali būti diskutuojamas.*

— Aš kovoju ne prieš *stilių,* bet prieš aklą įsikandimą bolševikiškos poezijoj *manieros,* prieš bolševikišką poezi-

jos griovimą ir darkymą, prieš vertimą jos mužikiškais pokštais, prieš darymą jos arena revoliucijai dėl revoliucijos. Visa tai neturi nieko bendra su stilium. Stilių yra tiek, kiek žmonių, o poezija savo esme tėra viena vienintelė. Stilius — tai Dievo žmogui duotoji dovana, o maniera — tai žmogaus darbas bei pasirinkimas. Stilius, anot prancūzų rašytojo,—„tai žmogus", o maniera — tai mados rūbas. Taigi kas kita stilius, kas kita — maniera, dar kas kita — pati poezija.

Poezijos (gr. *poiēsis*) pirmoji reikšmė — tai kūryba. Kai sakoma *kūryba,* tuomi pat reiškiama ir *taisyklės, dėsnio, tvarkos* sąvokos. Kūryba — tai veiksmas, nustatytas tam tikros tvarkos, tam tikro dėsnio. Taigi poetiškai kūrybai iš esmės yra priešingas visoks palaidumas, netvarkingumas, chaosas. Dėlei to senovėj poezija ir vadinta *matuota* kalba ir griežtai skirta nuo *prozos,* kuri vadinta *palaida,* jokių dėsnių nesilaikančia kalba. Tas *dėsningumas — tai amžina tikros poezijos žymė.* Ją randam ir žydų psalmėse, ir Homero bei Vergilijaus hegzametruose, ir Horacijaus odėse, ir Dante's tercinose, ir lietuvių dainose, ir visų tautų genialių poetų veikaluose. Tų tikros poezijos dėsnių įvairumas yra tikrai begalinis. Joks dainius nėra jų išsėmęs ir neišsems.

Taigi net ir formos atžvilgiu negalima pasakyti, kad praeitis varžanti šiandienių poetų kūrybą. O jau dvasios pasauly, kurį dainiai imasi vaizduoti, to varžymo nė to tiek nėra. Vadinas, apie tradicijos varžymą čia nė kalbos negali būti.

Būdamas absoliučiai laisvas, poetas laisvai kuria savo poetiškus veikalus. Būdamas katalikas, jis įdeda juosna katalikiškąjį turinį. Taigi yra galima kalbėti ir apie *katalikiškąją poeziją,* kaip kalbama apie *katalikiškąją filosofiją.* Tą katalikiškos poezijos tradiciją turėtų tęsti ir jauni mūsų poetai katalikai. Deja, jie to nedaro. Jie yra linkę prieštarauti katalikiškai tradicijai, jie prieštarauja ir mūsų tautinei poezijai, mūsų liaudies dainoms, kurios yra *įkūnytas dėsningumas,* jie prieštarauja ir pačiai amžinos poezijos esmei, nenorėdami su dėsningumu turėti savo kūryboj beveik nieko bendra.

Paneigę poezijoj viską — ir turinį, ir formą, ir dėsningumą,— jaunos kartos poetai tebesilaiko įsikibę vien *rašymo būdo eilėmis ir strofomis.* Tai yra grynas nelogiškumas. Nenorėdami sau prieštarauti, jie turėtų savo poetiš-

kus kūrinius rašyti eilę paskui eilę, strofą paskui strofą nepertraukiamai, kaip tai daro prozaikai. Tuomet jų kūriniai, niekuo nebesiskirdami nuo prozos, būtų galima toleruoti kaip „poezija prozoj“ ir nebekelti ginčų dėl jų poetiškumo. Tai būtų iš jų šalies ir logiška, ir teisinga. Dabar gi, deja, mūsų jauniems poetams katalikams to logiškumo visai stinga. Nes būdami gyvenime praktikuoją katalikai ir per tai tvarkos ir disciplinos žmonės, jie turėtų tos tvarkos ir disciplinos laikytis ir savo poetiškoj kūryboj. Dabar viskas pas juos išeina atbulai. Gyvenime jie sakos pripažįstą tvarką ir discipliną, o savo poezijoj jie pasirodo absoliutaus palaidumo ir chaoso šalininkai. *Comprends, qui pourras...*

Chaosą kurti visai pritinka bolševikams, nes tai jų uždavinys. Tuo nieks ir nesistebi. Bet tikrai tenka nustebti, kai mūsų jauni poetai katalikai tame dalyke eina visai tais pat keliais, kaip ir tikri bolševikai. Žinant bolševikų ideologiją, pigu suprasti ir jų revoliucinę poeziją, nes tarp vienos ir kitos yra visiška atitinkamybė. Čiagi pas mūsų jaunus poetus katalikus visiškas kontrastas, ideologija katalikiška, o poezija — bolševikiška. Bet jei taip, tai tiesiog baugu darosi, kad mūsų jauni poetai, pasisavinę bolševikišką manierą poezijoj, nepasiduotų ilgainiui ir jų bolševikiškai ideologijai. Ak, ne veltui pasakyta: *similis simili gaudet.* Kas katalikas, tas nė vienu atžvilgiu neturėtų panėšėti į bolševikus nei į jų poetus.

Juozas Keliuotis

TRISDEŠIMT METŲ SU A. JAKŠTU

[Atsiminimai]

Baigdamas 1906 m. Žemaičių seminariją ir rengdamasis važiuoti į Peterburgo dvasinę akademiją, džiaugiaus pamatysiąs ten tris brangius lietuviams vyrus: Maironį, Jakštą, Būčį.

Jakšto Peterburge neberadau: jis buvo jau išvažiavęs į Kauną dirbti Šv. Kazimiero draugijoje. Bet radau dar, taip sakant, šiltą vietą: auklėtiniai dar tebeminėjo profesorių A. Dambrauską. Visi vienu balsu teigė, kad buvęs rimtas profesorius, nors ir neiškalbingas; bet jeigu kas jo paskaitas užsirašydavęs, tuoj būdavę galima pastebėti, kiek jose erudicijos, kokios mintys aiškios ir kaip logiškai jos plėtojamos; ypačiai daug naudos suteikdavęs klausytojams savo vedamajame seminare. Tuomet buvo labai aktualus teologinio modernizmo klausimas; prof. Dambrauskas šioje srityje buvęs plačiai apsiskaitęs ir gausiai pažerdavęs studentams žinių; čia ir iškalbingesnis pasidarydavęs. Reikia pabrėžti, kad Dambrauskas Akademijoj tuomet skaitė Naujojo Įstatymo kursą.

1906 m. rudenį, aptvarkęs Šv. Kazimiero draugiją, kun. Dambrauskas perėmė „Nedėldienio skaitymų" savaitinuką ir jo vietoj pradėjo leisti savaitinę „Vienybę". Parašiau vieną dalykėlį ir nusiunčiau redakcijai. Tuo būdu užmezgiau santykius su Šv. Kazimiero draugija ir jos pirmininku. O kai 1907 m. kun. Dambrauskas pradėjo leisti „Draugijos" žurnalą ir aš ėmiau uoliai jame bendradarbiauti, užsimezgė tarp mudviejų su A. Jakštu gyva korespondencija, trukusi beveik lig Didžiojo karo. Toje korespondencijoje, žinoma, buvo liečiami daugiausia literatūros klausimai. Kibdamas prie mano rašinėlių, Jakštas konkrečiai nurodydavo, ko jiems estetiniu atžvilgiu trūksta ir kokie jie turėtų būti. Ir turiu pripažinti, kad jo pastabos, apskritai imant, būdavo tikslios. Vėliau Jakšto kritikai jam

prikišdavo, kad jis, kalbėdamas apie grožį, vis sklandąs po pačias filosofines viršūnes, apie Aukščiausiąjį Grožį — nenusileidžiąs žemėn ir nepateikiąs apčiuopiamojo grožio dėsnių. Tai — ne visai tiesa: ir Jakšto korespondencijoj, ir beletristinių bei plastinių kūrinių recenzijose galima rasti nemaža elementų, iš kurių būtų galima atkurti konkrečią Jakšto estetikos (ir, žinoma, poetikos) teoriją.

Gana dažnai Jakšto kritikai prikišdavo jam, jog jis per lengvai atleidžiąs rašytojams estetines nuodėmes, kad tik jų pasaulėžiūra būtų sutapusi su jojo. Ir tai — toli gražu ne tiesa: iš susirašinėjimo ir dažnų pašnekesių gavau patirti, kad jis drąsiai, tiesiai, be atodairos pasako, kas jam atrodo esą priešinga grožio dėsniams. Ryškų pavyzdį visi matėme visai dar neseniai, kai Jakštas iškritikavo P. Rūtelionienės „Vadovą", nors šitą rašytoją jis apskritai laikė talentinga ir labai vertino, kaip savo pasaulėžiūros žmogų.

1907 m. vasarą, važiuodamas iš Peterburgo per Kauną atostogų, sustojau Kaune susipažinti su Jakštu. Gyveno jis tuomet dabartinėje Rotušės aikštėje (Paradnaja ploščad) mūriniame vieno aukšto namelyje (Fišerio nuosavybė), šalia dabartinio generalvikaro buto. Ten buvo ir visos Šv. Kazimiero draugijos centras. Radau jį darželyje bevaikštantį tarp lysvių su kažkokia knyga rankoje. Artinaus prie to žymaus Lietuvos veikėjo su nemaža baime, su dar didesne pagarba. Pasirodė jis man besąs kad ir mažo ūgio, bet gana drūtas. Pakėlė jis nuo knygos akis ir žvilgtelėjo į mane per akinių viršų. Jo veidas pasirodė man stambus ir pilnas. Žvilgtelėjo gana rūsčiai, bet, pamatęs priešais save pabūgusį klierikėlį, ūmai nušvito. Susipažinom. Jakštas kalbėjo maloniai, smagiai, daug. Nebuvo dar jame matyti to vėlesniojo nervingumo. Kalbėjome, žinoma, apie literatūrą ir rašytojus.

Iš 1907—1908 mokslo metų korespondencijos atsimenu ypačiai vieną Jakšto laišką. Norėdamas man akivaizdžiai parodyti, kaip reikėtų rašyti lyrinius eilėraščius, jis atsiuntė man pluoštą rusiškų eilėraščių, parašytų Pietario sūnaus, tuomet bene dar gimnazisto. Atsidėjęs skaičiau. Eilėraščiai, tiesą pasakius, buvo dar gana gimnazistiški. Betgi atrodė, kad vaikinas turi talento. Eilėraščius Jakštui grąžinau. Sekdamas paskiau rusų literatūrą, nepastebėjau, kad jaunasis Pietaris būtų pasireiškęs. Po Didžiojo karo klausiau Jakštą, kur jisai būtų dingęs. Bet ir Jakštas nebežinojo.

1907—1908 metų žiemą draugas Vladas Jurgutis vieną dieną papasakojo man naują sumanymą: žinai, sako, kiek maža teturime praktikuojančių tikybą pasauliečių inteligentų; būtinai reikia kuo greičiausiai pradėti tą skaičių didinti; reikia pradėti nuo mokslą einančio jaunimo; reikia sukurti atitinkamą organizaciją. Aš, žinoma, pritariau; bet iki atostogų tuo dalyku ypačiai nebesidomėjau. Bet Jurgutis tos minties pasirodė nemetęs: susitaręs dar su draugais Pranu Kuraičiu ir Jurgiu Galdiku, padarė mažą konferencijėlę Kaune atostogų metu: suvažiavę susirinkome Peterburgo viešbutyje (kur dabar Valstybės vaistų sandėlis ir vaistinė šalia Miesto ligoninės Rotušės aikštėj) ir bendromis jėgomis ėmėme redaguoti provizorinius organizacijos įstatus. Man teko sekretoriauti. Mes tuomet dar nė nemanėme, kad toji organizacija išaugs tokia didelė ir gaus ateitininkų vardą. Įstatus suredagavus, reikia gauti kokio pripažinto autoriteto pritarimą. Didžiausias katalikiškas autoritetas mums tuomet buvo prel. A. Dambrauskas. Draugai nutarė, kad aš, kaip jo geras pažįstamas, turiu pas jį nueiti ir jam referuoti apie mūsų sumanymą. Nuėjau į tą patį raudonąjį Fišerio namelį, radau A. Jakštą tame pat darželyje. Papasakojau jam, ką mes sumanę ir kaip numatą tą sumanymą vykdyti. Jis pritariamai išklausė, sumanymą pagyrė ir palinkėjo mums geros kloties. Džiaugdamasis grįžau į viešbutį ir pranešiau laukiantiems draugams, kad prof. A. Dambrauskas pritaria ir laimina mūsų sumanymą. Pilni gražių vilčių išsiskirstėme.

Tuometinėje korespondencijoje Jakštas nusiskųsdavo dėl negerumų, kurie, jo nuomone, veržiąsi į mūsų jaunąją literatūrą ir ją gadiną. Ypačiai nusiskųsdavo Herbačiauskų. Sugelta širdim minėjo ir opią savo korespondenciją su tuo jaunuoju modernistu.

Vien tik susirašinėjant teko su Jakštu bendrauti ligi 1913 m. vasaros. Tais metais kan. J. Skvireckui pradėjus leisti „Bažnytinę apžvalgą", Jakšto padedamas persikėliau į Kauną. Beregint Jakštas įtraukdino mane į Šv. Kazimiero draugijos narius ir į valdybą. Dabar teko gana dažnai su juo susitikti ir jį stebėti. Jis pavesdavo man recenzuoti siūlomus išleisti beletristinius ar šiaip jau literatūrą liečiančius veikalus ir apie juos referuoti valdybai. Tuo būdu gavau skaityti J. Gabrio lietuvių literatūros istoriją. Teturėjome tuomet vien J. Šliūpo „Lietuvių raštai ir raštininkai", tad karštai siūliau Šv. Kazimiero draugijos val-

dybai tą Gabrio veikalą išleisti. Paskiau pas Jakštą su Gabriu susipažinau. Tas drąsus, iškalbingas, šaunus paryžietis padarė tuomet mums, kauniškiams, gerą įspūdį. Dambrauskas-Jakštas jį brangino ir tuomet, ir ligi savo gyvos galvos, kaip veiklų ir sumanų tautinį darbininką.

Anais laikais mes, kauniškiai lietuviai ir visos buvusios Žemaičių vyskupijos katalikai, labai branginome ir gerbėme Dambrauską-Jakštą; savo tarpe jį pavadindavome Lietuvos popiežiumi. Sykį aš jam tai papasakojau. Jis, valandėlę patylėjęs, tik nusišypsojo.

1913 m. vasarą kulminacinį punktą pasiekė kova tarp „kairiojo" ir „dešiniojo" lietuvių katalikų sparno, tarp vilniškių ir kauniškių; vilniškių organas buvo „Viltis", kauniškių—„Vienybė" bei „Draugija"; vilniškių vyriausieji kovotojai buvo A. Smetona, J. Tumas ir J. Kubilius; kauniškių — A. Dambrauskas, A. Maliauskis ir A. Alekna; kovos priežastys buvo skirtingos pažiūros į praktinę katalikų etiką, į veikimo taktiką ir vadovavimo klausimas. Po ilgų ginčų laikraščiuose pasiryžta pabandyti susitarti gyvu žodžiu. Į ką gi kitą kreipsis, pas ką gi kitą susirinks, jei ne pas Lietuvos popiežių? Atvažiavo iš Vilniaus į Kauną A. Smetona, J. Kubilius, L. Noreika (nebeatmenu, ar J. Tumas dalyvavo). Iš kauniškių tose tarybose dalyvavo Dambrauskas, Maliauskis ir, rodos, Alekna. Viename posėdyje teko ir man būti (pas Dambrauską). Pastebėjau, kad Jakštas diskusijose dalyvauja gana lėtai, užleisdamas pirmuoju smuiku groti kun. A. Maliauskiui.

Iš tų pasikalbėjimų nieko neišėjo. Vilniškiai grįžo namo, pasiryžę ir toliau tęsti tą pačią liniją, o kauniškiai ėmė ruošti generalinį puolimą: turėjo Vilniun suvažiuoti katalikai veikėjai „Vilties" palaikytojai ir galutinai išspręsti ginčą. Rengdamosi į suvažiavimą, viena ir antra stovykla rinkosi šalininkų. Kauniškiai pasiryžo įvesti į redakcinį „Vilties" komitetą savą žmogų — Praną Dovydaitį. Teko ir man dalyvauti tame suvažiavime. Labai stebėjaus, kad neatvažiavo A. Dambrauskas (o turėjo atvažiuoti). Tik vėliau sužinojau, dėl ko neatvažiavęs: važiuodamas Kaune į geležinkelio stotį, sužinojęs, kad rusų administracija uždėjo „Garniui" pabaudą; tai taip jį paveikę, jog grįžęs namo. Man rodos, jis nudžiugo radęs priekabę nevažiuoti: kiek esu pastebėjęs, jis vengdavo viešų žodinių ginčų — buvo mat ir neiškalbingas, ir nedrąsus. Kas kita plunksniniai ginčai.

1914 m. naujas Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius pakėlė kun. A. Dambrauską Žemaičių kapitulos prelatu. Didis buvo visų mūsų kauniškių lietuvių džiaugsmas. Miela buvo išvysti prelatą A. Dambrauską didingoj Žemaičių vyskupijos katedroj celebruojant prie didžiojo altoriaus. O celebravo jis kukliai, estetiškai, maldingai. Ir giedojo jis kad ir silpnučiu balsu, bet ausiai maloniai.

Užėjo Didysis karas. Iš Kauno turėjome išsikraustyti. Prel. Dambrauskas įsikūrė Vilniuje. 1915 metais man teko nutūpti Smolenske. Tad nuo 1915 m. liepos mėn. ligi 1918 m. liepos mėn. nebeteko man nieko apie Jakštą girdėti.

1918 m. liepos pradžioj grįžau į Kauną ir tuoj apsilankiau pas prel. Dambrauską. Radau jį beveik nepersimainiusį nei fiziškai, nei dvasiškai. Labai domėjosi Rusijos įvykiais: turėjau jam plačiai apie juos pasakoti. O jis apie vokiečių okupaciją ir savo gyvenimą maža tepasakojo. Mane nustebino, kad vokiečių okupacijos baisenybių jis beveik neminėjo.

1918 m. žiemą įstojau į Šv. Kazimiero draugijos tarnybą, apsigyvenau vienuose su Jakštu rūmuose, kaip jo padėjėjas ar faktinis redaktorius Šv. Kazimiero draugijos leidžiamo kunigų žurnalo „Ganytojas". Dabar gana dažnai tekdavo su Jakštu matytis ir nemaža kalbėtis. Jo bendradarbiu ir išbuvau Draugijoje iki pat jo mirties. Patyriau, kad jis besąs sugyvenamas, pakankamai nuolaidus, kur neliečiami pagrindiniai jo nusistatymai. Juo tolyn, juo nervingesnis darės; bet reikėdavo tik duoti jam laisvai savo įkaitį išlieti — ir jo širdelė beregint atlyždavo. Vyras buvo kad ir ūmus, bet tikrai geros, jautrios širdies.

Dar 1918 metais ar pačioje 1919 pradžioje, kai Kaune ir apylinkėse buvo privisę banditų, prel. Dambrauskui teko pergyventi šiurpią valandą. Sekmadienio rytą, 7 val., jam dar tebemiegant, įsiveržė į butą keli ginkluoti plėšikai ir, grasindami revolveriais, liepė atiduoti visus pinigus, kokius tik turi (plėšikai kalbėjo lenkiškai). Prelatas atidavė, kiek tik turėjo. Plėšikai pastebėjo nedegamą spintą ir liepė ją atidaryti. Prelatas atsakė, kad raktų neturįs: jie esą pas iždininką kun. Alekną (taip ir buvo iš tikrųjų). Plėšikai buvo bebandą grasinimais išgauti iš prelato daugiau pinigų ir spintos raktus; gal būtų pavartoję ir tokių priemonių, kaip Rumšiškių klebonui Galkui (kurį įkaitinta geležim svilino); bet vienas iš jų sako: gana, nebe-

varginkit kun. prelato: jis nemeluoja. Netgi plėšikai pagerbė A. Dambrausko teisingumą.

Grįždamas iš Rusijos į Kauną (1918 m.), išsikalbėjau su inž. P. Narutavičium apie A. Dambrauską matematiką. Inžinierius man papasakojo, kad Peterburgo universiteto Matematikos fakulteto profesoriai, kuriems studentai buvo įteikę įvertinti kai kuriuos Jakšto matematinius tyrinėjimus, pripažinę tuos tyrinėjimus vertais dėmesio. Papasakojau apie tai Jakštui ir pridūriau: kaip gaila, kad Tamsta nepaklausei savo mokslinio pašaukimo balso ir neatsidėjai visiškai matematikos mokslui: būtumei pasiekęs šitoje srityje didelių rezultatų. Jis melancholiškai atsakė: gaila, kad man savo laiku niekas iš dvasininkų taip nekalbėjo; priešingai, paniekinamai atsiliepdavo apie tas „tuščias mano fantazijas".

Po Didžiojo karo prel. A. Dambrausko įtaka ir autoritetas lietuvių visuomenėje ūmai sumažėjo: atėjo visai kitokie laikai, iškilo nauji uždaviniai, atsirado naujų veikėjų; Jakštas, lig šiol ėjęs kitais evoliucijos keliais, dabar jau pasenęs, nebeįstengė, o gal ir nebenorėjo pasukti kita kryptimi ir neatsilikti nuo audringo naujovės tempo; visuomenės dėmesį visiškai pavergė politika; įsisiautėjo politinės kovos; įsirykavo ir gyvu žodžiu, ir laikraščiuose demagogai bei agitatoriai. Jakštas politika nesidomėjo: pats nebuvo politikas, agitacijos nemėgo, juoba kad ir duomenų jai neturėjo, ir ji buvo abejinga jo kukliam, nedrąsiam, rimtam būdui. Jakštas pasiliko bestovįs nuošaliai, žmonių po truputį pamirštamas. Kai 1920 m. atėjo jo 60 metų sukaktuvės, visuomenė jų beveik nepastebėjo; net pati Šv. Kazimiero draugija niekuo ypatingu jų nepažymėjo.

Pasidaręs svetimas naujosioms gyvenimo srovėms, prel. Dambrauskas vis dėlto akylai stebėjo tą gyvenimą iš šalies ir nors džiaugės šiuo tuo, kas, jo nuomone, buvo pozityvu, bet apskritai buvo nepatenkintas naujųjų žmonių darbais. Be socialistų ar liaudininkų, jis stipriai kritikuodavo ir krikščionių demokratų programą bei taktiką. Ypačiai tuo metu būgštaudavo jisai, ar žemės reforma nebus priešinga teisingumo dėsniams.

Buvo jisai palikęs nuošaliai nuo bendrojo kitų kelio ir su savo prieškarine „kauniške" rašyba. Kietai laikėsi ir nenorėjo nusileisti triumfuojančiai jablonskinei. Ir visą didelę knygų bei laikraščių leidyklą (Šv. Kazimiero draugiją) privertė laikytis savo rašybos. Ilgai vargau, kol įti-

kinau, kad tas jo nusistatymas yra labai žalingas: keldamas maišatį, trukdo visuomenei išmokti taisyklingai rašyti; o ir Šv. Kazimiero draugijai tokios knygos daro nuostolių, nes visuomenės dalis jas boikotuos, jų neįsileis mokyklos. Ilgai priešinęsis Jakštas pamažėl nusileido. Bet pats ligi pat gyvenimo galo prie mūsų bendrinės rašybos ne visai tepritapo.

Kad atitrūkęs nuo naujojo gyvenimo ir ypačiai nuo jaunosios kartos, Jakštas tai, matyt, skaudžiai jautė. 1924 ar 1925 m. per Velykas susirinko pas mane keletas pasauliečių, vyrų ir moterų, prie kumpio su pyragu. Linksmai šnekučiuojamės, girkšnodami bažnytinį vyną. Tik ūmai ateina prelatas Dambrauskas. Pasisodiname jį draugėje. O reikia žinoti, kad prelatas, patekęs tarp nepažįstamų, labai varžydavosi ir kitus varžydavo. Ką dabar bepadarysi! Ryžaus nugalėti visas kliūtis ir „išjudinti" Jakštą. Puikiai pasisekė: porą valandų linksmai ir maloniai žmonėjomės, o kai svetimieji išėjo, prelatas atsisveikindamas man sako: „Gera buvo. Ar negalėtumei, kun. Mykolai, pas mane dažniau užeiti ir aš pas Tamstą dažniau užeičiau?"

Surengdavau kartais pas save muzikinį literatūrinį vakarėlį. Bet Jakštą kviestis ne visada tesiryždavau: bijodavau varžymosi ir varžymo. Iš tikrųjų nelengva būdavo surasti iš svečių tarpo asmenų, kurie būtų pasiryžę sėdėti šalia Jakšto ir jį šnekinti: apie ką su tokiu vyru kalbėti? O jis pats kaimynui žodžio nesuranda. Išeidamas kartais jis mane atsiprašydavo, kad, girdi, varžęs draugiją; jaučiuosi, sako, netinkąs į mažiau pažįstamą būrį. Ir draugija lengviau atsipūsdavo, jam išėjus. Bet kartais ir Jakštas duodavosi prisijaukinamas ir įsmaginamas. Vieną kartą visi mano svečiai stebėjosi, kai Jakštas prasėdėjo su mumis žmonėdamasis ligi po dvyliktos naktį. O reikia atminti, kad gulti jis eidavo paprastai, ypačiai paskutiniuosius kelerius metus, anksti — 7 ar 8 valandą. Kartais man skųsdavos negalįs miegoti: atsibundąs kokią 3—4 valandą ryto.

Daugelis, kas arčiau nepažinojo prel. Dambrausko, jo geros širdies, jo kuklumo, bijodavo jo: mat jis dažnai pasikarščiuodavo, supykdavo, pašaukdavo. Vienas poetas, pas mane apsilankęs, klausia, ar neužeis kartais Jakštas. Sakau: gali būti. Oi, sako šis, jei ateitų, aš turbūt pro langą iššokčiau! — O reikia pastebėti, kad aš gyvenu antram aukšte ir langai išeina į judrią gatvę.— Kitą kartą

vieši pas mane viena poetė, kurią Jakštas buvo truputį kutenęs savo plunksna. Ir jinai vis sako man: bijau! Gali užeiti Jakštas! — Ir užėjo. Maniau, bus bėda. Bet nieko: bijojo viena, bet bijojo ir antras; o man teko abu raminti ir šnekinti. Ir ką gi! Labai mielai pasižmonėjome visi trys.

Vieną sykį girdžiu triukšmą už trijų sienų: prelatas kažką garsiai bara. Po valandėlės trinktelėjo jo prieškambario durys, o dar po valandėlės kažkas skambina prie mano durų. Atidarau — Vaižgantas. Sumišęs, išraudęs. Klausiu, kas pasidarė. Sako, Jakštas išvaręs. Už ką?— Už Salio Šemerio „Granatą krūtinėj", kad recenzijoj nepapeikiau nepadorumų.— Sakau: na, niekis! Nueik ryt pas Jakštą vėl — ir susigerinsita. Vaižgantas pasižadėjo. Nuėjau pats pas Jakštą. Jis jau išdūkęs.— O ką? Prelatas išvarei Vaižgantą? Prelatas plačiai nusišypsojo: vadinas, jau žinai? Atsakiau: buvo užėjęs, pasipasakojo. Prelatas ėmė pasakoti, juo tolyn, juo karštyn, gyvai mostaguodamas, pakėlęs balsą (aš tik žvalgaus, ar negirdi kartais tarnaitė: pamanys, ko gero, kad bara mane): „Na, matai! Na, kaipgi nebarti! Kaipgi nevaryti lauk!"— Ir ėmė dėstyti... Baigus sakau: „O vis dėlto judu susitaikinsita. Rytoj jis ateis".— Vaižgantas atėjo, ir juodu susitaikė.

Atėjo neramieji 1926 metai. Kraštą valdyti ėmėsi socialdemokratų ir valstiečių liaudininkų blokas. Pradėjo kelti galvą komunistiniai gaivalai. Ėmė sklisti gandai ir nerimas: bus bolševistinis perversmas. Prel. Dambrauskas labai rūpinosi. Pasakojo jis man, kad tuo metu sykį viešėjęs pas jį prof. V. Čepinskis, kuris socialistų kabinete buvo švietimo ministeriu. Prelatas jį paklausęs: „Pone ministeri, ar bus bolševistinė revoliucija Lietuvoj?" Čepinskis atsakęs: „Bolševistinės revoliucijos nebus; bet jūsų — tikrai bus!" Žinoma, prelatui buvo tai visiška naujiena.

Apie 1928 metus A. Dambrauskas susirgo ta liga, kuri palengva per 10 metų nuvedė jį į kapą. Ligos pradžioj jam buvo padaryta operacija, bet nesėkmingai. Nuvažiavo jis į Wildungeną pas prof. Borną. Pasakojo man pulk. Bendikas, kad Bornas iš pradžių nenorėjęs nė imtis gydyti mūsų prelato. „Ką,— sakęs,— jūs man čia atvežėte lavoną, kad jis čia numirtų?!" Bet Bendiko ir kitų prelato pažįstamų prašomas, pagaliau sutikęs gydyti. Gydė nuoširdžiai, sumaniai ir išgydė tiek, kad tas brangus mums vyras išgyveno dar beveik 10 metų. Prelatas paskiau man labai gražiai atsiliepė apie Borną. O aš prelatui papasakojau,

kad Bornas palaikęs jį lavonu. Jakštas nustebo: jis anuomet nė mąstyte nepamąstė, kad su juo buvę taip blogai.

Nujausdamas, kad gyvenimas gal jau nebeilgas, jisai jau nuo tuokart ėmė rūpintis visų savo raštų išleidimu. Ir išleisdino. Tai padaręs, pasijuto tartum visai nebereikalingas. Dažnai tekdavo jį guosti ir įtikinėti, kad jis yra mums dar naudingas ir labai brangus. O kad visai nesugurtų ir per anksti nenumirtų, ėmiau kurstyti, kad dar mums parašytų vieną kitą veikalą. Jis ėmė ir parašė „Pikto problemą", o paskui dar „Aukščiausį gėrį". Šis pastarasis pasirodė buvęs paskutinis. Tiesa, buvau, rodos, įkurstęs, kad dar tartų paskutinį savo žodį opiaisiais jam mūsų naujausiosios literatūros klausimais ir tuo būdu paliktų mums tartum literatūrinį savo testamentą. Rodos, buvo besirengiąs tai padaryti; bet sutrukdė jį naujas sumanymas atgaivinti senąją „Draugiją".

Paminėjau, kad Jakštui toli gražu nebuvo pasidaręs svetimas naujausiosios mūsų literatūros likimas. Jis ją gana atsidėjęs sekė; kai kuo pasigėrėdavo, bet daugiausia būdavo nepatenkintas, ypačiai moderniąja mūsų poezija.

Iš pradžių niekas netikėjome, kad prelatas turi jau mirti. Bet kai vasario 17 d. nuvykau jo aplankyti, supratau, kad prieš mane — merdįs žmogus. Jis besėdįs ant lovos krašto. Šiaip taip pasisveikinova. Dar nesupratau, kad sąmonė jam silpsta. Ėmiau guosti: duosim vaistų širdžiai sustiprinti — silpnumas praeis. Jis nuleido rankas ant staliuko, priglaudė prie jų kaktą, linguoja galvą į šalis ir taip sopulingai be žodžių dejuoja — unkščia. Paskiau supratau, kad tatai vyrą mąstytoją turbūt pagavo siaubas ir skausmas regint, kaip šviesią žmogaus dvasią kas kartą stipriau ir slopiau pradeda siausti tamsybės, kurioms per silpnas esi atsispirti ir kurios netrukus pavers tave beminčiu ir bevaliu organų raizginiu...

Vasario 19 d. A. Dambrauskas mirė. Vakare, vos suskubome pastatyti salone šiokį tokį stalą ir užtiesti jį drobule, ligoninės automobilis parvežė velionio kūną. Vyrai padėjo jį ant stalo. Apvilktas tuo pačiu nudėvėtu, mums tokiu pažįstamu palaidiniu. Guli ant to stalo toks mažytis, sukumpęs, pastiras, toks niekam, rodos, nereikalingas, vienišas toj ruošos netvarkoj. O juk tai — brangus ir visų gerbiamas prelatas Aleksandras Dambrauskas, mokslo vyras, garbės profesorius, daktaras, rašytojas Adomas Jakštas...

Pagaliau kūną pašarvojo, apstatė gėlėmis, žvakėmis. Tuo momentu velionio veidas buvo nuostabiai gražus, ramiai švytįs nežemišku ilgesiu ir džiaugsmingo nujautimo šypsena. Turbūt A. Jakšto veidas toks būdavo, kai tas vyras mąstydavo apie Amžinąjį Gėrį.

Mykolas Vaitkus

SAU...

Savo gyvenimo šūkį aš galiu išreikšti vienu žodžiu — *Logos*. Visa, kas sutinka su Juo, kaip štai tarnavimas Dievui, tautai, žmonijai, aš laikau logiška, gera, sektina, ir tariu sau: tu turi tai vykdyti. Visa gi, kas Jam priešinas, kaip štai vertimas savęs, savo partijos, savo tautos ir net žmonijos aukščiausiu Absoliutu, man atrodo nelogiška, bloga, vengtina, ir aš sakau sau: tu neprivalai lenktis stabams. Aukščiausios Meilės — Dievo valia, kad visi mylėtųs ir laikytųs vienybės, *ut omnes unum sint,* mane žavi ir savęsp traukia. Todėl visi kivirčai ir skaldymaisi tarp valstybių, klasių, tikybų, mokslų, kaipo priešingi dieviškajam Logui, yra priešingi ir mano dvasiai. Negalėdamas jų pripažinti neatmainomais, visada būsiančiais „įvykusiais faktais", aš meldžiuos ir tikiu, kad dieviškojo Logo veikimu dings ilgainiui tikybų atskalos, užleisdamos vietą vienai visuotinei Kristaus Bažnyčiai su vienu Piemeniu prieky, kad kruviniems tautų norams padarys galą susidarę galop Jungtinės Europos valstijos, kad pragaištingą klasių kovą pašalins krikščioniškos teisybės principas ir solidarumas.

Mano gyvenimo šūkis „būsi logiškas", t. y. susijungęs su dieviškuoju Logu ir besistengiąs viską Jin patraukti. Dėl to aš ir ilgiuos šio idealo visuotiniosios Unijos, kuri atvestų

1) mano tėvynę į visos Europos valstijas *politiškon vienybėn* nauju Jungtinių Europos valstybių sukūrimu;

2) visus atsiskyrusius krikščionis *tikybos vienybėn* vienoje visuotinėje Bažnyčioje po vieno Dievo pastatytojo Ganytojo valdžia;

3) visas savitarpy besigrumiančias klases socialinėn vienybėn krikščioniškojo solidarumo ir savitarpės teisy-

bės dėka, galop visus savo srityje apsitvėrusius mokslus vienan diktan žinojiman, jungdama aukštesnėj sintezėj krikščioniškąją teologiją, racionalią filosofiją ir pozityvų mokslą. Tie aukšti dalykai yra tiesioginės Logo logikos pasekmės...

Jei to visa dar nėra, tai čia daugiausia kalta žmonių siauraprotystė. Jaunas būdamas, aš skelbiau jai kovą, o ir dabar tebesu įsitikinęs, kad pasauliui sutvarkyti reikia žmonių plačiomis pažiūromis ir plačiomis širdimis. Jų yra kiekvienoj tautoj, bet jie nesusiorganizavę, gatvės rėksnių užuiti. Jei jie susidėtų į atskirą sąjungą, tai toji sąjunga, eidama išvien su Bažnyčia ir valstybe, padarytų daugiau negu Ambasadorių konferencija ir Tautų Sąjunga, nes sugebėtų žmonijai nurodyti galutinį jos tikslą — pasiekimą absoliučios Tiesos ir absoliutaus labo. Jis yra ir mano tikslas.

ADOMO JAKŠTO ATSKIRAIS LEIDINIAIS IŠĖJUSIŲ DARBŲ BIBLIOGRAFIJA

1894

Dainų skrynelė. Eilės Adomo Jakszto, 1884—1894.— Tilžė, 1894.— 40 p. / Antras pataisytas ir padidintas išleidimas.— Peterburgas, 1905.— 143 p.

1902

Vaidila. Originališka novelė / Parašė Karolius Jakštas.— Tilžė, 1902.— 15 p.— Atspaudas iš „Varpo".

1904

Vienybė ar separatizmas? Atsakymas kritikams „Lietuvių balso".— Shenandoah, 1904.— 65 p.

1906

Nakties matymai. Vaizdeliai iš tolimos praeities.— Kaunas, 1906.— 32 p.

Naujoji valdžia / Parašė Druskius.— Kaunas, 1906.— 8 p.

Trys pašnekesiai ant Nemuno kranto.— Kaunas, 1906.— 63 p.

1907

Kas kaltas? „Chuliganai" ar socijalistai? Atsakymai „Naujajai Gadynei" / Parašyti Druskiaus iš Nemo.— Kaunas, 1907.— 16 p.

Vyskupas Antanas Baranauskas kaipo matematikas / Parašė A. Dambrauskas.— Kaunas, 1907.— 12 p.— Atspaudas iš „Draugijos" (1907, Nr. 4).

1908

Gavėnės knygelė / Sustatė A. Dambrauskas.— Kaunas, 1908.— 14 p.

Mokintuvė tarptautiszkos kalbos dr. Esperanto. Prakalba, kalbamokslis, straipsniai dėl skaitimo, žodinas terptautiszkas—lietuviszkas ir lietuviszkas—terptautiszkas / Iszdavė A. Dąbrauskas.— Tilžė, 1908.— 60 p.

1909

Pradžia ir išsiplėtojimas protestantizmo Lietuvoje XVI amž. (Historiškas piešinėlis) / Parašė kun. A. Dambrauskas / Perspausta iš „Draugijos".— Kaunas, 1909.— 31 p.

1911

Rudens aidai. Eilės.— Kaunas, 1911.— 100 p. / Antras pataisytas ir papildytas leidimas.— Kaunas, 1920.— 102 p.

1914

Jo Malonybė naujas Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius, jo konsekracija geg. 11 d. 1914 Peterburge, jo kelionė Kaunan ir jo sutiktuvės 18—19 gegužės Kaune / Surinko, sutaisė ir įžangą parašė A. Dambrauskas.— Kaunas, 1914.— 84 p.

Mūsų alfabeto klausimas.— Kaunas, 1914.— 27 p.

Naujasai popiežius Benediktas XV / Parašė A. Dambrauskas.— Kaunas, 1914.— 20 p.

Pirmutinės (10-ties metų) spaudos atgavimo sukaktuvės 1904—1914.— K., 1914.— 35 p.

1915

Neva juokai, neva ašaros [Neva publicistika, neva beletristika, neva poezija] / Parašė Druskius.— Kaunas, 1915.— 152 p.

1917

Kruvina revoliucija ar ramus kultūros darbas / Parašė Druskius / 2-a laida.— Baltimorė, 1917.— 20 p.— Atspaudas iš „Nedėldienio skaitymo".

1918

Nebaigtas pamokslas. Monologas, pabaigoje virstąs dialogu / Scenai parūpino Druskius.— Kaunas, 1918.— 16 p.

1919

„Homero draugija" ir „Vilkolakis".— Kaunas, 1919.—15 p.

Kultūros viešpatija.— Kaunas, 1919.— 23 p.

Kun. Jonas Balvočius-Gerutis (1842—1915).— Kaunas, 1919.— 23 p.

Lietuva ir Tautų Sąjunga.— Kaunas, 1919.— 14 p.

Logika / Sekdamas Mercieru ir Čelpanovu sustatė A. Jakštas.— Kaunas, 1919.— 262 p. / Antras pataisytas ir papildytas leidimas.— Tilžė, 1922.— 285 p.

Logikos evoliucija.— Kaunas, 1919.— 15 p.

Plokštinė trigonometrija. Pilnas sistemiškas kursas. Teorija ir uždaviniai / Sustatė A. Jakštas.— Kaunas, 1919.— 156 p.

1920

Giesmynėlis. Bažnyčių chorams, mokykloms ir šiaip jau giesminikams / Tekstą sutaisė A. Jakštas; Gaidas pagamino J. Naujalis.— Tilžė, 1920.— 144 p.

Ką mokslas gali pasakyti apie pasaulio pabaigą ir apie apokaliptiškąjį skaičių 666.— Kaunas, 1920.— 31 p.

Mūsų rašybos klausimu / [Bendraautoris M. Grigonis]. —Kaunas, 1920.— 20 p.

1921

Dieviškoji proporcija. Matematiškas dailės dėsnis.— Kaunas, 1921.— 22 p.

Ekspresionizmas dailėje ir poezijoje.— Kaunas, 1921.— 20 p.

Katalikų Internacionalas. Referatas, skaitytas I-me lietuvių katalikų kongrese Kaune sausio 5 d. 1921 m.— Kaunas, 1921.— 15 p.

Matematiškas bičių instinktas ir vabalas matematikas / A. Dambrauskas.— Kaunas, 1921.— 11 p.

1922

Naujos trigonometriškos sistemos. Bandymas filosofiškai nušviesti trigonometrijos pagrindus.— Berlynas, 1922.— 72 p.

1923

Mūsų naujoji literatūra (1904—1923).— Kaunas, 1923.

T. 1. Mūsų naujoji poezija (1904—1923).— 407 p.

T. 2. Mūsų naujoji prozos literatūra (1904—1923).— 803 p.

Svetimo gėlės. Pasakojimai, mažmožiai / Surinko ir sulietuvino A. Jakštas.— Kaunas, 1923.— 158 p.

1924

Trys garsieji matematikos klausimai.— Kaunas, 1924.— 133 p.

1927

Dvasiškoji išpažintis.— Kaunas, 1927.— 151 p.

Kas yra tiesioji linija? Apie sukrautines, stačiakampes trigonometrijos sistemas / A. Dambrauskas.— Kaunas, 1927.— 53 p.— Atspaudas iš „Lietuvos Universiteto matematikos-gamtos fak. darbų" (t. 3, p. 373—425).

Tikėjimo paslaptys.— Kaunas, 1927.— 34 p.

1928

Viešpaties malda.— Kaunas, 1928.

Žmogaus siela. Ar ji yr dvasia, ar ji nemirs?— Kaunas, 1928.— 30 p.

1929

Bendras būdas taisyklingiems daugiakampiams ratilan įbrėžti / A. Dambrauskas.— Klaipėda, 1929.— 26 p.— Atspaudas iš „Švietimo darbo".

1930

Amžinasis kosmo ratavimas.— Kaunas, 1930.— 28 p.— Atspaudas iš „Židinio".

Ką yra pasakęs A. Jakštas? Jo pastarais laikais (1924—1930 m.) parašytų publicistiškų straipsnių rinkinys.— Kaunas, 1930.— 155 p.

Lyrika.— Kaunas, 1930.— 398 p.

Mokslas ir tikėjimas. Populiarių apologiškų straipsnių rinkinys.— Kaunas, 1930.— 400 p.

Užgesę žiburiai. Biografijų ir nekrologų rinkinys.— Kaunas, 1930.— 502 p. / Antras fotografuotas leidimas.— Roma, 1975.

1931

Meno kūrybos problemos.— Kaunas, 1931.— 367 p.

Šypt-šypt. Jumoristiškų straipsnių ir vaizdelių rinkinys.—
D. 1.— Kaunas, 1931.— 150 p.
D. 2.— Kaunas, 1932.— 151—340 p.

1932

Amžinoji poezija ir jos kūryba. Paskaita.— Kaunas, 1932.— 24 p.— Atspaudas iš „Židinio".

Šv. Kazimiero draugija. Jos kūrimasis ir pirmųjų 25 metų veikimas (1906—1931) / Sustatė A. Dambrauskas.— Kaunas, 1932.— 149 p.

1933

Apie katalikiškus lietuviškus Šventraščio vertimus ir vertėjus.— Kaunas, 1933.— 26 p.— Atspaudas iš „Soter".

1935

Pikto problema.— Kaunas, 1935.— 235 p.

1936

Arkivyskupas Pranciškus Karevičius. Jo 50 m. kunigavimo sukakčiai paminėti (1886.V.16.— 1936.V.16) / [Bendraautoris J. Stakauskas].— S. l., 1936.— 31 p.

1937

Aukščiausis gėris. Pašnekesiai.— Kaunas, 1937.— 189 p.

1939

Lietuvos karinė spauda, 1918—1938.— Kaunas, 1939.— 48 p.

SVETIMŲ KALBŲ TEKSTŲ VERTIMAI

p. 6 gražu ir tai, kuo pats pažinimas yra malonus *(lot.)*.

p. 8 žmogus yra meno matas *(lot.)*.

p. 13 pagal matą, skaičių ir svorį *(lot.)*.

p. 22 menas yra teisingas sukurtų dalykų supratimas *(lot.)*.
menas yra žmogus, atsidavęs prigimčiai *(lot.)*.

p. 29 grožis *(vok.)*.

p. 30 grožio priežastis slypi vienybėje, įvairovėje ir darnoje *(vok.)*.

p. 31 Įvairovės vienybė paprastai nustatoma kaip grožio įstatymas... bet iš tikrųjų jis sudaro paties grožio esmę *(vok.)*.
Dalių harmonija ir visumos tobulybė į natūralią ir kartu matyti būtiną įvairovės visybę; ilsėjimasis savyje, išsiskyrimas ir atsipalaidavimas iškart iš visų žemesnių, netvarkingų, interesų skatinamų ryšių su aplinka *(vok.)*.

p. 32 „Grožį lemia trys dalykai: pirmiausia vienovė arba tobulumas... ir privalomas proporcingumas arba dermė, pagaliau aiškumas“ *(lot.)*.

p. 33 nekenčiu nemokšiškos minios *(lot.)*.

p. 38 leiskite veikti, leiskite praeiti *(pranc.)*.

p. 43 tikrai, grynai *(vok.)*.
keturi šimtai, penki šimtai *(it.)*.

p. 46 artimiausią rūšį *(lot.)*.
ypatingo skirtumo *(lot.)*.
menas — žmogaus kūryba *(pranc.)*.

p. 53 Bendruosiuose dalykuose slypi klasta *(lot.)*.

p. 54 ypatingas skirtumas *(lot.)*.

p. 55 nesipriešinimo blogiui *(rus.)*.

p. 56 iš profesijos, pagal užimamas pareigas *(lot.)*.

p. 60 Meną galima apibrėžti kaip discipliną, kuria vadovaujasi žmogus, kurdamas dailiuosius kūrinius *(pranc.)*.

p. 62 ieškokite moters (arba vyro) *(pranc.)*.

p. 63 lazdos argumentas *(lot.)*.

p. 64 gimsta, tampa *(lot.)*.

p. 66 plačiausia prasme *(pranc.)*.

p. 68 liečiantį žmogų *(lot.)*.

p. 70 Menas <...> tai disciplina, kuria vadovaujasi žmogus, kurdamas dailiuosius kūrinius *(pranc.)*.

p. 71 artimiausia giminė (rūšis), specifinis (ypatingas) skirtumas *(lot.)*.

p. 71 aš esu didžiai pažemintas matydamas, kad jos man priskiriamos *(pranc.)*.

p. 73 išankstinis numatymas *(lot.)*.

p. 74 netarnausiu, nevergausiu *(lot.)*.
jau nevadinsiu jūsų vergais, bet savo draugais *(lot.)*.

p. 74 Aš esu tarsi Dievas *(lot.)*.
Aš esu Dievo sūnus *(lot.)*.

p. 75 begalinio gerumo *(lot.)*.

p. 77 Sveika siela sveikame kūne *(lot.)*.

p. 81 iš priekio *(pranc.)*.

p. 82 su meile *(it.)*.

p. 83 antžmogiais *(vok.)*.

p. 93 su geranorišku pasitikėjimu *(lot.)*.

p. 98 taigi *(lot.)*.

p. 99 bendradarbiauja, susivienija blogyje *(lot.)*.

p. 107 naudingas visiems dalykams *(lot.)*.

p. 108 tamsiais tarpais, atotrūkiais *(lot.)*.
šviesiems tarpams *(lot.)*.

p. 109 kilmingumas įpareigoja *(pranc.)*.

p. 110 negyvosios gamtos, natiurmortų *(pranc.)*.

p. 115 buvimo priežastį *(pranc.)*.

p. 116 Dailininke, dailininke, kodėl mane persekioji?! Žiauru užsispyrus veikti prieš prigimtį! *(lot.)*.

p. 117 Noras egzistuoja vietoj grožio *(lot.)*.
laimės iliuzija tegu džiaugiasi žmonės *(lot.)*.

p. 129 amžinybės požiūriu *(lot.)*.

p. 135 Menas yra žmogus, atsidavęs prigimčiai *(lot.)*.

p. 138 tikrąja to žodžio prasme *(pranc.)*.

p. 145 žmogus yra meno matas *(lot.)*.

p. 147 kažkas apsirengęs pilkai *(rus.)*.
kažkas pilka *(rus.)*.

p. 148 genijus įpareigoja *(pranc.)*.
gėrio sugadinimas yra blogiausias dalykas *(lot.)*.

p. 150 „amžinuoju moteriškumu“ *(vok.)*.

p. 157 universalijos; bendrosios sąvokos *(lot.)*.

p. 159 1. Niekam neleista bažnyčiose, net ir atskirtose, ar kitose šventose vietose iškabinti ar stengtis, kad būtų iškabintas, joks neįprastas paveikslas, jei to neleis daryti Ordinaras.
2. Ordinaras tegu neleidžia pastatyti tikinčiųjų garbinimui šventų paveikslų, kurie neatitinka įprastos bažnytinės praktikos.
3. Tegu Ordinaras niekada neleidžia bažnyčiose ar kitose šventose vietose laikyti klaidingą mokymą iliustruojančius

paveikslus ar tokius, kurie neturi privalomo grožio ir prakilnumo, o tuo būdu neišsilavinusiems žmonėms teikia progą pražūtingoms klaidoms *(lot.)*.

„Daugelyje vietų po Žemaitiją klaidžioja nevykę skulptoriai ar, teisingiau, paveikslų dirbėjai ir gamintojai, kurie pagal savo išmanymą gamina šventųjų atvaizdus, piešia popieriuje ne tiek šventuosius, kiek Lernos pabaisas; savo bjauria išvaizda ir poza jie visiškai svetimi šventai tradicijai, tačiau dėl nedidelės kainos jie įkiša šiuos gaminius paprastiems žmonėms ir tuo būdu bjauriai juos apgaudinėja. Dėl to kaimyniniai sektantai gauna geidautos medžiagos, kad galėtų iš mūsų pasijuokti. Vietos klebonai tegu pasmerkia tokius darbus, parodo jų netinkamumą ir tegu juos konfiskuoja, nebent jie parodys specialų mūsų leidimą" *(lot.)*.

„Lernos pabaisa" *(lot.)*.

p. 161 gimdo kalnai, o gimsta juokinga pelytė *(lot.)*.

p. 168 „šiuolaikinis pilietinis poetas" *(rus.)*.

p. 171 ... ta jėga, kuri nuolat trokšta blogio ir visuomet kuria gėrį *(vok.)*.

p. 176 Trokšti įgyti nemirtingumą kokiu nors žygdarbiu,
Paikuolis! Nori to ar nenori, esi nemirtingas *(lenk.)*.

p. 186 pergalės koloną *(vok.)*.
kur policininkai, kad nenuveda jo į artimiausį sunkiųjų darbų kalėjimą *(vok.)*.

p. 201 „jaunuomenei pamokyti" *(rus.)*.

p. 202 žmogiškas veiksmas *(lot.)*.
tebūnie neminimas tarp jūsų *(lot.)*.
Platonas — draugas, bet didesnė draugė tiesa *(lot.)*.
dėl akių *(lot.)*.

p. 218 mano didžiausia kaltė! *(lot.)*.

p. 221 ką tie ilgaskverniai supranta *(lenk.)*.

p. 222 kalba už savo reikalus *(lot.)*.

p. 226 būtinuose dalykuose nėra per mažai, pertekliuje nėra per daug *(lot.)*.
tiesa, gėris, grožis tarp savęs keičiasi *(lot.)*.

p. 229 meiliai, jausmingai *(it.)*.

p. 233 tebūnie išklausyta ir antroji pusė *(lot.)*.

p. 249 tobulà dermė *(pranc.)*, švarus tribalsis akordas *(vok.)*.

p. 273 aš tau atleidžiu *(lot.)*.
kiekvienam savo *(lot.)*.

p. 278 yra, yra, bet nenori išeiti *(lot.)*.

p. 281 amžinoji poezija *(lot.)*.

p. 290 amžinybės požiūriu *(lot.)*.

p. 294 būtinos sąlygos *(lot.)*.
nuostabus dalykas dideliuose dalykuose, dar nuostabesnis — mažuose *(lot.)*.

p. 296 vaivorykštė, juosianti sostą, buvo panaši į smaragdą *(Apr 4, 3) (lot.)*.

p. 297 dangus pasakoja Dievo garbę *(Ps 18(19), 2) (lot.)*.
p. 298 vidinis prieštaravimas (logikoje) *(lot.)*.
p. 299 įvairovė džiugina *(lot.)*.
p. 304 „Dievas yra šviesa ir jame nėra jokios tamsybės“ *(1 Jn 1, 5) (lot.)*.
„šviesa spindi tamsoje ir tamsa jos neužgožė“ *(Jn 1, 5) (lot.)*.
p. 306 tarnauti Dievui — tai reiškia valdyti *(lot.)*.
p. 307 ištikimi tarnai, pavyzdingi cholopai *(rus.)*.
drąsiems likimas padeda *(lot.)*.
p. 315 iš anksto *(lot.)*.
p. 318 šedevras *(pranc.)*.
p. 323 nekenčiu nemokšiškos minios *(lot.)*.
p. 324 dieviškasis Homeras miega *(lot.)*.
p. 325 „Dykaduoniams leidžiu vogti!..
Tai mano jėgoms“ *(lenk.)*.
p. 327 dvasininkijos reikalai negali būti priklausomi nuo tautos reikalų *(lenk.)*.
p. 328 pats susivokė *(rus.)*.
turi amžių *(lot.)*.
nesipriešinimas blogiui *(rus.)*.
p. 329 antrašytojo, superrašytojo *(vok.)*.
pirmoji klaida, pirmasis melas *(gr.)*.
p. 330 išminties bedugnę *(lot.)*.
p. 348 pagal galimybes *(lot.)*.
p. 354 Dievo darbai žmonėse *(lot.)*.
p. 366 gyvenimo būdą *(lot.)*.
p. 370 Suprask, kuris gali *(pranc.)*.
toks tokiu džiaugiasi *(lot.)*.
p. 381 kad visi taptų vienu *(lot.)*.

REDAKCINĖS IR BIBLIOGRAFINĖS PASTABOS

Trečiame, paskutiniame, Adomo Jakšto filosofijos „Raštų" tome spausdinami darbai, skirti kai kurioms estetikos, daugiausia meno kūrybos, problemoms. A. Jakštas nėra specialiai ir sistemiškai tyrinėjęs estetikos klausimų. Savo straipsniais jis dažniausiai reaguodavo į to meto meno raidos tendencijas. Todėl dauguma jo darbų yra poleminio pobūdžio, diskutuojantys su meno kūrėjais ir jų vertintojais. A. Jakštas tikėjo itin veiksmingu meno poveikiu žmogaus pasaulėžiūrai, moralei, apskritai dvasiniam tobulėjimui. Jis labai vertino kūrybines tautos galias ir nuolat domėjosi jų apraiškomis. Jo dėmesio ir vertinimo susilaukdavo kiekvienas svarbesnis viešas kultūros ir meno įvykis. Periodikoje jis yra paskelbęs daugybę recenzijų ir atsiliepimų apie naujas poezijos ir prozos knygas, naujus periodinius leidinius, meno parodas. Vėliau visa tai buvo surinkta į vieną vietą ir išleista atskiromis knygomis — tai dviejų stambių tomų „Mūsų naujoji literatūra" (1923 m.) ir „Meno kūrybos problemos" (1931 m.).

Šiame „Raštų" tome ištisai perspausdinamas tik rinkinys „Meno kūrybos problemos", kuriame tikslingai sugrupuotų darbų visuma aprėpia nemažai bendrųjų estetikos problemų: meno esmės, grožio, meno paskirties, krypčių ir kt. klausimus. Iš „Mūsų naujosios literatūros" tomų parinktas tik vienas kitas estetikos požiūriu reikšmingesnis fragmentas. „Raštuose" taip pat spausdinama keletas bendresnius meno kūrybos klausimus liečiančių straipsnių iš to meto periodikos.

Užbaigdami A. Jakšto filosofijos „Raštų" leidimą manėme, jog tikslinga plačiau supažindinti šių dienų skaitytoją su bendru A. Jakšto filosofinės kūrybos vertinimu ir jo asmenybe. Todėl tomo pabaigoje esančio „Priedo" skyrelyje spausdinamas filosofo Antano Maceinos straipsnis, kuriame išsamiai ir visapusiškai aptariama ir vertinama A. Jakšto filosofinė kūryba, o Juozo Keliuočio parengtas pokalbis su A. Jakštu bei rašytojo Mykolo Vaitkaus atsiminimai padės mums geriau pažinti A. Jakšto asmenybę.

A. Jakšto „Raštų" redagavimo principai nusakyti pirmo ir antro tomų pastabose. Tų pačių principų laikytasi ir tvarkant šio tomo kalbą. Svetimų kalbų žodžius, posakius ir citatas į lietuvių kalbą išvertė *dr. Eugenija Ulčinaitė* (iš lotynų k.) ir *Petras Račius* (iš prancūzų k.).

Dėkoju visų trijų A. Jakšto „Raštų" tomų redaktorei *Rimai Dulkinienei*, kuri taip pat rengė ir vardų rodyklės. Dėkoju ir *Ipolitui Ledui*, padėjusiam parengti šio tomo „Fragmentų" skyrelį. Ypač dė-

kingas Kultūros ministerijai, be kurios finansinės paramos šis A. Jakšto „Raštų“ tritomis nebūtų išvydęs dienos šviesos.

Sudarytojas

„Kūrimo darbas“ — pirmoji publikacija: Draugija.— 1919.— Nr. 1.

„Kas yra menas“ — pirmoji publikacija: Draugija.— 1921.— Nr. 7/8.

„Meno katekizmas“ — pirmą kartą spausdintas rinkinyje „Meno kūrybos problemos“ (1931 m.).

„Kas yra grožis“ — pirmoji publikacija: Draugija.— 1909.— Nr. 30.

„Meno tikslas ir menininkas“ — pirmoji publikacija: Pradai ir žygiai.— 1926.— Nr. 6.

„Menas ir kūrybiškumas“ — pirmoji publikacija: Meno kultūra.— 1928.— Nr. 7/8.

„Meno problemos“ — pirmoji publikacija: Viltis.— 1915.— Nr. 25.

„Meno esmės klausimas“ — pirmoji publikacija: Židinys.— 1927.— Nr. 1.

„Menas ir grožis“ — pirmoji publikacija: Židinys.— 1927.— Nr. 4.

„Meno kūrybos klaidos ir uždaviniai“ — pirmoji publikacija: Ateitis.— 1926.— Nr. 2.

„Nuogybių problema mene“ — pirmą kartą spausdinta rinkinyje „Meno kūrybos problemos“ (1931 m.).

„Ar absoliučios nuogybės mene pateisinamos?“ — pirmoji publikacija: Rytas.— 1925.— Nr. 150—152.

„Naujas absoliučių nuogybių gynėjas“ — pirmoji publikacija: Lietuva.— 1923.— Nr. 181.

„Dar dėl nunuoginto kūno mene“ — pirmoji publikacija: Lietuvis.— 1925.— Nr. 34.

„„Lietuvos žinios“ ir jų meno kritikas p. Dilgė“ — pirmoji publikacija: Lietuvis.— 1925.

„Nuogybių ekshibicija ir nauji meno keliai“ — pirmą kartą spausdinta rinkinyje „Meno kūrybos problemos“ (1931 m.).

„Trečioji lietuvių meno paroda (1909 m.)“ — pirmoji publikacija: Draugija.— 1909.— Nr. 30.

„Lietuvių meno apžvalgos paroda (1920 m.)“ — pirmoji publikacija: Draugija.— 1920.— Nr. 7—10.

„1921 metų meno paroda“ — pirmoji publikacija: Draugija.— 1921.— Nr. 5/6.

„Ekspresionizmas mene ir poezijoje“ — pirmoji publikacija: Draugija.— 1921.— Nr. 3/4.

„Dekadentizmas ir jo atstovai mūsų poezijoj“ — pirmoji publikacija: Židinys.— 1926.— Nr. 10.

„Naujoviškosios poezijos paradoksai“ — pirmoji publikacija: Ateitis.— 1925.— Nr. 2.

„Menas ir jo kritika" — pirmoji publikacija: Meno kultūra.— 1928.— Nr. 1.— P. 8—10.

„Meno kritikams" — pirmoji publikacija: Baras.— 1926.— Nr. 4.

„Matematiškasis meno dėsnis" — pirmoji publikacija pavadinimu: Dieviškoji proporcija. Matematiškas dailės dėsnis.— Kaunas, 1921.— 22 p.

„Mūsų kova su „trečiafrontininkais"" — pirmoji publikacija: Židinys.— 1931.— Nr. 8/9.— P. 99—111.

„Poezija ir pareiga" — pirmoji publikacija: Židinys.— 1931.— Nr. 11.— P. 320—326.

„Amžinoji poezija ir jos kūryba" — pirmoji publikacija: Židinys.— 1938.— Nr. 7.— P. 13—23; Nr. 8/9.— P. 146—155. Tais pačiais metais straipsnis buvo išleistas atskiru leidiniu.

[„Fragmentai"] — nuotrupos, susijusios su A. Jakšto estetinių pažiūrų charakteristika, surinktos iš įvairių straipsnių, skelbtų rinkiniuose „Mūsų naujoji literatūra" I ir II tomuose (1923 m.), „Ką yra pasakęs Jakštas?" (1930 m.), „Užgesę žiburiai" (1930 m.) bei periodikoje („Naujoji romuva", „Vairas", „Židinys").

„Jakšto filosofija" — A. Maceinos straipsnis, spausdinamas iš: Naujoji romuva.— 1938.— Nr. 11.— P. 267, 270—271; Nr. 13.— P. 312—315; Nr. 14.— P. 336—339.

„Pasikalbėjimas su prel. prof. A. Dambrausku-Jakštu" — „Naujosios romuvos" redaktoriaus J. Keliuočio parengtas interviu su A. Jakštu spausdinamas iš: Naujoji romuva.— 1931.— Nr. 38.— P. 897—901. Perspausdinant šiuose „Raštuose" praleista „Pasikalbėjimo" įžanga.

„Trisdešimt metų su A. Jakštu" — rašytojo M. Vaitkaus atsiminimai spausdinami iš: Židinys.— 1938.— Nr. 3.— P. 340—346.

[„A. Jakšto CREDO"] — tai vienas iš A. Jakšto kalbų fragmentų, skelbtų „Židinyje" (1938.— Nr. 3.— P. 347—348) pavadinimu „Jakštas kalba į mus".

VARDŲ RODYKLĖ

Adomas 39, 78, 353
Albertas K.— *žr.* Vijūkas-Kojelavičius A.
Alchimavičius K. 91
Alekna A. 219, 221, 363, 374—375
Aleksandras III 362
Ambraziejus šv. 351
Apelis 176
Apolonas 297
Aristipas 41
Aristotelis 224—225, 291, 349—350
Augustinas šv. 29—30, 349, 351

Bacon F. 7, 22, 31, 135
Bakuninas M. 77
Balmontas K. 232, 308, 311—312
Baltrušaitis J. 229—230, 311
Baranauskas A. 64—65, 118, 308, 360
Barbedette D. 60
Basanavičius J. 66, 153
Bednyj D. 307, 310
Belloc H. 285
Bendikas A. 378
Berdiajevas N. 349, 353
Bergson H. 41—42, 162
Bičiūnas V. 84, 122, 124—128, 130—131, 139, 147—149
Bikinas J. 364
Biliūnas J. 315—316
Binkis K. 181, 183, 194—196, 199, 204, 208—209, 212—213
Biržiška M. 93, 219—222, 228
Biržiška V. 220
Bytautas R. 113
Bogel A. 158
Bon 347
Borgmeyer O. 31
Born 378—379

Bosco G. 309
Boutroux É. E. M. 23
Boving T. B. 159
Brakas A. 125
Braque G. 36
Braun 155—156, 163, 255
Brazdys P. 125, 140
Brazdžionis B. 274—279, 288, 299, 312
Braziulis A. 331
Broglie L. V. de 346
Būčys B. 110, 365, 371
Būdavas S. 268, 271, 273, 277, 279, 288
Bukontas 141
Buračai 141
Busilas A. 365
Butkų Juzė 167—171, 181, 227, 231, 233

Cedrauskas P. 113
Cervantes S. M. de 199
Cezaris 83
Chamas 96, 100
Chomiakovas A. 353
Christiansen S. 41—43
Chwolson O. D. 250
Cirulis A. 68, 100, 104
Claudel P. 287
Cocteau J. 287
Coeltens L. 156
Comte A. 76
Croce B. 289
Cvirka P. 269, 331

Čepinskis V. 378
Čiurlionienė S. 228—229
Čiurlionis M. K. 64, 84, 113—117, 119, 121—122, 125, 128, 132, 147—148, 150—151, 157, 176, 229—230, 338
Čiurlionytė J. 40

Dambrauskas A.— *žr.* Jakštas-Dambrauskas A.
Dante A. 43, 63, 77, 176, 281, 299, 369
Darwin Ch. 348
Daugelavičius 141
Daugirdas T. 138
Daukantas S. 317
Delaunay R. 36
Derain A. 36
Deržavinas G. 220, 232
Descartes R. 49, 51, 69, 77

Dessoir M. 163
Didžiokas V. 147, 152
Dilgė 100, 103—105
Dogelis P. 364—365
Donelaitis K. 229, 298
Dovydaitis P. 346, 363—364, 374
Dovydas 297
Drakšas J. 168
Draugelis E. 364
Dülberg E. 158
Duomer 311
Dürer A. 100

Edschmid K. 129
Elžbieta šv. 253
Endziulaitis V. 363—364
Enseling J. 158
Erixon 206
Estonié E. 284
Euklidas 69, 224, 344
Euler L. 246
Ezechielis 96

Farges A. 60—61, 70—71
Feckes C. 344
Fidijas 176
Fidus 162
Filonas 224
Fulcran A. 6, 23

Gabrys J. 220—221, 373—374
Galaunė P. 139, 234—235
Galdikas A. 122, 125, 127—130, 134, 138—139, 143—144, 147, 149, 153—154, 230
Galdikas J. 363, 373
Galkus 375
Gaultier P. 85
Gautier T. 23
Gediminas 219
Gira L. 130, 180, 308, 324
Goethe J. W. 150, 171, 176, 210, 280—281, 294, 298, 300, 310
Gorgulovas P. 311—312
Gratry A. 337
Greuze J. B. 130
Grigonis M. 365
Grinius J. 10
Gripenberg B. 206
Gross M. 42—43

Gustaitis M. 180, 324, 331, 363
Gutberlet K. 30, 263
Guyau J. M. 42

H. K. I. 100
Haeckel E. 347
Hamann R. 42—43
Hamsun K. 232—233
Hartlaub G. F. 162—163
Hartmann G. 59
Haufenstein 129, 155—157
Hegel G. W. F. 338
Hello E. 236
Helvecijus 41
Hennequin J. B. 42
Herakleitas 224
Herbačiauskas J. A. 72, 75—77, 98, 180, 199, 221, 267, 319, 325, 330, 373
Herder J. G. 162
Hervé J. A. 154
Hiobas 277
Hoene-Wroński J. M. 49, 78, 336—337, 349, 351—353
Holbach P. H. 41
Homeras 63, 173, 176, 197, 222, 234, 281, 298, 324, 369
Horacijus 161, 369
Hülsenbeck R. 172—173
Hymans P. 197

Ibsen H. 232—233, 327
Ieva 39, 78
Ilekis P. 141
Inčiūra K. 285, 288, 309
Ivanovas V. 40, 42
Izaijas 308

Jablonskis J. 136, 151, 153
Jahvė 74—75
Jakimavičius J. 139
Jakštas-Dambrauskas A. 5—10, 15, 87, 89, 91, 97, 103, 197, 219—220, 222, 228, 300, 314—316, 319, 321—322, 326, 330—331, 335—360, 371—381
Jammes F. 287
Janulaitienė E. 125, 130
Janulaitis A. 130
Janusas 112
Januševičius P. 362
Japetas 96
Jaroševičius A. 118
Jeremijas 308

Jeseninas S. 274
Jėzus Kristus 74—76, 78, 91, 97, 108, 119, 140, 144, 158, 160, 198, 205, 213, 224, 268, 274—276, 279, 282, 297, 310, 350, 366, 381
Jokūbaitis 123
Jokūbas 73
Jomantas V. 130, 152
Jonas šv. 224, 275, 304
Jonas Damaskietis 76
Jonynas V. 111
Jovaras 228
Juodelis P. 208—213
Juozapas 274
Jurgutis V. 373
Jurkšienė 141
Jurkūnas V. 39—45
Juška A. 300

Kalpokas R. 111, 118, 125, 130, 134, 147, 150
Kandinskis V. 162—163
Kant I. 6, 41
Karevičius P. 366—367, 375
Kaupas A. 363
Kazakevičius L. 111
Kecioris 288
Keliuotis J. 370
Kemėšis F. 363
Kepler J. 238
Kymantaitė S. 329
Kirša F. 150, 199, 232, 319—321
Klee P. 163
Klug H. 5, 29—30
Kolumbas K. 72
Kondratavičius 310
Kopernikas M. 95
Kragas 221
Krasickis I. 300
Kreitmaier J. 129, 162, 174
Krėvė V. 35
Kriete K. 158
Krylovas I. 284
Krislelis 232, 286
Kručenych P. 209—210, 274
Krupavičius M. 365
Kubilius J. 374
Kuodis 123
Küppers P. E. 156
Kuraitis P. 373
Kz. 267—269

Laplace P. S. 345
Lastas A. 227—228, 231
Lazdynų Pelėda — *žr.* Pšibiliauskienė-Ivanauskaitė S.
Lehmkuhl A. 90, 97—98
Leibniz G. W. 49
Leninas V. 77
Leonas P. 363
Leščinskas A. 118
Liebst 42—43
Lomanas J. 237, 271
Lubiczas 125, 130

Maceina A. 282—283, 289, 359
Macevičius J. 125, 130
Mackevičius J. 109—110, 112—113, 118
Maeterlinck M. 232, 327
Magdalietė — *žr.* Marija Magdalietė
Maironis 176, 179—180, 193, 197, 220, 223, 240—241, 280, 288, 299—300, 308, 310, 322—324, 331, 363, 365, 367, 371
Majakauskis 128—129
Majakovskis V. 181, 274
Makarijus Aleksandrietis 351
Maliauskis A. 273, 374
Malzburg E. 158
Mangulis J. 68, 100, 104
Marc F. 162—163
Margalis — *žr.* Šnapštys-Margalis J.
Marija šv. 276
Marija Magdalietė 275
Marinetti E. F. T. 172, 310—313
Maritain J. 205
Marius 367
Markelovas 42
Marx K. 76
Mašiotas P. 136, 139, 363
Matejko J. 91
Medičiai 259
Mesenbaumas 147, 151, 153
Mickevičius A. 126, 176, 210, 239, 241, 280
Miglinas S. 308
Migne J. P. 29—30
Mikelandželas 90, 358
Mykolaitis-Putinas V. 7, 46—47, 49—56, 59—71, 180, 197, 214, 221, 242, 288, 331, 337, 342, 354, 358, 363
Milosz O. 185
Muckermann F. 164
Müller-Wulckow W. 129

Munch E. 163
Munnynck M. de 46, 56, 59, 61, 65—66, 70—71
Murillo B. E. 176

Nabuchodonosaras 175
Narutavičius P. 376
Nėris S. 271—273, 279, 367
Neumann A. 42—43
Newton I. 43, 49, 77
Nietzsche F. 121—122, 232, 237
Nikitinas I. 306
Noė 96
Nolde E. 157
Noreika L. 374

Ogela V. 141
Ovidijus 298

Paliukaitis 123
Parsifalis 148
Pasquali M. 163
Pasteur L. 77
Paukštelis J. 285, 309
Paulius šv. 116, 144, 202, 211
Pautienius J. 125, 130, 154
Pavilonis J. 268, 276, 279
Penkauskas P. 363
Petkevičienė-Jablonskytė J. 125, 131, 134, 154
Petrėnas J. 147, 152
Pfeil K. G. 158, 164—165
Picasso P. 36
Pietaris V. 362, 372
Pinthus K. 164
Pitagoras 297
Platonas 49, 157, 202
Praksitelis 100—101
Pranciškus Asyžietis šv. 128, 309
Prometėjas 73, 168
Prus B. 238—240, 242
Przybyszewski S. 232
Pseudoareopagitas 29
Pšibiliauskienė-Ivanauskaitė S. 331, 363
Ptolemajas 95
Puida K. 180, 329, 363
Puidienė 202
Puišys J. 111
Puodžiukynas A. 346
Puškinas A. 170, 176, 280, 305
Putinas — *žr.* Mykolaitis-Putinas V.

Rafaelis 43, 91, 99, 102, 174, 176, 288
Raginis A. 277—278
Reiss E. 129
Reni G. 91
Rimydis A. 182, 196—199, 203—204, 212
Rimša J. 125, 140
Rimša P. 95—98, 118—119, 125, 139—141, 144, 154
Rodenas O. 22
Rubens P. P. 100
Ruškys J. 141
Rūtelionienė P. 372

S. P. 267, 269
Saburovas 362
Sakalas 232
Saliamonas 37, 47, 107
Samulevičius A. 110—111
Samulionis P. 338
Santvaras S. 183
Savickis J. 231
Schiller F. 210, 280, 300
Schulemann G. 31
Semas 96
Sidabraitė A. 285, 309
Sienkiewicz H. 20
Sirijos Gira V. 268—269, 279, 299
Skirmuntaitė K. 221
Sklėrius (Sklėris) K. 131, 147, 150
Skvireckas J. 47, 373
Slovackis J. 73
Smetona A. 106, 151, 153, 374
Sokratas 224
Solovjovas Vl. 42, 49, 77, 227, 232, 315, 335—338, 344—345, 349, 353
Spann O. 346
Spencer H. 41
Spielhagen F. 233
Sruoga B. 167, 170, 181, 222, 224—235, 286, 314
Stabrauskas K. 117—119
Staneika A. 113, 125, 131
Steiner R. 162—163
Steponavičius J. 230
Stiklius P. 204
Ströter M. 165
Sudermann H. 20
Sutkus A. 121—123
Swedenborg E. 133
Syrokomla W. 306, 361

Šalkauskas E. 131
Šalkauskis S. 236, 336, 338, 344
Šatrijos Ragana 331, 363
Šeinius I. 330
Šekspyras V. 43, 107
Šemerys S. 81, 181—182, 189, 191—194, 196—204, 212, 227, 231, 233, 378
Šepetys A. 110—111
Šeškevičius 141
Šileika J. 109
Šilietis J. 91
Šimonis K. 122, 125, 130—134, 144, 147, 150—151, 153
Šklėris — *žr.* Sklėrius K.
Škliaras E. 184
Šlapelis I. 36, 147—148
Šleževičius M. 137
Šliūpas J. 373
Šnapštys-Margalis J. 232, 286, 315, 324, 363
Šultė S. 363
Švipas V. 125, 134, 154

T. V. 219
Taine H. A. 42
Tallat-Kelpša J. 123
Tamošaitis I. 106
Tamulaitis V. 268
Teresė šv. 76
Tertulianas 285
Thorn-Prikker J. 158
Thrasolt E. 165
Tilvytis T. 199—200, 237
Tysliava J. 177, 181—189, 194, 196, 198—200, 204, 212, 227, 231, 326
Titas 204
Titelbachaitė 147, 152
Tolstojus L. 23, 55, 319, 327
Tomas Akvinietis šv. 6, 22, 30, 32, 59—61, 76, 338, 344, 349
Trubeckojus S. 224
Tumas-Vaižgantas J. 106, 108, 121, 123, 131, 133, 136, 150, 194, 196—199, 201—204, 219—220, 231, 273, 314—315, 317—319, 374, 378
Tumėnas J. 228, 286
Turčiniškis J. 124

Urbach J. 158
Urbonas J. 141
Ušinskas S. 288

Vaičaitis P. 360
Vaičiulaitis A. 282—289, 331
Vaičiūnas P. 193, 325
Vaičkus J. 229
Vaitkus M. 180, 322, 324, 363, 380
Valančius M. 219
Valeika A. 111
Valys A. 314
Vallet P. 32
Varnas A. 84, 113, 122, 125—126, 131—132, 134—140, 144, 147, 151, 153—154
Vergilijus 281, 298, 369
Vydūnas 132, 233, 338
Vienožinskis J. 87—93, 95, 98, 103, 110—111
Vijūkas-Kojelavičius A. 316
Viper R. 42
Vyšeslavcevas B. 353
Vytautas Didysis 110, 136, 153, 219
Vitruvijus 257
Vivulskis A. 113
Vizgirdas V. 111
Voltaire 172

Weinrich F. J. 165
Weiss K. 165
Wertheim P. 156, 162
Winckelmann J. J. 30
Wyspiański S. 327—328
Witasek 120
Worringer W. 155
Wroński — *žr.* Hoene-Wroński J.

Zach F. 271
Zajančkauskas S. 220
Zeising A. 242, 249, 261, 263
Zikaras J. 106—112, 119, 125, 129, 139—140, 144, 288
Zola E. 23, 331
Zubka K. 279

Žalvarnis J. 231, 286
Žemaitė 64, 131, 138
Žemaitis S. 285, 309
Žibintas 232, 286
Žilinskas T. 136, 151, 153
Žmuidzinavičius A. 84, 118—119, 122, 125, 128, 131, 134, 137—139, 147, 152—153
Żuławski J. 232

TURINYS

J. Girnius. A. Jakšto estetikos eskizas 5

MENO KŪRYBOS PROBLEMOS

Prakalba 13
MENO KŪRYBOS PROBLEMOS 15
Kūrimo darbas 15
Kas yra menas 22
Meno katekizmas 25
Kas yra grožis 29
Meno tikslas ir menininkas 33
Menas ir kūrybiškumas 36
Meno problemos 39
Meno esmės klausimas 46
Menas ir grožis 59
Meno kūrybos klaidos ir uždaviniai 72
NUOGYBĖS IR MENAS 81
Nuogybių problema mene 81
Ar absoliučios nuogybės mene pateisinamos? 87
Naujas absoliučių nuogybių gynėjas 95
Dar dėl nunuoginto kūno mene 100
„Lietuvos žinios" ir jų meno kritikas p. Dilgė 103
Nuogybių ekshibicija ir nauji meno keliai 106
MŪSŲ MENO PARODOS 113
Trečioji lietuvių meno paroda (1909 m.) 113
Lietuvių meno apžvalgos paroda (1920 m.) 121
1921 metų meno paroda 147
MENO SROVĖS 154
Ekspresionizmas mene ir poezijoje 154
Dekadentizmas ir jo atstovai mūsų poezijoj 177
Naujoviškosios poezijos paradoksai 208
MENAS IR JO KRITIKA 214
Menas ir jo kritika 214
Mano kritikams 219
Epilogas 237
PRIEDAS 238
Matematiškasis meno dėsnis 238

STRAIPSNIAI. FRAGMENTAI

MŪSŲ KOVA SU „TREČIAFRONTININKAIS“ 267
POEZIJA IR PAREIGA 282
AMŽINOJI POEZIJA IR JOS KŪRYBA 290
[FRAGMENTAI] 314

PRIEDAS

A. Maceina. Jakšto filosofija 335
J. Keliuotis. Pasikalbėjimas su prel. prof. A. Dambrausku-Jakštu 360
M. Vaitkus. Trisdešimt metų su A. Jakštu. [Atsiminimai] 371
[A. Jakšto *CREDO*] 381
Adomo Jakšto atskirais leidiniais išėjusių darbų bibliografija .. 383
Svetimų kalbų tekstų vertimai 388
Redakcinės ir bibliografinės pastabos 392
Vardų rodyklė 395

Serija „Iš Lietuvos filosofijos palikimo"
Adomas Jakštas
RASTAI, T. 3
Estetika

Dailininkas *Sigitas Šniras*
Meninis redaktorius *Romas Dubonis*
Techninė redaktorė *Danutė Navickienė*
Korektorės: *Marijona Rėzienė, Irena Čupalienė, Aleksandra Gobienė*

SL 255. 1997 02 14. 22,38 apsk. leidyb. l. Tiražas 1500 egz. Užsakymas 631. Išleido „Minties" leidykla, Z. Sierakausko g. 15, 2600 Vilnius. Spaudė Poligrafinių paslaugų įmonė, Strazdelio g. 1, 2600 Vilnius

Kaina sutartinė

ISBN 5-417-00735-8

Jakštas, Adomas

Ja219 Raštai / Adomas Jakštas; sudarė Antanas Rybelis.— Vilnius: Mintis, 1995—1997.— (Iš Lietuvos filosofijos palikimo: LFP)

Kn. taip pat: Adomas Jakštas — teologas, filosofas, mokslininkas / Bronė Leskauskaitė, t. 1, p. 5—12.

ISBN 5-417-00698-X

[T.] 3.: Estetika.— 1997.— 406 p.: portr.— Bibliogr., 383—387 p. ir išnašose.— Vardų r-klė: p. 395—404.

ISBN 5-417-00735-8

Trečiame, paskutiniame, A. Jakšto „Raštų" tome spausdinami darbai, skirti estetikos problemoms. Čia ištisai perspausdinamas straipsnių rinkinys „Meno kūrybos problemos" (1931 m.) bei keletas estetikos požiūriu svarbesnių straipsnių iš periodikos, vienas kitas įdomesnis fragmentas. Tomo pabaigoje — A. Jakšto filosofinės kūrybos analizė, interviu, pluoštas atsiminimų apie jį ir atskirais leidiniais išėjusių A. Jakšto darbų bibliografija.

UDK21 (474.5) : 929 Jakštas + 17